شەریعەتی ئیسلام

بەپێی پەیڕەوی ئیمامی شافیعی

خوای لێ رازی بێ

دانراوی

مەلاعبدالکریمی مدرس

ماموستای خویندنگای ئاینیی
شیخ عبدالقادری گەیلانی

وە

پیش‌نویژو خوتبەخوینی
مزگەوتی ئەحمەدی لە بەغدا

بەرگی دووهەم

چاپی یەکەم

لەسەر ئەرکی (حاجی عبدالقادری حاجی عبداللەی جبار) لەچاپ‌دراوە

مافی لەچاپدانەوەی هەموو بەرگەکانی بو دانەرە

لە چاپخانەی (سلمان الاعظمي) لە بەغدا لەچاپ‌دراوە
١٣٩٠ی هیجری ــ ١٩٧٠ی میلادی

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين
والصلوة والسلام على سيدنا محمد
وآله وصحبه أجمعين

باسی وەصیەت

وەصیەت لەشەرعدا بریتی‌یە لەوە کەسێك حەقیکی خوی بـدا بـە کەسیکی‌تر لەپاش مردنی خویەوە • وەصیەت سـونەتیکی مؤکدەیە ، وایش‌ئەبی واجب ئەبی ، واتە ئەگەر نەکردنەکەی ببی بەهوی فەوتـانی حەقی کەسێك بەسەریەوە ، یا حەقی خوی بەسەر کەسیکەوە ، یا فەوتانی منالیك یا چەند منالیك لەوانە کە وان بەدەستی ئەم‌کەسەوە پەروەردەیان ئەکا • وەصیەت کەراهەتی هەیە ئەگـەر زیاتر لـە سـیەیەکی مالی وەصیەت‌کەرەکە بگریتەوە ، بەوشەرتە کە مەبەسـتی بی‌بەش‌کردنی میرات‌گر نەبووبی ، ئەگینا حەرامە • وایش‌ئەبی وەصیەت مەباح ئـەبی وەك وەصیەت بە کردنەوەی خانیـك کە ریبـواری (أهلی ذمّـة) تیـا دابەزن •

ئەرکانی وەصیەت چوارە : (موصی) یەعنی ئەوکەسـە کـە وەصیەتەکە ئەکا • (موصی له) یەعنی ئەوکەسە کە وەصـیەتەکەی بـو ئەکری • (موصی به) یەعنی ئەوشتە کە وەصیەتی پی‌کراوە • (صیغه) یەعنی ئەو لەفظە کە وەصیەتەکەی پی‌ئەکری •

شەرتی ئەوکەسە کە وەصیەتەکە ئەکا ئەوەیە تەکلیفی لەسەر بی‌و ئازاد بی ، هەرچەند کافریش بی یا حیجری خرابیتەسـەر بەهوی سەفاهەتەوە • لەبەرئەوە ئەگەر ئەم‌کەسـە ئیقرار بە شتیکی وەك تەلاق بکا لی‌ی قەبوول ئەکری • کەواتە وەصیەتی منال‌و شیت‌و بیهوش دروسـت نی‌یـە •

ئەوەش کە وەصیەتەکەی بو کراوە ئەگەر (لایەك) بی شـەرتی ئەوەیە حەرام‌و مەکرووە نەبی ، جـا خـوای خیرو چاکـە بی وەك

دروست‌کردنی مزگەوت‌و قوتابخانەو نەخوش‌خانە ، یا مەباح بی وەك کردنەوەی خانیك بو (أهلي ذمّه) • کەواتە دروست نی‌یە وەصیەت بە حەرام وەك ئاوەدان کردنەوەی کەنیسەیەك ، یا وەصیەت بە مەکروو، وەك کردنەوەی خانوویەك بو رابواردنی‌وا کە ئینسان دوور بخاتەوە لە خواپەرستی •••

وە ئەگەر وەصیەت بو کەسیك بوو ، ئەوە لەگەل ئەوەشدا کە ئەبی وەصیەت بە کرداری حەرام‌و مەکرووە نەبی وەك کرینی عەرەق بو عەرەق‌خور ، ئەبی وەصیەت بوکراوەکە جورە زانراوی‌یەکی تیا هەبی وەك وەصیەت‌کردن بو سکی ژنیکی دووگیان ، وە ئەبی قابیلی ئەوەیش بی ببی بە خاوەن‌مولك ، کەواتە وەصیەت دانامەزری بو سکیك کە لەمەولا پەیدا ئەبی ، وە بو حەیوان بەنیازی حەیوانەکە خوی • بەلی ئەگەر وتی ئەم شتە وەصیەت بی بو ئەو حەیوانە بوی بدری بە ئالف‌و خواردەمەنی ، ئەوە دروستە وە لەمەعنادا وەصیەتە بو خاوەنەکەی • بویە ئەگەر لەپاش ئەم وەصیەتە حەیوانەکە مرد ئەومالە ئەدری بە خاوەن حەیوانەکە •

هەروەها دروست نی‌یە وەصیەت بو مردوو بە نیازی خوی • بەلی ئەگەر نیازی وەصیەت بی بو ئەوکەسانە کە قورئانی لەسەر ئەخوینن یا ئەرون بو زیارەتی ، ئەوە دروستە • وە دروست نی‌یە وەصیەت بو (معدوم) یەعنی شتی کە لەوەختی وەصیەتەکەدا نەبی وەك وەصیەت بو سکیك کە لەمەولا پەیدا ئەبی ، یا مزگەوتیك کە لەمەولا ئەکریتەوە • بەلی ئەگەر ئەم شتە نەبوە ناوی لەپاش شتیکی بووەوە هینرا ئەوە دروستە، وەك ئەوە کە بلی ئەم‌مالەم وەصیەت پی‌کرد بو کورەکانم ، وە بو ئەو کورەزایانەیشم کە لەمەولا لەدایك ئەبن • هەروەها ئەگەر بلی ئەم مالە

وەصیەت بی بو ئەو مزگەوتە کە ئیستا هەیە لە گەرەکەکەمانا ، وە بو ئەو مزگەوتانەش کە لەمەولا ئەکرینەوە تیایدا •

هەروەها دروستە وەصیەت بو سکیك کە لەوەختی وەصـــیەتەکەدا ببی ، بەمەرەنگە کە لە کەمتر لە شەش مانگ لەکاتی وەصیەت کردنەکەوە لەدایك جیا ببیتەوە ، خواه ژنەکە لەگەل میردا بی یا نە ، یاخود جیـــا ببیتەوە لە ئەوەلی شەش مانگەوە تا چوار سال لەووەختەوە ، وە ژنەکەیش لەگەل میردا نەبی • بەلام ئەگەر لەمماوەیەدا هاتە دنیاوەو ژنەکە لەگەل میردا بوو ، وە یا لە زیاتر لە چوار ســـال لە وەختی وەصـــیەتەکەوە پەیدابوو ئەوە ئەو مالە نادری بە منالەکە ، چونکە ئاشکرایـــە منالـــەکە لەمصوورەتەدا لە وەختی وەصیەت کردنەکەدا نەبوە ، چونکە بە (استقراء) دەرکەوتووە کە سك لە چوار سال زیـــاتر بەئافرەتـــەوە نابی ، خـــواه لەمصورەتەدا ژنەکە لەگەل میردا بی یا نە •

دروستە وەصیەت بو ئاوەدان کردنەوەی مزگەوت ، وە وەصیەت بە تیکرا بو هەرچی کە مەسلەحەتی مزگەوتی تیابی کە ئاوەدان کردنـــەوەو کرینی حەسیرو فەرش‌و بەرمال‌و چراو نەوت‌و کارەباو ئاوو سووتەمەنی‌و کری‌ی مجیورو مەسرەفی بانگدەریش ئەگریتەوە • هەروەهـــا کری‌ی پیش‌نویژیش وەك ئیمامی غەزالی فەرموویەتی • وە ئەگەر وتی وەصیەت بی بو مزگەوت ئەویش حوکمی وەصـــیەتی هەیە بو مەســـلەحەتی مزگەوت • تازە کردنەوەی حەوزی ئاوو ئەدەبخانەیش بەپی‌ی عـــورف حوکمی مەسلەحەتی مزگەوتی هەیە •

جا ئەگەر مزگەوتەکە سەرپەرشتی‌کەری هەبوو ، واجبە ئەو مالـــە بدریتە دەستی سەرپەرشتی‌کەری مالی کابرای وەصـــیەت‌کەر ، وە ئـــەبی ئەویش بەئاگاداری‌و ریگادانی سەرپەرشتی‌کەری مالی مزگەوتەکـــە لی‌ی

صەرف بکا ، یاخود بیداتە دەستی خوی ، یا کەسیك کە لەجیگەی ئەودا بی ، بو ئەوە کە لی‌ی صەرف بکا •

دروستە وەصـــیەت بو ئاوەدان کردنـــەوەی حوجرەی فەقی‌و بو مەسلەحەتی ئەو حوجرەیە • وە ئەم مەســـــلەحەتی حوجرەیە ئاوەدان کردنەوەی‌و کرینی فەرش‌و حەسیرو چراو ســــــووتەمەنی‌و هـــەر پیویستی‌یەکی‌تری حوجرەکە ئەگریتەوە • هەروەها مەعاشی ماموســـتاو فەقی‌یش ئەگریتەوە •

هەروەها دروستە وەصیەت بو حەرەمی مەککە ، وە بو مـەرقەدی پیروزی حەزرەتی پیغەمبەر (صلی اللّٰه علیه وسلم) لە شاری مەدینە ، وە صەرف ئەکری بو ئاوەدان کردنەوەو هەر پیویستی‌یەکی‌تری ئەو شوینـە پیروزانە ، وە بو ئەوانە کە خزمەتی ئەو شوینانە ئەکەن • هـــەروەهـــا دروستە وەصیەت کردن بو قەبرستانی زانایان‌و ئەولیاو پیـاوچاکـان ، وە ئەو مالە صەرف ئەکری لە هەرچی‌یەکدا کە مەسلەحەتی شـەرعی‌ی ئەو قەبرستانانەی تیابی ، وە بو ئەوانە کە قورئانیـــان لەســـــەر ئەخوینن‌و خزمەتیان ئەکەن •

ئەگەر وەصیەت کەرەکە هەندی مەسرەفی تایبەتی‌ی دیاری کرد ، ئەوە لەسەر قسەکەی ئەو موعامەلە ئەکری • وە ئەگــەر باسی نەکــرد ، وە لەوشوینەدا عورفیکی تایبەتی هەبوو ، ئەوە ئەو عورفە ئەکری بـــە پەیرەو بو صەرف‌کردنی مالە وەصیەت پی‌کراوەکە •

دروستە وەصـــــیەت بو (اهلی ذمّـة) بەجوریك کە نەبی بەهوی سووکی بو ئایینی ئیسلام • هەروەها دروستە وەصیەت بو کافر کە لـــە ولاتی کافرانا بژی ، بەوشەرتە وەصیەت بە چەك (سلاح) نەبی یـا بـــە هەر شتیکی‌تر کە ببی بەهوی بەهیزبوونی ئەو کافرانە ، مەسەلا دروستە

بلیت وەصیەت بی فلانە شتم صەرف بکری بو نان‌و ئاوپی‌دانی ئەو کافرە جەنگی‌یانە کە بە دیل ئەگیرین • وە دروستە وەصیەت کردن بو پاشگەز بوەوە (مرتد) وە بو پیاوکوژ • مەسەلا کەسیك یەکیك بریندار ئەکا ، وە هیشتا کابرای بریندارکراو نەمردووە وەصیەت ئەکا بو ئەوکەسە کە برینداری کردوەو لەپاشا ئەمری • مەبەس لەمانە ئەمەیە کە لە ئایینی ئیسلاما ئەوپەر دەرەجەی رەحم‌و میهرەبانی‌و بەزەیی هەیە لەگەل هەمووکەسدا هەر بەوشەرتە نەبی بەهوی سووکی بو ئیسلامەتی ، وە نەبی بەهوی یارمەتی‌دانی کەس لەسەر گوناەکردن بەنیازی یارمەتی‌دانی لەسەر گوناە •

هەروەها دروستە وەصیەت بو میرات‌بەر بەوشەرتە میرات‌بەرەکانی‌تر لەپاش مردنی کابرا ریگا بدەن • بەلام وەصیەت بو میرات‌بەر بە ئەندازەی بەشەکەی خوی بەتالە ئەگەر لەجیاتی‌ی ئەوبەشە عەینیك جیا نەکرابیتەوە • وە ئەگەر جیا کرابیتەوە ئەوە دروستە بەشەرتی کە میرات‌بەرەکانی‌تر ریگا بدەن ، چونکە مەبەستی ئینسان لە عەینی شتدا ئەگوری •

(تبرعاتی منجّزە) واتە خیراتی دەس‌بەجی بو هەندی لە میرات بەران وەك (هبە) بەخشین‌و وەقف‌و ئازادکردن لە قەرز لە نەخوشی‌ی مردنا ، هەموو حوکمی وەصیەتیان هەیەو پیویستیان بە ریگادانی میرات‌بەرەکانی‌تر هەیە ، وە بە ریگادانی ئەوان نەبی دانامەزری بەوشەرتە کە ئەندازەی مالەکە کە دراوە بە وەصیەت بوکراوەکە دیاری بی لەلایان‌و هەموو میرات‌بەرەکانیش تەصەروفیان دروست بی • کەواتە ئەگەر هەندیك لەوانە حیجریان لەسەر بوو ، ئەوە لە بەشی ئەوانەدا ئەو تەبەروعە بەتالە ، یەعنی رائەگیری تا حیجرەکەیان لەسەر لائەچی، وە ئەگەر لەپاش ریگادانەکەیان هەندیکیان یا هەموویان ئیدیعایان کرد کە ئەندازەی ئەو مالە نازانن کە دراوە بە

وەصیەت بوکراوەکە ، ئەوە بە ســـــــوێند باوەڕیـــان پێ‌ئەکرێ‌و ڕێگادانەکەیان بەتاڵ ئەبێتەوە ، مادەم بە شاهید ئیسباتی ئەوە نەکرێت کـە ئەزانن ئەندازەکە چەندە ••

ئەگەر کەسێك وتی ئەم‌ماڵەم وەصیەت‌بێ بو سکی ئەو ژنە ، وە کە مندالی بوو بەکەرەتێك دوو منالی بوو ، ئەوە ماڵەکە ئەدرێ بـە هـــەردو منالەکە • وە ئەگەر یەکێکیان بە مردوویی بوو ، وە ئەویان زیندوو بوو ئەوە هەموو ماڵەکە ئەدرێ بە زیندوەکە • وە ئەگەر وتی ئەگەر سکەکەت نێرینە بوو ، ئەو ماڵە وەصیەت بێ بوی ، وە ژنەکـــە بە سکی کوڕێك‌و کچێکی لێ‌بوو ، ئەوە وەصیەتەکە بەتاڵە لەبەرئەوە کە سکەکەی نە بەتەنیا کوڕ بووەو نە بەتەنیا کچ بووە • وە ئەگەر وتی ئەگەر کوڕ لەســـــکیا بوو ئەو ماڵە وەصیەت‌بێ بوی ، کەچی ژنەکە کوڕو کچی بوو ، ئـەوە ماڵەکە گشتی ئەدرێ بە کوڕەکە • هەروەها ئەگـــەر وتی ئەگـــەر کچ لەسکیا بوو ئەوماڵە وەصیەت بێ بوی ، وە ژنەکە کوڕو کچی بوو ئـەوە هەموو ماڵەکە ئەدرێ بە کچەکە چونکە مەبەستی کابرای وەصیەت‌کەر لە صوورەتی یەکەما ئەوە بووە کوڕی ببێ ، وە لە صوورەتی دووهەما ئەوە بووە کچی ببێ ، ئیتر با منالی‌تریشیان لەگەڵدا پەیدا ببێ • وە ئەگەر لـــە صوورەتی یەکەمدا ژنەکە دوو کوڕی ببێ ، وە لە صوورەتی دووهـــەما دوو کچی ببێ ئەوە وەصیەتەکە دروستە ، وە کابرای سەرپەرشتی‌کەری ماڵی کابرای وەصیەت‌کەرەکە بە ئارەزووی خویەتی ماڵەکە بە هـــەرکام لەو دوو کوڕە یا ئەو دوو کچە بدا دروستە •

ئەگەر کەسێك وەصیەتی کرد بو دراوسێ ، وە بەیـانی ژمـــارەو صیفەتی دراوسێ‌کانی نەکرد ، ئەوە ئەو ماڵە وەصـــــــیەت پێ‌کراوە ئەگەیەنرێ بە چل خانوو لە چوار لای ماڵی کابرای وەصـیەت‌کەرەوە ، یەعنی بە صەدو شەصت خانوو ، خواه دەولەمەند بن یا فـەقـیر • بـەلێ

ئەگەر عورفی ولاتەکە مەعنای دراوسێی بە ژمارەو صـــیفەتیکی تایبەتی لێئەدایەوە ، یاخود کابرای وەصیەتکەر خوی بەیانی کردبوو ئەوە هەر بەوانەدا ئەگەیەنری کە عورفەکە ئەیانگریتەوە . یا کابرا بەیانی کردوون . وە ئەگەر کەسیك وتی ئەممالەم وەصیەت بی بو زانایان ، ئـەوە ئـەدری بەوکەسانە کە زانای شەریعەتن کە تەفسیرو حەدیثو فقە ئەگریتەوە ، وە نادری بەوکەسانە کە قورئان ئەزاننو دەرسی چونیەتیی قورئان خویندن ئەلینەوە . هەروەها نادری بە ئەدیبو بەوانەی تەعبیری خەو لێئەدەنەوە ، وە بە دوکتورو زانایانی عیلمی کەلام بەپێی قسـەی زورتری زانـایـانی شەرع . بەلام ئەگەر عورفی ولاتیك بە غەیری ئەم جورە بوو ، واتـــە وشەی (زانا) هەر جورە زانایەکی ئەگرتەوە ، ئەوە بەپێی ئەو عورفە رەفتار ئەکری .

ئیســـــتا لەم کوردەوارییەی ئیمەدا کە وترا (مەلا) یا (عالم) مەبەست کەسیکە کە شارەزای عولوومی دین بی کـــە لـــە حوجـرەو مزگەوتا ئەخوینرین چ لە (مقاصـــد) وە چ لە (مبادیء) واتــــە چ ئـەو عیلمانەی کە راستو رەوان باسی دینن وە چ ئەو عیلمانەی کە ریگان بو زانینی عولوومی دین . کەواتە (مەلا) وەك زانایانی شەرعو تەفسـیرو حەدیث ئەگریتەوە ، زانایانی نەحوو صەرفو بەلاغەو مەنطیقو ئـادابو کەلامو ئوصوولی فیقەو ریاضیاتیش ئەگریتەوە ، خواە پایەیـەکی بەرزی هەبی لەو زانستەدا یا نە ، وە خەریکی دەرس وتنەوە بی یا خـــەریکی پیش‌نویژیو خوتبە خویندنەوە بی .

هەروەها فەقێیش بەوکەسانە ئەلین کە خەریکی خوینـــدنی ئـەو عیلمانەن کە پەیوەندییان بە دینەوە هەیە خواە لە (مهمات)ی دین بی یا لە (مقدمات)و ئەسبابی زانینی مهماتەکان ، وە خواە فەقیـــکە زوری خویندبی یا هیشتا هەر لە سەرەتادا بی .

ئەگەر کەسێك وەصیەتی کرد بو فەقیرو هەژار ، ئەوە ماڵەکەی ئەدری بەوکەسانە کە بەشی ژیانی عادەتیی خویانیان نی یە • جا هەرکاتی کەسێك وەصیەتی کرد بو ئەم جورەکەسانەو ناوی کەسێکی تایبەتیی نەبرد ، وە سەرپەرشتی کەری ماڵەکەیشی فەقیر بوو ، ئەوە بە قەطعی دروست نی یە لەو ماڵە صەرف بکا بوخوی یا بو میراتبەرێکی فەقیری ئەو کابرا کە وەصیەتەکەی کردووە • بەڵکو ئەدری بە غەیری ئەوان • وە دروست نی یە سەرپەرشتی کەری ماڵی کابرای وەصیەتکەر ، ئەو ماڵە بداتە لای کەسێکی تر بە ئەمانەت • هەروەها دروست نی یە لای خوی رایبگری • بەڵکو ئەبی دەس بەجی بیگەیینی بەوکەسانەو بەولایانەدا کەوا وەصیەتیان بو کراوە •

ئەگەر کەسێك وتی ماڵەکەم وەصیەت بی بو عولەماو بو فەقی یان ، ئەبی بە شەریکی بدری بە هەردولایان بە نیوەیی • جا ئەگەر دیاریی نەکردبوو لەکوی دابەش بکری ، یاخود شوێنێکی تایبەتیی دیاری کرد، بەڵام ژمارەی وەصیەت بوکراوەکان لەوشوێنەدا لە ژمارە نەئەهات ، ئەوە پێویستە لای کەمی بدری بە سیەکەس لە هەر تاقمێکیان ، وە دروستە بو سەرپەرشتی کەری ماڵی کابرای وەصیەتکەر لەم سیەکەسەدا بەشی یەکێکیان لە یەکێکی تریان زیاتر بدا • وە ئەگەر ژمارەی وەصیەت بوکراوەکان کەم بوونو لەبەرچاو بوون ئەبی بدری بە هەموویان چونیەك • وە ئەگەر وتی ئەوماڵەم وەصیەت بی بو فلانکەسو بو هەژاران ، ئەوە ئەو کەسەیش وەکو یەکی لە هەژارەکان بەشی ئەدری ، وە هەر ئەوەندەیە نابی بی بەش بکری •

ئەگەر کەسێك وەصیەتی کرد بو کومەڵێکی دیاریو لەژمارە نەهاتوو وەکو ئەولادی پێغەمبەر (صلی اللّٰه علیه وسلم) ئەوە دروستە ئەوماڵە بدری بە سیە کەسیان • وە ئەگەر وەصیەتی کرد بو خزمانی

فلان‌کەس ئەوە ئەدری بە هەموو خزمیکی چ لەلای باوكو چ لەلای دایکەوە ، با زور دووریش بی • بەلام نادری بە باوكو دایكو منالو منالەزای ئەوکەسە • وە ئەگەر وەصیەت بکا بوئەوە کە بدری بە کەسیك کە لە هەمووکەس نزیکتر بی بە فلان‌کەس ، ئەوە لەم‌کاتەدا ئەدری بە باوكو دایكو منالی ، بەلام کور پیش باوکی ئەکەوی‌و برا پیش باپیرە ئەکەوی ، وە لیرەدا نیرینە تەرجیح نادری بەسەر می‌یینەدا ، وە ئەوەی بەشە میراتی زورتر بکەوی تەرجیح نادری بەسەر ئەوەدا کە کەمتری بکەوی ، بەلکو باوكو دایكو کورو کچ وەکو یەکن ، وە کوری کچ با میرات‌بەریش نەبی پیش‌ئەکەوی لە کوری کوری کور چونکە پایەی ئەو دوورترە•وە ئەگەر کەسیك وەصیەتی کرد بو خزمانی خوی ، میرات‌بەری بەرناکەوی •

شەرتی وەصیەت پی‌کراو (موصی بە)یەکەیش ئەوەیە قابیلی گویزانەوە بی بە ئارەزووی کابرای وەصیەت‌کەر • کەواتە دروست نی‌یە کەسیك کە (حدی قذف)ی هەیە وەصیەت بکا ئەوحەدە بو کەسیکی‌تر بی • بەلام دروستە قەذف‌کراوەکە وەصیەت بو ئەوکەسە بکا کە قەذفەکەی کردووە ، واتە لە نەخوشی‌ی مردنیا عەفوی بکا • هەروەها دروست نی‌یە وەصیەت بەو حەقی شوفعەیە کە هەیەتی بو غەیری کەسیك کە حەقی شوفعەکەی هەیە ، واتە لەجیاتی‌ی ئەم مالەکە بە شوفعە وەربگری ، بەلام دروستە بو ئەوکەسە کە شوفعەکەی لەسەرە ، بەم‌رەنگە کە کابرای بە شوفعە وەرگر لە نەخوشی‌ی مردنیا ئەو کابرا عەفو بکا لە حەقی خوی بو بە شوفعە وەرگرتنی مالە کرراوەکە •

بەشەرت گیراوە لە مالی وەصیەت پی‌کراودا کە کەلك لی‌وەرگرتنی بەشەرع حەلال بی • دروستە وەصیەت کردن بە شتی کە ئیستا ببی یا نەبی ، وە بە عەین‌و بە مەنفەعەت ، وە بە زانراوو نەزانراو • کەواتە

دروسته وەصیەتکردن بە شتی کە لەمەولا پەیدا ئەبی وەك میوەی باغیك بو سالی داهاتووی ، یا سکی حەیوانیك کە لەمەولا بەران بگری ..

ئەگەر کەسیك حەیوانیکی وەصیەتکرد بو کەسیك ، ئەوە سکەکەیو مووەکەیو خوری یەکەیو شیرەکەیو هەر قازانجیکی تر ئەگریتەوە کە لەوانەبی لەو حەیوانە پەیدا ببی . وە ئەگەر وەصیەتی کرد بە درەختیك ، ئەوە هەموو ئەوشتانە ئەگریتەوە کە لە فروشتنی درەختەکەدا بەربکەون وەك لقە وردەو ریشەی درەختەکەو میوەیەکی کە هیشتا دەرنەکەوتبی . وە دروستە وەصیەتکردن بە یەکیک لە دوو حەیوان ، جا پاشان میراتبەر یا سەرپەرشتیکەری مالی کابرای وەصیەتکەر بە ئارەزووی خوی حەیوانەکە دیاری ئەکا . هەروەها دروستە وەصیەت بە شتیکی پیسیوا کە قازانجیکی هەبی وەك زبلو پشقلو تەپالەو سەگی راوو سەگی پاس ، وە بە شەرابیك کە حورمەتی هەبیو نەریژری بەورەنگە کە ئاوی تریکە بەنیازی سرکە یا بە بی نیاز گوشرابی .

جا ئەگەر کەسیك وەصیەتی کرد بە سەگیك لە سەگەکانی ، ئەوە ئەگەر سەگی نەبوو وەصیەتەکەی بەتالە . وە ئەگەر هەیبوو دروستەو میراتبەر یا سەرپەرشتیکەری مالی کابرای وەصیەتکەرەکە دیاری ی ئەکا کامیان ئەدا . وە ئەگەر کابرا مالیکی کەمی هەبوو ، وە سەگیکی زوری هەبوو ، وە وەصیەتی کرد بە هەموو سەگەکانی ئەوە دروستە لە هەموویانا هەرچەند لە سیەیەکیش زیاد بی . بەلی ئەگەر سیەیەکی مالی وەصیەت کرد بو کەسیك ، ئەوە لە سەگەکانیشا هەر سی یەکیان دروستە. وە ئەگەر وەصیەتیکرد بو کەسیك بە تەپل،وە تەپلی رابواردنو تەپلی حەج یا تەپلی جەنگی یشی هەبوو ، ئەوە تەپلەکە بە تەپلە حەلالەکەیان مەعنای

لی‌ئه‌دریته‌وه • وه ئه‌گه‌ر به‌تایبه‌تی وه‌صیه‌تی کرد به ته‌پله حه‌رامه‌که ئه‌وه به‌تاله مه‌گه‌ر پارچه‌کانی که‌لکی شتیکیان پیوه‌بی •

ئه‌گه‌ر که‌سیك وه‌صیه‌تی‌کرد به مه‌ریك یا بزنیك ئـه‌وه گـه‌وره‌و بچووك ئه‌گریته‌وه ، وه بی‌عه‌یب‌و عه‌یبدارو نیرو می ئه‌گریته‌وه ، چونکه له‌فظی (بزن)و (مه‌ر) ناون بو جوره‌که • به‌لی له مه‌ردا فه‌رق هه‌یـــه له‌به‌ینی به‌ران‌و می‌و کاورو به‌رخ‌دا • وه له بزندا فه‌رق هه‌یه له به‌ینی سابرین‌و خرت‌و چتیرو گیسك‌و کارژه‌له‌دا ، وه ئـه‌مـــانـــه هیچیـــان جوریکی‌تریان ناگرنه‌وه • ئه‌گه‌ر که‌سیك وتی له رانه‌که‌م مه‌ریك بده‌ن به فلان‌که‌س ، وه رانی نه‌بوو ، ئه‌وه وه‌صیه‌ته‌که‌ی به‌تاله • به‌لام ئه‌گه‌ر وتی له مالی من مه‌ریك بده‌ن به فلان‌که‌س ، ئه‌وه پیویسته بـه مالی ئـه‌و مه‌ریك بکرن بو ئه‌وکه‌سه •

وه‌ك دروسته وه‌صیه‌ت‌کردن به عه‌ین ، دروستیشه وه‌صیه‌ت کردن به مه‌نفه‌عه‌ت ، وه‌ك مه‌نفه‌عه‌تی پارچه زه‌وی‌یه‌ك یا جوگه ئاویك یا باغیك مه‌سه‌لا • جا ئه‌گه‌ر له‌فظه‌که‌ی هه‌ر وه‌صیه‌ت به مه‌نفه‌عه‌تی شته‌که بوو ، ئه‌وه مه‌عنای هه‌میشه ئه‌گه‌یه‌نی وه‌ك ئه‌وه که بلی وه‌صیه‌ت بی مه‌نفه‌عه‌تی ئه‌و زه‌وی‌یه‌م بو ئه‌و مزگه‌وته بی • وه ئه‌گه‌ر ناوی زه‌مانیکی تایبه‌تی‌ی برد ، ئه‌وه ته‌نها بو ئه‌و ماوه‌یه ئه‌دری به وه‌صیه‌ت بوکراوه‌که •

ئه‌گه‌ر که‌سیك وه‌صیه‌تی کرد به مه‌نفه‌عه‌تی ده سه‌ر مـه‌ر بو ئـه‌و که‌سانه که دینه ماله‌که‌ی ، ئه‌وه سه‌ری حه‌یوانه‌کان‌و هه‌ر به‌چکه‌یه‌کیـان لی‌ببی بو میرات‌به‌ره‌که‌یه‌تی ، به‌لام مه‌نفه‌عه‌تیان وه‌ك خوری‌و شـیرو دوو رون‌و هه‌رچی‌یه‌کی‌تر بو ئه‌وکه‌سانه‌یه که دینه ماله‌که‌ی ، تا هـه‌موو ده سه‌ره حه‌یوانه‌که ئه‌مرن ئیتر وه‌صیه‌ته‌که ئه‌بریته‌وه • وه ئـه‌گـه‌ر وتی مه‌نفه‌عه‌تی ئه‌و ده سه‌ره مه‌ره‌و هه‌ر به‌چکه‌یه‌کی میچکه‌یشیان لی په‌یدا ببی

وەصیەت بی بو فلان کەس ، ئەوەیش دروستە • وە لەم صـــــوورەتەدا میراتبەر ئەتوانی هەر بەچکەیەکی نیریان ببی بو خوی تەصەروفی تیـــا بکا ، بەلام ناتوانی تەصەروف لـــە بەچکە میچکەکانـا بکا ، وە هەرچی مەسرەفیشیانە لەسەریەتی چونکە خاوەنی سەرەکانیانە !

وە ئەگەر کەسیك وەصـــیەت بکا بە ســیەیەکی مالی خوی بـو ئەوموسولمانانە کە دینە مالیەوە ، ئەوە دروستە ، وە واجب نیىیە لەســـەر میراتبەر ئەو سیەیەکە لە مالـەکـە جیا بکاتـەوە چونـکە مەبەســـتی خاوەنمالەکە ئەوەیە خیری لە مالەکەیدا نەبریتەوە • وە ئەگـــەر ئـەو سیەیەکە جیا بکریتەوە نایەتەناو ، وە قابیل نیىیە بەعادەت کەسیك بەجیـا سیەیەکی حەیوانەکان بدوشیو سییەکی گەنمەکە بهاری بو خەلك ، وە ئەگەر لەفەرضیکا جیایشی بکاتەوە لە ماوەیەکی کەمدا ئەفەوتیو ئەمـــە پیچەوانەی مەبەستی کابرای وەصیەتکەرە ، هەروەك چون دروســـتە برای گەورە مالی برای نابالغ تیکەلی مالەکەی خوی بکاو میوانـداریىشی لەسەر بکا ، بەلام بەوشەرتە بەپیی عادەت زیان نەگەیەنی بە بەشی بـرا بچووکەکەی •

ئەگەر کابرای وەصیەتکەر ویستی منالەکانی خوی لـە خواردنی ئەو سیەیەکەدا گوناهبار نەبن با لەفظی وەصـیەتەکەی بـەمجـورە بی : سیەیەکی مالم وەصیەت بی بو ئوممەتی پیغەمبەر ، ئەوانەیان لەم خانووی منەدا دائەنیشن ، ئیتر لە هەر تاقمیك بنو لە ئەولادی هەرکەسی بن ، یا نەوانەی دینو ئەرون بەم مالەدا ، وە هەرکەسی هەن •• وە ئـــەگـــەر بەتایبەتی لەو سیەیەکەدا باسی خانوو فەرشو پیخەفو قاپو قاچاغ بکری چاکترە •••

دروستە وەصیەت بە کردنی حەجی سوننەت • وە ئەم وەصـــیەتە

لەمەعنادا وەصیەتە بەوپارەیە کە صەرف ئەکری لە کری‌ی ئەوکەسەدا کە ئەروا بو حەجەکە • جا لەمصوورەتەدا ئەگەر لە وەصیەتەکەدا ناوی شوینی ئیحرامی نەبرد ، ئەوە لە میقاتی عادەتی‌یەوە ئیحرام بو ئەو حەجە دائەبەسری • وە ئەگەر شوینیکی تایبەتی‌ی دیاری کرد هەرچەند دوورتر بی لە میقات ، وە هەتاوەکو ئەگەر ناوی ولاتەکەی خوی ببا بو ئیحرام بەستن ، پیویستە بەوجورە حەجەکەی بو بکری • وە لەم حەجی سوننەتەدا نە بیگانەو نە میراتبەر دروست نی‌یە بە بی‌وەصیەت حەجیان بو بکری • وە پارەی ئەم حەجەیش لە سیەیەکی مال دەرئەچی •

بەلام ئەگەر قەرزاری حەجی فەرض بوو ، ئەوە با وەصیەتیش نەکا واجبە بوی بکری • جا بو پارەکەی، ئەگەر بریاری دابوو لە سەرمایە یا لە سیەیەك دەربکری ئەوە دیارە • ئەگینا هەر لە ئەصلی میراتەکە دەرئەکری ، وە لە میقاتی عادەتی‌یەوە ئیحرامی بو دائەبەسری ، وە لەپاش عەقدی بەکری‌گرتنی ئەوکەسە کە حەجەکەی لەجیاتی ئەکا ، دروست نی‌یە بە عوزریکی شەرعی وەك پەك‌کەوتنی کابرای بەکری‌گیراو یا پەیدابوونی نیشانەی خەیانەت کردنی ، ئەو عەقدە هەل‌بوەشینریتەوە • وە دروستە بو خزمو بیگانە حەجی‌فەرز بکەن لەجیاتی مردوو، هەرچەند خویشی وەصیەتی نەکردبی ، وەك چون دروستە بە بی ئیذنی قەرزار قەرزەکەی لەجیاتی بدریتەوە •

لەبارەی ئەندازەی وەصیەتەوە

لایق نی‌یە ئینسان وەصیەت بکا بە زیاتر لە سیەیەکی مالی خوی • وە ئەگەر بە زیاتر لە سیەیەك وەصیەتی کرد ، وە میراتبەرەکان رازی نەبوون بەوە ، ئەوە وەصیەتەکەی بە زیاتر لە سیەیەك بەتالە • وە ئەگەر ریگایان‌دا جی‌بەجی ئەکری • بو دیاری‌کردنی ئەندازەی مالی کابرای

مردوویش تەماشای رۆژی مردنەکە ئەکری ، هـــەروا بو رازی‌بوون‌و رازی نەبوونی میرات‌بەرەکانیش هەر تەماشـــــای ئەو رۆژە ئەکری • هەروەها هەر تەبەروعیك کە بە تەنجیز لە نەخوشی‌ی مردنـا بیکا ئـەوە حوکمی وەصیەتی هەیە ، خوای بەخشین بی یا وەقف‌کردن بی یا گەردن ئازایی بی یا شتی‌تر ••

جا ئەگەر چەند تەبەروعیك کەوتەیەك ، وە ســـیەیەکی مالی بەشی هەمووی نەئەکرد ، تەماشا ئەکەین ئەگەر ئەو تەبەروعـانـە بە تەنجیزو بەرودوا بوون بەتەرتیب تەماشایان ئەکری تا هەرچەند سیەیەکەکە بەشی بکا ، وە هەرچەندی لەو سیەیەکە زیاتر بی بەتالە • وە ئەگەر بەیەکەوە بوون بەم‌رەنگە لە یەك‌کاتا کابرا خوی‌و چەند وەکیلیکی تەبەروعەکانیان کردبوو مەسەلا ، ئەوە ئەو سیەیەکە بەش ئەکریتەوە بەسەریانا ، لەسەر حیسابی قیمەتی تەبەروعەکان ، وە هەرکام چەندی پی‌ئەبری ئەوەنـدەی دائەمەزری‌و زیادەکەی بەتالە • وە ئەگـەر تەبەروعەکان وەعدەیان بـو دانرابوو ، وەك ئەوە کە بلی‌پاش مردنم ، سیەیەکەکە بەش ئـەکـــری بەسەریانا هەرکام هەرچی بەرکەوت ئەوەندەی دروستەو باقیـــەکـــەی بەتالە • مەسەلا کابرا وەصیەتی کرد بو فلان‌کەس بە ئەسپیك کـە دوازدە دینار قیمەتی بوو ، وە بو کەسیکی‌تر بە مەریك کە شەش دینار قیمەتی بوو ، وە بو یەکیکی‌تر بە بزنیك کە سیە دینار قیمەتی بوو ، وە سیەیەکی مالەکەیشی چواردە دینار بوو ، ئەوە هەشت دیناری ئەدری بە یەکەمیان ، وە چوار دیناری ئەدری بە دووهەمیـان ، وە دوو دینـــاری ئەدری بـە سیهەمیان •

(بزانن) وەصیەت لە عەینیکدا کە وەصیەت کرابی بە قازانجەکەی بو هەمیشە ، یا بو وەختیکی دیاری‌کراو ، وادائەنری کە وەصیەتە بـــە ئەندازەی جیاوازی لە قیمەتەکەیا بە قازانجەکەیەوەو بە بی‌قازانجەکەی •

مەسەلا خانوویەك بە بی‌قازانجی هەمیشەیی دە دینار ئەژی وە بەقازانجەوە صەد دینار ئەژی ، وەك ئەوە وایە وەصیەتی تیا کرابی بە نەوەد دینار •

ئەگەر کەسیك وەصیەتی بە حەجی سوننەت کردبوو ، تەماشـــای کریی کابرای بەکری‌گیراو ئەکری : ئەگەر سیەیەکی مالەکەی بـەشی ئەکرد ئەوا باشە ، ئەگینا هەرچەندی زیاد بی بە بی‌ریگادانی میرات‌بەرەکان دروست نی‌یە •

ئەگەر کەسیك وەصیەتی کرد بە عەینیکی حازر لە مالەکەی کە بە سیەیەکی دەرئەچوو ، وە ئەوی‌تری لە بەردەستا نەبوو ، ئەوە دروست نی‌یە هەموو ئەم عەینە حازرە بدەین بەو کابرایە کـە وەصیەتەکەی بـو کراوە ، بەلکو سیەیەکی ئەم عەینەی ئەدەینی تا مالە نادیارەکەی پەیـدا ئەبیتەوە • وە لەگەل ئەوەشا کە ســیەیەکی عەینـەکـەی ئەدەینی ماوەی نادەین کە تەصەروفی تیا بکا تا میرات‌بەرەکان دەس ئەگرن بەسەر ئـەو دووسیەیەکی مالەکەداو تەصەروفی تیا ئەکەن •

هەروەکو وەصیەت لە ســـیەیەکی مالدا دائەمـــەزری ، هــــەر تەبەروعیکیش لە نەخوشی‌یەکا بکری کــــە مەترسی‌ی مردنی لی‌بکری ، ئەویش هەر لە سیەیەکدا دائەمەزری • جا ئـەگـەر لـە نەخوشی‌یـەکی وەهادا تەبەروعی بە زیاتر لە سیەیەکی مالی لەبەردەستابووی خوی کرد، ئەوە هەر لە سیەیەکیا دائەمەزری ، وە بو زیادەکەی لی‌ی رائەوەستین • ئەگەر لەو نەخوشی‌یە رزگاری بوو دەرئەکەوی ئەویش دروست بووە • وە ئەگەر مرد دەرئەکەوی بەتال بووە ، چونکە نەخوش مەنعی تەصەروفی لی‌کراوە لە زیاتر لە سیەیەکی مالدا •

ئەگەر کەسیك تەبەروعیکی کرد لە نەخوشی‌یەکدا کە ترسی مردنی پیوە نەبوو ، کەچی کابرا مرد ، ئەوە ئەگەر مردنەکـــەی بـــە مردنی

کوتووپڕ دابنری بەهوی ئەوەوە کە نەخوشی‌یەکــەی نەخوشی‌یەکی‌وا نەبووبی ئینسانی پی‌بمری وەك چاوئیشان ، ئەوە تەبەروعەکەی جی‌بەجی ئەکری • وە ئەگەر مردنەکەی بە مردنی کوتووپڕ دانەنری وەك ئـەوە کە ژانەسکیکی لی پەیدا بی‌و بمری ، ئەوە دەرئەکەوی نەخوشی‌یەکەی ترسی مردنی پیوە بووە ، وە وەصیەتەکەی لە زیــاد لە ســیە یەکــدا دانامەزری •

ئەگەر گومانمان هەبوو لەوەدا کە ئاخو ئەو نەخوشی‌یــە مەترسی‌ی پیوەیە یا نە ، ئەوە بومان دەرناکەوی بە قسەی دوو دوکتوری موسولمانی ئازادی بەداد نەبی • ئەگەر ئەوان شەهادەتیــان‌دا لەســەر ئەوە کــە نەخوشی‌یەکە ترسی پیوەیە ، ئەوە بە مەترسی‌دار دائەنری ، ئەگینا هیچ • وە بە هیچ‌جوری ترسی مردن لی‌کراوی‌و ترسی مردن لی‌نەکراوی‌ی هیچ نەخوشی‌یەك ئیسبات نابی بە شەهادەتی یەك دوکتوری پیاو یا یەك دوکتوری پیاوو دوو دوکتوری ژن ••• وە هەروەها بە شەهادەتی تەنها دوکتوری ژن ، مەگەر لەو نەخوشی‌یانەدا کە تایبەتین بە ژنــانــەوە ، ئــەوە بــە شەهادەتی چوار دوکتوری ژن ئیسبات ئەبی !

ئەگەر میراتبەر بوو بە هەرای لەگەل کابرای وەصیەت بوکــراودا ئەم ئــەیوت نەخوشی‌یەکــە مەترسی لی‌کراو بووەو ئەو ئەیوت مــەترسی لی‌کراو نەبوە ، ئەوە باوەر بە سویندی وەصیەت بوکراوەکە ئەکــری ، مەگەر لەحالیکا کە میراتبەرەکە دوو شــاهیدی هەبی کــە دوکتوری موسولمان‌و ئازادو بەداد بن شەهادەت بدەن کەوا نەخوشی‌یەکە مــەترسی لی‌کراو بووە • وە ئەگەر بوو بەهەرایان لەسەر ئەسلی نەخوشی‌یەکــە ، مەسەلا کابرای میراتبەر ئەیوت گرانەتا بووەو وەصیەت بوکراوەکــە نەیوت دان‌ئیشە بووە ، ئەوە بە غەیری دوکتوریش ئیسبات ئەکری کــە چ نەخوشی‌یەك بووە •

له نەخوشی‌ی مەترسی‌دارە (کولنج)و (ذات الجنب)و بەربوونی خوینی لووت تاماوەیەك کە بەعادەت ئینسان بی‌خوین بکاو بیکوژی • وە (اسهال) یەعنی رەوانی بەوشەرتە کە دریژە بکیشی ، وە (باریکە) کە نەخوشی‌ی دلە • بەلام (سیل) کە بریتی‌یە لەوە سی بریندار ببی ، ئەوە بە نەخوشی‌ی مەترسی‌دار نائەمیرری چونکە زور دریژە ئەکیشی‌و وائەبی دە ـ پازدە سال ئەمینیتەوە • بەلام ئەگەر گەیشتە دەوری دوایی ، بە شەهادەتی دوو دوکتوری موسولمانی ئازادو بەداد ، ئەوە بە مەترسی‌دار دائەنری • هەروەها ئیفلیج بوونیك کە لە سەرەتایدا بی ئەوەش بە نەخوشی‌ی مەترسی‌دار دائەنری ، واتە کە ئینسان لایەکی ئیفلیج ئەبی ئەوە تا حەوت روژ بە نەخوشی‌ی مەترسی‌دار دائەنری‌و ، لەوەپاش بە نەخوشی‌ی مەترسی‌دار دانانری • هەروەها لە نەخوشی‌ی مەترسی‌دارە دەرچوونی خواردەمەنی لە ئینسانەوە بە ساغی بە بی‌ئیش‌و هیزکردن•• وە زەحیری کە ئەوەیە پیسایی لەگەل خوینا دابنی ، وە گرانەتا کە تایەکی بەدەوامی شەوو روژە ، مەگەر سەر لە بەیانیان کەمیك نەخوشەکە بەربدا • هەروەها بە نەخوشی‌ی مەترسی‌دار دائەنری هەر جورە تایەکی‌تر کە بە نوبە ئینسان بگری ، مەگەر (سیەبەرو) کە روژی دیت‌و دوو روژ نایەت • وە لە نەخوشی‌ی مەترسی‌دارە برینیك کە کونی کردبیتە سك ، وە ئاوسان‌و ، رشانەوەی بەردەوام •

بەپی‌ی پەیرەوی ئیمامی شافیعی خوی ، حوکمی نەخوشی‌ی مەترسی‌داری هەیە بەدیل رویشتنی موسولمانیك بە دەستی کافر یا بە دەستی دوژمن ئەگەر عادەتیان وابی دیل بکوژن • وە تیك‌رژانی سوپا لە هەردولاوە بەوشەرتە کە ئەوەندەی یەك بن ، ئەگینا حوکمی نەخوشی‌ی مەترسی لی‌نەکراوی هەیە بو ئەفرادی ئەولایە کە بەهیزترن لەویان ، وە بو بی‌هیزترەکەیان حوکمی نەخوشی‌ی مەترسی لی‌کراوی هەیە •

هەروەها بردنی کەسێك بۆ لێسەندنەوەی تۆڵەی پیاوکوشتن (قصاص) ، یا بۆ سەنگەسار کردن (رجم) ، وە هێرشی شەپۆلی دەریا بەسەر ئەوانەدا کە لەناو کەشتیدا بن ، وە ژانەسکی ژن لەپێش منداڵ بوونیا ، هەروەها پاش منداڵبوونەکەیش تا منال دانەکەی لێ جوی ئەبێتەوە ، ئەوە هەموو حوکمی نەخۆشیی مەترسی لێکراوی هەیە •

داکەوتنی تاعوونی وەك چاوەقوولەو رشانەوە لە ولاتیکا حوکمی نەخۆشیی مەترسی لێکراوی هەیە بۆ هەموو خەڵکی ئەو ولاتە ، بەوشەرتە کە زوربەی خەڵکەکەی گرتبێتەوە • لە حاڵیوادا تەبەروعی هەرکەس لە ئەهلی ئەو ولاتە لە سیەیەك بەولاوەی ماڵیا دانامەزری ، وە بۆ زیاد لەو ئەندازەیە تەماشا ئەکەین ئەگەر تا پاش لاچوونی تاعوونەکە کابرا نەمرد بە تاعوون ئەوە هەمووی دائەمەزری ، ئەگینا هەرچەندی لە سیەیەك زیاد بێ بە بەتاڵ دائەنرێ •

صیغەی وەصیەت

صیغەی وەصیەت لەفظێکە مەعنای بە موڵککردنی شتێك بگەیەنی بۆ کەسێك لەپاش مردنی کابرای وەصیەتکەر • وەصیەتی بێپێچوپەنا وەکو ئەوە کە بڵێت وەصیەتم کرد بۆ فلانکەس بە فلانە شت ، یا ئەوەندەی لە ماڵم بدەنی لەپاش مردنم ، یا ئەوشتەم داناوە بۆ فلانکەس ، یا بریارمداوە بۆی ، یا ئەوشتەی بدەنی لەپاش مردنم • ئەگەر وتی ئەوشتە ماڵی فلانکەسە ئەوە بە پێلێنان دائەنرێ • هەروەها لە صیغەی وەصیەتە ئەوە کە بڵێ ئەوشتەم بەخشی بە فلانکەس لەپاش مردنم ، یا کردم بە موڵکی لەپاش مردنم ، یا بە صەدەقە پێمدا لەپاش مردنم ، یا کە مردم ئەوشتە بدەن بە فلانکەس ، یا کە مردم ئەوشتە بۆ ئەو مزگەوتە بێ یا بۆ فلانکەس بێ •

ئیشارەت کردنیش بە وەصیەتی صەریحو بێپیچوپەنا دائەنری ئەگەر هەمووکەس لێی تێبگا ، ئەگینا کینایەیە • نووسینیش کینایەیەو لەگەل نیەتدا ئیعتیباری پێئەکری ، بەلام ئەبێ بە دەم پێیلێبنێ کە ئەو نیەتەی بووە ، یاخود میراتبەرەکەی لەپاش مردنی خوی پێیلێبنێ کە مەبەست لەو نووسینە نیازی وەصیەت کردن بووە • جا ئەگەر وەصیەتی بو کومەلیکی لەژمارە نەهاتوو کردبوو وەك فەقیرو هەژار ، ئەوە بە بێقەبوولی کەس هەر بە مردنی کابرای وەصیەتکەر واجب ئەبێو قەبوولی ناوێ • هەروەها ئەگەر بو جیهەتیکی گشتی وەصیەتی کردبێ وەك گرتنی سنووری ولاتی موسولمانان • وە ئەگەر وەصیەتی بو کەسیکی تایبەتی کردبێ یا بو کومەلیکی لەژمارە هاتوو وەك ئەهلی مالیك، ئەوە واجبە خویان قەبوولی بکەن بەوشەرتە کە تەصەروفیان دروست بێ• وە ئەگەر حیجریان لەسەر دانرابوو ، ئەبێ سەرپەرشتیکەری کاروبار (ولی أمر)یان قەبوولی بکا بویان •

ئەگەر باوکی منال بە عەناد قەبوولی وەصیەتەکەی نەکرد حەقی سەرپەرشتیکردنی کاروباری منالەکەیی نامینێ • جا ئەگەر ئەو منالە باپیری هەبوو ئەو ئەبێ بە سەرپەرشتیکەری کاروباری ، ئەگینا قاضیی ولات ئەبێ بە سەرپەرشتیکەری • وە ئەگەر لەبەر عوزریکی شەرعی قەبوولی نەکرد مەسەلا وتی ئەو مالە وەصیەت پێکراوە بە مالی کابرای وەصیەتکەر نازانم ، بویە قەبوولی ناکەم ، ئەوە پیویستە قاضی لەجیاتیی ئەو قەبوولی بکا • وە ئەگەر وەصیەتەکە بو مزگەوت بوو ئەبێ سەرپەرشتیکەری کاروباری مزگەوتەکە قەبوولی بکا •

قەبوول کردن یا دانەدواوەی وەصیەت هیچ قیمەتیکی نییە تا کابرای وەصیەتکەر مابێ لەدنیادا ، هەروەها لەکاتی گیان دەرچوونیا • بەلکو پیویستە لەسەر وەصیەت بوکراوەکە لەپاش مردنی وەریبگری یا

بیداتەدواوە • بەڵی وەرگرتن لەپاش دانەدواوە هیچ سوودیکی نی‌یە ، وەك چون دانەدواوەی پاش قوبوولکردن بی‌کەلکە ئیتر خوای ماڵەکەی وەرگرتبی یا نە •

دانەدواوەی صەریح وەك ئەوەیە کابرای وەصیەت بوکراو بلیت : من ئیحتیاجم بەو ماڵە نی‌یە ، یا پیویستم پی نی‌یە ، یا بو من ناشی ، یا لایقی من نی‌یە • وە شەرت نی‌یە لەپاش مردنی کابرای وەصیەتکەر دەس‌بەجی قەبوولی بکا ، مەگەر لەحالیکا کە لەباتی کەسی حیجر لەسەر دانراوی خوی وەری‌بگری •

ئەگەر کابرای وەصیەت بوکراو بەر لە کابرای وەصیەتکەر مرد ، وەصیەتەکە بەتال ئەبیتەوە • بەلام ئەگەر لەپاش مردنی ئەو مرد ، میراتبەرەکەی دائەنیشی لەجیگەیدا بو وەرگرتن یا دانەدواوەی ماڵە وەصیەت پی‌کراوەکە • فەرموودەی راستتر ئەوەیە مولکی وەصیەت پی‌کراو رائەگیری تا کابرای وەصیەت بوکراو رای‌خوی دەرئەبری • ئەوکاتە دەرئەکەوی ئاخو بووە بە مولکی ئەو یا هەر هی میراتبەرەکانی کابرای وەصیەتکەرە • وە کە وەری‌گرت وادائەنری کە لەکاتی مردنی کابرای وەصیەتکەرەوە هی ئەم بووە بە خوی‌و هەموو بەرو قازانجیکیەوە کە لەکاتی مردنی وەصیەتکەرەکەوە پەیدا بوون ، مەسرەفیشی لەکاتی مردنی کابراوە ئەکەویتە سەر ئەم وەصیەت بوکراوە •

ئەگەر کەسیك وەصیەتی کرد بە باغیك بو کەسیك ، ئەوە هەر میوەیەکی پیوەبووبی لەکاتی مردنی کابرای وەصیەتکەردا ، هی میراتبەرەکانە خوای ئەو میوەیە لەکاتی مردنی کابرادا باش دەرکەوتبی یا نە • وە هەر میوەیەك کە پاش مردنی کابرای وەصیەتکەر پەیدا ببی بو

وەصیەت بوکراوەکەیە • وە ئەگەر میوەی ئەم دوو بەشە تیکەل بوونو جیا نەئەکرانەوە ، پیویستە میراتبەرو وەصیەت بوکراو لە بەینی خویانا صولح بکەن •

(بزانن) صیغەی وەصیەت بو ئەوە ئەشی تەعلیق بکری بە وەعدەیەکەوە ، یا شەرتی بو دابنری ، خوای ئەوشەرتە لەکاتی ژیانی وەصیەتکەرەکەدا بی یا لەپاش مردنی • کەواتە دروستە بلیت ئەگەر بەم نەخوشییە مردم ئەم خانووەم وەصیەت بی بو فلانکەس ، یا ئەگەر فلانکەس هات بو ئیرە ئەو خانووەم وەصیەت بی بوی ، یاخود بلی باخەکەم وەصیەت بی بو فلانکەس ئەگەر خەریکی خویندن بوو • وە لەوحالەدا کە ئەم شەرتانە بریار بدا ئەگەر شەرتەکان نەهاتنەدی وەصیەتەکە بە بیسوود دەرئەچی • هەروا دروستە بلی ئەو باخەم وەصیەت بی بو فلانکەس ئەگەر لەپاش مردنم روژی جوزئیک قورئان لەسەر قەبرەکەم بخوینی ، یاخود بەوشەرتە لە بەرهەمی باخەکە سالی فەرشیك بکری بو مزگەوتی دیکەمان • جا ئەگەر کابرای وەصیەت بوکراو ئەم شەرتانەی نەهینایەدی ، ئەوە دەرئەکەوی کە وەصیەتەکە نەهاتوەتەدیو باخەکە مولکی وەصیەت بوکراوەکە نییەو هەر هی میراتبەرەکانە •

باسی پەشیمانبوونەوە لە وەصیەت

هەر تەبەروعیك کە دەسبەجی (منجز) بی کابرا حەقی پەشیمان بوونەوەی نییە لیی ، وە هەر تەبەروعیك کە بەسرابی بە شتیك یا بە وەعدەیەکەوە (معلق) ئەتوانی پەشیمان بیتەوە لە هەمووی یا لە هەندیکی ، وە ئەو پەشیمان بوونەوەیە بە قسە دیتەجی وەك ئەوە کە بلی ئەو وەصیەتەم بەتالکردەوە یا پەشیمان بومەوە لیی ، یا

هەلوەشاندەوە ، یا ئەم مالە مالی میرات‌بەرەکانمە • وە بە کردەوە وەکو ئەوە کە مالەکە بفروشی یا بیکا بە مارەیی ژن ، یا بیبەخشی یا بیخاتە رەهنەوە ، خوای وەری‌بگرن یا نە ، یا وەصیەت بکا کە لەپاش مردنی ئەومالە جورە تەصەروفیکی‌وای تیا بکری کە لەگەل وەصیەتە پیشووەکەی‌دا نەگونجی ، یاخود وەکیل بگری بو فروشتنی یا بەدەستی خوی بیبا بو شوینی فروشتن •

ئەگەر کەسیك وەصیەتی کرد بە دەغلیکی تایبەتی بوکەسیك ، کەچی لەپاشا تیکەلی دەغلیکی‌تری کرد ، ئەوەیش بە پەشیمان بوونەوە دائەنری لە وەصیەتەکەی • هەروا ئەگەر وەصیەتی کرد تەغاریك گەنم لە خەرمانیکی دیاری بدری بە کەسیك ، کەچی ئەو خەرمانەی تیکەلی خەرمانیکی باشتر کرد ، ئەوەش پەشیمان بوونەوەیە • بەلی ئەگەر تیکەلی خەرمانیکی وەك خوی یا خراپتری کرد ، ئەوە بە پەشیمان بوونەوە دانانری •

ئەگەر وەصیەتی کرد بە گەنمیك ، کەچی خوی وەشاندی یا بردی بو ئاش‌و هاری ، یا وەصیەتی کرد بە ئەندازەیەکی ئارد کەچی شیلای‌و کردی بە هەویر ، یا وەصیەتی کرد بە ئەندازەیەك خوری ، کەچی ریسای ، یا وەصیەتی کرد بە ریسمانیك کەچی پاشان بردیە لای جولاو کردی بە شال ، یا وەصیەتی کرد بە پارچە قوماشیك کەچی بری بە کراس یا بە کەوا ، یا وەصیەتی کرد بە پارچە زەوی‌یەك کەچی بینای تیا کردەوە یا درەختی تیا ناشت‌و کردی بە باخ ، ئەوە هەموو ئەم تەصەروفانە بە پەشیمان بوونەوە دائەنرین لە وەصیەتەکەی • بەلی ئەگەر بیناکەی لە سووچیکی زەوی‌یەکەدا کردەوە ، یا درەختەکەی لە لایەکیەوە ناشت ، ئەوە وادائەنری کە تەنها لەو سووچە پەشیمان بووەتەوە • بەلام

ئەگەر وەصیەتی کرد بە گوشتێکی کاڵو لەپاشا برژاندی ، ئـــەوە بـــە پەشیمان بوونەوە دانانرێ • هەروەها ئەگەر تووی داکرد لە زەوی‌یەکەدا ئەوەش نابێ بە پەشیمان بوونەوە لە وەصیەت بەو زەوی‌یە •

ئەم تەفصیلاتە لەسەر ئەساسی ئەوەبوو کە ئەو ماڵە وەصیەت پێ‌کراوە دیاری بێ • ئەگینا ئەگەر سێ‌یەکی ماڵی وەصیەت کرد بۆ ئەوانەی دینـــە ماڵی ، لەپاشا هەرچی هەبوو فرۆشتی ، ئەوە نابێ بە پەشـــــــیمانی لە وەصیەتەکە لەبەرئەوە کە ئیعتیبار بە سێ‌یەکی ماڵیەتی لەکاتی مردنیا ، وە قابیلە لەوەپاشیش ماڵ بنێ بەیەکەوە •

(بزانن) زانایانی شەرع هەموو هاودەنگن لەوەدا کە صـــــەدەقە کردن بە نیازی ئەوە کە خێرو حەسەناتەکەی بڕوا بۆ مردوویەك ، قازانج ئەگەیەنێ بەو مردووە • هەروەها وەقف‌کردنی قورئانو کتێبی شـــەرعو حەدیثو خوێندنی ئایینی کەوا هەرکەس تیایاندا بخوێنێ خێرەکەی بـــو ئەو مردووە بێ • یاخود هەڵکەندنی بیرو کاریز لێدانو دار ناشـــتن چ بۆ میوەو چ بۆ سێبەرو چ بۆئەوە کە پاش پێ‌گەیشتنی ببڕرێو لە بینایەکی خێری‌دا بەکار بهێنرێ ، یاخود جومعانەو هەر خێرێکی‌تر • هـــەروەهـــا زانایانی شەرع هاودەنگن لەوەدا کە دوعاکردن بۆ داوای ئەوە کە خـــوا خۆش ببێ لەکەسێك ، سوودی هەیە بۆ ئەوکەسە ، لەگەڵ ئەوەدا کـــە دوعاکەرەکە خۆیشی خێری ئەگا ، وە بۆخۆیشی ئەنووسرێ بە مایــــەی ئەوابو حەسەنات • مەبەستیش لەو ئایەتە کە خوا ئەفەرمویت (وان لیس للانسان الا ما سعی) واتە ئینسان لە پاداشی ئەوچاکەیە زیاتری نی‌یە کە خۆی کردوویەتی ، ئەوەیە موستەحەقی جەزاو پاداش نی‌یە مەگەر لەسەر کارێك کە خۆی کردبێتی ، وە ئەمەی کە وتمان لەسەر ئەساسی ئەوە نی‌یە کە موستەحەقی ئەو پاداشەیە ، بەڵکو لەسەر ئەو ئەساسەیە کە خوا بـــە لوطفی خۆی ئەیداتی • هەرچەند هەرچی جەزای خێرە هەر لوطفی خوا

خویەتی ، بەلام هەندیکی بە بیعەلاقەی هەولدانی ئینسان خویەوەیەتیو هەندیکی لەسەر عەلاقەی تیکوشانی ئینسانە ، وە لە هەردو حالدا هەر بە لوطفی خوا خویەتی •

خیرو حەسەناتی نەبراوەی ئینسان خویشی وەك بیریك کـــە وەقفی کردبی ، یا جەزای دەرسیکی خیر کە بە یەکیکی وتبی ، یا دوعای منالی باش ، ئەمانە لەسەر فەرموودەی پیغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) هەر بە کردەوەی خوی ئەژمیررین •

هەروەها قازانجی هەیە بو مردوو دانەوەی قەرزیك کە لەســەری بی ، وە دانی ئەو ئەندازە زەکاتە کــە وەختی خوی نـــەیـــداوە ، وە بەجیهینانی قەرز لەجیاتیی ئەو ، وە گیرانەوەی روژووی فەرز کــــە بەسەریەوە بی • بەلام لە گیرانەوەی نویژی فەرزدا ئیختیلاف هەیە لەناو زانایانی شەرعدا ، وە هەندیکیان ئەلین قازانجی هەیە • یەکیك لەمانـــە ئیمامی (سبکی)یە کە فتوای بەمە داوەو تەنها خوی لەجیاتیی هەندی لە کەسوکاری نویژی فەرزی گیراوەتەوە • تەقلید کردنی ئەم ذاتە بو ئیمە دروستەو هەرکەس ئەتوانی بوخوی عەمەلی پیبکا • هەروها بوی هەیــە لە مالی خوی کەفارەتی بو بدا لە کەفارەتی (مرتبة)و (مخیرة)دا [1] •

هەروەها قازانجی هەیە ئینسان لە ثـەوابی کردەوەی خویـــا وەك طاعەتو خیرو حەسەناتو صەلەواتدانو دەرس وتنەوەو قوربانیکردن خەلك بکا بە شەریکیخیری خوی،وە بەتایبەتی بو حەزرەتی پیغەمبەر(صلی

(۱) کەفارەتی (مرتبة) ئەوەتە چەند شتیك دانرابی بو کەفارەت، وە تا یەکەمیان مومکین بی ، دروست نەبی دووهەمیان بکا • وە هەر بەم تەرتیبە • کەفارەتی (مخیرة)یش ئەوەیە کـــابرا بە ئارەزووی خوی بی یەکەم یا دووهەم یا سیهەمیان هەلبژیریو بیکا • لە شوینی خویدا میسالی ئەم کەفارەتانە ئەهینینەوە •

اللەعلیەوسلم) هەرچەند ئەگەر ئینسان نیازی شەریك كردنی ئەویشی نەبی، ئەو لەخویەوە هاوبەشی خیری هەموو موسولمانیکە ، چونکە هەموو موسولمانی بەهوی شەریعەتی ئەوەوە کەوتووەتە سەر ریگای ئیسلامەتی •

هەروەها قازانجی هەیە قورئان خویندن لای ئینسانی زیندوودا کە گوی بداتیو گوی لیوەبی ، بەتایبەتی ئەگەر قورئان خوینەکە ئینسانیکی لەخواترس‌و پیاوچاك بی ، نەخوازەلا ئەو کویرانەی کە قورئانیان لەبەرکردووە • وە ئەگەر لەسەر قورئان خویندنەکەیان پارەیان وەرئەگرت یا بەکری گیرابوون لەلایەن گوی‌گرەکەوە ، ئەوە بوی ئەبی بە دوو خیر • هەروەها قورئان خویندن قازانجی هەیە بو مردوو چ لەسەر قەبرەکەی بیو چ لەدوورەوە بی بەوشەرتە لە سەرەتای قورئان خویندنەکەوە بەنیازی ئەوابی ئەو مردووە بیو ، لەپاش تەواو بوونیشی دوعای بو بکریو وینەی حەسەناتەکەی بو رەوانە بکری • دیسان خیری هەیەو دروستە وەصیەت کردن بە خەتمی تەهلیلە لەسەر قەبری مردوو ، یا لەشوینیکی‌ترا بەو دوو شەرتە کە بەیانمان کردن • بە (صلەی رحم) دائەنری لەگەل خزمان ، وە بە چاکە لەگەل باوك‌و دایك کە پاش مردنیان تا لەتوانادا هەبی سەعیو کوشش لەم خیرو حەسەناتانەدا بکری بویان • (واللە یختص برحمتە من یشاء ، واللە ذو الفضل العظیم) •

باسی (وصایة) یەعنی (وصي) گرتن

سوننەتە بو ئینسانیك کە ئازاد بیو تەکلیفی لەسەر بی ، وەصی‌یەك بگری بو دانەوەی قەرزیکی کە لەسەریەتی چ حەقی خوا بی وەك زەکات ، وە چ حەقی ئادەمیزاد بی وەك دەس‌قەرز ، وە بو دانەوەی هەرچی کە بە ناحەق لەژیر دەستیا بی وەك مالی زەوت‌کراو ، وە بو دانەوەی مالی خواستەمەنیو بە ئەمانەت دانراو • بەلی ئەگەر ترسی ئەوەی

هەبوو کە میراتبەرەکانی ئەو مالە نەدەنەوە بە خاوەنی واجبە لەسەر خوی تا وا لەدنیادا بیداتەوە ، یاخود وەصی بگری‌و شتەکە ئاشکرا بکا لە خەلك بوئەوە لەپاشانا حەقی هیچ خاوەن حەقیك نەفەوتی • وە ئەگەر بە وەصی‌یەکەی وت ئەو مالەم بدە بە موستەحەق چون خوت ئارەزوو ئەکەی ، دروست نی‌یە صەرفی بکا بوخوی ، هەرچەند موستەحەقیش بی• وە دروستیش نی‌یە بیدا بە کەسیك کە نەفەقەی واجب بی لەسەر ئەم وەصی‌یە •

شەرتی وەصی ئەوەیە موسولمان‌و بالغ‌و عاقل‌و بەداد بی ، وە بتوانی ئەو ئیشانە جی‌بەجی بکا کە پی‌ی‌سپیرراون • ئیتر شەرت نی‌یە نیرینە بی ، بەلکو دایکی منال ئەگەر خاوەنی ئەو صیفەتانە بوو لە هەرکەسی‌تر باشترە •

دروست نی‌یە بو وەصی خوی ئیشەکان نەکاو بیداتە دەستی کەسیکی‌تر ، مەگەر کابرای وەصیەتکەر خوی ریگای دابی ، یاخود ئەوجورە ئیشە بو ئەو لایق نەبی ، یاخود ئیشەکان زور بن‌و بەتەنها خوی جی‌بەجی نەکرین بوی • وە تا باوکی مابی نابی کەسی‌تر بکا بە وەصی لەسەر منالەکانی ، بەوشەرتە کە شەرتەکانی ویصایەتی تیابی • هەروەها دروست نی‌یە وەصی بگری بو ژن مارەبرین لە کوری بچووکی، هەروەکو دروست نی‌یە وەصی بگری بو مارە کردنی کچی نابالغی •

صیغەی ویصایەت لەفظیکە سپاردنی ئەمجورە تەصەروفانە بگەیەنی کە بەیانمان کردن بە کەسیکی‌تر کە ئەو صیفەتانەی تیا بی کە ناومان هینان• وەك ئەوە کە بلی وا توم کرد بە وەصی لەسەر منالەکانم ، یا لەسەر دانەوەی قەرزم ، یا لەسەر دانەوەی ئەو مالی خواستەمەنی یا ئەمانەتانەی کە دانراون لام •• وە بەمجورە • بەشەرتیش گیراوە بەیانی ئەو شتانە

بکا که وەصی‌یان بو ئەگری • کەواتە ئەگەر وتی وا توم کرد بە وەصی ، وە باسی نەکرد لەسەرچی کردوویە بە وەصی ، ئەوە بەتالە • هەروەها شەرتە وەصی‌یەکەیش قەبوولی بکا تا کابرای وەصیەت‌کەر لە دنیادایە ، وە لەوەپاش قەبوول کردنو دانە دواوە کەلکی هیچی نی‌یە •

ئەگەر کەسیك دووکەسی کرد بە وەصی ئەوە دروستە ، وە ئەبی هەردوکیان پیکەوە ری‌بکەون لەسەرئەوە کە بە یەکەیەکە یا بەیەکەوە ئیشەکە بکەن • وە هەرئیشیك کە یەکیکیان سەربەخو بیکا بەتالە • دروستە بو وەصیەت‌کەر وەصی‌یەکە عەزل بکا ، هەروەها دروستە وەصی‌یەکەیش خوی عەزل بکا • بەلی ئەگەر ترسی فەوتانی مالو منالەکانی بوو کە کراوە بە وەصی لەسەریان ، دروست نی‌یە خوی عەزل بکا ، وە ئەگەر خوی عەزل کرد قیمەتی نی‌یەو عەزل نابی ، ئەوەندە هەیە لەم‌کاتەوە ئەتوانی کری بوخوی وەربگری لەسەر ئەو مالە •

وە ئەگەر وەصی‌یەکە فاسقی‌ی بەسەرا هات عەزل ئەبی ، وەك چون ئەگەر قاضی فاسقی‌ی بەسەرا هات ئەویش عەزل ئەبی • بەلام خەلیفەی موسولمانان بەوە عەزل نابی کە فاسقی‌ی بەسەرا بیت • هەروەها باوكو باپیریش بەهوی فاسق بوونەوە عەزل ئەبن • بەلام لەپاش تەوبە کردن حەقی سەرپەرشتی کردنەکەیان بو ئەگەریتەوە •

دروستە ویصایەت بەسری بە مەرجیکەوە یا بە وەختیکەوە • مەسەلا بلی ئەگەر لەم نەخوشی‌یەدا مردم ئەوە تو وەصی بە لەسەر منالەکانم تا برا گەورەکەیان لە فلان شوین دیتەوە •

وە ئەگەر منالی وەصی بو دانراو پاش بالغ بوونی کەوتە هەرا کردن لەگەل وەصی‌یەکە لە ئەصلی مەسرەف کردنا وە وتی حاشا تو هیچت صەرف نەکردووە لەمندا ، یاخود بوو بە هەرایان لە ئەندازەی ئەومالەدا

که بوی صەرف کراوە ، ئەم وتی ئەوەندەیەو ئەو وتی ئەوەندەیە ، ئەوە لەمحالانەدا باوەر بە سویندی وەصی یەکە ئەکری ، چونکە کاتیك کـــە کراوە بە وەصی ئەمینو بەداد بووە ، وە ئەصلیش وایە ئەو صـــیفەتانەی تیا نەفەوتاوە ، وە زەحمەتیشە بتوانی ئیسباتی ئەو مەسرەفانـــە بکا بـــە شاهید کەوا کردوونی بو منالەکە • کەواتە ئەگەر قەناعەت نەکری بـــە سویندی وەصی کەس رازی نابی ببی بە وەصی لە هیچ مەســـــەلەیەکدا چونکە لەپاشانا لەوانەیە تووشی هەزار گیرەو کیشە ببی ، ئەوەش ئـــەبی بەهوی بەرەڵلابوونی مالو منالی موسولمانان •

وە ئەگەر وەصیو وەصی لەسەر دانراوەکە بوو بە هەرایان لـــــە دانەوەی ئەومالەدا کە دراوەتە دەستی وەصی یەکە ، مەسەلا منالەکـــــە لەپاش بالغبوونی وتی ئەو مالەی باوکم دابوویە دەستت نەتداوەتەوە پیم ، ئەویش وتی داومەتەوە پیت ، ئەوە ئەگەر وەصی یەکە شاهیدی هەبوو باشە، ئەگینا باوەر بە سوینی کورەکە ئەکری • جا ئەگەر سویندی نەخوارد ، وەصی یەکە سویند ئەخوا لەسەر دانەوەی مالەکەو رزگار ئەبی •

هەروەها باوەر بە سویندی وەصی ئەکری لە مەسەلەی خەیانەتکردنا لەومالەدا ، وە لە ئیددیعای فەوتانیا بەهوی دزی یا زەوت کردنەوە ، نەك لەوەدا کە بلی لەبەر موحتاجیی منالەکە یا لەبەر مەسلەحەتی مالـــەکـــە فروشتوومە ، لەمحالەتانەدا ئەبی بە شاهید ئیسباتی ئیددیعاکەی خوی بکا• بەلی باوكو باپیرە باوەر بە سویندیان ئەکری لەمحالانەدا ئەگەر منـــالەکە لەپاش بالغبوونی کەوتە هەرا لەگەلیان لەمبارەیەوە •

باسی دابەش کردنی میرات (الفرائض)
لەبەینی میرات بەرەکانا

(میرات) بریتی‌یە لەوەی کە مردوو لەپاش خوی بەجی‌ی ئەهیلی خوای (حقوق) بی وەك حەقی هەلبژاردن (خیار) لە موعامەلـەدا یـا حەقی حەددی بوختان پیوەکردن (حد القذف) ، یا (اختصاصات) بی وەك زبل‌و شەرابیك کە لەوانەبی ببیتەوە بە سرکە ، وە وەك سەگی پاس‌و سەگی راو ، یاخود (مال) بی وەك ئەو شەرابە کە لەپاش مردنی کابـرا بوو‌بیتەوە بە سرکە ، وە وەك خوینیك کە وەرئەگیری لەو کەسـەی کە کوشتوویەتی ، یەعنی ئەگەر کەسیك کەسیکی کوشت ، ئەوە هەرچەند لەپاش مردنی ئەو کابرا کوژراوە (دیە) خوینەکەی ئەدری ، بـەلام لە حوکمی ئەوەدایە کە لەپیش مردنەکەیدا وەری‌گرتبی‌و بووە بە مولکی‌و لەپاش مردنەکەی بووە بە میرات •

جا ، میرات هەر جوری بی ، لەپاش مردنی کابرا قابیلە پینج حەق پەیوەند (تعلق)ی پیوە پەیدا بکا • تەرتیبی جی‌بەجی کردنی ئەم حەقانە بەم‌جورەیە : (یەکەم) ئەو حەقانە کە بەسراون بەعەینی میراتەکەوە بـە بی‌واسیطەی حیجر دانان لـەلایـەن قاضی‌یەوە • (دووەم) حـەقی بەری‌خستنی مردووەکە خوی‌و ئەو مردووانەی کـە نەفەقەیان لەسەر ئەو بووەو لەپیش گیان دەرچوونی ئەمدا گیانیان دەرچووە • (سیهەم) ئـەو قەرزانەی کە بەسەر ئەو شەخسەوەن کە مردووە ، خوای قەرزی خوایی بن یا قەرزی ئادەمیزاد • (چوارەم) وەصیەتی کابرای مردوو خویەتی • (پینجەم) حەقی میرات‌گرەکان لە وەرگرتنی میراتدا •

هەرکەس کە مردو میراتیکی لەپاش بەجی‌ما ، ئەوە بەر لە هەرچی دەس‌ئەکری بە جی‌بەجی کردنی ئەوحەقانە کە بەسراون بە میراتەکەیەوە،

بە بێواسیطەی حیجری قاضی • ئەم حەقانە زورن ، بەلام بو نموونە باسی هەندیکیان ئەکەین •

(یەکەم) حەقی سوکنای ئەو ژنەی کە عیددەی وەفاتی لەسەرە • ئـەوە کرێی جیگای دانیشتنی ئەخریتە پیش بەرێ‌کردنی مردووەکـە خوی‌و ئەوکەسانەی کە نەفەقەیان لەسەریەتی‌و بەر لەو مردوون •

(دووەم) حەقی خاوەن‌قەرز لە مالی قەرزکراودا • یەعنی کەسیك مالیك قەرز بکاو پاشـــــان بمری‌و تەنهـــا ئەو مالـــە قەرزکراوەی لی بەجی‌بمینی ، ئەوە ئەو مالە ئەدریتەوە بە خاوەن مالەکە ، وە صـــــەرف ناکری لە بەری‌کردنی مردووەکەدا •

(سیهەم) حەقی عاملی قازانج بەشەراکەت • مەسەلا ئەگەر خاوەن مالیك پارەی‌دا بە کەسیك کاسبی‌ی پیوەبکا بە قازانج بەشـەراکەت ، وە پاشان هەموو سەرمایەکەو قازانجەکەی وەرگرت‌و مرد ، وە تەنها ئەوەی بە میرات لی‌بەجی‌ما ، ئەوە پیویستە لەپیشا بەشـــە قازانجی عاملەکـــەی لی‌بدری ئەوسا لی‌ی خەرج ئەکری بو بەری‌کردنی خاوەن‌مالە مردووەکە•

(چوارەم) حەقی کریارە لەو قیمەتەدا کە داویەتی بە فروشیار • مەسەلا کەسیك مالیکی کری‌و پارەکەی‌دا بە فروشیارەکە ، وە ئەومالە بە عەیب‌دار دەرچوو ، کابرای کریار بردیەوە بو سەر فروشـــیارەکەو فروشیارەکە مردبوو ، وە تەنها ئەو پارەیەی لەپـاش بـەجی‌مابوو کـــە کریارەکە تەسلیمی کردووە ، ئەوە ئەو پارەیە ئەدری بە کریارەکـــەو صەرف ناکری بو بەری‌کردنی کابرای مردوو •

(پینجەم) حەقی میردە لە عەینی مارەیی ژنەکەیدا • مەســـــەلا کابرایەك عەینیك بدا لە مارەیی ژنیکا ، وە لەپیش ئەوەدا کە بیگویزیتەوە تەلاقی بدا ، ئەوجا ژنەکە بمری‌و هەر تەنهـــا ئەو عەینی مارەیی‌یەی لی

بەجێبمێنێ ، ئەوە واجبە لەپێشا نیوەی ئەو عەینە بدرێتەوە بە کابرای کونە مێرد ، ئەوسا لە نیوەکەی تری ژنەکە بەریبکرێ •

(شەشەم) حەقی زەوتکەر لە عەینی مالی زەوتکراودا • مەسەلا کەسێك عەینێکی زەوتکرد لە کەسێك ، پاشان کابرای مال زەوتکراو دەستی گەیشتەوە بە مالە زەوت کراوەکەی ، وە قیمەتەکەی لە کابرای زەوتکەر وەرگرت تا ئەو ئەسلی مالەکەی ئەداتەوە • وە بەرلەوە کە کابرای زەوتکەر مالە زەوتکراوەکەی بداتەوە ، ئەو مردو قیمەتەکەیشی خواردبوو ، ئەوە ئەبێ لە مالە زەوتکراوەکە پێشان پارەی کابرای زەوتکەر بدرێتەوە ، ئەوسا ئەگەر شتێکی لێمایەوە بدرێ بە میراتبەرانی کابرای مال زەوتکراو بو بەریکردنی •

(حەوتەم) حەقی شەریکە مولکە لەو بەشە مولکەدا کە بە شوفعە وەریگرتووە • یەعنی ئەگەر ئەو کابرا کە مالەکەی بە شوفعە لێوەرگیراوە بمرێ ، وە تەنها ئەو بەشە مالەی لەلا مابێ کە بە شوفعە وەرگیراوە ، ئەوە ئەبێ بدرێ بە کابرای خاوەنی حەقی شوفعە ، وە صەرف نەکرێ لە بەریکردنی مردووەکەدا ، وە نەدرێ بە هیچ خاوەن قەرزێکیتریش بەوشەرتە ئەم کابرای خاوەن حەقی شوفعەیە پارەی ئەو بەشەی دابێ بە شەریکەکەی یا بە میراتبەرەکانی •

(هەشتەم) حەقی ئەوکەسەیە کە مالیکی لێ نەذر کراوە لە عەینی مالە نەذر کراوەکەدا • یەعنی ئەگەر کەسێك مالیکی نەذر کرد لە کەسێك ، جا کابرای نەذرکەر مرد ، ئەوە پیویستە ئەومالە نەذرکراوە بدرێ بەوکەسە کە لێی نەذر کراوە ، وە صەرف نەکرێ لە بەریکردنی مردووەکەدا •

(نوهەم) حەقی خاوەن‌ماڵە لە ماڵی دوزراوەدا • یەعنی کەسێك ماڵێکی دوزی‌یەوە ، وە لەپاش ساڵێك کردی بە موڵکی خوی ، ئەوجا خاوەن ماڵەکە پەیدا بوو ، ئەوە مادەم ئەو ماڵە ماوەتەوە ، ئەم کابرا پیش‌ئەخری بو وەرگرتنەوەی ماڵەکەی ، وە ماڵەکە صەرف ناکری لە (تجهیز) بەری‌خستنی مردووەکەدا کە ماڵەکەی دوزیبوەوە •

(دەهەم) حەقی فروشیارە لەوماڵەیدا کە فروشتوویەتی • یەعنی کاتێك کە فروشیارو کریار بوو بە هەرایان لە قیمەتی ماڵەکەدا ، وە هەردوکیان سویندیان خوارد ، وە کریار لەپیش هەڵوەشاندنەوەی عەقدەکەدا مرد ، ئەوە فروشیار موعامەڵەکە هەڵ‌ئەوەشێنیتەوەو عەینی ماڵەکەی خوی وەرئەگریتەوەو ، ئەو ماڵە خەرج ناکری لە بەری‌کردنی کریارەکەدا کە مردووە •

(یازدەهەم) حەقی بژاردنەوەی ناتەواوی‌یەکە لە ماڵی فروشراوا پەیدا بووبی • یەعنی کەسێك ماڵێکی کری‌و پارەکەی داو ، پاش‌ئەوە دەرکەوت ماڵەکە عەیبدارەو ماڵەکەی لەگەڵ ئەوعەیبەشدا پەسەند کردو گەرایەوە بوسەر فروشیارەکە بو داوای توڵەی ئەو عەیبە ، وە فروشیارەکە مردبوو ، ئەوە هەتا توڵەی ئەم عەیبە نەدری بە کریارەکە ، دروست نی‌یە فروشیارەکە لە پارەی فروشتنی ماڵە عەیبدارەکە بەری‌بخری •

(دوانزەهەم) حەقی سەلەم دادەرە لەوپارەیەدا کە تەسلیمی کردووە • یەعنی کەسێك ئەندازەیەك پارەی دابوو بە کەسێکی‌تر بە عەقدی سەلەم ، وە هێشتا بەهوی شتێکەوە پارەکە مابوو ، وە خەرج نەکرابوو سەلەمەکە فەسخ کرایەوە ، وە کابرایش مرد ، ئەوە حەقی کابرای ماڵ بەسەلەم‌دەر (مسلم) لەوپارەدا کە تەسلیمی کردووە پیش‌ئەکەوی لەسەر حەقی بەری خستنی کابرای ماڵ بەسەلەم پی‌دراو (مسلم الیه) •

(سیانزەهەم) حەقی زەکاتە • یەعنی کەسیك بمریو مالیکی لەپاش بەجیبمینی کە زەکاتی تیابی ، ئەوە تا زەکاتەکەی لی دەرنەکری ، ئـەو مالە صەرف ناکری لە بەری خستنی مردووەکەدا •

(چواردەهەم) حەقی مال بە رەهن وەرگرە لە مالی خراوە رەهنداە مەسەلا کەسیك مالیك بخاتە رەهنی قەرزیکەوە لەلای کەسـیك ، وە کابرای مال لە رەهن دانەر بمریو تەنها ئەومالە رەهن کراوەی لەپـاش بەجیبمینی ، ئەوە دانەوەی حەقی مال بەرەهن وەرگرەکە ئەخریتە پیش بەریخستنی مال رەهنکەرەکەوە •

بەلام هەر حەقیك کە بەسرابی بە عەینی میراتەکەوە بەهوی ئەوەوە کە قاضی حیجری لەسەر ئەو مالە دانابی لەبەر مەسلەحەتی بژاردنەوەی قەرزی خاوەن قەرز ، ئەوە ئەکەویتە پاش بەریکردنی مردوەکـەوە • ئەوەندە هەیە پیویستە بزانین کە دانەوەی ئەوحەقانەی کە بەسراون بـە عەینی میراتەکەوە ، بەوشەرتە ئەخریتە پیش بـەریکردنی مردوەکـەوە کە ترسی گورانی مردوەکەو بوگەن کردنیمان نەبی ، ئەگینا پیویسـتە لەپیشا لاشەی مردوەکە بەریبکریو بشاردریتەوە ، ئەوجا حەقـەکـان بدرینەوە •

جا ئەگەر ئەمجورە حەقانە نەبوون ، یا بوونو جیبـەجی کران ، ئەمجار نوبەی دانەوەو جیبەجی کردنی حەقی دووهەمە کە بریتییە لە بەریخستنو شاردنەوەی مردوەکەو هەر مردوویەکیتریش کە لەپیش ئەوا یا لەگەل ئەوا مردبیو نەفەقەی لـەسـەر ئەوبی ، وەك کریی هەلگرتنی مردوەکە بو جیگای شـوردنو کفن کردنو ، دەرمـانی بونخوشیپیوەکردنیو بردنی بوگورستانەوە حەقی گور بو هەلکەندنو هەر مەسرەفیکیتر کە پیوەندی بە شاردنەوەیەوە ببی • وە ئەبی ئەم حەقە بە

جوریکیوا جیبەجی بکری کە لایقی شانی مردوەکـە بی لـــەبـــارەی دەولەمەندیو فەقیریو پایەی کومەلایەتییەوە ، هەرچەند خویشی لـــە حالی ژیانیا بەوجورە نەژیابی •

جا کە ئەمحەقە جیبەجیکرا ، ئەمجارە نوبەی حەقی سیهەمە کـە بریتییە لە دانەوەی ئەو قەرزانەی وان بەسەر مردووەکـەوە • بـــەلام ئەوەی قەرزی خودا بی وەك زەکاتیك کە قەرز بی لەئەستوی کابـــرای مردوودا بەهوی فەوتانی مالەکەیەوە ، وە حەقی زەکاتی سـەر (زکـــاة الفطر) ، وە کەفارەتی پیاوکوشتن ، وە کەفارەتی نیسبەتدانی ژن لـــە پشتی خوی (ظهار) ، وە کەفارەتی چوونە لای ژن لە روژی رەمەزانا ، وە کەفارەتی سویندی درو ، وە تولەی نەچیریك کە لە حەرەمی مەککەدا راوی کردبی ، وە بەدەلی حەجی فەرز ، ئەمانە هەموو پیشئەخـــریـن لەسەر قەرزی خەلك کە بەســــەریەوە بی ، وە میراتبـــەر یا وەصی ئارەزووی خویەتی لە پیشخستنی هەرکام لەم قەرزە خواییيانەدا لەسەر ئەویتریان •

پاش ئەم قەرزانەش دەسئەکری بە دانەوەی قەرزی خەلك کــە بەسەریەوەیەتی ، وە ئەو قەرزی ئادەمییە کەم بی یا زور بی بەســراوە بە میراتەکەوە ، وەك پەیوەندی ئەوکەســـەی کـــە رەهنی وەرگـرتووە بەومالەوە کە بەرەهن دانراوە لەلای ، یەعنی تا ئاخر بەشی قەرزەکـــە نەدریتەوە ، ئەو میراتە بەرەللا ناکریو بە قەطعی دروست نییە میراتبەر تەصەروفی تیا بکا بە فروشتن یا بەخشـــین یا هەر تەصـــەروفیکیتر ، هەرچەند خاوەن قەرزەکەیش ریگای ئەو تەصـــەروفەی بدات ، چونکە مادەم خاوەنقەرز ئەوەندە پیاوە ، دەبا بفەرمویت مردوەکە ئازاد بکا لـەو قەرزەی کە لەسەریەتی ! وە مادەم ئازادی ناکا واجبە لەبەر مەسلەحەتی

رزگاربوونی مردوەکە لە حەقی خەلك ئەو قەرزانەی لەســـــەرینی ، بدرینـــەوە •

خیلاف نی‌یە لەبەینی زانایانی شەرعدا کەوا میراتبـەر ئەتوانی لـە مالی خوی قەرزی مردووەکە بداتەوەو مالەکە لەجیاتی‌ی قـەرزەکـــــە هەل‌بگری بوخوی بەگویرەی ئەندازەی قەرزەکـــە • وە فـــەرموودەی راستتر ئەوەیە پەیوەندی قەرز بە مالی میراتی‌یەوە ریگای ئـــەوە ناگری میراتگرەکان ببن بە خاوەنی میراتەکە • کەواتە هەر زیادەیەك لەســـەر عەینی میراتەکە پەیدا ببی چ‌ئەوانەی لکاون بە میراتەکەوە ، وە چ‌ئەوانەی جیان لی‌ی ، هەموو ئەبن بە هی میراتبەرەکان ، وە قـەرزی کـابـرای مردوو نابەسری بەم زیادانەوە ، بەلکو تەنها ئەبەسری بە عەینی ئەصـلی میراتەکەوە • مەسەلا ئەو میراتبەرانە ئەتوانن تەصەروف لە موو وە لـە خوری‌و دوو رون‌و شیرو بەچکەی حەیوانی میراتی‌دا بکەن یا لە میوەی باخی میراتیدا ، هەرچەند کابرایش بە قەرزاری مردبی • وە واجب نی‌یە قەرز لەمانەیش بدریتەوە هەرچەند ئەصلی مالە میراتی‌یەکەیش کـە ئـەم زیادانەیان پیوە پەیدا بووە بەشی قەرزەکەی نەکا •

ئەگەر هیچ قەرزیك لە ئەستوی کابرای مردوودا دیار نەبوو ، وە میراتبەرەکان تەصەروفیان کرد لە مالەکەیدا کە لەپـاشی بەجی‌مـــاوە ، ئەوجا قەرزیکی کون هاتەروو ، یاخود قەرزیکی تازە پەیدابوو بـەهـوی گیرانەوەی مالیکی فروشراوەوە لەبەر عەیبـــداری ، ئـــەوە ئـەگـــەر میراتبەرەکان ئەو قەرزەیان دایەوە ، دیارە هەر تەصـــەروفیکیان لـــە مالەکەدا کردووە دروست بووە ، ئەگینا هەمووی بەتالەو ئەبی لەپیشـــا قەرزەکەی بدریتەوە •

کە ئەم حەقی سیهەمەیش جی‌بەجی کرا ئەمجـار نوبـەی حـەقی چوارەمە کە بریتی‌یە لە جی‌بەجی کردنی هەر وەصیەتیك کـە کابـــرا

کردبێتی ، وە هەرچی کە بەسراوە بەو وەصـــیەتەوە وەك تـەبـەروعی دەس‌بەجی (منجز) کە لـــە نەخوشی‌ی مردنیـــا کردبێتی ، وە ئـــەو وەصیەتانە لە سێ‌یەکی میراتەکەدا جی‌بەجی ئەکرین بەوجورە کـــــــە لەپێشەوە باسمان‌کرد • وە پـــاش جی‌بەجی‌کردنی ئـــەم حـەقـــەیش دەس‌ئەکری بە جی‌بەجی‌کردنی حەقی پێنجەم کە دابەش‌کردنی میراتــە لەبەینی میرات‌بەرەکاندا •

* * *

بو میرات وەرگرتن سەبەب‌و شەرت‌و مانیع هەیە • ســەبەبی میرات وەرگرتن لەم‌چەرخا بریتی‌یە لـــە خزمایەتی (قرابـــة) ، ژن‌و میردی (نکاح) ، موسولمانەتی • کەواتە ئەگەر یەکیك مردو کەســـــیکی‌وای لەپاش بەجی‌نەما کە بەهوی یەکی لەم ئەسبابانەوە میراتی لی وەربگری ، میراتەکەی ئەخریتە خەزینە (بیت المال)ی موسولمانانەوە • یەکیکی‌تر لە ئەسبابی میرات‌وەرگرتن بریتی‌یە لە (ولاء) یەعنی ئەوحەقەی کە بەهوی ئازادکردنی بەندەوە پەیدا ئەبی بو خاوەنـەکـەی کە ئازادی کردووە • لەبەرئەوە کە ئەمرو ئەم‌هویە نەماوە ، تەنها دریژە بە باسی سێ سەبەبەکەی پیشوو ئەدەین •

شەرتی میرات وەرگرتن ئەمانەیە : (یەکەم) مردنی خاوەن میراتەکە مەعلووم بی یا لە حوکمی مەعلوومدا بی وەك حوکمی قاضی بـەمـردنی کەسیك کە دەمی سال بی ون‌بووبی • (دووەم) بوونی میرات‌بەرەکـــە لەکاتی مردنی خاوەن میراتەکەدا هەرچەند گیانیشی نەکرابی بەبـەرا وەك ئەو توم (نطفە)یە کەوا لـــە ســکی ژنی کـابـرای مردووداو لـەپـاشی بەجی‌ئەمینی • (سیهەم) ژیانی میرات‌بەرەکەیە لەپاش مردنی خـــاوەن میراتەکە • (چوارەم) ئەوەیە نیسبەت‌و پەیوەندی میرات‌بەرەکـە بـــە خاوەن میراتەکەوە ئاشکراو دیاری بی •

ئەوشتانەش کە مانیعی میرات وەرگرتنن ئەمانەن : (یەکەم) ئەوەیە میراتبەرەکە خاوەن میراتەکەی کوشتبی بە حەق یا بە ناحەق • (دووەم) ئەوەیە ئایینیان جیاواز بی بە ئیسلامەتی‌و کافری • (سیهەم) جیاوازی‌یانە لە یەك بە ئازادی‌و بەندەیی • ئەمرو ئەم حالەتە نەماوە لە ولاتی ئیمەدا ، لەبەرئەوە قسە لەمبابەتە ناکەین •

(بزانن) دابەش‌کردنی میرات پیویستی بە زانینی عیلمی (فتوی)و (نسب)و (حساب) هەیە • یەعنی ئەوکەسەی مال دابەش ئەکا لەبەینی میراتبەراندا ، ئەبی ئاگای لەو حوکمە شەرعی‌یانە هەبی کە پەیوەندیان هەیە بە دابەش‌کردنی میراتەوە وەك ئەوە کە بزانی خاوەن بەشی دیاری کی‌یە ، وە کی کە خاوەن بەشی دیاری نەبی میراتی بەرئەکەوی ، وە ئەبی ئاگای هەبی لە پەیوەندی میرات بەر بە خاوەن‌میراتەوە ، وە ئەبی حیساب بزانی ، وە بەتایبەتی دابەش‌کردن •

★ ★ ★

ئەوکەسانە کە بەئیجماع میرات وەرئەگرن ، لە پیاوانا ، بەتەفصیل پازدە کەسن : کور • کورەزا هەرچەندیش بەرەوخوار بروا • باوك • باوکی باوك هەرچەند بەرەوژوورتریش بروا • برای باوك‌و دایکی • برای باوکی • برای دایکی • کوری برای باوکی‌و دایکی • کوری برای باوکی • مامی باوکی‌و دایکی • مامی باوکی • کوری مامی باوکی‌و دایکی • کوری مامی باوکی • میردی ژن • خاوەنی پیشووی بەندەی ئازادکراو • ئەمەیان ئیمرو نەماوە •

ئەوکەسانەش کە بە ئیجماع میرات ئەبەن ، لە ژنانا ، بەتەفصیل دەکەسن : کچ • کچی کور با بەرەوخواریش بیتەوە • دایك • دایکی دایك • دایکی باوك • خوشکی باوکی‌و دایکی • خوشکی باوکی •

خوشکی دایکی • ژن • خاوەنی پیشووی بەندەی ئازاد کراو کـــــە خاوەنەکە ژن بێ •

جا ئەگەر ئەم میراتبەرانە هیچیـان نەبوون ، یاخود هـەنـدیـك خاوەنبەشی دیاری (ذوی الفروض) هەبوون ، بەلام شتێ زیـاد لـە بەشەکەیان ئەمایەوە ، ئەوە ئەو میراتە ئەدری بە (بیت المال) خەزینـەی موسولمانان ، مادەم بەپێی شەرع ببری بەریوە • ئەگینا لەوصوورەتەدا کە خاوەن بەشی دیاری هەبێ ئەو زیادەیە ئەگەریتـەوە بویـان بـەپێی بەشەکانیان ، وە ئەگەر ئەمانەیش نەبوون ئەدری بە (ذوی الارحام) کە بەکورتی یازدە بەشن •

(یەکەم) ئەو باپیرو نەنکانە کە میراتبەری هەمیشەیی نین ، یەعنی باپیریك کە لەریزی نیرینەی خالیصدا نەبێ • وە بە عیبارەتیکی‌تر عەلاقەی ژن هەبێ لەگەیشتنیدا بە مردووەکە • وە نەنکیك کە بەهوی پیـاویکەوە لەبەینی دوو ژنا گەیشتبێ بە مردووەکە • وەکو باوکی باوکی دایـك • وە باوکی دایکی باوك • وە باوکی دایکی • وە دایـکی بـاوکی دایـکی مردووەکە •

(دووهەم) ئـــەولادی کچی مردووەکـــە چ کور بن‌و چ کچ • (سیهەم) کچی برا خوای برای باوکی‌و دایکی بێ یاخود برای بـاوکی بێ یـا بـرای دایـــکی بێ • (چـــوارەم) کـــوری برای دایـــکی • (پینجەم) ئەولادی خوشك چ کور بن‌و چ کچ • (شەشەم) مامی دایکی • (حەوتەم) کچی مام هەر مامەیەك بێ • (هەشتەم) خوشـکی بـاوك • (نوهەم) خوشکی دایك • (دەهـــەم) برای دایك • (یازدەهـــەم) ئەوکەسانە کە ئەگەن بە مردووەکە بەهوی یەکیك لەم‌بەشانەوە ، تەنهـا جوری یەکەمیان نەبێ ، لەبەرئەوە کە هەندی لەوانەی بەهوی ئەوبەشەوە

ئـەگـەن بە مردووەکە میراتبـەری هەمیشـــەیین وەك دایـــك ، وە هەندیکیشیان ناویان هینراوە وەك برای دایكو خوشکی دایك •

(عەصەبە)و خاوەن بەشی دیاریکراو

میراتبەر دوو بەشن • (یەکەم) ئەوانە کە لە قورئانو حـەدیثدا بەشیان بو دیاری نەکراوە • ئەمانە ناویان (عەصەبە)یە • دووهەم ئەوانە کە بەشیان بو دیاری کراوە • ئەمانە ناویـان خاوەن بەشی دیـاریکراوە (ذووا الفروض) •

ئەوبەشانەش کە لە قورئانی پیروزدا باسیان کراوە شەشن : (نیوە ، چواریەك ، هەشتیەك ، دوو سییەك ، سییەك ، شەشیەك) •

یەکەم کە (نیوە)یە بەشی پینج تاقمە • (یەکەم) میردیك کـــە زنەکەی ئەولادو ئەولادی ئەولادی خاوەن میراتی نەبی چ لەو میردەو چ لە غەیری ئەو میردە • (دووهەم) تاقە کچە ، یەعنی ئەوەی خوشـكو برای خوی لەگەلدا نەبی • (سیهەم) تاقە کچیکی کور کە نە خوشكو براو نە ئەولادی مردووەکەی لەگەلدا نەبی • (چوارەم) تاقە خوشکی باوکیو دایکی کە برای لەگەلدا نەبی • (پینجەم) تاقە خوشکی باوکی کە نە براو نە کورو کچی مردووەکەی لەگەلدا نەبی •

دووەمیش کە (چواریەك)ە بەشی دوو تاقمە • (یەکەم) میردیك کە ژنەکەی ئەولاد یا ئەولادەزای میراتبەری نەبی • (دووەم) ژنیك یـا زیاتر لە ژنیك تا چوارژن کـــە میردەکـــەیان ئەولاد یا ئـــەولادەزای میراتبەری نەبی •

سیهەمیش کە (هەشتیەك)ە بەشی ژنیکە یا زیاتر لە یەك ژن کـە میردەکەیان ئەولاد یا ئەولادەزای میراتبەری هەبی •

چوارەمیش کــه (دووسی‌یەك)ە ، یەعنی دوو بەش لە سی بەشی مال ، ئەمیش بەشی چوار تاقمە • (یەکەم) دوو کچ یا زیــاتر لــه دوو بەوشەرتە کە برایان لەگەل نەبی • (دووەم) دوو کچی کور یا زیاتــر بەوشەرتە نە لەگەل برای خویان‌و نە لەگەل چینیکی لای ســـــەرووی خویانا نەبن لە ئەولادو ئەولادەزای مردووەکە • (سیهەم) دوو خوشکی باوکی‌و دایکی یا زیاتر لە دوو خوشك ، بەوشەرتە نــە لــەگــەل برای خویانا وە نە لەگەل ئەولادی مردووەکــــەدا نەبن • (چوارەم) دوو خوشکی باوکی یا زیاتر بەوشەرتە نە لەگەل برای خویانا وە نە لەگــەل خوشکی باوکی‌و دایکی یا برای باوکی‌و دایکی‌دا ، وە نە لەگەل ئەولادی مردووەکەدا نەبن •

پینجەمیش کە (سی‌یەك)ە بەشی دوو تاقمە • (یەکــەم) دایــکی مردووەکە بەوشەرتە کە مردووەکە ئەولادی نەبی و کورەزایشی نەبی ، وە ژمارەیەکیشی لە براو خوشك نەبی • (دووەم) ژمارەیــەك لــە براو خوشکی دایکی • هەندی‌جاریش ئەدری بە باپیرە کە لەگەل براو خوشکی مردووەکەدا کوببیتەوە •

شەشەمیش کە (شەش‌یەك)ە بەشی حەوت تاقمە • (یەکەم) باوکی مردووەکە • (دووەم) باپیری مردووەکە بەوشەرتە مردووەکە ئــەولاد یاخود کورەزای ببی • (سیهەم) دایکی مردووەکە بەوشەرتە مردووەکە کور یا کورەزای ببی • یاخود ژمارەیەکی لە براو خوشـــــك ببی • (چوارەم) بو نەنکیکە یا زیاتر لە نەنکیك بەوشەرتە کە نەگاتەوە بــە مردووەکە بەهوی پیاویکەوە لەبەینی دوو ژندا ، خوای بەهوی تەنهـــا پیاوەوە یا بەهوی تەنها ژنەوە یا بەهوی هەردولایانەوە بگا بە مردووەکە • (پینجەم) کچی کورە یەکیك بی یا زیاتر بەوشەرتە لــەگــەل کچی

مردووەکەدا یا لەگەل کچی کوریکی لەخـــوی بەرەوژووورتردا نەبی‌و برایشی لەگەلدا نەبی • (شەشەم) بو خوشکی باوکی‌یـە یەکیـــك بی یا زیاتر ، بەوشەرتە لەگەل خوشکیکی باوکی‌و دایکیـــدا بی‌و بـرایشی لەگەل نەبی • (حەوتەم) بو تەنها برا یا تەنها خوشکی دایکی‌یە •

هەرچی میرات‌بەریکی‌تری غەیری ئەمانە کە لە قورئان‌و حـەدیثدا ناویان هاتبی ، هەموویان عەصەبەن ، هەرچەند هەندی لەمانە کە خاوەن بەشی دیاری کراون ، جاروبار بە عەصەبەیش میرات ئەبەن ، وەك باوك‌و باپیرەو کچی مردووەکەو کچی کوری مردووەکەو خوشـــکی باوکی‌و خوشکی باوکی‌و دایکی وەکو لەمەولا خوا یار بی باسیان ئەکەین •

(بزانن) ریگای زورکردنی نەنك چەند جوری هەیە • یەکیـــك لەوانە ئەوەیە کە لەبەینی نەنك‌و مردووەکەدا چوار باوك ببی مەسەلا • ئەمجار لەپال نەنکەکەدا یەکیکیان بگورری بە دایك ، ئەمجار دوانیـان ، ئەمجار سیانیان ، ئەمجار هەر چواریان وەکـو دایـکی بـاوکی بـاوکی، باوکی باوکی مردووەکە ، یا دایکی دایکی باوکی باوکی باوکی ، یا دایکی دایکی دایکی باوکی ، یا دایکی دایکی دایـکی دایـکی مردووەکە •

باسی تەرتیبی عەصەبەکان

ئەو میرات‌بـەرانە کـە بەشـیان دیـاری نـەکراوەو پی‌یان‌ئەوتری (عەصەبە) ، ریزیکی تایبەتی‌یان هەیە لەسەر ئەو ریـــزە ئەبن بـــە میرات‌بەر ، یەعنی تا یەکەمیان وەستابی دووهەمیان میرات نابـا ، وە تـــا دووهەمیان وەستابی سیهەمیان میراتی نی‌یە •• وە بەم‌جورە • ئـەمـانـە یەکەمیان (کور)و دووهەمیان (کوری کور)ە هەرچەند بەرەو خواریش بروا • وە سیهەمیان (باوك)و چوارەمیان (باوکی باوك)ە هـەرچەنـد

بەرەوژووریش بروا بەریز • پینجەمیان (برای باوکی‌و دایکی)و شەشەمیان (برای باوکی)یە • بەلی ئەگەر باپیرە لەگەل براو خوشکی باوکی‌و دایکی یا باوکی‌دا گرد بیتەوە ئەوە حوکمیکی تایبەتی‌یان هەیە •

حەوتەم (کوری برای باوكو دایکی) • هەشتەم (کوری برای باوکی) هەتا بەرەوخواریش برون بەتەرتیب • بەلی نزیکی لای بی‌هیز پیش ئەکەوی لە دووری لای بەهیز ، کەواتە کوری برای باوکی پیش ئەکەوی لە کورەزای برای باوكو دایکی ، وە هەروەها لەسەر ئەم قیاسە • نوهەم (مامی باوكو دایکی) • دەهەم (مامی باوکی) • یازدەهەم (کوری مامی باوكو دایکی)• دوازدەهەم (کوری مامی باوکی) ، وە دەستوورە پیشووەکە لیرەیشدا هەیە • کەواتە کوری مامی باوکی پیش‌ئەکەوی لە کورەزای مامی باوکی‌و دایکی •

سیازدەهەم (مامی باوکی مردووەکە) لەلایەنی باوكو دایکەوە • چواردەهەم (مامی باوکی مردووەکە) لەلایەنی باوکەوە • پانزەهەم (کوری مامی باوك) لەلایەنی باوكو دایکەوە • شانزەهەم (کوری مامی باوك) لەلایەنی باوکەوە لەسەر ئوسوولی پیشوو ، ئەمجار مامی باپیری مردووەکە بەوجورە کە باس‌کرا ، یەعنی لەلایەنی باوكو دایکەوە ، یا لەلایەنی باوکەوە • جا ئەگەر عەصەبەی نەسەب نەبوو ، ئەوجار میرات ئەدری بە (معتق) یەعنی ئەو خاوەنە کە بەندەکەی ئازاد کردووە ، ئەگەر مردووەکە کونە بەندە بوو •

باسی (مخارج الفروض)
یەعنی ئەو ژمارانەی کە بەشە دیاریکراوەکانیان بەساغی لیدەرئەچی

ئەو ژمارانە کە بەشە دیاری کراوەکانیان بەساغی لیدەرئـەچی ، بەمجورەن کە باسیان ئەکەین : (نیوە) لە (دوو) دەرئـەچی ، یەعنی ئەگەر بمانەوی نیوەی میرات بدەین بە خاوەنفەرز ، ئەبی ئەو میراتـە بکەین بە دووبەشەوە ، ئەوجا بەشیکیان بدەین بە خاوەن فەرزەکـە • (چواریەك)یش لە (چوار) دەرئەچی • (هەشتیەك)یش لە (هەشت) دەرئەچی • (سییەك)یش لە (سی) دەرئەچی ، هەروەها (دوو سییەك)• (شەشیەك)یش لە (شەش) دەرئەچی • وە ئەگەر کەسریکی ئیضافە کراو هەبوو وەك (نیوەی چواریەك) ئەوە ئەبی ضەربی ئیضافە کراوەکە بکەین لە ئیضانە بولاکراوەکە ، کـەواتـە (نیوەی چواریەك) لە هەشت دەرئەچی ، وە (سییەکی نیوە) لە شەش دەرئەچی ، وە (سییـەکی چواریەك) لە دوازدە دەرئەچی ، وە (سییەکی شەشیەك) لە هـەژدە دەرئەچی •

مەخرەجی چەند کەسریکی عەطفکراو یەعنی چەند کەسریک کە بەیەکەوە تەماشا بکرین ، عەدەدیکە کە ئەو کەسرانـەی بەسـاغی لیدەربچی • کەواتە (سییەكو چواریەك) لە (دوازدە) دەرئەچن ، وە بەئوسوولی ضەرب مەخرەجی کەسری یەکەم ضەرب ئـەکری لـە کەسری دووهەم •

ئەصلی مەسئەلە

ئەصلی مەسئەلە بەو ژمارەیە ئەلین کە ئەوبەشـانەی کـە لـە مەسئەلەکەدا مەتلەبن لەو ژمارەیە دەربچن • جا ئەگەر میراتبەرەکـان

عەصەبە بوون ، ئەوە ئەصلی مەسئەلە ژمارەی سەری میراتبەرەکانە • جا ئەگەر نیرینەو مێینە کوبوونەوە ، ئەوە لەویادا نیرینە سەری بە دوو سەر ئەژمێرری ، هەروەك لە بەشا دووقاتی پی‌ئەدری • وە ئەگەر خاوەن فەرزی تیا بوو ، ئەوە ئەصلی مەسئەلە لەسەر مەخرەجی فەرزەکـــە دائەنری • کەواتە ئەصلی مەسئەلەیەك کە ژنیك‌و کوریکی تیابی هەشتە کە مەخرەجی فەرزی ژنەکەیە ، یەك بو ژنەکەو حەوت بو کورەکە • وە ئەصـــــلی مەسئەلەیەك کە براو ژنی کابرای مردووی تیابی ، چوارە کە مەخرەجی فەرزی ژنەکەیە ، یەکیکی بو ژنەکەو سی‌ی بو براکە •

وە ئەصلی مەسئەلەیەك کە دوو کچ‌و برای مردووەکەی تیابی سیانە کە مەخرەجی دووسی‌یەکەکەی کچەکانە ، دوو بو کچەکان‌و یەکیك بو براکە • وە ئەصلی مەسئەلەیەك کە دایك‌و باوکی مردووەکەی تیابی هەم سی‌یە کە مەخرەجی فەرزی دایکەکەیە کە سی‌یەکە، یەکیکی بو دایکەکەو دوانی بو باوکەکە • وە ئەصلی مەسئەلەیەك کـــە میردی مردووەکـــەو برایەکی تیابی دووە کە مەخرەجی فەرزی میردەکەیە کە نیوەیە،یەکیك بو ئەوو یەکیك بو براکەی • وە ئەصلی مەسئەلەیەك کە دایکی مردووەکەی تیابی لەگەل کوریکا شەشە کە مەخرەجی فەرزی دایکەکـەیـە کـــــە شەش‌یەکە ، یەکیکی بو دایکەکەو پینج بو کورەکە •

باسی نیسبەت لەبەینی مەخرەجی چەند فەرزیکدا کە بکەونە یەك

هەروەختیك چەند فەرزیك لەیەك‌مەسئەلەدا کەوتنەیـەك ، ئـــەوە مەخرەجی ئەم فەرزانە یا (تماثل)یان لەبەیندایە یا (تداخل) یا (توافق) یا (تباین) • ئەگەر دوو مەخرەجەکە یەك بوون وەکو دوو (نیوە) لە مەسئەلەی میردیك‌و خوشکیکی باوکی‌دا ئەوە تەماثولیان لەبەیندایە • وە

ئەصلی مەسئەلە مەخرەجی فەرزەکەیە وەکو (دوو) ، لەمصوورەتەدا •
ئەگینا ئەگەر زورەکەیان بە کەمەکە ئەفەوتا بە دووجار یا زیاتر ئـــەوە تەداخولیان لەبەینداپەو ژمارە زورەکەیان دائەنری بە ئەصلی مەسئەلـــە وەکو (دووسی‌یەك)و (شەش‌یەك) لە مەسئەلەیەکدا کە میرات‌بەر دایك بی لەگەل دوو کچدا ، ئیستە ئەصلی مەسئەلە شـەشـــە ، چوار بو دوو کچەکەو یەکیك بو دایکەکە ، وە یەکەکەی‌تری کە ئەمینیتەوە ئەدریتـە دواوە بوسەریان بە ئوسوولی بەشەکان ، وە لەئەنجامدا مەسئەلەکە لـــە پینج‌دا تەواو ئەبی •

وە ئەگەر زورەکە بە کەمەکە نەئەفەوتـا بە دووجـــار یا زیـــاتر لەبەرئەوە کە یا کەم ئەبوو یا زیاد ئەبوو ، وە هەردووکیان ئەفەوتان بـە ژمارەیەکی جیا لەخویان ، ئەوە تەوافوقیان لەبەینداپە وەك (شەش‌یەك)و (هەشت‌یەك) لە مەسئەلەی ژن‌و دایك‌و کوریکا • جا ئەگەر ئەو ژمارەیە کە ئەمانەی ئەفەوتاند دوو بوو کە مەخرەجی (نیـوە)یە ، ئـەوە ئـەو دوو ژمارەیە مەشهوورن بە (متوافق بالنصف) ، وە ئەصلی مەسئەلـەکە حاصلی ضەربی نیوەی یەکیکیانە لە تەواوی ئەویانـا • ئیســـتە لـــەم مەسئەلەیەدا سی ضەرب ئەکەین لە هەشتدا ئەبی بە بیست‌و چوار ، بـــو ژنەکە سی‌و بو دایکەکە چوارو ئەویشی بو کورەکە ••

وە ئەگەر ئەو ژمارەیە کە ئەم دوانەی ئەفەوتاند سی بوو وەکـــوو شەش‌و نو ، ئەوە مەشهوورن بە (متوافق بالثلث) •• وە بەمجورە ••

ئەگەر وەها ریکەوت ئەو دوو ژمارەیە بە چەند ژمارەیەك ئەفەوتان کە مەخرەج بوون بو (نیوە)و بو (چواریەك)و بو (هەشت‌یەك) ئـەوە (وفق)ە وردەکەیان ئەگیری کە بریتی‌یە لەویانە کە بە ژمارە زورە ، بەلام بەئەندازە لەوان کەمترە وەك (هەشت‌یەك) لەمشوینەدا کە باسمان‌کرد•لەبەرئەوە هەتا

کەسرەکە وردتر بی حاصلی ضەربەکە کەمترە ، وە بە ئاسانتر حیسابەکـە ئەبریتەوە • ئەمە لای ژمارەکەران (محاسب) زور مەتلەبە •

وە ئەگەر ئەو دوو ژمارەیە نەئەفەوتان بە یەك نەبیو یەکیش بـە ژمارە دانانری ، ئەوە ئـەو دوو ژمارەیـە تەبایونیـــان لـەبەینداپەو ئەصلی مەسئەلەکە حاصل ضەربی یەکیکیـــان ئـەبی لەویاندا ، وەك (سییەك)و (چواریەك) لە مەسئەلەی دایكو ژنو برادا • لیرەدا ئەصلی مەسئەلەکـە دوازدەیە ، سی بو ژنەکەو چوار بو دایکەکـــەو ئەویتری کە پینجە بو براکـەیە •

جا لەسەر ئەم تەفصیلاتە کە باسمانکرد ، ئوصوولی مەسئەلە حەوتن (دوو ، سی ، چوار ، شەش ، هەشت ، دوازدە ، بیستو چوار) ، لەبەرئەوە کە ئەگەر فەرز یەکیك بی یا دوو فەرزی موتەماثیل ئەوە دەرناچی لـــە مەخرەجی ئەو فەرزانە کە ناویان براوە • (مع العلم) سییەكو دووسییەك هەردوکیان یەك مەخرەجیان هەیە • هەروەها ئەگەر جیاجیاو موتەداخیل بوون وەك سیو شـەش • وە ئەگـــەر موتەوافیق بوون وەك چواریەكو شەشیەك ، یا موتەباین بوون وەك سییەكو چواریەك ، ئەوە بە ضەربی کەسری یەکیکیان لە تەواوی ئەویتریانا یاخود بە ضەربی تەواوی یەکیکیان لە تەواوی ئەویاندا،ئەگەر لە ژمارەی مەخاریجی شەش فەرزە مەشهوورەکە دەربچن ، لە مەسئەلەی دوازدەو بیستو چوار دەرناچن •

بەلی عالمە متأخرەکانی مەذهەبی شافیعي دوو ئەسلیتریان بریار داوە • یەکەم (هەژدە) لە مەسئەلەی باپیرەو چەند برایەکـــدا لەوشوینانەدا کـــە سییەکی پاشماوە لەپاش فەرز باشتر بی بو باپیرە • دووهەم (سيو شەش) وەك ئەمەولا باسی ئەکەین ، خوا یار بی •

باسی (حجب)
یەعنی مەنعکردنی میراتبەر لە میراتبردن

(حجب) لەشەرعدا بریتی‌یە لە مەنعکردنی کەسێك کە سەبەبی میرات بردنی هەبی لە وەرگرتنی هەموو بەشە میراتەکەی یا لە هەندیکی • جا ئەگەر مەنعکرا لە وەرگرتنی هەموو بەشە میراتەکەی ئەوە پێی‌ئەڵێن (حجب الحرمان) • وە ئەگەر مەنعکرا لە وەرگرتنی هەندیکی‌و بەشەکەی کەمکرایەوە ، وەك لە باسی (فروض مقدره)دا باسمانکرد کە بەهۆی منداڵەوە بەشی مێرد لە نیوەوە دێتە خوارو ئەبی بە چواریەك ، وە بەشی ژن لە چواریەکەوە دێتە خوارو ئەبی بە هەشتیەك ، ئەوە پێی‌ئەڵێن (حجب النقصان) • جا ئەم بەتەواوی بێبەش‌کردنە یا لەبەر وەصفە یا لەبەر (شەخصە) یا لەبەر (استغراق)و داگرتنی هەموو بەشەکانە لەلایەن خاوەن بەشەکانەوە •

بێبەش‌کردنی تەواو لەبەر وەصف ئەوەیە بەهۆی یەکێ لە مانیعەکانی میرات وەرگرتنەوە میرات وەرگرەکە بێبەش بکرێ لە میرات وەرگرتن • یەکێك لەو مانیعانە جیاوازیی ئایینی میراتبەرو مردووەکەیە وەك ئیسلامەتی‌و کوفر • کەواتە کافر لە موسولمان‌و موسولمان لە کافر میرات وەرناگرن • بەڵی کافر میرات لە کافر وەرئەگری هەرچەند ئایینیشیان جیا بی ، ئەوەندە هەیە کافری کە لە ولاتی موسولمانان یا ولاتی ژێردەستەی موسولمانانا دانیشتبی میرات وەرناگری لە کافری کە لە ولاتیکا بی کە لەحاڵی جەنگدا بی لەگەل موسولمانان ، وە بە پێچەوانەشەوە • هەروەها کافری پاشگەز بووەوە (مرتد) میرات لە کەس وەرناگری‌و کەسیش میرات لەو وەرناگری ، وە هەر میراتیکی لی بەجی‌بمێنی بە (فیئ) دائەنری‌و ئەخریتە

گەنجینەی موسولمانانەوە • هەروەها (زندیق)یش کە هیچ ئاینیکی نەبی ، نە میرات لە کەس وەرئەگری‌و نە کەس میراتی لی‌وەرئەگری •

یەکیکی‌تر لەو مانیعانەی کـــە ریگـای میرات وەرگرتن ئـــەگرن بەندەیی‌یە (رق) • بەندە نە میرات لە کەس وەرئەگری‌و نە کەس میراتی لی‌وەرئەگری • مانیعیکی‌تریش کوشتنە (قتل) • هەرکەس کەسیك بکوژی بە حەق یا بە ناحـــەق ، وە بە دەســـەنقەست یا بە هەلە ، ئـەوە میرات لە کوژراوەکە وەرناگری •

هویەکی‌تری میرات وەرنەگرتن (دەوری حوکمی)یە کە بریتی‌یـــە لەوە میرات‌دان بە کەسیک ببی بەهوی میرات پی‌نەدانی • مەسەلا ئەگەر برای مردوویەك ئیقراری کرد مامی فلان کەس کوری برا مردووەکەمە ، ئەوە نەسەبی ثابت ئەبی ، بەلام نابی میراتی وەربگری لەبەر ئەوە کـــە ئەگەر میرات لە باوکی وەربگری ئـــەبی مامی میرات نەبا ، وە مادەم مامی میرات نەبا نەسەبی ئەم کورەیش ثابت نابی چونکە شەرتی تەئثیری ئیقرار بە نەسەب ئەوەیە میرات‌بەر بیکا ، وە مادەم نەســـەبی ثابت نەبوو میرات نابا • ئەنجامیش ئەوەیـــە مادەم ئـــەم کورە میرات ببا ، ئەبی میرات نەبا • ئەوەیش مەحالە • بەلی پیغەمبەرایـــەتی (نبوّت) مانیعی ئەوەیـــە میراتی لی‌وەربگیری • ئەم حوکمەیش هەر بەکاری زەمانی حەزرەتی عیسا دیت (علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام) •

جوریکی‌تری بی‌بەش‌کردن بەتەواوی بەهوی شەخصەوەیە • جـــا لیرەدا ئەبی بزانین باوك‌و دایك‌و ژن‌و میردو کورو کچ هـــەرگیز بەهوی ئەم‌جورە بی‌بەش‌کردنەوە بی‌بەش‌نابن • بەلام کوری کور بی‌بەش ئـەبی بە کوری مردوو یا بە کوری کوری کـــە لەخوی نزیکتر بی ، وە باپیرە

بی‌بەش ئەبی بەپیاوی کە لەبەینی ئەوو مردووەکەدا بی ، وە برای باوکی‌و دایکی بی‌بەش ئەبی بە باوکو کورو کوری کور ، وە برای باوکی بی‌بەش ئەبی بەم کومەلەو بە برای باوکی‌و دایکی‌یش ، هەروەها بە خوشکیکی باوکی‌و دایکی‌یش کە لەگەل کچی مردووەکە یا لەگەل کچی کوریا بی • وە براو خوشکی دایکی بی‌بەش ئەبن بە باوکو باپیرەو بە ئەولادی مردووەکە ، وە بە ئەولادی کوری هەرچەند بەرەوخواریش بوو بیتەوە • بەلی ئەگەر باپیرە لەگەل براو خوشکی باوکی‌و دایکی یا براو خوشکی باوکی‌دا کوبووەوە ، ئەوە حوکمیکی تایبەتی‌ی هەیەو لەمەولا خوا یار بی باسی ئەکەین •

کوری برای باوکی‌و دایکی بی‌بەش ئەبی لە میرات بە باوکو باپیرە ، وە بە کورو کوری کوری مردووەکە ، وە بە برای باوکی‌و دایکی ، وە بە برای باوکی • وە کوری برای باوکی بی‌بەش ئەبی لە میرات بەمانەو بە کوری برای باوکی‌و دایکی‌یش • بەلی کوری برای باوکی کوری کوری برای باوکی‌و دایکی بی‌بەش ئەکا لە میرات چونکە ئەم نزیکترە ، وە ئەم ئوسوولە ئیش ئەکا لە هەموو بی‌هیزیکی نزیکا کە کوببیتەوە لەگەل بەهیزیکی دووردا •

مامی باوکی‌و دایکی بی‌بەش ئەبی لە میرات بەوانەی باسمان کردن‌و بە کوری برای باوکی • وە مامی باوکی بی‌بەش ئەبی بەمانەو بە مامی باوکی‌و دایکی • وە کوری مامی باوکی‌و دایکی بی‌بەش ئەبی بەوانەو بە مامی باوکی وە کوری مامی باوکی بی‌بەش ئەبی بەوانەو بە کوری مامی باوکی‌و دایکی ، وە هەر بەم‌پی‌یە لەلایەنی مامی باپیرەیشەوە • وە ئەو خاوەن بەندەیە کە بەندەی ئازاد کردووە بی‌بەش ئەبی بەهوی عەصەبەی نەسەبی ئازاد کراوەکەوە • وە کچی کور بی‌بەش ئەبی بە کوری

مردووەکەو بە دوو کچیشی یا زیاتر لە دوو کچ ئەگەر کەس نەبی ئـــەم کچی کورە بکا بە عەصەبە وەکـــو برای یا برازای خوی وەکو لەمەولا باسی ئەکەین •

نەنکی تەرەفی دایك کەس بی‌بەشی ناکا دایك خوی نەبی • بەلام نەنکی تەرەفی باوك بە باوکیش‌و بە دایکیش بی‌بەش ئەبی • وە نەنکی دوور لە هەر تەرەفیکەوە بی بی‌بەش ئەبی بە نەنکی نزیك لەوتەرەفەوە • کەواتە دایکی دایکی دایك بی‌بەش ئەبی بە دایکی دایك ، وە دایکی باوکی باوك بی‌بەش ئەبی بە دایکی باوك • بەلی ئەگەر نەنکە دوورەکە لە تەرەفیکی‌تریشەوە بگا بە مردووەکە ئەوە بی‌بەش نابی بەو نزیکە • مەسەلا ژنی ببی کچی کچی کچی ئەو شوو بکا بە کوری کوری کوری ، جـــا ئەو کچە شوو کردووە بمری‌و دوو نەنکی لی بەجی‌بمینی : دایکی دایکی‌و دایکی دایکی دایکی ، لەم‌صوورەتەدا نەنکە دوورەکە بی‌بەش نابی بە نەنکە نزیکەکە ، لەبەرئەوە کە هەروەکو لە تەرەفی دایکەوە نەنکی مردووەکەیە ، لە تەرەفی باوکیشەوە هەر نەنکیەتی ، وە لەواقیعدا دایکی باوکی باوکی باوکی ئەم مردووەیشە •• کەواتە شەش‌یەکەکە هەر بە هاوسانی لەبەینی خویانا بەش ئەکەن ••

دایکی باوکی باوك بی‌بەش ئەبی بە دایکی باوك ، ئەگەر ئەو نەنکە لەلایەنی دایکیشەوە نەگا بە مردووەکە وەکو وینـــەی میســالی پیشوو • هەروەها نەنکی دوور لە تەرەفی باوکەوە بی‌بەش ئەبی بە نەنکی نزیـــك لەتەرەفی دایکەوە • کەواتە دایکی باوکی باوك بی‌بەش ئەبی بە دایکـــی دایك ، بەلام پیچەوانەی ئەمە نی‌یە • کەواتە دایکی دایکی دایك بی‌بەش نابی بە دایکی باوك بەلکو هەردوکیان لە شەش‌یەکەدا بەشدارن •

خوشکی باوکی‌و دایکی یا باوکی وەکو برا وایە ، برا بەکی بی‌بەش بێ ئەمیش بەو کەسە بی‌بەش ئەبی • کەواتە خوشکی باوکی‌و دایکـــی بی‌بەش ئەبی بە باوکو بـــە کورو بـــە کوری کور ، وە بە دوو کچی مردووەکەو بە دوو کچی کوریشی ئەگەر لەگەل ئەم خوشکەدا کەسێکی وەها نەبی بیکا بە عەصەبە ، وە خوشـکی باوکی بەمـانە بی‌بـــەش ئەبی ، هەروەهـــا بە برای باوکـــی‌و دایکی‌یش ، وە بە دوو خوشکی باوکی‌و دایکی‌یش بەوشەرتە برای باوکی لەگەل ئەم خوشکەدا نەبی • هەروەها بی‌بەش ئەبی بە خوشـکێکی باوکی‌و دایکی‌یش ئەگـــەر لەگـــەل کچی مردووەکە یا لەگەل کچی کوریا بی •

عەصەبەی غەیری کورو غەیری ئەو عەصـەبانەی کـــە بە فەرزیش بەش ئەبەن وەکو باوکو باپیرەو برای بـاوکی‌و دایـکی لـە مەسئەلـەی (مشرکە)دا ، وە خوشکی باوکی‌و دایکی یا باوکی لـــە مەسئەلـــەی (اکدریّة)دا ، بی‌بەش ئەبن بە کومەلیك لە خاوەن‌فەرز کە هەموو میراتەکە دابگرن ، مەسەلا وەکو مەسئەلەی میردیك‌و برایەك یا خوشکیکی دایکی‌و دایکیك‌و مامەیەك ، ئەم مەسئەلەیە لە شەشە ، وە زیاد ئەکری بو حەوت • میردەکە سی بەش‌و دایکەکە دوو بەش‌و برا دایکی‌یەکە بەشیك ئەبەن ، وە لەبەرئەوە کە هیچی لی‌نامینیتەوە مامەکە بی‌بەش ئەبی •

(بزانن) شەرتی ئەوە کە کەسیك میراتبەریك بی‌بەش بکا لە میرات ئەوەیە ئەم‌کەسە بی‌بەش‌کەرە خوی میرات ببا • کەواتە ئەگـــەر کەسیك خوی بی‌بەش بی لە میرات ناتوانی کەس بی‌بەش بکا لە میرات • بـــەلی عالمەکانی شەرع نو صوورەتیان جیا کردووەتەوە • لـــەو نو صوورەتەدا میراتنەبەر ئەبی بەهوی بی‌بەش‌کردنی میراتبەر • (یەکەم) مەسئەلەی باوکو دایك‌و ژمارەیەك لە براو خوشك • ئیستە ئەم خوشك‌و برایانـــە

دایکەکە لە سی‌یەکەوە دائەپەرینن بۆ شەش‌یەك ، کەچی خویشیان لەبەر باوکەکە میرات نابەن • ئەم مەسئەلەیە لە شەشە کە مەخرەجی (شەش‌یەك)ی دایکەکەیە • یەکیکی بۆ دایکەکەو ئەوی‌تری بۆ باوکەکەیە •

(دووەم) مەسئەلەی دایك‌و دوو برای دایکی‌و باپیرەیە • لەم‌مەسئەلەیەدا براکان دایکەکە لە سی‌یەکەوە دائەپەرینن بۆ شەش‌یەك ، لەگەل ئەوەشدا کە خویشیان بی‌بەش کراون لە میرات بەهوی باپیرەکەوە • ئەم مەسئەلەیە لە شەشە کە مەخرەجی شەش‌یەکی دایکەکەیە ، یەکیکی بۆ ئەوو ئەوی‌تری بۆ باپیرەکە •

(سیهەم) مەسئەلەی دایك‌و باپیرەو برایەکی دایکی‌و برایەکی باوکی‌یە • ئەم‌دووبرایە دایکەکە لە سی‌یەکەوە دائەپەرینن بۆ شەش‌یەك ، لەگەل ئەوەشدا کە برا دایکی‌یەکە بی‌بەش کراوە بەهوی باپیرەکەوە • ئەم مەسئەلەیەیش لە شەشە کە مەخرەجی شەش‌یەکی دایکەکەیە•یەکیکی بۆ ئەوو پینجی بۆ باپیرەکەو برا باوکی‌یەکە • جا لەبەرئەوە کە ئەم پینجە بەش ناکری بەسەر ئەم‌دوانەدا ، ضەربی‌دوو ئەکەین لە شەش ئەبی بە دوانزە : دووی بۆ دایکەکەو ، براو باپیرەکەیش یەکی پینجی وەرئەگرن ، چونکە لەم‌جورەشوینەدا براو باپیرە برابەشن •

(چوارەم) مەسئەلەی باپیرو برایەکی باوکی‌و دایکی‌و برایەکی باوکی‌یە • لەم مەسئەلەیەدا ئەم دوو برایە ئەبن بەهوی ئەوە باپیرەکە لە نیوەی میراتەکەوە داپەرینن بۆ سی‌یەك ، چونکە لەصوورەتدا سی بران ، لەگەل ئەوەشدا کە برا باوکی‌و دایکی‌یەکە برا باوکی‌یەکە بی‌بەش ئەکاو بەشەکەی ئەویش وەرئەگری • کەواتە ئەو میراتە کە سی بەش بووە دوو بەشی بۆ برا باوکی‌و دایکی‌یەکەو بەشیکی بۆ باپیرەکەیە • وە ئەگەر

برا باوکی‌یەکە نەبوایە ئەکرا بە دوو بەشەوە ، بەشیکی بو باپیرەکەو ئەو بەشەکەی بو برا باوکی‌و دایکی‌یەکە .

(پینجەم) مەسئەلەی دایك‌و برایەکی باوکی‌و دایکی‌و برایەکی باوکی‌یە . لەم‌مەسئەلەیەدا ئەم دوو برایە دایکەکە لە سی‌یەکەوە دائەپەرینن بو شەش‌یەك ، لەگەل ئەوەشدا کە برا باوکی‌یەکە بی‌بەش کراوە بەهوی برا باوکی‌و دایکی‌یەکەوە . ئەم مەسئەلەیە لە شەشە کە مەخرەجی شەش‌یەکی دایکەکەیە ، یەکیکی بو ئەوو ئەوی‌تری بو براکە .

(شەشەم) مەسئەلەی میردو دایك‌و خوشکیکی باوکی‌و دایکی‌و برایەکی باوکی‌یە . لەم‌مەسئەلەیەدا خوشك‌و براکە دایکەکە لە سی‌یەکەوە دائەپەرینن بو شەش‌یەك ، لەگەل ئەوەشدا کە برا باوکی‌یەکەیش بی‌بەش کراوە لە میرات بەهوی ئەوەوە کە خاوەن فەرزەکان هەموو میراتەکەیان داگرتووەتەوە . ئەم مەسئەلەیە لە شەشە کە مەخرەجی شەش‌یەکی دایکەکەیە ، وە زیاد ئەکری بو حەوت . سی بەشی بو میردەکەو ، سی بەشی بو خوشکە باوکی‌و دایکی‌یەکەو ، بەشیکی بو دایکەکەیە .

(حەوتەم) مەسئەلەی میردو خوشکیکی باوکی‌و دایکی‌و براو خوشکیکی باوکی‌یە . مەسئەلەکە لە دووە کە مەخرەجی فەرزی میردەکە یا فەرزی خوشکەکەیە کە نیوەیە . یەکیك بو میردەکەو یەکیك بو خوشکەکەیە . وە برا باوکی‌یەکە ئەبی بەهوی بی‌بەش بوونی خوشکە باوکی‌یەکە چونکە کردوویەتی بە عەصەبە . وە ئەگەر ئەو نەبوایە خوشکە باوکی‌یەکە شەش‌یەکی مالی ئەبردو مەسئەلەکە لە شەش ئەبوو ، وە ئەچوو بو حەوت . بەلام مادەم ئەویش بوو بە عەصەبە وەکو براکە ، هەردوکیان بی‌بەش بوون بە داگرتنی میراتەکە لەلایەن خاوەن فەرزەکانەوە .

(هەشتەم) مەسئەلەی دایك‌و دوو برای دایکی‌و خوشکیکی باوکی‌و

دایکی‌و براو خوشکیکی باوکی‌یە • ئەم مەسئەلەیە لە شەشە کە مەخرەجی فەرزی دایکە کە شەش‌یەکە • یەکیك بو دایکەکـــەو دوو بو دوو برا دایکی‌یەکەو سی بو خوشـــکە باوکی‌و دایکی‌یەکە ، وە براو خوشکـــە باوکی‌یەکە بی‌بەشن بـــەهوی ئـــەوەوە کە خاوەن فـــەرزەکان هەموو میراتەکەیان داگرتووە • ئیستە ئەگەر براکە خوشکەکەی نەکردایە بـــە عەصەبە ، شەش‌یەکیکی بو دائەنراو مەسئەلەکـە زیاد ئەکرا بو حەوت • بەلام مادەم کردی بە عەصەبە بی‌بەشی کرد لە فەرزەکەی لەگەل ئەوەشدا کە خویشی بی‌بەشە بەهوی ئەوەوە کە خاوەن فەرزەکان هەموو میراتەکەیان داگرتووە •

(نوهەم) مەسئەلەی میردو باوك‌و دایك‌و کچیك‌و کوری کورو کچی کورە • میردەکە چواریەك‌و باوکەکە شەش‌یـــەك‌و دایکەکە شەش‌یەك‌و کچەکە نیوەی مالەکە ئەبەن • مەسئەلەکە لە دوازدەیە بەهوی ضەرب‌کردنی چوارەوە لە سی ، وە زیاد ئەکری بو سیازدە بەش • کچەکە شەش بەش‌و میردەکە سی بەش‌و باوك‌و دایکەکەیش یەکی دوو بەش ئەبەن ، وە کوری کورەکە خوشکەکەی ئەکا بە عەصەبـە • جا هـەردوکیان بی‌بەش ئەبن بەهوی ئەوەوە کە خاوەن فەرزەکان مالەکەیـــان هەموو داگرتووە ، وە ئەگەر ئەو کورە خوشکەکەی نەکردایـە بە عەصـــەبە شەش‌یەکیکی بو دائەنرا وە ژمارەی مەسئەلەکە زیاد ئەکرا بو پازدە • وا دەرکەوت کـــە کورەکە خوی بی‌بەشەو بوویش بەهوی بی‌بەش‌بوونی خوشکەکەی •

باسی میراتی ئەولادو ئەولادی ئەولاد

کەسیك بمری‌و هەر کـــوری ببی یـــەك یا زیاتر ، یا کورو کچی ببی ، ئەوە هەموو مالەکەی ئەبـــەن‌و لە بەش‌کردنا کور دوو ئەوەنـدەی کچی ئەدریتی • وە ئەگەر هەر کچی هەبوو ، ئەوە تاقە کچیك نیوەی مال

ئەباو دوو کچو زیاتر لە دوو کچ دووسی‌یەك ئەبەن • یەعنی مالەکە ئەکری بە سی بەشەوەو دوو بەش لەو سی بەشە ئەبەن • ئەولادی کوریش ئەگەر هەرخویان بن ، وەك ئەولادی مردووەکەن • وە ئەگەر ئەولادی خوی‌و ئەولادی ئەولاد کەوتنەیەك ، ئەوە بو هەر تاقمیك چوار صوورەت هەیە ، چونکی یا هەر کورن یا کورو کچن یا تاقە کچیکە یا چەند کچیکە • ضەربی چوار لە چوار ئەکاتە شازدە •

جا ئەگەر ئەولادی مردووەکە هەر کور بوو ، یاخود کورو کچ بوو ، ئەوە ئەولادی ئەولاد بە هەر چوار صوورەتیانەوە ئەکەون‌و هیچیان بەرناکەوی • ئەمە هەشت صوورەت • وە ئەگەر مردووەکە تاقە کچیکی بوو نیوەی مالەکە ئەبا • جا لەم‌وەختەدا ئەگەر ئەولادی ئەولاد هەر کور بوون ، یاخود کورو کچ بوون باقی مالەکە ئەبەن ، وە بەئوسوولی عەصەبات لەبەینی خویانا بەشی ئەکەن • وە ئەگەر هەر کچی هەبوو یەکیك یا زیاتر ، ئەوە ئەوانیش شەش‌یەکی مالەکە ئەبەن ، وە لەگەل بەشی کچی مردووەکەدا ئەگات بە دوو سی‌یەك‌و سی‌یەکەکەی‌تری ئەدری بە (بیت المال) یاخود دابەش ئەکریتەوە بەسەر هەردوو تاقمەکەدا وەك لەمەوپاش باسی ئەکەین • وا لیرەشدا چوار صوورەت تەواو بوو • ئەمە دوانزە •

وە ئەگەر ئەولادی مردووەکە دوو کچ بوون یا زیاتر ، ئەوە ئەمانە دووسی‌یەکی مالەکە ئەبەن • ئەمجار ئەگەر ئەولادی ئەولاد هەر کور بوون یا کورو کچ بوون ، باقی مالەکە کە سی‌یەکە بە تەعصیب وەرئەگرن• وە ئەگەر هەر کچ بوون کەم یازیاد ئەوە بەقەطعی هیچیان دەس‌ناکەوی مەگەر لەخواریانەوە کوریك یا زیاتر ببی کە ئەبی بە کوری کوری کوری مردووەکە ، ئەوە ئەم کورە کچی کورەکە کە لەژوور خویەوەیەتی ـ ئەکا بە عەصەبە ، وە بەئوسوولی عەصەبات ئەو ئەندازە مالە لەبەینی

خویانا دابەش ئەکەن • لیرەشدا وا چوار صوورەت تەواو بوو • ئەمە هەر شازدە صوورەتەکە •

ئەم ئوسووله کە لەبەینی ئەولادی مردووەکەو ئەولادی ئەولادیا باسمان‌کرد ، جاری ئەبی لەبەینی هەموو دووچینیکی بەرەوژوور یا بەرەوخواردا لە ئەولادی ئەولاد ، وە ژووروووەکە وەکو ئەولادی مردووەکە ، وە خوارووەکە وەکو ئەولادی ئەولاد وەهایە • وە هەموو صوورەتە پیشووەکانیان تیا تی‌ئەپەری • ئەبی ئەوەش بزانین کە نیرینەی ئەولاد هاوپایەی خوی ئەکا بە عەصەبە ، هەروەها ژنیکیش کە لەژووریەوە بی ئەگەر لە فەرز بەش‌دار نەبی ، بەمرەنگە کە لەژووریەوە دوو کچ یا زیاتر هەبی •

باسی میراتی باوکو دایکو باپیره

ئەگەر باوکی مردووەکە کەسی لەگەلدا نەبوو لە ئەولادو ئەولادی ئەولاد ، ئەوە هەر بە تەعصیب مال ئەبا ، هەمووی یا چی‌مایەوە لە بەشدار وەری‌ئەگری • وە ئەگەر ئەولاد یا ئەولادی نیرینەی لەگەلدا بوو هەر بە فەرز بەش ئەبا • وە ئەگەر هەر کچی لەگەلدا بوو یا کچی کور ئەوە بە فەرزیش‌و بە تەعصیبیش بەش ئەبا ، یەعنی شەش‌یەکی مالەکە ئەبا بە فەرز ، وە لەپاش بەشی کچەکەیش هەرچی مایەوە بە تەعصیب ئەیبا • کەواتە لە مەسئەلەی باوکو کچیکا ئەصلی مەسئەلە لە شەشە ، وە باوکەکە بەشیکو کچەکە سی بەش ئەبەن • دوو بەش ئەمینیتەوە ئەویش هەر باوکەکە ئەیبا بە تەعصیب •

دایکی مردوویش یا سی‌یەکی میراتەکە ئەبا یا شەش‌یەکی وەکو باسمان‌کرد • بەلام ئەگەر لەگەل باوکی مردووەکەو میردیا ، یاخود

لەگەل باوکی‌و ژنیا کەوتە یەك ئەوە بوئەوە کە باوکەکـــە دوو ئەوەندەی ئەوی دەس‌بکەوی ، ئەم دایکە سی‌یەکی ئـــەوە ئەبا کـــە لەپاش فەرزی میردەکە لە مەسئەلەی یەکەمدا ، وە لەپاش فەرزی ژنەکە لە مەسئەلـــەی دووهەما ئەمینیتەوە •

کەواتە مەسئەلەی یەکەم لە شەشە چونکی بەشی میردەکە نیوەیـــەو بەشی دایکەکەیش سی‌یەکی نیوەیەو ، مەخرەجی سی‌یەکی نیوە شەشـــەو بەشی میردەکەی لەناوایە • وە لـــەو شەشە میردی مردووەکە سی بـــەش ئەباو دایکەکەی بەشیك ، چونکە سی‌یەکی نیوەکە کە ماوەتەوە یەکە ، وە باوکەکەیش دوو بەش ئەبا •

مەسئەلەی دووهەمیش لە دوانزەیە چونکە بەشی ژنەکە چواریەکەو بەشی دایکەکە سی‌یەکی چواریەکـــە باقی‌یەکانە • مەخرەجی سی‌یـــەکی چواریەکەکان دوازدەیەو چوار لەناو دوازدەدایە • سی بەشی کە چواریەکی مالەکەیە بو ژنەکەو ، سی بەشی کە سی‌یەکی نو بەشـــە باقی‌یەکـــەیە بو دایکەکەیەو ، شەش بەشیش بو باوکەکەیە •

ئەم مەسئەلانە پی‌یان‌ئەلین (عمریتین)و (منبریتین)و (غراوین) چونکە حەزرەتی عومـــەر خوای لی رازی بی حوکمی تیـــا داون‌و حوکمەکەشی لەسەر مینبەرەوە داوەو زوریش مەشهوور بووە لەدنیادا • فەلسەفەکەشی هەر ئەوەیە کە باوکەکە دوو ئەوەندی دایکەکـــە ببا ، وە ناوبردنی بەشی دایکەکە بە سی‌یەکی ئەوی ئەمینیتەوە ، هەر لەبەر ئەدەب‌و ریعایەت کردنی لەفظی قورئانی پیروزە • ئەگینا بەشەکەی لە یەکـــەمدا شەش‌یەك‌و لـــە دووهەمدا چواریەکە •

باپیرەیش وەکو باوك وایە لە هەر سی حالە پیشووەکەدا ، تەنها لەوەدا نەبی کە باوك براو خوشکی باوکی‌و دایکی یا باوکی بی‌بـــەش ئـــەکا •

بەلام باپیرە بی‌بەشیان ناکاو مالەکەیان لەگەلدا بەش ئەکا ، وە باوکی مردووەکە لە مەسئەلەی (غراوین)دا دایك لە سی‌یەکی مالەوە ئەگیریتەوە بو سی‌یەکی باقی لە فەرزی ژن یا میردا ، بەلام باپیرە ئەو هیزەی نی‌یەو دایکی مردووەکە لەو دوو مەسئەلەیەدا سی‌یەکی مالەکە ئەبا .

باسی میراتی دەوروپشت (حواشی)

براو خوشکی باوکی‌و دایکی ئەگەر هەر خویان بن ئەوە حوکمیان وەکو ئەولادی مردووەکە وایە . هەروەها ئەگەر براو خوشکی باوکی‌یش بن ئەوانەیش وەکو ئەولادی مردووەکەن ، وە لەحوکمدا وەکو براو خوشکی دایکی‌و باوکی وان مەگەر لە مەسئەلەی (مشركة)دا کە وەك وتمان بریتی‌یە لە میردیك‌و دایك‌و دوو برای دایکی‌و برایەکی باوکی‌و دایکی . لەم‌مەسئەلەیەدا میردەکە نیوەو دایك شەش‌یەك ئەبا ، وە دوو برا دایکی‌یەکە سی‌یەك ئەبەن . ئەم مەسئەلەیە لە شەشە : نیوەی بو میردەکەیەو شەش‌یەکی بو دایکەکەیەو سی‌یەکی کە دوو بەشە بو دوو برا دایکی‌یەکەیە، وە برا باوکی‌و دایکی‌یەکە بی‌بەش ئەبی بەهوی ئەوەوە کە ئەوانی‌تر هەموو میراتەکەیان گرتووەتەوە . جا ئەم برای باوکی‌و دایکی‌یە ئەلی بە دوو برا دایکی‌یەکەی وابزانن باوکی من بەردیکەو فری دراوەتە بنی ئاوەوە ، خو من هیچ نەبی بە دایك براتانم‌و لەگەلتانم‌و ئەبی لەو سی‌یەکەدا بەشدار بم لەگەلتان. ئەوانیش بەشداری ئەکەن.جا لەبەرئەوە کە ئەو دوو بەشە بەش ناکرین بەسەر سی کەسدا ضەربی سی ئەکەین لە شەش ئەبی بە هەژدە ، بو میردەکە نو بەش ، وە بودایکەکە سی بەش ، وە بو هەرکام لە سی براکەیش دوو بەش . ئەم مەسئەلەیە بە موناسەبەی میسالەکەوە کە هینامانەوە پی‌ی‌ئەلین (يمية) یا (حجرية) .

وە ئەگەر ئەم دوو تاقمە کەوتنەیەك ، ئەوکاتە براو خوشکە باوکیو دایکییەکان وەکو ئەولادی مردووەکە ، وە براو خوشکە باوکییەکـــان وەکو ئەولادی ئەولاد تەماشایان ئەکری، وە شازدە صوورەتە پیشووەکەیان تیا جاری ئەبی ، وەکو لە ئەولادو ئەولادی ئەولادا باسمانکرد • جـــا ئەگەر باوکیو دایکییەکان نیرینەیان تیا هەبوو ئەوە باوکییەکان هـەموو بیبەش ئەبن • وە ئەگەر باوکیو دایکییەکان یەك ژن بوون نیوەی مالەکە ئەباو ئەویتری ئەدری بە باوکییەکان ئەگـــەر نیرینـــەیان تیا هەبی • ئەگینا ئەمانیش شەشیەك وەرئـــەگرنو باقیی میراتەکـــە یا ئەدری بـــە (بیت المال) یا ئەگیرریتەوە بو ســەر هەردوو چین بـــەپیی بەشەکـــەیان • وە ئەگەر باوکیو دایکییەکـــان دوو ژن یا زیاتر بوون دوو سییـــەکی میراتەکە ئەبەن • جا باوکییەکان ئەگەر نیرینـــــەیان تیا هەبوو ، باقیی میراتەکە ئەبەن ، ئەگینا بیبەش ئەبن لە میراتەکەو باقییەکەی ئەدری بـــە (بیت المال) یا ئەگیرریتە دواوە بو سەر خوشکە باوکیو دایکییەکـــان • وە ئەگەر ئەم خوشکە باوکییانە برازایان هەبوو ئەو برازایە ئەوان ناکـا بە عەصەبە ، بەلکو خوی ئەوەی لە دوو خوشکە باوکیو دایکییەکـــان ئەمینیتەوە ئەیبا بوخوی • بەلام لە زنجیرەی ئەولادی ئـــەولادی ئەولادا کوری کوری کور وەکو خوشکی خوی ئەکا بە عەصەبە ، لای ژووررووی خویشی وەکو پووری خوی بەقەطعی ئەیکا بە عەصەبە لەکاتیکدا کـــە بەشی نەبی لە دووسییەکدا وەکو لەپیشەوە باسمانکرد •

ئەولادی دایك یەکەیەکە شەشیەك ئەبەن • وە دوو یازیاتر لـــــە دوو سییەکی مال ئەبەن • وە براو خوشك لیرەدا وەکو یەك بەش ئـــەبەن بە بیزیادو کەم • وە خوشکی باوکیو دایکی یا خوشکی باوکی ئـــەبن بە عەصەبە لەگەل کچی مردووەکەدا یا لەگەل کچی کوریا • کـــەواتە

خوشکی باوکی‌و دایکی لەگەل کچا یا لەگەل کچی کورا براو خوشکی باوکی بێ‌بەش ئەکەن لە میرات •

کورانی برای باوکی‌و دایکی یا برای باوکی وەکو باوکیان وان بە تاقم تاقم ، وە لەکاتی کوبوونەوەی تاقمیك لەگەل تاقمیکی‌تریشا • بەلام ئەوەندەیان فەرق هەیە لەگەل باوکیان ئەمان دایکی مردووەکە لە سێ‌یەکەوە داناپەرینن بو شەش‌یەك ، وە لەگەل باپیرا میرات وەرناگرن•وە لە مەسئەلەی (مشرکة)دا هەرچەند کوری برای باوکی‌و دایکی‌یش بێ بەش نابەن ، وە خوشکی خویشیان ناکەن بە عەصەبە چونکە کچی برا لە (ذوات الارحام)ە •

هەروەها مامی باوکی‌و دایکی وەکو برای باوکی‌و دایکی ، وە مامی باوکی وەکو برای باوکی وایە ، چ بەتەنها بێ‌و چ هەردوو تاقمەکە بکەونەیەك • هەروەها ئاموزای نیرینەو مامی باپیرەو بەرەوژوورتریش هەروەکو لەمەوپیش وتمان •

(عەصەبە) بە شەخصیك ئەلێن لەوانە کە بە ئیجماع میرات وەرئەگرن‌و ئەندازەی بەشیان مەعلووم نەکراوە • ئەمانە ئەگەر خاوەن فەرزیان لەگەلدا نەبوو هەموو میراتەکە ئەبەن • ئەگینا هەرچی لەوان مایەوە وەری‌ئەگرن ••

باسی میراتی باپیرە لەگەل براو خوشکدا

هەرکاتی باپیرە لەگەل براو خوشکی باوکی‌و دایکی‌دا یا لەگەل براو خوشکی باوکیدا کەوتنە یەك ، ئەوە ئەگەر خاوەن فەرزیان لەگەلدا نەبوو کام بەشی زورترە لە سێ‌یەکی هەموو میراتەکە یا لە برابەشی لەگەلیانا ، ئەیبا • ئەوەش بزانین کە برایەك بە دوو خوشك ئەژمێرری ••

جا ئەگەر ژمارەیان کەمتر بوو لە دووقاتی باپیرەکە ، ئەوە برابەشي قازانجی زورترە • ئەمەیش پینج صوورەت ئەگریتەوە : (یەکەم) باپیرە لەگەل یەك خوشکدا • لیرەدا مەسئەلە لە سی‌یە ، دوو بەش بو باپیرەکـــەو بەشیك بو خوشکەکە•(دووەم) باپیرە لەگەل دوو خوشکدا•لیرەدا مەسئەلە لە چوارە ، دوو بو باپیرەکەو دوو بو خوشکەکان • (سیهەم) باپیرەلەگـەل برایەکـــدا ، لیرەدا مەسئەلــە لـــە دووە ، بو هەرکامیـــان یەکیـــك • (چوارەم) باپیرە لەگەل براو خوشکیکدا • لیرەدا مەسئەلە لـــە پینجە ، دوو بو باپیرەکەو دوو بو براکەو یەکیك بو خوشکەکە • (پینجەم) باپیرە لەگەل سی خوشکدا • لیرەدا مەسئەلە لە پینجە ، دوو بو باپیرەو سی بـــو خوشکەکان •

وە ئەگەر ژمارەیان دووقاتی باپیرە بوو ، ئەوە سی‌یـــەكو برابەشی وەکو یەکن • ئەمەیش سی صوورەت ئەگریتەوە : (یەکەم) باپیرە لەگەل دوو برادا • لیرەدا مەســـئەلە لە سی‌یە ، بو هەرکامیـــان یـــەکیـــك • (دووەم) بـاپیرە لـەگـەل برایـەكو دوو خوشـــکدا • لیرەدا مەسئەلە بەئیعتیبـــاری برابەشی لـــە شەشە : دوو بو باپیرەو دوو بو براکەو دوو بو دوو خوشکەکە ، وە بەئیعتیبـــــاری سی‌یەك لە سی‌یە یەکیك بو باپیرەو یەکیك بو براکەو یەکیك بو دوو خوشکەکە • ئەم‌یەکەیش دابـــــەش ناکری ، لەبەرئەوە ضەربی دوو کە ژمارەی سەریانە ئەیکەین لە ئەصلی مەسئەلە ، ئەبی بە شەش ، وە دابەشی ئەکەینەوە وەکو وتمان •

(سیهەم) باپیرە لەگەل چوار خوشکا • ئەمە بەئیعتیبـــاری برابەشی مەسئەلە لە شەشە ، وە بە ئیعتیباری سی‌یەك لە سی‌یە ، یەکیك بو باپـیرەو دوو بو خوشکەکە کە بەش ناکری ، وە بەش‌و خاوەن‌بەش موتەوافیقن • نیوەی ژمارەی سەریان کەدووە ضەربی ئەکەین لە ئەصلی مەسئەلە کـە سی‌یە ئەبی بە شەش ، ئەمجار وەك‌وتمان دابەشی ئەکەین بەسەریانا •

وە ئەگەر ژمارەیان لە دوو قات زیاتر بوو ، کە صووزەتی ئەمەیش نازمیرری ، سی‌یەك بو باپیرە باشترە وەك ئەوە کە باپیرە کوببیتەوە لەگەل سی برادا • لیرەدا مەسئەلە لە سی‌یە • یەکیك بو باپیرەکەو دوو بو سی براکە کە بەش ناکری بەسەریانا • ضەربی سی ئەکەین لە سی ئەبی بە نو ، سی بو باپیرەو شەش بو سی براکە یەکی دووبەش •

دەلیلی وەرگرتنی باپیرە بو سی‌یەك ئەمەیە کە لەگەل دایکی مردووەکەدا دووقاتی ئەو وەرئەگری • جا مادەم براو خوشکەکان دایك لە شەش‌یەك داناپەرینن ، پیویستە باپیریش لە دوو قاتی ئەو دانەپەرینن • وە دەلیلی برابەشی‌یش ئەوەیە کە ئەم باپیرە وەکو براکانە لەوەدا کە هەردولایان بەهوی باوکەوە ئەگەن بە مردووەکە • دەلیلی وەرگرتنی بەشە بشەکە لە سی‌یەك‌و برابەشی ئەوەیە کە باپیرە خاوەنی جیهەتی فەرزو تەعصیبە ، وە کەسیك دوو جیهەتی هەبی کامیانی بو قازانج‌تر بی بەویانە بەش ئەبا •

وە ئەگەر خاوەن فەرزیان لەگەلا هەبوو ، ئەوە لە شەش‌یەکی هەموو میراتەکەو ، لە سی‌یەکی ئەوەی لە خاوەن فەرزەکان ئەمینیتەوەو ، لە برابەشی لەمەدا کە ماوەتەوە ، کامیان قازانجی زورتر بی ئەویانە ئەبا • دەلیلی شەش‌یەك بردنەکەی ئەوەیە ئەولادی مردوەکە باپیرە بی‌بەش ناکەن لە شەش‌یەك ، کەواتە براو خوشکەکانیش ناتوانن دای‌پەرینن لە شەش‌یەك • دەلیلی بردنی سی‌یەکی ئەوەش کە لە فەرزەکە ئەمینیتەوە ئەوەتە ئەگەر خاوەن فەرز لە ئارادا نەبی باپیرە حەقی سی‌یەکی هەیە • ئیستایش پاش ئەوە کە خاوەن فەرز بەشی خوی برد مەسئەلەکە وەکو ئەوەی لی‌دیت کە خاوەن فەرزی تیا نەبووبی • دەلیلی بردنی برابەشی‌یش لەپیشانا رابوورد •• ئەوەش بزانین کە خاوەن‌بەش لیرەدا کچەو کچی کورو ، دایك‌و نەنك‌و ، ژن‌و میرد ••

دەستووری ئەوەیش کە بزانین کام لەم بەشانە قازانجیـــان زورترە ئەوەیە ئەگەر فەرزەکە نیوەی مال بوو ، یاخود لە نیوەی مال کەمتر بوو وەکو چواریەك یا سی یەك یا شەش یەك ، ئەوە ئەگەر ژمـــارەی براو خوشکەکان کەمتر بوو لە دوو قاتی باپیرە، ئەوە برابەشی قازانجی زورترە• وە ئەگەر لە دووقات زیاتر بوو ، ئەوە سی یەکی ئەوەی کە لەپاش فـەرز ئەمینیتەوە قازانجی زورترە • وە ئەگەر دووقاتی باپیرە بوو ، هـەردوولا وەکو یەکن وەکو بەیانی ئەکەین •

میسالی بەشی یەکەم : باپیرە لەگەل کچیك و برایەك • کچەکە نیـوە ئەبا • مەسئەلەکە لە دووە • یەکی بو کچەکەو یەکیك ئەمینیتەوە ، دابەش ناکری بەسەر دووکەسدا • ضەربی دوو ئەکەین لە ئەصلی مەسئەلەکـە ئەبی بە چوار • دوو بو کچەکەو دووی بو باپیرەو براکە هەریەکی یەك • ئەگەر ویستمان بزانین بوچی لیرەدا برابەشی بە قازانجە ، ئەم مەسئەلەیـە بەئیعتیباری سی یەکی باقی و شەش یەکیش دروست ئەکەین ، جا تی ئەگەین• مەسەلا لیرەدا مەخرەجی سی یەکی نیوە شەشە ، هەروەك مەخــــرەجی شەش یەکیش شەشە • جا ئەگەر باپیرە شەش یەك ببا یا سی یەکی نیوە ببـا لە شەشدا یەکیك ئەبا • وە ئەگەر لەپاش فەرزەکە موقاســـەمەو برابەشی بکا یەك و نیویك ئەبا • کە ئەم ئیشەمان بو صـــورەتەکـــانی تریش کـــرد وەزعەکەمان بەتەواوی بو روون ئەبیتەوە •

میسالی بەشی دووەم : باپیرە لەگەل سی براو کچیك • لەم مەسئەلەیەدا نیوە هەیەو سی یەکی نیوەی باقی • مەخرەجی نیوە دووە ، داخـلە لـــە مەخرەجی سی یەکی نیوەدا کە شەشە • کەواتە ئەصلی مەسئەلەکە شەشە• سی بو کچەکەو یەکیك بو باپیرەو دوو بو سی براکە کە بەش ناکـــری بەسەریانا • ضەربی سی ئەکەین لە شەش ئەبی بـە هـــەژدە • نوی بو کچەکەو سیی بو باپیرەو شەشەکەشی بو سی براکە هەریەکی دوو بەش•

میسالیکی‌تر : باپیره‌و سی برا له‌گه‌ل دایکدا • له‌م مه‌سه‌ئه‌له‌یه‌دا
شه‌ش‌یه‌ك هه‌یه‌و سی‌یه‌کی شه‌ش‌یه‌که‌کانی‌تر هه‌یه که ماونه‌ته‌وه •
مه‌خره‌جی شه‌ش‌یه‌ك که شه‌شه داخله له مه‌خره‌جی سی‌یه‌کی.
شه‌ش‌یه‌که‌کانا که هه‌ژده‌یه • که‌واته ئه‌صلی مه‌سئه‌له هه‌ژده‌یه ، سی بو
دایکه‌که‌و ، پینج بو باپیره‌که • ده‌ی ئه‌مینیته‌وه بو سی براکه ، که دابه‌ش
ناکری به‌سه‌ریانا • ضه‌ربی سی ئه‌که‌ین له هه‌ژده ئه‌بی به په‌نجاو چوار •
نو بو دایکه‌که‌و یازده بو باپیره‌که‌و سی بو سی براکه هه‌ریه‌کی ده به‌ش •

میسالیکی‌تر : باپیره له‌گه‌ل سی براو ژنیك • له‌م‌مه‌سئه‌له‌یه‌دا
چواریه‌ك هه‌یه بو ژنه‌که‌و سی‌یه‌کی چواریه‌که باقی‌یه‌کان هه‌یه •
مه‌خره‌جی چواریه‌ك داخله له مه‌خره‌جی سی‌یه‌کی چواریه‌که‌کانا که
دوازده‌یه • واته ئه‌صلی مه‌سئه‌له‌که دوازده‌یه • سی بو ژنه‌که‌و سی بو
باپیره‌که‌و شه‌ش بو سی براکه هه‌ریه‌کی دوو به‌ش •

میسالیکی‌تر : باپیره‌و سی براو دایك‌و ژنیك • له‌م‌مه‌سئه‌له‌یه‌دا
چواریه‌ك هه‌یه بو ژنه‌که‌و شه‌ش‌یه‌ك هه‌یه بو دایکه‌که • چواریه‌ك‌و
شه‌ش‌یه‌ك (متوافق بالنصف)ن • ضه‌ربی دوو ئه‌که‌ین له شه‌ش ئه‌بی به
دوانزه•جا ئه‌لین پاش فه‌رزی دایك‌و ژنه‌که باپیره‌که سی‌یه‌کی حه‌وت به‌شه
باقی‌یه‌که ئه‌با له‌دوانزه•ضه‌ربی سی ئه‌که‌ین له دوانزه ئه‌بی به سی‌وشه‌ش•
شه‌ش بو دایکه‌که ، نو بو ژنه‌که ، بیست‌و‌یه‌کی ئه‌مینیته‌وه حه‌وتی بو
باپیره‌که • چوارده‌ی ئه‌مینیته‌وه دابه‌ش ناکری به‌سه‌ر سی براکه‌دا •
ضه‌ربی سی ئه‌که‌ین له سی‌وشه‌ش ئه‌بی به صه‌دو هه‌شت • هه‌ژده بو
دایکه‌که ، بیست‌و‌حه‌وت بو ژنه‌که • شه‌صت‌و‌سی‌ی ئه‌مینیته‌وه ، بو باپیره‌که
بیست‌و‌یه‌ك ، وه بو براکان هه‌ریه‌کی چوارده به‌ش •

میسالی به‌شی سیهه‌م : باپیره‌و دوو براو کچیك • له‌م‌مه‌سئه‌له‌یه‌دا نیوه

هەیەو سی‌یەکی نیوە • مەخرەجی نیوە کە دووە داخلە لە مەخـــرەجی سی‌یەکی نیوەدا کە شەشە • سی بو کچەکەو یەکیك بو باپیرەکەو دوو بو براکان هەریەکی یەك •

میسالیکی‌تر : باپیرەو دوو براو دایك • لەم‌مەسئەلەیەدا شەش‌یەك هەیە کە مەخرەجەکەی شـەشـە داخـــلە لــە مەخرەجی سی‌یـــەکی شەش‌یەکەکاندا کە بو باپیرەکەیە کە مەخرەجەکەی هەژدەیە • سی بـو دایکەکەو پینج بو باپیرەکەو دە بو دوو براکە یەکی پینج •

میسالیکی‌تر : باپیرەو دوو براو ژنیك • چواریەکی ژنـەکـە داخلە لە مەخرەجی سی‌یەکی چوار یەکەکانی باپیرەدا کە دوازدەیە • سی بـو باپیرەکەو شەش بو دوو براکە ، هەریەکی سی وە سی بو ژنەکە •

میسالیکی‌تر : بـاپیرەو دوو براو دایـك‌و ژن • لەم‌مـەســئەلەیەدا شەش‌یەکی دایکەکەو چوار یەکی ژنەکە (متوافق بالنصف)ن • ضەربی دوو ئەکەین لە شەش‌دا ئەبی بە دوازدە • ئەم دوازدەیە داخــلە لـــە مەخرەجی بەشی باپیرەکەدا کە بریتی‌یە لە سی‌یەکی دوازدە بەشە باقی‌یەکە، کە مەخرەجەکەی سی‌و شەشە • شەشی بو دایکەکەو نوی بو ژنـەکـەو حەوتی بو باپیرەکەو ئەو چواردەکەی بو براکان ، هەریەکی حـەوت • جاربەجاریش لەم‌کاتەدا شەش‌یەکی هەموو میراتەکەو سی‌یەکی باقی‌یەکە وەکو یەك ئەبن وەکو لە میسالی یەکەمدا •

وە ئەگەر فەرزی خاوەن فەرز (دوو سی‌یەك) بوو ئەوە ئەگـــەر یەك خوشك لەگەل باپیرەدا بی ، برابەشی قازانجترە بوی • ئەگینا هــەر شەش‌یەکی میراتەکە قازانجی زورە •

میسالی یەکەم : باپیرەو خوشکیك‌و دوو کچ • ئەم مەسئەلەیە لـــە سی‌یە کە مەخرەجی دوو سی‌یەکە ، دووی بو کچەکـانو یـەکیـکی بـو

باپیرەو خوشکەکە کە دابەش ناکری بەسەریانا چونکە ئـەبی بکری بـەـ
سی بەشەوە • ضەربی سیمان کرد لە سی بوو بە نو • شـــەشی بو دوو
کچەکەو دووی بو باپیرەکەو یەکیکی بو خوشکەکە •

میسالی دووەم : کە ژمارەی نییە وەکو باپیرەو برایەکو دوو کچ •
لەم مەسئەلەیەدا دوو سییەکو شەشیەك هەیە • کـەواتە مەسئەلـەکـە
لە شەشە چواری بو دوو کچەکەو یەکیکی بو بـاپیرەکەو یـەکیـکی بو
براکـە •

وە ئەگەر فەرزی خاوەنفەرز لە بەینی نیوەو دوو سییەکدا بوو ،
ئەوە ئەگەر ژمارەی براو خوشکەکان ئەوەندەی شەخصی باپیرەکە بو یا
کەمتر بوو ، ئەوە برابەشی قازانجی زورترە • وە ئەگەر لەو زیاتر بوو ،
ئەوە شەشیەك قازانجی زیاترە •

میسالی بەشی یەکەم : باپیرەو خوشکیکو کچیکو ژنیك • کچەکـە
نیوە ئەباو ژنەکە هەشتیەك ئەبا • مەسئەلە لە هەشتە • چوار بو کچەکەو
یەکیك بو ژنەکە • سی ئەمینیتەوە ، دووی بو بـاپـیرەو یـەکیـکی بـو
خوشکەکە •

میسالیکیتر : برایەکو کچیکو ژنیك • مەسئەلەکە لە هەشـــتە •
چواری بو کچەکەو یەکیکی بو ژنەکەو سیی ئەمینیتەوە کـــە دابـەش
ناکری بەسەر باپیرەو براکەدا • ضەربی دوو ئەکەین لە هەشتدا ئـەبی
بە شازدە • کچەکە هەشتو ، ژنەکە دوو ، باپیرەکە سیو ، براکـــە سی
بەش ئـەبـا •

میسالی بەشی دووەم : باپیرەو برایەکو خوشکیکو کچیکو ژنیك •
لەممەسئەلەیەدا باپیرە شەشیەکو کچەکە نیوەو ژنەکە هەشتیەك ئەبا •
شەشیەکو هەشتیەك (متوافق بالنصف)ن • ضەربی سیمان کرد لـە

هەشت بوو بە بیست‌و چوار • بو کچەکە دوازدەو ، بو ژنەکە سی‌و بو باپیرە چوار • پینج بەش ئەمینیتەوە بو براو خوشکەکە دابەش ناکریتەوە بەسەریانا • ضەربی سی‌مان کرد لە بیست‌و چوار بوو بە حەفتاو دوو • بو کچەکە سی‌و شەش ، بو ژنەکە نو ، بو باپیرەکە دوازدە ، بو براکە دە ، بو خوشکەکەیش پینج بەش • ئینسانی بەرچاو روون ئەم‌میسالانە ئەکا بە سەرمەشق بو خوی بو زانینی چونیەتی‌ی دابەش کردن لەم‌جورە حالانەدا •

(بزانن) ئەمەی تائیستا وتمان کە باپیرە کام‌بەش لەو سی بەشە قازانجی زورتر بی بوی ، ئەویانە ئەبا ، بو کاتیکە خاوەن‌فەرز بەشی خوی بباو مەجالی زیاتر لە شەش‌یەك ببی بو باپیرەکە • بەلام لەشوینیکا کە هەر شەش‌یەك بمینیتەوە یا کەمتر لە شەش‌یەك یاخود هیچ نەمینیتەوە ئەوە باپیرەکە شەش‌یەك ئەبا خواە بە بی زیادکردن لە ژمارەی مەسئەلەکە (عَوْل) یا بە زیاد کردنی کەمتر لە شەش‌یەك یا بە زیادکردنی تەواوی ئەندازەی شەش‌یەك •

میسالی یەکەم : باپیرەو برایەك‌و دوو کچ‌و دایك • لیرەدا کچەکان دوو سی‌یەك ئەبەن‌و دایکەکە شەش‌یەك‌و مەسئەلەکە لە شەشە • چواری بو کچەکان‌و یەك بو دایکەکەو یەك بو باپیرە ، وە براکە بی‌بەش ئەبی بەهوی ئەوەوە کە (ذوی الفروض) هەموو بەشەکانیان داگرتووە •

میسالی دووەم : باپیرەو برایەك‌و دوو کچ‌و میردیك • دوو کچەکە دوو سی‌یەك‌و ، میردەکە چواریەك ئەبا • جا لەبەرئەوە کە سی‌و چوار (متباین)ن ضەربی سی ئەکەین لە چوار ئەبی بە دوانزە • هەشتی بو کچەکان‌و سی بو میردەکە • یەکیکی ئەمینیتەوە ، شەش‌یەك تەواو ناکا • ژمارەی مەسئەلەکە ئەگەیەنینە سیازدەو دوو بەشەکە ئەدەین بە باپیرەکەوە

براکە بی‌بەش ئەبی بەھوی ئەوەوە کە خاوەن فەرزەکان ھەموو میراتەکە دائەگرن •

میسالی سیھەم : باپیرەو دوو کچو دایكو میردو برایەك • ئەم مەسئەلەیە لە دوانزەیە • زیادی ئەکەین بو سیانزە بو تەواوکردنی بەشی دایکەکە ، وە بو پازدەیش بو پەیدا کردنی شەش‌یەکی باپیرەکە • وە لەژمارەیەدا ھەشت بو دوو کچەکەو سی بو میردەکەو دوو بو دایکەکەو دوو بو باپیرەکەیەو ، براکە بی‌بەشە بەھوی ئەوەوە کە خاوەن فەرزەکان ھەموو میراتەکەیان داگرتووە • وە ئەیش‌توانری لەم‌صوورەتانەدا کە بەیانمان کردن شەش‌یەکی باپیرەیش لەناو فەرزەکانا لە عەمەلیاتی دروست‌کردنی مەسئەلەکانا حیساب بکری •

ھەروەھا حوکمە پیشووەکان جاري ئەبن ئەگەر باپیرەکە لەگەل ھەردوو تاقمەکەدا بی ، یەعنی براو خوشکی باوکی‌و دایکی‌و براو خوشکی باوکی • وە لەکاتی بەراوردی بەشی بەسووددا لە برابەشی‌و شەش‌یەکی میرات‌و سی‌یەکی ئەوەی ئەمینیتەوە • براو خوشکە باوکی‌و دایکی‌یەکان ھەموو براو خوشکە باوکی‌یەکان لەسەر باپیرەکە ئەژمیرن • جا پاش‌ئەوە کە باپیرە بەشی خوی برد ، خوای بە یاسای برابەشی بیبا ، یاخود لەسەر ئەساسی شەش‌یەکی مال ، یا سی‌یەکی باقی • ئەگەر ئەولادە باوکی‌و دایکی‌یەکان ھەر برا بوون یا براو خوشك بوون چ یەکی بن‌و چ زیاتر ، یاخود خوشك بوو لەگەل کچی مردووەکە یا لەگەل کچی کوریا ، ھەرچی مایەوە لەمیراتەکە ھەمووی وەرئەگرن ، وە ئەولادە باوکی‌یەکان بی‌بەش ئەکەن • وە ئەگەر بە وەزعی پیشو نەبوون ئەمجار ئەگەر ئەولادە باوکی‌و دایکی‌یەکان ھەر ژن بوون ، ئەوە ئەگەر یەك‌کەس بوون جارجار نیوەی مالی دەس‌ئەکەوی‌و ھەندی جار کەمتر لەنیوە • وە ئەگەر دوان بوون یا زیاتر لە دوو ھەندی‌جار دوو سی‌یەك وەرئەگرن‌و

هەندی جار کەمتر لە دوو سی یەك • وە ئەمە بەکورتی چواربەشە کە وا باسیان ئەکەین •

بەشی یەکەم : باپیرەو خوشکیکی باوکیو دایکیو خوشکیکی باوکی • لەممەسئەلەیەدا برابەشی قازانجی زورترەو مەسئەلەکە لە چوارە • دوو بو باپیرەکەو دوو بو خوشکەکان • بەلام خوشکە باوکیو دایکی یەکە بەشی خوشکە باوکی یەکەیش وەرئەگریتەوە بوخوی ، وە نیوەی مالەکەی دەست ئەکەوی •

میسالیکی تر : باپیرەو خوشکیکی باوکیو دایکیو برایەکی باوکی • لەممیسالەیشدا برابەشی بەقازانج ترە • مەسئەلەکە لە پینجە ، دووی بو باپیرەکەو یەکیك بو خوشکەکەو دوو بو براکە • بەلام خوشکەکە بو تەواوکردنی نیوەی میراتەکە بەش ونیویك لە براکە ئەسینیتەوەو نیوبەش بەجی ئەهیلی بو ئەو • کەواتە لەممەسئەلەیەدا یەك بەش ئەشکیتەوە بەسەر دووکەسدا[1]• جا بەناچاری دوو ضەرب ئەکەین لە پینج ئەبی بە دە ، چواری بو باپیرەکەو پینجی بو خوشکەکەو یەکیکی بو براکە •

میسالیکی تر: باپیرەو خوشکیکی باوکیو دایکیو دوو خوشکی باوکی• لەممیسالەیشدا برابەشی قازانجی زورترە • کەواتە مەسئەلەکە لە پینجە دووی بو باپیرەکەو یەکیکی بو خوشکە باوکیو دایکی یەکەو دووی بو دوو خوشکە باوکی یەکە • بەلام خوشکە باوکیو دایکی یەکە بەش و نیویکیان لی ئەسینیتەوە بو وەرگرتنی نیوەی میراتەکە ، وە نیوبەش ئەهیلیتەوە بو ئەو دوو خوشکە باوکی یە • جا لەبەرئەوە کە نیوەی بەشی دووەم لەم دووبەشە بەتەنها بو خوشکە باوکیو دایکی یەکەیەو نیوەیشی بو هەردوو خوشکە باوکی یەکەیە ، ئەمخوشکە باوکیو دایکی یە

---

(١) واتە بەشی پینجەم کە یەکیکە نیوەی ئەگەریتەوە بو خوشکەکەو نیوەی حەقی براکەیە •

بەنیسبەت ئەوانەوە وەکو برای لیٰ‌هات • کەواتە ئەلیین بەشیك شکاوەتەوە بەسەر چوارکەسداو ضەربی چوارمان کرد لە پینج بوو بە بیست • هەشتی بو باپیرەکەو دەی بو خوشکە باوکیو دایکی‌یەکەو دووی بو خوشکە باوکی‌یەکان هەریەکی یەکیٰ •

میسالیکی‌تر : باپیرەو خوشکیکی باوکیو دایکیو برایەكو دوو خوشکی باوکی • لەمەسئەلەیەدا سی‌یەك بو باپیرە بەقازانجترە ، وە لەبەرئەوە خوشکە باوکیو دایکی‌یەکە تا ئەگا بە نیوەی مال دایئەنیین بە خاوەن‌فەرز ، ضەربی سی ئەکەین لە دووئەبی بە شەش • دوو بو باپیرەو سی بو خوشکەکەو یەکیکی ئەمینی کە دابەش ناکری بەسەر براوخوشکەکانا • ضەربی چوار ئەکەین لە شەش ئەبی بە بیستو چوار • هەشتی بو باپیرەکەو دوانزەی بو خوشکە باوکیو دایکی‌یەکەو دووی بو برا باوکی‌یەکەو دووی بو دوو خوشکەکە هەریەکی یەکیٰ •

میسالیکی‌تر : باپیرەو خوشکیکی باوکیو دایکیو برایەكو خوشکیکی باوکی • لەمیسالەدا سی‌یەك بەقازانجترە بو باپیرەکە • تەماشای سی‌یەکەکە ئەکەین لەگەل نیوەدا کە بەتەقدیر بو خوشکەکە دائەنری • مەسئەلەکە لە شەشە ، دووی بو باپیرەو سی‌ی بو خوشکەکەو یەکیکی بو خوشكو براکە کە بەش ناکری بەسەریانا • ضەربی سی ئەکەین لە شەش ئەبی بە هەژدە • شەشی بو باپیرەکەو نوی بو خوشکەکەو دووی بو براکەو یەکیکی بو خوشکەکەی •

میسالیکی‌تر : باپیرەو خوشکیکی باوکیو دایکیو برایەكو خوشکیکی باوکی لەگەل دایکدا • لەمیسالەدا برابەشیو سی‌یەکی ئەوەی لەپاش فەرزی دایکەکە ئەمینیتەوە هەردوکیان وەکو یەکن • لەمەسئەلەیەدا نیوە تەقدیری‌یەکەی خوشکەکە داخلە لە شەش‌یەکی دایکەکەدا ، وە ئەم شەش‌یەکە داخلە لە مەخرەجی سی‌یەکی شەش‌یەکەکانی باپیرەکەدا

کە هەژدەیە • سی بو دایكو نو بو خوشکەکەو پینج بو باپیرەکەو یەکیك بو براو خوشکەکان کە دابەش ناکری بەسەریانا • ضەربی سی ئەکەین لە هەژدە ئەبی بە پەنجاو چوار ، نوی بو دایکەکەو پازدە بو باپیرەکەو بیستو حەوت بو خوشکە باوکی‌و دایکی‌یەکەو دوو بو براکەو یەکیك بو خوشکەکەی •

میسالیکی‌تر : باپیرەو دایكو خوشکیکی باوکی‌و دایکی‌و دوو براو خوشکیکی باوکی • لەم میسالەدا سی‌یەکی باقی باشترە بو باپیرەکە چونکە فەرز لە نیوە کەمترەو ژمارەی براو خوشکەکان لە دووقاتی باپیرە زیاترە• لەم‌مەسئەلەیەدا شەش‌یەكو نیوە تەقدیری‌یەکەی خوشکەکەو سی‌یەکی شەش‌یەکە باقی‌یەکانی باپیرەیش هەیە • کەواتە مەسئەلە لە هەژدەیە • سی بو دایکەکەو پینج بو باپیرەکەو نو بو خوشکە باوکی‌و دایکی‌یەکە • یەکیك ئەمینیتەوە کە دابەش ناکری بەسەر پینج‌کەسدا • ضەربی پینج ئەکەین لە هەژدە ئەبی بە نەوەد • پازدەی بو دایکەکەو بیستو پینجی بو باپیرەکەو چلو پینجی بو خوشکە باوکی‌و دایکی‌یەکەو چواری بو دوو براکەو یەکیکی بو خوشکەکە •

بەشی دووهەم : وەك باپیرەو ژنیكو خوشکیکی باوکی‌و دایکی‌و خوشکیکی باوکی • ئەم مەسئەلەیە لە چوارە کە مەخرەجی فەرزی ژنەکەیە • یەکیکی بو ژنەکەو دووی بو باپیرەکەو دووی بو خوشکە باوکی‌و دایکی‌یەکەو ، خوشکە باوکی‌یەکە بی‌بەشە •

بەشی سیهەم : وەك باپیرەو دوو خوشکی باوکی‌و دایکی‌و برایەکی باوکی • لەم‌صوورەتەدا برابەشی بەقازانجترەو لەگەل سی‌یەکیشدا موساوی‌یە • جا بەئیعتیباری برابەشی مەسئەلەکە لە شەشە • دووی بو باپیرەکەو چواری بو دوو خوشکە باوکی‌و دایکی‌یەکە کە ئەکاتە دوو

سی یەکی میراتەکە • وە بەئیعتیباری سی یەك مەسئەلەکە لە سی یە • یەکیکی بو باپیرەکەو دووی بو خوشکە باوکی‌و دایکی یەکان‌و برا باوکی یەکە بی بەشە •

بەشی چوارەم : وەك باپیرەو دوو خوشکی باوکی‌و دایکی‌و خوشکیکی باوکی • مەسئەلەکە لە پینجە ، دووی بو باپیرەو سی‌ی بو خوشکە باوکی‌و دایکی یەکان کە کەمتریشە لە دووسی یەك ، وە خوشکە باوکی یەکە بی بەشە •

(بزانن) هەرگیز هیچ لە دووسی یەك زیاد نامینیتەوە بو ئەولادە باوکی یەکان • لەبەرئەوە ئەگەر برابەشی زیاتر بی لە سی یەك ئەوە دیارە کەمتر لە دوو سی یەك ئەمینیتەوە • وە ئەگەر سی یەك قازانج بی بوی ئەوە هەر دووسی یەك ئەمینیتەوە • بەلی وائەبی شتی لە نیوەی مال زیاد ئەبی‌و ئەمینیتەوە لە خوشکە باوکی‌و دایکی یەکە ، ئەوە ئەدری بە ئەولادە باوکی یەکان وەکو لەمەوپیش لە هەندی میثالدا باس کرا •

(بزانن) خوشکی مردوو لەگەل باپیرەدا فەرزی بو دانانری • ئەگینا لازم ئەبی لە باپیرە زیاتر بەری ، وە لەواقیعیشدا ئەم باپیرو خوشك‌و برایانە وەکو کومەلیك براو خوشك وانە کە کەوتبنە یەك ، وە ئەو نیوەی مالە یا ئەو دوو سی یەکە کە لەهەندی شوینا پی یان ئەدرا ، لەسەر ئەساسی خاوەن فەرزی‌و فەرز وەرگرتن نەبوو • ئەگینا هەرگیز لەوبەشە نەئەهاتنە خوارەوە • بەلکو لەسەر ئەو ئەساسە بوو مادەم باپیرە بەشی راستی خوی وەرگرت‌و ئەولادی باوکیش بی بەش ئەکری لەگەلیانا ، چاك‌وایە کە بەشەکەی ئەوان وەربگرن بوخویان ، بەتایبەتی کە بەهوی ئەوەوە وەختی خوی ئەمانە خاوەن فەرز بوون‌و بەشیان دراوە •

بەلی مەسئەلەیەك هەیە لەومەسئەلەیەدا خوشك فەرزی بو دائەنری،

ئەگینا یا ئەبی باپیرە لە فەرزی خوی داپەری ، یا شەخصیکی خاوەنفەرز بی‌بەش بکری بە بی‌دەلیل • وە ئەو مەسئەلەیە بریتی‌یە لە باپیرەو دایكو میردو خوشکیکی باوکی‌و دایکی یا هەر باوکی • لەمەسئەلەیەدا شەش‌یەك دائەنری بو باپیرە لەبەرئەوە کە ئەگەر بە عەصەبەی دابنیین خوشکەکەیش لەگەل خویدا ئەکا بە عەصەبە و بەشی باپیرە لە شەش‌یەك کەمتر ئەبیتەوە ، وە ئەمەیش پیچەوانەی نەصصی ئایەتە • جا کە ئەومان بە خاوەنفەرز دانا فەرز بو خوشکەکەیش دائەنیین چونکە لەئایەتدا خاوەنفەرزە ، وە قابیل نی‌یە بەهوی (استغراق) گرتنەوەی میراتەوە بی‌بەش بکری‌و هیچ بەشیکی بو دانەنریّ •

جا لەمەسئەلەیەدا ، باپیرە شەش‌یەكو دایك سی‌یەكو میردەکە نیوەو هەروەها خوشکە دایکی‌و باوکی‌یەکەیش نیوە ئەبا • کەواتە ئەصلی مەسئەلە لە شەشە ، وە بە (عول) زیادکردن زیاد ئەکری بو نو • لەمژمارەیە سی‌ی بو میردەکەو دووی بو دایکەکەو یەکیکی بو باپیرەکەو سی‌ی بو خوشکە باوکی‌و دایکی‌یەکەیە • ئەمجا لەبەرئەوە کە باپیرە لەگەل ئەو خوشکەدا وەك براو خوشك وایە ، ئەبی بە ئوسوولی کوبوونەوەی عەصەبات ئەو یەك بەشەی باپیرەکە لەگەل سی بەشەکەی خوشکەکە دابەش بکری بەسەریانا ، وە لەبەرئەوە کە چوار ئەشکیتەوە بەسەر سی کەسدا ضەربی سی ئەکەین لە نو ئەبی بە بیست‌وحەوت • نوی بو میردەکەو شەشی بو دایکەکەو دوازدەی ئەمینیتەوە هەشتی بو باپیرەو چواری بو خوشکەکە •

بەکورتی لەپیشەوە تەماشای فەرزمان بوکردن چونکە ئەگەر تەماشای تەعصیبمان بکردایە باپیرەکە لە شەش‌یەکی خوی کەمتری بو ئەمایەوە • وە لەپاش فەرزیش تەماشای تەعصیبمان کرد بوئەوە کە باپیرە دووقاتی خوشکەکە ببا •

ئەگەر لەممەسئەلەیەدا لەجیاتی‌ی خوشکەکە برایەك بوایە ، ئـەوە بەهوی داگرتنی میراتەکەوە لەلایەن خاوەن فەرزەکانەوە بی‌بەش ئەبوو ، وە هیچی دەس نەئەکەوت •

وا مەشهوورە ئەوکەسەی پرسیاری لەم مەسئەلەیە کردووە نـاوی (اکدر) بووە ، بویە مەسەلەکە ناونراوە (اکدرية) • هەندیکیش ئەلین لەبەرئەوە کە ئەم جورە میرات پی‌گەیاندنە تاریکەو بووە بەهوی ئـەوە کە ئوسوول‌و دەستووری (زیدی کوری ثابت)خوای لی رازی بی لە علمی (فرائض)دا لیل‌و تاریك ببی لەبەرچاوی ، ئەم ناوەی بەسەردا براوە •

باسی کوبوونەوەی جیهەتی فەرض‌و تەعصیب ، وە دوو جیهـەتی فەرض ، وە دوو عەصەبە کە یەکیکیان جیهەتی فەرضیشی ببی

ئەگەر کەسیك جیهەتی فەرض‌و جیهەتی عەصەبەیی تیابوو ، ئەوە بە هەردوو جیهەتەکە میرات ئەبا ، وەکو میردیك کە ئاموزای ژنەکـــەی بی ، ئەوە نیوەی میراتەکـە بـە فـەرض وە نیوەکەی‌تری بـە جیهـەتی عەصەبەیی وەرئەگری • بەلام کەسیك کە تەنیا جیهەتیکی تیـا بی ، وە هەندی‌جار بە فەرض‌و هەندی‌جار بە تەعصیب میراتی پی‌وەربگری ، ئەوە هەموو کاتیك بە هەردولایان میرات وەرناگری ، وەکو باوك کە بەجیهەتی باوکیەتی جاروبار بە فەرض‌و جاروبار بە تەعصیب میرات ئەبا ، ئەگەرچی لەگەل تەنیا کچدا بە هەردوو جیهەتەکە مال وەرئەگری •

هەروەها ئەگەر جیهەتی تەعصیبەکە ذاتی نەبی ، ئەوە هەر بـــە فەرض میرات ئەبا ، وەکو کچی کە خوشکی باوکی بی ، مەسەلا یەکیك بەشوبهە بروانە لای کچی خوی‌و کچیکی لی‌ببی ، جا کچە گەورەکـــە

بمری ، ئەوە کچە بچووکەکە هەرچەند لەجێی کچە گەورەکەیە ، خوشکی باوکی‌یشیەتی • وە خوشك لەگەل کچا ئەبێ بە عەسەبە ، بەلام تەعصیبی ذاتی نی‌یە ، بەلکو تەعصیبی (مع الغیر)ە • لەم مەسئەلەیەدا کچە بچووکەکە هەر بە فەرض‌و بە جیهەتی کچیەتی میرات لە کچە گەورەکە وەرئەگری ، وە بەجیهەتی تەعصیبی (مع الغیر) باقی‌ی میراتەکە ئابا •

وە ئەگەر کەسێك دوو جیهەتی فەرضی تیا هەبێ ئەوە کامیان بەهێزتربێ بەویانە میرات ئەبا • هێزیش بریتی‌یە لەوە کە یەکێکیان ئەوی‌تریان بێ‌بەش بکا لە میرات بەتەواوی یا بەشە میراتی کەم بکاتەوە ، یاخود جیهەتیکیان هەرگیز بێ‌بەش یا کەم‌بەش نەکری ، بەلام ئەویان جارجار بێ‌بەش یا کەم‌بەش بکری ، یاخود هەردوکیان بێ‌بەش بکرین بەتەواوی بەلام یەکێکیان کەمتر بێ‌بەش بکری •

میسالی دووەم لە بەشی یەکەم وەکو ئەوە کە یەکێك بەشوبهە بڕواتە بێ ، مەسەلا یەکێك بەشوبهە بڕواتە لای دایکی‌و کچێکی لێ‌ببێ ئەوجا بمری • ئەوە کچەکە بەجیهەتی کچیەتی میراتی لێ‌وەرئەگری نەك بەجیهەتی ئەمە کە خوشکی دایکی‌یشیەتی چونکە ئەولادی مردوو براو خوشکی دایکی بێ‌بەش ئەکەن •

میسالی دووەم لە بەشی یەکەم وەکو یەکێك بەشوبهە بڕواتە لای لای کچی خوی و کچێکی لێ‌ببێ ، وە کابرا بمری ، وە ئەم دووکچە بەجێ‌بهێلی ، ئەوە هەردوو کچەکە بەجیهەتی کچیەتی دووسی‌یەکی میراتەکەی ئەبەن • ئیتر تەماشای ئەوە ناکری کچە گەورەکە ژنیشی بووە، چونکە جیهەتی کچیەتی بەهێزترە ، بەهوی ئەوەوە کە ئەولاد ژن کەم‌بەش ئەکەن‌و لە چواریەکەوە دای‌ئەبەزێنن بو هەشت‌یەك •

میسالی بەشی دووەم وەکو ئەوە کە یەکێك بەشوبهە بڕواتە جێ‌کچی خوی‌و

کچێکی ببی لێی • ئەمجار کچەکەی بمری‌و دایکی بمێنێتەوە • ئەوە هەرچەند دایکیشەو خوشکی باوکی‌یشە ، بەلام بەجیهەتی دایکیەتی میرات ئەبا نەك بەجیهەتی ئەوە کە خوشکی باوکی‌یە ، لەبەرئەوە کە دایك هەرگیز بی‌بەش ناکری لە میرات بەلام خوشك گەلی‌جار بی‌بەش ئەکری•

میسالی بەشی سیهەم وەکو ئەوە کە ئەم کابرایە برواتە لای کچە بچووکەکەیشی‌و کچێکی لی‌ببی • جا ئەم کچە دواییە بمری ، وە نەنکەکەی بمێنێتەوە کە وەکو نەنکیەتی خوشکی باوکی‌یشیەتی • ئیستە ئەوە بە نەنکایەتی میرات ئەبا نەك بەجیهەتی خوشکایەتی لەلای باوکەوە ، لەبەرئەوە هەرچەند ئەمدوانە هەردوکیان بی‌بەش ئەکرین ، بەلام نەنك هەر بەتەنها دایك بی‌بەش ئەکری ، وە خوشکی باوك بە گەلی‌کەس بی‌بەش ئەکری •

بەلی لەمبەشەدا ئەگەر جیهەتە خاوەنهیزەکە وەها ریکەوت بی‌بەش‌کرا ، وەك ئەوە کە لەممیسالەدا دایکی مابی‌و نەنکی بی‌بەش بکا ، ئەوە ئەوکاتە بەجیهەتە بی‌هیزەکە وەکو خوشکێتی باوکی بی، میرات ئەبا • جا نەنکەکە نیوەی مال ئەباو دایکەکەی سی‌یەك‌و مەسئەلەکە لە شەش ئەبی وە ئەوبەشەی کە ئەمینێتەوە یا ئەدری بە (بیت المال) یا بەنیسبەت ئەگیررێتەوە بو دایك‌و خوشکەکە • وە لەممیسالەدایە کە بەشێوەی لەغەزو مەتەلە ئەلێن « نەنکی مردووەکە نیوەی مال ئەباو دایکی سی‌یەك » •

وە ئەگەر دوو عەصەبەی موساوی بوون وە یەکیکیان جیهەتی فەرضیشی ببی ، وەکو دوو ئاموزا کە یەکیکیان برای دایکی‌یش بی ، ئەوە بەجیهەتی فەرضەکە بەشی خوی ئەبا • جا باقی‌ی مالەکە بەموساوات لەگەل رەفیقەکەیدا بەش ئەکا • ئیتر ئەو جیهەتە نابی بەهوی بی‌بەش‌بوونی ئەو رەفیقەی ، یەعنی ئەو ئاموزایە کە برای دایکی‌ی مردووەکە نی‌یە •

میرات وەرگرتن لە ونبوو (مفقود)

وە میرات وەرگرتنی ئەو

ئەگەر کەسێك بەدیل گیرا یاخود ونبوو ، وە باس‌و خواسی نەما ، ئەوە ماڵەکەی بەمیرات نابری تا بە دوو شاهید ئیسباتی مردنی نەکری ، یاخود ماوەیەکی‌وا رانەبووری کە باوەری ئینسان بێتە سەر ئەوە کە لەوە زیاتر نازی • ئەوسا قاضی ئیجتیهاد ئەکاو حوکم ئەدا بە مردنی • جا ئەگەر لە حوکمەکەیا ناوی وەختی مردنی کابرای نەبرد ، ئەوە هەرکەس لەپیش ئەو حوکمەدا مردبی میراتی لیوەرناگری • وە ئەگەر ناوی وەختیکی تایبەتی‌ی برد ، ئەوە هەرکەس لە پیش ئەووەختەدا مردبی میراتی لی نابا ، وە هەرکەسی پاش ئەووەختە مردبی میراتی لیوەرئەگری •

وە ئەگەر لەپیش حوکم‌کردن بەمردنیا کەسیکی‌وا مرد کە کابرای ونبوو میراتی لی‌ببا خوای هەموو میراتەکەی ببا یا هەندیکی ببا ئەوە بەشی ئەو شەخصە ونبووە هەڵئەگیری • وە هەرکەسی حازر بی بە وەزعیکی چرووك موعامەلەی لەگەل ئەکری ، یەعنی هەرکەسی بەهوی ژیانی ونبووەکەوە بی‌بەش ببی بەشی نادەین تا وەزع روشن ئەبیتەوە • وە هەرکەس بەهوی ژیانی ئەووەوە بەشی کەم ببیتەوە وادائەنیین مردووە• وە هەرکەس بەهوی مردن‌و ژیانیەوە بەشی نەگوری ئەوە حەقی خوی ئەدریتی •

جا لەکاتیکا کە مردنی بو هەندی‌کەس زەرەر بی‌و ژیانی بو هەندیکی‌تر ، پیویستە دوو مەسئەلە دروست بکەین لەسەر ئەم دوو تەقدیرە • جا ئەگەر ژمارەی مەسئەلەکان (متداخل) بوون زورەکەیان وەرئەگرین • وە ئەگەر (متوافق) بوون ضەربی هاوجوور (وفق) ی

یەکێکیان ئەکەین لە تەواوی ئەویانا • وە ئەگەر (متباین) بوون ضەربی تەواوی یەکێ لەوان ئەکەین لە تەواوی ئەوی تریانا بوئەوەی بومـــان دەرکەوی ئەندازەی ئیستیحقاق و ئەندازەی راگیراو چەندە •

مەسەلا ئەگەر کەســـیك مرد ، باپیرەو برایەکی باوکیو دایکیو برایەکی ونبووی لی بەجی ما ، ئەوە دەرحەق بە باپیرەکە قەراری ژیـــان ئەدەین • وە لەم کاتەدا سی یەك بو باپیرەکە باشە ، وە مەسئەلە لە سی یە • وە دەرحەق بە برا باوکیو دایکی یەکە قەراری مردن ئـــەدەیـــن ، وە مەسئەلەکە لەدووە لەبەر سەری خوی و باپیرەکە • جا ضـــەربی دوو ئەکەین لە سی ئەبی بە شەش • سی ی بو براکەو دووی بو باپیرەکـــەو بەشیکی رائەگرین ، ئەگەر ونبووەکە مردبوو ئەیدەین بە باپیرەکە • وە ئەگەر مابوو ئەیدەین بە برا باوکیو دایکی یەکە •

وە ئەگەر ژنیك مرد ، کوریکی ونبوو میردو کچیکی بەجی هیشت، مادەم بەهوی کچەکەوە میردەکەی چواریەك ئەبا مەسئەلەکە لە چوارە • یەکیکی بو میردەکەیو یەکیکی بو کچەکەیو دووبەشی هـەلئەگرین ، ئەگەر کورە ونبووەکە مابوو ئەدری بەو ، وە ئەگەر مردبوو بەشیکی تر ئەدەین بە کچەکە بو تەواوکردنی نیوەکەی ، وە بەشەکەی تر ئـەدری بە (بیت المال) یاخود ئەگیریتەوە بو کچەکە ••

وە ئەگەر ژنیك مرد میردیکی ونبوو دوو خوشکی باوکیو دایکیو مامیکی هەبوو ، ئەوە ئەگەر میردەکەی مردبی مەسئەلەکە لە سی یە ، کـە مەخرەجی دووسی یەکی خوشکەکانە • وە ئەگەر زیندوو بی مەسئەلەکە لە شەشە بە ضەربی مەخرەجی نیوە کە بەشی میردەکەیە لە سی کـــە مەخرەجی دووسی یەکی خوشکەکانە ، وە بە زیادکردن (عول)ەوە ئەگا بە حەوت ، وە بە دەستووری (تعدّد)ی مەسئەلە ضەربی سی ئـەکـەین لە حەوت ئەبی بە بیستویەك • جا دوازدە بەش ئەدەین بە خوشکەکان ،

وه نو بەشی هەڵئەگرین ئەگەر میردەکەی مابوو ئەیدەین بە ئـــەو ، وه مامەکەی بە (استغراق) بی‌بەش ئەبی • وه ئەگەر مردبوو دووبەشـــی‌تر ئەدەین بە خوشـــــکەکان بو تەواوکردنی دووسی‌یەك ، وه حەوت بەشی ئەدەین بە مامەکەی •

باسی میراتی (حمل) سکی ژن

ئەگەر کەسیك مردو سکیکی بەجی‌هیشـــــت کە بە هەموو جوری میراتی ئەبرد وەکو ئەولادی خوی ، یاخود لە هەندی‌کاتا میراتی ئەبـــرد وەکو سکی برازنیکی کە ئەگەر کور بی میرات ئەباو ئەگەر کچ بی میرات نابا چونکی کچی برا لە (ذوات الارحام) ە ، یاخود وەکو ژنـــی بمـــری میردو خوشکیکی باوکی‌و دایکی‌و باوەژنیکی سك‌پر بەجی‌بهیلی کـــــە ئەگـــەر ســـــــکەکە کـــور بی بەشی نی‌یە چونکی برای باوکی‌یـــەو لەمەسئەلەیەدا بە (استغراق)ی خاوەن فەرزەکـــان بی‌بەش بووە ، وه ئەگەر کچ بی بەشی هەیە چونکە لەگەل خوشکەکەدا دوو سی‌یەك ئەبەن‌و مەسئەلەکە لە شەشەو زیاد ئەکری بو حـــەوت ـ ئـــەوە لـــە هـــەموو ئەم‌صوورەتانەدا دەرحەق بە سکەکە ئەوەی (احتیاط) بی بەکار ئەهینری • جا ئەگەر میرات‌بەر هەر سکەکە بوو بەم‌رەنگە کابرای مردوو ژنیـــکی طەلاق دراوی (بائنە)ی دووگیانی بەجی‌هیشت ، یاخود لەومـــەیدانەدا میرات‌گریك هەبوو کە بەهوی سکەکەوە بی‌بەش ئەبوو وەکـــو بـــراو خوشکی دایکی ، یاخود لە هەندی تەقدیرا بی‌بەش ئەکرا وەکو برایەك یا خوشکیکی باوکی ، ئەوە ئەگەر سکەکە کور بی ئەوانە بی‌بەش ئەکا ، وه ئەگەر کچ بی بی‌بەشیان ناکا ، یاخود بەهـــوی سکەکـــەوە بی‌بەش نەئەبوو لە میرات بەلام خویشی بەشی دیاری نەبوو وەکو کور ـ ئـــەوە نە هەموو ئەم صوورەتانەدا هەموو میراتەکە ماتل ئەکری تا سکەکە لەدایـك

ئەبی ، چونکە نازانین نێرینەیە یا مێ‌ینە ، وە یەك منداڵە لەسکەکەدا یـا زیاترە ، وە لای ژوورووی سکیش دیاری نەکراوە ، چونکە ڕێ‌کەوتووە ئافرەت بە سکێك چوار یا حەوت یا دوانزە منالی بووە ، بەڵکو ئەگێرنەوە کە ئافرەتێك لە بەغدا بە سکێ چل منالی داناوە وەکو پـەنجەی دەس وە ژیاویشن •

وە ئەگەر کەسێك بەشی تەقدیرکراوی بوو ، ئەوە ئەیدرێتێ خواە زیادکردن (عول)ی نەوی وەکو پیاوێك بمری ژنێکی سك‌پڕو بـــاوك بەجێ‌بێلی • ئەمە بەئیعتیباری ضەربی سێ لە هەشت مەسئەلە لە بیســـتو چوارە ، سێ بو ژنەکەو چوار بو باوکەکەو شازدەی ئەمێنیتەوە ، جـــا ئەگەر سکەکە دوو کچ بوو یا زیاتر ئەوە حەقی خویانە وەری‌بگرن ، وە ئەگەر تاقە کچێك بوو دوانزەی حەقی خویەتی‌و چواری وەرئەگرینەوە ، وە لەم‌چوارە باقیاتی هەشت‌یەکی ژنەکەو شەش‌یەکی باوكو دایکەکـــە تەواو ئەکەین ، وە هەرچی مایەوە بە تەعصـــیب ئەیدەین بە باوکەکە ، چونکە ئەوبەشانەی بردوویانە ئەندازەی بەشەکانیـــان ناتەواوە لـەبـەر لی‌زیادکردن (عول) وەکو لەمەولا باسی ئەکەین •

وە ئەگەر سکەکە کوڕ بوو بەتەنها یا لەگەل کچا ، ئەوە دیســـان مەسئەلەکە لە بیست‌وچوارە ، وە لەو شازدە بەشە هەشت‌یەکی ژنەکـەو شەش‌یەکی باوكو دایکەکە تەواو ئەکەین ، وە ئەوی‌تری ئەدەین بـــە ئەولادەکان بە تەعصیب • درێژەدان بەم‌شوینە بەم‌جورەیە : مەسئەلەکـە لەگەل لی‌زیادکردن (عول)دا لە بیستو حەوتە ، ئەگەر سکەکە کچی (متعدد) بن ، وە یا هەر لە بیستو چوارە • جا بە قانوونی (تعدد)ی مەسئەلە لەبەرئەوە کە مەسئەلەکان (توافق)یان لەبەینایە بە سێ‌یـەك ، ضەربی هەشت ئەکەین لە بیستو حەوت ئەبی بە دووصەدو شازدە ، وە

ضەربی بەشی هەرکام لەم خاوەن فەرزانە لە هەر مەسئەلەیەکدا ئەکەین لە سی‌یەکی ئەو مەسئەلەیە • بەم‌حیسابە ژنەکە لە مەسئەلەی یەکەمدا سی بەشی هەبوو ، ضەربمان کرد لە نو بوو بە بیست‌و حەوت ، وە دایکەکە چواربەشی هەبوو ضەربمان کرد لە نو بوو بە سی‌وشەش • هەروەها باوکەکەیش •

وە لە مەسئەلەی دووهەمیشدا ژنەکە سی بەشی هەبوو ، ضەربمان کرد لە هەشت ، بوو بە بیست‌و چوار • وە دایکەکە چوار بەشی هەبوو ، ضەربمان کرد لە هەشت بوو بە سی‌ودوو • هەروەها باوکەکەیش • جا لای کەمی ئەم‌بەشانە کە بیست‌و چوارە بو ژنەکە ، وە سی‌ودووە بو دایکەکە ، وە سی‌ودووە بو باوکەکە، ئەدریتە دەستی خویان• وە ئەندازەی فەرقی بەینی بەشەکان کە سی بەشە بو ژنەکەو چوارە بو باوكو چوارە بو دایك ، هەلی‌ئەگرین کە ئەکاتە یازدە بەش •

جا ئەگەر سکەکە کور بی بەتەنیا یا لەگەل کچدا ، ئەوە بو تەواوکردنی هەشت‌یەکی ژنەکەو شەش‌یەکی باوكو دایك ، یازدە بەشەکەیشیان پی‌ئەدەین لەگەل بەشە پیشووەکەیانا کە تیکرا ئەکاتە نەوەدو نو بەش ، وە باقی‌ی میراتەکە کە صەدو حەفدە بەشە ئەیدەین بە ئەولادەکان بەتەعصیب •

وە ئەگەر یەك کچ بوو نیوەی هەموو میراتەکە کە بریتی‌یە لە صەدو هەشت بەش ئەیدەینی وە عەینی نەوەدونو سەهمەکەیش بەشیوەی پیشوو ئەدەین بە ژنو دایكو باوکەکە ، وە نو سەهم لە میراتەکە ئەمینیتەوە بە تەعصیب ئەیدەین بە باوکەکە •

وە ئەگەر دوو کچ یا زیاتر لە دوو کچ بن ئەوە لەبەرئەوە کە ئەبن بەهوی زیادکردن (عول) لە مەسئەلەکەدا ، خاوەن فەرزەکان

ئەگیرنەوە بو سەر بەشە کەمەکەیان کە بریتی‌یە لە هەشتاو هەشت سەهم ، یەعنی بو ژنەکە بیست‌و چوار ، وە بو هەریەکی لە دایك‌و باوکەکەیش سی‌و دوو بەش ، وە باقی‌ی میراتەکە کە صەدو بیست‌و هەشت بەشە بو تەواوکردنی دووسی‌یەکی مەسئەلەکە وەری‌ئەگرن بو خویان ، چونکی وەختی خوی لە بیست‌و حەوت سەهمدا شازدە سەهمیان ئەبرد کە دووسی‌یەکی بیست‌و چوار بوو • ئیستەیش کە هەشت ضەرب بکەین لە شازدە ئەگا بە ژمارەی صەدو بیست‌و هەشت •

(بیداربن) میرات‌بردنی سك بە دوو شەرتە (یەکەم) ئەوەیە کە بە زیندوویی جیا ببیتەوە لە دایکی بەجوریك کە نیشانەی ژیانی بەهیزی تیادا ببی وەکو هاوار یا گریان یا کردنەوەو قوونجاندنی دەست • (دووەم) ئەوەیە کە بزانین لە وەختی مردنی خاوەن‌میراتەکەدا بووە بەوجورە کە جیا ببیتەوە لە دایکەکەی لەماوەی شەش مانگەوە تا چوار سال ، وە دایکەکەی لەم‌ماوەیەدا رەفیقی میرد نەبووبی ، یا خود لە کەمتر لە شەش مانگ لە مردنی خاوەن میراتەکەوە خواه دایکەکەی رەفیقی میرد بووبی یا نە ، یاخود جیا بووبیتەوە لە زیاتر لە شەش مانگ‌و کەمتر لە مافەوقی چوارسالدا ، وە دایکەکەی رەفیقی میرد بووبی ، بەلام میرات‌بەرەکان پی‌بنین بە بوونی ئەو سکەدا لەکاتی مردنی خاوەن میراتەکەدا •

میراتی نیرو می (خنثی)

نیرو می دووجورە : (یەکەم) ئەوەیە کونیکی ببی وەکو پەلەوەر نە لە عەورەتی پیاو بچی وە نە لە عەورەتی ژن • ئەمە پی‌ئەلین نیرو می‌ی سەر لی‌دەرنەچوو (مشکل) وە چاوەروانی ئەکەین تا بالغ ئەبی • جا پاش بالغ‌بوون ئەگەر حەیزی پیاهات یا سکی بوو ئەوە ژنە ،

ئەگینا ئەگەر ئەیگوت حەز لە پیاو ئەکەم ئەوەیش هەر بە ژن دائەنری • وە ئەگەر ئەیگوت حەز لە ژن ئەکەم ئەوە بە پیاو دائەنری • وە ئەگەر حەزی لە کەسیان نەبوو ئەوە هەر بە موشکیلی ئەمینیتەوە •

(دووەم) ئەوەیە ئالەتی پیاوو ژنی هەبی • جا ئەگەر لەم ئالەتە پیاوانەیەوە میزی ئەکردو مەنی ئەهاتە خوارەوە ئەوە پیاوە • وە ئەگەر سکی ئەکردو حەیزی پیا ئەهات وە میزو مەنیی لە ئالەتی ژنانەیەوە بوو ئەوە ژنە • وە ئەگەر لە هەردوو ئالەتەکەیەوە میزی ئەکرد بەلام لە ئالەتە پیاوانەکەیەوە زورتر دەرئەچوو ئەوە هەر پیاوە • وە ئەگەر لە ئالەتە ژنانەکەوە زورتر دەرئەچوو ئەوە ژنە • وە ئەگەر لە هەردو ئالەتەکەیەوە وەك یەك دەرئەچوو ، بەلام حەزی لە ژن ئەکرد ئەوە پیاوە • وە ئەگەر حەزی لە پیاو ئەکرد ئەوە ژنە • وە ئەگەر حەزی لە هیچکامیان نەئەکرد یاخود حەزی لە هەردوکیان ئەکرد ئەوەیش هەر موشکیلە •

خونثا تا بە موشکیلی مابیتەوە قابیل نییە ببی بە باوكو باپیرە ، یا بە دایكو نەنك ، یا بە ژنو میرد • وە ئەگەر ئاشکرا بوو ژنە یا پیاوە وەکو لە هەندی لەمحالانەدا کە بەیانمان کرد ئەوە حوکمی دیارە • وە ئەگەر موشکیل بوو تەماشا ئەکەین ئەگەر بە هیچ باریکا میراتی نەئەگورا وەکو ئەولادی دایکی ، ئەوە بەشی خوی بەتەواوی پی ئەدری • وە ئەگەر ئەگورا ، ئەوە ئەو ئەندازەیە کە یەقینە بەشیەتی ، پیی ئەدریو باقییەکەی رائەگیری تا وەزعیەتی دەرئەکەوی • وە ئەگەر میرات بەری تریشی لەگەلا بوو ئەویش ئەوەی یەقینە پیی ئەدری • کەوابوو

ئەگەر کەسێك بمرێو برایەکی باوکیو ئەولادیکی دایکیی خوشکی خونثای هەبێ ، ئەوە ئەو مەسئەلەیە لە شەشە : شەش یەکی بو خونثاکەیە ، چونکە بە هەموو تەقدیریك شەش یەك ئەبا وە ئەوی تری بو براکەیە •

وە ئەگەر ئەولادیکی خونثاو برایەکی باوکیی هەبوو ، ئەوە فەرزی منالە خونثاکە ئەکەین بە کچ ، وە لەبەرئەوە کە کچ نیوە ئەبا مەسئەلەکە لە دووە • یەکیکی ئەدەین بە منالە خونثاکەو یەکیکی رائەگرین • ئەگەر خونثاکە بە کور دەرچوو ئەویشی ئەدەینێ ، وە ئەگەر بە کچ دەرچوو ئەیدەین بە براکە•وە ئەگەر کەسێك بمرێ کچێكو منالیکی خونثاو مامیکی هەبێ ، ئەوە خونثاکە دائەنێین بە کچ • جا مادام دوو کچ ئەکەونەیەك ، مەسئەلەکە لە سییە • دوانی بو ئەم دوو منالەو یەکیکی هەلئەگرین • ئەگەر خونثاکە بە کور دەرچوو ئەوە بو ئەوە • ئەگینا ئەیدەین بە مامەکە • وە ئەگەر ژنێك بمرێ باوكو میردو منالیکی خونثای هەبێ ، ئەوە لەبەرئەوە کە باوك شەش یەك ئەباو میردەکە چواریەك ئەبا مەسئەلەکە لە دوازدەیە • سیێ بو میردەکەو دووی بو باوکەکەو شەش بەش ئەدەین بە خونثاکە لەسەر تەقدیری ئەوە کە کچە ، وە بەشێك ئەمێنێتەوە • جا ئەگەر خونثاکە بە کور دەرچوو حەقی ئەوە ، وە ئەگەر بە کچ دەرچوو حەقی باوکەکەیە بە تەعصیب •

میرات وەرنەگرتن لەبەر نەبوونی شەرتی میرات

ئەگەر دووکەس یا چەند کەسێك لەوانە کە میرات ئەبەن لە یەکتر، مردن بەجوریکیوا کە ئاشکرا نەبێ کامیان لەپێش ئەویانا گیانی دەرچووە وەکو کومەلێك کە لە پاپوریکا بخنکێن یا ئاو بی‌یان با ، یابسووتێن ، یا خانوو بەسەریانا برووخێ ، یا لە غەریبیدا بمرن ، یا لە کوری شەرو ئاشووبا لەناوبچن ، یا بەجوریکی تریوا بمرن ، ئەوە هیچ کام لەوانە

میرات لە یەکتر نابەن ، وە ماڵی هەرکامیان ئەگەڕێتەوە بۆ میراتبەرەکانی‌تری خۆی ئەگەر میراتگری هەبێ •

بەڵی ئەگەر زانرابوو کامیان لەپێشا گیانی دەرچووە ، بەڵام لەبیر چووبووەوە ، ئەوە میراتەکەی ڕائەگیری تا پێشووەکەیان دەرئەکەوی ، یاخود لەناو خۆیانا ڕێ‌ئەکەون • دەلیلی میرات نەبردنی ئەمانە ئەوەیە شەرتی میرات‌بردن ئەوەیە میرات‌بەرەکە لەکاتی مردنی خاوەن میراتەکەدا زیندوو بێ بە حەقیقەت یا بە حوکم •

منداڵی زۆلیش میرات وەرناگری مەگەر لە دایکی ، وە لە براو خوشکی دایکی • ئیتر میرات لە باوکی وەرناگری • هەروەها منالیکیش کە باوکی بەهۆی لەعنەت (لعان)ەوە لە منالی‌ی خۆیی خستبێ ، ئەوەیش میرات لە باوکەکەی وەرناگری چونکە مەرجی میرات وەرگرتن ئەوەیە کە نەسەب دیاری بێ • هەروەها کۆمەڵێك کە لە یەك هۆز بن ، بەڵام جیهەتی خزمایەتی‌یان لەگەڵ یەك دیاری نەبێ ، ئەوانەیش میرات لە یەکتر وەرناگرن •

باسی (عول) یەعنی زیادکردنی ژمارەی مەسئەلە

هەر مەسئەلەیەك خاوەن‌فەرزی تیا بوو ، ئەوە ئەجزای فەرزەکان یا وەك یەکن لەگەڵ ئەصلی مەسئەلەکەدا ، ئەوە لەم‌حاڵەدا لە عەینی مەسئەلەکە خۆی بەشەکان تەواو ئەبن ، وەکو ئەوە کەسێك بمری دوو کچو دایك‌و باپیرەی لێ بەجێ‌بمێنێ • مەسئەلەکە لە شەشە ، وە ئەجزای فەرزەکانیش شەشن ، چوار بۆ دوو کچەکەو یەکێك بۆ دایکەکەو یەکێك بۆ باپیرەکە • هەروەها ئەگەر ئەجزای فەرزەکان کەمتر بن لە ئەصلی مەسئەلەکەو عەصەبەیان لەگەڵدا بێ ، ئەوەیش وەکو پێویستی بە (عول)

لی‌زیادکردن نی‌یە پیویستی بە (رد) گیرانەوەیش نی‌یە ، وەکو ئەوە کەیەکیك بمری ، کچیك‌و دایك‌و باوکی هەبی • ئەم مەسئەلەیەیش هەر لە شەشە ، سی بو کچەکەو یەکیك بو دایکەکەو ئەوی‌تری بو باوکەکە • وە ئەگەر عەصەبەیان لەگەلا نەبوو ، ئەوە (رد) گیرانەوەی تیا هەیە وەکو لەمەوپاش بەیانی ئەکەین •

یاخود ئەجزای فەرزەکان زیاترن لە ئەصلی مەسئەلە • لەم‌حالەدا ناچارین بە (عول) زیادکردنی ژمارەی بەشەکان‌و کەم کردنەوەی ئەندازەی میراتەکەیان • مەسەلا ئەگەر کەسیك بمری دوو خوشکی باوکی‌و میردیکی لی بەجی‌بمینی ، ئەمە لەم‌حالەدا مەسئەلەکە لە شەشە ، بەلام چونکە ئەجزای فەرزەکان حەوتن خوشکەکان چوارو میردەکە سی وەرئەگرن ، ناچارین بە (عول) ، یەعنی لە هەر بەشی لەو شەش بەشە حەوت‌یەکیکی ئەگیرینەوە بوئەوە بەشیکی‌تر پەیدا بی‌و بگا بە حەوت • وا دەرکەوت کە ژمارە زور بوو ، وە ئەندازەی حەوت‌یەکیك لە هەر سەهمیك کەم بووەوە • جا لەسەر ئەم ئەساسە ئەبی لەومەسئەلانەدا (عول) بکری[1] •

---

(۱) بو روون‌کردنەوەی ئەم شوینە پیویستە بزانین ژمارە سی جورە • یەکەم : (مساوی) کە بریتی‌یە لەوژمارەیە کە کەسرەکانی بەقەدەر خوی بن وەکو (شەش) کە نیوەو سی‌یەك‌و شەش‌یەکی هەیەو هەموو ئەمانە ئەگەن بە شەش • دووهەم : (زائد) کە ئەو ژمارەیەیە کەسرەکانی لە خوی زیاتر بن وەکو (دوانزە) کە نیوەو سی‌یەك‌و چواریەك‌و شەش‌یەکی هەیەو تیکرایان ئەگاتە پازدە • ئەم دووبەشە ناو ئەبرین بە ژمارەی تەواو (عدد تام) • سیهەم : (ناقص) کە بەو ژمارەیە ئەلین کەسرەکانی لە خوی کەمتر بن وەکو (چوار) کە نیوەو چواریەکی هەیەو تیکراکەی ئەکاتە سی •

جا هەر ئەصلی مەسئەلەیەك کە تەواو بی وەکو شەش‌و دوانزەو بیست‌و چوار ، ری‌ئەکەوی فەرضەکانی لە خوی تیپەر بکاو پیویستی ئەبی ←

ئەو ئەصلانەی کە عەولیان تیا ئەکری سی ئەصــلن (شــەش)و (دوانزە)و (بیست‌وچوار) • یەکەمیان کە شەشە چوارجار عەولی تیا ئەکری بە تاق‌و بە جووت • عەول بو حەوت وەکو ئەو مەسئەلەیە کە ئیستا باسمان‌کرد ، وە عەول بو هەشت وەکو هەمان مەسئەلەی کومەلەی پیشووەکە لەگەل دایکا کە دیارە دایکیش شەش‌یەك ئەباو ســەهمیکی ئەوی ، کەواتە ئەبی ژمارەی مەسئەلەکە بگا بە هەشت • وە عەول بو نو وەکو عەینی ئەم کومەلە لەگەل برایەکی دایکی‌دا کە دیــــارە ئەویش شەش‌یەکی ئەوی ، وە پیویستە ژمارەی مەسئەلەکە بکەین بــە نو • وە عەول بو دە وەکو ئەم کومەلە لەگەل برایەکی‌تری دایکی‌دا ، لەبەرئەوە

بە عەول واتە لی زیادکردن • وە هەر ئەصلی مەسئەلەیەك کە نــاتەواو بی هەرگیز پیویستی بە عەول نابی چونکە بەشەکانی فەرضەکانی لە خــوی کەمترن •

مەسەلا بو وینە مەسئەلەی میردو دوو خوشکی باوکی‌و دایــك لــە شەشە • میردەکە نیوە ئەبا کە سی‌یە • خوشکەکان دوو سی‌یەك ئەبەن کە چوارە • دایکەکەیش شەش‌یەك ئەبا کە یەکە • تیکرای ئەمە ئەکاتە حەوت‌و ئەصلی مەسئەلەکە دەری ناکا • کەواتە پیویستە شەش بەرز بکەینەوە بو حەوت تا تەقسیمەکە دەری‌بینی •

(بزانن) بوئەوەی تی‌بگەین ئەندازە زیــادکراوەکــە چــەنــدیکە ، نیسبەتی ئەدەین لە ئەصلی مەسئەلەکە • مەسەلا ئەلیین شەش ئەوەندەی شەش‌یەکی لی زیاد کراوە کە ئەکاتە یــەك • وە بوئــەوە کــە تی‌بگەیــن ئەوبەشانە لە ئەصلی مەســـئەلەکەدا چەندیکیان لی‌ئەگەریتەوە تا بــەشی خاوەن‌بەش تەواو بی ، نیسبەتی ئەو زیادەیـــە ئەدری بـــو ژمـــارە لی زیادکراوەکە • مەسەلا لە میسالی پیشوودا ئەلیین هـــــەر ســــەهمیك حەوت‌یەکیکی لی گەراوەتەوەو لە مەجموعەکــەیــان بەشی تــەواو بووە • بونموونە ئەگەر ئەو شەش سەهمی ئەصلی مەسئەلەیە هەریەکی حــەوت فلس بی لە هەریەکی فلسیك ئەگیرینەوە کە ئەکاتە شەش فلس ، جــــا بەشیکی شەش فلسی پەیدا ئەبی وەك چون ئــەو سەهمانە هەریەکی ئەبن بە شەش فلس ، یەعنی لە هەر سەهمیك حەوت‌یەکی لاچوو ، وە سەهمیکی شەش بەشی لە حەوت بەش پەیدا بوو •

که دوو برای دایکی سی‌یەکیان ئەوی ، ئەبی بەشیکی‌تر زیـاد بکەیـن‌و ژمارەکە بگا بە دە •

ئەصلی دووهەمیش کە دوازدەیە ، سی عەولی تیا ئەکری بە تـاق بو سیانزدو پانزەو حەڤدە • یەکەم وەکو ئەوە کە یەکیك بمری دایك‌و ژن‌و دوو خوشکی باوکی‌ی لی بەجی‌بمینی • مەسئەلەکە لە دوازدەیە بـــە ضەربی سی لە چوار • هەشتی بو دوو خوشکەکەو سی‌ی بو ژنەکــە • دووی‌ترمان ئەوی بو شەش‌یەکی دایکەکە هەرچەند کە یەك سەهم ماوە • کەواتە ناچارین یە زیادکردنی مەسئەلەکە بو سیانزە •

دووەم : وەکو ئەم کومەلە لەگەل برایەکی دایکی • دیارە بـــرا دایکی‌یەکەیش شەش‌یەکی ئەوی • کەواتە ئەبی ژمارەی مەسئەلەکـــە بگاتە پازدە • سی‌هەم وەکو ئەم کومەلە لەگەل برایەکی‌تری دایکی کـە لەگەل براکەی‌تردا سی‌یەك ئەبەن کە چوار سەهمە • کـــەواتـە ئـەبی مەسئەلەکە بگەیەنریتە حەڤدە •

ئەصلی سیهەمیش وەکو بیست‌و چوار ، یەك عەولی تیا ئەکری بـو بیست‌و حەوت • وەکو ئەوە پیاویك بمری دوو کچ‌و ژنیك‌و دایك‌و باوکی لەپاش بەجی‌بمینی • کچەکان شانزەو باوك‌و دایکەکە یەکی چوارو ژنەکە سی بەش ئەبا •

رەدکردنەوە بوسەر خاوەن فەرض

هەرکاتیك جوزئەکانی فەرضەکە کەمتر بن لە ژمارەی مەسئەلـە ، وە عەصەبەیش لە ئارادا نەبی ، لەم‌صوورەتەدا ژمارەی بەشەکان کـــەم ئەکریتەوە بەجوریك کە ببی بە ئەوەندەی جوزئەکانی فەرضـەکە ، وە ئەندازەی بەشەکان زیاد ئەکری بەپیچەوانەی عەولەوە وەکو باسمان‌کردە

ئەم دابەش کردنەوەی زیادەیە بەسەر خاوەن فەرضەکانا لە حالەتێکا ئەبێ کە (بیت المال)ی موسولمانان ئوسوولیکی ڕێکوپیکی نەبێ بەگوێرەی شەرع • ئەگینا ئەبێ بدری بە (بیت المال) •

دروست کردنی مەسئەلەکانی ڕەدکردنەوە بە دوو جور ئەبێ یەکەم بە تەفصیل کە بریتییە لەوە لەسەر دەستووری فەرزەکان مەسئەلەکە دروست بکری ، وە هەرکەسی بەشی خوی پێ بدری ، جا هەرچی مایەوە لە ژمارەی مەسئەلەکە ڕەد بکرێتەوە بویان بەگوێرەی ئەندازەی فەرضەکەیان ، تەنها ژنو مێرد نەبێ کە هیچیان بو ڕەد ناکرێتەوە • یەعنی پێویستە تەماشا بکری نیسبەتی یەکەیەکەی بەشەکان بو تیکرای بەشەکان چون بووە ، هەروەها ئەم ئەندازە ڕەدکراوەیش بکری بە ئەوەندە بەشەوە کە نیسبەتی سەهمی هەر خاوەن فەرزیك بو تیکرای سەهمەکان لەم بەشە ڕەدکراوانەدا وەکو نیسبەتی پیشوو بێ • کەواتە لەوەدا کە زوو دراوە بە خاوەن فەرزەکان یەکەیەکەی بەشەکان (منسوب)ن ، وە تیکرای بەشەکان (منسوب الیه)ین • لەم ئەندازەیەیشدا کە ڕەد ئەکرێتەوە بەشی هەرکەسیك (منسوب)ەو تیکرای ئەندازەی بەشە ڕەدکراوەکان (منسوب الیه)یە ، وە هەردو نیسبەتەکە یەکن •

مەسەلا ئەگەر کەسێك بمری کچیكو دایکیکی لی بەجی بمینی ، مەسئەلەکە لە شەشە • سی بو کچەکەو یەکیك بو دایکەکە • تیکرای بەشەکەیان چوار سەهمە • بەشی دایکەکە چواریەکەو ، بەشی کچەکە سی چواریەکی هەموو سەهمەکانە • ئەو دوو سەهمەیش کە ئەمینیتەوە ئەکرین بە چوار نیوە سەهم ، یەکیکی بو دایکەکەو سی بەشی بو کچەکە • جا ئەلین دوو دابەش ناکری بەسەر چواردا ، چوار ضەرب ئەکەین لە شەش ئەبی بە بیستو چوار ، هەژدەی بو کچەکە کە سی چواریەکە ، وە شەش یەکی بو دایکەکە کە یەك چواریەکە •

وە لە مەسئەلەی کچو دایكو میردا مەسئەلەکە لە بیستو چوارە • شەشی بو میردەکەو دوازدەی بو کچەکـــەو چواری بو دایکەکە • دوو سەهم ئەمینیتەوە • نیسبەتی بەشی کچەکەو دایکەکـــە بولای تیـــکرای بەشەکان بە چەند چواریەك بووە • دوویش دابەش ناکری بەســــــەر چواردا ، کەواتە چوار ضەرب ئەکەین لە بیستو چوار ئەبی بە نەوەدو شەش ، میردەکە بیستو چوار ئەبا • حەفتو دوو ســــــەهم ئـەمینیتەوە چواریەکیکی کە هەژدەیە بو دایکەکەو سی چواریەکی کە پەنجاو چوار بەشە بو کچەکەیە • جا ئیتر قیاس بکە لەسەر ئەم دوو میثالە •

بەلام چونکە ئەم وەزعە نارەحەتیی زوری تیایەو ئەنجامیش هـەر بەش کردنەکەیە ، زانایانی شەرع ریگایان داوە مەسئەلەکان کـــــورت بکرینەوە • جا لەسەر ئەو دەســــتوورە ئەروینو ئەلین مەســـئەلەی رەدکردنەوە بە کورت کردنەوە چوار بەشە ، چونکە ژن یا میرد کـــە بەشیان وەرگرتو شتیك مایەوە ئەوە رەد ناکریتەوە بوسەر ئەوان ، بەلکو هەر بو خاوەن فەرزەکانی‌تر رەد ئەکریتەوە • جا یا لـەو مەسـئلـەی رەدکردنەوەیەدا یەکیك لە ژنو میرد هەیە یـا نی‌یە ، وە لـــە هــەردو حالەکەدا ئەهلی رەد یا صینفیکە یا زیاترە لە یەك صینف • ئەمە بوو بـە چوار بەش • بەشی یەکەم نە ژنو نە میردی تیا نی‌یە ، وە ئەهلی رەد بـو کردنەوەیش یەك صینفن ، لیرەدا ژمارەی سەریان بە ئەصـــلی مەسئەلە دائەنری ، وەکو ئەوە کە یەکیك بمری یەك خوشکی لەپاش بەجی‌بمینی یا کچیك یا دوو کچ یا دوو خوشك یا دوو برای دایکی یا دوو خوشکی دایکی یا دوو نەنك ، ئەوە لە دوو صوورەتی پیشوودا مەسئەلە لە یەکە ، وە لە پینج صوورەتە دواییەکەدا لە دووە • بەشی دووهەم کە یەك لـە ژنو میردی تیا هەیەو ئەهلی رەد بو کردنەوەیش لە صـــینفیك زیاترن ، ئەوە ئەصلی مەسئەلە بەقەدەر ژمارەی سەهمەکەیانە ئەگەر تەماشـای رەد

ئەکری وەکو ئەوە کە یەکیك بمری نەنك و خوشـــکی لی بەجی‌بمینی ، ئەمە لەبەرئەوە کە لە ئەصلی مەسئەلەکەدا کە شـــەشــــە نەنك یـــەك سەهمی ئەبو خوشکەکە سی سەهمی ئەبا ، ئەصلی مەسئەلەکە لە چوارە • وە ئەگەر دوو کچ و دایکی بەجی‌هیشـــت مەسئەلەکە لــــە پینجەو ئیتر بەمجورە •

بەشی سیهەمیش کە ئەوەیە یەك لە ژن و میردی تیا هەبی و ئەهلی رەد بو کردنەوەیش یەك صینفن ، ئەوە ئەصلی مەسئەلە لە مەخرەجی فەرضی میردەکە یا ژنەکە دروست ئەکری و بەشەکەی ئەو جیـــا ئەکریتـــەوە • ئەمجار ئەگەر باقی‌یەکەی قابیلی دابەش‌کردن بی بەســـەر ئـــەهـــلی بـــو رەدکردنەوەدا ، ئەوە هەر ئەومەخرەجە ئەصلی مەسئەلەیە وەکو ژنیـــك لەگەل حەوت کچدا • لیرەدا ئەصلی مەسئەلەکە هەشتە ، یەکیك بو ژنەکەو حەوتەکەی کە ئەمینیتەوە بو حەوت کچەکەیە • یاوەکو میردیك لەگـــەل سی کچدا ، لیرەدا ئەصلی مەسئەلەکە چوارە ، یەکیك بو میردەکەو سی بو کچەکان • وە ئەگەر باقی‌یەکە قابیلی دابەش‌کردن نەبوو ، ئەوجا ئەگـــەر لەگەل ژمارەی سەری ئەهلی رەد بو کردنەوەکـــەدا تەوافوق هـــەبوو ، ضەربی وەفقی سەرەکەیان ئەکەین لە مەخرەجی فەرضی میرد یا ژنەکەدا ، وەکو میردیك لەگەل شەش کچدا • لیرەدا مەسئەلەکە لە چوارە ، یەکیك بو میردەکە ، سی‌ی ئەمینیتەوە کە دابەش ناکری بەسەر شەش کچەکەدا ، تەوافوقیش هەیە لەبەینیانا بە سی‌یەك • ضەربی سی‌یەکی ژمارەی کچەکان ئەکەین کە دووە لە چواردا ئەبی بە هەشت • دووی بـــو میردەکـــــەو شەشی بو کچەکان هەریەکی یەك •

وە ئەگەر تەبایون هەبوو لەبەینیانا ضەربی تەواوی ژمارەی سەریان ئەکەین لە مەخرەجەکەدا ، وەکو میردیك لەگەل پینج کچـدا • لـیرەدا مەسئەلەکە لە چوارە ، یەکیك بو میردەکە ، سی‌ی ئەمینیتەوە ، تەبایونی

هەیە لەگەل پێنج ، ضەربی پێنج ئەکەین لە چواردا ئەبێ بە بیست ، پێنج بۆ میردەکەو پازدە بۆ کچەکان هەریەکی سێ سەهم •

بەشی چوارەمیش کە یەك لە ژنو میردی تیا هەیەو ، ئەهلی رەد بۆ کردنەوەیش لە یەك صینف زیاترن ، ئەوە لەویشدا مەسئەلەکە لە مەخرەجی فەرضی مەسئەلەکە دروست ئەکریو بەشیان ئەدری • ئەمجار ئەگەر باقی‌یەکەی بەش‌ئەکرایەوە بەسەر عەدەدی سەهمەکانی ئەهلی رەد بۆ کردنەوەکەدا کە بریتی‌یە لەو سەهمانەی ئەکرین بە ئەصلی مەسئەلە ئەگەر میرد یا ژن‌یان لەگەلا نەبێ ، ئەوە ئەصلی مەسئەلەکە لەو مەخرەجەیە ، وەکو چوار نەنكو ژنیكو شەش خوشکی دایکی • لیرەدا مەسئەلەکە لە چوارە ، یەکی بۆ ژنەکەو یەکیك بۆ نەنکەکان کە لە شەشدا یەکیك ئەبەن ، وە دوو بۆ شەش خوشکە دایکی‌یەکە کە لە شەشدا دوو ئەبەن •

وە ئەگەر باقی‌یەکەی مەخرەجەکە بەش نەئەکرایەوە بەسەر ئەو سەهمانەدا ، ئەوە ژمارەی ئەو سەهمانە ضەرب ئەکری لە مەخرەجەکە ، وەکو ئەمە کە یەکیك بمری نو کچو شەش نەنكو چوار ژنی لەپاش بەجی بمینی • لەمحالەدا مەسئەلە لە هەشتە ، یەکیك بۆ ژنەکان • حەوت ئەمینیتەوە ، بەش‌ناکری بەسەر سەهمی کچەکانو نەنکەکاندا چونکە سەهمی کچەکان لە شەشدا چوارە ، وە سەهمی نەنکەکان لە شەشدا یەکە • کەواتە ضەربی پێنج ئەکەین لە هەشت ئەبێ بە چل •

جا ئەگەر ویستت بزانی هەر صینفیك چەندی ئەکەوی لەو حاصلی ضەربە ، ئەوە سەهمی میردەکە یا ژنەکە ، کە لەم میسالی ئیمەدا یەکە ، ضەربی بکە لەوە کە ضەرب کراوە لە مەخرەجی فەرضەکەدا کە لەم میسالەدا پێنجە ، وە عەدەدی سەهمی هەر صینفیك لەوانە کە ئەهلی رەد

له مەخرەجەکه وەکو حەوت بی لەم میسالەدا •

کەواته لەم میسالەدا که مەسئەلەکه گەیشتووه به چل ، یەك ضەرب ئەکەین له پینج که حاصل ضەربەکەی هەر پینجه بو ژنەکان ، وه چوار که بەشی کچەکان بوو ضەربی ئەکەین له حەوت ئەبی به بیستو هەشت بو کچەکان ، وه یەك که بەشی نەنکەکانه ضەربی ئەکەین له حەوت که هەر حەوتی لێ‌دەرئەچی ، ئەمه چل سەهمەکه •

جا پاش‌ئەوه که بەشی هەر صینفیکمان دا به خاوەنی ، ئەگەر بەسەر ژمارەی سەری صینفەکەدا دابەش نەئەکرایەوه ، ئەوه به دەستووری تەصحیحی مەسائیل موعامەلەی لەگەل ئەکری که لەمەولا باسی ئەکەین •
مەسەلا لەم‌میسالەدا که بەشی هیچ صینفیك بەش ناکریتەوه ، وه له بەینی بەش‌و صینفەکانیشا تەبایون هەیه ، عەدەدی سەرەکەیان ئەهیلینەوه ، ئەمجار تەماشای عەدەدی سەری صینفەکان ئەکەین لەبەرئەوه که تەوافوقیان لەبەینایه • دوو که نیوەی عەدەدی ژنەکانه ضەربی ئەکەین به عەدەدی سەری نەنکەکان که شەشه ، ئەبی به دوانزه • وه ئەم حاصله ضەرب ئەکەین له سی‌یەکی عەدەدی کچەکان که سی‌یه ، ئەبی به سی‌و شەش • وه ضەربی ئەم حاصله ئەکەین له چل ، ئەبی به هەزارو چوارصەدو چل • جا ژنەکان که پینجیان ئەبرد ضەربی پینجەکەیان ئەکەین له سی‌وشەش ، ئەبی به صەدو هەشتا ، بو هەر یەکیکیان چل‌و پینج • وه کچەکان که بیستو هەشتیان ئەبرد بویان ضەرب ئەکەین له سی‌وشەش ، ئەبی به هەزارو هەشت ، وه هەر یەکیکیان صەدو دوازده ئەبەن • چوار نەنکەکەیش که حەوت سەهمیان هەبوو بویان ضەرب ئەکەین له سی‌و شەش ئەبی به دووصەدو پەنجاو دوو ، یەکی هەشتاو سی بەش ئەبەن •

میراتی (ذوی الارحام)

کاتێك کە نە خاوەن فەرضو نە عەصەبە هیچیان نەبوون ، یا خاوەن فەرضێکیوا نەبوو کــــە رەددی بۆ بکرێتـــەوە ، وە (بیت المـــــال)ی موسوڵمانانیش لەسەر ئوسوولی شەرع نەئەرۆیی ، وە صینفێك یا زیـاتـر لەو صینفانەی (ذوی الارحام) هەبوو کە پێشـان باسمان کردن ، ئـەوە ئەو میراتە هەمووی یا ئەوەی کە لەو خاوەن فەرضە ئەمێنێتەوە کـە رەددی بۆ ناکرێتەوە ـ وەك ژنو مێرد ـ ئەدرێ بەو تەنها صینفە یا ئەو چەنـــد صینفانەی ذوی الارحام •

جا ئەگەر تەنها یەك کەس لە (ذوی الارحام) هەبوو ، ئەوە هەموو میراتەکە ئەبا • کەواتە ئەگەر کەسێك مرد وە تەنها کچی کچێکی هەبوو ، ئەوە هەموو میراتەکە بۆ ئەو کچی کچـەیە • وە ئەگـــەر ژنێكو کچی کچێکی هەبوو ژنەکە چواریەك ئەباو ئەویتری ئەدرێ بە کچی کچەکە• وە ئەگەر مێردێكو کچی کچێکی هەبوو ئەوە مێردەکە نیوەی میراتەکـە ئەباو ئەویتری ئەدرێ بە کچی کچەکە • لەمبەیانەوە دەرکەوت کـەوا (ذوی الارحام) مەنعی میراتبردنی خاوەن فەرضی ئەصلییان پێناکـری وەکو ژن یا مێرد ، وە لە بەشی تەواو دایناپەرێنن بۆ بەشی ناتەواو چونکە ئەوان بە (نص)ی قورئان خاوەن بەشن •

وە ئەگەر لە یەك کەس زیاتر هەبوو بەڵام لە یەك صـینف بوون ، وەك کچی کچو کوری کچ ، ئەوە لەمصوورەتەیشدا هەموو میراتەکە یا ئەوەی لە یەکێك لە ژن یا مێرد ئەمێنێتەوە ، ئەیبەن بەپێی ئوسوولی دوو بەش بۆ کوڕو یەك بەش بۆ کچ • بەڵام لەناو ئەولادی براو خوشـــکی دایکیدا ئەوە هەر هاوسانی تەماشا ئەکری •

وە ئەگەر صینفەکان زۆر بوون ئەوە سێ مەذهـەب گێڕراوەتەوە لـە

زانایانی شەرع لە میرات بردنیانا • یەکەم مەذهەبی جومهوور کە مەشهوورە بە مەذهەبی ئەهلی رەحم ، وە ئەوەیش بریتی‌یە لەوە کە میراتەکە بدری بە هەموویان وەکو یەك ، بە بی‌جیاوازی لە بەینی نێرو می‌دا ، یا لەبەینی دوورو نزیکدا لە مردوو ، یا دوورو نزیك لە میراتبەر ، لەبەرئەوە کە هەموویان لە ئەصلی رەحمدا وەکو یەکن •

دووهەم مەذهەبی ئەهلی قەرابەتە کە بریتی‌یە لە تەماشاکردنی دووری‌و نزیکی لە مردووەوە ، بەپی‌ی ئەم مەذهەبە کام لە (ذوی الارحام)ەکان نزیکتر بی لە مردووەکە ئەوە میراتەکە ئەبا • وە ئەگەر چەندکەس وەکو یەك وا بن لە نزیکی لە مردووەکەوە ، تەماشای ئەوەیان تیائەکری کامیان نزیکترە لە میراتبەرەوە • وە ئەگەر لەم صیفەتەیشدا وەکو یەك وابن ، ئەوکاتە میراتەکە ئەدری بە هەموویان ، بەلام لە غەیری ئەولادی براو خوشکی دایکی‌دا فەرقی نێرو می ئەکری •

سیهەم مەذهەبی ئەهلی تەنزیلە • ئەم مەذهەبە بەهێزترینی سی مەذهەبەکەیە ئەمەیش بریتی‌یە لەوە هەرکام لەم (ذوی الارحام) انە دابنری لەشوینی ئەو ئەصلە یا ئەو فەرعە یا ئەو (حاشیە)یەدا کە بەهوی ئەوەوە ئەگا بە مردووەکە ، یەعنی لە ئەندازەی میرات‌و لە فەرض‌و تەعصیبدا ، وە لەوەدا کە مەنعی میرات بردنی غەیر بکا یاخود مەنعی میرات بردنی لی‌بکری •

مەسەلا باپیرەو نەنکیك کە خاوەن فەرض نین ، لە شوینی ئەو ئەولادەیان دائەنرین کە بەهوی ئەوەوە ئەگەن بە مردووەکە وەکو باوکی بی یاخود دایکی • کەواتە باوکی دایك‌و ، باوکی دایکی دایك‌و ، باوکی باوکی دایك لەشوینی دایکدان • وە باوکی دایکی باوك لە شوینی باوکدا دائەنری • وە ئەولادی کچ لەشوینی کچدا ، وە ئەولادی خوشك

لەشوینی خوشکدا ، وە کچی برا لە شوینی برادا ، وە کچی مام لەشوینی مامدا دائەنری • بەلام مامی دایکیو پووریك کە خوشکی باوك بی ، وە ئەولادی ئەمانە لە شوینی باوکدا ، وە خالو پووری کە خوشکی دایك بن ، وە ئەولادی ئەمانە لە شوینی دایکا دائەنرین •

جا پاش ئەوەی کە زانیمان هەرکام لەشوینی کام میراتبەردایە ، تەماشای ژمارەی پلە ئەکەین لەبەینی ئەوانو ئەو میراتبەرانەدا کە پیی ئەگەن ، خواە بەرەوخوار بیتەوە لە باوكو باپیرەو دایكو نەنکدا ، یا بەرەوژوور بیتەوە لە منالو منالەزادا ، یا لە تەنشتەوە بیت لە (حاشیە)کاندا • جا ئەگەر جیاوازی‌یەکمان دی لەبەینا ، مەسەلا کەسیك بە یەك پلە ئەگەیشت بە میراتبەر ، وە یەکیك بە دوو پلە پیی ئەگەیشت ، ئەوە میراتبەر یەکەمەکەیانە • وە ئەگەر کەسیك بە دوو پلەو کەسیك بە سی پلە ئەگەیشت ئەوە دوو پلەیی‌یەکە میراتبەرە، یەعنی تا لەتوانادا هەبی ئەهلی تەنزیل تەماشای نزیکی لە میراتبەرەوە ئەکەن • کەواتە ئەگەر کەسیك مرد ، کچیکی کچو کچیکی کچی کچی هەبوو ، ئەوە هەریەکەمیان میرات ئەباو هەموو مالەکە بوئەوە • هەروەها ئەگەر کچیکی کچی کور وە کچیکی کوری کچی هەبوو هەر یەکەمیان میرات ئەبا لەبەرئەوە کە ئەو لکاوە بە میراتبەرەکەوە ، بەلام دووهەم واسیطەی لەدواوەیە •

وە ئەگەر کەسیك مردو دایکی باوکی دایکی هەبوو ، وە باوکی دایکی دایکیشی هەبوو ، ئەوە دووهەمیان پیش ئەخری • وە ئەگەر باوکی باوکی دایکی هەبوو لەگەل دایکی باوکی دایكو باوکی دایکی دایك ، ئەوە سیهەمیان میرات ئەبا • وە ئەگەر باوکی باوکی دایکی باوكو ، دایکی باوکی دایکی باوکی هەبوو لەگەل باوکی باوکی باوکی دایكو دایکی

باوكی باوكی دایكدا ، ئەوە یەكەم و دووهەم پێش ئەخرێن و شەش یەكەكە لەبەینی خۆیانا وەكو یەك دابەش ئەكەن .

وە ئەگەر كوری كوری خاڵو ، كوری پووری هەبوو ، كـوری پوورەكە پێش ئەخری . وە ئەگـەر كوری پووری هـەبوو ، وە كوری كوری مامیشی هەبوو ، هەر كوری پوورەكە پێش ئەخری .

وە ئەگەر كومەلێكمان دی كە لە نزیكی بە میراتبەردا وەكو یەك وابوون ، ئەوە وایان دائەنێین كە لەپاش مردودەكە بەجێماون و هەموویان میراتبەری ئەصلین و لە (ذوی الارحام) نین . كەواتە هەر میراتێك بـگا بەوانە لەحالێكا كە میراتبەری راستەقینە بن ، ئەگا بەمانەیش كە بەهـوی ئەوانەوە ئەگەنەوە بە مردووەكە لەسەر ئوسوولی میراتی ئەوان بە فەرض یا بە تەعصیب .

كەواتە ئەگەر كەسێك مردو باوكی باوكی دایك و كچی كچی كچ و كچی كچی برای باوكیی بەجێهێشت ، ئەوە وابزانـە كە مردووەكە دایك و كچ و برایەكی باوكیی بەجێهێشتووە . لەم مەسئەلەیەدا دایك شەش یەك بەردو كچەكـە نیوە ئەباو براكـە عەصەبـەیە . كەواتـە مەسئەلەكە لە شەشە ، یەكێك بو دایكەكـەو سێ بو كچەكـەو دوو بو براكە . هەر بەوجورە لەم صوورەتەی خویشمانا مەسئەلەكە لە شەشە‌یە بو كچی كچی كچەكەو یەكێك بو باوكی باوكی دایكەكەو دوو بو كچـی كچی براكەیە ، ئەوان بە فەرض و ئەمیان بە تەعصیب .

وە ئەگەر هەندێك لەوانە لەسەر تەقدیری ئەوە كە میراتبـەری راستەقینە بن هەندێكیان بێبەش ئەكرد لە میرات ، ئەوە لێرەیشدا ئـەو بێبەش كردنە دێتە كایەوە . كەواتە ئەگەر كەسێك مرد كوری خوشكێكی دایكیی و كوری خوشكێكی باوكیی و كوری خوشكێكی باوكیی و دایكیی

بەجی‌هێشت ، ئەوە کوری خوشکە باوکی‌یەکە بی‌بەش ئەکری بەهوی کوری خوشکە باوکی‌و دایکی‌یەکەوە • هەروەك چون برای باوکی‌و دایکی برای باوکی بی‌بەش ئەکا • کەواتە ئەو مالە ئەکری بە شەش بەشەوە لەبەر مەخرەجی فەرضی خوشکە دایکی‌یەکە • سەهمیکی بو ئەوو ئەوی‌تری بو کوری خوشکە باوکی‌و دایکی‌یەکە بە تەعصیب •

وە ئەگەر چەند ئەولادیکی خالو پووری لی‌بەجی‌ما ، ئەوە دوو بەشی مالەکە ئەدری بە ئەولادی خالەکەو بەشیکی ئەدری بە ئەولادی پوورەکە • وە لەناو ئەولادی خالەکەیشا تەماشای ئوسوولی دوو بەش بو نیرینەو بەشیك بو می‌ینە ئەکری • هەروەها لەناو ئەولادی پوورەکەیشا بەو ئوسوولە میراتەکە دابەش ئەکری • ئەمە تەحقیقیکە کە زانایانی شەرع بەیانیان کردوە ، وە (شیروانی) ئەیگیریتەوەو قسەی (تحفة)و (نهایة)و (مغنی)ی بە سەهو داناوە کە بەپیچەوانەی ئەمەوەیە • بەلی لە ئەولادی براو خوشکی دایکی‌یا بەقەطعی فەرقی نیرو می ناکری ، وە هەرچی میراتیکیان دەسگیر ببی وەکو یەك دابەشی ئەکەن لەبەینی خویانا ••

باسی دروست کردنی مەسئەلەکان

ئەگەر بەشی میراتبەرەکان لە ئەصلی مەسئەلەدا دابەش ئەکرا بەسەریانا ئەوە ئاسانە وەکو میردیك لەگەل سی کوردا • لیرەدا مەسئەلەکە لە چوارە کە مەخرەجی چواریەکی میردەکەیە ، یەکیکی بو ئەوو سی‌ی بو سی کورەکە • ئەگینا ئەگەر بەشی تاقە صینفیك ئەشکایەوە بەسەر ئەفرادی صینفەکەدا ، واتە لەبەینی ژمارەی بەشەکەو ژمارەی سەری بەشدارەکانا یا (تباین) هەبوو یا (توافق) یا (تداخل) ، بەلام ژمارەی سەری

بەشدارەکان زۆرتر بوو لە ژمارەی ئەصلی مەسئەلەکە[١]،ئەوە لەصوورەتی (توافق)دا ضەربی وەفقی عەدەدی سەری بەشدارەکان ئەکەین لە ئەصلی مەسئەلەکەدا • وە ئەگەر مەسئەلەکە عەولی تیا بوو عەولی بۆ ئەکەین‌و تەقسیمەکە لە حاصلی ضەربەکە تەواو ئەبێ •

میسالی بێ‌عەول وەکو ئەوە کەسێك بمرێ دایکێك‌و چوار مامی لێ بەجێ‌بمێنێ • مەسئەلەکە لە سێ‌یە کە مەخرەجی فەرضی دایکەکەیە • یەکێکی بۆ ئەو ، دووی ئەمێنێتەوە دابەش ناکرێ بەسەر چوار مامەکەداو (توافق)یشیان لەبەیندا هەیە • ضەربی نیوەی ژمارەی سەری مامەکان ئەکەین لە سێ ئەبێ بە شەش • دووی بۆ دایکەکەو چواری بۆ مامەکان هەریەکێ یەك •

میسالی لەگەل عەولیشدا وەکو ئەوە کەسێك بمرێ شەش کچ‌و باوك‌و دایك‌و مێردی لەپاش بەجێ‌بمێنێ • ئەصلی مەسئەلەکە لە دوازدەیە بە ضەربی سێ لە چوار یا ضەربی دوو لە شەش • عەولی تیا ئەکرێ لە سیانزەوە بۆ پانزە • هەشتی بۆ شەش کچەکەو چواری بۆ باوك‌و دایکەکەو سێی بۆ مێردەکە • جا لەبەرئەوە کە هەشت دابەش ناکرێ بەسەر شەشدا ، وە (توافق)یشیان لەبەیندا هەیە ضەربی سێ ئەکەین لە پانزە ئەبێ بە چل‌و پێنج • بیست‌وچواری بۆ کچەکان هەریەکێ چوار • وە شەشی بۆ باوکەکە ، وە شەشی بۆ دایکەکەو نۆی بۆ مێردەکە •

وە ئەگەر بەشەکان ئەشکانەوە بەسەر دوو صینفدا ، پێویستە بەراوردی بەشی هەر صینفێك بکەین لەگەل صینفەکەدا • جا ئەگەر ، ژمارەی بەشەکە لەگەل ژمارەی خاوەن‌بەشەکانا (توافق)یان هەبوو ، ئەبێ

---

(١) راستەکەی ئەمجۆرە (تداخل)ەیش هەر بە (توافق) دائەنرێ، بەلام بە مەعنای عام •

ژمارەی صینفەکە بینینە خوارەوە بو وەفقی خوی • وە ئەگەر (تباین)یان هەبوو ، ئەبی ژمارەی صینفەکە بە حاڵی خۆی رابگرین • جا لەپاش ئەم موعامەلەیە تەماشای عەدەدی صینفەکان ئەکەین ، ئەگەر (تماثل)یان هەبوو یەکێکیان ضەرب ئەکەین لە ئەصلی مەسئەلەکەدا بە عەولەوە ئەگەر عەولی تیا هەبوو ، وە لەو حاصلی ضەربەدا مەسئەلەکە بەش ئەکریتەوە بەسەریانا •

میسالی بە بی‌عەول وەکو شەش خوشکی دایکی ، وە نو مامی باوکیو نەنکیك • مەسئەلەکە لە شەشە یەکیك بو نەنکەکە ، وە دوو بو شەش خوشکەکە وە سی بو نو مامەکە • دوو بەسەر شەشا دابەش ناکریو (توافق)یشیان لەبەیندا هەیە بە نیوەیی ، ژمارەی خوشکەکان دینینە سەر سی • هەروەها سی بەش ناکریتەوە بەسەر نو مامەکەدا ، وە (توافق)یشیان لەبەیندا هەیە بە سی‌یەك ، ژمارەی مامەکان دینینە سەر سی‌یەك کە سی‌یە • ئەمجار لەبەرئەوە کە ژمارەی هەردوو صینفەکە وەکو یەك دەرچوون ، ضەربی سی ئەکەین لە ئەصلی مەسئەلەکە کە شەشە ئەبی بە هەژدە ، سی‌ی بو نەنکەکەو شەشی بو شەش خوشکەکەو نوبش بو مامەکان •

وە ئەگەر (تداخل)یان لەبەیندا بوو ، ژمارە زورەکەیان ضەرب ئەکەین لە ئەصلی مەسئەلەکە بە عەولەوە ئەگەر عەولی تیا هەبوو ، وە تەقسیمەکە لە حاصلی ضەربەکەدا تەواو ئەبی • میسالی بە بی‌عەول وەکو نەنکیكو دوازدە خوشکی دایکیو نو مام • مەسئەلەکە لە شەشە یەکیکی بو نەنکەکەو دووی بو دوازدە خوشکەکەو سی‌ی بو نو مامەکە • دوو لەگەل دوازدەدا (متوافق بالنصف)ن ، کەواتە دوازدەمان هینایە سەر شەش ، وە سی لەگەل نودا (متوافق بالثلث)ن ، نومان هینایە سەر سی ، وە لەبەرئەوە کە سی داخلە لە شەشدا ، شەشمان ضەرب کرد لە

ئەصلی مەسئەلەکە کە شەشە بوو بە سی‌وشەش ، شەشی بو نەنکەکـــەو دوازدەی بو دوازدە خوشکەکەو هەژدەی بو نو مامەکە •

وە ئەگەر (توافق)یان هەبوو ، وەفقی عەدەدی صینفیك ضــەرب بکە لە تەواوی عەدەدی صینفەکەی‌تردا ، وە حاصلی ضەربەکە ضەرب بکە لە ئەصلی مەسئەلەکەدا بەعەولەوە ئــەگــەر عەول کرابوو لەو حاصـــل ضەربەدا ، تەقسیم بەسەر ئەفرادی صینفەکانا تەواو ئەبی •

میسالی بە بی‌عەول وەکو نەنکیك‌و هەشت ئەولادی دایکی‌و هەژدە مامی باوکی • مەسئەلەکە لە شەشە • یەکیکی بو نەنــکەکەو دووی بـــو هەشت ئەولادەکەو سی‌ی بو هەژدە مامەکە • دوو لەگەل هەشتدا (متوافق بالنصف)ن ، هەشت دینینە سەر چوار • وە سی لەگەل هەژدەدا (متوافق بالثلث)ن ، هەژدە دینینە سەر شـــەش ، ئەمجار لەبەرئـــەوە کـــە چوارو شەش (متوافق) بوون دوومان ضەرب‌کرد لە شەشدا بوو بـــە دوازدە ، وە دوازدەکەمان ضەرب کرد لە شەشدا بوو بە حەفتاو دوو ، دوازدە بو نەنکەکەو ، بیست‌و چوار بو هەشـــت ئەولادە دایکی‌یەکەو ، سی‌و شەش بو هەژدە مامەکە •

وە ئەگەر (تباین)یان لەبەیندا هەبوو ، تەواوی ژمارەی ئەفرادی صینفیکیان ضەرب بکە لە تەواوی ئەویانا ، وە حاصلی ضەربەکە ضــەرب بکە لە ئەصلی مەسئەلەکەدا بەعەولەوە ئەگەر عەول کرابوو لەو حاصلەدا ، تەقسیمەکە تەواو ئەکری •

میسالی بە بی‌عەول وەکو ژنیك‌و شەش نەنك‌و هەشـــت ئـەولادی دایکی‌و برابەکی باوکی • مەسئەلەکە لە دوازدەیە ، دوو بو نەنکەکان ، سی بو ژنەکەو چوار بو هەشت ئەولادەکانو ، سی بو برا باوکی‌یەکـان • دوو لەگەل شەشدا (متوافق بالنصف)ن ، عەدەدی شەش نەنکەکەمـــان

هینایە سەر سی ، هەروەها چواریش لەگەل هەشتدا ، ئەوانیشـــــــمان هینایەسەر چوار • جا لەبەرئەوە کە سیو چوار (متباین)ن ضـــــەربی سیمان کرد لە چوار بوو بە دوازدە ، وە دوازدەمان ضەرب کرد لە دوازدە کە ئەصلی مەسئەلەکەیە بوو بە صەدو چلو چوار ، بیستو چوار بو شەش نەنکەکە یەکی چوار ، وە سیوشەش بو ژنەکەو ، چلو هەشت بو هەشت ئەولادەکان یەکی شەش ، وە سیو شەش بو برا باوکییەکە •

هەروەهایە قیاسی دروستکردنی مەسئەلە لەکاتی شکاندنەوە بەسەر سی صینف یا بەسەر چوار صینفدا • ئیتر قەت مەسئەلە بەسەر زیاتر لـــە چوار صینفدا ناشکیتەوە مەگەر لە میرات بەهوی ئازادکردنو سیادەتدا • میسالی شکاندنەوە بەسەر سی صینفدا وەکو دوو نەنکو سی برای دایکیو دوو مامی باوکیو دایکی یا باوکی • مەسئەلەکە لە شەشە ، یەکی بو دوو نەنکەکەو ، دوو بو سی براکەو ، سی بو دوو مامەکە • لـــە هـــەر سی صینفەکەدا (تباین) هەیە لەبەینی بەشو خاوەن بەشا • جا ضـــــــەربی دوومان کرد لە سی بوو بە شەش ، ضەربی شەشیشمان کرد لە شەش بوو بە سیو شەش • شەش بو دوو نەنکەکەو ، دوازدە بو دوو براکەو هەژدە بو سی مامەکە •

میسالی شکاندنەوەیش بەسەر چوار صینفدا وەکو دوو ژنو چـوار نەنکو سی برای دایکـــیو سی مامـــی باوکـــی یـــا بـاوکو دایکـــی • مەسئەلەکە لە دوازدەیە ، سی بو ژنەکانو دوو بو نەنکەکانو چوار بـــو براکانو سی بو مامەکان • بەشی نەنکەکان لەگەلیانا تەوافوقی هـەیـــە ، ژمارەکە دینینە سەر دوو ، وە بەشی باقییەکان تەبایونی هەیە لەگەلیانـا ، هەروەکو خوی رایئەگرین • جا لەبەرئەوە کە ژمـــارەی ژنەکـــانو وەفقی ژمارەی نەنکەکان هەر دووە ، دوو ضەرب ئەکـەین لە سی کـــە ژمارەی براکانە ئەبی بە شەش ، وە شەشیش ضەرب ئەکەین لە دوازدە

ئەبی بە حەفتاو دوو ، دوازدەی بو نەنکەکان هەر یەکی سی ، وە هەژدەی بو ژنەکان هەریەکی نو ، وە بیستو چواری بو براکان هەریەکی شەش ، وە هەژدەی بو مامەکان هەریەکی شەش •

قانونی زانینی بەشی هەر صینفیك لە حاصلی ضەربەکەدا ئەوەیە ئەوەی هەر صینفیك دەسی کەوتووە ضەربی بکە لەو عەدەدا کە پاش موعامەلەی صینفەکان ضەرب ئەکری لە ئەصلی مەسئەلەکەدا • ئیستا لە میسالەکەی پیشوودا ئەصلی مەسئەلە دوازدە بوو ، وە بەشی نەنکەکان لەویا دوو بوو ، وە ئەوەیش کە لەئەنجامی عەمەلیاتەکەدا ضەربمان کرد لە ئەصلی مەسئەلەکە شەش بوو ، جا دوو ضەرب بکە لە شەش ، ئەوە بەشی ئەوانە • باقی صینفەکانیش هەر بەمجورە •

باسی (مناسخات)
واتە مردنی هەندی لە میراتبەرەکان بەر لە دابەش‌کردنی میراتەکە

ئەگەر کەسیك مردو هەندی میراتبەری لەپاش بەجی‌ما ، وە هیشتا مالەکە دابەش نەکرابوو یەکیکیان لی‌مرد ، ئەمە ئەگەر میراتبەر هەر ئەوانە بوون کە زوو لەگەلیا بوون ، وە میراتیان لەم‌مردووە وەکو میراتیان لە مردووە پیشووەکە بوو ، ئەوە لەم صوورەتەدا وا بریار ئەدەین ئەم مردووە دووهەمە نەبووە میراتەکە لەبەینی میراتبەرە پیشووەکانا دابەش ئەکەینەوە ، وەکو چەند براو خوشکیك کە یەکیکیان لی‌بمری لەپیش دابەش‌کردنی میراتەکەداو هەر ئەو براو خوشکانەی لی بەجی‌بمینی •

وە ئەگەر میراتبەری‌تری غەیری ئەو میراتبەرانەی لی بەجی‌بمینی وەك ژنو منالی خوی ، یاخود هەر میراتبەرە پیشووەکانی لی‌بەجی‌ما ،

بەلام میراتیان لەم مردووە وەك میراتیان لە مردووی پیشوو نەبوو ، وەکو دایکی ئەم مردووە ، کە لە مەسئەلەی پیشوودا بە صیفەتی ژنیەتی‌ی کابرای مردوو ، وە لەم مەسئەلەیەدا بە صیفەتی دایکیەتی‌ی مردووی دووهەم میرات ئەبا ، ئەوە پیویستە هەردوو مەسئەلەکە دروست بکەین •
جا ئەگەر بەشی مردووی دووهەم لە مەسئەلەی یەکەمدا دابەش ئەکرا بەسەر مەسئەلەکەی خویدا ئەوە ئاسانە ، لەبەرئەوە لە عەینی بەشەکەی خوی بە بی‌زەحمەت وەرئەگیری‌و بەش ئەکریتەوە بەسەر میراتبەرەکانی خویا • میسالی وەکو ئەمە ژنیك بمری میردیك‌و دوو خوشکی لەپاش بەجی‌بمینی‌،وە یەکیك‌لەم دوو خوشکە بمری‌و خوشکەکەی‌و کچیکی لەپاش بەجی‌بمینی ، ئەمە مەسئەلەی پیشوو لە شەش بووەو عەولی تیا کراوە بو حەوت ، سی‌ی بو میردەکەی‌و چواری بو دوو خوشکەکەی هەریەکی دوو سەهم • مەسئەلەی دواییش کە بریتی‌یە لە کچیك‌و خوشکیك لە دووە ، یەکیك بو کچەکەو یەکیك بو خوشکەکەی • کەواتە عەینی دوو سەهمەکەی خوی بەش ئەکریتەوە بەسەر ئەم خوشك‌و کچەدا هەریەکی بەشیك •

وە ئەگەر بەشەکەی لە مەسئەلەی یەکەمدا بەش نەئەکرایەوە بەسەر مەسئەلەکەی خویدا ، ئەوە یا (توافق)یان لەبەینا هەیە یا (تباین)• ئەگەر (توافق)یان لەبەینا بوو ، وەفقی مەسئەلەی دووهەم ضەرب بکە لە تەواوی مەسئەلەی یەکەم • وە ئەگەر (تباین)یان لەبەینا بوو تەواوی مەسئەلەی دووهەم ضەرب بکە لە تەواوی مەسئەلەی یەکەم ، تا لە حاصلی ضەربەکەدا تەقسیمی هەردوو مەسئەلەکە بکریت • جا هەرکەس لە مەسئەلەی یەکەمدا شتیکی هەبوو ، ئەوە ضەرب ئەکری لەو ژمارەیە کە ضەرب کراوە لە مەسئەلەی یەکەمدا ، چ وەفقی

مەسئەلەی دووهەم بیوو چ هەموو عەدەدەکەی بی ، وە حاصلی ضەربەکە بەشی خویەتی ، وە هەرکەسی شتیکی هەبوو لە مەسئەلەی دووەما ئەو لەکاتی (توافق)دا ضەرب ئەکری لە وەفقی بەشی مردووی دووهەم لە مەسئەلەی یەکەمدا •

میسالی (توافق) وەکو ئەوە یەکیك بمری سی خوشکی لی بەجی‌بمینی ، یەکیکی باوکی‌و دایکی‌و یەکیکی باوکی‌و یەکیکی دایکی لەگەل دوو نەنکدا دایکیکی دایك‌و دایکیکی باوك • ئەمجا خوشکە دایکی‌یەکەیش بمری ، وە نەنکەکەی کە دایکی دایکیەتی‌و ، خوشکیکی دایکی کە بریتی‌یە لە خوشکە دایك‌و باوکی‌یەکەی مەسئەلەی یەکەم‌و ، دوو خوشکی باوکی کە عەلاقەیان نی‌یە بە مەسئەلەی یەکەمەوە ، بەجی‌بمینن لی‌ی •

مەسئەلەی یەکەم لە شەشە یەکیکی بو دوو نەنکەکەو سی‌ی بو خوشکە باوکی‌و دایکی‌یەکەو یەکیکی بو خوشکە باوکی‌یەکە • وە لەبەر شکانەوەی بەشی نەنکەکان بەسەریانا ، ضەربی دوو ئەکەین لە شەش ئەبی بە دوازدە • دووی بو نەنکەکانو شەشی بو خوشکە باوکی‌و دایکی‌یەکەو دووی بو خوشکە باوکی‌یەکەو دووی بو خوشکە دایکی‌یەکە •

مەسئەلەی دووهەمیش هەر لە شەشە • چواری بو دوو خوشکە باوکی‌و دایکی‌یەکەو یەکیکی بو نەنکەکەو یەکیکی بو خوشکە دایکی‌یەکە • جا لەبەرئەوە کە بەشی مردووی دووهەم لە مەسئەلەی یەکەمدا دوو بوو ، وە (متوافق بالنصف) بوو لەگەل ئەم مەسئەلەیەدا ، نیوەی ئەم مەسئەلەیە کە سی‌یە ضەربمان کرد لە مەسئەلەی یەکەم کە دوازدەیە بوو بە سی‌وشەش • جا دوو نەنکەکە لە مەسئەلەی یەکەمدا دوانیان ئەبرد ضەربی دوو ئەکەین لە سی ئەبی بە شەش ، وە خوشکە باوکی‌و دایکی‌یەکە شەشی ئەبرد ضەربی شەش ئەکەین لە سی ئەبی بە

هەژدە ، وە خوشکە باوکی یەکە دووی ئەبرد ضەربی دوو ئەکەین لە سی ئەبی بە شەش ، وە نەنکەکەیش کە دایکی دایکە لە مەسئەلەی دووهەمدا یەکیکی ئەبرد ضەربی یەك ئەکەین لەیەك هەر ئەبی بە یەك ، وە خوشکە دایکی یەکە یەکیکی ئەبرد ضەربی یەك ئەکەین لە یەك ، وە دوو خوشکە باوکی یەکان چواریان ئەبرد ضەربی یەك ئەکەین لە چوار ، هەمووی ئەکاتە سی‌وشەش •

میسالی (تباین)یش وەکو ئەوە یەکیك بمری ژنیك‌و سی کورو کچیکی لی بەجی‌بمینی • ئەوجا کچەکەیش بمری‌و ئەو کومەلەی پیشووی لەپاش بەجی‌بمینی • مەسئەلەی یەکەم لە هەشتە ، یەکیك بو ژنەکەو حەوت بو سی کورو کچەکە • مەسئەلەی دووهەمیش لە شەشە یەکیکی بو دایکەکە • پینجی ئەمینیتەوە ، بەش ناکری بەسەر سی براکەدا، سی ضەرب ئەکەین لە شەش ئەبی بە هەژدە ، سی بو دایکەکەو پازدە بو براکان هەریەکی پینج • جا لەبەرئەوە کە بەشی کچەکە لە مەسئەلەی یەکەمدا (تباین)ی هەیە لەگەل ئەم مەسئەلەی خویەدا هەژدە ضەرب ئەکەین لە هەشت ئەبی بە صەدو چل‌وچوار • ژنەکە لە مەسئەلەی یەکەمدا یەکیکی ئەبرد ضەربی یەکەکە ئەکەین لە هەژدە هەر ئەبی بە هەژدە • کورەکانیش شەشیان ئەبرد ضەربی ئەکەین لە هەژدە ئەبی بە صەدو هەشت • دایکەکەیش لە مەسئەلەی دووهەما سی‌ی ئەبرد ضەربی سی ئەکەین لە یەك هەر ئەبی بە سی • براکانیش لە مەسئەلەی دووهەما پازدەیان ئەبرد ضەربی ئەکەین لە یەك هەر ئەبی بە پازدەو هەمووی ئەکاتە صەدو چل‌و چوار •

جا پاش ئەمدوانە ئەگەر کەسیکی سیهەم مرد ، ئەوە ژمارەی ئەم دوو مەسئەلەیە دائەنری بە یەك مەسئەلە ، وە مەسئەلەی مردووی سیهەم دائەنری بە مەسئەلەی مردووی دووهەم ، وە ئەو موعامەلانەی کە زوو ئەکران لەم‌کاتەیشدا جی‌بەجی ئەکرین •

باسی ژن مارەکردن (نکاح)

(نکاح) لەشـــەرعدا بریتی‌یە لـە عەقدێك کـە ببێ بەهوی حەلال کردنی چوونەلای ژن بەو لەفظانە کـــە خوا لە قورئانا فەرموونی وەکـو (انکاح) و (تزویج) یا وەرگیرانی ئەو لەفظانە بوسەر زمانیکــی‌تر • بەهوی ئەم عەقدەوە میرد ئەتوانی لەگــەل ژنەکـــەیدا رابویری‌و لەزەتی لێوەربگری •

جا ئینسان یا ئارەزووی ژنهینانی هەیە یا نی‌یەتی • وە لە هەردوو حالەکەدا یا دەستی ئەروا بەسەر نەفەقەی شەوو روژی گویزانـــەوەی ژنەکەو پوشاکی ئەو وەرزەی‌و مارەیی ئـــەو ژنەدا یا نی‌یەتی • ئەگـــەر ئارەزووی ژنهینانی هەبوو ، وە دەستیشی ئەرویی ئەوە سونەتە ژن بینی • وە ئەگەر ئارەزووەکەی بەجوریك بوو ئەگەر ژنی نەهینایە بی گومـــان تووشی (زنا) ئەبوو ئەوە واجبە ژن بینی ، هەروەك ژنیك کە ترســـــی دەس‌دریژی کردنە سەری هەبی لە ئینسانی سەرسەری‌یەوە ، وە بـــە غەیری شووکردن چارەیەکی نەبی بو رزگاربوون لەو سەرسەری‌یانـە ، واجبە لەسەری شوو بکا •

وە ئەگەر ئارەزووی هەبوو ، بەلام دەستی نەئەرویشت ، ئـــــەوە سـونەت ئەوەتە ژن نەهینی‌و بـــە روژووگرتن ئارەزووەکەی خـــوی بشکینی • وە لەم کاتەدا کەراهەتی هەیە دەرمان بخوا بو شکاندنی ئارەزووی خوی ، بەلکو ئەگەر ترسی برانەوەی تووی خوی هەبوو ئەوە حەرامـــەو گوناهیکی گەورەیە دەرمان بخوا • هەروەها حەرامە لەسەر ژنو لەسەر پیاو کاریکی‌وا بکەن ئەوەی لـــە منـــالدانی ژنەکەدایە بکەویتە خوارەوە ، هەتاوەکو ئەگەر هیشتا پارچە خوینیکیش بی • بەلی حەرام نی‌یە ئینسان لە

وەختی ئاو هاتنەوەیدا خوی بکیشیتەوە بوئەوە ئاوەکەی نەگاتە جیی حویو منالی لی پەیدا نەبی ، بەتایبەتی ئەگەر لە ولاتی کافراندا بی •

وە ئەگەر ئارەزووی نەبوو ، وە دەستیشی نەئەرویی ، یاخود دەستی ئەرویی ، بەلام نەخوشی‌یەکی بەدەوامی هەبوو ، یا پیرو لی‌کەوتوو بوو ، ئەوە کەراهەتی هەیە ژن بینی ، مەگەر مەبەستی لە ژن‌هینانەکە هاوری‌یەتی‌و ئولفەت‌و یارمەتی‌دانی بی بو خوا پەرستی ، ئەوە ئەگەر ژن قەناعەتـــی پی‌کرد سونەتــە ژن بینی • بەلی ئینســـانی بی ئارەزووی بی‌دەســـەلات ئەگەر عەقلیشی نەبوو (سفیه) ، ئەوە حەرامە ژن‌بینی‌و نیکاحەکەشـــی دانامەزری •

وە ئەگەر ئارەزووی ژن هینانی نەبوو ، بەلام دەستی ئەرویی ، وە نەخوش‌و پیریش نەبوو ، ئەوە ئەگەر خەریکی خواپەرستی ئەبوو چاك ئەوەیە ژن نەهینی‌و خوی یەكلایی بکاتەوە بو عیبادەت • وە ئەگەر خەریکی عیبـادەت نەئەبوو ، ئـەوە چاكوایە ژن بینی ، تا بەهوی بەتالی‌یەوە نووشی ئیشی گوناەو نابار نەبی •

ئەحوالی ئەو ژنەی کە مارە ئەکری

سونەتە ئینسان ژنیك بینی کە بەدیانەت‌و ئەخلاق بی ، وە کچ بی ، مەگەر بو کەسیك کە نەتوانی بچیتە لای کچ یاخود منالی وردی هەبـی کە پیویستیان بە ژنیك بی سەرپەرشتی‌یان بکا • وە سونەتە کچەکە بالغ بووبی‌و پیگەیشتبی • وە ئەصل‌و نەسەب باش‌و ناسراو بی • کەراهەتی هەیە هینانی ئافرەتی کە باوکی فاسق بی یا زیناکەر بی ، وە کچی کـــە دوزرابیتەوە • وە سونەتە ئینسان خزمی خوی بهینی بەوشەرتە کە لە یەکەم دەرەجەی ئاموزاو پوورزادا نەبی • وە سونەتە خاوەن عەقل‌و خوشەویستی‌و ئولفەت بی ، وە بە طەبیعەتی کابرا جوان بی ، وە لەرو لاوازو سووریکی

زور سوور نەبی ، وە بەهوی دایكو خوشكەوە بزانری كە سكو زا ئەكا • وە ئەگەر بیوەژن بوو سوننەتە منالی لە خەلك نەبی مەگەر منالیكیوا كە لە نەسەبی كابرا بی وەك برازاو ئاموزا ، یا خود منالیكیوا بی كە بی‌یەوی لەبەر رەزامەندیی خوا بیژیینی • وە ئەگەر تەلاقدراو بی ژنیكیوا نەبی دلی لای میردە پیشووەكەی بی یا ئەو دلی لای ئەم بی • وە سوننەتە ماردیی‌یەكەی سووك بی ، هەروەها سوننەتە لە ئەوەلی روژەوە ، وە لە مانگی شەشەلان (شوال) دا ماردی بكا لەناو مزگەوتا وە لەنیوان كومەلیك پیاوی باشدا ، وە هەر لەو مانگەیشدا بیگویزیتەوە •

هەروەك چون سوننەتە پیاو بەدوای ئافرەتیكیوادا بگەری كە ئەم صیفەتە باشانەی تیابی ، سوننەتە ژنەكەو حەقداری ژنەكەیش بەشوین پیاویكی باشا بگەرین بەپیی ئوسوولی شەرعو ئوسوولی ئەهلی مەعریفەت ، وە هەموو ئەو صیفەتانەی تیابی كە ئەبن بەهوی ئولفەتو خوشەویستی تیایدا بوی •

سوننەتە ئینسان كاتیك كە ویستی داوای ژنیك بكا ، وە گومانی لەوەدا هەبوو كە ئەیدەنی ، بروانی بو ئەو ژنە لەپیش خوازبینی كردنیا ، هەرچەند ژنەكەو حەقداری ژنەكەیش رازی نەبن • وە چاك وایە ژنەكە نەزانی بەوە كە بو ئەونیازە تەماشای ئەكا بوئەوە كە وەك خوی بمینینەوەو سەرو زووی خوی بە دەرمان جوان نەكا • وە دروستە تا چەندجار تەماشای بكا بو ئەوە باش لە وەزعی تی‌بگا • بەلام دروست نی‌یە بروانی بو غەیری روخسارو هەردوو دەستی تا مووچەكانی ، چونكە جوانيو دلگیری لە روخسارا دەرئەكەویو نەرمو ناسكی‌یش لە دەستەكانیا دیاری ئەدا •

هەروەها سوننەتە ژنەكەیش باش بروانی بو كابرا ، وە ئەوەندەی پیویست‌بی تەماشا كردنەكەی دووبارە بكاتەوە • وە سوننەتە بو دەركەوتنی ئەخلاقو رەوشتی پیاو پرسیار لە كەسیكی ئاگاداری ئەمین بكا ، وە واجبە

ئەویش هەر عەیبێك لە کابراکەدا هەبوو بەراستی باسی بکا • وە ئەگەر پرسیارکەر بە وەرامێکی کەم قەناعەت پەیدا بکا ، ئیتر حەرامە کابرای پرسیار لێ کراو لەسەر دەرخستنی عەیبی ئەو کەسە بروا •

تەماشاکردنی ژنو پیاو بو یەکتر

حەرامە لەسەر ئینسانی نێرینەی بالغ تەماشای بەشێك لە لەشی ژنێکی نامەحرەمی گەورەیوا بکا کە گەیشتبێتە رادەی ئارەزووی نەفس بەپێی تەبیعەتی عادەتی ، خوای دەستو دەمو چاوو روخساری یا غەیری ئەو شوێنانەی ، وە خوای ئەمین بێ لەوە کە ئارەزووی هەڵناسێ یا نە ، وە ژنەکە جوان بێ یا ناشیرین وە گەنج بێ یا پیر بێ ، وە بێپەردە تەماشای بکا یا لەسەر پەردەیەکەوە لە رێگای دووربینەوە یا لەسەر سەطحی ئاوەوە کە ژنەکە لەبنی ئاوەکەدا بێ ••

بەڵێ گوناه نییە تەماشای وێنە (رسم)ی لە ئاوێنە یا لەناو ئاوا چونکە عەکسی ذاتەکەیە • هەروەکو حەرام نییە تەماشای کچێکیوا کە نەگەیشتبێتە رادەی ئارەزووی نەفس ، تەنها فەرجی نەبێ ئەوە دروست نییە • هەروەها حەرامە لەسەر باوکی کوری نابالغ بەوشەرتە کە نزیك بێ لە بالغ بوونەوە مەجالی کورەکەی بدا تەماشای ئافرەتی نامەحرەم یا کچی نابالغیوا بکا کە گەیشتبێتە رادەی حەز لێ کردن •

بەڵێ حەرام نییە گوێ راگرتن لە دەنگی ژن هەرچەند دەنگەکەشی زور خوش بێ ، بەوشەرتە بەنیازی خراپ نەبێ ، وە ترسی فیتنەی نەفسی خوی نەبێ ، بەورەنگە وا کاری تێبکا کە بکەوێتە تەقەلای دەس گەیاندن بە ئافرەتەکە یاخود دانیشتن لەگەڵیا بەجورێک کە خیلافی شەرع بێ •

هەروەها حەرامە لەسەر ژن تەماشای ئەندامێکی نێرینەیەك بکا کە بالغ بووبی یا بالغ نەبووبی ، بەلام بەتەبیعەت گەیشتبیتە رادەی ئارەزوو کردن • بەلی ئەگەر نەگەیشتبینە رادەی ئارەزوو کردن ئەوە تەماشا کردنی رەکەریشی دروستە •

هەر شوینیکی ئینسان کە تەماشاکردنی بو پیاو یا بو ژن حەرام بی ، دەس لیدانیشی حەرامە چ بە رووتیو چ لەسەر جلەوە ، وە خوای ئەمین بی لەنیتەی نەفس یا ئەمین نەبی ، وە بە ئارەزووە بی یا بە بی ئارەزوو • هەروەها حەرامە تەماشاکردنی نیرینەی گەورە بو نیرینەیەک کە لەوانەبی حەزی لی بکریو جوان بیو هیشتا مووی لی نەروابی ، خوای بە ئارەزووی نەفسەوە بی یا بە بیئارەزوو • هەروەها ئەگەر ناشیرنیش بی تەماشاکردنی بە ئارەزووەوە هەر حەرامە •

هەر پارچەیەك لە کەسیك کە تەماشا کردنی حەرام بی ، ئەگەر جیایش بکرینەوە لیی هیشتا تەماشا کردنی هەر حەرامە هەتاوەکو مووی سەرو بەرو زونگو بەلکەو نینوكو ئەو پارچانەیتری کە داپوشینیان پیویستە •

حەرامە بەتەنها دانیشتنی پیاو لەگەل ژندا لە شوینیکی خەلوەتیوادا کە کەسیان تیا نەیەت بەسەرا • وە سەفەرکردنیش لەگەلیا حەرامە • هەروەها بەتەنها دانیشتن یا سەفەرکردنی دوو پیاو لەگەل ژنیکدا • بەلی قەیدی نییە بە تەنها دانیشتن یا سەفەرکردنی یەك پیاو لەگەل دوو ژنی باوەڕ پیکراوا • هەروەها حەرامە بەتەنها دانیشتن لەگەل کوریکا کە تووکی لی نەهاتبی •

ئەوەی کە باسمان کرد لەم تەماشاکراوە حەرامانە ، لەبەر ناچاری تەماشا کردنیان دروستە بو دوکتور یا خوینگر یا کەلەشاخگر بەوشەرتە

کە ئەو ئیشە بە ژن نەکری بەنیسبەت ژنەوە یا پیاوی بو دەس‌نەکـــەوی بەنیسبەت پیاوەوە • وە تا موسولمان دەس‌بکەوی دروست نی‌یە ئـــەو تەداوی‌یە لای کافر بکری • وە لەکاتیکا کە تەداوی‌ی پیاو لای ژن یــا تەداوی‌ی ژن لای پیاو بکری ئەبی مەحرەمیکی لەگەلدا بی،یا کومەلە ژنیکی باوەر پی‌کراوی لەگەلدابی بەنیسبەت ژنە تەداوی کراوەکەوە •

هەروەها دروستە تەماشا کردنی پیاو بو ژن‌و ژن بو پیاو لەبەر کرین‌و فروشتن‌و موعامەلەی‌تر ، وە ئاگاداربوون لە شتی کە پاشان شەهادەتـــی لەسەر بدری ، یا بو شەهادەت‌دان ، وە بو فیرکردنی شتی کە خویندنـــی قازانجی هەبی بو کابرا خوی‌و بو کومەلی موسولمانان ، هەرچەند واجبیش نـــەبـــی •

دروستە ژن‌و پیاوی مەحرەم تەماشای یەکتر بکەن تەنها ناوبەینـــی ناوك‌و ئەژنویان نەبی • هەروەها تەماشاکردنی ژن بو ژن‌و پیاو بو پیاویش دروستە تەنها بو ئەو ئەندازەیە نەبی • بەلی حـــەرامـــە ژنە کافر تەماشای زیاتر لە دەم‌و چاوو دەست‌و پی‌ی ژنە موسولمان بکا ، ئەوەندەی کە لـــە ئیش کردنا دەرئەکەوی • هەروەها حەرامە لەسەر ژنە موسولمان خـــوی دەربخا بو ژنە کافر • وە بەشیوەیەکی گشتی هەر شوینێ کە تەماشـــا کردنی دروست بی تەماشا کردنی بە ئارەزووەوە حەرامە • وە بە هـــەموو جورێ دروستە ژن‌و میرد تەماشای هەر شوینیکی یەکتری بکـــەن • وە حەرامە دوو پیاو یا دوو ژنی رووت لەژیر یەك نویندا رابکشین • وە کـــە مندال بوو بە دە سالان ئەبی نیرینە لە خوشك‌و دایکی‌و می‌ینە لە باوك‌و برای جیا بکریتەوە ، واتە نەهیلری پیکەوە بخەون • بەلی هەندی لـــە زانایانی شەرع فەرموویانە واجب ی‌یە جیا بکرینەوە لە باوك‌و دایکیان •

سوننەتە لەکاتی بەیەك گەیشتنی دوو پیاو یا دوو ژندا ، پیـــاو دەس

بنیته ناو دەستی پیاوو ژن دەس بنیته ناو دەستی ژن ، هەروەها پیاوو ژنی مەحرەم دەس بنینه ناو دەستی یەك • بەلی کەراهەتی هەیه دەس کردنه مل مەگەر بو کەسیك که له سەفەریکی دوور هاتبیتەوە ، یا بو دووکەس که ماوەیەکی زور بی له یەك برا بن • وه دروسته ماچ کردنی منالی بچووك که نەگەیشتبیته رادەی حەز لی کردن ••

سوننەته ماچ کردنی دەستی پیاوی خاوەن علمو دیانەتو شەرافەت ، وه هەستان لەبەری • وه ئەم دەس ماچ کردنو هەستانەوەیه کەراهەتی هەیه بو پیاوی دنیایی بکری ، مەگەر لەحالیکا که ئەگەر هەل نەسیتەوە یا دەستی ماچ نەکا تووشی زیانیك ببی • بەلام کورنووش بردن بو هەرکەس وه لەبەر هەر هویەك بی حەرامه • هەروەها دەس خستنه ناو دەستی گولو بەلەكو دەردەداری نابار کەراهەتی هەیه • وه ماچ کردنی ناوچاوی مردوو لەبەر خوشەویستی دروسته •

(بزانن) فەرمانی خوداپوشین (آیة الحجاب) لەناو موسولمانانا تەنها بو حەرەمەکانی حەزرەتی پیغەمبەر هاتووەو هەر لەسەر ئەوان پیویست بووه خویان بەتەواوی داپوشن • وه لەوان بەولاوه هیچ ئافرەتیکی موسولمان واجب نی‌یه لەسەری خوی داپوشی • تەنها ئەوەنده هەیه واجبه پیاو تەماشای ژنو ژن تەماشای پیاوی نامەحرەم نەکا تەنها لەو حالانەدا نەبی که جیا کراونەتەوە وەك دەرمان کردنو دەرس پی‌وتنو موعامەلەکردن وەکو بەیانمان کرد •

بەلی دروسته بو فەرمانداری موسولمانان لەبەر قازانجی گشتی مەنعی ژنان بکا لەوه که به بی‌سەرپوش بچنه دەرەوەو فەرمان بدا به خوداپوشین • هەروەکو ئەگەر ژنیك ئەیزانی پیاوی نامەحرەم تەماشای ئەکا واجبه لەسەری خوی داپوشی • هەروەها ئەگەر پیاویك ئەیزانی که ژنیکی نامەحرەم تەماشای ئەکا ئەبی ئەوەندەی پی‌ی بکری خوی لی دوور بگری •

پێویستە کە ئینسان ویستی بڕواتە ماڵیکەوە ، بدا لە دەرگاو داوای ڕێگادان بکا لە ئەهلی ئەو ماڵە • جا ئەگەر ڕێگایاندا بچێتــە ژوورەوە ، ئەگینا بگەڕێتە دواوە ، بەتایبەتی ئەگەر وەختەکە وەختی حەسانەوە بوو • حەرامە ئینسان لە پەنجەرەو سەربانو دەرگاو دەلاقەو شتیواوە سەیری ناومــاڵو حەوشی خێزانی نامــەحــرەم بکا ، هــەتــاوەکو ئەگەر جارێك دەریان کردو دەس بەردار نەبوو ، دروســتە بیــدەنەبەر بەردو ڕێی لێ بگرن ••

خوازبێنی

سوننەتە بۆ کەسێك کە ئارەزووی داواکردنی ژنێکی هەبێ ، خۆی یا وەکیلی خوازبێنی بکا لە ژنەکە خۆی یا لە وەلیئەمرەکەی بە قســـەی بێ پێچوپەنا یا بە مەعنا ، بەوشەرتە ئەوژنە لە نیکاحی کەسێکیترا نەبــێو لە (عدّە) دا نەبێ • وە بە هیچ جۆر دروست نییە خوازبێنی کــردنی ژنێك کە لە نیکاحی کەسێکیترا بێ یا لە (عدّە) ی تەڵاقی (رجعی) دا بێ ، یاخود لەپێشــا یەکێــکیتر خوازبێنیی کــردبێو بە بێ پێچوپــەنــا خوازبێنییەکەی قەبووڵ کرابێ ، مەگەر ژنەکە خۆی واز لە خوازبێنیکەرە پێشووەکەی بێنی یا ڕێگای خوازبێنیکەرە تازەکە بدا • وە ژنێك کە لە (عدّە) ی وەفات یا لە (عدّە) ی تەڵاقی (بائنە) دا بێ ، دروستە بەمەعناوە خوازبێنیی لێ بکرێ ، بەڵام بەئاشکرا دروست نییە •

خوازبێنیی بێ پێچوپەنا (صریح) بە لەفظێك ئەڵێن بە قەطعی ئەوە بگەیەنێت کە ئەوکەسە ئارەزووی لە خواستنی ئەوژنەیە وەکو ئەوە کە بڵێ ئارەزووم هەیەکە ماردت بکەم • وە خوازبێنی بەمەعنا (تعریض) لەفظێکە ئەوەیش هەڵبگرێو مەعنایتریش بگەیەنێ ، وەکو ئەوە کە بڵێ هەرکاتێ کە

(عدّه) ت تـــەواو بوو پیم‌بلی ، یاخود بلی کی هاوری‌ی وه‌کو نـــوی دەس ئەکەوی •

سوننەتە بو خوازبینی‌کەر لەپیش خوازبینی‌کردنەکەیدا خوطبەیەك بخوینیتەوە وەکو (الحمد لله ، والصلاة علی رسول الله • أوصیکم بتقوی الله • جئتکم راغبـــــا فی فتاتکـــــم ••) هەروەها ســـوننەتە وەلی ئەمری ئافرەتەکەیش بە خوطبەیەك وەرامی بداتەوە •

(بزانن) ســـوننەتە بـــو وەلی ئـــەمری ئافرەتیش بگــــەری بەدوای ئینسانی باشا بوئەوە کە بیکا بە خزمی خوی ، وە ئەگەر کەســـــیکی باشی دەس کەوت ، وەك خوازبینی پی‌ی‌بلی ئارەزووم هەیە کچی خومت بدەمی ، یا ئارەزووم هەیە لەنزیکی‌ی تو •

ئەرکانی نیکاح

ئەوەی لە عەقدی نیکاحدا پیویستە پینج شتە : میرد (زوج) ، ژن (زوجة) ، بەشوودەدری ژنەکە (ولي أمر) ، شاهید ، لەفظی مارەبریـــن (صیغه) •

شەرتی میرد چەند شتە • یەکەم ئەوەیە دیاری بی ، کەواتە ئەگـــەر کەسیك وتی بەدووکەس وا کچەکەم مارە کرد لە یەکیکتان ئەوە بەتلە ، هەرچەند نیازی یەکیکی تایبەتی ببی‌و ، ئەوکەسەیش کە قوبوولی ئەکـــا نیازی خوی هەبی • دووەم ئەوەیە مەحرەمی ژنەکە نەبی بە نەسەب یا بـــە شیر خواردن یا بەهوی ژنو ژنخوازەوە وەك دایك یا کچی ژنەکە کــــە مارە ئەکری ••

سیهەم ئەوەیە مەحرەمیکی ژنەکە لە نیکاحیا نەبی یا لە (عدّه) ی تەلاقی (رجعیة)یدا نەبی • کەواتە ئەگەر کەسیك مەحرەمیکی بەســـەر

مەحرەمیکا مارە کرد ئەوە عەقدی ئەمەی دووهەم بەتالە • وە ئەگــــەر هەردوکیانی بە یەك عەقد وەرگرت وەك ئەوە کە خوی لەگەل وەکیلیدا بەجاریك قوبوولی عەقدی ژنیك‌و خوشکی ئەوژنەیان کرد ئەوە هەردو عاقدەکە بەتالە •

چوارەم ئەوەیە کە غەیری ئەم ژنەی ئیستە ئەیەوی مارەی بکا چوار ژنی تری لەژیر نیکاحدا نەبی هەرچەند یەکیکیشیان لە (عدة)ی تەلاقی (رجعیة)دا بی • کەواتە هەرعەقدیك بەسەر زیاتر لــە چوار ژندا بروا بەتالە • وە ئەگەر بەجاری هەلکەوت قەبوولی نیکاحی پینج ژنی کرد ئەوە عەقدی هەموویان بەتالە • پینجەم ئەوەیە کابرا لە ئیحرامدا نەبی ، کەواتە ئەگەر ئەوکەسەی کەوا لە ئیحراما خوی یا وەکیلی قەبوولی نیکاحی ژنیکی کرد ئەوە بەتالە •

شەشەم ئەوەیە (مختار) بی یەعنی بە مەیل‌و ئارەزووی خوی ژنەکە مارە بکا • وە ئەگەر بە زوری یەکیك مارەی بکا بەتالە مەگەر ژنیــك کە تەلاقی (بائن) درابی بە بی‌تەسلیم کردنی حەقی قەسمی خوی ، واتە حەقی شەو لە لا نووستنی ، ئەوە قاضی ئەتوانی زور بکا لەو کابرایە ژنەکەی مارە بکاتەوەو حەقی قەسمی بو جی‌بەجی بکا •

حەوتەم ئەوەیە هاوکووفی ژنەکە بی ، یەعنی لە چــوار شتدا لــە صیفاتی کەفائەت وەکو یــەك بن یا ئــەم لەو زیاتر بی وەك ئایین‌و ئازادی‌و نەسەب‌و پیشە ، وە لە صیفەتی پینجەمدا کەوا سەلامەتی‌یە لە عەیبەکانــی نیکاح (وەك شلەپەتکەیی‌و ئالەت براوی) ئــەبی بەری بی لەو عەیبــە هەرچەند ژنەکەیش ئــەو عەیبــەی تیابی ، ئەگینا بە بی‌ئیذنی ژنەکەو حەق‌دارەکەی ئەو نیکاحە بەتالە •

هەشتەم ئەوەیە ئەوەندەی (مهر المثل)ی ژنەکەی هەبی ئــەگــەر

ژنەکەی بە بێ ئیذنی خوی لی مارەکرابی ، واتە باوکی لەخویەوە مارەی بریبی • نوهەم ئەوەیە ژنەکە بەتەواوی نەناسراو نەبی لای •

شەرتی ژن (زوجة)یش چەند شتە • یەکەم ئەوەیە نیکاحی کەسی تری بەسەرەوە نەبیو لە (عدّە)ی کەسیکی تردا نەبی • کەواتە ئەگەر ژنیك وتی نیکاحو (عدّە)ی کەسی بەسەرەوە نی‌یەو داوای کرد مارە ببڕێ لە کەسیك ئەوە دروستە بو قضیو بو غەیری قاضی مارەی ببرن • هەروەها ئەگەر وتی میردەکەی مردووە یا تەلاقی داوەو (عدە)یشی بەسەرچووە ئەوە دروستە قاضیو غەیری قاضی مارەی ببرن بەوشەرتە کە میردەکەی دیاری نەبیو خویشی ناوی نەبا • یەعنی دروستە بو قاضی مارەی بکا لەوکەسەی کە ئەیەوی بیهینی ، وە دروستە بو (ولي أمر)ی ژنەکەیش مارەی بکا لەوکەسەی کە ئەیەوی بیهینی بەوشەرتە کە باوەریان بە قسەکەی ببی ، هەرچەند لەمحالەیشدا وا باشترە راوەستن تا ئیسباتی مردنی میردەکەی یا تەلاق درانی خوی ئەکا • بەلام ئەگەر ناوی میردەکەی برد ئەوە دروست نی‌یە بو قاضی مارەی ببری تا ئیسباتی مردنی میردەکەی یا تەلاقدرانی خوی ئەکا •

ئەم تەفصیلاتە بو کاتیکە میردە پیشووەکەی ئینکاری ئەوە نەکا کە تەلاقی داوە • ئەگینا هەروەکو بو قاضی دروست نی‌یە مارەی ببری ، بو (ولي أمر)یشی دروست نی‌یە تا ئیسباتی تەلاقدانەکەی ئەکری • هەروەها بو هیچ مەلایەکیش دروست نی‌یە عەقدی نیکاحەکەی بکا بەر لە ئیسبات بوونی تەلاق درانەکەی •

بەلی ئەگەر ژنیك شووی کرد بە کابرایەك ، وە لەپاش عەقدەکە پیاویکی‌تر هاتو وتی ئەم ژنە ژنی منەو تەلاقم نەداوە ، وە ژنەکەیش وتی تەلاقت دوام بەلام بوی ئیسبات نەکرا کە تەلاقی داوە ، ئەوە ئەگەر

به شاهید یا به پی‌لی‌نانی ژنه‌که له‌پیش ئه‌م عه‌قدی دووهه‌مه‌دا ثابت بوو که زوو ژنی ئه‌و کابرا بووه ، واجبه جیا بکریته‌وه له‌م میرده دووهه‌مه‌ی ، وه له‌پاش ته‌واو کردنی (عدّه)ی شوبهه ئه‌دریته‌وه ده‌ستی کابرای کونه میردی • وه ئه‌گه‌ر مه‌علووم نه‌بوو ئاخو وه‌ختی خوی ژنی ئه‌و کابرایه بووه یا نه ، ئه‌وه ئه‌گه‌ر ژنه‌که ئیذنی دابوو بو ماره‌برینی خوی له میردی دووهه‌م یاخود مه‌جالی ئه‌وه‌ی دابوو که میردی دووهه‌م بچیته لای ، ئه‌وه هه‌ر لای ئه‌م میردی دووهه‌مه ئه‌مینیته‌وه • وه ئه‌گه‌ر نه ئیذنی دابوو بو نیکاحه‌که (وه‌کو ئه‌وه که باوکی ماره‌ی بریبی) وه نه مه‌جالی ئه‌وه‌یشی دابوو بچیته لای ، میردی یه‌که‌م سویند ئه‌خوا له‌سه‌ر ئیدديعاکه‌ی خوی‌و ژنه‌که‌ی ئه‌باته‌وه •

شه‌رتی دووهه‌م ئه‌وه‌یه (مختاره) بی وه به ئیذن‌و مه‌یلی خوی شوو بکا مه‌گه‌ر کاتیك که (ولی) یه‌که‌ی (ولی مجبر) بی‌و شه‌رتی عه‌قدی ئیجباریش بیته‌جی • شه‌رتی سیهه‌م ئه‌وه‌یه له ئیحراما نه‌بی • شه‌رتی چواره‌م ئه‌وه‌یه که ژنه‌که دیاری بی • به‌لی ئه‌گه‌ر وه‌لی ئه‌مر وتی به داواکه‌ری ژن وا یه‌کیك له کچه‌کانم لی ماره کردی‌و کابرایش قوبوولی کرد ، وه هه‌ردوکیان نیازی کچیکی تایبه‌تی‌یان هه‌بوو ، ئه‌وه نیکاحه‌که دائه‌مه‌زری به‌پیچه‌وانه‌ی مه‌سئه‌له‌ی میرده‌وه وه‌کو باسمان کرد • به‌لی ئه‌گه‌ر میرده‌که‌و وه‌لی ئه‌مری کچه‌که نیازیان جیا بوو له‌یه‌ك ئه‌وه به‌تاله • وه ئه‌گه‌ر له‌پاش مردنی وه‌لی‌ئه‌مری کچه‌که میرده‌که داوای یه‌کیك له کچه‌کانی کابرای مردووی کردو وتی وه‌ختی خوی منیش‌و وه‌لی ئه‌مره‌که‌یش ئه‌م کچه‌مان مه‌به‌ست بووه ، به‌لام کچه‌که وتی من مه‌به‌ست نه‌بووم ، ئه‌وه باوه‌ر به سویندی کچه‌که ئه‌کری هه‌رچه‌ند شاهید شاهیدی بده‌ن له‌سه‌ر راستی‌ی قسه‌ی کابرای میرد چونکه شاهید ئاگای له نیازی دل نی‌یه •

ئەگەر کەسێك کچێکی هەبوو ناوی گولچین بوو مەسەلا ، وە وتـی بەکەسێك وا گولچینم لی مارە کردیت وە نەیوت گولچینی کچم ئەوە ئەو عەقدە بەتاڵە • مەگەر لەحالێکا کە وەلی ئەمرو مێرد هەردوکیان مەبەستیان ئەو گولچین ناوە بی • وە ئەگەر نەبانیی گولچین وتی وا زیرینی کچم لی مارە بریت ئەوە دروستە لەبەرئەوە مادام وتوویە (کچم) ئەم صیفەتە نـە ناوەکەی دامەزراوترە چونکە ئەم صیفەتە ناگوری بەلام ناو لەوانەیـــە بگوری •

هەروەها دروستە ئەگەر ئیشارەت بکا بو گولچینو بلی ئەم زیریـن ناوەی کچم لی مارە کردی لەبەرئەوە ئەو دیاری کردنە کە لە ئیشارەتەکەوە پەیدا بووە گەلی لە دیاری کردنی ناوەکە بەهیزترە • بەلام ئەگەر بـــە بی ئیشارەت وە بە بی ئەوە کە بلی کچەکەم هەروتی وا زیرینی کچم لـــی مارە کردیو کچەکەیشی ناوی زیرین نەبوو ئـەوە ئـەو عەقدە بەتالـە • وە ئەگەر وتی گولچینی کچە گەورەم لی مارە کردیو کچە گەورەکەیشی ناوی گولچین نەبوو ئەوە نیکاحەکە دائەمەزری چونکە ئیعتیباری صیفەتەکە زورترە لە ناوەکەی • هەروەها پیچەوانەی ئەمەیش مەسەلا بلی زیرینـی کچە بچوکم لی مارە کردی کەچی کچە بچوکەکەی ناوی زیریـــــن ئەبی ، ئەوەش هەر دروستە •

شەرتی پینجەم ئەوەیە کچەکە مەحرەمی خوازبینی کەرەکەی نەبـی نە بە نەسەبو نە بە شیر حواردن (رضاع) وە نە بەهوی ژنو ژنخواز (مصاهرە) وە وەك کچی ژنی خوی • شەرتی شەشەم ئەوەیە موسولمـان یاخود (کتابیە)یەکی ساغ بی کە بریتییە لە گاورو جوولەکە • کەواتـــە ژنهینان لە بتپەرستو ئاگرپەرستو شتیوا دروست نییە تـا موسولمان ئەبی • جا ئەگەر ژنە کیتابییەکە (اسرائیلیة) بوو یەعنی لـە ئـــەولادی

حەزرەتی (یعقوب) بوو سەلامی خوای لی بی ئەوە بەشەرت گیراوە نەزانری باپیرە گەورەی وەختێ بووە بە جوولەکە کە حەزرەتی عیسا سەلامی خوای لی بی بووە بە پیغەمبەر ، هەرچەند بزانری لەپاش دەس تی‌وەردانی تەورات‌و ئاینیی حەزرەتی (موسی) بووە بە جوولەکە . بوو ئەگەر (اسرائیلیة) نەبی ئەوە مارەکردنی زەحمەت‌ترە چونکە بەشەرت گیراوە بزانری باپیرە گەورەی لەکاتیکا هاتوەتە ئەو دینەوە کە هیشتا شەریعەتیکی‌تر نەهاتبی شەریعەتەکەی ئەوان هەلوەشینیتەوە ، هەرچەند لەپاش دەس تی‌وەردانی ئەو شەریعەتە چووبنە ناوی ، بەوشەرتە کە خویان لەو ئەندازە دەس تی‌وەردراوە لادابی . زانینی ئەمەیش یا بەهوی (تواتر)ەوە ئەبی لە کافرەوە یا لە موسولمانەوە ، یاخود بەهوی ئەوە کە دوو شاهیدی نیرینە لە خویان بین شاهیدی بدەن ، وە ئەمەیش شتیکی گەلیك گرانە ، لەبەرئەوە زانایانی شەرع بریاریان وایە مارەکردنی جوولەکەو گاور دروست نی‌یە بەر لە موسولمان بوونیان ..

شەرتی وەلی ئەمریش هەشت شتە . (یەکەم) ئەوەیە نیرینە بی . کەواتە ژن نابی بە وەلی ئەمری نیکاح ، وە ناتوانی خوی مارە بری یا ژنیکی‌تر مارە بری نە بە ویلایەت‌و نە بە وەکالەت ، وەکو ناتوانی قوبوولی نیکاحیش بکا بە وەکالەتی شەخصی . (دووەم) ئەوەیە ئازاد بی ، کەواتە بەندە ویلایەتی نیکاحی بو نی‌یە . (سیهەم) ئەوەیە موختار بی یەعنی بەئارەزووی خوی ژنەکە مارە بری وە بە زوری کەس نەبی . (چوارەم) ئەوەیە لە ئیحراما نەبی چ ئیحرامی حەج‌و چ ئیحرامی عەمرە . کەواتە ناتوانی لەماوەی ئیحراما کچی خوی بە ویلایەت یا کچی کەسیکی‌تر بە وەکالەت مارە بری . هەروەها ناتوانی یەکیکی‌وا بکا بە وەکیل کە لە ئیحراما نەبی ، بو مارەبرینی کچەکەی .

(پینجەم) ئەوەیە بیری تیك‌نەچووبی بەهوی نەخوشی یا پیری یــا بیهوشی یا شیتی‌یەوە • بەلی ئەگەر شیتی‌یەکەی پچر – پچر بـــوو ، وە ماوەکەی کەم بوو رائەوەستین تا چاك ئەبیتەوە ، ئەوکاتە ئەتوانی ژن مارە بری •(شەشەم) ئەوەیە ئایینی جیا نەبی لە ئایینی ئەو ئافرەتەی کە ئەیدا بە شوو • کەواتە ئەگەر کچە جوولەکەیەك موسولمان بوو ، باوکی ناتوانی مارەی بری ، بەلکو ئەدریتە دەستی قاضی • (حەوتەم) ئەوەیە روشدی هەبی یەعنی بەهوی سەفاهەتەوە حیجری لەسەر دانەنرابی • (هەشتەم) ئەوەیە عـادل بی • مەبەست لەم عەدالەتە ئەوەیە فاسق نەبی ، نەك ئەوە کە خاوەنـــــی نەفسیکی‌وا بی مەنعی بکا لە گوناهی گەورەو بەردەوامبوون لەسەر گوناهی بچووك • کەواتە ئەگەر مندالیك بالغ بوو بە بی‌ئەوەی مانیعیکی ویلایەتی پیوەبی ، وە گورج خوشکەکەی خوی مارە بری لە کەسیك ئەوە دروستە• وە ئەگەر فاسق توبەی کردو گورج کچەکەی مارە بری ئەوە دروستە • بەلی شەرت نی‌یە بو وەلی ئەمری گشتی واتە گەورەی موسولمانان وە بو جی‌نشینەکانی وەك ئەو قاضی‌یانەی کە لە ناوچەکاندان عـــەدالەتیان ببی • کەواتە دروستە بە ویلایـــەتی گشتی کچی خوی‌و موســـولمـانانی‌تریش مارە بری ••

(بزانن) بەهوی ضدی ئەو صیفەتانەوە کە بەیانمان کردن وەکـــو مندالی‌و شیتی‌و فاسقی‌و تیکچوونی عەقل‌و حیجر لەسەر دانان ، ویلایەت نەقل ئەبی لە وەلی ئەمری نزیکەوە بو وەلی ئەمری پاش خوی ، یەعنی لـــە باوکەوە بو باپیرە وە لە براوە بو برازا ، وە هـــەر بەم‌تەرتیبە • وە لـــەم حالانەدا مادەم وەلی ئەمری دوور ببی ویلایەت ناروا بو قاضی • بەلی لـــە چەند ماددەیەکدا ویلایەت نەقل ئەبی بو قاضی وەکو کاتی کە وەلی ئـــەمری بە نەسەب هەر نەبی یا بی‌سەروشوین رویشتبی یاخود مەسافەی دوو مەنزل

ری دوور بی ، یاخود حازر بی بەلام خوی شاردبێتـــەوە ، یا هەر لـەبەر خو بە گەورە گرتن نەیەت ئافرەتەکە مارە ببری‌و وەکیلیش نەکری ، یاخود حەپس کرابی‌و مـەجالیش نەبی وەکیـــل بگری ، یاخود لە ئیحراما بی ، یاخود یەك دوو جار ریگـــای کچی خوی نەدابی شوو بکا بە کـــەسیکی هاوکووف (کفوء) •

شاهیدیش چەند شـــەرتیکی هەیە ، واتە ئەبی ئازادو نیرنیەو بالغو عاقل‌و عادل‌و خاوەن چوو گوی‌و زمان بی ، وە دیاری‌یش نەبی بو ویلایەت وانە خوی ژن بە شوو دەر نەبی • کەواتە شەهادەتی بەندەو ژن‌و مندال‌و شیت‌و فسق‌و کویرو کەرو لال دروست نی‌یە • هەروەها ئەگەر شـاهید چاوساغ بی بەلام مارە برینەکە لە شوینیکی‌وادا بی کە شاهیدەکە چـــاوی نەبی لە وەلی ئەمرو میردو ژنەوە ، ئەوە ئەو عەقدە بەتالە •

وە ئەگەر باوکی کچ کەسیکی کرد بە وەکیلی خوی بو مارەبرینـــی کچەکەی ، وە خوی لەگەل کەسیکی‌ترا بوون بـــە شـــاهید ئەوە بەتالە • هەروەها برای ئاقانەیش • بەلی ئەگەر برایەك لە سی برا ژنەکـــەی مارە بری تەنهـا لەلایەنی خویـــەوە بە بی‌وەکالەتی براکانی‌تری بەورەنگە کە داواکەری ژنەکە هاوکووفی بی‌و ژنەکەیش هەر ئیذنی ئەم برایەی‌دابی بو عەقدی نیکاحەکەی ، وە ئەو دوو براکە بوون بە شـــاهید ئەوە دروستە • بەلام ئەگـــەر کابرا کـــە داوای کچەکـــەی کردووە هاوکووفی نەبی‌و ریگادانی براکانی کچەکەی پیویست بی ، وە ئەو دوو براکە ئەم برایـــە بکەن بە وەکیل ، یاخود ژنەکە ئیذنی ئەوانی دابوو بو عەقدی نیکاحەکـــەو ئەوان ئەمیان کردبوو بە وەکیل ، ئەوە لەم‌صوورەتانەدا دروست نی‌یە ئـــەو دوو برایە ببن بە شاهیدی عەقدی نیکاحەکە •

بەشەرت‌گیراوە شاهیدەکان لەکاتی مارە برینەکەدا مەعنای قســـەی

وەلی ئەمرو میرد حالی بن ، ئەگینا ئەگەر لەوکاتـــەدا لی‌ی حالی ‌ەبوون‌و لەپشا بویان وەرگیران ئەوە عەقدەکە بەتالە • وە دروسـتە شاهیدی نیکاح دوو کوری میردەکە یا ژنەکە یا کوریکی ئەم‌و کوریکی ئەو بی ، یا دوو دوژمنی میردەکە یا ژنەکە یا دوژمنیکی ئەم‌و دوژمنیکی ئەو بی ، چونکـــە ئیکرا شەهادەت‌دانی ئەمانە دروستە •

(بزانن) واجبە شاهیدەکان ژنەکە بناسن بەشیوەیەکی شەخصی یـا بە ناوو نەسەب بەجوریك کە شوبهە نەمینی لەوەدا کە ئەو ئافرەتە کی‌یـــە وەك ئەوە کە بزانن فلانی کچی فلانە ، یاخود سەروچاوی ببینن بەجوری کە بیناسنەوەو جیای بکەنەوە لـــە کەسیکی‌تر ، خوای ئـەم ناسینە یـا ئەم چاو پی‌کەوتنە لەپیش عەقدەکەدا بی یا لەپاش عەقدەکە • کەواتە ئەگـــەر ئەو شاهیدانە لەکاتی مارە برینەکەدا ژنەکەیان نەئەناسی بەلام لەپاشان خوی دەرخست بویان یا ناوونیشانی خوی بو هەلدان ئەوە ئەو عەقدە دروســـتە وەکو لە (تحفە)دا بەیانی فەرمووە •

(بزانن) عەدالەتی شاهید بریتی‌یە لەوە کە حالـــەتیکی نەفسی‌وای تیابی مەنعی بکا لە گوناهی گەورەو دەوام‌کردن لەســـەر گوناهی وردە • کەواتە ئەگەر فاسقیك ئیستە تەوبە بکا ئەوە دەس‌بەجی ناکری بە شـــاهید تا ماوەی پاکەوە بوونی بەسەرا نەروا بە بی‌گوناه کە بریتی‌یە لە سالیك • بەلام بە ظاهیری شەرع دروستە عەقدی نیکاح بە دوو پیاوی‌وا کە بەئاشکرا دادپەروەر بن‌و تەحقیقی ئەحوالیان نەکرابی کە ئاخو لەراستی‌یشدا وان یا نە • ئەم جورەکەسانە پی‌یان‌ئەوتری (مستور العدالة) • بەلام نیکاح کردن بە شەهادەتی ئینسانی (مستور الاسلام) دروست نی‌یە کە بە ظاهیر موسولمان بن‌و حەقیقەتی ئەحوالیان نەزانری ئاخو بەراستی موسولمانن یا نە • بەلی ئەگـــەر عەقـدەکە کراو پاشان دەرکەوت کە موسولمانی راستەقینەن ئەوە عەقدەکە بە دروست دائەنری •

(بیداری) ئەوەی کە باسمانکرد لەبارەی عەدالەتی وەلی ئەمرو شاهیدەوە ، فەرموودەی بەهێزی ئیمامی شافیعی‌یە خوای لێ رازی بێ •
بەلام ئیمام فەرمووده‌یێکی تریشی هەیە کە موسولمانان دەمێك زەمانە بەپێی ئەو فەرمووده‌یە ئەجوولینەوەو ، چینی دووهەمی زانایانی مەذهەبی شافیعی (العلماء المتأخرون) فتوایان پێداوەو ، ئیمامی غەزالیو (ابن عبدالسلام) بە راستیان زانیوە ، هەروەها ئیمامی (نووی)و (ابن الصلاح)و (سبکی)و گەلێك لە زانایانی یەمەن پەسەندیان کردووە ، ئەوەش بریتی‌یە لەمە کە عەقدی نیکاح دروستە بە ویلایەتی وەلی ئەمری فاسقو بە شەهادەتی شاهیدی فاسق لەزەمانێکا کە فاسقی بلاو بوو‌بێتەوەو بەشی زوری خەلك فاسق بن • بو ئیمرو چارەیەکی‌ترمان نی‌یە جگە لە رەفتار کردن بەم فەرمووده‌یە • کەوانە پێویستە لەسەر وەلی ئەمرو مێردو ژنو شاهیدەکان تەقلیدی ئەم فەرمووده‌یە بکەنو رازی بن پێی •

تەقلیدکردنی شاهیدەکان هەر بوئەوەیە کە لە حازربوونو هەلگرتنی شەهادەتەکەدا گوناهبار نەبن ، ئەگینا ئەگەر تەقلیدیش نەکەن زیان بە نیکاحەکە ناگات • بەلام تەقلید کردنی وەلی ئەمرو ژنو مێرد بو دروستبوونی عەقدەکەیشە ، یەعنی ئەگەر تەقلید نەکەن عەقدی نیکاحەکە دانامەزریو خویشیان تاوانبار ئەبن ، بویە لە کتێبە گەورەکانی شەرعدا وەکو (تحفە) ئەفەرمویت هەر کردارێکی ئایینی کە جێگەی خیلاف بێ لەبەینی پێشەوایانی شەرعدا دروست نی‌یە بکری بە بێ‌تەقلید کردنی ئەو ئیمامە کە فتوای پێداوەو دایشنامەزری بە حوکمی حاکمی شەرع نەبێ • وە ئەگەر نە تەقلیدی تیا کراو نە حاکمی شەرع حوکمی تیا دا ئەوە ئیعتیباری پێناکریو شەرع بە بەتالو بێ‌قیمەتی دائەنێ •

هەروەها ئەگەر تاقە ئیمامێکی (مجتهد) دوو فەرمووده‌ی ببێ یەکێکی

بەهێزو یەکێکی بێ‌هێز ، وە کابرا بی‌یەوی، بە فەرمووده بێ‌هێزەکە رەفتار بکا بو نەفسی خوی ، هەر ئەوەندە پیویستە کە تەقلیدی ئەو ئیمامە یا ئەوکەسانە بکا کە ئەو فەرموودەیەیان پەسەند کردووە • بەڵی ئەم مەسئەلە کە فتوایەکی بێ‌هێزی تیا دراوە نابی ببری بوڵای قاضی ، چونکە قاضی ناچارە حوکم بە فەرموودە بەهێزەکە بداو بێ‌هێزەکە هەڵوەشێنیتەوە •

ئەو قسەیەش کە مەشهوورە ئەڵین پیویست نی‌یە ژنەکە تەقلید بکاو نەقلیدی وەلی ئەمرەکەی بەسە ، ئەوە بو عەقدیکە کە وەلی ئەمر نیایدا حەقی زورکردنی ببی یەعنی (ولی مجبر) بی ، واتە بەشوودراوەکە کچ بی‌و داواکەرەکەیشی هاوکووفی بی‌و ئەوەندەی هەبی کە بتوانی (مهر المثل)ی کچەکە بداو ، دوژمنایەتی لە بەینی باوکو کچەکەدا نەبی ، ئەوە لەم‌صوورەتەدا پیویست نی‌یە کچەکە بە عەقدەکەیش بزانی چجای ئەوە کە ئیذنی بەشوودانی خوی بدا یا تەقلید بکا • ئەگینا ئەگەر مارەکراو بیوەژن بی یا خود کچ بی‌و وەلی ئەمرەکەی براو مامو ئاموزا بی ، یا هەر باوکو باپیرە بی بەلام شەرتەکانی عەقدی بە زور (اجباری) نەهاتبنەجی ، ئەوە بە بی‌ئیذنی ئافرەتەکەو تەقلیدکردنی عەقدەکە بەتاڵەو دانامەرزی •

وە ئەگەر لەم‌صوورەتانەدا لەپاش عەقدەکە ژنەکە ئیدیعای کرد کەوا ئیذنم نەداوە یا کچەکە وتی لەکاتی عەقدەکەدا بچووك بووم ، یا بالغ بووم بەلام ئیذنم نەداوە یا تەقلیدم نەکردووە ، ئەوە مادەم لەلایەنی میردەکەوە بە شاهید ئیسباتی پیچەوانەی قسەی ئافرەتەکە نەکری ، باوەر بە قسەی ئافرەتەکە ئەکری بە سویندو نیکاحەکە بە بەتاڵ دائەنری •

بو تەقلید ئەوەندە پیویستە ئەم شەخصە بزانی ئەم رەفتارە کە ئەیکا لەسەر فەرموودەی هەندیکە لە پیشەوایان ، وە بە دل پی‌ی رازی بی ، ئیتر شەرت نی‌یە ناوی ئیمامەکە یا ئەحوالی بزانی •

شەرتی صیغەی عەقدیش چەند شتیکە • (یەکەم) ئیجابە لەلایـەنی وەلی‌یەکەوە بە لەفظی (انكاح) یا (تزویج) یا تەرجـــەمەی ئەمانە کــە مارەکردن‌و بەشوودانە • (دووەم) قەبوولە لەلایەنی‌میردەوە بە عەینی ئەو دوولەفظە یا تەرجەمەیان بەجوری کـە (متصل) لکـابی بە ئیجابەکـــەوە ، وە شتیکی‌وای لەگەلا بی ئەوە بگەیەنی کە ئەو ژنە مارەکراوە ، مەسەلا وەلی‌یەکە بلی وا فاطمەی کچم لی مارە کردی ، وە میردەکەیش بلیت وا قەبوولی مارە برینی فاطمەم کرد بو خوم • کەواتە نیکاح دانامەزری بـــە غەیری ئەو لەفظانە یا بە تەرجەمەیان مەسەلا بە نووسین یا بە راســـپیری وەکو ئەوە بلیت بە کەسیك برو بلی بە فلان‌کەس فاطمەی کچم لی مـــارە کردووە با قەبوولی بکا ئەویش کـــە ئەم قســـەیەی بیست قەبوولی بکا ئـــەوە بەتالە •

هەروەها بە لەفظی فروشتن‌و نەذرو بەخشین‌و بەکری‌دان‌و بـــو حەلال کردن نیکاح دانامەزری • کەواتە عەقدی نیکاح دانامەزری بەوە کە بلی ئەم کچەم لی نەذکردی یا پیم‌بەخشیت یا پارچەی ئەوم پی‌فروشتی یا پیم‌دای بە کری هەموو ئەمانە بی‌سوودو پووچن • هەروەها ئەگـــەر لەلایەنی میردەکەوە لەفظیکی‌وا نەبی دەلالەت بکا لەسەر ژنەکە ، مەسەلا وەلی ئەمر بلیت وا فاطمەی کچم لی مارە کردی ئەویش بلی وا قوبوولـــم کرد ، ئەوە بەتالــە ، بەلکو پیویســـتە بلیت قەبوولی مارە برینی فاطمـــەم کرد •

دیسان عەقدی نیکاح دانامەزری ئەگـــەر ماوەیەکی زور بکەویتـــە بەینی ئیجاب‌و قوبوولەوە • (قفال) کە یەکیکە لە زانا گەورەکان وتوویەتی مەبەس لە ماوە کەوتنە بەینی ئیجاب و قەبوول کە نەبی بەهوی دانەمەزرانی عەقدی نیکاح ئەوەیە هەردولا ئەوەندە بی‌دەنگ ببن کە جوابی کابرای

ژن مارەکەر لەوە بکەوی کە جوابی وەلی‌یەکە بی • ئەمەیش دیتەوە سەر فەصلی عورفی ، وە لە قسەی زاناکانی شەرعەوە دەرئەکەوی تا ماوەی شەش کەلیمەی عورفی زیانی نی‌یەو لەوە زیاتر زیانی هەیە • بەلی لەلایەنی ئەوکەسەوە کە جواب دانەوەی پیویستە وانە میرد ، ئەگەر قسەیەکی بیگانە بکەویتە بەینەوە زیانی هەیەو عەقدەکە بەتال ئەکاتەوە هەرچەند قسەکەیش کەم بی • هەروەها ئەگەر بی‌دەنگی‌ی زوریش بکەویتە بەینەوە هەر زیانی هەیە • بەلام بەین‌کەوتن لەلایەن ئەوکەسەیانەوە کە قسەی خوی تەواو کردووە ، وەلی ئەمر بی یان میرد ، زیانی نی‌یە مەگەر دریژ بی ، چونکە ئەو قسەی خوی دوایی هینلوە • وە بەقەطعی زیانی نی‌یە ئەگەر وەلی ئەمر یا مەلا بلیت بە میردەکە کەوا بلی وا قەبوولی نیکاحەکەم کرد •

شەرتیکی تری صیغەی عەقدی نیکاح جواب دانەوەیە لەلایەن ئەوکەسەوە کە قسەکەی لەگەلدا ئەکری • کەواتە ئەگەر وەلی ئەمری ئافرەتەکە قسەی لەگەل میردەکەدا کردو وەکیلی میردەکە جوابي دایەوە ئەوە بەتالە • هەروەها بەشەرت گیراوە قوبوولەکە لەگەل ئیجابەکەدا موافق بی ، ئەگینا ئەگەر کابرا بلی وا فاطمەم لی مارە کردی ئەویش بلی وا قەبوولی نیکاحی عائشەم کرد ئەوە بەتالە • بەلی موخالەفە لە مارەییدا نابی بەهوی بەتال‌بوونەوەی نیکاحەکە ، بەلکو نیکاحەکە دائەمەزری‌و مارەیی‌یەکە ئەرواتە سەر (مهر المثل) •

شەرتە دەنگی هەردولایان ئەوەندە بەرز بی هەرکەس لەنزیکیانەوە بی بیبیسی • وە شەرتە هەرکامیان لەپیشانا قسە ئەکا پەشیمان نەبیتەوە تا بەرابەرەکەی جوابی ئەداتەوە • هەروەها تا ئاخری عەقدەکە ئەهلیەتی ئەوەی یەکەمیان بمینیتەوە ، یەعنی نەمری‌و شیت نەبی ، وە مانیعی‌تری

بەسەرا نەیەت • بەڵکو واجبە ئەو ژنەیش کە ئیذنی داوە مارەی ببڕن تا ئاخری عەقدەکە ئەهلیەتی بمێنێتەوە • کەواتە ئەگەر وەلی ئەمر صیغەی ئیجابەکەی بەدەما هاتو مرد ، وە پاش مردنی ئەو مێردەکە عەقدەکەی قەبوول کرد ئەوە بەتاڵە ••

هەروەها بەشەرت گیراوە صیغەی عەقدەکە ئاشکراو بێپێچوپەنا بێ • کەواتە کینایە لە صیغەی عەقـدا ئەبێ بەهوی بەتاڵبوونەوەی عـەقدەکـە وەکو ئەوە کە بڵێ ئەوکچەم بو حـــەلال کردی • بەڵام کینایە لە عەقـــد لەسەرکراوەکـەدا دروستە بەوشـــەرتە کـــە هەردوکیان نیازی یەکیکی تایبەتییان ببێ وەك ئەوە کە وەلی ئەمرەکە بڵێ یەکێك لەو دووکچەم لێ مارە کردیو مێردەکەیش قوبوولی بکاو هەردوکیشیان مەبەستیان یەکیکـــــی دیارییان بێ •

بەشەرت گیراوە صیغەی عەقد تەعلیقی تیا نەبێ • کەواتە ئەگـــەر وتی هەرکاتێك جەژنی رەمەزان هات ئەو کچەم لێ مارە کردیو کابرایش قەبوولی کرد هەر بەتاڵە ، بەڵام ئەگەر کەسێك وتی بە کەسێکیتر ژنەکەت منداڵێکی بوو ، ئەویش وتی ئەگەر کچ بوو وا مارەمکرد لە تو وە ئەمیش قەبوولی کرد هەر بەتاڵە ، بەڵام ئەگەر کەسێك وتی بە کەسێکیتر ژنەکەت کچێکی بوو ، وە ئەویش باوەری پێکرد ، وە وتی ئەگەر کچ بوو لیـــم مارە کردی ، ئەویش قوبوولی کرد ئەوە دروستە چونکە ئەم لەفظە بـە ظاهیر تەعلیقەو لە حەقیقەتدا تەنجیزو دەسبەجێیە ، وە لە حوکمـــی ئەوەدایە کـــە باوکی کچەکـــە وتبێتی ما دام ژنی من کچی بووە وا ئەو کچەم لێ مارە کردی •

بەڵێ بەشەرت گرتنی عەقد لە عەقدەکەدا زیانی نییە وەکو ئەوە کە بڵێ وا کچەکەمم لێ مارەکردی بەوشەرتە کچەکەی خوتم لێ مارە بکەی

ئەویش بلی وا عەقدی نیکاحی کچەکەتم قوبوول کردو کچەکەی خوم لی مارە بریت ، ئەوە دروستەو شیوەیەکە لەشیوەکانی ژن بەژن •

(بزانن) ژن بەژن هەرچەند بە شەرع دروستە ، بەلام لەمزەمانەدا ئەبی بەهوی روودانی چەند شتیکی گوناەو ناشەرعی وەکو ئەوە ئەگەر یەکیك لەو دووکەسە کە ژن بەژنیان کردووە ژنەکەی خـــوی تەلاقدا پیویست ئەبی ئەویشیان ژنەکەی خوی تەلاق بدا ، وە ئەگەر ژنی یەکیکیان لای میردەکەی دانەنیشت ئەبی ئەویشیان ژنەکەی بتوری • ئەم کردارە ناشەرعی یانە ئەبن بەهوی ئەوە کەوا ژن بەژن حەرام بی چونکە هــــەر رەفتاریك لە ذاتی خویدا حەلال بی و ببی بە مایەی حەرام ئەویش بەقەطعی حەرام ئەبی • کەواتە فەزرە لەسەر خەلك یا ئەم رەوشتە ناشەرعی یە واز لی بینن یاخود دەس بەرداری ژن بەژن ببن •

شەرتیکی تری صیغەی عەقدی نیکاح ئەوەیە بو ماوەیەکی تایبەتـــی نەبی • کەواتە ئەگەر وتی ئەم کچەم لی مارەکردی بووادەی شەش مانگ یا سالیك یا هەرچەند ، ئەوە بەتالە • بەلی قەیدی نی یە ژن بەشوودان بـــو ماوەیەك کە لەحوکمی هەمیشەدا بی وەکو ئەوە کە بلی ئەم کچم لی مارە بریت تا ماویت یا تا ئەو ماوە •

(بزانن) دروستە پیشکەوتنی لەفظی میرد لە لەفظی وەلی ئەمـــری ئافرەتەکە • مەسەلا بەوەلی ئەمرەکە بلی کچەکەتم لی مارە بکە لەسەر پەنجا دینار ، ئەویش بلی وا کچەکەمم لی مارە کردی لەسەر پەنجا دینار ، یـــا بلی وا کچەکەتم قوبوول کرد بە مارە براوی خوم ، ئەویش بلیت وا مارەم بری لیت •• ئەمانە هەموو دروستن ••

دەرکەوتنی ئەوشتانە کە مانیعی دامەزرانی نیکاحن.

(بزانن) نیکاح بەتال ئەبیتەوە بە ثابتبوونی مانیعیك لە مانیعەکانی نیکاح بە شەهادەتی دوو شاهید ، یا خود بەوە کە ژنو میردەکە ریكبکەون لەسەر بوونی ئەو مانیعە ، بەلام نیسبەت بە حەقی خویان • کەواتە ئەگەر یەکیك ژنیکی مارەکردو چووە لای ، لەپاشا ، ژنەکە وتی لەو وەختەدا کە مارەیان کردووم (عدّە)م بەسەر نەچووبوو ، وە کابرایش قەناعەتی پی کرد ، ئەوە ئەو نیکاحە بە بەتال دائەنری ، وە بەهوی ئەوەوە کە کابرا چووەتە لای ژنەکە (مهر المثل) ی لەسەر دائەنری کە ئەبی بیدا بە ژنەکە نەك ئـــەو مارەیی‌یە کە لە وەختی مارە برینەکەدا بریاریان لەسەرداوە •

وە ئەگەر تەنها ژنەکە ئیدیعای بوونی مانیعی دامەزرانی نیکاحی کردو کابرا ئینکاری کرد ، ئەوە باوەر بە سویندی میردەکــە ئەکری چونکــە ئەصل مانەوەی پەیوەندی ژنو میردی‌یە کە پیی‌ئەلین (بقاء العصمة) • وە ئەگەر کابرا ئیدیعای کرد کە مانیعی دامەزرانی نیکاحەکە هەیـــەو ژنەکە ئینکاری ئەکرد ، ئەوە لەسەر قسەی کابرا لە یەك جیا ئەکرینەوە ، بەلام نیسبەت بە مارەیی‌یەکە هەر لەسەر ئەساسی دامەزرانی عەقـــدەکە ئەروین • کەواتە ئەبی کابرا تەواوی مارەیی‌یە ناوبراوەکە بدا بە ژنەکەو ناگەرینەوە بو سەر (مهر المثل) •

بەلام بە قەطعی دروست نی‌یە ژنو پیاوەکە ریكبکەون لەسەرئەوە کە شتیکی‌وا هەیە نایەلی عەقدەکە دامەزرابی‌و شتەکەیش پەیوەندی بـــە حەقی خواوە هەیە • کەواتە ئەگەر لەپاش سی تەلاقە هەردوکیان وتیـــان شاهیدەکانی نیکاح فاسق بوون یا وەلی ئـــەمر فاسـق بووەو تەقلیدیشیان نەکردووە ، بو ئەوە ئەو عـــەقدە بە هیـــچ دانین ، وە بەبـــی (تحلیل) جاش کردنەوە کابرا ژنەکە بباتەوە ، ئەوە بـــە قەطعی ئەو قســـەیەیان لی قوبوول ناکری چونکە روودانی تەلاق لەبەینیانا پی‌لی‌نانە بە دامەزرانـــی،

نیکاحەکە ، وە ئەمانەیش شوبهەی ئەوەیان لی ئەکری کە مەبەستیان لـەم ئیددیعایە نەکردنی مارە بەجاش بی •

بەلکو ئەگەر دوو شاهیدیش راست بکەنەوە لەسەر ئەم ئیددیعایەیان هەر قوبوول ناکری لی‌یان لەبەرئەوە کە ئەمان راستیان کردوونەتەوە • بەلی ئەگەر دووکەس لەخویانەوە لەبەر رەزای خوا وە بە بی‌عەلاقـەی ئەمان شاهیدی‌یان دا لای قاضی کەوا مانیعیکی دامەزرانی نیکاحەکەیـان هەیە ئەوە قوبوول ئەکری • هەروەها ئەگەر خویشیان لە بەینی خویان‌و خوادا بزانن بە مانیعی دامەزرانی نیکاحەکە ، وە بەپی‌ی ئەو زانینەی خویان بجوولینەوە هەر دروسـتە ، بەلام کـە قاضی پی‌ی‌زانین ئەتوانی بەلکو واجبە لەسەری جیایان بکاتەوە لە یەك •

هەروەها ئەگـەر کەسیك لەپاش سی تەلاقـە ئیددیعای کرد کـەوا لەپیشانا ژنەکەی بە تەلاقی (بائن) تەلاقداوە بوئەوەی کە تەلاقی‌نـری نەکەوی ، ئەم ئیددیعایەی لی نابیسری ، بەلکو هەتاوەکو ئەگەر شاهیدیش راست کانەوە سوودی نی‌یە چونکە دیارە مەبەستی نەکردنی مارەبەجاشە• ئەگینا بوچی لەپیش سی تەلاقەکەدا لەگـەل ژنەکـەیدا بووەو لی‌ی جیا نەبوەتەوە• بەلی ئیعتیبار نی‌یە بەقسەی شاهیدانی‌نیکاح کە بلین ئیمە لەوەختی عەقدەکەدا فاسق بووین ، وە بەقەطعی ئەو نیکاحە بە قسەی ئەمانە بەتال نابیتەوە •

(بیداربن) وا زی‌ئەکەوی کەسیك بە تەقلیدی (متأخرين) لەسەر ئەساسی فاسقی‌ی وەلی ئەمرو شـاهیدەکان ژنیك مارە ئەکا ، وە لەپاشا سی تەلاقەی ئەکەوی ، جا بوئەوە بە بی‌مارەبەجاش مارەی بکاتەوە فیری ئەکەن کەوا عەقدە پیشووەکە بە تەقلیدی (متأخرين) بووەو وا ئیستە پەشـیمان ئەبتیەوەو ئەیـەوی لای مەلایەك سـەرلەنوی مارەی ببریتەوەو مەلاکـە

بکا بە حەکەمو دوو شاهیدی (مستور العدالة) پەیدا بکا بۆ شـــاهیدی لەسەر ئەم نیکاحە تازەیە • گوایە ئەم عەقدە تازەیە لەسەر ئەصلی مەذهەبی ئیمامی شافیعی‌یەو دروستەو ئەوەی پێشوو بە هیچ دەرئەچی •

موعامەلەی‌وا ، بەتایبەتی لەم‌زەمانەدا بە هیچ‌جۆری دروست نی‌یـەو خیلافی شەرعەو ئەبێ بەهۆی تاوانباری‌و شەرمەزاری لەبەر چەند شت • یەکەم : رەشە خەڵك هەرچەند واجب نەبێ لەسەریان هەمیشە تەقلیـدی یەك (مجتهد) بکەن ، بەلام کاتیك لە عەقدیکدا تەقلیدی ئیمامیکیان کــرد واجبە تا ئاثاری ئەو عەقدە مابێ ئەو مەذهەبە بەرنەدەن ، وە یەکیك لــە ئاثاری تەقلیدە پێشوودکە ئەوەیە کە لەپاش سێ تەلاقە ناتوانێ بە بێ‌مـارە بەجاش مارەی بکاتەوە ••

دووەم : شەرتی لادان لە تەقلیدی یەکەم بۆ تەقلیدی دووەم ئەوەیە کە (تلفیق) بە مەعنا مەشـــهوورەکـــەی پەیدا نەبێ کـــە بریتی‌یە لـــە دروست‌بوونی یەك رەفتارو یەك حەقیقەت لە فەرموودەی دوو ئیمام کـــە کەسیان بەو رەفتارە رازی نەبن • هەروەها تەلفیقی بە مەعنای غـەیرە مەشهووریش نەیەتەجێ کە بریتی‌یە لـــە رەفتـــار کردنی ئینسان بـــە فەرموودەی ئیمامیك لە مەسئەلەیەکدا وە بە ضدی ئەو فەرموودەیە لـــە هەمان مەسئەلەدا • ئیستا ئەم پەشیمان بوونەوەیە لە تەقلید ئەگەر نـــەبێ بە تەلفیق بەمەعنا مەشهوورەکەی بێ‌گومان تەلفیقی بـــە مەعنـــای غەیرە مەشهووری تیا هەیە ، چونکە لـــە تەقلیدی یەکەما رازی بووە بە فاسقی‌ی وەلی ئەمرو شاهیدەکان‌و ئەوەی لە ئەستوی خۆی گرتووە ، وە ئەبێ کە سێ تەلاقەی کەوت بە مارە بەجاش ژنەکەی بباتەوە ، کەچی لە تەقلیدی دوایی‌دا بە ضدی ئەوە رەفتار ئەکا ••

سێهەم لەگەل بوونی قاضی‌دا هەرچـــەند قاضی‌ی ناچـاری‌یش بێ

تەحکیم دروست نی‌یە • وە ئەگەر کەسێك بلیت قاضی بە بێپارە تەماشای ئەم مەسئەلەیە ناکا ، ئەلێین ئەم حەکەمەیش بە بێپارەی زیاتر لـــە پارەی قاضی ئەم عەقدە جێبەجێ ناکا •

چوارەم : فتوادان بە تەحکیمی کەسێك کە (مجتهد) نەبێ لەگـەل بوونی قاضیی ناچاریدا ، فتوایەکە نیسبەت دراوەتـــە هەندێ لـــە زانـا (متأخر)ەکان وەکو (بلقینی) ، وە ئەم زانایانە هەموو راضین بە عەقـدە پێشـــووەکە •

پێنجەم : ئەم شاهیدانە کە ئەبن بە شاهیدی عەقدی دووهەم (مستور العدالة) نین ، چونکە (مستور) بەوە ئەلێن کـە ظاهیری حالیان وابگەیەنێ عەدالەتیان هەیەو حەقیقەتی وەزعیان دیار نەبێ • بەلام ئەمانە لەبەرچاوی ئێمەدا دیارن‌و کردەوەو رەوشتیان ئاشکرایە کـــە خیـلافی عەدالەتـە • کەواتە فەرقی شاهیدی ئەم عەقدەو شاهیدی عەقدی پێشوو نی‌یە ، بەلکو ئێمە ناگامان لە ئەحوالی ئەوانەی پێشوو نی‌یە •

شەشەم : ئەو عەقدە کە چەند ساڵ لەمەوپێش کراوە ، چون قەناعەت بکەین کەوا وەلی ئەمرەکە کـــە جێبـــەجێی کردووە فاسق بووە یا شاهیدەکانی فاسق بوون ، لەصوورەتێکا کە ئەگەر وەلی ئەمری فاســـق توبە بکا ئەتوانی بە ئەصلی مەذهەب عەقدی نیکـــاح بکا • یاخود بـە چ بەلگەیەك بزانین ئەو شاهیدانە فاســق بوون ، وە قســـەی ئەم میردە ژن تەلاق دەرە کە متهمە بەوە نیازی هەلگرتنی مارە بەجاشی هـــەیە ، چون جێگای باوەڕو متمانەمان بێ ؟ کەواتە ئەوکەسەی کـــە بی‌یەوی ئایینی خوی بپاریزی واجبە تەریز بکا لەمجورە موعامەلانە •

باسی صیفەتەکانی هاوکووفی (کفاءة)

ئەو صیفەتای کە لە هاوکووفی‌یا پیویستن پینجن • ئەم صیفەتانە ئیعتیبار ئەکرین لەژندا بوئەوەی کە لە میردەکەیشا ئیعتیبار بکرین ، ئەگینا پیویست نی‌یە لەژندا بینەجی ، وە دروستە پیاوی موسولمانی خاوەن حەسەب‌و نەسەب ئافرەتیکی فاسقی دوزراوەی بی‌حەسەب مارە بکا • بەلی لەسەر مەذهەبی ئیمام دروست نی‌یە وەلی ئەمری مەجبوورکەر ژنیکی‌وا مارە بکا لە کوری خوی کە ئەو عەیبانەی تیابی کە ئەبن بەهوی دروست‌بوونی هەلوەشاندنەوەی نیکاح • هەروەها دروست نی‌یە ژنیکی کویر یا پیر یا ئەندام براوی لی مارە بکا ، وەکو گیراوەتەوە لە گەلیك لە ئیمامەکانەوە •

(بزانن) صیفاتی کەفائەت پیویستن بو کاتی عەقدی نیکاحەکە ، واتە ئەگەر تەنها لەوکاتەدا بوون ئەوە بەسە با لەوەپیشیش نەبووبن • مەسەلا پیاویکی‌وا کە لەپیش عەقدەکەدا عەیبدار بووبی ، وە لەکاتی عەقدەکەدا ئەو عەیبەی نەمابی ئەوە بە هاوکووف ئەزانری بو ژنیك کە پاك‌بووبی‌و پاك بی لەوعەیبانە • بەلی کاسبی‌و پیشەی سووك کە لەپیش عەقدەکەدا بووبی ئەوە مانیعی هاوکووفی‌یە هەرچەند لە کاتی عەقدەکەدا نەمابی ، تا ماوەیەکی‌وا تی‌نەپەری کە نیسبەت دانی ئەو پیشە عەیبدارە لە کابرا بیتەوە • هەروەها فاسقیك کە توبەی کردبی نابی بە هاوکووفی ئافرەتیکی بەداد تا ماوەی سالیك بە پاکی بەسەر توبەکەیدا تی‌نەپەری‌و ئەمین نەبین لەوە کەوا رەوشتی خراپی نەماوە •

یەکەم لە صیفەتەکانی هاوکووفی سەلامەتی‌یە لەو عەیبانە کە ئەبن بەهوی دروست بوونی هەلوەشاندنەوەی عەقدی نیکاح وەکو گولی‌و بەلەکی‌و شیتی • کەواتە کەسیك یەکیك لەمانەی تیابی هاوکووف نی‌یە

بو ژنیك كە ئەم عەیبانەی تیا نی‌یە • هەروەها بو ژنیكیش كە ئەم عەیبانەی تیابی هەرچەند عەیبی ژنەكە خراپتر بی ، لەبەرئەوە كە ئینسان بو عەیبی خوی چاوپوشی‌ی پی‌ئەكری با زوریش بی ، بەلام بو عەیبی خەلكی خوی پی راناگیری هەرچەند كەمیش بی •

پیاوی شلەپەتكەو عەورەت براو هاوكووف نین بو ئافرەتی كـــە عەیبی تیا نەبی یا بو ئافرەتیك كە پارچە گوشت یا پارچە ئیسك گیرابیتـــە عەورەتی •• بەلی لەم عەیبانەدا وەلی‌ئەمر حەقی رەخنەگرتنی نی‌یە مادەم ژنەكە خوی رازی بی • مەسەلا ئەگەر یەكیك لە دوو برا خوشكی خوی مارە بری لە كابرایەكی شلەپەتكە یا عەورەت‌براو بە رەزامەندی‌ی ژنەكە ، وە كابرای میرد لە صیفەتەكـــانی‌ترا هاوكووفی ئافرەتەكـــە بوو ئەوە براكەی‌تریان حەقی بەتال‌كردنەوەی ئەو نیكاحەی نی‌یە •

بەلام بەشەرت نەگیراوە بو هاوكووفی ســەلامەت بوون لەو عەیبانـە كە نابن بەهوی دروست‌بوونی پەشـیمان بوونەوە لـە نیكاحا وەك كەرِی‌و كویری‌و دەس‌براوی‌و یـــەك چاوی‌و ناشیرینی ، هەرچەند هەندی لـــە ئیمامەكانی پیشین وەكو (قاضی حسین) وتوویانــە ســەلامەت بوون لـــەم عەیبانەیش مەبەستە • بەلكو قاضی حسین فەرموویـــەتی لە كەفائـــەتدا تەماشای هەر عەیبیكی‌وا ئەكری كـــە ببی بەهوی كزكـردنی ئارەزووی ئینسان •• شیخی (ابن حجر)یش هەرچەنـد رازی نی‌یـــە بەم قسـەیەی قاضی حسین ، بەلام فەرمویەتی پیویستە وەلی ئەمر تەماشای ســەلامەتی لەم عەیبـــانە بكا •• لەواقیعدا ژن‌و پیاو كە كەوتنـــە یەك ئەبن بـــەهوی دامەزرانی خیزانیكی تازەو پیویستیان بە یارمەتی‌دانی یەكە بو یەك ، وە یارمەتی پیویستی بە خوشەویستی هەیە لەســەر ئەسـاسی ئارەزووی دل‌و ئولفەت گرتن بە هاوری‌وە • كـەواتە زور پیویســـتە باوك‌و براو وەلی

ئەمرەکانی تری ئافرەت تەماشای ئەو شتانە بکەن کە ئەبن بەهوی زیادە ئولفەت لەبەینی ژنو پیاوەکەدا ئەگینا گوناهبار ئەبن ••

دووەم : ئازادی‌یە • کەواتە بەندە هاوکووف نی‌یە بو ئازاد ، وە ئازادکراو هاوکووف نی‌یە بو ئافرەتیك کە لەبنچینەدا ئازاد بووبی •
سیهەم : نەسەبە • کەواتە پیاوی غەیرە عەرەب هاوکووف نی‌یە بو ئافرەتی عەرەب ! وە پیاوی غەیرە قورەیشی هاوکووف نی‌یە بو ئافرەتی قورەیشی ، وە پیاوی غەیرە هاشمی‌و مطلبی هاوکووف نی‌یە بو ئافرەتی هاشمی‌و مطلبی ، وە پیاوی ئەولادی غەیری فاطمة الزهراء هاوکووف نی‌یە بو ئافرەتیك کە لە ئەولادی ئەو بی !! هەروا نەسەب لەناو غەیری عەرەبیشا ئیعتیبار ئەکری لەسەر ئەساسی حیساب کردنی شەرەفو پایەبەرزی لەناویانا • بەلی گوی نادری بە گەورەیی‌یەك بەهوی دەسەلاتو زولمو زورکردنەوە پەیدا بووبی چونکە هەر پایەیەك لەسەر ئەساسی تاوان بی لە ترازووی شەرەفو پایەبەرزیدا قیمەتی نی‌یە ••

چوارەم : پاکی‌یە لە فیسقو تاوانباری لە خوی‌و باوكو باپیرەیدا • کەواتە پیاوی کە بەهوی تەرکی نویژ یا روژووەوە فاسق بووبی هاوکووف نی‌یە بو ژنی پاكو بی‌گوناە بەتایبەتی بو کچی مندالی بی‌گوناە • وە بی‌گوناهی کوری فاسق هاوکووف نی‌یە بو ئافرەتی بی‌گوناهی کچی پیاوی بی‌گوناە وەك لە (تحفە)وە دەرئەکەوی ! بەلی پیاوی فاسق هاوکووفە بو ئافرەتی فاسق •• بەلام شیخی (ابن حجر) فەرموویەتی بەوشەرتە کە جوری فیسقەکەیان یەك بی‌و ئەندازەکەشی ئەوەندی یەك بی • کەواتە ئافرەتیك کە بەهوی تەرکی نویژەوە فاسق بووبی هاوکووف نی‌یە بو پیاویك کە بەهوی غەش کردنەوە لە موعامەلەدا فاسق بووبی یا بەهوی دزی‌کردنەوە • وە لەسەر ئەم ئەساسە کەفائەت لە بەینی پیاوو

ژنی فاسق‌دا زور نایابه ، به‌لکو ئینسان ئه‌توانی بلی به‌خه‌یال نه‌بی نی‌یه • (خطیب)یش لای وایه پیاوی فاسق هه‌رچون بی هاوکووفه بو ئافره‌تی فاسق • ئه‌م فه‌رمووده‌یه ئاسانتره بو ئه‌مرو ، وه ئینسان ئه‌توانی بو نه‌فسی خوی ره‌فتاری پی‌بکا یاخود ره‌فتار به فه‌رمووده‌که‌ی (ابن حجر) بکا ، وه له قاضی به‌ولاوه که‌س ناتوانی ره‌خنه‌ی لی‌بگری ، ئه‌ویش به‌وشه‌رته که بوی ساغ بوو بیته‌وه قسه‌که‌ی (ابن حجر) مه‌سه‌لا به‌هیزتره له مه‌ذهه‌بی شافیعیدا له قسه‌که‌ی خه‌طیب ••

ئه‌هلی بیدعه‌تیش ئیتر بیدعه‌ته‌که‌ی هه‌رجوریك بی هاوکووف نی‌یه بو ئافره‌تیك که له‌سه‌ر ئادابی ئه‌هلی سوننه‌ت‌و جه‌ماعه‌ت بروا به‌ریوه •

پینجه‌م : که‌سب‌و سنعاته له خوی‌و باوك‌و باپیره‌یدا • که‌واته پیاویك که کاسبی‌یه‌کی په‌ستی هه‌بی هاوکووف نی‌یه بو ژنیك که خوی یا باوکی کاسبی‌یه‌کی به‌رزی خاوه‌ن ئیعتیباری ببی • یا پیاویك که کاسبی‌یه‌کی به‌رزی ببی به‌لام باوکی کاسبی‌یه‌کی په‌ستی بووبی‌و ئیسته ئه‌م به‌و کاسبی‌یه‌ی باوکی‌یه‌وه ناسرابی ، هاوکووف نی‌یه بو ژنیك که خوی‌و باوکی کاسبی‌یه‌کی به‌رزیان ببی • هه‌روه‌کو کاسبی‌ی په‌ست‌و به‌رز فه‌رقیان هه‌یه ، له‌ناو کاسبی‌یه په‌سته‌کان‌و کاسبی‌یه به‌رزه‌کان خویشیانا فه‌رق هه‌یه • مه‌سه‌لا له‌ناو کاسبی‌یه په‌سته‌کانا ئه‌وانه‌یان که به تیکه‌لی له‌گه‌ل پیسایی‌دا بکرین په‌ستترن له‌وانه‌ی که دوورین له پیسایی ، وه له‌ناو کاسبی‌یه به‌رزه‌کانا ئه‌وانه‌یان که په‌یوه‌ندیان به زانست‌و زانیاری‌یه‌وه هه‌بی به‌رزترن له‌وانی‌تریان • وه بو دیاری کردنی به‌رزی‌و په‌ستی‌ی هه‌ر کاسبی‌یه‌ك ئه‌گه‌رینه‌وه سه‌ر عورف‌و عاده‌تی ولات • فه‌رمووده‌ی راست ئه‌وه‌یه ده‌وله‌مه‌ندی‌و هه‌ژاری ئیعتیباری نی‌یه له دیاری کردنی هاوکووفی‌دا • که‌واته کوره زانایه‌کی هه‌ژار

هاوكووفه بو كچه زانایەكی دەولەمەند • هەروەها فەرموودەی راست ئەوەیە صیفاتی پەست لەناو ئەمصیفەتانەدا بەرابەركی‌یان پی‌ناكری بە صیفاتی بەرز ، واتە پینە ناكرین بە صیفاتی بەرز لە عەینی ئەوكەسەدا كە صیفەتە پەستەكەشی هەیە • كەواتە كورە هاشمی‌یەكی فاسق نابی بە هاوكووف بو كچە عەجەمی‌یەكی بی‌گوناە ، وە ناتوانین بلیین فاسقیەتی‌ی كورە هاشمی‌یەكە بەوە پینە ئەكەین كە هاشمی‌یە •• كەواتە ئەگەر باوك كچی خوی بە بی‌ئیذنی كچەكە لە صوورەتیكی‌وادا مارە ببری ئەوە نیكاحەكە دانامەزری •

ئەو ئافرەتانەی كە مارەیان نایەت

ئەو ژنانەی كە مارە كردنیان حەرامەو مارەیان نایەت سی جورن • جوریكیان ئەوانەن كە بەهوی نەسەبەوە مارەیان نایەت • ئەمانەش حەوت ئافمن • یەكەم : دایك واتە ئەو ئافرەتەی كە خوتی لی پەیدا بووبیت یا ئەو پیاوو ژنەی لی پەیدا بووبی كە تو پەیدا بوویت لی‌یان • دووهەم : كچ واتە هەر ئافرەتیك كە لە پشتی تو پەیدا بووبیت یا لە پشتی كەسیك كە لە پشتی تو بووە راستەوخو یا بەواسیطەوە ، بەلام كچیك كە بەهوی (زنا)وە لە تو پەیدا بووبیت ئەوە مارەبرینی دروستە چونكە ری‌ی تی‌ئەچی لە تووی كەسیكی‌تر پەیدا بوونی • بەلام ئەگەر مندالی زنا كور بوو دروست نی‌یە دایكی خوی مارە بكا چونكە ئاشكرایە كە لەو دایكە داكەوتووە • هەروەها منالی (زنا) كور بی یا كچ بی نیكاح دانامەزری لە بەینی ئەوو براو خوشكە دایكی‌یەكانیا ، وە لە بەینی ئەوانو هاونەسەبی دایكەكەیانا وەك براو خوشكو مامو خالی دایكیان •

سیهەم : خوشكە • چوارەم : كچی خوشكە • پینجەم : كچی برایە هەرچەند ئەمانە زوریش دوور كەوتبنەوە • شەشەم پووری خوشكی

باوکە • حەوتەم پووری خوشکی دایکە • راســتەوخو بی یان بەهوی یەکیکی ترەوە • ئەتوانین بلیین هەر ئافرەتیك خوشکی نیرینەیەك بی کە تو لەپشتی ئەو هەل کەترابی لە نزیكو دوور ئەوە بە پوور (خوشکی باوك)ت دائەنری ، هەروەها هەر ئافرەتیك کــە خوشــکی ژنیك بی کــە توی لی بوو بیت نزیك بی یا دوور ئەوە پوور (خوشکی دایك)تە • وە تیکرا ئەتوانین بلیین هەر ئافرەتیك لەنەسەبدا خزمت بی ئــەوە حەرامە لەسەرت تەنها ئەولادی مامو خالو پوور ئەبی •

جوری دووهەمیش ئەوژنانەن کە بەهوی شیر خواردن (رضاع)ەوە حەرامن • جا بزانە هەر ئافرەتیك لە نەسەبدا حەرام بی بە شیر خواردنیش حەرامە وەکو دایکی شیری • هەر ئافرەتی شــیری دابی بە تو ، یا بــە کەسیك کە ئەو شیری دابی بە تو ، یا بە کــەسیك کە تو لەوکــەســە بوو بیت ، یا دایەنەکەی توی لی‌بووبی ، یا ئەو پیاوەی لی‌بووبی کە شــیری دایەنەکەت لەوەوە پەیدا بووە ئەوە دایکی شیریتە •

هەروەها کچی شیری • هەر ئافرەتی شــیری توی خواردبی ، یا شیری ئەولادی توی خواردبی لە کورو کچی تو بە نەسەب یا بە شــیر خواردن ، وە کچی ئەوژنەیش بە نەسەب یا بە شــیر خواردن هەرچەند بەرەوخوار بووبیتەوە ئەوە کچی شیری‌یە •

هەروەها خوشکی شیری • هەر ئافرەتیك شیری باوکی تو یا دایکی توی خواردبی بە نەسەب یا بە شیر خواردن ، وە ئەولادی باوكو دایکی شیری‌ی تو خوشکی شیری‌ی تویە •

هەروەها برازاو خوشکەزای شیری • هەر ئافرەتیك کچی ئەولادی ئەو ژنە بی کە شیری بە تو داوە ، یا ئەولادی پیاوە خاوەن شیرەکە بــی هەرچەند بەرەوخوار بروا ، وە هەر ئافرەتیك شیری برا یا خوشکی بــە

نەسەب یا بە شیر خواردنی توی خواردبی ، وە کچی ئەو ئافرەتە بــە نەسەب یا بە شیر خواردن با بەرەوخواریش بروا ، وە کچی ئەوانەی کـە دایکت شیری پیداون ، یاخود شیری باوکی بە نەسەب یا بە شیر خواردنی توی خواردبی هەرچەند بەرەوخواریش بروا ، ئەوە کچی برای شیری یا کچی خوشکی شیریتە •

هەروەها پووری شیری • هــەر ئافرەتیك خوشـکی پیاوە خاوەن شیرەکە بی ، یا خوشکی دایەنەکەت بی ، وە خوشکی باوكو دایکی ئەوان بی بە نەسەب یا بە شیر خواردن ، وە هەر ئافرەتیك شیری باوكو دایکی بە نەسەب یا بە شیر خواردنی توی خواردبی ، ئەوە پووری شیریتە وە لەجیی خوشکی باوك یا خوشکی دایکتایە •

بەلی ، هەندی‌کەس هەن لە نەســەبدا حــەرامن نەك لە شیردانا • یەکەم : ئافرەتیك کە شیری دابی بە برات یا بە خوشکت ئەوە لە شــیر پیدانا حەرام نی‌یە لیت چونکە بیگانەیە پیت بەلام لە نەســەبدا حەرامــە چونکە یا دایکتە یا باوەژنتە • دووهەم : ژنی کە شیری دابی بە کورەزات یا بە کچەزات • ئەمە لە شیر پیدانا حەرام نی‌یە کەچی لە نەسەبدا حەرامە چونکە یا کچی خوتە یا بووکتە یەعنی ژنی کورتــە • سـیهەم : دایکـی ژنیك کە شیری دابی بە ئەولادی تو • ئەمە لە شیر پیدانا حەلالەو لــە نەسەبا حەرامە چونکە خەسووتە یاخود دایکی شیری‌ی ژنتە •

چوارەم : کچی ژنیك کە شیری دابی بە منالی تو • ئەمە لە شــیر پیدانا حەلالەو لە نەسەبدا حەرامە لەبەرئــەوە کــە کچی خوتە یا کچــی ژنتە • پینجەم : ژنی کە شیری دابی بە مامت • شەشــەم ژنی کە شیری دابی بە خالت • حەوتەم : ژنی کە شیری دابی بە پوورت خوشکی باوکت یا خوشکی دایکت • هەشتەم : دایکی نەسەبی‌ی برای شیریت • مەسـەلا

کوریك شیری دایکی توی خواردووە ، وە ئەو کورە دایکی هەیە ، ئەتوانی دایکەکەی مارە بکەی • ئەگەر ئەم برایە برای نەسەب بوایە نەتئەتوانی دایکەکەی مارە بکەی چونکە یا دایکی خویشتە یا باوەژنتە • جیاکردنەوەی ئەم صوورەتانە لەراستیدا شتیکی ظاهیری‌یە ، چونکە ئەمانە ئەو هویانەیان تیا نی‌یە کە ئەبن بەهوی حەرام بوون تا جیا بکرینەوە •

(بیداربن) چوار ئافرەت هەن کە حەرام نابن لیت کەچی بەدیمەن لە حەرام ئەچن • یەکەم : خوشکی نەسەبی‌ی برای نەسەبیت کە خوشکی نەسەبی‌ی خوت نەبی • مەسەلا برایەکی باوکیت هەیە ، ئەویش خوشکیکی دایکی‌ی هەیە ، ئەتوانی ئەو خوشکەی مارە بکەی • یاخود برایەکی دایکیت هەیە ، ئەویش خوشکیکی باوکی‌ی هەیە ، ئەتوانی ئەو خوشکەی مارە بکەی • دووهەم : خوشکی شیری‌ی برای نەسەبیت • مەسەلا برایەکی باوکیت هەیە خوشکیکی دایکی‌ی هەیە بە شیر خواردن ، یاخود برایەکی دایکیت هەیە خوشکیکی باوکی‌ی هەیە بە شیر خواردن ، ئەتوانی ئەو خوشکەی مارە بکەی •

سیهەم : خوشکی نەسەبی‌ی برای شیریت • مەسەلا برایەکی دایکی شیریت هەیە ، کە ئەویش خوشکیکی نەسەبی‌ی هەیە لە باوکەوە یا لە دایکەوە یا لە باوك‌و دایکەوە • تو ئەتوانی ئەو خوشکەی مارە بکەی • چوارەم : خوشکی شیری‌ی برای شیریت • مەسەلا کوریك شیری دایکی توی خواردووە‌و شیری ژنی‌تریشی هەر خواردووە ، وە ئەو ژنە شیردەرە کچیکی هەیە تو ئەتوانی مارەی بکەیت •

باسی شیر دان (رضاع)

شیر دان له شەرعدا بریتی‌یە لەوە شیری ژنێکی زیندوو یا خواردەمەنی‌یەك كە لەو شیرە دروست بكری بڕواتە ناو بۆشایی لەشی منالێكەوە كە عومری لە دوو سال زیاتر نەبی •

ئەرکانی شیر دان سی شتە : شیرەخۆر (رضیع) ، شیر (لبن) ، شیردەر (مرضعة) • شەرتی شیرەخۆرەكە ئەوەیە زیندوو بی بە زیندوویەتی‌یەكی دامەزراو ، وە لە سەرەتای جاری پێنجەمی شیر خواردنەكەوە عومری لە دوو سال كەمتر بی ، وە پێنج جاریش شیرەكەی خواردبی •

ضەبطی ئەم پێنج جارە بە عورفە ، چونكە شەرع لەم جۆرە شتانەدا تەماشای عورف ئەكا • كەواتە ئەگەر منالەكە دەمی لە مەمكی ژنەكە هەلگرت لەبەرئەوە كە حەزی لە شیر نەبوو ، ئەوجا دووبارە گرتیەوە ، یاخود ئەگەر ژنەكە مەمكی خۆی لە دەمی منالەكە دەرهێنا لەبەرئەوە كە منالەكە حەزی لە شیر نەبوو ، كەچی دووبارە گرتیەوە ، ئەوە لە هەردوو صوورەتەكەدا بە دووجار شیر پی‌دان ئەژمێری هەرچەند هەر جاریكیش تنۆكێ شیری خواردبی • بەلام ئەگەر لەبەر هەناسەدان یا لەبەر فووت‌دانی ئەو شیرەی لەدەمیایە ، یا لەبەر گالتە دەمی لە مەمكەكە بەرداو پاشان گورج گرتیەوە ، یا شیردەرەكە لەبەر سووكە ئیشێك مەمكەكەی لە دەمی دەرهێناو منالەكە گورج گرتیەوە ، یا شیردەرەكە لە مەمكێكیەوە گواستیەوە بۆ ئەو مەمكەكەی ، یاخود منالەكە وەنەوزێكی‌داو مەمكەكەی بەردا ، یا هەر لە دەمیا بوو گورج دەستی كردەوە بە شیرمژین ، ئەوە لە هەموو ئەم صوورەتانەدا هەر بە یەكجار حیساب ئەكری •

وە ئەگەر منالەكە زۆر نووست ، یا غافل بوو لە شیرمژین لە

ماوەیەکی زوردا ، وە مەمکەکەی لەوماوەیەدا هەر بەدەمەوە بوو ئـەوە بە یەك‌جار حیساب ئەکری • وە ئەگەر بەری‌داو لەدوایـدا مـەمـکەکـەی گرتەوە ئەوە بە دووجار حیساب ئەکری • وە ئەگەر بەجاریك یەك پیالـە شیر لە مەمکی ژنەکە دادوشرا ، وە بە تـاقـە جـاریـك کرا بـە قورگی منالەکەدا ، یا بە پینج‌جار شیرەکەی لی دادوشراو بە یـەك‌جـار کرا بـە قورگی منالەکەدا ، یا بەپیچەوانەی ئەمەوە ، ئەوە هـەر بـە یەك‌جـار ئەژمیرری ، چونکە تەئثیری شیری رووت بەوشەرتەیە کە بە پینج جـار دابدوشری‌و بە پینج جار بخوری[1] •

ئەگەر پیاویك چوار ژنی هەبوو ، وە منالیك لە سی ژنیان هەریەکـە جاریك شیری خوارد ، وە لە ژنی چوارەمیش دوو جاری خوارد ، ئەوە ئەو منالە ئەبی بە منالی شیری‌ی کابرا ، بەلام نابی بـە منـالی شـیری‌ی هیچ‌کام لە ژنەکانی ، هەرچەند ئەگەر کور بی لی‌ی حەرام ئەبن چونـکە بوون بە باوەژنی •

وە ئەگەر کەوتینە شکەوە لەوەدا کە ئاخو یەك‌جار شیری خواردووە یا پینج جار ، یا لە تەمەنی دوو سالی‌یا بووە کە شیرەکەی خواردووە یـا کەمتر بووە لە دوو سال ، ئەوە ئەو شکە نابی بەهـوی حـەرام بوونی منالەکە لە شیردەرەکە ، بەلام خوپاراستن لەم جورە شتانەدا باشترە •

شەرتی شیرەکەیش کە منالەکە ئەیخوا ئەوەیە شیری ژنی زیندوو بی • کەواتە شیری مەمکی پیاوو شیری ئینسانی نیرو می‌و شیری ژنی کە لە گیانەلادا بی یا شیری ژنی مردوو تەئثیری نی‌یە • هەروەهـا شـیری حەیوانیش ئەگەر کورو کچیك بەیەکەوە بیخون نابن بە هاوشـیرە • فەرق نی‌یە لەوەدا ئەو شیرە بە شیری مابیتەوە یا کرابی بە پەنیر یاخـود ئاردی پی‌کرابی بە هەویرو مندالەکە بیخوا • هەروەها ئەگـەر تیـکەلی

---

(١) اعانة الطالبين • بەرگی (٣) لاپەرە (٢٨٧) •

شتیکی‌تر کرابی خوای شیره‌که زورتر بی لەوشته یا کەمتر بی‌و منالەکە هەموو تیکەل کراوەکە بخوا • بەلام لەم شیره تیکەلەدا شیخی (ابن حجر) فەرموویەتی ئەگەر بە تاقە جاریکیش ئەو شیره دوشرابی جا تیکەلی شتیکی‌تر کرابی کافی‌یە بو تەئثیر کردن لە حەرام بوونی منالەکەدا بەوشەرتە بە پینج‌جار بیخوات • شیخی (نهایە)و (قاضی زکریا)و (خطیبی شربینی)و (زیادی)یش ئەلین هەروەکو پیویستە بە پینج جار بیخواتەوە ئەبی بە پینج جاریش دادوشرابی •

هەروەها تەئثیری هەیە ئەگەر بکری بە قورگی منالەکەدا بە بی‌مژینی خوی ، یا وەکو برنووتی بکریتە دەماغیەوە • بەلام سوودی نی‌یە ئەگەر شیرەکە بکری بە شاف‌و منالەکە هەلی بگری ، یاخود لەپیشیەوە پی‌ی هەل‌بگیری یا بکریتە ناو گویچکەیەوە ، مەگەر ئەوەندە زور بی لەگوی‌یەوە بچیتە ناودەماغی یا ئەو شیرەی لەپیشیەوە پی‌ی هەل‌گیراوە بگاتە ناو مەعدەی منالەکە •

شەرتی شیردەریش ئەوەیە ژن بی‌و زیندوو بی بە زیندوویەتی‌یەکی بەهیز ، وە عومری لە نو سال کەمتر نەبی • وە ئەگەر دوو ژن یەکی پینج‌جار شیری خویان دادوشی‌و تیکەلیان کردو بە پینج جار دایان بە مندالیك هەردوکیان ئەبن بە دایکی منالەکە ، خوای شیری هەردوکیان ئەوەندەی یەك بی یاخود زیادو کەم بن • جا ئەو ژنە خاوەن شیرە ئەگەر بە بی‌میرد شیر لە مەمکیا پەیدا بوو ئەوە هەر نیسبەت لە خوی ئەدری‌و منالەکەی پی مەحرەم ئەبی • وە ئەگەر بەهوی پیاویکەوە پەیدا بووبوو ئەوە نیسبەت لەو پیاوە ئەدری ، خوای ئاوی پیاوەکە لەریگای خویەوە چووبیتە ئافرەتەکەوە ، یا لە نیکاحیکی دروستا تی‌ی کرابی ، یا پیاوەکە بەشوبهە چووبیتە لای ئافرەتەکەو بە یەکیك لەمهویانە شیر زابیتە مەمکی ئافرەتەکە •• بەلام شیریك کە بەهوی پەیوەندی (زنا)وە

پەیدا بووبێ لە مەمکی ئافرەتا ئەوە تەئثیری نی‌یەو نابێ بەهۆی حەرام بوونی منالی شیرخۆر لە ئافرەتە شیردەرەکە •

ئەگەر کەسێك ژنێکی خاوەن شیری تەلاقدا ، وە ژنەکە لەپاش بەسەرچوونی (عدّة) شووی‌کردو لای میردە تازەکەی شیری دا بە منالێك ، ئەوە ئەو منالە ئەبێ بە منالی میردی پێشووی نەك ئەم میردەی ئێستای • وە ئەگەر کەسێك بە شوبهە چووە لای ژنێکی بێ‌میردو ژنەکە منالێکی بوو ، ئەوە شیری ئەم ژنە نیسبەت ئەدرێ بو ئەو پیاوەیان کە منالەکە ئەکرێ بە هی ئەو خوای بەهوی قیافەت شوناسەوە بکرێ بە هی ئەو ، یا لەبەر دەلیلیکی‌تر وەکو ئەوە کە منالەکە لەکاتی چوونەلای یەکی لەوانەوە کە باسمان‌کردن شەش مانگی تی‌نەپەراندبێ ، بەلام لە چوونەلای ئەوی‌تریانەوە تەواوی کردبێ • ئەم شیرە نیسبەت بە هەرکەس درا ، بەهوی مردنیەوە یا بەهوی تەلاقدانی ژنەکەوە نیسبەتەکە نابرێ هەرچەند ماوەیەکی زوریشی بەسەرا بروا ، یاخود شیرەکە وشك بکات‌و پاش ماوەیەك پەیدا ببیتەوە • جا ئەگەر شووی کرد بە کەسێکی‌تر ئەوە شیرەکەی هەر نیسبەت لە کابرای پیشوو ئەدرێ تا مندالی ئەبێ لەم میردە دوایی‌یە •

کاتێ کە شیر دان هاتەجێ ئەم منالە ئەبێ بە ئەولادی ئەو ژن‌و پیاوەکە شیرەکەیانی خواردووەو ئەبن بە مەحرەمی یەکتر • ئەو حەرامی‌یەی کە بەهوی شیردانەوە پەیدا ئەبێ لە ژن‌و پیاوەکەوە ئەروا بو باوك‌و باپیرو نەنك (اصول)و منال‌و منالەزا (فروع)و دەوروپشت واتە براو خوشك (حواشی)یان • وە لە شیرخورەکەوە هەر بو لای منال‌و منالەزای ئەروا •

شیرپی‌دان ئیسبات ئەبێ بە شەهادەتی دوو پیاوو ، پیاویك‌و دوو ژن‌و ، چوار ژن • بەلام شاهیدی لەسەر پی‌لی‌نان بە شیر پی‌دان ئیسبات

نابی بە دوو پیاو نەبی • وە لە پی‌لی‌نان و لە شەهادەت لەسەر پی‌لی‌نانا دریژە پیدان شەرت نی‌یە • فەرموودەی راستتر ئەوەیە کە شەهادەتی ئەو ژنەیش کە شیری داوە بە مناڵەکە قوبوول ئەکری ئەگەر وەختی خوی داوای کریی نەکردبی بەرابەر بە شیردانەکە ، خوای لە شەهادەتەکەیدا باسی کردەوەو شیر پی‌دانەکەی خوی بکا یا نە • هەروەها شەهادەتی دایکی ژنە شیردەرەکەیش دروستە •

فەرموودەی راستتر ئەوەیە بەس نی‌یە بو ئەو شەهادەنە تەنها ئەوە کە شاهیدەکان بلین (شیر خواردنیکی منال حەرامکەریان لەبەینایە) بەڵکو واجبە باسی وەختو ژمارەی شیر پیدانەکەو گەیشتنی شیرەکە بە بوشایی ناولەشی مناڵەکە بکەن ، بەم‌رەنگە کە شاهیدەکە بلیت : شەهادەت ئەدەم ئەو ئافرەتە لە ژوور نو سالی‌یەوە پینج جار شیری داوە بەو مناڵە لەتەمەنیکا کە عومری کەمتر بوو لە دوو سال •

گەیشتنی شیرەکە بە بوشایی لەشی مناڵەکە ئەزانری بەهوی ئەوەوە کە چاوت لی بی لە دادوشینی شیری ژنەکەو کردنی بە قورگی مناڵەکەدا ، وە لەگەل ئەوەیشا چاوت لی بی قومقوم بیخواتەوە • هەروا ئەزانری بەهوی قەرینەیشەوە وەکو ئەوە مەمکی ژنەکە لە دەمی مناڵەکەدا بی‌و بیمژی ، وە قورگی مناڵەکەیش بجوولیتەوە لە قووتدانی شیرەکەدا ، پاش ئەوە کە بزانی بەوە ئەو ژنە خاوەن شیرەو وشك نی‌یە • بەلی ئەگەر شاهیدەکە شەرعزانیکی‌وا بوو هاومەزهەب بوو لەگەل قاضی‌داو باوەر پی‌کراو بوو ئەوەندە بەسە کە بلی شەهادەت ئەدەم لە بەینی ئەو کورو کچەدا شیرپیدانیکی حەرامکەر هەیە • ئیتر پیویست نی‌یە بە تەفصیل پی‌دانی شەهادەتەکەی •

باسی پی‌لی‌نان لە شیرپی‌دان

ئەگەر ژنیك یا پیاویك یەکەیەکە یا هەردوکیان وتیان شـــیرپی‌دان هەیە لە بەینی ئیمەدا ، ئەوە ئەبی بەهوی ئەوە کە بەقەطعی نیکاح لەبەینیانا حەرام ببی بە ظاهیرو باطینی شەرع ئەگەر راست بکەن ، وە بە ظاهـیری شەرع ئەگەر درو بکەن •

وە ئەگەر لەپاش عەقدیش هەردوکیان ریکەوتن‌و پی‌یـان لی‌نا بـە شیرپی‌دان ، یا پیاوەکە بەتەنیا پی‌ی‌لی‌بنی‌و ژنـەکـە ئینکاری بکا ، ئەوەیش ئەبی بەهوی جیایی خستنە بەینیان • جا ئەگەر کابرا چووبوە لای ژنەکـە ئەوە لە صوورەتی یەکەما واجبە (مهر المثل) بدا بە ژنەکە • بەوشەرتـە ژنەکە وەختی خوی ئاگای لە شیر پی‌دانـەکـە نەبووبی یا کابرا بە زور چووبیتە لای ، ئەگینا هیچی ناکەوی • وە لە صوورەتی دووهەما واجبـە عەینی مارەیی‌یە ناوبراوەکەی تەسلیم بکا • وە ئەگەر ژنەکـە پی‌ی‌لی‌نـاو کابرا ئینکاری کرد ، ئەوە ئەگـەر وەختی خـوی ژنەکـە لـە ئیـذنی مارەبرینا کابرای دیاری کردبوو ، وە لەپاش گویزانەوەیش بە ئارەزووی خوی مەجالی میردەکەی دابوو بیتە لای ئەوە قسـەکەی بی‌ســـــوودەو ئیعتیباری نی‌یە • وە ئەگەر هەر ئیذنی نەدابوو بەورەنـگە (ولی مجبر) مارەی کردبوو یا لە ئیذنا کابرای دیاری نەکردبوو یا ریگای کـابـرای نەدابوو بچیتە لای ، یا ریگای دابوو بەلام ئاگای لە شیردانەکە نەبووبوو ، یا ئاگادار بووبوو بەلام کابرا بەزور رویشتبوە لای ، ئـەوە لـە هەموو ئەم صوورەتانەدا باوەر بە سویندی ژنەکە ئەکری‌و جیا ئەکریتەوە لە کابرا •

جا ئەگەر کابرا چووبوەلای واجبە (مهر المثل)ی پی‌بدا ئەگـــەر ژنەکە لەووەختەدا بی‌ئاگا بووبی لە شـیرخواردنەکە ، یـا ئاگادار بووبی بەلام کابرا بە زور داگیری کردبی ، ئەگینا هیچی ناکەوی • وە ئـەگـەر

نەرویشتبیتە لای و ژنەکەیش مارەیی وەرنەگرتبی ناتوانی داوای هیچ بکا • وە ئەگەر وەری گرتبی واجبە بیداتەوە بە کابرا چونکە نەچوەتەلای و ژنەکەیش خوی بووە بەهوی ئەم جیابوونەوەیە •

(بزانن) ئەم ئیقرارکردنە بە شیر تەئثیری نی یە بو غەیری ئەوکەسە کە ئیقرارەکە ئەکا چ لەپیش عەقدابی و چ لەپاش عەقد ، مەگەر ئیقراریك کە پیاو لەپیش عەقدا بیکاەوە بەشیوەی پیوە لکاندن(استلحاق)یش بیت مەسەلا بلیت فلانە کچ کچی منەو بو کورەکەم ناشی، یا فلانەکور کوری منەو کچەکەمی بو ناشی ، ئەوە تەئثیر ئەکاتە سەرو خوارو دەوروبەر • بەلام ئیقراریك کە لەپاش عەقدەکەدا بی و ئەولادەکەی خوی باوەری پی نەکا ، یاخود لەپیش عەقدەکەدا بی بە غەیری شیوەی پیوەلکاندن وەکو ئەوە کە بلی کچەکەم شیری فلانە ئافرەتی بیگانەی خواردووە ، وە بو کوری ئەو ناشی ، یا بلیت کورەکەم شیری فلانە ژنی خواردووەو کچی ئەوی بو ناشی ، ئەوە سوودی نی یەو لای شەرع ئیعتیباری نی یە مادەم ئەندازە (نصاب)ی شەهادەت تەواو نەبی •

لە هەرلایەکدا کە ئیقرار کردن بە شیردان تەئثیری ببی ، ئەوە هەر بو حەرامیەتی نیکاحە ، ئەگینا بو مەحرەمیەتی ی ئافرەتەکەو پیاوەکە بە یەك سوودی نی یە • کەواتە بەتەنها دانیشتنی ئەو پیاوو ئافرەتە یا تەماشای یەکتر کردنیان حەرامەو دەس کەوتنیان لە یەك دەس نویژیان ئەشکینی •

باسی ئەوە کە باوکو دایك کورو کچەکە به مەحرەم دابنێن

ئەگەر باوکو دایکی کورەکە یا کچەکە لەپێش عەقدا بەیانی شیریان کرد لەبەینی کورو کچەکەدا ، ئەوە ئەگەر نیسبەتیان دان لە غەیرو وتیان ئەم کورو کچە بەیەکەوە شیری فلانە ژنی بێگانەیان خواردووەو بو یەك ناشێن ، ئەوە ئەگەر ژمارەی شەهادەت دەرەکان تەواو بوو هەرچەند باوکو دایکەکە خوێشیان لەوان بن ، یا ژمارەیان تەواو نەبوو بەلام کورو کچەکە باوەریان بە قسەی باوکو دایکەکە بوو ، ئەوە نیکاح لەبەینیانا حەرام ئەبێ بو هەمیشە • وە ئەگەر ئەندازەی شەهادەتدەرەکان تەواو نەبوو ، وە کوروکچەکەیش باوەریان پێ نەئەکردن ، ئەوە بە قسەی رووتی ئەوان ئەم دووکەسە لە یەکتر حەرام نابن • وە لەمصوورەتەدا ئەگەر کورەکە هاوکووفی کچەکە بوو ، وە هاوکووفیکیتر داوای کچەکەی نەکردبوو ، قاضی ئەم کچە مارە ئەکا لەو کورە چونکە باوکەکە حوکمی باوکیکی هەیە کە ڕیگای کچی خوی نەدا شوو بکا وەکو (ابن حجر) فەرموویەتی لە (فتاوی)و لە (تحفە)دا لە باسی ڕیگانەدانی شووکردنی کچدا •

هەروەها ئەگەر ئەم قسەیە لەپاش عەقدەکەدا بکەنو شاهید تەواو نەبێو منالەکانیش باوەر نەکەن ، هەر لە یەك حەرام نابن •

وە ئەگەر نیسبەتی شیردانەکەیان ئەدا لە خویان ، ئەوە ئەگەر ژنەکە ئەم نیسبەتەی ئەداو ئەیوت فلانە کچ کچی منەو بو کورم ناشێ ، یا فلانە کور کوری منەو کچی منی بو ناشێ ، تەماشا ئەکەین ئەگەر شاهید ببێ لەسەر قسەی ئەم ژنە ، یاخود ئەگەر کورو کچەکە باوەر بکەن ئەوە لە یەك حەرام ئەبن ، ئەگینا حەرام نابن لە یەك • بەلێ ئیقرار کردنی ئەم

ژنە تەنها بو حەرامیی نیکاحی خوی لەو کورەی کە کردوویەتی بە کوری خوی تەئثیری هەیە ، وە بو بەرەوژوورو بەرەوخوارو دەوروبەری ناروا ، چونکە ئەم قسەیە ئەگەر بە شەهادەتی دابنیین ئەوە ژمارەی شاهید تەواو نی یە • وە ئەگەر بەشیوەی پیوەلکاندن (اســتلحاق)ی دابنیین شەرتی پیوە لکاندن ئەوەیە پیاو بیکا نەك ژن • کەواتە هەر تەنها بە ئیقرار دائەنری‌و ئیقرارەکەیش هەر بوخوی بەکاردیت وەکو (ابن حجر) لە (فتاوی)دا فەرموویەتی‌و لە قسەی (شهاب الرملي)یەوە دەرئەکەوی‌و (علي الشبراملسي) روونی کردووەتەوە •

وە ئەگەر پیاو ئەم نیسبەتە بدات‌و بلیت فلانە کچ کچی منەو بو کورەکەم ناشی یا فلانە کور کوری منەو کچی منی بو ناشی ، ئەمە ئەگەر لەپیش عەقدا بی بە قەطعی نیکاحیان حەرام ئەبی شاهید ببی یا نەبی ، وە مندالەکان باوەر بکەن یا نەیکەن ، چونکە ئەم نیسبەتدانە پیوەلکاندنە بەشیوەی شیردان ، وە وەك بەنەسەبەوە لکاندن وایەو تەئثیر ئەکاتە سەر بەرەوژوورو بەرەوخوارو دەوروبەری ئەو کابرایە لەبەرئەوە کە مادەم ئەم کورە یا ئەم کچە بوو بە منالی کابرا ، ئەیشبی بە کورەزای باوك‌و دایکی کابرا ، وە بە برا یا خوشکی منالەکانی‌تری وە بە برازای خوشك‌و برای کابرایش •

وە ئەگەر لەپاش عەقد ئەم نیسبەتەی دا ، ئەوە ئەگەر کورو کچەکە کە ئیستە ژن‌و میردن باوەریان پی‌کرد یاخود شاهیدی تەواو هەبوو لەسەر راستیی نیسبەتەکە ، ئەبی ئەو ژن‌و میردە جیا بکرینەوە لە یەك • وە ئەگەر باوەریان نەکردو شاهیدیش نەبوو ، ئەوە ئەو نیسبەتدانە قیمەتی نی‌یەو نابی بەهوی لیك جوی کردنەوەیان ، وە ئەو عەقدو عیصمەتەی دامەزراوە ، بەم نیسبەتدانە تیك‌ناچی • بەلی ئەگەر تەلاقی بائینیان کەوتە بەین جاریکی‌تر مارە ناکرینەوە لە یەك •

(بزانن) له هەرلایەکدا شوبهەی شیردان پەیدا بوو ، هەرچەند ئەو شوبهەیە بە شەرع ثابت نەبێ ، باشتر ئەوەیە ئینسان خوی لەونیکاحە دوور بگری • وە لە هەرشوینیکدا سویند بخوری لەسەر نەبوونی شیر پی‌دان ، ئەبێ ئەو سویندە لەسەر نەزانین بەو شیردانە بخوری • وە لە هەر شوینیکدا سویند لەسەر بوونی بخوری ، ئەبێ سویندەکە بە رووداني ئەو شیر خواردنە بیو سویندخورەکە بلی شیر خواردنمان لەبەینا بووە •

باسی هاتنی شیر بەسەر نیکاحدا

ئەگەر کەسیک مارە براویکی هەبوو کە هیشتا مندالی شیرەخورە بوو ، وە دایکی ئەوکەسە یا خوشکی یا ژنیکی‌تری پینج‌جار شیری دایە ، ئەوە نیکاحەکەی هەل‌ئەوەشیتەوە ، چونکە بەو شیرپی‌دانە بوو بە مەحرەمی کابرا • هەروەها نیکاحی ژنە گەورەکەیشی هەل‌ئەوەشیتەوە کە شیری پی‌داوە ، چونکە ئەمیش ئەبێ بە خەسووی کابرا ، وە بو هەمیشە حەرام ئەبن لی‌ی • جا لەم‌حالەدا مارەبراوە شیرەخورەکە نیوەی مارەیی ئەکەویتە سەر کابرا ، چونکە هیشتا نەگویزراوەتەوە ، ئەمیش نیوەی (مهر المثل) ئەبژیری بە دایکی یا خوشکی یا ژنەگەورەکەی کە شیرەکەی داوە بە مارەبراوە شیرەخورەکە ، چونکە ئەو بوو ئەو زەرەرەی لی‌دا •

وە ئەگەر مارەبراوە شیرەخورەکە لەکاتی نووستنی ژنە گەورەکەدا دەمی نا بە مەمکیەوەو پینج جار شیری لی‌خوارد ، ئەوە دیسان نیکاحی هەردوکیان هەل‌ئەوەشیتەوە وەکو وتمان ، بەلام شیرەخورەکە نیوە مارەیی ناکەوی چونکە خوی بووە بەهوی هەلوەشانەوەی نیکاحەکەی ، وە پیویستە تەواوی (مهر المثل)ی ژنە گەورەکە کە ئەم دەمی ناوە بە مەمکیەوە لە مالی مارە براوە شیرەخورەکە بدری بە ژنە گەورەکە ئەگەر میردەکەی چووبووە لای ، یا نیوەی (مهر المثل)ی ئەگەر میردەکەی

نەچووبوە لای ، چونکە ئەو مارە براوە شیرەخۆرەیە بووە بەھۆی ھەڵوەشانەوەی نیکاحی ژنەگەورەکە لە میردەکەی • وە لەمصوورەتەدا کابرا ھیچی ناکەویتە سەر ژنەگەورەکەی چونکە لەکاتیکا کە مارە براوە شیرەخۆرەکە دەمی ناوە بە مەمکیەوە ، ئەو نووستوو بووەو ئاگای لە خۆی نەبوەو منالەکە خۆی چووە دەمی ناوە بە مەمکیەوە •

ئەگەر کەسیك ژنیکی گەورەو مارە براویکی شیرەخۆرەی ھەبوو ، وە دایکی ژنە گەورەکە شیری دا بە مارە براوە بچووکەکە ، ئەوە نیکاحی ھەردوو ژنەکەی ھەڵئەوەشیتەوە چونکە بوون بە خوشك لەژیر نیکاحی یەك کەسدا • بەلام کابرا بۆیھەیە ئارەزووی لە کامیان ھەبی مارەی بکاتەوە • جا ئەگەر پیشان نەچووبوە لای ژنە گەورەکەی ، ئەوە پیویستە کابرا نیوەی مارەیی ھەردوکیان بدا پییانو بیبژیریتەوە بەوژنە کە شیرەکەی داوە • وە ئەگەر چووبوە لای ، ئەوە گەورەکەیان عەینی مارەییەکەی خۆی ئەکەوی ئەگەر مارەبرینەکەی دروستو دامەزراو بووبی ، وە (مھر المثل)ی ئەکەوی ئەگەر دروستو دامەزراو نەبووبی • وە لە ھەردو صوورەتەکەدا تەواوی (مھر المثل)ی ئەم ژنە ئەبژیری بە دایکەکەی کە بووە بەھۆی ھەڵوەشانەوەی نیکاحەکە •

ئەگەر کچی ژنە گەورەی کابرا شیریدا بە مارە براوە شیرەخۆرەکەی ، ئەوە ھەردوکیان بۆ ھەمیشە حەرام ئەبن ، چونکە ژنە گەورەکە ئەبی بە نەنکی مارە براوە شیرەخۆرەکەو ئەمیش بووە بە کچەزای ئەو •

ئەگەر کەسیك مارە براویکی بچووکی کەمتر لە دوو سالانی تەلاقدا ، وە ژنیك شیری پیدا ، ئەوە ئەو ژنە بۆ ھەمیشە حەرام ئەبی لەم کابرا چونکە بووە بە خەسووی • ھەروەھا ئەگەر ژنیکی تەلاقدراو مارە بررا لە منالیکی بچووكو شیری دا بەو منالە ، ئەوە بۆ ھەمیشە حەرام

ئەبی لەوپیاوە کە تەلاقی داوە چونکە بووە بە بووکی ، وە حەرامیش ئەبی لەو مناڵە کە لێی مارە براوە ، واتە لە میردە بچکولەکەی ، چونکە پیشان ژنی باوکی بووە ، هەم لەبەرئەوە کە بوویشە بە دایکی چونکە شـــیری داوەتی •

ئەگەر کەسیك ژنیکی گەورەو سێ مارە براوی شیرەخورەی لەژیر نیکاحدا بوو ، وە ژنە گەورەکە شیری دا بە مارە براوە بچووکـەکـان ، ئەوە نیکاحی هەر چواریان هەڵئەوەشیتەوەو بو هەمیشەیش لێی حەرام ئەبن ئەگەر شیری میردەکەی پیدابن • هەروەها ئەگەر شـــیری میردی پیشووی پیدابن ، بەلام میردەکەی ئیستای چووبیتە لای ، لەبەرئەوە کـە ژنە گەورەکە ئەبی بە خەسوویو ژنە بچووکەکانیش یا ئەبـن بە کچی خوی یا بە کچی ژن (ربیبە)ی[١] • وە ئەگەر شـیری میردیکی‌تر بی‌و ئەم میردەی ئیستاشی هیشتا نەچووبیتەلای ، ئەوە ئەگەر دوایی شیرپیدانی پینجەم بو هەر سیانیان لەیەك‌کاتا بوو[٢] ئەوە نیکاحی هەر ســـــیانیـان هەڵئەوەشیتەوە لەبەرئەوە کە ئەبن بە سی خوشك لە نیکاحی یەك‌کەسدا • بەلام لەوەپاش کابرای میردیان مەیلی لە هەرکامیان هەبوو ئەتوانی مـارەی بکاتەوە • وە ئەگەر بەرودوا شیری پیدان ، ئەوە نیـکاحی یەکەمیـــان هەڵئەوەشیتەوە لەگەل ژنەکەیدا کە نەچوەتە لای ، لەبەرئەوە کە بوون بە دایكو کچیك لە نیکاحی یەك‌کەسدا ، وە نیکاحی دووهەمیشـــــیان هەڵئەوەشیتەوە لەوکاتەدا کە ژمارەی شیرپیدانی سیهەمەکەیان ئەبی بـە پینج‌جار چونکە ئەبن بە دوو خوشك لە نیکاحی یەك‌کـەســـدا • وە

---

(١) ئەگەر ژنەکە شیری ئەم کابرایەی پیدابن ، ئەبن بە کچی کابرا خوی • وە ئەگەر شیری کابرای پیشووی پیدابن ئەبن بە کـولـــەوەس (ربیبە)ی •

(٢) وەکو ئەوە کە شیرەکە دادوشرابیتە قاپیكو بە کەوچکەچا لـە یەك‌کاتا بیکەن بە دەمی هەر سی مناڵەکەوە !

هەڵناوەشێتەوە بە شیرخواردنی خوی لەبەرئەوە کە مارەبراوە بچووکە یەکەمەکەیان لە نیکاحی کابرادا نەماوە تا بڵێین دوو خوشکن لە نیکاحی کەسێکدا • کە شیر پێدانی مارە براوی سێهەمیش بوو بە پێنج جار ، نیکاحی ئەمیش هەڵئەوەشێتەوە لەبەرئەوە کە لەگەڵ مارە براوە شیرەخورە دووهەمەکەدا دوو خوشکن لە نیکاحی پیاوێکدا •

بەشی سێهەم : ئەو ژنانەیە کە بەهوی ژنو ژنخوازی (مصاهرە)وە حەرام بوون • ئەمانەش چەند تاقمن • یەکەم : مارە براوی باوكو باپیرەو بەرەوژوورترە بە مارە برینێکی دروستو دامەزراو ، جا باوكو باپیری نەسەب بن یا هی شیری بن ، وە ، چووبنە لای مارە براوەکەیان یا نەچووبنە لای • دووهەم : مارەبراوی کورو کورەزاو بەرەوخوارترە بە مارە برینێکی دروستو دامەزراو جا کورو کورەزای نەسەب بن یا هی شیری بن ، وە چووبنە لای مارە براوەکەیان یا نە •

سێهەم : دایكو دایکی دایكو بەرەوژوورتری مارە براوەکەیە بە مارەبرینێکی دروستو دامەزراو ، خوای دایکی نەسەب بی یا دایکی شیر ، وە کابرا چووبێتە لای مارە براوەکەی یا نە • چوارەم کچو کچی کچو کچی کورو بەرەوخوارتری مارە براوەکەیە بە نیکاحێکی دروستو دامەزراو ، جا کچی نەسەبی بی یا کچی شیری ، بەوشەرتە کە چووبێتە لای لەپێشەوە یا لەپاشەوە ، یاخود ئاوی بەحورمەتی تووی هەڵگرتبی لەبەرەوە یا لەدواوە ، بەوشەرتە کە باوەری وابووبی حەلالە • ئەگینا بە تەنیا مارەکردنەکە کچی مارە براوەکەی لی حەرام نابی ، وە ئەتوانی بەر لە چوونە لای مارە براوەکە تەلاقی بداو کچەکەی مارە بکا •

بەشی چوارەم : ژنێکە کە چووبنە لای بەهوی نیکاحەوە یا بە شوبهە یا بەهوی مولکیەتەوە • ئەم ژنە حەرام ئەبی لە هەندی کەس بەپێی ئەو تەفصیلەی لەمەولا دیت :

هەرکەس بڕواتە لای ژنیکی زیندوو بەهوی نیکاحیکی دامەزراو یا دانەمەزراوەوە ، یا بەهوی مولکیەتەوە ، وە لەبەرەوە یا لەدواوە ، ئەوە ئەو ژنە بو هەمیشە حەرام ئەبی لەسەر باوکو باپیری کابرا هەرچەند بەرەوژوور بڕوا ، وە لەسەر کوڕو کوڕەزای هەرچەند بەرەوخوار بڕوا •• دایکو نەنکو کچو کچەزای ئەو ژنەو کچی کوڕیشی حەرام ئەبن لەو کابرا خواه لەوکاتەدا بن یا لەوەپاش پەیدا بن • مەسەلا بەمجورە کە ئەوژنە شوو بکا بە کەسیکیترو کچیکی لی ببی یاخود کوڕیکی لەمکابرا ببی کە تازە شووی پیکردووەو ئەمکوڕەش کچیکی ببی ، ئەمانە هەموو حەرام ئەبن لە میردە پیشووەکەی ، هەرچەند لەموەختەدا لە عورفا بە کچی ئەم ژنە لە میردە دواییەکەی نالین (ربیبة)ی میردە پیشووەکەیەتی ، بەلام هەر بەهوی ئەوەوە کە میردە پیشووەکەی چووەتەلای ، نەتەوەی ئەم ژنەی لی حەرام ئەبی •

لەم مەسئەلانەدا هەروەکو حەرامیەتی‌ی نیکاح ثابت ئەبی مەحرەمیەتیش ثابت ئەبی • کەواتە ئەوژنە دەس‌نویژی باوکو باپیرو کوڕو کوڕەزای کابرا ناشکینی‌و تەماشا کردنو خەلوەت‌کردن لەنیوانیانا حەلالە • هەروەها کچی ژنەکە دەس‌نویژی کابرا ناشکینی‌و تەماشاکردنو بەتەنیا لەگەل دانیشتن لەناویانا دروستە وەکو لەگەل کچی خویا •

ئەگەر کەسیك بە شوبهە چووە لای ئافرەتیك ، یەعنی شوبهەکە لای کابراوە بی ، خواەژنەکەیش شوبهەی ببی یا نە ، ئەوە دایکو نەنکی ئەوژنە تا بەرەوژوور بڕوا ، وە کچو کچەزای تا بەرەوخوار بڕوا ، حەرام ئەبن لەسەر ئەم کابرایە • وە ئەو ژنە حەرام ئەبی لە باوکو باپیری ئەو کابرا هەرچەند بەرەوژوور بڕون ، وە لە کوڕو کوڕەزای هەرچەند بەرەوخوار بڕون • بەلام ئەوەندە هەیە لەممەسئەلەیەدا تەنها حەرامیەتی نیکاح ثابت ئەبی ، ئیتر مەحرەمیەت ثابت نابی • کەواتە بە تەنها دانیشتنو

تەماشاکردن لەنیوانیانا حەرامەو دەس‌نویژی یەکتر ئەشکینن •

(بزانن) هەروەکو چوونەلای ئافرەتیك بە شوبهە لە ئەساسا ئەبی بەهوی حەرام‌بوونی نیکاحی ژنی بیگانە ، هەروەها ئەگەر ئەو چوونەلایە بەسەر نیکاحیشا بێت نیکاحەکە بەتال ئەکاتەوەو ژنەکە حـــەرام ئـەبیت لەوکابرایە بو هەمیشە بەپێی ئەم تەفصیلەی خوارەوە •

مەسەلا ئەگەر کەسیك بەشوبهە چووە لای ژنی کوری خوی ، ئەوە ئەو ژنە حەرام ئەبی لە کورەکە خواە وەختی خوی ئـەوژنـە نامەحرەم بووبی بو ئەم کابرایە یاخود مەحرەمی بووبی مەسەلا خوشـــکەزای یـا برازای خوی بووبی‌و مارەی کردبی بو کورەکەی •

وە ئەگەر کوریك بڕواتە لای ژنی باوکی خوی ، ئەوە ئەو ژنـــە حەرام ئەبی لەسەر باوکی ، خواە ژنەکە دایکی کورەکە بووبی یاخـــود باوەژنی بووبی • وە ئەگەر بڕواتە لای خەسووی خوی ژنـەکـــەی لی حەرام ئەبی•هەروەها ئەگەر بڕواتە لای کچی ژنی،ژنەکەی لی حەرام ئەبی، خواە ئەوکچە لەخوی بی یا کچی ژنەکەی بی لە میردیکی‌تری • هەروەها ئەگەر بچیتە لای کچی کوری ژنەکەی هەر ژنەکەی لی حەرام ئەبی ••

(بزانن) شوبهە سی جورە • شوبهەی ئیشکەر (فاعل) هـەیـــە وەکو ئەوە ئینسان بچیتە لای ژنیکی بیگانە لەحالیکا کە بە ژنی خـــوی بزانی •• وە شوبهەی ریگا (طریق) کە لەسەر جیاوازی‌ی مەذهەبەکان پەیدا ئەبی وەکو چوونە لای مارەبراویك کە لەسەر فەرموودەی هەندی لە ئیمامەکان مارەبرینەکەی دامەزرابی‌و لەسەر فەرموودەی هەندیکیـــان دانەمەزرابی وەك مارەبرین بە بی وەلی ئەمر کە بە فەرموودەی ئیمـامی اعظم دروستە ، یا بە بی‌شاهید کە بە فەرموودەی ئیمامی مالك دروستە • هەروەها هەر مارەبرینیکی‌تر کە تەنها لەسەر فەرموودەی هەندی لـــە ئیمامەکان دروست بی • وە شوبهەی جیگا (محلّ) کە ئەوەتە هاوبەشیك

بڕواتە لای جاریەك کە مولکی هەردوو هاوبەشەکە بی ، یاخـود بـاوك بڕواتە لای جاریەی کوڕی خوی . لە هەموو ئەم بەشانەدا حوکمەکـانی چوونەلای بە شوبهە (وطء بالشبهة) جاری ئەبی .

(بیداری) چوونە لای ئافرەتیك بە زینا هیچ ئەثەریکی نیکاحی لی پەیدا نابی . وە (مباشرة) یەعنی خو تیکەڵکردن لەگـەڵ ئافرەت بـە ئارەزووەوە ، مادام چوونەلای لەگەڵ نەبی نابی بەهوی حەرامبوون یـان پەیدابوونی ئەو ئەثەرانەی لەمەوپیش باسمان کردن ، هەرچەند کـابـرا ئاویشی بیتەوە بەهوی ماچ کردنی ئافرەتەکە یا نووساندنی بەخویدا یـا بەهوی دەست لەملکردنیەوە ، یا بە هەر جوریکیتر .

بەشی پینجەم : ئەو ئافرەتانەن کە بەهوی (لعان) لەعنەتکردنەوە لە میردەکانیان جیا ئەبنەوە . ئەوانە بەقەطعی دروست نییە بو کـونـە میردەکانیان جاریکیتر مارەیان بکەنەوە .

بەشی شەشەم : غەیری جوولەکەو گاورە لەناو ژنانی کافردا ، خوای لەوانەبی کە هاوبەش بو خوا دابنی وەکو ئاگرپەرستو بتپەرست، یا هەر باوەری بە خوا نەبی، یا لە ئەهلی کتیبو ئایینیکون بی وەك ئەوانەی کە ئیدیعای ئەوە ئەکەنکە لەسەر دینیحەزرەتی ابراهیمن، یاوەکو(صابئە)کە خویان ئەدەنە پاڵ (صابیء) کە گوایە مامی حەزرەتی نوح بووە ، نـەك ئەو صابئییانە کە گاورن . هەروایە ژنی کە خوی بداتە پاڵ (زبور)و لەسەر دەستووری (زبور) بجوولیتەوە ، یاخود باوکی (کتـابی) بیو دایکی بتپەرست بی یا بەپیچەوانەوە . یاخود لە دینی عیسایی لایدابیو بووبی بە جوولەکە یا بەپیچەوانەوە ، یاخود لە ئایینی ئیسلام پاشـــگەز بووبیتەوە . ئەمانە نیکاحیان بە هیچجوری دروست نییە تـا موســولمان ئـەبن .

بەڵی ژنە جوولەکەو ژنە گاور مارەبڕینیان دروستە بەوشەرتانەی لەوەپێش باسمان کردن • هەروەها مارەبڕینی ژنە (سامری) دروستە کە بەشێکن لە جوولەکە ئەگەر بە خیلافی دینی جوولەکە رەفتار نەکەن ، وە ژنە (صابئی) ئەگەر بەخیلافی دینی مەسیحی رەفتار نەکەن • ئەگینا مارەکردنی ئەمانیش وەکو کافرەکانی تر حەرامە •

ئەگەر ژنێکی موسوڵمان پاشگەز بوەوە ، ئەوە ئەگەر بەر لەوە بوو کە مێردەکەی بچێتەلای ، دەس‌بەجێ نیکاحەکەی بەتاڵ ئەبێتەوە • وە ئەگەر پاش چوونەلای بوو رائەوەستێنو تەماشا ئەکەین ، ئەگەر لە ماوەی (عدّة) کەیدا هاتەوە بو سەر ئایینی ئیسلام ئەوە دەرئەکەوی کە نیکاحەکەی ماوە ، ئەگینا دەرئەکەوی کە هەر لەکاتی پاشگەز بوونەوەیەوە نیکاحەکەی هەڵوەشاوەتەوە •

هەروەها ئەگەر موسوڵمانێك ژنە جوولەکەیەکی هێنا کە ئەویش لای دابوو لە دینی عیسا ، یاخود ژنە گاورێکی مارە کرد کە لای‌دابوو لە دینی جوولەکە ، ئەوەش حوکمی ژنە موسوڵمانێکی هەیە کە پاشگەز بوو بێتەوە لە ئایینی ئیسلام • یەعنی ئەگەر بەر لە چوونەلای لای‌دا لە دینی پێشووی ئەوە دەس‌بەجێ نیکاحەکەی بەتاڵ ئەبێتەوە ، ئەگینا ئەگەر لە ماوەی (عدّة)دا موسوڵمان بوو ئەوە باشە ، ئەگینا لەوکاتەوە کە لە دینی خوی لای‌داوە نیکاحەکەی هەڵوەشاوەتەوە ، وە بەقەطعی دروست نی‌یە بو ئەم ژنە کە بگەرێتەوە سەر ئایینە پێشووەکەی ، بەڵکو ئەگەر پێ‌یەوی نیکاحەکەی هەڵنەوەشێتەوە ئەبێ موسوڵمان ببێ •

جا ئەگەر کەسێك ژنێکی جوولەکە یا گاوری مارە کردو شەرتەکانی تیا هاتەدی ، ئەوە ئەو ژنە کیتابی‌یە وەك موسوڵمان وایە لە نەفەقەو لە دابەش‌کردنی شەوەکانا بەسەر ئەم ژنەو ژنەکانی‌تریا ، وە لە تەلاقدا لەبارەی (سنّی)و (بدعی)یەوە • بەلام میرات نابا لە مێردەکەی‌و

میردەکەیشی میرات نابا لەم • هەروەها میردەکەی ئەتوانی زوری لی بکا بوئەوەی لەپاش لەش پیس‌بوون خوی بشوا هەرچەند کە کافر نی‌یەت هینانی بو نی‌یە ، وە لەکاتی پاکەوە بووندا لە حەیزو لە زەیستانی • هەروەها ئەتوانی زوری لی‌بکا بو شورینی هەر شوینیکی یا هەر جلیکی کە پیس بووبی ، وە لەسەر شوردنی قاپو قاچاخی ، وە ئەتوانی بە زور دەسی پی‌هەل‌بگری لە خواردنی گوشتی بەرازو خواردنەوەی شەراب‌و عەرەق ، وە لە هەر شتیکی‌تری حەرام ، بوئەوەی بەتەواوی لەزەتی لی‌وەربگری •

بەشی حەوتەم : ژنیکە بەهوی تیکەلی‌یەوە لەگەل مەحرەمدا حەرام ئەبی • مەسەلا کەسیك خوشکی یا دایکی یا مەحرەمیکی‌تری تیکەل بیی بە کومەلە ژنیکی ژمیرراوەوەو مەحرەمەکەی خوی نەناسیتەوە ، ئەوە بەقەطعی حەرامە هیچ‌کام لەو کومەلە ژنە مارە بکا ، وە ئەگەر مارەی کرد دانامەزری • بەلام ئەگەر تیکەلی کومەلە ژنیکی لە ژمارە نەهاتوو بووبوو وەك ئەهلی شاریك ئەوە دروستە لەو ژنانە مارە بکا •

بەلی چەند بەشە ئافرەتیکی‌تر هەن مارەکردنیان حەرامە ، بەلام حەرامی‌یەکە بو ماوەیەکی تایبەتی‌یە • یەکەم : ئەو ژنانە کە پیاو بی‌یەوی لەگەل مەحرەمی خویاناکویان بکاتەوە لە نیکاحدا وەکو دوو خوشك ، وە ژنو پووری • قاعیدەی زانینی ئەم جورە حەرامی‌یە ئەوەتە هەردوو ئافرەتیك کە خزمایەتی‌یەکی‌وایان لەبەینابی بە نەسەب یا بە شیر کە ئەگەر فەرز بکەین یەکیکیان پیاوە ، نیکاح حەرام بی لەنیوانیانا ، ئەوە کوکردنەوەیان پیکەوە حەرامە لە نیکاحی یەك‌کەسدا• جا ئەگەر لە عەقدیکا دوو ئافرەتی‌وای کوکردەوە ، ئەوە نیکاحی هەردووکیان بەتالە • وە ئەگەر بەرودوا هاوردینی ئەوە نیکاحی پیشووەکەیان دامەزراوەو هی دووهەمیان بەتالە • هەروەها ئەگەر

پیشووەکەیان تەلاقی کەوت بە تەلاقی (رجعي) کــە ئـەتـوانی بە بی مارەکردنەوە بیگیریتەوە بوژیر نیکاحی خوی ، چونکە ژنیك کە تـەلاقی (رجعي)ی کەوتبی لە حوکمی ژندایە بو میردەکەی • بەلی ئەگەر تەلاقی بەشیوەی (بائنە) کەوتبوو یاخود فەســـخی نیکاحی کرابووەوە ، ئـەوە دروستە دووهەمەکەی بەسەرا بهینری ، هەرچەند هیشتا (عدە)ی ژنــە تەلاقدراوە (بائنە)کە یا ژنە نیکاح هەلوەشینراوەکە تەواو نەبووبی •

جا بەوقسەیە کە وتمان « بە نەسەب یا بە شیر » ئەوە دەرچوو کە ئافرەت کو بکریتەوە لەگەل کونە خەسوویا یەعنی لەگەل دایکی میردی پیشوویدا ، یا لەگەل کونە بووکیا یەعنی لەگەل ژنی پیشووی کوریــا ، یا کوبکریتەوە لەگەل رەبیبەی ئەو پیاوەدا کە لە غەیری دایکی کچەکەی بی ، یا کوبکریتەوە لەگەل رەبیبەی میردەکەیا لە ژنیکیتری ، یا خوشکی دایکیی کەسیك کوبکریتەوە لەگەل خوشکی باوکیی ئەوکەسەدا •

وە بەوقسەیە کە وتمان ئەگەر یەکیکیان فەرز بکەین بە پیاو نیکاح حەرام بی لەنیوانیانا ، ئەوە دەرچوو کە ئافرەتیك کوبکریتەوە لـەگـــەل کچی پووریا خوای پوورەکەی خوشکی باوکی بی یا خوشکی دایکی • ئەمانە کوکردنەوەیان دروستە •

دووەم : مارەکردنی ئافرەتیك کە زیاد بی لەسەر ئەو ژمارەیە کـە بەپیی شەرع مارە کردنی دروستە • پیاوی ئازاد حەقی هەیە چوار ژنی لە یەككاتدا هەبی ، کە کردی بە پینج ئەوە نیکاحی پینجەمیان دانامەزری• جا ئەگەر بە یەك عەقد پینج ژنی هینا ئەوە نیکاحی هەموویان بەتالە • وە ئەگەر بەرودوا بوون ئەوە نیکاحی پینجەمو زیاتر لە پینجەمیان بەتالە • وە هەتا ئەو چوار ژنە لە نیکاحی ئەو کابرایەدا بن دروست نییە ژنیتر مارە بکا ، هـەروەهــا ئـەگـەر تەلاقیشــــیان بدا بـە تەلاقی (رجعي) • بەلام ئەگەر تەلاقی دان بە تەلاقی (بائن) یاخود نیکاحی هەلوەشـایەوە

یا بەهوی لەعنەت کردن (لعان)ەوە ژنەکان لە نیکاحی دەرچوون دروستە هیتر مارە بکا هەرچەند (عدّە)ی ئەو ژنە پێشـــووانەشی بەســـەر نەچووبی •

چوارەم : ژنێکە کە لە ئیحرامی حەج یا عەمرەدا بی ، ئەمە نیکاحی دروست نی‌یە تا لی‌ئەبیتەوە •

پینجەم : ژنێکە لە (عدّە)ی کەسێکی‌ترا بی غەیری ئەوکەســـەی کە ئەیەوی مارەی بکا ، خـوای (عـــدّە)ی تـەلاق یـا (عــدّە)ی هەلوەشاندنەوەی نیکاح • ئەوە تا (عدّە)کەی تـەواو ئـەبی نیـکاحی دروست نی‌یە • شەشەم : ژنێکە کابرای میردی هەر سی تەلاقەی دابی • ئەمە نیکاح ناکریتەوە لەو میردەی تا جاش (تحليل) نەکریتەوە ، یەعنی تا شوونەکا بە میردیکی‌تر و ئەویش جیا ببیتەوە لی‌ی بەهـوی تـەلاق یـا هەلوەشاندنەوەی نیکاح یا مردنیەوە •

لەم تەحلیل‌کردنەدا چەند مەرجیك پیویستە • یـەکەم : ئـەوەیـە نیکاحەکە دروست‌و راست بی ، ئەگینا نیکاحی دانەمەزراو ژنی پی حەلال نابی ، هەرچەندیش کابرا بچیتەلای • دووەم : ئەوەیە میردەکە لـــە تەمەنیکا بی کە بەتەبیعەت ئارەزووی ژن بکا • سیهەم : ئەوەیە ئەو میردە برواتە لای ژنەکەو ئیشی لەگەل‌دا بکا • چوارەم : ئەوەیە کە لەم‌میردە جیا ببیتەوە بە مردن یا بە تەلاق یا بە هەلوەشاندنەوەی نیکاح • پینجەم : ئەوەیە (عدّە)ی ئەو جیابوونەوەیش بەسەربچی • جا ئەگـەر ئـەم مـەرجانە هاتنەجی دروستە میردە پیشووەکەی مارەی بکاتەوە • وە قەیـدی نی‌یـە ئەگەر کابرای میردی دووهەم لە وەختی نووستنی ژنەکەدا برواتە لای یا لە حەیزا یا لە زەیسانی‌یا یا لەکاتی روژوودا یا لە (عدّە)ی شـوبهەدا ، بەم‌رەنگە پاش ئەوە کە مارە کرا لەم کابرایەی دووهەمە کـە پی‌ی‌ئەلین (محلل) کەسیکی‌تر بە شوبهە برواتە لای‌و محللەکەیش لەو (عدّە)ی

شوبهەیەدا بە حەرامی بڕواتە لای ، یاخود کە چووە لای شتێك بپێچێ بە ذەکەرییەوە یاخود ئاوی نەیەتەوە ، یاخود ژنەکە (بی بن) بیو بەکارەتی لانەچی !• لە (تحفه)دا فەرموویەتی بە هەموو ئەم وەزعانە تەحلیلەکـە تەواو ئەبی •

جا ئەگەر بە ڕیکەوت ژنەکە شووی کرد بە کەسێک ، وە لەپـاش گواستنەوەی کابراکە مرد یاخود تەلاقیدا ئەوە باشـە • وە ئـەگـەر کەسێکیان دوزییەوە بوی مارە بکەن ، وە لەپاش چوونـەلای تـەلاقی بدا ، ئەوە ئەگەر بە بێناوبردنی هیچجورە مەرجێك ژنەکەی بو مارە کرا ئەوە باشە • وە ئەگەر لەناو عەقدەکەدا شەرتیان کرد هەر کە چووە لای تەلاقی بدا یا تەلاقی بکەوێ یا نیکاحی نەمینی یا (بائنه) ببێتەوە ، ئەوە ئەو نیکاحە بەتالە ، وە بەم نیکاحە حەلال نابێتەوە بو مێردە پێشووەکەی • وە ئەگەر لە عەقدەکەدا شەرتەکە نەکرا بەلام لەپێشا کابرا حالی کرابوو لـە ئیشەکە وە لەناو عەقدەکەدا لەدلا هەبوو ، ئەوە بە ظاهیری شـــەرع دروستە ، بەلام کەراهەتی هەیە •

ئەگەر ئەو ژنە کە سێ تەلاقەی کەوتووە ، لەپاش ماوەیەك کـــە بەشی ئەوەی ئەکرد شـوویەکی تیـا بکاو تـەلاق بـدریو (عـدّه)ی بەسەربچێ ، هاتەوە ، وە ئیدیعای کـرد کـەوا تەحلیـلکراوەو مێردە پێشووەکەی باوەری پێکرد ، ئەوە بە بێسوێن قسەکەی قوبوول ئەکری• هەتا وەکو ئەگەر راستیی قسەی ژنەکەشی نەئەچوە دلەوە هەر دروستە مارەی بکاتەوە لەبەرئەوە کە لە عەقدا قسەی خاوەنەکەی حیسـابە ، وە لەممەسئەلەیەدا ئەو ژنە خاوەنی عەقدەکە بووە • بەلی لەمکاتەدا کەراهەتی هەیە مێردی پێشوو مارەی بکاتەوە تا تەحلیلەکەی بەتـەواوی بو سـاغ نـەبێتـەوە •

وە ئەگەر کابرای مارەکەر (محلل) وتی تەلاقم نەداوە ئەوە باوەر

به قسەکەی ئەکری مادەم میردی پیشوو نەزانی کە درو ئەکا • ئـەگـەر کابرای مارەکەر وتی نەچوومەتە لای‌و ژنەکەیش وتی هاتوەتەلام ، ئەوە ئەگەر میردی پیشوو باوەری بە قسەی ژنەکە ئەکرد دروستـــە مـارەی بکاتەوە ، هەرچەند وەلی‌ی ژنەکە بەتەنها یا شاهیدەکانی عەقدەکە بەتەنها لەسەر قسەی کابرای مارەکەر بن • بەلی ئەگەر شاهیدەکان لـــەگـــەل وەلی‌ئەمری ژنەکە هەموو لەسەر قسەی کابرای مارەکەر بن ، ئەوە باوەر بە قسەی ژنەکە ناکری •

وە ئەگەر میردە پیشووەکە خوی ژنەکەی بەدرودا خستـــەوەو وتی حاشا مارە نەکراوی لەکەس ئەوە بوی دروست نی‌یە بوی مارەی بکاتەوە مادەم پەشیمان نەبیتەوە لە بەدرودا خستنەوەکەی • جا ئەگەر پەشـــیمان بوەوەو وتی لام مەعلووم بوو کە راست ئـەکـا ئەوە دروســـتە مـارەی بکاتـــەوە •

وە ئەگەر ژنەکە پی‌ی‌لی‌نا کەوا شـــووی کردووە بە کابرایـــەکی تازە ، کەچی لەدوایدا پەشیمان بوەوە ، ئەوە ئەگەر لەپیش مارەکردنەوەدا بی لە میردە پیشووەکەی ، یا لەپاش مـارەکـردن‌و پیش چوونەلای‌دابی قسەکەی قوبوول ئەکری • وە ئەگەر لەپاش مارەکردن‌و چوونەلای‌دا بی قیمەتی نی‌یە ، چونکە ئەصل لە عەقددا دامەزرانیەتی ، وە پاش ئەوەش کە ژن مارە کرایەوە لە میردی پیشووی عەقدەکە تیک‌ناچی بـە قســـەی ئـەو ژنـە •

باسی ئەوانەی کە بەشوودانی ژنیان بەدەستە (وَلِيّ)

لەناو ئەوانەدا کە حەقی بەشوودان‌و مارەبرینی ئافرەتیان بەدەستە ، باوک لەپیش هەموویانەوەیە ، ئەمجا باپیرە ، ئەمجا برای باوکی‌و دایکی ،

ئەمجا برای باوکی ، ئەمجا کوری برای باوکیو دایکی ، ئەمجا کوری برای باوکی ، هەرچەند دووریش بکەونەوە ، ئەمجا مامی باوکیو دایکی، ئەمجا مامی باوکی ، ئەمجا کوری مامی باوکیو دایکی ، ئەمجا کوری مامی باوکی • هەروەها ئەم حەقە ئەگا بە مامی باوکی ژنەکەو ئەولادی ئەوو مامی باپیرەیو ئەولادی ئەویش •• لەم ریزەوە کە باسمان کرد دەرکەوت برای دایکیو مامی دایکی حەقی بەشوودانو مارەبرینی ئافرەتیان نییە •

بەلی عەلاقەی دایك بە ئافرەتەوە ئەبی بەهوی پیشکەوتنی هەندیکەس لەسەر هەندی کەسیتر • کەواتە ئەگەر ژنیك دوو ئاموزای هەبوو ، وە یەکیکیان برای دایکیشی بوو ئەوە ئەمەیان پیشئەکەوی ، خواه ئەو دوو ئاموزایە وەکو یەك بن یەعنی هەردوکیان کوری مامی باوکیو دایکی یا کوری مامی باوکی بن ، یاخود یەکیکیان بەهیزترو بیهیزەکەیان عەلاقە دایکییەکەی هەبی • کەواتە ئەگەر ئافرەتیك ئاموزایەکی باوکیو دایکیی هەبوو لەگەل ئاموزایەکی باوکیدا ، وە ئاموزا باوکییەکەی لە هەمان کاتا برای دایکیشی بوو ، ئەوە ئەمەیان پیشئەکەوی لەسەر ئەوی پیشوویان، چونکە ئەمیان لەلایەن دایکەوە برایەتیو لەبەرئەوە پەیوەندی زورترە لەگەلی •

بەلام ئەگەر ژنیك دوو ئاموزازای هەبوو ، وە یەکیکیان کوری خوی بوو ، مەسەلا ئەو ژنە شووی کردبوو بە ئاموزای خوی و کوریکی لی بووبوو ، وە ئەویتریان برای دایکیی بوو ، ئەوە ئەو ئاموزازایەیان پیشئەکەوی کە کوری خویەتی لەسەر ئەویان کە برای دایکییەتی ، چونکە کور عەصەبەیە نەوەك برای دایکی •

لەناو ئەم وەلیئەمرانەدا کە باسمان کردن کەسیان حەقی مەجبوورکردنی ژنی نییە بو شووکردن بە کەسیکی تایبەتی تەنها باوكو

باپیرە نەبی ، ئەویش بەومەرجە کە شەرتەکانی دروستیی مەجبوور کردن هاتبنەدی ، وە کەسیان ویلایەتی میردو ژنی پیکەوە پی‌ناکری تـەنهـا باپیرە نەبی •

هەروەها دەرکەوت لەوتەرتیبەوە کە لەوەپیش باسمان‌کرد ، ئەمە کەوا کوری ژن حەقی ویلایەتی نی‌یە بەوصیفەتە کە کوری ژنەکەیە • بـەلی ئەگەر وەکو کوریەتی ئاموزازایشی بی یاخود قاضی بی ، ئەوە ئـەتـوانی بە صیفەتی ئاموزایەتی یا قاضی‌یەتی دایکی خوی مارە ببری لە کابرایەك •

جا ئەگەر وەلی‌ئەمری ژن بەهوی نزیکی (نسب)ەوە دەس‌نەکەوت، ئەوجار حەقی ئەوانەیە کە ئەهلی ئازادکردنن ، یەعنی ئەگەر ئافرەتەکـە بەندەی ئازادکراو بوو ، ئەوە ئازادکەرەکەی حەقی هەیە بیدا بە شوو • ئەوەش بزانین کە ئەم حەقە بە نیسبەت ئازادکەرو ئازادکراوەوە بە میرات ئەروا وەکو لەنەسەبدا • وە ئەگەر ئافرەتەکـە بەنـدەی ئـازادکراویش نەبوو ، حەقی بەشوودانی هی حوکمرانی موسولمانانە لەوشوینەدا •

باسی ویلایەتی قاضی بەدریژی

قاضیی شەرع لە چەند شوینیکا ئافرەت ئەدا بە شوو • یـەکـەم : لەشوینیکا کە ئافرەتەکە کەسیکی نەبی وەلی‌ئەمری بی بە نەســـەب • دووهەم : لەشوینیکا کە وەلی ئەمری ببی بە نەسەب ، بەلام شـتیك ببی بەهوی ئەوە کە ئەو وەلی‌ئەمرە واجبی خوی پی نەبینری • مەسەلا مندال بی یا شیت بی یـا فاســق بی یـا نـەفـام بی ، وە لـەویش بەولاوە وەلی‌ئەمریکی‌تری دووری بە نەسەب نەبی • ئەگینا لەصوورەتیکا کـــە برای ژنەکە مندال بی ، ئەگەر مامی هەبی ئەو عەقدی نیکاحەکە ئـەکـا نـەك قاضی •

شیهەم : لەکاتیکا کە وەلی ئەمری نەسەب بی سەروشوین رویشتبی ، ئەوە جەتا ماوەیەکی وا تی ئەپەری کە قاضی بتوانی حوکم بکا بە مردنی ، هەر قاضی کچی ئەوکەسە مارە ئەکا • جا پاش ئەوە کە قاضی حوکمی کرد بە مردنی ، ئەگەر وەلی ئەمری دووری هەبوو ئەوە ئەو مارەی ئـەکـا ، ئەگینا ویلایەتەکە ئەگەریتەوە بو قاضی • چوارەم : لـەکـاتیـکا کە وەلی ئەمری نەسەب ئیحرامی دابەستبی بو حەج یا بو عەمرە، خواە ئیحرامەکەی دروست بی یا بەتال بی •

پینجەم : لەکاتی (عضل)دا یەعنی لەکاتیکا کە کچیکی بالغەی عاقلە داوا بکا لە وەلی ئەمرەکەی کە مارەی بکا لە کەسیکی هاوکووفی خوی ، وە ئەویش بە بی بیانوویەکی شـــەرعی مـارەی نـەکـا لەوکەســـەو هاوکووفیکی تری خوی نەبی بیداتی ، ئەوە ئەگەر ئەم بەشوونەدانە جاریك یا دوو جار بی قاضی ئەتوانی کچەکە مارە بکا لەو هاوکووفەی ، چونـکە وەلی یەکە بەم یەك دووجارە فاسق نابی و لەسەر ویلایەتی خوی ئەمینیتەوەو قاضی ئەبی بە جی نشینی • بەلام ئەگەر ری لی گرتنەکەی بوو بە سی جار یا زیاتر ئەوە بەوە فاسق ئەبی و ویلایەتەکەی ئەروا بو وەلی ئەمری دوور • بەلی ئەوەندە پیویستە ئەو ری لی گرتنە ئیسبات ببی لای قاضی ، یەعنی یـا خوی ببینی یا بە دوو شاهید ئیسبات ببی ، ئەگینا ئـەم وەلی ئـەمرە دوورە لەخویەوە ناتوانی کچی کابرا بدا بە شوو •

شەشەم : بەهوی دیار نەبوونی وەلی یەوە ، واتە ئـەوەندە دوور بی لەو شوینەوە کە ئەگەر بوی بروی ، بوت هەبی لەریگەدا نویـژ کورت کەیتەوە کە ئەکاتە دوو مەنزل یا زیاتر • ئەگەر دووری یەکـــەی لـەم مەسافەیە کەمتر بوو قاضی ناتوانی بە بی ئیذنی ئەو ژنەکەی مارە ببری • ئەگەر کچیك هاتە لای قاضی و وتی باوکم دوو مەنزل ریگا دوورە لیرەوە، دروستە بو قاضی مارەی ببری ، بەلام سوننەتە داوای شاهیدی لی بکا بـو

ئیسباتی کردنی دیار نەبوونی باوکی • جا ئەگەر پاشان باوکی هاتەوەو ئیددیعای کرد کەوا بەر لەوە قاضی کچەکەی بدا بە شوو ، ئەو خۆی مارەی بڕیوە لە کەسیکی‌تر ، ئەوە ئەگەر بە شاهید ئەوەی ئیسبات کرد ، ئەو عەقدەی کە قاضی کردوویەتی هەڵئەوەشیتەوە ، ئەگینا بە دروست دائەنری‌و بە قسەی ئەو باوکی کچە تیك‌ناچی •

حەوتەم : کاتیکە کە وەلی‌ئەمری ئافرەتەکە حەپس بی‌و مەیدانی وەکیل گرتنی نەبی • هەشتەم : کاتیکە کە وەلی‌ئەمرەکە لەترسانا خۆی شاردبیتەوەو نەویری دەرکەوی • نوهەم : کاتیکە کە وەلی‌ئەمرەکە خۆی بە زل بزانی‌و ریگای بەشوودانی ئافرەتەکە نەدا • دەهەم : کاتیکە کە وەلی ئەمری ئافرەتەکە بی‌یەوی مارەی بکا بو خوی یا بو کوریکی مندالی، وە وەلی‌ئەمریکی‌تری هاوپایەی خوی نەبی عەقدی بکا بوی • یانزەهەم : کاتیکە باپیرە بی‌یەوی ئافرەتەکە مارە بکا لە کورەزای خوی ، وە مەجالی زورکردنیشی نەبی لی‌ی تا بەتەنیا خوی (ایجاب)و (قبول)ەکە جی‌بەجی بکا ، لەبەرئەوە کە ئافرەتەکە نابالغو بیوەژن بی ، مەسەلا ، ئەوە لەم‌حالەدا واجبە قاضی ایجابی عەقدەکە بکاو وەلی‌یەکەی قوبوولی بکا •

دوانزەهەم : کاتیکە کە ئافرەتەکە بالغ بووبی‌و شیت بی‌و باوكو باپیرەی نەبی ، ئەوە قاضی ئەتوانی لەبەر پاراستنی مەسلەحەتی ژنەکە مارەی ببری لە کەسیك ، بەلام ئەبی موراجەعەی وەلی نەسەبیشی بکا بوئەوە ئەوانیش ریگا بدەن •

ئەگەر ولاتیك قاضی‌ی تیا نەبوو لەبەرئەوە کە لەژیر دەسەلاتی سولتانی موسولمانانا نەبوو ، واجبە لەسەر دەسەلات‌داری ئەو ولاتە قاضی‌یەك دابنی بو بەریوەبردنی کاروباری موسولمانان ، وە ئەو قاضی‌یە هەرچەند سولتانی موسولمانان دای‌نەناوە ئەبی بە کاربەدەستی موسولمانانی ئەو ناوچەیە •

له هەرشوێنیکا کە قاضی ژن مارە ببری پێویستە چەند شـــەرتێك بێتەدی • یەکەم : ئەوەیە ئەو ژنە دانیشتووی ئەو شوێنە بێ کە حوکمی قاضی‌یەکەی بەسەرا ئەروا ، هەرچەند بە ڕیبواری‌یش ڕێی تی‌کەوتبێ • دووهەم : ئەوەیە ئەوکەسە کە داوای ژنـەکە ئەکـا هـاوکـووفی بێ • سێهەم : ئەوەیە بەکەمتر لە مارەیی هاوچەشنی خوی مارەی نەکا • جـا ئەگەر ئافرەتێکی بێ‌وەلی داوای کرد لە قاضی کە مارەی بکا لە کەسێك کە هاوکووفی نەبێ دروست نی‌یە مارەی بکا وە ئەگەر کردی بەتالـە • بەلام گەلێك لە زانایانی مەذهەبی شافیعی فەرموویانە دروستە •

وە لە حالێکا کە قاضی لەبەرئەوە ژنەکە مارە ببری کە وەلی‌ئەمرەکەی دوور بێ لەوشوێنەوە ، دروست نی‌یە مارەی ببری لەکەسێك کە هاوکووفی نەبێ ، بەلام گەلێك لە زانایانی شەرع فەرموویانە ئەگەر فاسـقی بـلاو بووبوەوە بە ولاتا ، وە ئافرەتەکەیش هاوکووفی نەبوو ، وە ئـارەزووی نەفسی هەبوو ، ئەوە دروستە قاضی مارەی ببری لەکەسێك کە هاوکووفی نەبێ ، بەتایبەتی ئەگەر ترسی فیتنەو فەسادی حالی ژنەکەی ببێ ، یاخـود ژنەکە موحتاج بێ بە مەسرەف بو ژیانی • ئەوەندە هـەیـە لەمجـــورە شوێنانەدا ئەبێ قاضی لەناو خەلکە ناهاوکوفـەکـانـدا مارەی ببری لـــە بـاشتریان • ئەگینا ئەبێ ژنی بێ‌وەلی هەر ماتـل ببێ بەتایبەتی کـــە لـــە نەسەبێکی شەریف بێ !•

جا ئەگەر قاضی لە مەذهەبی (أصح) نەهاتە خوارەوەو ژنـەکـەی مارە نەبری لە ناهاوکووف ، وە لەوولاتەدا قاضی‌یەکی‌تری‌وا هەبوو کـە بە مەذهەبی ئەو ئەم نیکاحە دروست بوو ، ژن‌و پیاوەکە برون بولای ئەو قاضی‌یە • ئەگەر ئەویش نەبوو ، وە لەوشوێنەدا پیـاوێـکی دادپـەروەر هەبوو ، بیکەن بە حەکەم‌و ئەویش ژنەکە مارە ببری لە کابرا • وە ئەگەر ئەمیش نەبوو ، ئەمجار پێویسـت ئەبێ لەسـەر قـاضی‌یەکـە مـارەی بکا

لەوکابرایە بەناچاری وەکو لە (تحفه)دا لە سەرەتای باسی هاوکووفی‌یەوە ئەلی • وە ئەگەر نە وەلی نەسەب هەبوو وە نە قاضی لەو ولاتەدا ، دروستە ژنەکە پیاویکی دادپەروەر بکا بە وەلی ئەمری خوی بوئەوەی مارەی ببری لەوکەسەی کەداوای کردووە •

باسی بە وەلی ئەمر کردن (تولیه)و
بە حەکەم کردن (تحکیم)

(تولیه) ئەوەیە کە ئافرەت پیاویکی دادپەروەر بکا بە وەلی‌ئەمری خوی‌و دای‌بنی لە جیگەی باوکی بوئەوەی مارەی ببری لەوکەسەی کە ئەیەوی‌بیهینی•شەرتی(تولیه)ئەوەیە ئافرەتەکە وەلی‌ئەمری بە نەسەبی نەبی‌و ئەو شوینەیش قاضی‌تیا نەبی • بەلام نەبوونی وەلی دووجورە • نەبوونی (حسي) کە ئەوەتە هەر بە یەکجاری نەبی ، وە نەبوونی (شرعي) کە ئەوتە وەلی‌یەکە ببی بەلام ژنەکە مارە نەکا لەو هاوکووفەی کە هاتوە بو خواستنی، وە هیچ‌جورە بیانوویەکی‌شەرعی‌یشی نەبی،وە جاریك یا دووجار مەنعی ژنەکە بکا لە شووکردن • لەم صوورەتەدا ئەگەر قاضی نەبوو ئەو ژنە مارە بکا ئەوە ژنەکە ئەتوانی پیاویکی عادل بکا بە وەلی ئەمری خوی • هەروەها نەبوونی قاضی‌یش لەسەر دووجورە : نەبوونی (حسي) واتە قاضی لە ولاتەکەدا نەبی ، وە نەبوونی (شرعي) کە ئەوەتە قاضی ببی بەلام بە بی‌خەرج کردنی پارەیەکی زور ژنەکە مارە نەکا لەکابرا • لیرەدا ژنەکە بوی دروستە پیاویکی عادل بکا بە وەلی ئەمری خوی • جا ئەم پیاوە دادپەروەرە وەك باوك ژنەکە مارە ئەکا لە کابراو کابرا قوبوولی نیکاحەکە ئەکا بوخوی •

(تحکیم)یش ئەوەیە ژنەکەو پیاوەکە هەردوکیان شەخصیك بکەن بە حەکەمی خویان بوئەوە عەقدەکە جاری بکا لەبەینیانا ، وە خوی ئیجاب‌و

قەبوولەکە تەواو بکا • مەسەلا لە حوضووری دوو شاهیدا بلیت وا ئـەم ژنەم مارە بری لەم پیاوە لەسەر ئەوەندە مارەیی وە قەبوولی نیکاحی ئـەو ژنەیشم کرد لەبو ئەم پیاوە لەسەر ئەو مارەیی‌یە • جا ئـەگـەر قـاضی‌ی ئیجتیهادکەر لە ولاتەکەدا هەبوو ئەوە شەرتی ئەم حـەکـەمـە ئـەوەیـە دادپەروەرو ئیجتیهادکەر بی • وە ئەگەر قاضی‌ی ئیجتیهادکەر لە ولاتەکەدا نەبوو ، یەعنی ولاتەکە قاضی‌ی هەر تیا نەبوو یا قاضی‌ی تیـا بوو ، بـەلام تەقلیدکەر (مقلد) بوو ، وە بە بی‌پارەیەکی زور ئەو عەقدەی نەئەکرد ، ئەوە تەنها ئەوەندە بەسە بو حەکەمەکە کە عەدالەتی هەبی ، وە شـەرت نی‌یە خاوەن ئیجتیهاد بی • بەلام ئەگەر قاضی‌ی تەقلیدکەر هەبوو ، وە بە بی پارەیەکی زور عەقدەکەی بو ئەکردن ، ئەوە دروست نی‌یە ئینسـانی غەیرە موجتەهید بکری بە حەکەم •

هەروەها شەرتە بو بە حەکەم‌کردن کە وەلی نەسەب نەبی • کەواتە حەکەم راگرتن دروست نی‌یە لەکاتیکا کە وەلی‌ئەمرەکە دیـار نـەبی‌و دوورکەوتبیتەوە • ئەمە ئادابی حەکـەم راگرتنـە وەکو لـە (تحفـە)و (شیروانی)دا باس‌کراوە • بەلی ئیمامی (اذرعی)و (ردّاد) فەرموویانە حەکەم راگرتن دروستە لەکاتیکا کە وەلی نەسەب ببی بەلام دیار نـەبی‌و دوور کەوتبیتەوە • هەروەها گەلی لە زانایانی وەك (بلقینی) فەرموویانە لەکاتی فیسقی عوموومی‌دا دروستە ئینسانی فاسق بکری بە حەکەم مادەم قاضی‌ی ئیجتیهادکەر لە ولاتا نەبی • وە ئەوکەسەی کە بو نەفسی خـوی تەقلیدی فەرموودەی ئەم ئیمامانە ئەکا ئەبی ئاگای لەوە ببی کە (تلفیق) نەکا ، واتە تەقلید کردنەکەی نەبی بەهوی ئـەوە کـە رەفتـار بە دوو فەرموودەی دژی یەك پەیدا ببی •

(بزانن) دروستە قاضی یەکیك بکا بە جی‌نشـــینی خـوی بو بەجی‌هینانی هەندی لەو عەقدانە کە بەخوی ئەکرین بەوشەرتە لە فەرمانی

دانانیا بە قاضی مەنعی نەکرابی لە جی‌نشین دانان ، ئیتر خواە ئیذنی درابی یا باسی نەکرابی ، وە خویشی ئیشی ئەوەندە زور بی فریـــای هـەمووی نەکەوی • جا ئەگەر هاتو قاضی کەسیکی کرد بە جی‌نشینی خوی ئـەوە ئەبی یا بە وتن رووبەروو بیکا بە جی‌نشین، یا ئەگەر ئەو کابرا لەوشوینەدا نەبوو ئەبی دوو شاهید ئەو قسەیەی قاضی‌یەکە بگەیەنن بە جی‌نشینەکە • ئەگەر قاضی بە نووسین بوی بنووسی ، وە بە لەفظو وتن نەیکا بە جی‌نشین ئەوە هەر عەقدیك ئەم جی‌نشینە بیکا بەتالە • بەلی ئەگـــەر لـــەگــەل نووسینەکەدا کابرا بە وتنیش کردی بە جی‌نشین ، ئەوە لەپاش گەیشتنی نامەکەی هەر عەقدی بکا دائەمەزری • بەلام کابرای جی‌نشـــــین تـا بەئاشکرا نەزانی کە بە وتن کراوە بە جی‌نشین ، دەس‌بخـــاتـە هــــەر عەقدیکەوە گوناهبار ئەبی •

باسی ئەوانەی حەقی مارە برینیان هەیە (ولی نكاح)

وەکو لەمەوپیش باسمان‌کرد ویلایەتی نیکاح‌کردن یەعنی حەقی ژن مارەبرین بو ژن‌و مندال‌و شیت نی‌یە ئەگەر شیتی‌یەکەی هەمیشەیی بی • هەروەها ئەگەر پچر – پچریش بی لە ماوەی شیتی‌یەکەیدا حەقی نی‌یە • بەلی ئەگەر لەسالیکا روژیك شیتی‌ی بەسەرا ئـــەهـات ئـــەوە مـــەنعی ویلایەتەکەی لی ناکری‌و ئەبی چاوەروانی‌ی چاك بوونەوەی بکەین‌و کە چاك بووەوە ئەووەختە ژنەکە مارە ئەبری •

هەروەها ویلایەت نی‌یە بو کەسیك کە بیری لی‌تیك‌چووبی ، خواە هەر لە ذاتی خویدا بی‌هوش بی ، یاخـود بـەهـوی پیری‌و نەخوشی‌یەوە سەری لی‌تیك‌چووبی • هەروەها بو کەسیکیش کە هەر بە سەفیهی بالـــغ بووبی ، یاخود بەروشدەوە بالغ بووبی ، بەلام لەدوایدا دەسی کـــردبی بە سەفاهەت‌و قاضی‌یش حیجری نابیتە سەرو مەنعی تەصـــەروف کردنی

لی‌کردبی لە مالی خویا • بەلی ئەگـــەر قاضی گوێی نەدابوویەو مەنعی تەصەروف کردنی لی‌نەکردبوو ئەوە بە سەفیهی بەرەللا دائەنری‌و هەموو تەصەروفاتیکی دروستە •

هەروەختیك وەلی نیکاح یەکیك لەم مانیعانەی پیوەبوو ، ئەوە حەقی ویلایەتەکە ئەروا بو کەسیك کە لەو دوورتر بی‌و مانیعیـك نەبی ریی ویلایەتی نیکاحی لی‌بگری ، مەسەلا لە باوکەوە بو باپیرە ، وە لە براوە بو برازا • وە ئەگەر وەلی‌نەسەبی غەیری ئەوکەسە عـەیبـدارەی نـەبـوو ویلایەتەکە ئەروا بو قاضی • وە ئەگەر وەلی لە هوشی خوی چوو ، ئەوە ماوەیەك چاوەروانیی ئەکەین ، ئەگەر بی‌هوشی‌یەکەی دریژەی کیشـاو چاك نەبوەوە ، ویلایەتەکەی لی‌ئەسەنریتەوە ، وە ئەگەر چەند روژیـك دریژەی‌کیشا ئەوە حەقی ویلایەتەکەی ئەمینی • جا ئەگەر وای لی‌هاتبوو هەر چەند روژیك جاریك لە هوشی خوی ئەچوو ، وە پاش چەنـد روژ چاك ئەبوەوە ئەبی چاوەروانی بکەین چاك بیتەوەو ویلایەتەکەی لەدەست وەرناگیری •

بەپیی فەرموودەی مەذهەبی ئیمامی شافیعی ، فاسق حەقی ویلایەتی نی‌یە • بەلام لەپیشەوە فەرموودەی دووهەمی ئیمامەمان گیرایەوە کە زانـا گەورەکانی مەزهەبی ئیمامی شافیعی ئیختیاریان کردووە کەوا لەکاتیـــکا فاسقی بلاو بوویتەوە فاسقیش حەقی ویلایەتی ئەبی • بـەلی کـویـری مانیعی ویلایەت نی‌یە •

باسی ئەو وەلی‌یەی کە حەقی زور کردنی هەیە لە کورو کچ (ولی مجبر)

وەلی یا بنچینەیە (أصول) یا دەوروپشـــتە (حواشی) • وە بـــە عیبارەتیکی‌تر وەلی یا حەقی زورکردنی هەیە لە کورو کچ یا نی‌یەتی •

وەلی لە (أصول)دا حەقی چەند شتێکی هەیە کە وەلی‌یەکانی تر حەقی ئەوەیان نی‌یە • یەکەم : ئەوەیە ئەتوانی کچی خوی یا کورەزای خوی منداڵ بی یا باڵغە بی ، مادام بیوەژن نەبی ، مارەی ببری بە بی‌ئەوەی کە داوای ئیذنی لی‌بکا • مەذهەبی ئیمامی شافیعی وایە ئەگەر باوكو باپیرە دادپەروەر بن حەقی مەجبوورکردنی کچیان هەیە کە شوو بکا بە کەسێکی تایبەتی چونکە خوشەویستی‌و دادپەروەری‌یەکەیان مەیدانی ئەوە ناهیلیتەوە کە میردی خراپ بو کچەکە بدوزنەوە ، وە بەپیی مەسلەحەتی ئەوکچە ئەیدەن بە شوو • بە فەرموودەی زانایانی (متأخرين) ئەگەر باوكو باپیرە فاسقیش بن هەرحەقی مەجبوورکردنی کچیان هەیە کە شوو بکا بە یەکیکی تایبەتی • بەلام لەگەل ئەوەشدا سوننەتە داوای ئیذنی لی‌بکەن بو دلخوش‌کردنی ئەگەر باڵغ بووبی ، یا باڵغ نەبووبی بەلام چاكو خراپ لەیەك جوی بکاتەوە •

بی‌دەنگ‌بوونی ئافرەت بە ئیذن دائەنری لە ئەصلی عەقدەکەدا بو ئەو شەخصە ناوبراوە هەرچەند هاوکووفیشی نەبی ، بەوشەرتە لەگەل نارەزایی‌دا نەبی وەکو هاوارکردن‌و لەخوّدان •

بوئەوە کە باوكو باپیرە حەقی ناچارکردنی کچیان هەبی حەوت شەرت هەیە چواریان شەرتی دامەزرانی عەقدەکەن • یەکەم : ئەوەتە ئەوکەسە کە کچەکەی بو مارە ئەکەن هاوکووفی کچەکە بی لە هەموو صیفەتەکانی هاوکووفی‌دا • دووەم : ئەوەیە دەستی بروا بەسەر (مهر المثل)ی کچەکەدا • سێیەم : ئەوەیە دوژمنایەتی نەبی بە هیچ‌جوری لەبەینی کچەکەو وەلی ئەمرەکەیدا • چوارەم : ئەوەیە دوژمنی‌یەکی ئاشکرا نەبی لەبەینی کچەکەو خوازبینی‌کەرەکەیدا • کەواتە دروست نی‌یە مارەکردنی کچیکی ناباڵغ لە کوریکی باڵغی وەها گوناهی گەورەی هەبی بەهوی تەرکی نویژ یا روژوو یا شتی‌واوە ، یا بەهوی

کرداریکی حەرامەوە وەکو عەرەق خواردنەوەو دزی‌کردن‌و فروفیل‌کردن لە موعامەلەدا ، یاخود دەوامی بی لەسەر وردە گوناەو تاعەت‌کردنی زیاتر نەبی لە گوناە کردنەکانی •

هەروەها دروست نی‌یە مارەکردنی ئافرەت لە کەسیك کە دەستی نەروا بەسەر (مهر المثل)ی ئافرەتەکەدا ، بالغ بی یا نابالغ ، وە دروستە شەخصیك بەر لە عەقدەکە بە ئەندازەی (مهر المثل)ی ئافرەتەکەی لی نەدز بکا لە مالی خوی یا پی‌ی‌بەخشی بوئەوە بتوانی بیدا بە مارەیی ئافرەتەکەدا کە ئەیەوی مارەی ببری •

باوکیك کە بە بی‌عوزریکی شەرعی لەخویەوە بدا لە کچەکەی یا جنیوی بداتی بەجوریك کە کچەکە کینەدار بووبی لی‌ی ، دروست نی‌یە ئەوکچەی بە بی‌ئیذن بدا بە شوو • هەروەها دروست نی‌یە مارە برینی بە بی‌ئیذن لە پیاویك کە دەرکەوتبی چەندجاریك لەگەل کچەکەیدا شەرە جنیوو شەرە قسەیان بووبی ، یا لە پیاویك کە هەرەشەی لی‌کردبی بیکوژی یا لی‌ی‌بداو ناوبەینیان تیك‌چووبی •

پیویستە لەسەر ئەو مەلایەیش کە ئەم عەقدە ئەکا لەکاتی عەقدەکەدا تەماشای ئەم بابەتانە بکا ، چونکە ئیسبات کردنی ئەم جورەشتانە لەپاش عەقدەکە زەحمەتەو کابرا بە ناحەق بەدریژایی سال لەگەل ئەو ئافرەتەدا ئەمینیتەوە •

ئەو سی شەرتەکەی‌تری حەوت شەرتەکە بو دروست‌بوونی عەقدەکە نین بەلکو بوئەوەن دروست بی کابرای وەلی‌ئەمر خەریکی عەقدەکە بی • یەکەم : عەقدەکە لەسەر مارەیی‌یەك بی کە کەمتر نەبی لە (مهر المثل) • دووەم : ئەوەیە مارەیی‌یەکە (حالّ) بی یەعنی حازر بی • سیهەم : ئەوەیە لەپارەی نەختی ئەو ولاتە بی • بەلی ئەگەر ئەو مالە عادەتیان وابوو بە نەختی غەیری ئەو ولاتە ژن مارە ببرن ، یاخود

مارەیی یەکێ هەمووی بە مولەتدار (مؤجل) دابنێن ، یا هەندیکی بە حازرو هەندیکی بە مولەتدار دابنین ، وەکو لەناو ئیمەدا عادەتە ، ئەوە ئەو شەرتانە پیویست نین •

هەندی لە زانایانی شەرع دوو شەرتی تریشیان داناوە • یەکەم : ئەوەیە ژنەکە بەهوی پیری یا نەخوشی یا ناشیرینیی کابراوە تووشی نارەحەتیو دلپەریشانی نەبی • دووەم : ئەوەیە لەوکاتەدا کە عەقدەکەی بو ئەکری حەجی لەسەر واجب نەبی ، نەوەك بەهوی چوونیەوە بو سەفەری حەج ئافرەتەکە بەتەنها بمینیتەوەو تووشی دلپەریشانی ببی ، ئەگینا ئیذندانی ئافرەتەکە پیویستە • وە ئەگەر بە بیئیذن دانی ئەو عەقدەکە کرا حەقی هەلوەشاندنەوەی نیکاحەکەی هەیە• بەلام شیخی (ابن حجر) فەرموویەتی ئەم دووشەرتە لاوازو ضەعیفن ، خەطیبی (شربینی)یش فەرموویەتی ئەم دووشەرتە شەرتی دروست بوونو دامەزرانی عەقدەکە نین ، بەلکو شەرتی دروستبوونی کردنی عەقدەکەن !

جا لەسەر ئەم فەرموودەیە واجبە لەسەر باوکەکە کاریکیوا نەکا پاشان ژیانی کچەکەی تال ببی ، وە ئەبی تەماشا بکا هەروەك چون ئەگەر پیرەژنیك مارە ببرن لەکوریك لەوانەیە رابکاو دنیا بەجیبیلی هەرچەند تەلاقیشی بەدەستە ، هیچ رەوای حەق نییە کچیکی گەنج ببەستری بە پیاویکی پیرەوەو دنیای روشنی لیبکری بە شەوی تاریك •

(بزانن) وەلی ئەمری مەجبوورکەر ، هەروەك ئەتوانی لەگەل ئەمشەرتانەدا بە بیئیذنی کچەکە عەقدەکەی بکا،هەروەها ئەیشتوانی وەکیل بگری بو مارەبرینی ، خواە میرد دیاری بکا بو بەشوودانی کچەکە یانە • جا ئەگەر میردی بو دیاریکرد ئەوە باشە ، ئەگینا واجبە لەسەر ئەم وەکیلە ئیحتیاط بکا ، وە زیاد لەوە کە واجبە شەرتە پیشووەکانیش

بنیتەجی ، پیویستە ئەگەر کەسێك ئارەزووی لێبوو بەزیاتر لە ئەندازەی (مهر المثل) کچەکە مارە بکا ، مارەی نەبری بەئەندازەی (مهر المثل) بەکەسێك کە زیاتر نەدا •• وە لەمصوورەتەدا کە وەکیلی باوك کچەکـە مارە ئەبری ، هەروەکو پیویستە دوژمنایەتی لە بەینی باوكو کچەکـەدا نەبی ، ئەبی دوژمنایەتی لەبەینی کچەکەو ئەم وەکیلەیشدا نەبی •

لە صوورەتی هاتنەجیی شەرتەکانا سونەتە باوکەکە داوای ئیـزن لە کچەکەی بکا ئەگەر بالغە بی یاخود بالغە نەبی ، بەلام فامو شوعووری هەبی • وە سونەتە باوك کچی نابالغ نەدابەشوو مەگەر لەبەر مەسلەحەتی کچەکە ، وە سونەتە دایکی کچەکە راسپیریتە لای کچەکەی تا باش لە بیروباوەرو ئارەزووی تیبگا ، چونکە حەقیقەتی شـەرافـەتو پیـاوەتی لەوەدایە کە ئینسان لەسەر سونەتی پیغەمبەر صلی الله علیه وسلم رەفتـار بکا ، وە خوی نەبەستیتەوە بە عورفو عادەتی پروپووچی ناوخەلکەوە •

ئیشی دووهەم لەوئیشانە کە بە وەلیئەمری مەجبورکەر ئەکریـن بەشوودانی کچی نابالغی شیتی پیشان شوونەکردووە • ئیشی سـێـیەم بەشوودانی کچی نابالغی شیتی بیوەژنە • ئیشی چوارەم بەشوودانی کچی بالغەی شیتی پیشان شوونەکردووە • ئیشی پینجەم بەشوودانی کچی بالغەی شیتی بیوەژنە • ئەم پینج ئیشە بە وەلیئەمری (أصول) نەبی نـاکـرین وەك باوكو باپیرە ، وە دروستە ئەمانە لەبەر مەسلەحەتی کچەکە بیکەن ، وە ئەگەر کچەکە موحتاج بوو بو مەصرەف یا ترسی فیتنەی لی هەبوو ، یا لەبەر هەر هویەکیتری لەمبابەتە ، پیویستە بیدەن بە شوو • بەلی ئەگەر کچە شیتەکە بالغە بوو ، وە باوكو باپیریشی نەبوو ، ئـەوە قاضی ئەتوانی بیدا بەشوو لەبەر هویەکی وەك موحتاج بوونی بەگوزەران •

ئیشی شەشەمیان ژنهینانە بو کوری نابالغی عاقل • ئەمـە هەر بـە باوكو باپیرە ئەکری ژنێك یا زیاتری بو مارە بکەن لەبەر مەسـلەحەتی

پاشە رۆژی منالەکە • ئیشی حەوتەم ژنهێنانە بۆ کوری شـــێتی بالغ • دروستە بۆ باوکو باپیرە ژنی بۆ مارە ببرن لەبەرئەوە کە موحتاجە کەسێکی بێ بۆ سەرپەرشتی‌کردنی • هەروا ئەتوانن ژنبێنن بـو کـوری گێـژو سەرگەردانیشیان • ئەگەر باوکو باپیرە نەبوو قاضی ئەتوانی ژن بۆ کوری‌وا مارە ببری • وە ئەگەر قاضی‌یش نەبوو حەقی هیچ وەلی‌ئەمریکی‌تر نی‌یە ژنی بۆ مارە ببری •

(بزانن) کچی عاقلی نابالغی بیوەژن بە کەس مارە ناکری تا بالـغ ئەبی ، وە لەپاش بالغ‌بوون لەسەر ڕێگادانی خۆی وەلی‌ئەمرەکانی بەپێ‌ی ئەو ریزەی باسمان‌کرد ئەتوانن مارەی ببرن لەو کـەسـەی کـە خـۆی رازی‌یە پێ‌ی • هەروەها کوری شێتی نابالغیش کەس نـاتوانی ژنی بـو مارە ببری تا بالغ ئەبی ، ئەوسا باوکو باپیرەو هەروەها قاضی‌یش لـەپاش ئەوان ئەتوانن ژنی بۆ مارە ببرن • بەلی لەکاتی نزیکە ـ بالغ‌بوونیشـدا ئەگەر پیویستی بە خزمەت‌کردن هەبوو دروستە باوکو باپیرەو قاضی ژنی بۆ مارە بکەن ، چونکە خزمەتی نێرینەی نزیکە ـ بالغ‌بوون بە ئـافرەتی نامەحرەم ناکری •

هەروەها غەیری باپیرە هیچ وەلی ئەمریکی‌تر ناتوانی هـــەردوولای عەقد جی‌بەجی بکا بەلام ئەو ئەتوانی کچیکی کورەزای خۆی لە کوریکی کورەزای خۆی مارە بکا ، مەسەلا بلیت وا گولچینی کورەزام مارە بری لە بەختیاری کورەزام لەسەر ئەوەندە مارەیی‌و قوبوولی نیکاحی گولچینم کرد بۆ بەختیار •

باوکو باپیرە ناتوانن کچی بیوەژنی خۆیان لـە کـەس مارەببرن ، هەروەها ناتوانن کچی شووکردوویان مارە ببرن لە کەسیك کە هاوکووفی نەبی یا مەرجەکانی‌تری تیا نەهاتبیتەدی مەگەر بە ئیذنی کچەکە خۆی • ئیذنی بیوەژن ئەبی بە وتەیەکی ئاشکرای بی‌پیچ‌وپەنا بی ، بەلام ئیذنی

کچی شوونەکردوو بە بێدەنگییش ئەبێ • واتە کە لێیانپرسی شــوو ئەکەی بە فلانکەس ، هاوکووفی بێ یا نە ، ئـەویش بێدەنـگ بوو ، ئەوە دائەنرێ بە رەزامەندی • بەلام بو رازیبوونی بـە کــەمتر لــە (مهر المثل) یا بە غەیری پارەی نەختی ولات ، ئەوە ئیذنی ئاشـــکراو بێپێچو پەنای ئەوی وە ئەوە بەس نییە کە بێدەنگ بێ • وە ئەگـــەر باوکەکە داوای ئیذنی لێ نەکردبوو بەس لەلای خویا دایناب وو ، وە مارەی ئەبری لەکەسیك کە هاوکووفی نەبێ ئەوە پێویستی بەوەیە بە زوبـــان ئیذنی بدا ، وە قەناعەت ناکرێ بەتەنها بێدەنگ بوونی ، لەبەرئەوە کـە باوکی پرسی پێ نەکردووە •

وە ئەگەر لەکاتی پرسپێکردنا کچەکە بەتیکرایی ئیذنی باوکیدا ، وە وتی رازیم لە هەرکەسم مارە ببری ، ئەوە دروستە مارەی ببرێ لـــە هاوکووفو ناهاوکووف • وە ئەگەر هەر ناوی هاوکووفی هینا دروســت نییە باوکی مارەی ببری لە ناهاوکووف • هەروەها ئەگەر بەتایبەتی ناوی کەسێکی ناهاوکووفی هینا دروست نییە لە غەیری ئەو ناهاوکووفەی مارە ببری ، چونکە لیرەدا باسمان لەوەیە کە وەلیئەمر حەقی ناچـــارکردنی ئافرەتی نەبێ • بەلێ لەم شوینەدا وەلی ئەمر ئەتوانی بەگوێی کچەکـــە نەکاو مارەی نەبری لەوکەسە چونکە حەقی خوی هەیە لە دوزینـــەوەی هاوکووفدا •

وە ئەگەر لەکاتی پرسپێکردندا ناوی خوازبێنیکەر گوڕا ، مەسەلا ناوی (احمد) بوو ، وە بە (حامد) ناوبرا ، وە ژنەکەیش لەســەر ئەو ناوە ئیذنی دا ، ئەمە ئەگەر ژنەکە لەگەل ناوهینانەکەدا ئیشارەتی کرد بو کابرا ، یاخود نییەتی هەمان کابرای بوو کە پیشان خوازبێنیی کردووە، ئەوە گوڕانی ناوەکە قەیدی نییە ، ئەگینا ئیذن دانەکە بەتالەو عەقدەکــە دانامەزرێ •

ئەگەر کچەکە لەجیاتیی ئیذن دان باسی وەکیلی کرد ، مەسەلا وتی باوکم وەکیلم بێ مارەم ببری لە فلانکەس ئەوە دروستە ، چونکە مەبەست لەم وەکیل گرتنە ئیذندانە • هەروەها قەناعەت ئەکری بەوە کە ئافرەتەکە لەپاش پرس پێ کردن و ناوهێنانی داخوازی کەرەکەی بڵێ (بەلی) • مەسەلا یەکی لێی ئەپرسی باوکت مارەت ببری بو (أحمد) لەسەر دە دینار ؟ ئەویش ئەلی (بەلی) • هەروەها لە تەقلیدیشا • مەسەلا یەکی لێی ئەپرسی رازیت بە فەرموودەی ئەو ئیمامانە کە فەرموویانە لە وەختی زوربوونی فاسقیدا دروستە وەلی ئەمرو شاهیدی نیکاح فاسق بن ، ئەویش بلی (بەلی) ، ئەوە بەسە •

سوننەتە شاهید رابگیری لەسەر ئیذندانی هەر ئافرەتیك کە ئیذندانی پیویست بی نەوەك لەپاشا ئینکاری ئیذندانەکەی بکا ، چونکە ئەگەر لەپاشا وتی ئیذنم نەداوە مارەم ببرن لە فلانکەس ، وە شاهید لەناوا نەبوو ، باوەر بە سویندی ئەکری •

(بزانن) هەر ئافرەتیك کە ئیذندانی پیویست بی بو دامەزرانی مارەبرینی ، ئەبی تا عەقدەکە تەواو ئەبی لەسەر ئیذنەکەی خوی بمینی • بەلی ئەگەر لەپاش عەقدەکە ژنەکە ئیدیعای کرد کە پەشیمان بووەتەوە لە ئیذنەکە ، ئەوە مادەم شاهیدی نەبی لەسەر ئەوە کە پیش عەقدەکە پەشیمان بووەتەوە قسەکەی قیمەتی نی یە • وە ئەگەر وتی بەوشەرتە ئیذنم داوە کە خوازبینی کەرەکەم نویژ بکا ، وە ئیستە بوم دەرکەوتووە نویژ ناکا ، ئەوە مادەم شاهید نەبی لەسەر ئەوە کە بە بێ قەیدو شەرت ئیذنی داوە ، باوەر بە سویندی ئەکری و حوکم ئەدری بە بەتالیی نیکاحەکەی ، چونکە هەرکەس لە ئەصلی ئیذندا باوەری پی بکری لە صیفەتی ئیذنەکەشدا باوەری پی ئەکری •

وە ئەگەر ئافرەتەکە وتی عەقدەکە بە بێ وەلی ئەمر یا بە بێ شاهید

کراوە ، وە کابرا بلی بە وەلیو شاهیدەوە کراوە ، ئەوە باوەر بە سویندی ژنەکە ئەکری ، چونکە ئەم جیاوازی‌یەی قسە ئەگەریتەوە سەر جیاوازی‌و یەکێ نەکەوتنی قسە لە کردنو نەکردنی عەقدەکەدا • بەلی ئەگەر ئافرەتەکە بلی وەلی‌یەکە یا شاهیدەکە فاسق بووە ، وە کابرا بلی دادپەروەر بووە ، ئەوە باوەر بە سویندی پیاوەکە ئەکری ، چونە ئەصل لە عەقدا دامەزرانیەتی •

وە ئەگەر لەپاش ئەوە کە ئافرەتەکە ئیذنی وەلی‌ئەمرەکەی دا مارەی بېری ، ئەم خوی عەزل کرد لە ویلایەت، ئەوە قیمەتی نی‌یەو عەزل نابی، چونکە ویلایەت شتیکی ناچاری‌یەو بە دەستی ئینسان خوی نی‌یە • تەنها ئەوەندە هەیە ئیذن‌دان پیویستە بو تەصەروفاتی وەلی‌ئەمرەکەو نابی لەخویەوە ئیش بکا ••

بیوەژنو کچ

مەبەست لە (بیوەژن) لە عورفی شەرعدا ئەوەیە ژنیك کچیتی‌یەکەی لاچووبی بەهوی ئەوەوە کەسیك لەپیشەوە چووبیتە لای بە چوونەلایەکی حەلال یا حەرام ، هەرچەند کە حەیوانیکی وەکو مەیمونیش چووبیتە لای • غەیری ئەمە لەشەرعدا بە (کچ) دائەنری هەرچەند کچیتی‌یەکەی هەر لەئەصلا نەبووبی ، یا بە تەئثیری حەیزەوە نەمابی ، یا پەنجەی یە خویا کردبی‌و نەیهیشتبی ، یا یەکیك لەپاشەوە چووبیتە لای‌و بە تەئثیری ئەوە کچیتی‌یەکەی نەمابی ، یا لە سەربانیکەوە کەوتبیتە خوار ، یا کەوتبی بەسەر شتیکدا ، یا هەر هویەکی‌تری لەمچەشنە •

ئافرەتی بالغو عاقل لە ئیددیعای کچیتی‌دا باوەری پی‌ئەکری بە سویند ، هەروەها لە ئیددیعای بیوەژنیەتیدا ئەگەر ئیددیعاکەی لەپیش

عەقدەکەدا بووبی • بەلام ئەگەر لەپاش عەقدەکە ئیددیعای کرد کەوا لەپیش عەقدەکەدا بیوەژن بووە ، وە ئیذنیکی بی‌پیچ‌وپەنای نەدابوو بە وەلی‌ئەمرەکەی بو بەشوودانی ئەوە ئیددیعاکەی قوبوول ناکری چونکە ئەصل دامەزرانی عەقدەو قابیلە کچیتی‌یەکەی خوی بە پەنجە لابردبی • هەروەها ئەگەر لەپیش عەقدەکەدا پی‌ی‌لی‌نا کەوا بالغ بووەو لەپاش عەقدەکە پەشیمان بووەوە ، وە وتی لەکاتی پی‌لی‌نانەکەدا بالغ نەبووبووم ، ئەوە لی‌ی نابیستری چونکە ناکەویتە یەك لەگەل پی‌لی‌نانە پیشووەکەیدا •

ئەگەر کەسیك ئافرەتیکی مارە کرد بەشەرتی ئەوە کە کچ بی ، وە لەپاش گویزانەوە کابرا ئیددیعای کرد کەوا کچ نەبوە ، ئەوە ئەگەر ژنەکە خوی وتی کچ بووم ، باوەر بە سویندی ئەو ئەکری ، چونکە ئەصل وایە عەقدەکە بەدروستی رابووردبی‌و ئەصل لە ئافرەتا کچیتی‌یە نەك بیوەژنی ، وە هەتاوەکو ئەگەر بیوەژنیش بووبی قابیلە بە پەنجە کچیتی‌یەکەی لابردبی •

باسی ژن‌هینانی کەسیك کە حیجری لەسەر دانرابی بەهوی سەفیهی‌یەوە

هەرکەس حیجری لەسەر دانرابی بەهوی سەفیهی‌یەوە ، بەوەرەنگە کە هەر بە سەفیهی بالغ بووبی ، کە مەعنای حیجر لیرەدا دەوامی مەنعە لە تەصەروف کردن ، یاخود بەروشدەوە بالغ بووبی‌و ئەوجا سەفاهەتی بەسەردا هاتبی‌و قاضی حیجری نابیتە سەر تەصەروف کردنی‌و مەنعی کردبی لە تەصەروف کردن ، ئەوە ئەم شەخصە ناتوانی سەربەخو ژن مارە بکا ، بەلکو پیویستە بە ئیذنی وەلی‌ئەمرەکەی ژن بینی ، یاخود وەلی‌ئەمرەکەی لەسەر ئیذنی ئەم قوبوولی نیکاحی بو بکا بەوشەرتە کە

موحتاجی ژن هینان بی • له صورەتی یەکەمدا باوك ئەمجا باپیره ئەبن بـه وەلی‌ئەمر ، وە له صوورەتی دووهەمدا قاضی ئەبی به وەلی‌ئەمر • بەلی ئەگەر نه خوی وەلی‌ئەمری هەبوو ، وە نه شوینەکەیش قاضی‌ی تیابوو ، ئـەوه دروسته بوخوی ژن بینی ••

کەواته ئەگەر سەفیهی حیجر لەسەر دانراو لەخویەوە به بی‌ئیذنی وەلی‌ئەمر ژنی هینا ئەوه نیکاحەکەی بەتاله ، وە ئەگەر رویشـــتبوه لای ژنەکه ، ئەوه ئەگەر ژنەکه خاوەن روشد بوو ، وە به ئارەزووی خـوی شووی کردبوو بەوکەسه ، ئەوه مارەیی ناکەویته سەری چونکه خــوی تەقصیری کردووه ئەحوالی میردەکەی نەپرسیوه که بنیادەمیکی چونـه • هەروەها (حدّی زنا)یش ناکەویته سەر میردەکەی چونکه شـوبهەیەك هەیه له دامەزرانی نیکاحەکەدا • وە ئەگەر ژنەکه بچووك بوو یا شـیت بوو یا به زور دابوویان بەو سەفیهه یاخود لەکاتی نووستنا کابرا چووبوه لای ، ئەوه له هەموو ئەم حالانەدا (مهر المثل)ی ئەکەوی ، وە واجبـه ئەو (مهر المثل)ە له مالی کابرای حیجر لەسەر دانراوەکه بدریته دەستی ئافرەتەکه یا وەلی‌ئەمرەکەی •

وە ئەگەر کابرای حیجر لەسەر دانراو به ئیذنی وەلی‌ئـەمرەکـەی ژنی هینا ، ئەوه ئەگەر وەلی‌ئەمرەکه ژنیکی بو دیاری کرد دروست نی‌یه غەیری ئەوه ماره بکاو پیویسته به (مهر المثل) یا کەمتر له (مهر المثل) مارەی بکا • وە ئەگەر به زیاتر له (مهر المثل) مـارەی کـــرد ئـەوه نیکاحەکەی دائەمەزری به ئەندازەی (مهر المثل) لەو مالەی که دانراوه بو ئەم ژن ماره برینه • وە ئەگەر مارەیی بو دیاری کرد نەك ژن ، ئـەوه پیویسته بەو ئەندازه مارەیی‌یه ژن بینی ئەگەر کەمتر بوو له (مهر المثل) یا ئەوەندەی (مهر المثل) بوو • وە ئەگەر زیاتـر بوو له (مهر المثل) ئەبی به ئەوەندەی (مهر المثل) ژن بینی •

وە ئەگەر لە ئیذن‌دانەکەدا نە باسی مارەیی‌و نە باسی ژنی نەکرد ، ئەوە فەرمودەی راستتر ئەوەیە ئەو ئیذنە دروستەو کابرای سەفیهی حیجر لەسەر دانراو لەم حالەدا ئەتوانی ئافرەتیکی‌وا مارە بکا کە لایقی شان‌و پایەی خوی بی بە (مهر المثل) • وە ئەگەر ژنیکی مارە کرد کە مارەیی‌یەکەی هەموو مالەکەی ئەگرتەوە ئەوە ئەو عەقدە بەتالە • بەلی ئەگەر مالی ئەم کابرایە هەر ئەوەندەی مارەیی ژنیکی عادەتی بوو کە لایقی شانی بی ئەوە نیکاحەکەی دروستە چونکە مەسرەفیکی بی‌جیی نەکردووە •

وە ئەگەر وەلی‌ئەمرەکەی قوبوولی نیکاحی بو کرد پیویستە بە ئیذنی کورە سەفیهەکە بی • وە واجبە لەسەری قوبوولی نیکاحەکەی بو بکا بە ئەندازەی (مهر المثل) یا بە کەمتر لە (مهر المثل) • وە ئەگەر هاتو بە زیاتر لە (مهر المثل) ژنی بو هینا ئەوە نیکاحەکە دائەمەزری بە ئەندازەی (مهر المثل) ، وە ناوبردنی ئەو ئەندازە مارەیی‌یە شتیکی زیادو بی‌سوودە •

باسی پی‌لی‌نانی ژن یا میرد یا وەلی‌ئەمر بە نیکاح

ئەگەر ئافرەتیکی بالغ‌و عاقل ، هەرچەند سەفیهیش‌و فاسقیش بی ، پی‌ی‌لی‌نا کەوا مارە کراوە بو فلان‌کەس ، ئەوە ئەو پی‌لی‌نانەی لی قوبوول ئەکری مادام ئەو کابرا کە ئەم ناوی ئەهینی باوەری پی بکا باوەکو هاوکووفیشی نەبی ، وە هەرچەند وەلی‌ئەمرو شاهیدەکانیش بەدرویدا بخەنەوە ، چونکە نیکاح تەنها حەقی ژن‌و میردە • کەواتە ئینکارکردنی کەسیکی‌تر هیچ تەئثیری نی‌یەو پی‌لی‌نانەکەی ئەو بەتال ناکاتەوە •

فەرموودەی (معتمد) وایە شەرتە بو قوبوولی ئەم پی‌لی‌نانە کە

ژنەکە بەدریژی باسی پیلی‌نانەکەی بکاو بلی وەلی‌ئەمرەکەم مارەی کردووم لە فلان‌کەس بە شاهیدی‌ی دوو شاهید ، وە بە رەزامەندیی خوم ئەگەر ئافرەتەکە لەوانە بوو کە بی‌ئیذنی خوی دروست نەبی بدری بە شوو • وە ئەگەر میردەکە ئینکاری کرد ، ئەوە پیلی‌نانی ژنەکە بی‌سوود ئەبی • لەم‌کاتەدا ژنەکەیش بوی نی‌یە کە شوو بکا تا کابرا تەلاقی ئەدا • جا قاضی حەقی وایە بلی بە کابرا مادەم ژنی تو نی‌یە بە لەفظ تەلاقی بدە با بە عەقیدەو باوەری خوی دروست بی شوو بکا • وە ئەگەر کابرا لە ئینکارەکەی خوی پەشیمان بووەوە وتی ژنەکە راست ئەکا ژنی مە ، ئەوە تازە لی‌ی‌نابیسری مەگەر ئیددیعای نیکاحیکی تازە بکاو ژنەکەیش بلی راست ئەکا •

هەروەها ئەگەر پیاویک ئیقراری کرد کەوا فلانە ژن مارە براوی ئەوەو ژنەکەیش وتی راست ئەکا ، ئەوە باوەری پی‌ئەکری‌و قسەکەی لی قوبوول ئەکری بەوشەرتە کە تەفصیلی ئیقرارەکەی بداو بلی فلان وەلی ئەمری ژنەکە لی‌ی مارە بریوم بە شاهیدی‌ی دوو شاهیدو بە ئیذن‌دانی ژنەکە خوی بو عەقدی نیکاحەکە ، هەرچەند کە وەلی‌ئەمرەکەو شاهیدەکانیش باوەری پی‌نەکەن • وە ئەگەر پیاویک وتی ئەم ژنە ژنی منەو ژنەکە بی‌دەنگ بوو ، یا بە پیچەوانەوە ، ئەوە ئەگەر کابرای ئیقرارکەر مرد ژنە بی‌دەنگ بووەکە میراتی لی‌ئەبا بەهوی ئیقرارەکەیەوە• بەلام ئەگەر ژنە بی‌دەنگ بووەکە مرد کابرای ئیقرارکەر میراتی لی‌نابا •

هەروەها ئیقراری وەلی‌ئەمر بە مارەبرینی کچەکەی لە کەسیک قوبوول ئەکری بە دوو شەرت یەکەم ئەو وەلی‌ئەمرە لە کاتی ئیقرارەکەدا حەقی ئەوەی هەبی سەربەخو کچەکە مارە بکا یەعنی باوک یا باپیرە بی‌و مەرجەکانی زورلی‌کردنیشی تیا هاتبیتەجی • دووهەم ئەوە کە میردەکەیش بلی راست ئەکا وەکو شیخی (بجیرمی) بەیانی کردووە •

کەواتە ئیقراری غەیری (ولی مجبر) بە بەشـــوودانی ئـافـرەت بەقەطعی قیمەتی نی‌یە مادەم بە شاهید ئیسبات نەبی یا ژنەکە نەلی راستە • هەتاوەکو ئەگەر باوك بلی ئەو کچی خومەم بە ئیذنی خوی مارە کردووە لە فلانو کچەکە ئینکاری ئیذن بکا ئەوە کچەکە باوەری پی‌ئەکری چونکە ئەصلی ئیذن نەدانە •

باسی ئەو وەلی‌ئەمرانەی کە حەقی زورکردنیان نی‌یە

هەر وەلی‌یەك کە حەقی زورکردنی نەبی لە ئافرەت وەکو بـاوكو باپیرە لەکاتیکا کە مـەرجـەکانی زورکـردن نـەهـاتبـنـەجی ، یاوەکـــو وەلی‌ئەمریك کە لە دەوروپشتی نەسەب بی ، یا وەکو قاضیو جی‌نشینی قاضی ، ناتوانن کچی نابالغ مارە ببرن لە هیچ‌کاتیکا • هەروەهـا ناتوانـن ئافرەتی بالغیش مارە ببرن بە بی‌ئیذنیکی راستو دروست ، خـواه ئـەو ئافرەتە بالغ بوە کچ بی یا بیوەژن بی ، مەگەر لەحالەتی ئافرەتی بالغ‌بووی شیتدا وەکو لەپیشەوە باسمان کرد •

جا ئەگەر ئافرەتەکە بیوەژن بوو ئەوە پیویـسـتە ئیـذنـەکـەی بـە عیبارەتیکی ئاشکرای بی‌پیچ‌وپەنا بی چ بو شـوو کـردنـــەکـــەی‌و چ بـو ئەندازەی مارەیی‌یەکەی ئەگەر کەمتر بی لە (مهر المثل) یا لە پـارەی نەختی ئەو ولاتە نەبی • وە ئەگەر ئافرەتەکە کچ بوو ئەوە بو ئەصـــلی شووکردنەکەی بی‌دەنگی بە ئیذن دائەنری ، بەلام بو مارەیی‌یەك کـــە کەمتر بی لە (مهر المثل) یا لە غەیری نەختی ولاتەکە بی ئیذنی ئاشکراو بی‌پیچ‌وپەنا پیویستە ، وە ئەگەر مارەکرا لەسەر کەمتر لە (مهر المثـل) ئەوە نیکاحەکەی لەسەر (مهر المثل) دائەمەزری • جا لەم‌شوینەدا چەند ماددەیەك هەیە ئیمە بەکورتی باسیان ئەکەین •

یەکەم : وەلی‌ئەمرە (غیر مجبر)ەکە تاقە پیاویکە ، ئەمە ئەتوانی بە ئیذنی ژنەکە مارەی بکا لە هاوکووفو ناهاوکووف ، وە ئەگەر ژنەکە ویستی شوو بکا بە غەیری هاوکووف ئەم ئەتوانی مارەی نەکا • وە ئەگەر ئەم ویستی بیدا بە ناهاوکووف بە بی‌ئیذنی ژنەکە خوی ، ناتوانی • وە ئەگەر ئیذنی ژنەکە رووت بوو لە باسی هاوکووفو ناهاوکووف ئەوە پیویستە مارەی بکا لە هاوکووف ئەگینا نیکاحەکەی بەتالە • وە ئەگەر ئیذنەکەی تیکرایی بوو وتی بو هەرکەس خوت ئارەزووت لی‌یە مارەم بکە ، ئەوە دروستە مارەی ببری لە هاوکووفو ناهاوکووف • وە ئەگەر ئیذنەکەی بەست بە یەک کەسەوە ، ئەوە ئەگەر هاوکووف بوو واجبە مارەی بکا بو ئەوکەسە • وە ئەگەر ناهاوکووف بوو وەلی خویشی رازی بوو پی‌ی دروستە مارەی ببری لی‌ی ، ئەگینا ئەتوانی گوی‌ی نەداتی چونکە ئەمیش خوی لە مەسئەلەی کەفائەتدا حەقی هەیە •

وە ئەگەر ئەم تاقە وەلی‌یە ویستی ژنەکە بوخوی مارە بکا ئەوە پیویستە قاضی بوی مارە ببری ، وە دروست نی‌یە وەلی‌ئەمریکی لە خوی دوورتر مارەی ببری چونکە تا ئەم ببی ئەو وەلی‌ئەمرە دوورە حەقی نی‌یە• هەروەها ئەم وەلی‌ئەمرە ناتوانی وەکیلیك بگری بو بەجی‌هینانی صیغەی (ایجاب)ی نیکاحەکەو خویشی (قبول)ی بکا چونکە غەیری باپیرە کەس تەماشای هەردوو سەری عەقدەکەی پی‌ناکری نە بە ئەصالەتو نە بە وەکالەت ، هەتاوەکو بە وەکیلی باپیرەیش ناکری ، بەلکو ئەبی یا دوو وەکیل بگری بو هەردوو سەری عەقدەکە یا خوی ئیشی هەردوو سەرەکە بکا • بەلکو ئەگەر قاضی‌یش ویستی ژنیکی شیتی بالغی بی‌کەس مارە ببری لە شیتیکی بالغی موحتاجی بی‌کەس ، ئەوە بەتەنها خوی عەقدەکە ناکری‌و پیویستە خوی سەریکی‌و جی‌نشینی قاضی یا وەکیلەکەی ئەو سەرەکەی بەجی‌بینن • وە ئەگەر فەرمانرەوای موسولمانان ویستی ژنیکی بی‌وەلی مارە بکا بو خوی ، ئەبی قاضی‌یەك ئیجابی عەقدەکەی بو

بكاو خویشی یا وەكیلەكەی قوبوولی بكا • وە ئەگەر قاضی ویستی ژنیكی بیوەلی مارە بكا بو خوی، پیویستە یا قاضییەك كە هاوكاری خویەتی لەوشوینەدا، یا لەژوور خویەوەیەتی، یا یەكیك لە جینشینەكانی خوی بوی مارە ببری •

دووهەم : وەلییەكان زورنو هەموویان حازرنو خوازبینیكەریش هاوكووف نییە • ئەمە پیویستە لەگەل ئیذنی ژنەكەدا هەموویان رازی بن بەو عەقدە • وە ئەگەر هەندیكیان عەقدەكەیان كرد بە بیئیذنو رەزای ئەوانیتریان ئەوە ئەو نیكاحە بەتالە • بەلی ئەگەر لە وەختی خویا بە رەزامەندیی هەموویان ئەو ژنەیان مارە كردبوو لە پیاویكی غەیرە هاوكووفو ئیستە ئەو كابرایە تەلاقی ژنەكەی داوە بە تەلاقیكی (بائن) ئەوە دروستە بو هەندیكیان سەرلەنوی مارەی ببرنەوە بو كابرا لەسەر ئیذنی ژنەكە، هەرچەند وەلییەكانیتر بەم عەقدە نەزانو ریگا نەدەن، لەبەر قەناعەت بە ئیذنە پیشووەكەیان، وەكو (نهایە)و (مغنی) پەسەندیان كردووەو (شهاب الرملي)یش فتوای پیداوە •

سیهەم : حالەتیكە كە وەلیئەمرەكان زورن، هەندیكیان حازرنو هەندیكیان دیار نینو ئەوەندەی مەسافەی دوو مەنزل ریگا یا زیاتر دوورن، خوازبینیكەری ئافرەتەكەیش هاوكووف نییە • لەمصوورەتەیشدا رەزامەندیی هەموویان پیویستەو حازرەكانیان ناتوانن بە سەربەخو ژنەكە مارە ببرن • هەروەها قابیل نییە قاضییش ببی بە جینشینی ئەوانەیان كە دیار نین چونكە قاضی ناتوانی ژن مارە ببری لە ناوهاوكووف • كەواتە چار هەرئەوەیە ژنەكە ئیذنی هەمووولایەكیان بدا بو بەشوودانیو وەلیئەمرە دوورەكانیش یەكیك لە حازرەكانیان بكەن بە وەكیل تا ئەمشەخصە بە ئەصالەت لەلایەنی خویەوەو بە وەكالەت لەلایەن وەلیئەمرەكانیترەوە ژنەكە مارە ببری •

چوارەم : حالەتیكە كە وەلیئەمر زور بنو هیچیان دیار نەبنو

خوازبینی‌کەریش هاوکووف نەبی • لیرەشدا قاضی ناتوانی ئەم ژنە مارە ببری چونکە خوازبینی‌کەرەکە هاوکووف نی‌یە ، وە چار هەر ئەوەیە ژنەکە ئیذنی وەلی‌ئەمرە نادیارەکانی بدا بو عەقدەکە و ئەنجا یا ئەمکەسە برواتە لای ئەولن مارەی ببرن لی‌ی ، یاخود ئەوان یەکی بکەن بە وەکیل ژنەکە لیرە مارە ببری • بەلام دروست نی‌یە تا وەکالەتی وەکیلەکە ئیسبات نەبی عەقدەکە بکری • وە ئەگەر مەلای مارەبرو ژنو میردەکە باوەریان بە قسەی ئەوکەسە ئەکرد کە ئەیوت وەلی‌ئەمرەکانی منیان کردووە بە وەکیل ، ئەوە دروستە عەقدەکە تەواوبکەن •

پینجەم : حالەتیکە کە وەلی‌ئەمرەکان زورن‌و هەموویان حازرن‌و خوازبینی‌کەری ئافرەتەکەیش هاوکووفە • لەم‌حالەدا ئەگەر ژنەکە ئیذنی یەکیکیانی دا ئەوە واجبە هەر ئەو یەك کەسە مارەی ببری ، وە هەرکەس غەیری ئەو مارەی ببری عەقدەکە بەتالە • وە ئەگەر بەتیکرایی ئیذنی دابوو ، هەرکامیان مارەی ببری دروستە • وە ئەگەر ئیذنی وەها دابوو هەموویان مارەی بکەن ئەوە لەم‌حالەدا پیویستە یا هەموویان بەکومەل (ایجاب)ی عەقدەکە بکەن ، یاخود بە هەموویان یەکیك لە خویان یا لە غەیری خویان بکەن بە وەکیل عەقدەکە تەواو بکا •

شوینی شەشەم : حالەتیکە کە وەلی‌ئەمرەکان زورن‌و هەموویان مەسافەی دوو مەنزل یا زیاتر دوورن • لەم‌حالەدا قاضی ئەتوانی بە بی‌ئاگاداری‌ی ئەوان وە ئیذنی ژنەکە خوی مارەی ببری ئەوکەسەی کە داوای ئەکا ئەگەر هاوکووف بی •

حەوتەم : حالەتیکە کە وەلی‌ئەمرەکان زور بن‌و هەندیکیان لەو شوینەدا بن‌و هەندیکیان مەسافەی دوو مەنزل یا زیاتر دوور بن ، وە خوازبینی‌کەرەکەیش هاوکووفە • لەم‌حالەدا ئەگەر ژنەکە ئیذنی یەکی لە وەلی‌ئەمرەکان بدا ئەتوانی مارەی ببری هەرچەند وەلی‌ئەمرەکانی‌تر

ئاگایان لی ی نەبی • وە ئەگەر هەر ئیذنی یەکی لە نادیارەکانیان بدا بەمەسەلا ، ئەوە پێویستە هەر ئەو مارەی ببری بە نەفسی خوی یا وەکیل بگری • وە ئەگەر ژنەکە ئیذنی بە گشتی دابوو ، ئەوە هەرکامیان مارەی ببری دروستە •

(بزانن) ئەگەر دریژە بدەین بە باس کردنی ئەم حالەتانە زوریان لی دەرئەچیو کورتەی حالەتەکانیش هەموو دیتەسەر ئەوەی کە باسمان کرد ، لەبەرئەوە پێویست نەبوو لەمە زیاتر لەسەری بروین •

لە حالەتیکا کە هەموو وەلیئەمرەکان ئیذنیان دابی بو عەقدەکە ، خواه خوازبینیکەرەکە هاوکووف بی یا نە ، وە هەموو وەلیئەمرەکان رازی بن بەو عەقدە ، سوونەتە ئەویانە کەوا شارەزاترە لە ئەحکامی شەرع ئەوەیان مارەی ببری ، وە پاش ئەو سوننەتە ئەوەیان مارەی ببری کە لە هەموویان زیاتر خوی لە گوناه دوور ئەخاتەوە ، ئەوجا ئەوەیان کە لە هەموویان پیرترە •

وە ئەگەر بوو بەهەرایان لەسەرئەوە کە کامیان مارەی ببری ، ئەبی دەوی لی بکەن لەبەینی خویاناو دەوەکە بەناوی هەرکامیانەوە دەرچوو ئەوەیان مارەی ئەبری • جا ئەگەر غەیری ئەوەیان مارەی بری کە دەوەکە بەناویەوە دەرچووە هەر دروستە ، چونکە لیرەدا قسەمان لەوەیە کە داخوازیکەر هاوکووف بی ، یا هاوکووف نەبی بەلام هەموولایەك رازی بن بە عەقدەکەو ژنەکەیش ریگای هەموویانی دابی • کەواتە سوودی دەوکردنەکە هەر ئەوەیە کە دەفعی هەراو ئاژاوە ئەکاو بو دامەزرانی عەقدەکە نی یە •

ئەگەر یەکی لە وەلیئەمرەکان ئافرەتەکەی مارە بری لە یەکیکو یەکیکیتریان مارەی بری لە یەکیکیترو هەردوو مارە لی براوەکەش

هاوکووف بوون ، یاخود هیچیان هاوکووف نەبوون ، بەلام ژنەکە ریگای دابوو لە هەرکامیان مارە ببرری ، وە وەلیئەمرەکانیش قەناعەتیان کردبوو بەو غەیرە هاوکووفانە ، لەمصوورەتەدا ئەگەر یەکی لەم دوو عەقــدە پیش کەوتبوو ، وە دیار بوو کامیان پیش کەوتووە ، ئەوە هەر ئـەویـانـە دروستە • وە ئەگەر هەردوو عەقدەکە لە یەك کاتا تەواو بووبوون ، یاخود نەمانئەزانی ئاخو پیکەوە یا بەرودوا تەواو بوون ، یا ئەمانزانی یەکیکیان لەپیشانا کراوە ، بەلام عەینی ئەوەیانمان بو مەعلووم نەبوو ، ئەوە هەردوو عەقدەکە بەتالە • وە ئەگەر ئەمانزانی کامیان پیشـــــکەوتووە ، بـەلام لەبیرمان چووبووەوەو لیمان تیکچووبوو ، ئەوە پیویستە ئەم ژنە ماتل ببیو نەدری بە دەستی کەسیانەوە ، وە دروستیش نییە شووبکا بە کەسیکیتر ، تا ئەم دوو پیاوە هەردوکیان ئەمرن یا تەلاقی ئەدەن ، یا یەکیکیان ئەمریو یەکیکیان تەلاقی ئەدا ، وە مەسرەفی لەسەر هەردوو پیاوەکەیە بەنیوەیی ••

بەلی (زەرکەشی)و (بلقینی) فەرموویانە ئەگەر ماوەیەکی وەهـا رابوورد کە بە عورفو عـــادەت نائومیـــد بوویـن لــە دوزینـــەوەی پیشووەکەیان ، ئەوە ژنەکە ئەتوانی داوای هەلوەشاندنەوەی نیکاحەکەی بکا لای قاضی ، وە دروستە قاضییش بەگویی بکاو بلی وا حوکممدا بە هەلوەشاندنەوەی ئەو نیکاحە کە لەپیشەوە بووە لەمدوانەدا • وە ئەگــەر هەرکام لەو دووکەسە ئیدیعای کرد کە ژنەکە ئەزانی عەقدەکەی ئـەو لەپیشەوە بووە ، ئەوە ئیدیعاکەیان ئەبیستری بەپیی ئەوە کـــە قوبوولی ئیقراری ژن ئەکری بە نیکاح • جا ئەگەر ژنەکە وتی نازانم ئەوە سویندی ئەدری کە نازانی عەقدی کامیان لەپیشترە •

وە ئەگەر پیی لینا بە پیش کەوتنی عەقدی یەکیکیان ، ئـەوە ثابت ئەبی کە عەقدی ئەوەیان دامەزراوە • جا لەمکاتەدا قازانجی بیســـــتنی دەعوای ئەویتریان ئەوەیە بەلکو ژنەکە پەشیمان ببیتەوە لە پیلینانەکەیو

پی‌لی‌بنی بو ئەمی‌تریان ، چونکە ئەگەر پەشیمان بووەوە ، ئەوە هەرچەند تازە عەقدی ئەمیان هەل‌ناوەشێتەوە ، بەلام پێویستە ئەو ژنە (مهر المثل) بژێری بو ئەم‌کەسە کە جاری دوایی پی‌ی‌لی‌ناوە بوی ، وەکو یەکی پی‌لی‌بنی کەوا ئەم مالە مالی فلان‌کەسە نەخەیر هی فلان‌کەسە ، لەم‌حالەدا مالەکە ئەدری بەوەی پێشوویانو ئەبژێرێتیشەوە بو ئەوی دواییان ، لەم‌بابەتەی ئیمەشدا ئیسبات ئەبی کە ژنەکە ژنی کابرای پێشووەو (مهر المثل)یش ئەدری بە کابرای دوایی •

ئاشکرایە ئەگەر مەرجی دامەزرانی یەکێك لە دوو عەقدەکە نەهاتبوەجی ، مەسەلا کابرا هاوکووف نەبوو ، وە ژنەکە یا وەلی‌ئەمرەکانی‌تر پی‌ی رازی نەبوون ، یاخود هاوکووف بوو بەلام ژنەکە ئیذنی نەدابوو بو مارەبرین لەو ، ئەمە لەم صوورەتەدا تەنها نیکاحەکەی‌تریان دروستە •

(بزانن) وەلی‌ئەمر یەکێك بی یا زیاتر لە یەکێك ، هەرکاتێك ژن داوای لی‌کرد کە مارەی ببری لە کەسێکی هاوکووف کە داوای بکات ، واجبە لەسەی مارەی ببری لی‌ی • وە ئەگەر بە بی‌عوزری شەرعی جارێك یا دووجار مەنعی ژنەکەیان کرد لەوە کە شوو بکا بەوکەسە ، حەقەکەیان ئەروا بو قاضی • وە ئەگەر مەنعەکە بوو بە سی جار ، حەقی ویلایەتەکەیان ئەروا بو وەلی‌ئەمری لە خویان دوورتر • جا ئەگەر وەلی‌ئەمری دوورتر نەبوو ئەگەریتەوە بو قاضی • بەکورتی بەپی‌ی شەرع دروست نی‌یە وەلی‌ئەمر تەنرەی بەشوودانی کچی خوی یا خوشکی خوی بدا ئەگەر بی‌یەوی شوو بکاو کەسیکی هاوکووف ببی کە بی‌یەوی مارەی بکا • بەلی ئەگەر دووکەسی هاوکووف هەبوون هەردوکیان داوایان ئەکرد ، باوکی کچەکە حەقی‌هەیە بلی ناتدەم بە فلانیانو ئەتدەم بەوی‌تریان •

باسی وەکیل گرتنی وەلی لەکاتی عەقدا

هەر وەلی ئەمریك حەقی مەجبوور کردنی ئافرەتی نەبی ، تا ئافرەتەکە ئیذنی نەدا مارەی ببری ، وەك خوی ناتوانی مارەی ببری ، ناتوانی وەکیلیش بگری بو مارە برینی • بەلی قاضی لەپیش ئەوەدا کە ژنەکە ئیذنی بدا ئەتوانی وەکیل بگری • جا لەپاش وەکیل گرتنەکە ئەبی ژنەکە بلی ئیذنم هەیە قاضی مارەم ببری لە فلان کەس • وە ئەگەر یەکیك خەبەری هینا بو وەلی ئەمرەکە کەوا خوشکەکەت ئیذنی داوی و ئەمیش باوەری کرد بەراستی ی قسەی ئەوکەسە ، ئەوە لەم کاتەدا وەکو خوی دروستە مارەی ببری ئەیشتوانی وەکیل بگری بو مارەبرینی • هەندی لە زانایان فەرموویانە بو هەر عەقدیك کە خیلافی تیا هەبی لە بەینی زانایانی شەرعدا ، پیویستە لەپیشا وەلی ئەمرەکە تەقلید بکا ، ئەوجا ژنەکەش تەقلید بکا ، ئەمجا ئیذنی وەلی ئەمرەکەی بدا ، چونکە لەپیش تەقلید کردنەکەدا ویلایەتی وەلی ئەمرەکە ثابت نی یەو ئیذنی ئافرەتەکەیش قیمەتی نی یە •

جا ئەگەر ئافرەتەکە بە وەلی (غیر مجبر)ی وت خوت مارەم مەبرەو وەکیل بگرە بو عەقدەکەم ، ئەوە ئەو ئیذن دانە دانامەزری ، وە لەوە ئەچی کە ئیذنی بیگانەیەکی دابی بو بەشوودانی ، مەگەر بەلگەیەك هەبی لەسەر ئەوە کە مەبەستی حورمەت گرتنی وەلی ئەمرەکەی بووە • وە ئەگەر ئیذنی دابوو بو مارەبرینی ، بەلام مەنعی کرد لە وەکیل گرتن ، ئەوە پیویستە خوی مارەی ببری و دروست نی یە وەکیل بگری • وە ئەگەر هەر ئەوەندەی وت (ئیذنم هەیە مارەم ببری بو فلان) ئەوە ئەتوانی خوی مارەی ببری و ئەیشتوانی وەکیل بگری ، چونکە مادام حەقی ویلایەتی بو پەیدا بوو ، تا مانیعیك پەیدا نەبی حەقی وەکیل

گرتنیشی هەیە • کەواتە ئەگەر ئافرەتێکی بێ وەلی ئیـــذنی قاضیدا بۆئەوەی مارەی ببڕێ ، ئەوە قاضی هەروەکو خۆی ئەتوانی مارەی ببڕێ، ئەیشتوانی وەلی بگرێ ، وە ئەمە خەلفەدانان (استخلاف) نییە تا یەکێ بلێ قاضی لەخۆیەوە حەقی خەلفەدانانی نییە ، بەلکو ئەمە وەکیل گرتـن (توکیل)ە ، وە قاضی وەلی (غیر مجبر)ەو وەلی (غیر مجبر)یش حەقی وەکیل گرتنی هەیە •

وە ئەگەر ژنەکە لە ئیذنەکەیدا پیاوێکی دیاریکرد بۆ وەلیئەمرەکەی کە مارەی ببڕێ لەو پیاوە ، ئەوە واجبە لەسەر وەلیئەمرەکە ، ئـەگــەر وەکیلی گرت بۆ مارەبڕینی ژنەکە ، ئەویش عەینی پیاو دیاری بکا بۆی • وە مارەبڕینی لە غەیری ئەوکەسە دروست نییە • وە ئەگەر وەلیئەمرەکە لە وەکیلگرتنەکەیدا ناوی ئەوکەسە نەبا ئەوە بەتالە ، هــەرچــەنــد وەکیلەکەیشی ئافرەتەکە لــە هەمان پیاو مارە بکا ، چونکە ئیذنی موطلەق لەکاتێکا کە مەبەست دیاری نەکرابێ بەتالەو دانامەزرێ • وە ئـەگــەر ژنەکە وتی براکەم مارەم ببڕێ لە فلانکەسو ئیذنم هەیە وەکیلیش بگرێ ئەوە لە هەموو لەفظەکان ئاشکراترە •

هەرکاتێك شەخصی ئەو وەلیئەمرە کە وەکیلەکەی گرتووە لـــە مەجلیسی عەقدەکەدا حازر نەبوو واجبە لەسەر وەکیلەکەی ئـەوەنـدە نەسەبی بەیان بکا کە بەتەواوی دەربکەوێ • ئەمە زیاتر وایە بـە ناوی خۆیو باوکی دەرئەکەوێ ، جارجار پێویست بە ناوی باپیریشی ئەکـا • خۆ ئەگەر مەشهوور بوو بە صیفەتێك ئەوە باسکردنی صیفەتەکە بەسە • هەروەها واجبە ناوی وەکالەتەکەی خۆیشی بـبا ئـەگــەر میردەکــەو شاهیدەکان نەیانئەزانی بەوە کە وەکیلە • بـەلام ئـەمـانـە مــەرجی دروستبوونی دەسبردنن بۆ مەسەلەی عەقدەکە ، وە مەرجی دامەزرانی ئەصلی عەقدەکە نین •

ئەگەر (ولی مجبر) وەکیلی گرت بو عەقدکردنی کچەکە بە بێئیذنی ئەو ، کەچی کچەکە بەهوی ئەوەوە کە کابرایەك بەشوبهە چووەلای کچینیی نەما ، یاخودکابرای داخوازیکەری فاسقییەکی بەسەراهاتو کەفائەتی نەما ، ئەوە ئەو وەکیلە ناتوانی کچەکە مارەبکا تا بەئاشکراو بێپیچوپەنا ئیذنی باوکی نەدا ، وە کە ئیذنی باوکی دا ئیتر تازە کردنەوەی وەکیل گرتنەکە پیویست نییە ، چونکە کابرا هەر وەکیل بووەو مانیعێك پەیدا بووە لە تەصەروفکردنی ، وائیستە بەهوی ئیذنی کچەکەوە ئەو مانیعە نەما •

ئەگەر کەسێك کەسیکی کرد بە وەکیلی قوبوولی نیکاح لە باوکی کچەکە ، وە بە ریکەوت باوکەکە وەفاتی کردو ویلایەتەکە گەرایەوە بو برای کچەکە ، ئەوە ئەو وەکیلە ناتوانی قوبوولی نیکاح بکا لەم برایە تا جاریکیتر کابرا نەیکاتەوە بە وەکیل چونکە تەرەفی عەقدەکە لەم مەسئەلەیەدا فەوتاوە •

(بزانن) واجب نییە وەلیئەمر باسی مارەیی بکا لەگەل وەکیلەکەدا• جا ئەگەر باسی نەکرد ، ئەوە واجبە لەسەر وەکیلەکە ژنەکە مارە ببری لەسەر (مهر المثل) یا زیاتر لە (مهر المثل) • وە ئەگەر لەسەر کەمتر لە (مهر المثل) مارەی بری ئەوە عەقدەکە لەسەر (مهر المثل) دائەمەزری• کەواتە ئەو واجبییە کە باسمان کرد بو دروستبوونی دەسبردنە بو ئیشی عەقدەکە • هەروەها ئەگەر وەلی ئەمرەکە وتی بە وەکیلەکە مارەی مەبرە لەسەر کەمتر لەو ئەندازەیە ، ئەویش بەپیچەوانەی قسەکەی ئەو لەسەر کەمتر مارەی بری ، هەر عەقدەکە دروستەو دیتەوە سەر (مهر المثل) • بەلی ئەگەر وەلیئەمرەکە ئەو وەزعەی کرد بە شەرت لە وەکیلگرتنەکەیدا ، مەسەلا وتی توم کرد بە وەکیل لە عەقدی نیکاحیا

بەوشەرتە لەسەر صەد مثقال ئالتوون کەمتر مارەی نەبری ، ئەوە پێویستە بۆ دامەزرانی عەقدەکە لەسەر ئەو ئەندازەیە مارەی ببری ، ئەگینا عەقدەکە بەتاڵ ئەبێ ، چونکە بە بێ چاودێری‌ی ئەو شەرتە نابێ بە وەکیل •

واجبە لەسەر وەکیلی موطلەق ، واتە وەکیلێك کە قەیدو شـــەرتی بۆ دانەنرابێ ، ئیحتیاط بکاو تەماشای ڕەزای وەکیل‌گرەکەو مەسلەحەتی ئافرەتەکە بکا • ئەگینا لە هەندێ ماددەدا عەقدەکە بەتاڵە وەکو لە حـالی مارە برینی ژنەکەدا لە ناهاوکووف ، وە لە هەندێ ماددەدا دائەمەزرێ ، بەڵام وەکیلەکە تاوانبار ئەبێ • هەروەها ئەگەر مێردەکە کەسێکی کرد بە وەکیل بۆ قوبوولی نیکاحی ئافرەتێك ، ئەویش واجبە لەسەری یـا بـــە (مهر المثل) یا بە کەمتر لە (مهر المثل) قوبوولی نیکاحـەکەی بۆ بکا • وە ئەگەر بە زیاتر لەو ئەندازەیە بۆی قوبوول کرد عەقدەکە دروسـتەو دێتەوە سەر (مهر المثل) مەگەر لەحاڵێکا کە مێردەکە ئەو وەکیل گرتنەی بە شەرتی ناوبردنی ئەندازەیەکی تایبەتی کردبێ ، ئەوە لەکاتێکا کـــە وەکیلەکە لێ‌ی لابدا عەقدەکە بەتاڵ ئەبێتەوە •

ئەگەر ئافرەتێك بە صوورەتی تەعلیق ئیـذنی وەلی‌ئەمرەکـــەی‌دا ، مەسەلا وتی هەرکاتێ مێردەکەم تەلاقی دامو (عدّە)م بەســــەرچوو تـو مارەم ببرە ، ئەوە ئەو ئیذنە دروستەو وەلی ئەمرەکە ئەتوانێ لەســــــەر بڕیاری ناوبراو مارەی ببرێ • بەڵام ئەگەر وەلی‌ئەمر بە صـــــوورەتی تەعلیق وەکیل بگرێ مەسەلا بڵێ هەروەختێ کچەکەم تەلاقدراو (عدّە)ی بەسەرچوو ، تۆ وەکیلی منی لە مارە برینیا ئەوە ئەم وەکیل‌گرتنە بەپێ‌ی فەرموودەی هەموو زانایانی شەرع بەتاڵە • بەڵام شـــێخی (ابن حجر) لەسەرئەوەیە هەرچەند وەکیل گرتنەکە بەتاڵەو ئیذنەکەی لـــەبـــارەی وەکیل‌گرتنەکەیەوە دانامەزرێ ، بەڵام ئیذنێکی تێکرایی لەمقســـــەیەوە دەرئەکەوێ ، لەبەرئەوە ئەگەر وەکیلەکە لەسەر ئەو بڕیارە کچەکە مارە

ببری دروسته ، وه ئهم مهبهستهی باس‌کردووه له (کتاب الوکالة)دا لـه‌ کتیبی (تحفة) هەروەها له (کتاب النکاح)یشدا • (رملی)و (خطیب)و چهند زانایه‌کی‌تریش لهسهر ئهوهن ههروهکو وهکیل گرتنه‌که بهتالـه ، تهصهروفی کابرای وهکیلیش بهتاله لهبهرئهوه که ئهو ئیذنه له وه‌کیـل گرتنه‌کهوه وهرئهگیری، وه که وه‌کیل‌گرتنه‌کهیش نهبوو ، ئیذنیش نابی•

هەرچون بی بو ئهصلی دامهزران‌و دانهمهزرانی عهقده‌که ههرکه‌سی به ئارهزووی خویه‌تی به‌گویرهی فهرموودهی شـیخی (ابن حجر)، ئهجوولیته‌وه یا به‌گویرهی فهرموودهی (رملی) • وه لهمهسـئه‌له‌یه‌دا مه‌گهر قاضی بتوانی حوکمیکی قهطعی بدا به لایه‌کا •

(بزانن) ههروه‌کو چون له مهسئهلهی بی‌گوی‌یی کردنی شه‌رتی وه‌کاله‌تدا عهقده‌که به‌تال ئهبیته‌وه ، له ههرلایه‌کیشا وه‌کیله‌که به‌ئاشکرا لابدا له شه‌رتی کابرای وه‌کیل‌گر عهقده‌که به‌تال ئهبیته‌وه • مه‌سـه‌لا کابرای وه‌لی‌ئه‌مر بلی به وه‌کیله‌که وه‌کیلم به له عه‌قدی ئه‌وکچه‌دا ، به‌لام ماره‌ی مه‌بره ، هه‌تاوه‌کو فلان‌که‌س ئه‌بی به ضامنی ماره‌یی‌یـه‌کـه‌ی ، یاخود تا ره‌هنیك دائه‌نین له‌جیاتی‌ی ماره‌یی‌یه‌که‌ی ، وه وه‌کیله‌کـه‌یش گوی نه‌دا به‌م‌شه‌رتانه ، ئه‌وه ته‌صه‌روفی وه‌کیله‌که به‌تاله‌و عه‌قده‌کـه دانامه‌زری •

(بیداری) هه‌روه‌کو ئیحتیـاط کردن پیویسـته بو وه‌کیـل ، پیویستیشه بو ئه‌و مه‌لایه‌ی که عه‌قدی نیکاحه‌که ئه‌کا ، وه پیویسته کـه هاتنه لای بو کردنی عه‌قدی نیکاحه‌که بپرسی ئاخو ئه‌و ئافرتـه کچـه یاخود بیوه‌ژنه ، وه ئه‌گه‌ر کچه ئاخو بچووکه یاخود بـالـغ بووه ، وه ئاخو (ولی مجبر) ماره‌ی ئه‌کا یا یه‌کیکی‌تر ، وه له‌صووره‌تیکا کـه (ولی مجبر) ماره‌ی بکاو کچه‌که نابالغ بی ، یاخود بالغ بووبی ، بـه‌لام

بە بی‌پرس بیدەن بە شوو ، ئاخو مەرجەکانی توانـــای مەجبوورکردن لەلایەن وەلی‌ئەمرەکەوە ، وەك کەفائەت‌و دەسەلات شکانی داخوازی‌کەر بەسەر (مهر المثل)دا ، لەم عەقدەدا هاتوونەتەجی یا نە • هەروەها ئەبی بپرسی ئەگەر ئافرەتەکە بیوەژن بی ، ئاخو میردی مردووە یاخود تـەلاق دراوە ، وە بە هەرحال (عدّە)ی بەسەر چووە یا نە ، بوئەوەی بەرچاوی روشن بی ، چونکە گەلی جار بە بی پرسیار عەقدی نیـــکاح ئـەکـری‌و لەدوایدا دەرئەکەوی ئەو عەقدە دانەمەزراوەو هەراو ئەژاوەیەکی زوری لی پەیدا ئەبی •

هەروەها ئەگەر مەلاکە وەلی ئەمرو شاهیدەکان‌و ژن‌و میردەکـــــە نەناسی ، پیویستە بەکورتی هەردوو کەلیمەی شەهادەت‌و مەعنـــایـــان‌و ئەرکانی ئیمان‌و ئیسلامیان بو باس بکاو ئەوانیش بین بەشـــوینیا ، ئەمجا وەلی‌ئەمرەکە فیر بکا کە توبە بکا لە گوناهانی رابوردووی ، هەروەهـــا شاهیدەکانیش • جا لەپیشا وەلی ئەمرەکە تەقلید بکا ئەمجار ئافرەتەکـەش ئەگەر (مجبرة) نەبوو ، ئیذنی وەلی‌ئەمرەکەی بدا کـــە مارەی ببری ، ئەوجا میردەکەو شاهیدەکانیش هەموو تەقلید بکەن • جا وەلی ئەمرەکـە دوو سی کەلیمە قسەبکا لەبـارەی ئـەو ژن بەشوودانەوەو[1] صـــیغەی (ایجاب)ی عەقدەکە بلی‌و پاش ئەوە بە بی‌فەصل کەوتن میردەکـەیش قوبوولی نیکاحەکە بکا •

جا ئەگەر وەلی ئەمرو میردەکە خویان هاتبوون وەلی ئەمر ئـەلی وا فلانی کچی خوم (انکاح) کرد لەتو لەسەر ئەوەندە مارەیی‌و میردەکەیش گورج ئەلی وا قەبوولم کرد لە تو (انکاح)ی کچەکەت کە فلانە بوخوم لەسەر ئەوەندە مارەیی • وە ئەگەر وەکیلی وەلی‌ئەمرەکەو میردەکـــــە

---

(١) مەبەس لە حەمـدو ئەنـای خواو درووده بو گیـــانی پـاکی پیغەمبەرو داوای خوپاراستن لە گوناه •

هاتبوون وەکیلی وەلی‌ئەمرەکە ئەلی وا فلانی کچی (موکل)ەکەی خوم (انکاح) کرد لە فلان‌کەس کە توی کردووە بە وەکیل لەسەر ئەوەندە مارەیی‌و ، وەکیلی میردەکەیش گورج ئەلی وا قوبوولم کرد لە تو نیکاحی فلانی کچی فلان کە توی کردووە بە وەکیل بو فلان‌کەس کە منی کردووە بە وەکیل لەسەر ئەوەندە مارەیی •

وە ئەگەر وەلی ئەمرەکە خوی هاتبوو میردەکە وەکیلی ناردبوو ، وەلی ئەمرەکە بلی وا فلانی کچی خوم (انکاح) کرد لە فلان‌کەس کە توی کردووە بە وەکیل لەسەر ئەوەندە مارەیی‌و وەکیلەکەیش گورج بلی وا قوبوولم کرد لە تو (انکاح)ی فلانی کچت بو فلان‌کەس کە منی کردووە بە وەکیل لەسەر ئەوەندە مارەیی • وە ئەگەر وەلی‌ئەمرەکە وەکیلی ناردبوو میردەکە خوی هاتبوو ، وەکیلی وەلی‌ئەمرەکە بلی وا فلانی کچی فلان کە منی کردووە بە وەکیل (انکاح)م کرد لە تو لەسەر ئەوەندە مارەیی‌و ، میردەکەیش گورج بلی وا قوبوولم کرد لە تو (انکاح)ی فلانی کچی فلان کە توی کردووە بە وەکیل بو خوم لەسەر ئەوەندە مارەیی •

باسی نیکاحی کافری کە موسولمان بووبی

ئەگەر کافریك موسولمان بوو ، وە ژنیکی (کتابیّە)ی وای هینابوو کە لەئەساسا نیکاحی دروست بی ، ئەوە نیکاحەکەی دەوام ئەکا • وە ئەگەر ژنەکەی (کتابیّە) نەبوو یا (کتابیّە)یەکی‌وا بوو کە نیکاحی نەدەهات بو موسولمان ، بەلام لەگەل میردەکەیا موسولمان بووبوو ، بەمرەنگە دواکەلیمەی شەهادەتیان پیکەوە بەدەما هاتبوو ، ئەمەیش هەر نیکاحەکەی دەوام ئەکا •

وە ئەگەر دواکەوتبوو لە میردەکەی ، ئەمە تەماشا ئەکەین ئەگەر

میردەکەی نەچووبووە لای دەس بەجێ نیکاحەکەی هەڵئەوەشێتەوە • وە ئەگەر چووبووەلای رائەوەستێن ، ئەگەر لە ماوەی (عدّة)دا موسوڵمان بوو ئەوە نیکاحەکەی دەوام ئەکا ، وە ئەگەر موســـــوڵمان نـەبـوو تـا (عدّة)کەی تەواو بوو ، ئەوە لەکاتی موسوڵمانبوونی میردەکـەیـــەوە لەیەك جیا بوونەتەوە • وە ئەگەر ژنەکە موســـوڵمانبوو میردەکـــەی دواکەوت ، عەینی ئەم تەفصیلەی تیا جاری ئەبێ •

موسوڵمان بوونی منداڵیش بە موسوڵمان بوونی یەکێك لـە بـــاوكو دایکیەوەیەتیو وەکو موسوڵمانبوونی سەربەخۆیە • کەواتە ئەگەر کچە کافریکی نابالغ مارە کرا لە کورە کافریکی نـابـالـغ وە باوكو دایـکی هەردوکیان موسوڵمان بوون ، ئەوە مادەم بەیەکەوە موسوڵمان بوون نیکاحی منداڵەکان دەوام ئەکا ، وە ئەگەر بەرودوا موسوڵمان بوون ئەوە جیـایی لەبەینیانا دیتەجێ •

جا هەرکاتێ بەهۆی موسوڵمان بوونەوە جیایی کـەوتـە بەینی ژنو پیاوەکە ، ئەوە ئیتر ئەو مانیعەی کە وەختێ خۆی لە عەقدی نیکاحەکەیاندا بووبێو بە فەرموودەی هەموو ئیمامەکان مانیعی دامەزرانی نیکاح بووبێ ، نابێ بە مانیع بۆ بەردەوامیی نیکاحەکەیان ، مادەم ئیســـــتە نەمـــابێو ژنەکەیش لەوانەبێ کە ئیستە نیکاحی حەڵاڵ بێ بۆ ئـەم کابرایە ، یـا شتێکیدای لەگەڵدا نەبێ کە مانیعی هەمیشەیی بێ لە عەقدی ژنەکە بـۆ کابرا • (بناء علیه) نیکاحی کافری کە موســـــوڵمان ببێ ئەبێ بـــە دوو بەشەوە • یەکەم نیکاحێکە کە دەوام ئەکـاو دووهــــەم نیکاحێکە کـــە تێك ئەچێ • لە میسالی بەشی یەکەمە ئەم چەند حالەتە :

یەکەم : نیکاحێك کە نە لە وەختی خۆیاو نە ئیستە مانیعی دامەزرانی لەگەڵ نەبووبێ • دووهەم : نیکاحێك کە لە وەختی خـۆیدا مانیعێـکی لەگەڵدا بووە ، بەڵام بە مەذهەبی یەکێك لە پێشەوایانی دین ئەبێ بـــە

مانیع نەك بە مەذهەبی هەموویان ، وەك نیكاحی بی وەلی ئەمر كـە لای حەنەفی یەكان دائەمەزری ، یا نیـكاحی بی شـــاهید كـــە لای مـالك دائەمەزری ، یا نیكاحی بی وەلی‌و بی شاهید كە لای (داود الظاهـری) دائەمەزری • ئەم نیكاحانە هەموو بەردەوام ئەبن چونكە مانیعەكەیان بـە ئیجماعی هەموو زانایانی شەرع مانیع نی‌یە ، بەلكو تەنها لای هەندیكیان مانیعە ، وە ئەوشتەیش كە ئەبی بەهوی دانەمەزرانی عەقد ئەبی بە هەموو مەذهەبیك عەقد تیك‌بدا • ئەو كافرەیش كە موســــــولمان بووە ، دینی ئیسلامی لە ئەستوی خوی گرتووە بە بی‌ئەوەی ببەستی بە مـــەذهـــەبی ئیمامیكی تایبەتی‌یەوەو مەذهەبی ئیمامیكی تایبەتی‌ی وەرنەگرتووە • بەلی ئەگەر لەپاش موسولمان بوونەكەی گورج چووەسەر مەذهەبی یەكیك لەو ئیمامانە ئەوە پیویستە بەوجورە بجوولیتەوە ، وەكو موســـــــولمانیكی خویندەوار كە بەهوی خەریك‌بوونی عیلمەوە پایەی بەرز ببیتەوەو بیری بچیتە سەر مەذهەبی ئیمامیك واجبە لەسەری بەگویرەی مەذهەبی ئـەو ئیمامە بجوولیتەوە • یاخود لە دلی خویا لە تەقلیدكردنی ئیمامیك پەشیمان بووەوەو بە تیگەیشتنی خوی حالی هاتەسەر ئەوە كە مەذهەبی ئیمامیكی‌تر پەسەندترە ، ئەوە هەر ژنی كە لەسەر تەقلیدە پیشووەكـــەی مـــارەی كردووە حەرام ئەبی لی‌ی ، وەكو لە عیبارەتی هەندی لەوزانـایـانـەوە دەرئەكەوی كە لەم مەسەلەیە كولیونەتەوە •

سیهەم : نیكاحیك كە لە (عدّە)ی غەیردا كرابی‌و ئیستە (عدّە)كەی تەواو بووبی • چوارەم : نیكاحی وەختی (موقّت) ئەگەر لـە ئـاینی خویانا بە هەمیشەیی‌یان زانیبی‌و باس كردنی وەختەكەیان بە شـــتیكی عادەتی دانابی ، یاخود بە وەختی‌یان زانیبی، بەلام لەكاتی موسولمان‌بوونیانا وەختەكە بەسەرچووبی • ئەم نیكاحە بەردەوام ئەبی لەبەرئەوە یـا بـــە هەمیشەیی‌یان داناوە ، یاخود ئیستە وەختەكەی بەسەرچووە • بەلی ئەگەر

لەکاتی موسولمان بوونیانا وەختەکە بەسەرنەچووبی ئەوە جیا ئەکرینەوە لە یەك و سەرلەنوی ئەگەر مەیلیان بێ ژنەکە مارە ئەکریتەوە بۆ کابرا •

هەندی لە زانایانی شەرع ئەم حالەتەیان بە حالەتی نەبوونی تێکدەری نیکاح داناوە لەبەرئەوە کە (ابن عباس) خوایان لێ رازی بێ فتوای پێداوە ، بەلام فەرموودەی راستتر ئەوەیە بەر حالەتی بوونی تێکدەری نیکاح ئەکەوی چونکە (ابن عباس) پەشیمان بووەتەوە لە فتواکەی ، یاخود ئەگەر لەفەرزیکا کە پەشیمان نەبووبێتەوە ، قسەی تەنها ئەو بەرابەر بە یەك کەوتنی قسەی هەموو ئەصحابەکان کە نیکاحی وەختییان بە حەرام زانیوە ـ تەئثیری نییە • بێجگە لەمەش مەذهەبی ئەم ذاتە کونەکراوەتەوە ، بەلام (داود الظاهری) مەذهەبی کوکراوەتەوەو ماوەیەکی زور رەفتاری پێکراوە لە ولاتانی روژاوای ئیسلامدا ، لەوەپاش کەموکورتی رووی تێکردووە یا هەر فەوتاوە •

پینجەم : نیکاحی بیوەژنێکە بە بێ ئیذنی خوی مارەکرابی •
شەشەم : نیکاحی کچێکی نابالغە کە غەیری باوك و باپیرە مارەیان کردبی •
حەوتەم : نیکاحی کچێکی بالغە کە غەیری (ولی مجبر) بە بێ ئیذن مارەی کردبی • هەشتەم : نیکاحی ژنێکە کە وەلییەکەی زوری لێ کرابیو بە زور عەقدەکەی کردبی • ئەمانە هەموو دەوامیان پێئەدری لەبەرئەوە کە پاش نیکاحەکە مانیعەکە نەماوەو ژن و پیاوەکە ریکەوتوون • کەواتە ئەمانە ئەگەر لەپاش نیکاحەکە هەر نارەزا بوون و ئیستەش کە موسولمان بوون هەر نارازی بوون لە یەك ئەوە جیائەکرینەوە لە یەك •

نوهەم : نیکاحێکە وەختی خوی مانیعی تیا نەبوە ، بەلام روژێك بەر لە موسولمانبوونی پیاوو ژنەکە (عدّە)ی شوبهە ئەکەویتە سەر ئافرەتەکە • ئەم نیکاحەیش هەر دەوام ئەکا لەبەرئەوە کە (عدە)ی شوبهە هەرچەند مانیعی ئەوەیە کابرا بڕواتە لای ژنەکەی ، بەلام نابی بە

مانیع‌و ڕێ‌گری هەمیشەی نیکاحەکە • دەهەم : نیکاحی کافریکە بەتەنها خوی موسولمان بووبی‌و ئیحرامی بەستبی بو حەج ، جا ژنەکەیشی لەکاتی ئیحرامەکەی ئەودا موسولمان بووبی ، ئەوەیش هەر دەوام ئەکا لەبەرئەوە کە ئیحرام هەرچەند مانیعی نیکاحە ، بەلام مانیعێکی وەختی‌یەو مانیعی هەمیشەیی نی‌یە •

لە میسالانی بەشی دووهەمیشە ئەم چەند میسالە • یەکەم : نیکاحی ئافرەتی کە مەحرەمی کابرا بووبی وەکو دایك‌و خوشك‌و پوورو کچ‌و کچەزا ، لەبەرئەوە کە وەختی خوی مانیعیکی قەطعی هەبوە بو دامەزرانی ئەو نیکاحەو ئیستایش مانیعەکە بەردەوامە • دووهەم : نیکاحی ژنیکە کە خالی بووبی لە مانیع ، بەلام لەدوایدا بەپیی شەریعەتی ئیسلام مانیعیکی هەمیشەیی بەسەرا هاتبی ، هەرچەند بەپیی ئایینی پیشووی کابرایش مانیع نەبی وەکو ئەوە دایکی کابرا شیری دابی بە ژنەکەی ، یا باوکەکەی یا کورەکەی بەشوبهە چووبنە لای ژنەکەی •

چوارەم : نیکاحی ژنیکە وەختی خوی مانیعی تیدا نەبوەو مارەی کردووە ، بەلام لەپاشا سی تەلاقەی ئەداو بە بی (تحليل) لای خوی ئەیهیلیتەوە • ئەم نیکاحانە هەموو بە بەتال ئەژمیررین •

باسی ئەوە کە کافر موسولمان ببی‌و زیاتر لە چوار ژنی ببی

ئەگەر کافریك موسولمان بوو ، وە زیاتر لە چوار ژنی هەبوو کە ئەندازەی شەرعی‌ی ژن ڕاگرتنە ، ئەوە ئەگەر ژنەکان هەموویان لەگەلیا موسولمان بوون ، خوای چووبیتە لایان یا نەچووبیتە لایان ، یاخود لەپاش ئەو موسولمان بوون‌و چووبووە لای هەموویان‌و موسولمان بوونەکەیان

لەپیش تەواوبوونی ماوەی (عدّە)ی ئەو جیابوونەوەیە بوو کە بەهوی موسولمان بوونی میردەکەیانەوە پەیدا بووە ، یاخود موســـولمان نەبوون ، بەلام (کتابیّە)یەکیوا بوون کە نیکاحیان بو موسولمان دروست بی لــەم صوورەتانەدا واجبە لەسەری چواریان لی هەلبژیری بو ژنیەتیی خوی ، وە هەر کە ئەو چوارەی هەلبژارد نیکاحی ئەوانیتریان هەلئەوەشیتەوە •

وە ئەگەر نەچووبوە لایانو تەنها چواریان موسولمان بوون لەگەلیا ، یا چووبوە لایانو هەر تەنها چواریان لەگــەلیا یا لە ماوەی (عــدّە)دا موسولمان بوون ، ئەوە هەر نیکاحی ئەم چوارەیان دائەمەزریو نیــکاحی ئەوانیتریان هەلئەوەشیتەوە • وە ئەگەر دایكو کچیك بە جووت ژنی بوونو هەردوکیان (کتابیّە) بوون یا (کتابیّة) نەبوون بەلام موسولمان بوون ئەوە ئەگەر کابرا چووبوە لای هەردوکیان ئەوە هەردوکیان حەرام ئەبن لیی بو هەمیشە • هەروەها ئەگەر تەنها چووبیتە لای دایکەکە • وە ئەگەر نەچووبیتەلای هیچیان یا تەنها چووبیتە لای کچەکە ئەوە هـــەر نیکاحی کچەکە دائەمەزری • صیغەی هەلبژاردنی ئەوژنانەیش کــــە هەلیانئەبژیری ئەوەیە بلی وا ئەو ژنانەم هەلبژارد یا نیکاحیانم دامەزراند یا رامگرتن •

وە ئەگەر هەندیکیانی تەلاقدا ، ئەوە ئەو تــەلاقدانــە ئــەبی بــە هەلبژاردن بویان لەبەرئەوە کە تەلاق بەسەر نیکاحا ئەروا • بەلام ئەگەر (ظهار)یان لەگەلدا بکا ، واتە بلی ئیوە بو من وەك پشــتی دایــکم وان ، یاخود (ایلاء)یان لەگەلدا بکا واتە سویند بخوا کە تا زیاتر لە چـــوار مانگ تینەپەری نایەمە لاتان ئەوە نابی بە هەلبژاردن ، چونکە ئەم لەفظانە تەنها دووری ئەگەیەننو لە راستیدا دوورکەوتنەوە لە ژن ئەوە ئەگەیەنی کە بیگانەیە لیی •

بەستنەوەی هەلبژاردنی هەندی لەو ژنانە یا هەلوەشـــــاندنەوەی

نیکاحیان بەشەرتیکەوە ، هیچ کەلکیکی نی یە وەکو ئەوە کە بلی **هەرکاتیك** شەوی جەژن هات ئـەو ژنـەم هـەلبژاردوە ، یـا نیـکاحـەکـەیم هەلوەشاندوەتەوە • وە ئەگەر کابرا هات زیاتر لە چواریانی **هەلبژارد ،** ئەوە نیکاحی ئەوانی تریان هەل‌ئەوەشیتەوە • ئەنجا واجبـە **لەسـەری** مەسردنی ئەم هەلبژیرراوانە بدا تا لەناو ئەمانیشا چواریان دیاری **ئەکا •** وە ئەگەر گوی‌ی نەدانی ئەخریتە بەندیخانەوە •

وە ئەگەر لەپیش هەلبژاردنی چوارەکەدا مرد ، ئەوە **هەر ژنیکیان** سکی هەبی (عدّە)ی تەواو ئەبی بە جیابوونەوەی سکەکەی • **وە هەر** ژنی کە نەچوو بیتە لای‌و هەر ژنی کە (عدّە)ی بە مانگ بی **ئەبی چوار** مانگ‌و دە روژ راوەستن • وە هەر ژنی کە لە حەیزدا بی **(عـدّە)ی** تەواو ئەبی بە رابواردنی ماوەی زورتری بەینی (عدّە)ی **حەیزو پـاك** بوونەوە یا (عدّە)ی مردن کە چوار مانگ‌و دە روژە • **وە لـە میراتی** کابرایش بەشی چوار ژن جیا ئەکریتەوە ، بەلام رائەگیری **تا ئەم ژنانـە** لەناو خویانا ری‌ئەکەون ، چونکە ئیمە بە ساغی نازانین کابرا **لەناو ئـەم** ژنانەدا کامیانی هەل‌ئەبژاردو ئـەی‌کردن بە ژنی خوی‌و **دەس‌بەرداری** کامیان ئەبوو •

نیکاحی ئەوژنە کافرانەش کە بە کافری ماونەتەوە **بە دروسـت** ئەزانین‌و ئاثاری نیکاحی ئیسلامی بەسەرا ئەروا ئەگەر **ئەوشەرتانەیان تیا** بیتەجی کە بریار دراون بو دامەزرانی نیکاحی ژنی کافر ، **هەروەها ئەگەر** ئەوشەرتانەیش نەیەنەجی بەگویرەی ئەو فەرموودەیـە **کـە پشـتی** پی‌بەستراوە • کەواتە ئەگەر ژنەکەی تەلاقدا بە سی تەلاقەو **لـەپاشـا** موسولمان بوون ئەوە ژنەکە حەلال نابی بەهوی مارەبەجاش نەبی **• هەر** ژنی کە پاش موسولمان بوون نیکاحەکـەی جی‌گیر کرا ، **ئـەوە ئـەو** مارەیی‌یەی کە ناوبراوە لە نیکاحەکەیدا بەتەواوی ئـەیکەوی **ئـەگـەر**

دروست بی وەرگرتنی ئەو مارەیی یە ، وە مارەیی یەك کە دروست نەبی وەکو شەراب ئەوە ئەگەر وەختی خوی لەپیش موسولمان بوونیا وەری گرتبی ئیستە هیچی ناکەوی ، وە ئەگەر وەری نەگرتبی ئیستە (مهر المثل)ی ئەکەوی • وە ئەگەر هەندیکی وەرگرتبی ئەوە بەشی باقی یەکەی ئەکەوی لە (مهر المثل) •

هەر ژنی کە بەهوی موسولمان بوونەوە نیکاحەکەی هەلوەشیتەوە ئەوە ئەگەر وەختی خوی چووبیتە لای ؤ مارەیی یەکەی دروست بووبی هەمووی ئەکەوی ، ئەگینا (مهر المثل)ی ئەکەوی • وە ئەگەر نەچووبیتە لای ئەوە تەماشا ئەکەین ئەگەر هەلگیرانی نیکاحەکەی بەهوی موسولمان بوونی ژنەکەوە بووبی هیچی ناکەوی ، وە ئەگەر بەهوی موسولمان بوونی کابراوە بووبی نیوەی مارەیی یەکەی ئەکەوی ئەگەر مارەیی یەکەی دروست بووبی ، ئەگینا نیوەی (مهر المثل)ی ئەکەوی •

باسی نەفەقەی ئافرەتی کافر لەپاش موسولمان بوون

ئەگەر ژنو پیاویك بەیەکەوە موسولمان بوون ئەوە نەفەقەی ژنەکە دەوام ئەکا • وە ئەگەر کابرا موسولمان بوو ژنەکە بە کافری مایەوە تا (عدّە)ی بەسەرچوو ، یاخود لە ماوەی (عدّە)دا موسولمان بوو ، ئەوە نەفەقەی ماوەی دواکەوتنی ناکەوی خواە هەمووی ماوەی (عدّە) بی یا هەندیکی • وە ئەگەر ژنەکە موسولمان بوو ، وە کابرا بە کافری مایەوە تا (عدّە)ی ژنەکە تەواو بوو ، یاخود لەماوەی (عدّە)کەدا موسولمان بوو ، ئەوە نەفەقەی ژنەکە لە هەردوو حالەتەکەدا دەوام ئەکا لە هەموو ماوەی (عدّە) کەدا • وە ئەگەر ژنیك پاشگەز (مرتد) بوەوە ئەوە ئیتر نەفەقەی ناکەوی • جا ئەگەر لە (عدّە)دا موسولمان بوەوە ئەوە

لەو وەختەوە نەفەقەی ئەکەوی کە موسولمان بووەتەوە ، ئەگینا هیچ . وە ئەگەر کابرا پاشگەز بووەوە ، ئەوە ژنەکە نەفەقەی ماوەی (عدّە)ی ئەکەوی ، ئیتر کابرا موسولمان بیتەوە یا نە .

باسی حەقی پەشیمان بوونەوەی پیاو یا ژن لە نیکاح

ئەگەر پیاوەکە یا ژنەکە عەیبیکی دوزی‌یەوە بەویانەوە ، لەو حەوت عەیبەی لەمەولا باسیان ئەکەین ، ئەوە حەقی هەلوەشاندنەوەی نیکاحەکەی هەیە . ئەم حەوت عەیبە بو هەرکام لە ژنو پیاو پینجیان دیتەجی . یەکەم : شیتی‌یە کە بریتی‌یە لە نەخوشی‌یەکی‌وا شعوور لەدلدا ناهیلی ، بەلام هیزو جوولەی ئەندامی لەش نافەوتی ، خواە ئەم شیتی‌یە هەمیشەیی بی یا پچر - پچر بی ، وە بەتەواوی جی‌گیربووبی لەوکەسەدا یا نە ، وە وەك شیتی وایە (صرع) واتە پەرکەم یا (فی) ، هەروەها (خبل) واتە دەماغ تیك‌چوون ، هەرچەند بەهوی دەرمان خواردنەوە تووشی ئەم دەردانە بووبی .

دووهەم : گولی کە نەخوشی‌یەکە لەشی ئینسان سوور ئەکاتەوەو رەش ئەبیتەوەو شەق ئەباو پارچە پارچە دائەکەوی . فەرموودەی بەهیز ئەوەیە مادەم دوو دوکتوری باوەر پی‌کراو وتیان ئەم نەخوشی‌یە گولی‌یە ئیتر حەقی هەلوەشاندنەوەی نیکاح پەیدا ئەبی هەرچەند هیشتا نەخوشی‌یەکە لە سەرەتایا بی . سیهەم : بەلەك‌بوون کە نەخوشی‌یەکە پیستی لەشی ئینسان سپی ئەکاتەوەو بەلەك‌بەلەکی ئەکاو خوینی لی‌ئەبری .

چوارەم : (رتق) واتە پەیدابوونی پارچە گوشتیك لەناو عەورەتی ئافرەتدا . لە حالەتی‌وادا کابرا ناتوانی زور بکا لە ژنەکە بەعەمەلیات

ئەو پارچە گوشتە دەربینێ • بەڵێ ئەگەر ژنەکە خوی عەمەلیاتی کـــرد کابرا حەقی هەڵوەشاندنەوەی نیکاحەکەی نامینێ • هەروەها ئـەگـــەر عەورەتی ئافرەتەکە ئەوەندە تەسك بوو کابــرا نەیئەتوانی بچیتـە لای و ئەگەر زوری بخستایەتە سەر یەکلای ئەکردەوەو بەرودوای ئەکرد بـە یەك ، ئەوە لەم کاتەشدا کابرا بوی هەیە نیکاحەکە هەڵوەشـــــینیتەوە •
هەروەها ژنەکەیش حەقی هەڵوەشاندنەوەی نیکاحەکەی هەیـە ئـەگـەر هینەکەی کابرا ئەوەندە گەورە بوو ژنەکە پیی هەڵنەئەگیراو لەوانەبوو یەکلای بکاتەوە • پینجەم : (قرن) واتە ئیسقانیك لـەنـــاو عـەورەتی ژنەکەدا بی کە ریگای چوونەلای گرتبی •

شەشەم : (عنـّه) واتە شلەپەتکەیی کە ئەوەتە ئالەتی کابرا راســت نەبیتەوە • هەروەها ئەگەر کابرا ئیفلیج بوو ، وە بەهوی ئەوەوە ئالەتیشی راست نەبیتەوە • حەوتەم : برانی ئالەتی کابرایە خواه لەبنا براببی یـــا لەسەرەوە بەلام ئەوەندەی نەمابیتەوە کە بتوانی پیی بچیتە لای ژنەکە •

هەرکام لە ژن‌و میرد ئەگەر یەکی لەم عەیبـانەی بەویـانـەوە دی حەقی هەڵوەشاندنەوەی نیکاحەکەی هەیە بەوشەرتە لەپیش عەقدەکـەدا پیی‌نەزانیبی ، یاخود پیی‌زانیبی بەلام بەتـەواوی لیی حالی نەبووبی ، یاخود باش لیی حالی بووبی بەلام ئیستا دەردەکەی خراپتر بووبی یـــا تەشەنەی کردبی‌و جیگای‌تریشی گرتبیتەوە ، وە خواه ئەم پیاوە یـا ئەم ژنە کە عەیبەکە بەویانەوە ئەبینی خویشی هەمان عەیبی پیوەبی یا نە ، وە ئەگەر پیوەی بوو ئەوەندەی ئەویـــان بی یا خراپتر بی هـــەر حـەقی هەڵوەشاندنەوەی هەیە ، لەبەرئەوە کە ئەو تەریزەی ئینسان ئەیکا لـــــە نەخوشیی کەسیکی‌تر لە نەخوشیی خوی نایکا •

هەروەها ئەگەر لەپاش مارە برین‌و چوونەلا یەکی لەم عەیبـــانـە پەیدابوو ئەوی‌تریان هەر حەقی هەڵوەشاندنەوەی نیکاحی هەیە • بـەڵی

نەخوشی ی شلەپەتکەیی ئەگەر لەپاش چوونەلا پەیدا بووبی نابی بەهوی هەلوەشاندنەوەی نیکاح • هەروەها ئەگەر لەحالیکا کە ژنەکە پارچە گوشت یا ئیسقان لەناو عەورەتیا بوو ، پیاوەکەیش شلەپەتکە بوو یا ئالەتەکەی بڕابوو ، ئەوە فەرمووەدەی راستتر ئەوەیە حەقی هەلوەشاندنەوەی نیکاحیان نی یە •

وە ئەگەر عەیبەکە لەپیش مارە برین دا هەبوو ، وە زیادو کەمی نەکردبوو ، وە عەیبدارەکە ئەیوت کە ئەوی تر پێی زانیوەو ئەمیش ئینکاری ئەکرد ، ئەوە باوەر بە سویندی ئینکارکەرەکە ئەکری • هەروەها حەقی هەلوەشاندنەوەی نیکاح هەیە بو وەلی ئەمری ژنەکەیش بەهوی ئەم عەیبانەوە ، تەنها بەهوی شلەپەتکەیی و بڕانی ئالەتەوە نەبی، ئەگەر لەپیش عەقدەکەدا بووبن یا لەگەل عەقدەکەدا پەیدا بووبن ، هەرچەند ژنەکەیش رازی بی بە میردەکەی بەو عەیبانەوە ، چونکە وەلی ئەمرەکە حەقی هەیە دەفعی عەیب و عار بکا لەخوی • وە ئەگەر نەخوشی یەکان لەپاش عەقدەکە پەیدا بووبن حەقی هەلوەشاندنەوەی نیکاحەکەی نی یە • هەروەها ئەگەر وەلی ئەمرەکە (غیر مجبر) بوو ، وە ژنەکەیش لەپیش عەقدەکەدا رازی بوو بە عەیبی شیتی و گولی و بەلەکی ، ئەوە کابرای وەلی ئەمر حەقی هەلوەشاندنەوەی نیکاحەکەی نی یە •

بەلام وەلی ئەمری مندالیکی نیرینە کە ژنیکی عەیبداری بو مارەکردبی ئەوە هەر عەقدەکەی دانامەزری تا پیویست بە هەلوەشاندنەوە بکا • وە ئەگەر ئەو عەیبە لەپاش عەقدەکە پەیدا بووبی تەماشا ئەکەین ئەگەر مندالەکە عەقل و فامی هەبوو ئەوە مەسەلەکە ئەکەویتە دەستی خوی هەرکاتیك بالغ بوو ئەتوانی نیکاحەکە هەلوەشینیتەوە ، وە ئەگەر شیت بوو ئەوە ظاهیری قەواعیدی شەرع ئەوەیە دروستە بو باوکەکەی بوی هەلوەشینیتەوە ، بوئەوە کە ئەو کورە بەستەزمانە بەهوی مانەوە

لەگەل ئەو ژنەدا تووشی ئەو دەردانە نەبی • بەلام زانایانی شـــەرع بەئاشکرا دانیان بەمەدا نەناوە

(بیداری) حەقی هەلوەشاندنەوەی نیکاح نی‌یە نە بو پیاوو نـە بو ژن بەهوی غەیری ئەم عەیبانەوە وەکو بونی دەمو بونی بن‌بالو ئیفلیجی‌و کەڕی‌و کویری‌و خوینی (استحاضە) هەرچـەنـد دریژە بکیشی ، یـــا کەچەلی‌و گەرولی‌و سەوداو ئالوش‌و دەردی‌تر • هەروەهـــا بـەهـــوی خەسراوی یا بی‌سەلیقەیی‌یەوە •

شەرتی هەلوەشاندنەوەی نیکاح ئەوەیە بچنە لای قاضی تا دەردەکـە ئیسبات ببی لای ، جا ئەویش حوکم ئەدا بە هەلوەشاندنەوەی نیکاحەکە• وە ئەگەر ئەو وڵاتە قاضی‌ی تیا نەبوو کەسیك ئەکەن بە حەکـــەم • وە ئەگەر حەکەمیان دەس‌نەکەوت ، دروستە بو کابرا یا بو ژنەکە سەربەخو نیکاحەکەی هەلوەشینیتەوە ، مەسەلا پیاوەکە بلی وا فەسخی نیکاحی ئەم ژنەم لە خوم کردەوە ، یا ژنەکە بلی وا فەسخی نیکاحی ئەم پیاوەم لـــە خوم کردەوە •

(بزانن) ریگای ئیسبات بوونی گولی‌و بەلەکی‌و شیتی قسەی دوو دوکتوری خاوەن عەدالەتە ، هەروەها بە بینینیش ئیســـبات ئـەبن • وە ریگای ئیسبات بوونی پارچە گوشت‌و پارچە ئیسقان لە عەورەتی ئافرەتدا یا پی‌لی‌نانی ژنەکەیە یا شەهادەتی چوارژنە ، وە ریگای ئیســبات بوونی شلەپەتکەیی‌و برانی ئالەتی پیاوەکە ، لەپاش ئیدیعای ژنەکە یا پی‌لی‌نانی کابرایە یا بوونی دوو شاهیدە لەسەر پی‌لی‌نانەکەی ، یا سویند خواردنی ژنەکەیە ئەگەر پیاوەکە سویندی نەخوارد •

لەپاش ثابت بوونی شلەپەتکەیی پیاوەکە قاضی لەسەر داوای ژنەکە سالیکی بو دائەنی لەوسالەدا ژنەکە لای پیاوەکە ئەمینیتەوە ، جا ئەگـــەر

لەماوەی ئەو سالەدا کابرا توانی بچیتە لای ژنەکە ئەوە باشە ، وە ئەگەر هەر بە شلەپەتکەیی مایەوە ، ژنەکە پیاوەکەی ئەباتەوە لای قاضی ، جا ئەگەر کابرا پیی‌لی‌نا کە هیچی پی‌ناکری ئەوە باشە ، وە ئەگەر وتی چووەمەتە لای ژنەکەمو ژنەکەیش ئینکاری کرد ، ئەوە لەمصـــــورەتەدا ئەگەر ژنەکە بیوەژن بووبوو ، یا کچیکی بی‌بن (غوراء) بووبوو ، ئەوە کابرا لەسەر ئیدیعاکەی سویند ئەدری‌و باوەر بە سویندەکەی ئەکری • وە ئەگەر کچیکی عادەتی بوو ، ئەوە مادەم چوار ژن وتیان هەر کچـــە ئەوە کچەکە سویند ئەدری کەوا ئەو کابرایە نەچووەتە لای ، ئەمجـــار قاضی نیکاحەکە هەل‌ئەوەشینیتەوە •

وە ئەگەر لە ماوەی ئەو سالەدا ژنەکە نەرویشتە لای کابـــرا یـــا نەخوش‌کەوت یا چوو بو سەفەر یاخود مەنع‌کرا لەوە کە لەلایا بی ،ئەو سالە نازمیرری‌و پیویستە قاضی سالیکی‌تری بو دانی • وە ئەگەر لـــە فەسلیکی تایبەتی‌یا لی‌ی دوورکەوتەوە ، وەکو بەهار مەســەلا ، ئـەوە پیویستە لەوفەسلەدا لە سالی داهاتوودا برواتەوە بولای میردەکـەی • وە ئەگەر لەوسالەدا کابرا نەرویشتە لای ژنەکە لەسەری حیساب ئەکـری‌و لەپاش سالەکە قاضی نیکاحەکە هەل‌ئەوەشــــینیتەوە • بەلی (اذرعی) فەرموویەتی ئەگەر کابرا نەخوش‌کەوت یا خرایە بەندیخانەوە یا تووشی سەفەریکی ناچاری بوو ئەوە ئەو ماوەیەی بو حیساب ناکری •

ئەگەر کابرا ئیدیعای کرد کە ژنەکە ری‌ی‌نادا بچیتـەلای ئـەوە باوەری پی‌ئەکری بە سویند • جا قاضی سالیکی تازەی بو دائـەنی ، وە ئەو ژنو پیاوە لەناو کومەلیک لە دەرو دراوسی‌ی باوەر پی‌کراوا دائەنی بوئەوەی ئاگایان لە وەزعیان هەبی‌و لەسەر قسەی ئەوان موعامەلەیـــان لەگەل ئەکا •

ئەگەر لەپاش تێپەڕبوونی ساڵەکە ئەو ژنە ڕازی بوو بەو شلەپەتکەیی یە بە مێردەکەیەوە ئەوە حەقی نامێنی داوای هەڵوەشاندنەوەی نیکاحەکەی بکا ، بەڵکو حەقی دواخستنی ئەو داوایەشی نامێنی • وە ئەگەر پاش تەواوبوونی ساڵەکە گورج کابرای بردەوە بولای قاضیو شلەپەتکەیی یەکە ئیسبات بوو ، وە قاضی وتی وا لای من ئیسبات بوو کە ئەو کابرا شلەپەتکەیە ، ئیتر ژنەکە بوی هەیە سەربەخو نیکاحەکە هەڵوەشێنێتەوەو پێویست ناکا قاضی هەڵی وەشێنێتەوە •

حەقی پەشیمان بوونەوە لە هەموو ئەو عەیبانەدا کە باسمان کردن ، وە بردنی مەسەلەکە بو لای قاضی یا بو لای حەکەم یا بو لای ئەهلی ئەو شوێنە ئەگەر شوێنەکە قاضیو حەکەمی تیا نەبوو حەقێکی کوتوپڕی یەو دواخستن هەڵناگری • کەواتە پێویستە لەسەر هەرکام لە ژنو مێرد کە هاوڕێکەی عەیبدار ئەکا موراجەعە بکا • هەروەها لەپاش ثابت بوونی عەیبەکەیش حەقی هەڵوەشاندنەوەی نیکاحەکە کوتوپڕی یەو ئەگەر تەفرەی بدا حەقی نامێنی • بەڵی ئەگەر ئیدیعای کرد کە نەی زانیوە حەقی پەشیمان بوونەوەی هەیە یا نەی زانیوە کە حەقەکەی کوتوپڕی یە ئەوە لێی قوبوول ئەکری ئەگەر لەوانە بی باوەڕی پێ بکری ، مەسەلا کابرایەك بی لەگەل زانایانی شەرعدا هەڵسانو دانیشتنی نەبی •

هەرکاتێك نیکاح هەڵوەشێنرایەوە ، بەهوی عەیبێکەوە لە ئافرەتەکەدا ئەگەر ئەو هەڵوەشاندنەوەیە پێش ئەوە بی کابرا بچێتە لای ژنەکە ، ئەوە ژنەکە حەقی داوای مارەیی نابی • وە ئەگەر پاش چوونەلای بی ، ئەوە ئەگەر هەڵوەشاندنەوەکە بەهوی عەیبێکەوە بووبی کە لەکاتی عەقدەکەدا بووبی خواه لەوەپێشیش بووبی یا هەر لەوکاتەدا پەیدا بووبی ، یاخود لەپاش عەقدەکەو پێش چوونەلای ژنەکەدا پەیدا بووبی ، یاخود لەکاتی چوونەلای ژنەکەدا پەیدا بووبی ، وە کابرایش لە هەموو ئەم

صوورەتانەدا بە عەیبەکەی نەزانیبی ، ئەوە ژنەکە (مهـــر المثـــل)ی ئەکەوی • وە ئەگەر بە عەیبەکەی زانیبیو لەگەل ئەوەشدا چووبیتە لای، ئەوە حەقی هەلوەشاندنەوەی نیکاحەکەی نامینی چونکە رازی بووە بەو عەیبەوە بچیتە لای ئافرەتەکە • وە ئەگەر بەهوی عەیبیکەوە نیکاحەکەی هەلوەشـاندبیتەوە کـە پـاش چوونەلای پەیدا بووبی ، ئـەوە مـادەم مارەیی‌یەکە دروست بووبی مارەی لەسەر ببرن ، ژنەکە ئـەو مارەیی‌یەی ئـەکـەوی •

(بیداری) لە مەسەلەی شلەپـەتکەیی‌دا وتمان ئـەگـەر کابـــرا ئیدیعای کرد کەوا چووەتە لای ژنەکەو ژنەکەیش ئینکاری کرد ئەوە کابرا باوەری پی‌ئەکری لەگەل ئەوەشدا کە مەشهوورە لەکاتیکا کـــە ژنو پیاو قسەیان یەك‌نەکەوی لە مەسئەلەی چوونەلادا ، باوەر بەوەیـان ئەکری کە ئینکاری چوونەلا ئەکا • ئەمە لەبەرئەوەیە کە ئەم حـالـەتـە یەکیکە لـەو حەوت حالەتە کە باوەریان بە قسەی ئەوکەسە تیا ئەکری کە ئیدیعای چوونەلا ئەکا •

یەکیك لەو حەوت حالـەتـە ئـەوەبـوو کـــە وتمان • حالـــەتی دووهەمیشیان ئەوەتە کابرا لە مەسئەلەی (ایلاء [1])دا ئیدیعا بکا کەوا چووەتەلای ژنەکەی • حالەتی سیهەمیشیان ئەوەتە ژنەکە بلی میردەکـەم نەهاتووەتەلامو ئەوەندەش دەسەلاتی نی‌یە کە مـارەیی‌یـەکـــەم بداتی ، لەبەرئەوە داوای هەلوەشاندنەوەی نیکاحەکەم ئەکەم ، وە کابرایش بـلی نەخەیر چوومەتەلای •

حالەتی چوارەم ئەوەتە پیاوو ژنەکە قسەیان یەك‌نەکـەوی لـەوەدا

---

(١) ایلاء : ئەوەیە کابرا سویند بخوا کەوا تا ماوەی زیـاتر لـە چوار مانگ ناچیتەلای ژنەکەی •

که ئاخو بەر لە چوونەلای تەلاقی داوە یا پاش چوونەلای • کابرا بلێت بەرلەوەی بیمەلات تەلاقم داوی‌و ژنەکە بلی پاش‌ئەوەی کـه هاتیتـــەلام تەلاقت دام • ئەمە لەم حالەتەدا باوەر بە سویندی ژنەکە ئەکری کـــە سویند بخوا کە کابرا بەرلەوەی تەلاقی بدا چووەتـەلای ، وە تـەواوی مارەیی‌یەکەی ئەکەوی ، بەلام بەوشەرتە باوەری پی‌ئەکری کە ژنـەکە منالیکی ببی قابیل‌بی بکری بە منـالی ئـەوکابـرا بوئـەوەی بە بی بـاوك دانـەنری •

حالەتی پینجەم ئەوەتە ژنو پیاوەکە قسەیان یەك‌نەکەوی لەوەدا کە ئاخو لەپاش تەلاقی (سنّي) چووەتە لای یا نەچووەتەلای • مەسەلا کابرا بە ژنەکەی وت تەلاقت کەوتبی‌و تەلاقدانەکەی لـە جـوری تەلاق دانی (سنّي[1]) بی ، وە ئیدیعا بکا کە لـە پـاکی‌ی پیش تەلاقدانـەکـەیـا چووەتەلای‌و تەلاقەکەی (سنّي) نەبودو ناکەوی • ژنـــەکـــەیش بلی نەهاتوویتە لام‌و تەلاقەکەم (سنی)یەو کەوتووە • ئەمە لەم‌حالەدا باوەر بە سویندی کابرا ئەکری چونکە ئەصل تیك‌نەچوونی پەیوەندی بەینی ژنو پیاوە •

حالەتی شەشەم ئەوەتە کابرایەك ئافرەتیك مـــارە بکا بە شـــەرتی کچیتی‌و لەپاشا ئیدیعا بکا کـــە بیـوەژن بووەو ژنـەکـەیش بلی خوی هاتوەتەلام • ئەوە لەم‌حالەدا باوەر بە سویندی ژنەکە ئەکری لەسەرئەوە کە کابرا چووەتەلای بوئەوەی نیکاحەکە هەل‌نەوەشیتەوە • باوەر بـــە سویندی کابرایش ئەکری کەوا نـەچوەتـــەلای بوئـــەوەی هـــەموو مارەیی‌یەکەی لەسەر نەبی بە مال‌و تەنها نیوەی بدا •

---

(١) تەلاق دوو جورە (سنی)و (بدعي) وە لـەمـەولا باسـیان ئـەکـەین •

حاڵەتی حەوتەم یەکنەکەوتنی قسەی ئافرەت و میردی مارە بەجاش (محلل)ە ، واتە ئافرەتەکە بڵی هاتووەتەلام و میردەکە بڵی نەچوومەتەلای ، ئەمە لەم حاڵەتەدا باوەر بە سویندی ئافرەتەکە ئەکری •

باسی بەشەرت گرتنی هەندی صیفەت لە عەقدا لەگەل هەلوەشاندنەوەی نیکاح لە هەندی حاڵەتیا

ئەگەر لەناو صیغەی عەقدی نیکاحدا شتیك بەشەرت گیرا ، ئەوە ئەگەر ئەو شتە شەرت بوو بو دامەزرانی نیکاحەکە وەکو باوکیك کچی شوو نەکردووی خوی بە بی ئیذنی کچەکە مارە ببری لە یەکیك بەوشەرتە کە ئەو یەکە هاوکووفی کچەکەی بی ، ئەوە ئەگەر شەرتەکە هاتەجی باشە ، ئەگینا نیکاحەکە بەتاڵە • وە ئەگەر شتەکە شەرت نەبوو بو دروستبوونی نیکاحەکە ، ئەوە یا بەشەرت گرتنی صیفەتیکە لە میردەکەدا یا لە ژنەکەدا یا لە مارەییەکەدا یا لە غەیری ئەمانەدا • جا ئەگەر بەشەرت گرتنی صیفەتیك بوو لە میردەکەدا یا لە ژنەکەدا وەکو نەسەب یا زانایی یاپیاوچاکی و خواپەرستی ، ئەوە ئەگەر شەرتەکە هاتەجی باشە ، ئەگینا نیکاحەکە هەر دروستە • جا ئەگەر میردەکە یا ژنەکە باشتر بوو لەوەی کە بەشەرت گیراوە ، ئەوە حەقی پەشیمانی لەم نیکاحەدا نی یە • وە ئەگەر کەمتر بوو لەوەی بەشەرت گیراوە ، دەس بەجی حەقی پەشیمان بوونەوە هەیەو پیویستیش بە قاضی ناکا وەکو لە (تحفە)دا وتراوە • حوکمی مارەییشی وەکو ئەوە وایە لە باسی (خیار العیب)دا باسمان کرد •

وە ئەگەر ژنەکە رازی بوو بەوپیاوە کە شەرتەکەی تیا نەهاتووەتەجی و وەلی ئەمرەکانی رازی نەبوون ، ئەوە حەقی هەلوەشاندنەوەی نیکاحەکەیان

هەیە ئەگەر صیفەتە بەشەرت گیراوەکە هاوکووفی بێ لە نەسەبدا • وە ئەگەر بەشەرت گرتنی صیفەتێك بوو لە مارەیی یەکەدا وەکو بەشەرت گرتنی حەقی پەشیمان بوونەوە لە مارەیی یەکەدا ، مەسەلا کابرا بلێ وا ئەوژنەم لێ مارە کردی لەسەر چل دینار بەوشەرتە حەقی پەشیمان بوونەوەت ببێ ، ئەگەر رازی بووی بەو مارەیی یە ئەوە باشە • ئەگینا مارەیی یەکە هەلوەشێتەوەو ژنەکە (مهر المثل) وەربگری ، ئەوە نیکاحەکە دروستە ، بەلام مارەیی یەکە ئەرواتە سەر (مهر المثل) •

وە ئەگەر غەیری ئەمانە بەشەرت گیرا لە نیکاحەکەدا ، ئەوە ئەگەر شەرتی پەشیمان بوونەوە بوو لە نیکاحەکەدا ، ئەوە ئەو نیکاحە بەتالە • هەروەها ئەگەر شەرتێکی تری وا بەشەرت گیرابوو کە پیچەوانەی مەبەستی نیکاحەکە بوو زیانیشی بەو مەبەستە ئەگەیاند وەکو بەشەرت گرتنی ئەوە کە کابرا نەچێتەلای ئافرەتەکە یا تەلاقی بدا • غەیری ئەم شەرتانەیش ئەگەر پیچەوانەی مەبەستی نیکاحەکە بوو ، بەلام زیانی نەئەگەیاند بەو مەبەستە وەکو بەشەرت گرتنی ئەوە کە کابرا ژن بەسەر ئەوژنەدا نەهێنی یا مەسرەفی بو نەکا ، ئەوە نیکاحەکە دروستەو شەرتەکە بی کەلکە • هەروەها مارەیی یەکەیش بەهوی ئەوشەرتەوە تێك ئەچیو ئەرواتە سەر (مهر المثل) •

وە ئەگەر شەرتەکە شەرتێکی وا بوو لەگەل مەبەستی نیکاحەکە یەك ئەکەوت وەکو ئەوە کە شەوەکان بە عەدالەت دابەش بکا لە بەینی ئەم ژنەو ژنی تریا ، یاخود هیچ مەبەستێکی پێوە نەبەسرابوو ، وەکو ئەوە فلانەجور خواردنی دەرخوارد بدا ، ئەوە ئەوشەرتە پووچەو نیکاحەکەش دامەزراوە •

(بیداری) ئەگەر ژنەکە یا مێردەکە صیفەتەکەیان بەشەرت نەگرت

لەناو عەقدەکەدا ، بەلکو هەر بەهوی بیستنەوە لـــە خەلك یا بەهـــوی بایی‌بوونەوە بە قسەی کەسیك قەناعەتیان کرد ، مەسەلا کابرایەك ژنیکی مارەکرد بە خەیالی ئەوە کە ئەو ژنە موسولمانە یا ئازادە ، کەچی دەرچوو (کتابیە)یەکی وایە کە نیکاح‌کردنی دروست بی ، یا دەرکەوت کـــە کەنیزەك (جاریە)یەو نیکاحیشی بو ئەم کابرایە دروســـت بوو ، ئـەوە حەقی پەشیمان بوونەوەو هەلوەشاندنەوەی نیکاحەکەی نی‌یە •

هەروەها ئەگەر ژنیك ئیذنی دا مارە ببرِی بو پیاویك کە وای‌ئەزانی هاوکووفیەتی کەچی هاوکووفی نەبوو ، ئەوە حەقی پەشیمان بوونـەوەو هەلوەشاندنەوەی نیکاحەکەی نی‌یە چونکە چ ئەمیش‌و چ پیاوەکەیش لە میسالی پیشوودا کەمتەرخەمی‌یان کردووە کە ورد نەبوونەتەوەو لـەنـاو عەقدەکەشدا بەشەرتیان نەگرتووە • بەلی ئەگەر کابرا بە بەندە یـا بـە عەیبدار دەرچوو ، وە ژنەکەیش گومانی وابوو کە ئازادە یاخود عەیبدار نی‌یە ، ئەوە ئەو ژنە حەقی پەشیمان بوونەوەی هەیەو ئەتوانی نیکاحەکەی خوی هەلوەشینیتەوە •

وە ئەگەر کەسیك کابرای هەل‌خەلەتاند بەوە کە ئەو ئافـرەتـــە کچە ، کەچی بیوەژن بوو ، وە کابرایش مارەیی‌یەکەی دابوویە ، ئەوە بوی نی‌یە مارەیی‌یەکە بئژیری بەوکەسە کە هەلی‌خەلەتاندووە چونـکە خوی کەمتەرخەمی‌ی کردووە لەوەدا کەوا لە مەسئەلەکە نەکولیوەتـەوە تـا باش لە ژنەکە ئاگادار ببی •

هەلوەشاندنەوەی نیکاح بەهوی دەس نەرویشتنی کابراوە بەسەر مارەییدا

دروستە بو ژن نیکاحی خوی هەلوەشینیتەوە بەهوی ئەوەوە کـــە میردەکەی لاتِ بی‌و نەتوانی مارەیی‌یەکەی بدا ، بـە سی شـــــەرت •

یەکەم : مارەیی‌یەکەی حازری بێ • کەواتە هەلوەشاندنەوەی نیکاح دروست نی‌یە لەبەر بێ‌دەسەلاتی‌ی کابرا بەسەر مارەیی‌یەکدا کە وەختی خوی وادەی بو دانراوە بائیستەیش لەم کاتی لاتی‌یەی کابرادا وادەکەی هاتبی ، چونکە ژنەکە وەختی خوی رازی بووە بەوە کە ئەو مارەیی‌یە حازری نەبی‌و لەئەستوی کابرادا بێ •

دووهەم : ئەوەیە هیچی لەو مارەیی‌یە حازری‌یە وەرنەگرتبی • ئەگەر هەندیکی لی وەرگرتبوو ئیتر ناتوانی بەهوی بێ‌دەسەلاتی‌ی کابراوە کە ناتوانی پاشماوەکەی بدا نیکاحەکەی هەلوەشینیتەوە •

سیهەم : ئەوەیە ئەم هەلوەشاندنەوەی نیکاحە لەبەر دەسەلات نەشکانی میردەکە بێ بەسەر مارەیی‌یەکەدا پیش چوونەلای ژنەکە • ئەگینا مادەم ژنەکە ریگای کابرای دا بچیتە لای‌و کابرایش چووەلای ، ئەوە حەقی هەلوەشاندنەوەی نیکاحی نامینی لەبەرئەوە کە ژنەکە رازی بووە خوی بدا بەدەستەوە بەر لە وەرگرتنی مارەیی •• بەلی ئەگەر وەلی‌ئەمریك کچیکی نابالغی مارە کرد لە کەسیك ، وە بە بێ تەماشا کردنی مەسلەحەتی کچەکە دای بەدەستەوەو کابرایش چووە لای ، ئەوە کاتیك کە بالغ بوو ئەتوانی خوی نەدا بەدەستەوە ، تا مارەیی‌یە حازری‌یەکەی ئەداتی ، وە ئەیشتوانی نیکاحەکەی هەلوەشینیتەوە لەپاش ثابت‌بوونی لاتی‌و بێ‌دەسەلاتی‌ی میردەکەی لای قاضی •

باسی هەڵوەشاندنەوەی نیكاح بەهۆی بێدەسەڵاتیی مێردەوە لەسەر نەفەقەدانی ژنەكە

دروستە بۆ ژن فەسخی نیكاحی خۆی بكاتەوە بەهۆی ئەوەوە كە مێردەكەی دەسەڵاتی نەبێ ئەو ئەندازە نەفەقەیە پێبدا كە واجبە لەسەر پیاوی لات بۆ ژنی خۆی ، خوای ئەو نەفەقەیە جلوبەرگ بێ یا نوین بێ یا جێگای تیا دانیشتن بێ یا خواردەمەنیی پێویست بێ بۆ ژیان • هەروەها ئەگەر كابرا خۆی لەوێ بوو ، وەماڵەكەی دوو مەنزل ریگا یازیاتر دوور بوو ، وە ژنەكەیش خۆی رانەئەگرت تا ماڵەكەی كابرا ئەگەیشتە بەرەوەو كابرایش نەفەقەی بۆ ژنەكەی قەرز نەئەكرد ، ژنەكە بۆی هەیە نیكاحەكە هەڵوەشێنێتەوە • یا ئەگەر كابرا خۆیشیو ماڵەكەیشی ئەوەندەی دوو مەنزل ریگا یازیاتر دوور بوونو مەجالی ئەوە نەبوو كە ژنەكە نەفەقەی خۆی لێ بسێنێ ، یا ئەگەر كابرا بە لاتی رۆیشتبیو ماڵی نەبووبیو مەعلووم بێ كە ئێستەش لاتو بێدەسەڵاتە •

هەروەها ئەگەر كابرا بە دەوڵەمەندی رۆیشتبیو ئێستە ریوشوێنی نەزانری تا ئەو نەفەقەیە كە لەسەریەتی لێی وەربگیری ، ژنەكە ئەتوانێ نیكاحەكەی هەڵوەشێنێتەوە لەسەر فەرموودەی (ابن الصلاح)و (زركشی)[1] • هەروەها دروستە بۆ ژن نیكاحی خۆی هەڵوەشێنێتەوە ئەگەر كابرا بە لاتی رۆیشتبیو ئێستا سەرو شوێنی دیار نەبیو نەزانین ئاخۆ دەوڵەمەندە یا هەژارە ، بەوشەرتە كە دوو شاهید شەهادەت بدەن

---

(١) زاناكانی شەرع قسەیان یەك نییە لەم مەسئەلەیەداو (تحفه) مەیلی بۆئەوەیە كە ژنەكە حەقی هەڵوەشاندنەوەی نیكاحەكەی نییە ، بەلام (شیروانی) ئەلێ فەرموودەی باوەرپێكراو ئەوەیە كە حەقی هەڵوەشاندنەوەی هەیە •

لەسەر ئەوە کە ئیساش لاتە هەرچەند شەهادەتەکەشیان لەسەر ئەساسی ئەوەبی کە شارەزای رەوشتینیو ئەزانن هەولنادا بو ئیشو هەر بە لاتی ئەمینیتەوە ، بەلام ئەبی لەکاتی شەهادەتەکەیاندا ئەوە نەلین کە لەسەر ئەو ئەساسە شەهادەت ئەدەن •

شەرتی هەلوەشاندنەوەی نیکاح بەهوی لاتیی میردەوە ئەوەیە ژنەکە موستەحەقی نەفەقە بیو مەسەلەکەش ببری بو لای قاضی ، وە ئەگەر قاضی نەبوو ببری بو لای حەکەمیکی دادپەروەر ، وە لاتیی کابرایش ثابت ببی بە پیلینانی خوی ئەگەر خوی لەویا بی یا بە شەهادەتی دوو شاهید ، ئەوکاتە واجبە کە قاضی یا حەکەمەکە مولەتی بدا تا سی روژ • جا ئەگەر هەر نەفەقەی دەسنەکەوت ئەوجارە لە سبەینیی روژی چوارەما ژنەکە ئەچیتەوە لای قاضی تا نیکاحەکە هەلوەشینیتەوە • بەلی ئەگەر لە سبەینیی روژی چوارەما نەفەقەی بو ئەو روژە دەسکەوت ، ژنەکە حەقی هەلوەشاندنەوەی نیکاحی نامینی چونکە نەفەقەی روژەکانی پیشوو بووە بە قەرز لە ئەستوی کابرادا ، وە بەهوی نەفەقەی قەرزیشەوە حەقی هەلوەشاندنەوەی نیکاح نییە • وە ئەگەر دوو روژی بە بینەفەقە بردەسەرو روژی سیهەم نەفەقەی پیداو روژی چوارەم دیسان نەفەقەی نەبوو ، ئەوە ئەم روژە ئەخریتە سەر دوو روژە پیشووەکە ، وە لە روژی دوایدا حەقی هەلوەشاندنەوەی نیکاحەکەی بو پەیدا ئەبی • وە ئەگەر ئەو ولاتە نە قاضیو نە حەکەمی تیا نەبوو ، ئەوە ژنەکە ئەتوانی خوی نیکاحەکەی خوی هەلوەشینیتەوەو بلی : « وا نیکاحی خومم لە فلانکەس هەلوەشاندەوە » •

(بزانن) ژن حەقی هەلوەشاندنەوەی نیکاحی نییە ئەگەر کابرا بتوانی نەفەقەی بداتی ، بەلام نەیداتی ، خوای خوی دەولەمەند بی یا لات بیو بتوانی بۆی وەربگریٚ لە خەلك یا مامناوەندی بی ، چونکە

ژنەکە ئەتوانی بەهوی قاضی‌یەوە نەفەقەی خوی وەربگری ، وە نەبوونی قاضی لە وڵاتیکا یا دەس‌نەرویشتنی بەسەر میردەکەدا شتیکی نایابـــەو ئوی‌ی نادریتی • هەروەها ژن حەقی هەلوەشاندنەوەی نیکاحی نی‌یـــە بەهوی نەفەقەی لەمەوپیشەوە کە میردەکەی نەیدابیتی‌و بووبی بە قــەرز لەئەستویدا • هەروەها حەقی هەلوەشاندنەوەی نیکاحی نی‌یە ئەگـــەر میردەکەی ئەوەندەی کابرایەکی لات نەفەقەی بداتی ، هەرچەند لەوەپیش دەولەمەند یا مامناوەندی بووبی ، لەبەرئەوە کــە مادەم واجبی ئــەمروی ئەستوی ئەوەیە کە ئەیداتی ، ئەوە واجبی خوی جی‌بەجی کردووە •

هەروەها ژن بوی نی‌یە نیکاحی خوی هەلوەشـــینیتەوە ئەگـــەر میردەکەی رویشتبی بەلام دەولەمەند بی ، مادەم بە شاهید ئیسباتی ئــەوە نەکری کە هەرچی دارایيشی هەیە بو مەســافەی دوو مــەنـزل دووری خستوەتەوە •

(بزانن) هەلوەشاندنەوەی نیکاح جیایە لە تەلاق لە چوار رووەوە• یەکەم : بەهوی هەلوەشاندنەوەی نیکاحەوە ژمارەی تەلاق کەم نابیتەوە ، هەرچەند زیاتر لە جاریکیش نیکاحەکە هەلوەشینریتەوە • دووەم : هەر هەلوەشاندنەوەیەکی نیکاح کە بەر لەوە بی پیاوەکە بچیتە لای ژنــەکـە نابی بەهوی ثابت بوونی مارەیی بەسەر میردەکەوە ، بەلام تەلاقی بەر لە چوونەلا ئەگەر سەبەبەکەی لە میردەکەوە بی ئەبی بەهوی ثــابت بوونی نیوە مارەیی بەسەر پیاوەکـەوە بو ژنــەکـــە • ســـیەم : هـــەر هەلوەشاندنەوەیەکی نیکاح کە لەپاش چوونەلای ژنەکە بی بەهوی عەیبی کە لەپیش عەقدو چوونەلادا بی ، یا لەبەینیانا بی ، یـا لــەگـەلیـا بی ، ئەبی بەهوی ثابت بوونی (مهر المثل) ، هەرچەند ئەگـــەر بەهـــوی عەیبیکەوە بی کە پاش چوونەلاکە پەیدا بووبی ، ئەبی بەهوی ثابت بوونی ئەسلی مارەیی‌یەکە • بەلام تەلاقی پاش چوونەلای ئافرەتـــەکـە ئــەبی بەهوی ثابت‌بوونی مارەیی‌یەکە ئەگەر مارەیی‌یەکە خوی دروست بووبی•

چواره‌م : هه‌ر هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌یه‌کی نیکاح که به‌هوی عه‌یبیکه‌وه بی که‌له‌پیش عه‌قده‌که یا له‌گه‌ل عه‌قده‌که‌دا بووبی، نابی به‌هوی حه‌قی نه‌فه‌قه‌و ژنه‌که نه‌فه‌قه‌ی ناکه‌وی هه‌رچه‌ند دووگیانیش بی ، ته‌نها حه‌قی جیگه‌ی دانیشتن نه‌بی • به‌لام له ته‌لاقدا حه‌قی جیگه‌ی دانیشتن‌و نه‌فه‌قه‌ی‌تریشی هه‌یه •

باسی ژن‌هینان بو باوك‌و باپیره

واجبه له‌سه‌ر ئه‌ولادی هه‌رکه‌س ، له کورو له کچ ، وه له‌سه‌ر کوره‌زاو له‌و خوارتر ، پاریزگاری‌ی شانی باوك‌و باپیره‌ی خویان بکه‌ن ، چ باپیره‌ی باوکی‌و چ باپیره‌ی دایکی به‌وه که ماره‌یی ژنیان بده‌نی یاخود پی‌یان‌بلین ژن بینن‌و ئیمه ماره‌یی‌یه‌که‌تان بو ئه‌ده‌ین • یاخود ژنیان بو بهینن به ئیذنی خویان‌و ماره‌یی‌یه‌که‌یان بده‌نی • ئه‌م واجب‌بوونه‌یش چه‌ند شه‌رتیکی هه‌یه :

یه‌که‌م : ئه‌وه‌یه ئه‌ولاده‌که ده‌وله‌مه‌ند بی ، به‌وره‌نگه ئه‌و مه‌سره‌فه‌ی ئه‌یکا بو ماره‌یی ژنه‌که زیاد بی له پیویستی ژیانی خوی‌و خیزانی له شه‌وو روژیکا • دووهه‌م : ئه‌وه‌یه ئه‌و باوکه یا ئه‌و باپیره پیویستی به ژن بی بو ده‌فعی ئاره‌زووی نه‌فس یا بو خزمه‌ت‌کردن‌و سه‌رپه‌رشتی کردنی کارو باری له‌به‌ر نه‌خوشی یا پیری‌و لی‌که‌وتوویی ، له‌به‌رئه‌وه که لایقی شانی نه‌بی خوی خزمه‌تی خوی بکا • ئه‌مه‌یش به قسه‌ی کابرا خویدا ده‌رئه‌که‌وی‌و پیویستی به سویند خواردن نی‌یه ئه‌گه‌ر موحتاجی‌یه‌که‌ی شتیکی دیاری بی ، یه‌عنی شتیکی وای پیوه دیار نه‌بی که له‌گه‌ل داواکه‌ی یه‌ك نه‌که‌وی ، هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر شتیکی‌وای پیوه دیاربوو که له‌گه‌ل داواکه‌ی یه‌ك نه‌ئه‌که‌وت ، به‌لام ئه‌یوت ژنم بو خزمه‌ت کردنی

خوم ئەوی • ئەگینا ئەگەر ژنی بو خزمەتکردن نەئەویستو مەحرەمی هەبوو خزمەتی بکا ، بەلکو بو دەفعی ئارەزووی نەفسی ئەویستو لەگەل ئەوەشدا نەخوش و لی‌کەوتوو بوو ، ئەوە ئەبی سویند بخوا کە پیویستی بە ژنە بو دەفعی ئارەزوو ، ئەوجا پیویستە لەسەر کورو کورەزا ژنی بو بینن !

شەرتی سیهەم ئەوەیە ئەو باوکە یا ئەو باپیرەیە خوی دەولەمەند نەبی ، واتە نە دارایی هەبی‌و نە کاسبی‌یەکی‌وا بزانی کە لایقی پایەی بی تا پارەی پی‌پەیدا بکاو ژنی پی‌بینی •

جا پاش‌ئەوە کە کور ژنی هینا بو باوکی یا بو باپیری ، واجبە لەسەری مەسرەفی ئەو باوکە یا ئەو باپیرەو ژنەکەیشی بکا • وە ئەگەر ژنەکەی مرد یاخود نیکاحەکەی هەلوەشایەوە بەهوی عەیبیکەوە ، یا بەهوی پاشگەز بوونەوەی لە موسولمانەتی یاخود میردەکەی تەلاقی‌دا لەبەر بیانوویەکی بەجی ، واجب ئەبی لەسەر کورەکە یا کورەزاکە دیسانەوە ژنی بو بهینی • جا ئەگەر ئەولاد یەکیك بوو ئەوە دیارە ، وە ئەگەر زور بوون‌و تەنها کور بوون یا تەنها کچ بوون ئەوە وەکو یەك مەصرەف ئەکەن • هەروەها ئەگەر کورو کچیش بوون ، بەلام هەندی لە زانایانی شەرع فەرموویانە ئەگەر کوروکچ بوون لەسەر قیاسی میرات وەرگرتن مەسرەف ئەکەن بو باوك‌و باپیرە •

باسی مارەیی (صداق)

مارەیی بریتی‌یە لە مالیك کە واجب ئەبی لەسەر کەسیك بیدا بەهوی عەقدی نیکاحی ئافرەتیکەوە یا بەهوی بریاردانیەوە لەپاش عەقدەکە ، یا بەهوی چوونە لای ژنەکەوە بەشوبهە ، یا بەهوی ئەوەوە کە بووبی بەهوی حەرام بوونی ئافرەتیك لە میردەکەی •

سوننەتە ناوبردنی مارەیی لە عەقدی نیکاحدا ، وە سوننەتـە لە دە درەمیش کەمتر نەبیو ، زیادە رەوییش لە ئەندازەکەیا نـەکری • وە ئەگەر هاتوو بەدزییەوە ئافرەتەکە لەسەر مارەییەکی کەم مارە بررا ، وە پاشان بەئاشکرا لەسەر ئەندازەیەکی زور مارە بررا ، یا بەپیچەوانەوە، ئەوە ئەو مارەیەیان دائەمەزری کە لەپیشا کراوەو مارەیی ئەوەیان واجب ئەبی • وە ئەگەر عەقدی نیکاحی ئافرەتیك دووبارەکرایـەوە بەهـــوی حازربوونی کومەلیك خزمو دوستەوە ، یا لەبەر (احتیاط) مەسەلا جاری یەکەم بە باشی تەقلیدی تیا نەکرابی ، یا شاهیدەکان جیگای بروا نەبووبن، یا گومانی ئەوە بکری کــە ماوەیەکی زور کەوتووەتە بەینی (ایجاب) و (قبول)ەوە ، یاخود لەبەرئەوە کە کابرا لەشکایە کە بە یـەك تـەلاقـە تەلاقی خواردووە یا هیچ تەلاقی نەخواردووە ، وە ئەگەر خواردوویەتی کەوتووە یا نەکەوتووە ، یاخود عەقدەکە لەسەر مەذهەبی ئیمامیك کراوەو بە بی پەشیمان بوونەوە لە تەقلیدکردنی ئەو ئیمامە تەقلیدی ئیمامیکیتریش ئەکەنو مارەی ئافرەتەکە ئەبرنەوە نەوەك بە مەذهەبە پیشووەکە عەیبیك لە عەقدەکەدا بووبی ، ئەوە لە هەموو ئەم صوورەتانەدا مارەیی هەر ئەو مارەییەیە کە لە عەقدە پیشووەکەدا دانـراوەو ئـەم عـەقـدەی دوایی دووبارەکردنەوەی عەقدی پیشووە • ئەو قسەیەش کە مەشهوورە ئەگەر لـەپـاش دووبارە کردنەوەی عەقد میردەکە ئیددیعای کرد کە عەقـدی دووهەم تازە کردنەوەی عەقدی یەکەم بووە ، لیی وەرناگیریو عەقدەکە بە عەقدیکی سەربەخو دائەنری ، ئەوە راستە ، بەلام بو ئەمشوینە نییـە کە شاهیدەکان ئاگایان لە تازەکردنەوەکە هەیە ، بـەلـکو بـو وەختیـکە مەعلووم نەبی ئاخو عەقدی دووهەم سەربەخوبووەو لەپاش جیابوونـەوە بووە ، یاخود تازە کردنەوەیەو کابرای میرد ئیددیعای تازە کردنەوە بکاو ژنەکە بلی وا نییە •

بەلێ لە چەند حالەتێکا واجبە ناوی مارەیی ببرێ • یەکەم لە حالەتێکا کە ئافرەتەکە نابالغ بێ • دووهەم لە حالەتێکا کە بالغ بووبێ بەلام نەفام بێ • سێهەم لە حالەتێکا کە ئافرەتەکە شێت بێ • چوارەم لە حالەتێکا کە ئافرەتەکە بالغ بووبێو خاوەن روشد بێو ئیذنی وەلیئەمرەکەی دابێ کە مارەی ببرێو ئەو وەلیئەمرە خوی یا وەکیلی مارەی ببرێ • لەم چوار حالەتەدا ئەگەر وەلی ئەمرەکەو ژن خوازەکە ریککەوتن لەسەر زیاتر لە (مهر المثل) ئافرەتەکە مارە ببرن ، ئەوە واجبە لەسەر وەلیئەمرەکە یا وەکیلەکە ناوی ئەو ئەندازە مارەییە ببا بوئەوەی عەینی ئەو ئەندازەیە ببێ بە مال لەسەر کابرا ، وە ئەگەر لەموەختەدا ناوی مارەییەکە نەبەن ، ئەوە هەرچەند نیکاحەکە دروستە بەلام ئەرواتە سەر (مهر المثل) ، وە ئەمە ئەبێ بە زەرەری ژنەکە ، چونکە ئەو ئەندازەیەی بریاریان داوە لە (مهر المثل) زیاترە •

حالەتێکیتریش هەیە لەو حالەتەدا وەکو واجبە ناوی مارەییەکە ببرێ ، ئەگەر هاتو ناوی نەبرا نیکاحەکەیش دانامەزرێ • ئەوەش ئەوەتە کە ئافرەتێك ئیذنی (ولی غیر مجبر) بدا مارەی ببرێ بوکەسێك بەوشەرتە ئەوکەسە ئەندازەیەکی دیاریکراو مارەیی بگرێتە ئەستوی خوی ، ئەوە مادەم ئیذن دانەکە بەوشەرتەیە ئەگەر وەلیئەمرەکە ناوی مارەییەکەی نەبرد ، یا شتێکیتری ناوبرد غەیری ئەوەی کە ئافرەتەکە وتوویەتی ، یا ناوی کەمتری برد لەو ئەندازەیە کە ئافرەتەکە دیاریی کردووە ، لە هەموو ئەم صوورەتانەدا ئەو نیکاحە بەتالە ، چونکە ئەو نیکاحە وەستاوە لەسەر ئیذنی ژنەکەو ئیذنی ژنەکەیش بەسراوە بەو ئەندازەوە کە ئافرەتەکە ناوی بردووە ، وە ئەگەر ناوی ئەو ئەندازەیە نەبرا ئیذندانەکە بە بێکەلك دەرئەچێو نیکاحەکە دانامەزرێ •

(بزانن) هەرچی دروستبێ ببێ بە قیمەت بو مالێك کە بفروشرێ،

دروسته ببی به مارەیی بو ژن • ئەوەیش بریتی‌یە لە شتی کە پاك بی‌و پارە بکاو کەلکیکی شەرعی لی وەربگیری‌و مولکی کابرای ژن‌خواز بی‌و قابیل بی لەلایەنی ژنەکەوە وەربگیری •

ئەگەر عەقدەکە کرا لەسەر کومەلیك تەپالە ، یا لەسەر دوو سی دەنکە گەنم ، یا لەسەر دڕندەیەکی پاك یا لەسەر مالیکی کابرای ژن‌خواز کە زوردار داگیری کردبی‌و ژنەکەش نەتوانی لی‌ی‌بسینیتەوە ، یا لەسەر مالیك کە هی کابرای ژن‌خواز نەبی ، وەکو عادەتە ئالتوون ئەخوازن‌و مارەی ژنی لەسەر ئەبرن بو فروفیل ، یا باوکی کور ژن مارە ئەکا بو کورەکەی لەسەر چەند سەر مەرو بزن بە بی‌ئەوە کە نەذریان بکا لە کورەکەی ، ئەوە لە هەموو ئەم حالەتانەدا نیکاحەکە دروستە، بەلام ئەرواتە سەر (مهر المثل)و ئەوەی ناویان بردووە بە هیچ دەرئەچی •

مارەیی ژن یا (عین)ە وەکو مەریك ، مانگایەك ، خانوویەك ، باخیك ، دووکانیك ، پارچە مولکیك کە هەموو دیاری کرابن ، یاخود قەرزە یەعنی شتیکە وا لەئەستوی کابراداو دیاری نەکراوە لە بەرچاودا وەکو شتیك کە وەصف‌کرابی لە ئەستوی کابرادا ، یاخود پارەیەك کە قەرز بی بەسەریەوە خواه حازر بی یا وەعدەی بو دانرابی • ئەوەش بزانین ئەگەر لە مارەیی‌یەکدا کە (عین) نەبی ناوی وەعدە نەبرا ئەوە بە حازر دائەنری ، خوای وتبیتیان حازر بی یا باسی هیچیان نەکردبی •

جا ئەگەر مارەیی‌یەکە (عین) بوو ، وە ژنەکە وەری‌گرت ئەوە باشە ، وە ئەگەر هەر لای کابرا مایەوەو لای ئەو فەوتا ئەوە کابرا ئەبی بە ضامنی بە (ضمان العقد) نەك بە (ضمان الید) • (ضمان العقد) بریتی‌یە لەوە کە کابرا ببی بە ضامنی بەدەلی شەرعی‌ی ئەو شتە کە عەقدەکەی لەسەر کراوە خواه ئەو بەدەلە قیمەتی ئەوەندەی قیمەتی

عەینی مارەیی‌یەکە بی یا زیاتر بی یا کەمتر بی وەکو (مهر المثل)و (ثمن المثل) لە فروشتندا • (ضمان الید)یش بریتی‌یە لە ضامن بوونی خودی ئەوشتە کە موعامەلەکەی پی‌کراوە بە وینەی ئەو شتە کە مارەکەی لەسەر براوە ئەگەر وینەی هەبی ، وە بە قیمەتی ئەگەر وینەی نەبی • لەسەر ئەم فەرموودەیە ئەگەر عەینەکە نە وینە نە قیمەتی نەئەدرا ، مەسەلا کابرا مەریك لە مەرەکانی بکا بە مارەیی بو ژنیك ، پاشان هەموو مەرەکانی ئاو بی‌یان با ، ئەوە بە ناچاری دیتەوە سەر (مهر المثل) ، وە لیرەدا هەردوو جورە ضامن بوونەکە ئەبنەوە بە یەك •

جا ئەگەر مارەیی‌یە عەینەکە لای کابرا فەوتا بە بەلایەکی ئاسمانی، یاخود کابرا خوی فەوتاندی ، واجبە (مهر المثل) بدا بە ژنەکە • وە ئەگەر کابرایەکی‌تر فەوتاندی ئەوە بە ئارەزووی ژنەکەیە ، ئەگەر رازی بوو بەو مارەیی‌یە فەوتاوە ئەی‌بژیری بە کابرا کە فەوتاندوویەتی ، وە یا وینەی یا قیمەتەکەی لی‌ئەسینی ، وە ئەگەر مارەیی‌یەکەی هەلوەشاندەوە ئەوە (مهر المثل) ئەستینی لە میردەکەی‌و میردەکەشی ئەو مارەیی‌یە فەوتاوە ئەبژیری بە کابرا کە فەوتاندوویەتی • وە ئەگەر ژنەکە خوی مارەیی‌یەکەی فەوتاند ئەوە حەقی خوی وەرگرتووە •

وە ئەگەر کابرا دوو سەر مەری دیاری کراوی دا بە مارەییدا ، وە لەپیش وەرگرتنیانا یەکیکیان فەوتا ، ئەوە ژنەکە حەقی هەلوەشاندنەوەی لە تەنها ئەو مەرەدا نی‌یە ، بەلکو حەقی هەلوەشاندنەوەی لە هەردوکیانا هەیە • جا ئەگەر مارەیی‌یەکەی هەلوەشاندەوە ئەوە (مهر المثل) لە میردەکەی وەرئەگری ، وە ئەگەر رازی بوو پیی ئەوە ئەو مەرەیان کە ماوە وەری‌ئەگری لەگەل بەشی مەرە فەوتاوەکە لە (مهر المثل)ەکەی ، واتە ئەگەر ئەو دوومەرە قیمەتیان وەکو یەك بوو نیوەی (مهر المثل) وە ئەگەر قیمەتی فەوتاوەکە دووقاتی قیمەتی ئەویان بوو ، دوو سی‌یەکی

(مهر المثل)ەکەی وەرئەگری • وە هەر بەمجورە •

وە ئەگەر عەینی مارەیی‌یەکە لەپیش وەرگرتنیا بە غەیری دەستی ژنەکە عەیبدار بوو ، ئەوە بە ئارەزووی ژنەکە خویەتی ، ئەگەر مارەیی‌یەکەی هەلوەشاندەوە (مهر المثل) وەرئەگری ، وە ئەگەر ریگای‌دا پیویستە ئەو عەینە بەوعەیبەوە وەربگری‌و قەناعەتی پی بکا • بەلی ئەگەر عەیبداری دەستی خاریج بوو ئەتوانی تولەی عەیبەکەی لەوکەسە خاریجی‌یە وەربگری •

بینا لەسەر ئەمە کە مارەیی‌یەکە ضەمانەت بکری بە (ضمان العقد) هەر زەرەرێکی ئەو عەینە لە دەستی کابرادا لەخویەوە بفەوتی یا کابرا بیفەوتینی ، ئەوە ئەو کابرا نابی بە ضامنی هەرچەند ژنەکە داوای عەینەکەی لی کردبی‌و کابرا نەیدابی پی‌ی •

(بزانن) دروستە بو ژنی خاوەن روشدو فام بەرلەوەی میردەکەی بچیتە لای مەنعی نەفسی خوی بکا لە کابراو خوی نەدا بەدەستەوە تا مارەیی‌یە عەینی‌یەکەی یا مارەیی‌یە قەرزە وەعدە بو دانراوەکەی وەرئەگری ، خواە ئەو قەرزە پارەیەکی نەخت بی یاخود عەینیکی وەصف‌کراو بی لە ئەستوی کابرادا ، وە خواە وەصفەکە تەواو بی یا ناتەواو بی‌و مارەیی‌یەکە چووبیتە سەر (مهر المثل) • وە ئەگەر ئافرەتەکە خاوەن روشد نەبوو ، وەلی‌یەکەی ئەتوانی نەیەلی خوی بدا بەدەستەوە ، وە لەم‌کاتەیشدا هەر موستەحەقە بو نەفەقە لەبەرئەوە کە مادەم بیانوویەکی شەرعی‌ی هەیە نکوولی‌یەکی ناشەرعی‌ی نەکردووە لە خو بەدەستەوەدان‌و ، بە خو بەدەستەوەدەر دائەنری •

بەلی ئافرەت ناتوانی خوی نەدا بەدەستەوە بو وەرگرتنی مارەیی‌یەك کە قەرز بی‌و وەعدەیەکی بو دانرابی ، هەرچەند وەعدەکەشی هاتبی ،

چونکه وەختی خوی رازی بووە بەوە کە مارەیی یەکەی لە ئەستوی کابرادا بی • هەروەها ناتوانی لەپاش ئەوەی میردەکەی چووە لای ، جاریکی‌تر خوی نەدا بەدەستەوە ، چونکە مادەم یەکەمجار هیشتی کابرا بچیتە لای مارەیی یەکەی دائەمەزری و هەرکاتی بی یەوی ئەتوانی لی ی بستینی •

بەلام ئەگەر باوکیك وەختی خوی کچیکی بچووکی خوی مارە کردبوو بو کابرایەك بە مارەیی یەکی حازرو مارەیی یەکەی وەرنەگرتبوو، وە کچەکەیشی دابوو بە دەستی میردەکەیەوەو میردەکە چووبوە لای ، ئەوە ئەو کچە پاش بالغ بوونی ئەتوانی نەهیلی کابرا بچیتە لای تا مارەیی یەکەی پی ئەدا ، وە گوی نادریتە ئەوە کە لە منالیدا ریگای داوە بچیتە لای • هەروەها گوی نادریتە ئەوە کابرا بەزور بروات لای یا بەوە کە کچەکە نەفام بی و ریگای کابرا بدا بچیتە لای • لەمصوورەتانەدا پاش ئەوەش کە ریگای میردەکەی بدا بچیتە لای ، ئەتوانی لەوەپاش خوی نەدا بەدەستەوە تا مارەیی حازر وەرئەگری • بەلام لە صوورەتی ئافرەتی نەفامدا ئەبی خو بەدەستەوە نەدانەکە بە فەرمانی وەلی ئەمرەکەی بی •

وە لەمکاتەدا کە ژنەکە حەقی هەیە خوی نەدا بەدەستەوەو داوای مارەیی یەکەی ئەکا ، ئەگەر میردەکەی وتی مارەیی یەکەت نادەمی تا خوتم نەدەی بەدەستەوە ، وە ژنەکەیش وتی خومت نادەم بەدەستەوە تا مارەیی یەکەم نەدەیتی ، ئەوە ئەبی هەردوکیان ناچار بکرین • ئەبی کابرا ناچار بکری کە مارەیی یەکە لای پیاویکی دادپەروەر دابنی ، وە ئەبی ژنەکەیش ناچار بکری کە خوی بدا بەدەستەوە • جا کاتی کە ژنەکە خوی‌دا بەدەستەوە ، کابرای دادپەروەر مارەیی یەکەی ئەداتە دەست •

وە ئەگەر پیش ئەوە کە کابرا مارەیی یەکە لای کابرای دادپەروەر دابنی ژنەکە پەلەی کردو خوی دا بەدەستەوە ئەوە هەرحەقی داواکردنی مارەیی یەکەی ئەمینی • جا ئەگەر کابرا مارەیی یەکەی نەدایە ، ئەوە ئەگەر لەم ماوەیەدا کابرا چووبوە لای ، ئەوە ئیتر ناتوانی جاریکی تر خوی نەدا بەدەستەوە • وە ئەگەر نەچووبوە لای ، ئەتوانی خوی نەدا بەدەستەوە تا مارەیی یەکەی وەرئەگری •

وە ئەگەر کابرا پەلەی کردو مارەیی یەکەی دا بە ژنەکە ، واجبە ئەویش خوی بدا بەدەستەوە • وە ئەگەر خوی نەدا بەدەستەوە ، کابرا حەقی نی یە مارەیی یەکە بستینیتەوە لە ژنەکەی لەبەرئەوە حەقیکی حازرو دامەزراوە لەسەری • بەلی ئەوەندە هەیە ژنەکەیش مەجبوور ئەکری کەوا خوی بدا بەدەستەوە •

وە ئەگەر ژنەکە بە خوی یا وەلی ئەمرەکەی داوای مولەتی کرد لە میردەکە بوئەوەی خوی پاك بکاتەوە یا بحەسیتەوە ، پیویستە قاضی سی روز یا کەمتر لە سی روز مولەتی بدا • بەلی ئەگەر مولەتەکەی لەبەر حەیز یا بو قەلەوبوون بوو ، پیویست ناکا مولەتی بدا ، چونکە ئەمانە ماوەیەکی زور ئەبەن و لەتوانادا هەیە کابرا بەوحالەشەوە لەزەتی لی وەربگری ، هەرچەند کە چوونەلای دروست نی یە •

وە ئەگەر ژنەکە یا وەلی ئەمرەکەی داوای مولەتیان کرد لە کابرا لەبەرئەوە کە ژنەکە منالەو قابیلی ئەوە نی یە بچیتەلای ، یا لەبەرئەوە کە نەخوشە ، واجبە مولەتی بدا • وە ئەگەر بەشوو دراوەکە ئەوەندە مندال بوو قابیل نەبوو پیاوەکە بچیتە لای ، ئەوە حەرامە وەلی ئەمرەکەی بیدا بەدەستەوە تا وای لی دی توانای چوونەلای ئەبی بە شەهادەتی چوار ژن •

(بزانن) ئەگەر مارەیی ئافرەتەکە قەرزی وەعدە بودانراو بوو ،

ئەوە مەجالی ئەم هەرای بەینی پیاوو ژنە نی‌یە کە تائیستا باسمان کـرد ، بەلکو ئەبی لەپیشا ژنەکە خوی بدا بەدەستەوە •

مارەیی ژن دائەمەزری لەسەر میرد بەهوی ئەوەوە کە کابرا بچیتە لای ، هەرچەند چوونەلاکەیشی حەرام بی وەك ئەوە لەکـاتی حـەیـزا بچیتە لای یا لەپاشەوە بچیتەلای ، وە ئەو چوونەلایەیش بە سـەری ذەکەری بی یا بە ئەندازەی سەری ذەکەری ئەگەر سـەری ذەکـەری برابی ، بیکا بە پاش یا پیشی ئافرەتەکەدا هەرچەند ئەگەر بەپیشیشیا کرد کچیتی‌ی لانەبا ، یاخود لەکاتی چوونەلاکەدا ذەکەری هەل‌نەسی !

هەروەها مارەیی دائەمەزری بەهوی مردنی یەکیکیانەوە • وە واجب نابی بەهوی ئەوەوە کە پیاوەکە لەگەل ژنەکە بەتەنها دانیشی لەشوینیکا • هەروەها واجب نابی بە (استمتاع) یەعنی لەزەت وەرگرتن لە ژنەکـە بەهوی ئەوەوە کە ماچی بکا یا باوەشی پیا بکا • هەروەها مارەیی واجب نابی بە لابردنی کچیتی‌ی ئافرەتەکە بە پەنجە • وە لەمکاتەدا ئـەگـەر تەلاقی دا ئەوا نیوەی مارەیی ئەکەویتە سەر نەك تولـەی کچیتی‌یەکە • وە ئەگەر نیکاحەکەی هەلوەشایەوە بەهوی شتیکەوە ، ئـەوە هـەر بژاردنەوەی کچیتی‌یەکەی ئەکەویتە سەر نەك نیوە مارەیی •

باسی مارەیی‌یەك کە ناوبرابی لە عەقدی نیکاحدا لە مارەیی دامەزراوو دانەمەزراو

•

(بزانن) ئەو شتانە کە ئەبن بەهوی دانەمەزرانی مارەیی‌و گەرانەوە. بو سەر (مهر المثل) چەند شتن • یەکەم ئەوەیە ناو نەبرابی • دووەەم ئەوەیە ناوبرابی بەلام پیس بی • سیهەم ئەوەیە قوبولی مولکیەت نەکـا • چوارەم ئەوەیە مولکی کابرا نەبی • پینجەم ئەوەیە سوودیکی شەرعـی‌ی.

لی وەرنەگیری • شەشەم ئەوەیە توانای نەبی کە بیدا بە دەستی ژنەکەوە.
حەوتەم ئەوەیە نا مەعلووم بی • هەشتەم ئەوەیە بەسری بە قەیدیکیواوە.
کە وەکو نەناسراوی لی بکا ، وەکو ماوەیەکی دیاری نەکراو ، یا وەکو
شەرتی لەپال مارەیی‌یەکەدا • نوهـــەم ناوبردنیەتی بەجوریـــك کـــە
پیچەوانەی شەرع بی • ئیتر ئەم ئەسبابانە یەکە یەکە بن یا بەیەکەوە بن،
وە هەموو مارەیی‌یەکە بگرنەوە یا هەندیکی بگرنـــەوە ، ئەبن بەهـــوی
دانەمەزرانی مارەیی‌یەکە •

جا ئەگەر کەسیك ژنیکی مارە کرد لەسەر شتی کە مولـکی نەبوو
خوا لە (اختصاصات) بی وەکو شەرابو تەپالە یاخـود مالی غـەیـری
خوی بیو داگیری کردبی ئەوە (مهر المثل) واجب ئەبی • وە ئەگـەر
مارەی بری لەسەر مالیکی مولکی خویو زەوتکراو ، ئەوە مارەیی‌یەکە
لە مالە زەوتکراوەکەدا بەتالەو لە مولکەکەدا دروستە ، وە لەمکاتـــەدا
ژنەکە بە ئارەزووی خویـەتی ئەگەر مارەیی‌یەکەی هەلوەشاندەوە ئـەوە
(مهر المثل)ی ئەکەوی،وە ئەگەر ریگەی دا بەشە مولکەکەی هەل بگریو
بەئەندازەی بەشە زەوتکراوەکەیش لە (مهر المثل) وەربگری بەپیی
قیمەتی بازاری هەردوکیان • ئەگەر زەوتکراوەکە ئەوەندەی مولکەکە
بوو نیوەی (مهر المثل) وەربگری ، وە ئەگەر نیوەی ئەو بوو سی‌یەکی
(مهر المثل) وەربگری لەگەلیاو ، بەمجورە •

ئەگەر باوکی کە وەکیلی کچەکەی بوو لە فروشتنی مالیا ، وتی بە
کەسیك وا ئەمکچەم لی مارە کردیو ئەو جلەیشم پیفروشتی بەوخانووە،
وە کابرایش قوبوولی کردن ، ئەوە نیکاحەکە دروستە • هەروەهـــا
مارەییو فروشتنی جلەکەیش دائەمەزریو ، خانووەکەش بەش ئەکری
بەسەر قیمەتی جلەکەو مارەیی کچەکەدا • مەسەلا ئەگەر (مهر المثل)
دە دینار بوو ، وە جلەکەیش دوو دیناری ئەکرد ، ئەوە خـانووەکـــە

ئەکری بە شەش بەشەوە ، بەشیکی قیمەتی جلەکەیەو پینج بەشی حەقی مارەیی‌یەکەیە • وە ئەگەر لەم مەسئەلەیەدا جلەکە مالی وەلی‌ئەمرەکە بوو ، ئەوە هەرچەند نیکاحەکە دروستە ، بەلام مارەیی ژنەکە دانامەزری‌و ئەبی بە (مهر المثل) ، وە فروشتنی جلەکەیش دانامەزری • وەئەگەر ئەو بەشانەی خانووەکە (مهر المثل)ی دەرنەئەهینا ، ئەوە مارەیی لەو خانووە دەرناکری ، بەلکو (مهر المثل) واجب ئەبی لەسەر کابراو خانووەکە هەر مالی خویەتی تەنها ئەو بەشەی نەبی کە ئەبی بە قیمەتی جلە کرراوەکە بەئەندازەی خوی •

وە ئەگەر مارەی بری لەسەر دە دیناری وەعدە بودانراو بە وەعدەیەکی نەزانراو ، ئەوە (مهر المثل) واجب ئەبی • وە ئەگەر مارەی بری لەسەر صەد دینار بەشەرتی ئەوە کە باوکی ژنەکە یا کەسیکی‌تر صەد دیناری بدریتی ، ئەوە نیکاحەکە دروستەو مارەیی‌یەکە دانامەزری ، بەلکو (مهر المثل) واجب ئەبی •

وە ئەگەر کەسیك دوو ژنی مارە کرد بە یەك مارەیی ، ئەوە مارەیی‌یەکە دانامەزری‌و ، هەرکام لە ژنەکان (مهر المثل)ی ئەکەوی• وە ئەگەر وەلی‌ئەمری ژنەکە تەصەروفیکی‌وای کرد کە مەسلەحەتی ژنەکەی تیا نەبوو وەکو ئەوە ژنیك مارە ببری بو کوریکی حیجر لەسەر دانراوی خوی بە زیاتر لە (مهر المثل) ، یا کچیکی حیجر لەسەر دانراوی خوی دا بە شوو بە کەمتر لە (مهر المثل) ، یا کچیکی خاوەن روشدو فامی خوی بە بی‌ئیذن مارە بری لە کەسیك بە کەمتر لە (مهر المثل) وە شەرتەکانی (ولی مجبر)ی تیا هاتبوەجی ، ئەوە لە هەموو ئەم حالەتانەدا مارەیی‌یەکە دانامەزری‌و (مهر المثل) واجب ئەبی •

وە ئەگەر ئافرەتەکە وتی بە وەلی ئەمرەکەی مارەم بکەو ئیتر هیچی نەوت ، ئەمیش مارەی کرد لەسەر کەمتر لە (مهر المثل) ، ئەوە نیکاحەکە دیتەوە سەر (مهر المثل) • وە ئەگەر پێی وت مارەم ببرە لەسەر هەزار درەم ، ئەویش مارەی کرد لەسەر نوصەد درەم ، ئەوە مارەیی یەکەی دانامەزری و ئەچیتەوە سەر (مهر المثل) • بەلی ئەگەر ئەو ژنە ئیعتیبار بە ئیذنی هەبوو ، یەعنی وەلی یەکەی (ولی مجبر) نەبوو ، وە ئەو ئەندازە مارەیی یەی کردبوو بە شەرت ، وە وەلی ئەمرەکەی بەپیچەوانەی ئەو شەرتە مارەی بریبوو ، ئەوە نیکاحەکە بەتالە وەکو لەمەوپیش باسمان کرد •

(بیداربن) لەم مەسئەلەیەدا ئەگەر وەلی ئەمرەکە مارەیی یەکی زیاتری دانا لەوەندەی کە ژنەکە دیاری ی کردووە ، وە ئەو زیادەیە ئەیگەیاندە ئەندازەی (مهر المثل) یا زیاتر ئەوە ئەو عەقدە دائەمەزری بە عەینی ئەو مارەیی یە زیادە کە ناوی هیناوە •

باسی پێسپاردن (تفویض)

(تفویض) لە شەرعا دوو مەعنای هەیە • یەکەم ئەوەیە ژنەکە ئەندازەی مارەیی یەکەی بداتە دەستی وەلی ئەمرەکەی ، مەسەلا پێی بلی مارەم ببرە لەسەر هەرچەند خوت ئارەزووت لی یەتی • لەم وەختەدا دروست نی یە وەلی ئەمرەکە ناوی مارەیی نەهینی لە عەقدەکەدا • بەلی دروستە مارەی ببری لەسەر (مهر المثل)و کەمتر لە (مهر المثل) چونکە ژنەکە دیاری کردنی ئەندازەی مارەیی یەکەی داوەتە دەستی ئەم • وە ئەگەر ناوی مارەیی نەبرد نیکاحەکە لەسەر (مهر المثل) دائەمەزری •

مەعنای دووەم ئەوەیە عەقدی نیکاحەکە ناوی مارەیی تیا نەبری لەسەر بریاری ژنەکە بەوجورە کە لەمەولا باسی ئەکەین • جا ئەگەر

ژنەکە ژنێکی خاوەن رۆشدو فامیوا بوو ئیذنـــی ئیعتیبار بگری لــــە نیکاحدا ، خواه کچ بی یا بیوەژن بی ، یاخود ژنێکی نەفامی حیجر لەسەر دانەنراو بیو بلی بە وەلی ئەمرەکەی مارەم ببرە بە بیمارەیی ، یـــا مارەم ببرە لەسەر بریاری ئەوە کە مارەییم نەبی ، یا مارەم ببرە بە بیمــارەیی بو ئیستەشو بو لەمەولاش هەرچەند کابرایش بیتەلام ، یا مـــارەم ببرە لەسەر ئەو بریارە کە مارەییو نەفەقەم نەبیو صەد دیناریشی بدەمی ، وە وەلی ئەمرەکەیش مارەی بریو ناوی مارەیی نەبرد یا لەسەر بریـــاری ئەوە کە مارەیی نەبی ، یا مارەی بری بە کەمتر لە (مهر المثل) ، یا بـــە غەیری نەختی ئەو ولاتە ، یا بە مارەیی وەعدە بو دانراو ، وە بنەمالەکەی لەوانە نەبوون عادەتیان غەیری نەختی ولاتەکە بی یا عادەتیـــان مارەیی وەعدە بو دانراو بی ، یا مارەی بری لەسەر ئەو بریارە کــە مـــارەییو نەفەقەی نەبی ، یا لەسەر ئەوە کە مارەییو نەفەقەی نەبیو صەد دیناریش بدا بە کابرا ، ئەوە لە هەموو ئەم ماددانەدا نیکاحەکە دروستەو بە ماددەی سپاردنو دانەدەستی مارەیی دائەنرین • بەلی نەبوونی نەفەقەو دانی صەد دینارەکە بە کابرا قسەی بیسوودو پووچەو ژنەکە نەفەقەی ئەکـــەویو صەد دیناری ناکەویتەسەر بیدا بە کابرا •

بەلی ئەگەر ژنەکە هەر ئەوەندەی وت بە وەلییەکە (مارەم ببرە) ئەمە ناکەویتە بەر پیسپاردنو دانەدەستو مەعنای بەوە لیئەدریتەوە کـــە ژنەکە ئیذنی مارە برینی داوە بەجوری کە مەسلەحەت بی بو ئەوژنە بە شەرعو بە عورف ، وە پیویستە لەسەر وەلیئەمرەکە ئەو ژنە مارە بری بەئەندازەیەك کە کەمتر نەبی لە (مهر المثل) ، وە حـــازر بیو ، لــــە نەختی ولاتەکە بی • ئەگەر وای نەکرد گوناهی ئەگا ، بەلام نیکاحەکـــە دروستەو مارەییەکەی ئەرواتە سەر (مهر المثل)•

وە ئەگەر ئەو ژنە کە ئەو قسانەی وتووە بە وەلیئەمرەکەی خاوەن

روشدو فام نەبی یەعنی مندال بی یا بالغ بی بەلام قاضی حیجری لەسەر دانابی ، ئەوەیش هەر پی‌سپاردن‌و دانەدەستە بەلام بوشەو دانامەزری‌و حوکمی پی‌سپاردنی دروست‌و دامەزراوی بەسەرا نایەت • بەلی بەهوی ئەو پی‌سپاردنەوە وەلی‌ئەمرەکە تەنها ئیذنی دەسگیر بووە بو مارەبرینی ژنەکە • جا هەرکاتی کە پی‌سپاردنەکە راست‌و دروست بوو ، وە وەلی‌ئەمرەکە ژنەکەی مارە بری ، ئەوە بە نەفسی ئەو عەقدە هیچ واجب نابی لەسەر میردەکەی • بەلی ئەگەر کابرا چووە لای ژنەکە ئەوە (مهر المثل) واجب ئەبی لەسەری بە ئیعتیباری وەختی عەقدەکە ، لەبەرئەوە کە پارچە (بضع)ی ژن حەقی خوایەو بە حەلال‌کردنی خورایی حەلال نابی •

جا هەر لەبەرئەوە کە (پارچە) حەقی خوایەو بە حەلال کردنی حەلال نابی ، دروستە بو ئەو ژنە کە (تفویض)ی کردووە ، لەپیش ئەوەدا کە میردەکەی بچیتەلای داوای فەرض‌کردنی مارەیی لی‌بکا ، وە ئەیش‌توانی مەنعی خوی لی‌بکاو نەیەلی بچیتە لای تا مارەیی‌یەکەی بو دائەنی ، هەروەها تا مارەیی‌یە دانراوەکەی ئەداتە دەستی • شەرتی ئەو مالە بە مارەیی دانراوەش ئەوەیە کە ژنەکە پیی‌رازی بی ، ئیتر پیویست ناکا بزانی (مهر المثل)ی خوی چەندیکە بوئەوەی بەراوردی بکا لەگەل ئەم مالەدا • وە مادەم دانانی ئەومالە لەسەر رەزامەندی‌ی ژنەکە بوو دروستە کابرا عەینیك دابنی بو مارەیی یا قەرزیکی حازر یا وەعدەدار ، خوای ئەوەندەی (مهر المثل) بی یا کەمتر بی یا زیاتر •

جا ئەگەر کابرا مارەیی بو دانەنا ، یاخود دایناو ژنەکە رازی نەبوو پیی ، واجبە قاضی ئەندازەیەکی بو دانی کە ئەوەندەی (مهر المثل) بی‌و لە نەختی ولاتەکە بی ، وە پیویستە قاضی بزانی (مهر المثل)ی ژنەکە چەندە • بەلی ئەگەر بە بی‌ئەوەی بزانی (مهر المثل)ی ژنەکە چەندە

ئەندازەیەکی بو داناو ئەندازەکە بە ریکەوت ئـەوەنـدەی (مهر المثل) بوو ، ئەوە دروستە لەبەرئەوە کە لە عەقددا تەماشای ئـەوە ئـەکــری مەسەلەکە لە خوی‌دا چونە ، بەلام قاضی گوناهبار ئەبی لەوەدا کـــە نەکولیوەتەوە بزانی (مهر المثل)ی ژنەکە چەندە •

دروست نی‌یە بیگانەیەك لە مالی خوی شتی دانی بو مارەیی ژنەکە بە ئیذنی میردەکەی ، بەلام بە رەزامەندی‌ی ژنو میردەکە دروستە •

ئەگەر کەسیك بلی مادەم بە عەقدیك کە بە سپاردنی دروســـتو دامەزراوکرابی هیچ واجب نابی ، ئەی چون دروســتە ژنـەکــە داوای مارەیی بو دانان بکا لە میردەکەی‌و خوی نەدا بەدەســـتەوە تـا ئــەو مارەیی‌یەی بو دائەنی‌و تا ئەیدا بەدەستیەوە ، ئیمەش لە وەلامدا ئـەلین ئەم داواکردنو مەنعی خو بەدەستەوەدانە لە ئەصلی عەقدەکەوە نی‌یـە ، بەلکو لەبەر بەجی‌هینانی واجبی حەقی خوایە لە پارچە (بضع)ەکەیدا ، یەعنی مادەم ژنەکە ئەیەوی پارچەی خوی بدا بەدەســــتەوەو ئــەو پارچەیەیش حەقی خوای تیایەو بە حەلال کردن حەلال نابی بو کەس ، ئەتوانی بو ئەوە کە بەرچاوی رووناك بی‌و بزانی ئاخو چی دەس‌ئەکەوی بەرابەر بەو بەدەستەوەدانی پارچەیەی ، ئەو داوایـــە بکاو خوی نـــەدا بەدەستەوە وەکو باسمان‌کرد •

(بزانن) لەپاش پی‌سپاردنی راستو دروست هەر مارەیی دانانیکی دامەزراو ئەبی بەهوی واجب بوونی ئەوەی ناوی براوە ، وە هەر مارەیی دانانیکی نادروست ئەگەریتەوە بوســـەر (مهر المثل) • بەلام ئەگــەر پی‌سپاردنەکە دانەمەزراو بی ، ئەوە ئەصلی عەقدەکە ئەبی بەهوی واجب بوونی (مهر المثل) لەسەر میردەکە •

باسی (مهر المثل)

(مهر المثل) بو ژن بریتی‌یه له ئه‌ندازه‌یه‌ك مال كـه خـه‌لـك ئاره‌زوویان لی‌یه صه‌رفی بكه‌ن بو ژنیكی وه‌ك ئه‌و ژنه كه ماره بڕاوه • ئه‌وشته‌یش كه زیاتر ئه‌ندازه‌ی (مهر المثل)ی پی دیاری ئه‌كری بن‌و بنه‌چه‌ی ئافره‌ته چ له‌ناو عه‌ره‌ب‌و چ له‌ناو غه‌یری عه‌ره‌بدا ، چونكه زورتر وایه خه‌لك ئاره‌زوویان له ژنی خاوه‌ن نه‌سه‌ب‌و بنه‌چه‌یه • جا ته‌ماشـای نزیكترین ژنی ئه‌كری كه نیسبه‌ت بدری بو نزیكترین پیـاوی كه ئـه‌م ژنه نیسبه‌ت ئه‌دری به‌وپیاوه • له‌سه‌ر ئه‌م ئه‌ساسه دیاره نزیـكترین ژن خوشكی باوكی‌و دایكی‌یه ، ئه‌مجار خوشكی باوكی ، ئه‌مجار كچی برای باوكی‌و دایكی ، ئه‌مجار كچی برای باوكی ، ئه‌مجار پوور واته خوشكی باوك له باوك‌و دایكه‌وه ، ئه‌مجار له باوكه‌وه •• وه هه‌ر به‌م جوره •

ئه‌گه‌ر ئه‌م ژنه كه‌س‌وكاری ئافره‌تی وای نه‌بوو كه له ئوســوولی میرات بردنا پی‌یان ئه‌وتری (عصبة) ، یا هه‌یبوو به‌لام شوویان نه‌كردبوو ، یا ئه‌ندازه‌ی ماره‌یی‌یان دیاری نه‌بوو ، ئه‌وه ته‌ماشـای ژنی (أرحـــام) ئه‌كری یه‌عنی خزمی دایك له‌لای دایكیه‌وه یا له‌لای باوكیه‌وه • كه‌واته ئه‌م ئه‌رحامی ئیره له‌لایه‌كه‌وه ماوه‌ی فراوانتره لـه ئه‌رحـامی مـیرات ، چونكه نه‌نكی میرات‌به‌ری به‌ر ئه‌كه‌وی وه‌كـــو دایـــكی دایـــك ، وه له‌لایه‌كی‌تره‌وه ماوه‌ی ته‌سك‌تره چونكه كچی پوورو كچی خوشــــكی به‌رناكه‌وی • وه غه‌یری ئه‌م دووجوره كه باســمان كرد وه‌كـــو كچی خوشك ئه‌وه وه‌ك ژنی بیگانه‌یه‌و له پله‌ی سیهه‌ما ته‌ماشای ئـه‌كـری • میسالی ژنی ئه‌رحام وه‌كو دایك جا خوشكی دایك جا نه‌نك تا بروا •

له‌گه‌ل ته‌ماشا كردنی بن‌و بنه‌چه‌دا بو (مهر المثل) ته‌ماشـــــای ته‌مه‌ن‌و ده‌وله‌مه‌ندی‌و هه‌ژاری‌و جوانی‌و عه‌قل‌و فام‌و زانایی‌و فه‌صاحه‌ت‌و شه‌رم‌و حه‌یاو هه‌ر ئه‌خلاقیكی‌تری بـــه‌رزو نزم‌و كچیتی‌و بیوه‌ژنی‌یش

ئەکری • کەواتە ئەگەر ئەم ژنە جیابوو لە ژنانی هاونەسەبی خوی بە یەکیك لەم صیفەتە بەرزانە ئەوە مارەیی یەکەی بە زیاتر دائەنری • وە ئەگەر پیچەوانەی ئەم صیفەتانەی تیابوو ، وە صیفەتەکان خویان لە ژنانی هاونەسەبیا هەبوون ، ئەوە مارەیی یەکەی بە کەمتر دائەنری • ئەم زیادو کەمەیش وەستاوە لەسەر ئیجتیهادی قاضی • وە ئەگەر یەکیك لە ژنانی هاونەسەبی چاوپوشی ی کردبوو ، وە مارەیی خوی بە کەمتر دانابوو ، واجب نی یە لەسەر ئەمیش چاوپوشی بکا • وە ئەگەر ئوسوولی بنەمالەکەی وابوو بو خزمی خویان چاوپوشی یان ئەکردو بو بیگانە نەیانئەکرد ، ئەوە لەمیشا لەسەر عەینی ئوسوول بەریوە ئەچین •

باسی یەك نەکەوتنی قسەی ژنو میرد لە مارەیی یا

ئەگەر ژنو میرد تیکچوون لە ئەندازەی مارەیی دا ، وە ئەو ئەندازەیە کە میردەکە ئیدیعای ئەکرد کەمتر بوو لەوەی ژنەکە داوای ئەکرد ، یا تیکچوون لە صیفەتی مارەیی یەکەدا ئاخو ئالتوونە یا زیوە ، پاکە یا غەشدارە ، حازرە یا قەرزە ، وە هیچیان شاهیدیان نەبوو ، یاخود شاهیدیان هەبوو ، بەلام بەرابەری یەك وەستان ، ئەوە پیویستە هەردوولایان سویند بخون بە سوینیکی وا کە قسەی خویان بگریتەوەو بەرپەرچی قسەی ئەویان بداتەوە وەکو لە باسی فرۆشتندا باسمان کرد • بەلی لیرەدا لەپیشا میردەکە سویند ئەخوا ، هەرچەند لەجی ی کریاردایەو حەقی وابوو لە دواوە بی • هەروەهایە حوکمی ناکوکی یەکە ئەگەر لە بەینی میردەکەو باوکی ئافرەتیکی بچکولەی بەشوودراو ، یا باوکی ژنیکی شیتا بی •

هەروەها ئەگەر میراتبەری هەردولایان بوو بە هەرایان ، یا ئەگەر میراتبەری یەکیکیان لەگەل ئەویان خویدا بوو بە هەرای ، بەلام ئەو

میرات‌بەرە کە سوێند لەسەر نەبوون ئەخوا ئەبێ سـوێند لەسەر نەزانین بخوا • مەسەلا ئەڵێ (واللە) مارەیی کچەکەم صەد دینارەو ئاگام لێ‌نی‌یە پەنجا دینار بێ ، وە ژنەکە یا مێردەکە خۆی بۆ بوون‌و نەبوون سـوێند بەقەطعی ئەخوا و ئەڵێ (واللە) ئەوەندەیە • بەڵێ کچێ کە بـە منـداڵی یا بە بالغي مارە کرابێ‌و ئیذنی لێ وەرنەگیرابێ ئەویش بۆ نەبوون سوێن لەسەر نەزانین ئەخوا • جا پاش سوێند خواردنی هەردولایان ئەمجـار هەردولایان یا لایەکیان یا قاضی ئەو مارەیی‌یە هەڵئەوەشێنێتەوەو (مهـر المثل) واجب ئەبێ •

(بزانن) لە گەڕانەوەی مارەیی‌یەوە بۆ سەر (مهر المثل) لەپـاش سوێند خواردن ، ئەوە دەرئەکەوێ کە ئەگەر مێردەکە ئیددیعای ئـەوەی کرد کە مارەیی‌یەکە کەمترە لە (مهر المثل) ئەوە بە بێ سوێند خواردنی هەردولا ئەگەڕێتەوە سەر (مهر المثل) هەروەها ئەگەر ئەو ئەندازەیە کە پێی لێ‌ئەنێ زیاتر بێ لە (مهر المثل)و ژنەکەیش ئیددیعای زیاتر بکا ، لەویایشدا بە بێ‌سوێند خواردن قەناعەت ئەکرێ بەوە کە مێردەکە ئـەیڵێ چونکە زیاترە لە (مهر المثل) • وە ئەگەر سوێند بخون دێتەوە سـەر (مهر المثل) کە کەمترە لەوەندە کە ژنەکە پێی‌لێ‌ناوەو ئەبێ بە زیانی ژنەکە • بەڵێ هەندێ لە زانایانی شەرع فەرموویانە ئەبێ سوێند خواردنی هەردولا بێتە بەینەوە بەئومێدی ئەوە کە مێردەکە سوێند نەخواو ژنەکـە بیخواو ئەو ئەندازە مارەیی‌یە کە داوای ئەکاو زیاترە لەوەندە کـە مێرد پێی لێ ناوە ـ ئیسبات ببێ •

وە ئەگەر ژنەکە ئیددیعای کرد کە ناوی ئەندازەیەك مارەیی براوەو کابرایش لە بنچینەوە ئینکاری ناوبردنی مارەیی کرد ، لەویایشـــــدا هەردوکیان سوێند ئەخون‌و ئەگەڕێنەوە بۆسەر (مهر المثل) • وە ئەگەر ئیددیعای نیکاح‌و (مهر المثل)ی کرد لەبەرئەوە کە مارەیی‌یە ناوبراوەکە

دروست نەبوەو دانەمەزراوە ، وە میردەکەیش پیی لی‌نا بو نیکاحەکەو ئینکاری مارەیی‌یەکەی کرد یا هەر بی‌دەنگ بوو ئەوە داوای بەیان کردنی ئەو ئەندازەیەی لی‌ئەکری کە عەقدەکەی لەسەر کراوە • جا ئەگەر بەیانی ئەندازەیەکی کردو ژنەکەی داوای زیاتری کرد ، دیسانەوە هەردوکیان سویند ئەخون • وە ئەگەر کابرا هەر بەردەوام بوو لەسەر ئینکار کردنەکەی‌و ناوی ئەندازەکەی نەبرد ، ژنەکە سویند بخوا لەسەر داواکەی خوی‌و حوکمی پی‌ئەکری بوی •

ئەگەر ژنەکە وتی لە فلان روژا مارەت بریوم لەسەر چل دینار ، وە لە فلان روژیشا لەسەر سی دینارو هەردوو عەقدەکەیش ثابت‌بوون بە پیی‌لی‌نانی کابرا یا بە دوو شاهید ئەوە واجبە ئەو کابرایە هەردوو مارەیی‌یەکە بدا بە ژنەکە • وە ئەگەر کابرا وتی نەچوومەتە لای لە هیچ عەقدیکیانا یا لە یەکیکیانا ئەوە باوەری پی ئەکری بە سویند ، وە نیوەی مارەیی ئەویانە لائەچی • وە ئەگەر وتی عەقدی دووهەم تازە کردنەوەی عەقدی یەکەم بووە ئەوە لی‌ی قوبوول ناکری •

(بزانن) پی‌سپاردن یا دامەزراو ئەبی یا دانەمەزراو • ئەگەر دانەمەزراو بوو هەر بە عەقدەکە خوی (مهر المثل) واجب ئەبی ، هەتاوەکو ئەگەر پاش ئەو پی‌سپاردنە دانەمەزراوە کابرا مارەیی‌یەکی دروستی بو دابنی هەر کەلکی نی‌یەو ئەچینەوە سەر (مهر المثل)ەکە • کەواتە ئەگەر ژن‌و میردەکە جیا بوونەوە لە یەك بە مردن یا بە تەلاق لەپیش ئەوەدا کە بچیتە لای ، (مهر المثل) واجب ئەبی لەسەر کابرا بو ژنەکە • وە ئەگەر بە تەلاق لەیەك جیا بوونەوە لەپیش ئەوەدا کە بچیتە لای ، ئەوە نیوەی (مهر المثل) واجب ئەبی •

وە ئەگەر پی‌سپاردنەکە دامەزراو بوو ، ئەوە جیابوونەوەیان لە یەك یا لەپیش ئەوەدایە کە کابرا مارەیی بو دیاری بکا یاپاش ئەوەیە • ئەگەر

لەپیش ئەوەدا بوو ، وە بەهوی مردنەوە بو ، ئەوە (مهر المثل) واجب ئەبی لەسەر کابرا چووبیتە لای یا نە • هەروەها ئەگەر بە تەلاق جیابوونەوە لە یەك لەپاش ئەوەدا کە بچیتە لای • وە ئەگەر جیابوونەوە لە یەك بە تەلاق لەپیش ئەوەدا کە بچیتە لای ئەوە هیچی لەسەر واجب نابی • هەروەها ئەگەر جیا بوونەوەکەیان لەپاش دانانی مارەیی یەکی دانەمەزراو بی •

وە ئەگەر جیابوونەوەکەیان لە یەك لەپاش پیسپاردنیکی دروستو مارەیی دانانیکی دامەزراو بوو ، ئەوە ئەو مارەیی یە دامەزرینراوە وەك ناوبراویکی دامەزراو وایە ، واتە ئەگەر بە مردن لە یەك جیا بوونەوە (مطلقا) یا بە تەلاق لەپاش ئەوە کە کابرا چوبووە لای ژنەکە ، ئەوە عەینی ئەوەی کە دامەزرینراوە واجب ئەبی لەسەر کابرا • وە ئەگەر بەهوی تەلاقەوە جیا بوونەوە لە یەك بەرلەوەی بچیتە لای ئەوە نیوەی واجب ئەبی لەسەری •

باسی مارەیی یا (مهر المثل) بەهوی چوونەلاوە بە شوبهە یا لە نیکاحی دانەمەزراودا

چوونەلای ئافرەت بە شوبهە ئەبی بەهوی واجب بوونی (مهر المثل) چ بەهوی شوبهەی (طریق) ریگاوە بی وەکو نیکاحیك کە بە مەذهەبی یەکیك لە ئیمامەکان دروست بیو بە مەذهەبی هیتریان دروست نەبی • ئەمە لای ئەو قاضی یەی کە نیکاحەکە بە دامەزراو دائەنی ئەبی بەهوی واجب بوونی مارەیی ناوبراو ، وە لای ئەو قاضی یە کە بە دانەمەزراوی دائەنی ئەبی بەهوی واجب بوونی (مهر المثل) وەکو نیکاحی بی وەلی ئەمر کە بە مەذهەبی شافیعی بەتالەو بە مەذهەبی حەنەفی دروستە ، یا نیکاحی بیشاهید کە بە مەذهەبی مالیکی دروستەو بە

مەذهەبەکانیتر بەتالە ، وە نیکاحی بیوەلیو بی شاهید کە بە مەذهەبی داوودی ظاهیری دروستەو بە مەذهەبەکانیتر بەتالە •

یاخود بەهوی شوبهەی (فاعل) ئیشکەرەوە بی وەکو ئەوە ژنیك لە (عدە)ی تەلاقی رجعیدا مارە بکری بو پیاویك ، وە خویندەواریکی نەزان پییانبلی ئەم نیکاحە دروستە ، کەچی بە هەموو مەذهەبیك بەتالەو لای هیچ ئیمامیك قابیلی مارەکردن نییە ، بەلام میردەکەی خوی وابزانی دروستە چونکە ئەو خویندەوارە نەزانە وای حالی کردوون • یاخود کابرا بڕواتە لای ژنیکی بیگانە بەگومانی ئەوە کە ژنی خویەتیو بە ژنی خوی بـزانی •

یاخود بەهوی شوبهەی (محل) شوینەوە بی وەکو ئەوە پیـاویك بڕواتە لای جاریەیەکی وەهـا کە شـەریکی بی لـە بەینی ئەو پیـاوەو کەسیکیترا •

پیاو کە چووە لای ژن لە هەموو ئەم حالەتانەدا کـە باسمان کردن ئەبی بەهوی واجب بوونی (مهر المثل) بو ژنەکە لەسـەر کابرا بـە ئیعتیباری ئەوروژە کە چووەتە لای ، یەعنی لەو سەردەمەدا مارەیی ژنیکی لە چەشنی ئەو ژنە چەند بی ئەبی ئەوەندە بدا بەو ژنە ••

جا ئەگەر کابرا چەند جاریك ئەو چوونەلای بە شوبهەیەی دووبارە کردەوە ، ئەوە ئەگەر شوبهەیەکی وەکو ئەوە بی کە ژنیك سـالیك بـە نیکاحیکی دانەمەزراو لای میردەکەی بی ئەوە لای ژووروەی (مهر المثل) واجب ئەبی[1] • وە ئەگەر جوری شوبهەکە زیاتر بوو لە یەك وەك ئەوە جاریك بچیتە لای لە نیکاحیکی دانەمەزراوا ، وە لەپاش جیـابوونـەوە

---

(١) واتە : ئەگەر چوونەلا زور بوو بە یەك شوبهە ، لە کاموەختا قیمەتی مارەیی گرانترە ، ئەو قیمەتە ئیعتیبار ئەکری •

جاریکی‌تر بچیته لای بەگومانی ئەوە کە بە ژنی خوی بزانی ، یاخــود جاریك شوبهەیەکی کردو لەپاش ئەو چوونە لای بەشوبهەیــە (مهــر المثل)ەکەی دایەو دیسانەوە بە هەمانجوری شوبهە چووە لای ، ئــەوە بەپی‌ی دووبارە بوونەوەی شوبهەکــان ئەبی (مهر المثـــل)ی بداتی • هەروەها ئەگەر بە زور چەند جار زینا بکا لەگەل ژنیکا ئەوە ئەوەندەی ژمارەی چوونەلاکەی ئەبی (مهر المثل)ی بداتی •

باسی حوکمی جیابوونەوەی ژن لە پیاو

هەر جیابوونەوەیەك رووبدا لە بەینی پیاوو ژندا پیش‌ئەوەی پیاوەکە بچیتە لای ژنەکەی ، ئەوە ئەگەر جیابوونەوەکە لەلایەنی ژنەکەوە بوو ، وەکو هەلوەشاندنەوەی نیکاح بەهوی عەیبیکەوە لە پیاوەکەدا یا بەهــوی لاتی‌ی کابراوە ، یاخود ژنەکە جیا نەبیتــەوە بــەلام بــی بــەهــوی جیابوونەوەکە وەکو ئەوە کابرا نیکاحەکە هەلوەشینیتەوە بەهوی عــەیبی ژنەکەوە ، ئەوە ژنەکە حەقی داوای مارەیی نامینی ، چ ئەو مارەیی‌یەی کە لە نیکاحەکەدا ناوبراوەو چ (مهر المثل)ۆ چ مارەیی دانراو ، وە هەر زیادەیەك لەو مارەیی‌یەدا پەیدا بووبی لەبەینی عەقدەکەو جیابوونەوەکەدا، هی میردەکەیە •

وە ئەگەر نە جیابوونەوەکە لەلایەنی ژنەکەوە بوو ، وە نە بەهوی ئەویشەوە بوو وەك تەلاقدانۆ خولع‌کردن (لعان)و پاشگەز بوونەوەی کابرا لە ئایینی ئیسلام ، یاوەکو ئەوە دایکی کابرا شیر بدا بە ژنەکە بــە مندالی ، یا دایکی ژنەکە شیر بدا بە میردەکە بە مندالی ، ئــەوە مارەیی‌یە ناوبراوە دروستەکە ئەکا بە دووکەرتەوە ، یەعنی نیوەی ئەگەریتەوە بو میردەکەو نیوەی ئەمینیتەوە بو ژنەکە • هــــەروەهـــا مارەیی دانراوی دامەزراوو (مهر المثل)ێك کە بەعەقدەکە دامەزرابی وەکو لەپی‌سپاردنی

دانەمەزراوا ، وە لە هەر حالەتیکی تردا کە بەهوی شـــتیکەوە عەقـــدی نیکاحەکە بگەریتەوە بوسەر (مهر المثل) •

کەواتە هەر زیادەیەك لە مارەیی‌یەکەدا خوای پی‌یەوە نووسابی یا جیا بی لی‌ی ، وە لەپیش جیابوونەوە پەیدا بووبی ئەوە هی ژنەکەیـە • وە هەرچی لەپاش جیا بوونەوە پەیدا بووبی نیوەی بو میردەکەو نیـوەی بو ژنەکەیە • وە هەرچی لەپاش جیا بونەوە پەیـــدا بووبی نیوەی بـو میردەکەو نیوەی بو ژنەکەیە • وە هەر ناتەواوی‌یـــەك کـــە لـەپـاش جیابوونەوە لی‌ی پەیدا بووبی ئەگەر لە دەستی ژنەکەدا بووبی‌و کابـــرا داوای عەینەکەی کردبی‌و ژنەکە نەیدابیتەوە ، نیوەی ئـەو ناتەواوی‌یـە ئەبژیرری بە ژنەکە • هەروەها ئەگەر لە دەســـتی کابـــرادا بـووبی‌و ناتەواوی‌یەکە بە دەستی ژنەکە پەیدا بووبی • وە ئەگـەر بـــەهـــوی بیگانەیەکەوە پەیدا بووبی ، بەو بیگانەیە ئەبژیرری • وە ئەگەر بەدەستی کابرا خوی پەیدابووبی ، ئەوە بەشی ژنەکە ئەبژیری‌و بەشەکەی خوی لە ئەستوی خویایەتی •

وە ئەگەر مارەیی‌یەکە فەوتابوو ، ئەوە نیوەی بریتی‌یـەکـــەی پی ئەبژیرری بە هاوچەشنی خوی یا بە قیمەتەکەی • وە ئەگەر عەیبـــدار بووبی لای ژنەکە ئەوە نیوەی عەیبەکەی ئەگەریتەوە ســـەر ژنـەکـەو نیوەیشی بو کابرایە ئەگەر قەناعەت بکا پی‌ی بەو عەیبەوە ، ئەگینا قیمەتی نیوەی مالەکەی ئەکەوی لەسەر حیسابی دواروژی بی‌عەیبی • وە ئەگەر لە دەستی کابرادا عەیبدار بووبوو ، ئەوە نیوەی بەو عـەیبـەوە عائیدی کابرایەو نیوەیشی عائیدی ژنەکەیە ئەگەر رازی بی پی‌ی • وە ئەگـــەر مارەیی‌یەکەی هەلوەشاندەوە ئەوە نیوەی بریتی‌یەکەی وەربگری لـــە کابراکە • وە ئەگەر بە دەستی بیگانەیەك عەیبدار بووبی‌و ژنەکە تولەی

عەیبەکەی وەرگرت ، ئەوە نیوەی عەینەکە بەو نیوەی تولەکەوە ئەگەریتەوە بو کابرا •

وە ئەگەر بەهوی هەندی زیادەوە کە (متصل) بوو بە مارەیی یەکەوە ، ژنەکە دلی نەدەهات نیوەی عەینەکەی پی بداتەوە ، ئەوە واجبە قیمەتی نیوەی عەینەکەی بە بی زیادە بو حیساب بکاو بیداتی • وە ئەگەر عەینەکە زیادیشی کردبوو کەمیشی بەسەرا هاتبوو وەکو دار خورمایەك کە زور دریژ بووبی کە زیادەکەی بریتی یە لە لقەکانی و کەمی یەکەی ئەوەیە بەری کەم ئەبی ، ئەوە لەم کاتەدا ئەگەر ریکەوتن لەسەر نیوەی عەینەکە ئەوە باشە ، ئەگینا واجبە قیمەتی نیوەی دارەکەی بدریتی بە بی تەماشا کردنی زیادو کەم کردن • مەسەلا زەراعەت کردنی زەوی کەم کردنەو کیلانی زیادەیە • ئاوس بوونی حەیوان کەم کردنە چونکە پی ی لەر ئەبی و زیادکردنیشە لەبەر سکەکەی •

ئەگەر مارەیی ژنەکە باخیك بوو ، وە لەکاتیکا کە تەلاقی دا ئەو باخە میوەی دەرکەوتبوو ، واجب نی یە لەسەر ژنەکە ئەو میوەیە ببری لە دارەکان • وە ئەگەر میوەکەی بری نیوەی عەینی دارەکان هی کابرایە • وە ئەگەر کابرا رازی بوو بەوە کە میوەکان بە دارەکانەوە بن تا کاتی بڕینیان ، واجبە ژنەکە رازی بی بەمە چونکە قازانجی خویەتی • وە ئەگەر ژنەکە ئارەزووی بوو ئەوە کابرا ناچار ناکری بەلکو ئەتوانی داوای قیمەتی نیوەی دارەکان بکا •

(بزانن) هەرکاتیك حەقی (خیار) لە مارەیی دا هەبوو بو ژنو میردەکە هەردوکیان یا بو یەکیکیان ، ئەوە نیوە مارەیی یەکە نابی بە مولك تا خاوەن (خیار)ەکە هەلی نەگری • وە هەرکاتیك ئیعتیباری قیمەت بکری ئەوە ئیعتیبار بەو قیمەتەیە کە لای خوارووی قیمەتەکەیە لە روژی عەقدەکەوە تا ئەو روژە ژنەکە عەقدەکەی وەرگرتووە • لەبەرئەوە

ئەگەر لە روژی عەقدەکەدا کەم بوو ئەو زیادەی پاش ئەو روژە مولکی ژنەکەیە • وە ئەگەر لە روژی وەرگرتنیدا لەلایەن ژنەکەوە کەم بووە، ئەوە هەر قیمەتی کە لەوەبەر بووە لە ضەمانەتی کابرادا بووەو ژنەکە نابی بە ضامنی •

وە ئەگەر لەوکاتەدا کە تەلاقی دا عەینی مارەیی‌یەکە لە مولکی ژنەکەدا نەمابوو ، ئەوە کابرا نیوەی بریتی‌یەکەی وەرئەگری • بەلی ئەگەر زوو لەلای نەمابوو ، وە ئیستە کەوتبووەوە لای ، ئەوە نیوەی عەینەکەی ئەباتەوە • وە ئەگەر ژنەکە هەموو عەینی مارەیی‌یەکەی بەخشی بە کابرا ، وە پاش‌ئەوە کابرا تەلاقی‌دا ئەوە نیوەی بریتی‌ی عەینەکەی ئەکەوی • وە ئەگەر نیوەی پی‌بەخشیبوو ئەوە نیوەی ئەوەی ماوەتەوە لای لەگەل چواریەکی بریتی‌یەکەی هەمووی ئەکەویتەوە •

وە ئەگەر مارەیی‌یەکە لە ئەستوی کابرادا بوو ، وە ژنەکە ئازادی کرد ، ئەوە کابرا تازە ناتوانی نیوەی مارەیی‌یەکەی لە ژنەکە بسینیتەوە چونکە هیچی لەو وەرنەگرتووە •

(بیداربن) وەلی‌ئەمری ئافرەت ، خوای ئافرەتەکە خاوەن روشد بی یا بی روشد بی ، حەقی نی‌یە میردەکە عەفو بکا لەو مارەیی‌یەی کەوا بەسەریەوە • بەلی هەندی لە زانایانی شەرع فەرموویانە ئەگەر کابرا رەوشتی لەگەل ژنەکەدا زور خراپ بوو ، وەلی‌ئەمری ژنەکە ئەتوانی دەس‌بەرداری مارەیی کچەکە ببی بوی بوئەوە تەلاقی بداو رزگاری بکا ئەگەر ژنەکە خوی بی‌روشد بی • ئەگەر بریاردرابوو کابرا قورئانی پیروزی یا زانستیکی فیر بکا لەجیاتی‌ی مارەیی‌یەکەی ، وە بەر لەوەی فیری بکا تەلاقی‌دا ئەوە ئیتر ناتوانی نیوەکەی‌تری لەوەپاش فیر بکا • جا ئەگەر چووبوە لای واجبە لەسەری هەموو (مهر المثل) بدا بەوژنە ، وە ئەگەر نەچووبووە لای واجبە نیوەی (مهر المثل)ی پی‌بدا •

باسی حەقی (متعه)

(متعه) بریتی‌یە لە مالێك كە پیاوەكە ئەیدا بە ژنەكە لەپاش جیابوونەوەیان لە یەك • ئەم حەقە هەیە بۆ هەر ژنێك كە مێردەكەی چووبێتە لای‌و پاشان بە غەیری مردن لی‌ی‌جیا بووبێتەوە ، وە خۆیشی سەبەبی ئەو جیابوونەوەیە بووبێ ، ئیتر بەهۆی پاشگەز بوونەوەیەوە لە ئایینی ئیسلام لی‌ی جیا بووبێتەوە یا بەهۆی (لعان)ەوە یا بەهۆی هەلوەشاندنەوەی نیكاحەوە یا بەهۆی تەلاقەوە ، خوای تەلاقەكەی (بائن) بێ یا (رجعي) بێ ، وە (عدّە)ی تەلاقەكە بەسەر چووبێ یا نە • هەروەها ئەم حەقە هەیە بۆ ئافرەتێكیش كە مێردەكەی نەچووبێتە لای ، بەو شەرتانەی كە باسمان كردن‌و بەوشەرتەیش كە نیوە مارەیی نەبێ. وەكو ژنی كە مارەیی‌یەكەی سپاردبێ بە مێردەكەی‌و تەلاق بدری لەپێش ئەوەدا مێردەكەی بچێتە لای‌و بەرلەوەش كە مارەیی بۆ دیاری بكا • ئەم ئەندازەی حەقی‌موتعەیە قاضی خۆی دیاری‌ی ئەكا بەپێ‌ی دەولەمەندی‌و فەقیری‌ی كابرا •

حەقی موتعە نی‌یە بۆ ژنێك كە بە مردن جیا ببێتەوە لە مێردەكەی ، یا بەهۆیەكی‌ترەوە بەلام خۆی هۆی جیابوونەوەكەی بێ ، وەكو ئەوە كە نیكاحەكەی هەلوەشێنێتەوە بەهۆی عەیبێكی مێردەكەیەوە ، خوای مێردەكەی چووبێتە لای یا نەچووبێتە لای • هەروەها حەقی موتعە نی‌یە بۆ ئافرەتی كە مێردەكەی نەچووبێتە لای‌و نیوە مارەیی ببێ وەك ئەوەی كە مارەیی‌یەكەی خۆی سپاردبێ بە مێردەكەی‌و ئەویش تەلاقی دابێ یا نیكاحەكەی بەهۆی عەیبێكەوە هەلوەشاندبێتەوە •

باسی دابەش‌کردنی وەختی میرد بەسەر ژنەکانیا (قسم)

(قسم) بریتی‌یە لەوە پیاو بە عەدالەت رەفتار بکا لەگەل ژنانی خویا لەکاتی حەسانەوەدا • ئەم رەفتاری بەعەدالەتە حەقی ئەو ژنانەیە کـــە مارەکراوی کابرا بن ، وە بو کەنیزەکیك نی‌یە کە مولکی خـوی بی ! هەر میردیك شەو مایەوە لای هەندی لە ژنەکانی ، واجبە ئەوەندە لای ئەوانی‌تریشیان بمینیتەوە • وە ئەگەر کابرا گوی‌ی نەدا بە هیچیان ئـەوە گوناهبار نابی ، بەلام سوننەتە ماتلیان نەکا لە چوونەلا بەجوری کـــە ناموسیان بپاریزی ، بەلکو ئەگەر ترسی ئەوەی بوو کە ژنەکانی لەبـەر ئارەزووی نەفس تووشی گوناه ببن حەرامە ماتلیان بکاو واجبە یا بچیتـە لایان یا تەلاقیان بدا •

دابەش‌کردنی وەخت بە هاوسانی واجبە ژنی نەخوش‌و خـــاوەن حەیزو زەیسان‌و ئەو ژنەش بگریتەوە کە ئیسکیك یا پارچە گوشـــتیك بەری عەورەتی گرتبیتەوە ، چونکە مەبەس لەم شەو لەلا نووستنە تەنهـا چوونەلا نی‌یە ، بەلکو لەبەر ئولفەت‌و رابواردنەو بو لەزەت لـەیـــەك وەرگرتنە بە هەر جوریك کە خوا حەلالی کردبی •

بەلی ئافرەتیك کە لە فەرمانی میردەکەی یاخی بووبی حەقی شـــەو چوونەلای نی‌یە •

جا ئەگەر میردەکەیان شوینیکی تایبەتی‌ی هـــەبوو ، دروســــتە هەرکامیان لە نوبەی خویدا بانگ بکا بو لای خوی ، وە باشتر ئەوەیـــە کە ئەم بگەری بەسەریانا • وە حەرامە هەندیکیان بانگ بکا بو لای خوی‌و بروا بو لای هەندیکی‌تریان ، مەگەر لەبەر عوزریکی شەرعی وەکـــو ترسی ئەوە کە ژنەکە لە ریگەدا تووشی ئاشوبیك ببی • هەروەها حەرامە

له مالی یەکیکیانا دانیشیو ئەوانی‌تریان بانگ بکا بو ئەوی ، یاخود دوو هەوی له مالیکا گرد بکاتەوە ، مەگەر هەموو پیویستی‌یەکی مالو ریگای هاتوچویان جیابی له یەك ، یاخود ژنەکان به ئارەزووی خویان مەیلیان بی که بەیەکەوە بن •

دروسته تەرتیبی دابەش کردنی وەخت بدا لەبەینی ژنەکانیا لەسەر شەویك لەگەل روژی پیشوویدا یا روژی پاشەوەی • ئەصل له دابەش کردنی وەختدا بەسەر ژناندا شەوە چونکه شەو کاتی حەسانەوەیەو روژ بەدوای شەوەوەیەو به لقی ئەو دائەنری ، مەگەر بو کەسیك که کاسبی‌یەکەی به شەو بی وەك ئیشکچی‌ی شەو • ئەمانه ئەبی روژ دابەش بکەن بەسەر ژنیاناو شەویان تابیعی روژیانه • حەرامه پیاو له سەرەی ئەصلی‌ی ژنیکا برواته لای ژنیکی‌تریان مەگەر لەبەر ناعیلاجی وەك ئەوە که ژنه خاوەن سەرەکه نەخوشی‌یەکی خراپی پیوە بی یا لەبەر هویەکی‌تر •

جا ئەگەر زور مایەوە لای ئەم ژنه وەك تا سی‌یەکی شەو پیویسته قەزای ئەو شەوە بکاتەوە بو ژنەکەی‌تری • بەلام بوی هەیه لەروژا بروا بولای ژنیکیان که سەرەی خوی نەبی بو دانانی کەلوپەلی ناومال یا هینانه دەرەوەی یا بو بەخیرهاتنی میوان ، وە چاك وایه دریژه نەدا بە مانەوەی لای ئەم ژنه که سەرەی نی‌یه • فەرموودەی راست وایه ئەم رویشتنەی ئەگەر لەبەر پیویستی‌یەك بی ، پیویست ناکا قەزای بکاتەوە بو ژنەکانی‌تری ، وە بویشی دروسته له غەیری چوونەلا هەر جورە لەزەتیکی‌تر وەربگری لەوژنەی که به روژ ئەچیته لای • وە ئەگەر بە بی پیویستی‌یەك چووە لای ژنیکیان واجبه قەزای بکاتەوە بو ئەوانی‌تریشیان •

واجب نی‌یه هاوسانی بکا له بەینی ژنەکانیا له مانەوەی روژدا لایان

ئەگەر بە عەمدیو تایبەتی جیاوازی نەخا لە بەینیانا ، ئەگینا حەرامەو قەزا گیرانەوەی ئەو زیادەیە واجبە بو ژنەکانیتری وەکو (امام الحرمين) فەرموویەتی • بەلام واجبە هاوسانی کردن لە مانەوەی شەودا لایان هەتاوەکو ئەگەر بەتەنها لە نوبەی یەکیکیانا بروا بو نویژی جەماعەت ئەوە حەرامە ، بەلکو یا ئەبی لە نوبەی هەموویانا بروا یا لە نوبەی کەسیانا نەروا مەگەر بە ئیذنی ژنە خاوەن نوبەکە •

لای کەمی وەخت دابەش کردن لەبەینی ژنانا شەویکە و لای سەرووی سی شەوە ، وە زیاتر لە سی شەو حەرامە ، هەرچەند ژنەکان یەکی لە ولاتیکدا بن ، مەگەر بە رەزامەندیی هەموویان • باشترینی ماوەی نوبە یەك شەوە • وە ئەگەر لە یەككاتا چەند ژنیکی کەوتنەیەك واجبە لەسەری دەویان لەبەینا بکا (قورعە رابکیشی) بو دامەزراندنی ریزی نوبە لیگرتنیان • جا دەوەکە بە ناوی هەرکەسەوە دەرچوو لەپیشا ئەرواتە لای ئەویانە • ئەمجار ئەگەر دوو ژنیتری یا زیاتری مابوو دەویش لە بەینی ئەوانا ئەکا تا یەکیکیان ئەمینیتەوە • ئیتر ئەم تەرتیبە بکا بە سەرمەشقو لەسەری بروا •

ئەگەر کچیکی تازەی هینا حەقی هەیە حەوت شەو لای بمینیتەوە • وە ئەگەر بیوەژنیکی هینا حەقی سی شەوی هەیە ، وە بوی هەیە ئەو بیوەژنە خاتر خو بکا لەبەینی سی شەودا بە بیقەزا کردنەوە یا حەوت شەو لەگەل قەزاکردنەوەیدا بو ژنەکانیتری • جا ئەگەر داوای زیادەی نەکرد یاخود زیادەکەی لە سی شەو زیاتر نەبوو ، یاخود کابرا بە ئارەزووی خوی چوار شەوی زیاد کرد ، ئەوە تەنها قەزای ئەو چەند شەوەی لەسەرە کە زیادە لەسەر حەقی شەرعیی ژنە تازەکە • وە ئەگەر ژنەکە خوی داوای چوار شەو زیادەی کرد ئەوە واجبە هەموو حەوت شەوەکە قەزا بکاتەوە بو یەکە یەکەی ژنەکانی تری ••

ئەم بە قەزا گێڕانەوەیەش بەوجورە ئەبێ کە دەو بکا لەنیوانیانـا ، جا هەر وەختێ نوبەی ژنە تازەکە هات نوبەکەی بدا بـە یـەکێ لـــە ژنەکانی تری ، هەروەها لە دەوی دووهەمیشا ئەو نوبەی ژنە تازەیە بـدا بە ژنێکی تریان ، وە لە دەوی سیهەمیشا نوبەکەی بدا بەو ژنەکەی تریانو لەوەپاش لەسەر شیوەی ئەم دەوە ئەڕوا تا قەزای هەر حەوت ڕوژەکـە تەواو ئەبێ . ئەوەش بزانین کە ئەم ژنانە وەکو شەوە قەرزەکـــانیـــان ئەدریتەوە نوبەکەی خویشیان بە تەرتیبی دەوەکـــە وەرئـــەگـرن ، وە بەمتەرتیبە ئەو حەوت ڕوژە قەرزە لە ماوەی هەشتاو چوار ڕوژا تـەواو ئەبێ بویان ئەگەر چوار ژن بن .

لەبەرئەوە لە هەموو چوار شەویکا ئەم ژنە تازەیە شەویکی هـەیە بیداتەوە بە قەرزا ، وە لەماوەی دوازدە شەوا ژنە کونەکان ئەگەر سیان بن یەکێ شەویکیان پێ ئەدریتەوە . کەواتە بو ئەوەی کە یەکێ حـەوت شەو قەرزیان پێ بدریتەوە پیویستمان بە حەوت دوازدە هەیەو حـــەوت کەرەت دوازدە ئەکاتە هەشتاو چوار ، وە لەم هەشتاو چوار شەوەدا ئەو ژنە تازەیە تاقە شەویکی بەرناکەوێ .

هەر پیاوێ بڕوا بو جیگایەك بە یەکجاری حەرامە هەنـدیـك لـە ژنەکانی لەگەل خوی بباو هەندیکیان بەجێ بهیلێ ، بـەلـکو ئـەبێ یـا هەموویان ببا یا هەموویان بەجێ بهیـــلێ لـــەگـــەل مەســــــرەفو سەرپەرشتی کەردا . وە لە سەفەری بازرگانیو زیارەتا دروســــــتە هەندیکیان بەری بەوشەرتە دەویان لەبەینا بکا یا بە بێدەو بـەلام لەگەل ڕەزامەندیی ئەوانیتریشیانا . لەمکاتەدا واجب نییە لەسەری قـــەزای ماوەی سەفەرەکە بکاتەوە بو ئەوانیتریان مەگەر ئـــەو ماوەیـــە کـــە گەیشتووەتە ئەو شوینەی بوی چووەو تیا ماوەتەوە .

ئەگەر یەکیك لە ژنەکان نوبەکەی خوی بەخشێ بە هاورییەکێ ،

واجب نی‌یە لەسەر میردەکەی قوبوولی بکا ، چونکە ری‌ی‌تی‌ئەچی ئــەم کابرا ئارەزووی لەو ژنەیان نەبی • وە ئەگەر قوبوولی کرد و ژنەکەیش نوبەکەی خوی دا بە ژنیکی دیاری لەناو ژنەکانا ، ئەوە واجبە لەســـەر میردەکە لە نوبەی ئەو ژنەدا لای ئەم ژنە بمینیتەوە زیاد لە نوبەی ئەم ژنە خوی بەپی‌ی ریزی نوبەکان • وە ئەگەر ئەو ژنە نوبەکەی خوی بەخشی بە میردەکەی ئەوە بوی دروستە بیبەخشی بە یــەکیکی دیـــاری لەنـــاو ژنەکانـا !

باسی سەرپیچی‌کردنی ژن لە بەگوی‌کردنی پیـاو (نشــوز)

(نشوز) لەشەرعدا بریتی‌یە لەوە کە ژن لە فەرمانی میردەکـــەی دەربچی بە بی عوزریکی شەرعی وەك ئەوە کە بە بی‌ریگادانی ئەو لـــە مال دەربچی بە غەیری دەرچوونی عادەتی لە بەینی دەرو دراوســـیدا یاخود مەنعی میردەکەی بکا لەوە کە بچیتە لای‌و لەزەتی لی وەربگری یا دەرگای لەسەر دابخاو ریگای نەدا بیتە مالەوە ، یا بە درو داوای تەلاقی لی بـکا •

هەر ژنی بە بی‌میردەکەی بروا بو سەفەر بە بی‌ئەوە کە ئەو ریگای دابی ، ئەوە بە (ناشزە)و لە فەرمان دەرچوو دائەنری ، بەلام ئەگــەر بە ئیذنی کابرا بوو عەیبی نی‌یە • جا ئەگەر بو مەبەستیکی کابرا چووبوو بو سەفەر ئەوە قەزای بەشە شەوی ماوەی سەفەرەکەی بو ئەکریتەوە ، وە ئەگەر بو ئیشی خوی چووبوو بو سەفەر ئەوە قەزای نی‌یە •

هەروەختی نیشانەی لە فەرمان دەرچوونی ژن دەرکەوت ، ئــەبی میردەکەی ئاموژگاری‌ی بکاو شەو نەچیتە سەر جیگەکەی • ئەگەر لــە

فەرمان دەرچوونەکە هاتەدیو دووبارەی نەکردەوە ، ئەوە میردەکەی حەقی ئاموژگاری کردنو نەچوونە سەر جیگای هەیەو فەرموودەی دیاریتریش ئەودیە ئەتوانی لییشیبدا ، بەلام باش نییە قسەی لەگەلدا نەکا مەگەر لەبەر مەسلەحەتیکی ئایینی کە بەو قسە نەکردنە چار بکری •

وە ئەگەر لە فەرمان دەرچوونەکەی دووبارە کردەوە ، ئەوە شوبهەی تیا نییە کە دروستە لیی بدا بەلام بە چەند شەرتیك • یەکەم : ئەویە بزانی لیدانەکەی سوودی هەیە • دووهەم : نەدا لە شوینی ناسکی وەکو چاوو لووتو گویو نەدا لە جیگەی کوشندەیشی وەك سەرو سەردلو کەلەکەو مووسلدانی • سیهەم : دوژمنایەتییەکی کونیان لەبەیندا نەبی ، ئەگینا ئەبی بچیتە لای قاضی •

وە ئەگەر لە فەرمان دەرچوونی ژنەکە لەبەر ئەوە بوو کە میردەکەی حەقی شەرعیی ژنەکەی ئەفەوتاند ، ئەوە واجبە قاضی نەهیلی ئەو حەقەی بفەوتینیو ناچاری بکا کە سەر دانەوینی بو فەرمانی شەرع • وە ئەگەر کابرا کابرایەکی بەدخوو بوو واجبە قاضی مەنعی بکا ، وە ئەگەر کابرا موبالاتی نەکردو گویی نەدایە واجبە لەبەرچاوی خەلك سووکی بکا بە هەرجوریك کە خوی بە مەسلەحەتی ئەزانی •

وە ئەگەر هەرکام لە ژنو پیاوەکە ئیدیعای بەدخوویی ئەویانیان کرد ، واجبە لەسەر قاضی کەسیکیان لەسەر دابنی کە سەرپەرشتیی ئەحوالیان بکا تا بزانی خەتای کامیانەو مەنعی خەتابارەکەیان بکا • وە ئەگەر پیاوەکە بیانووی هینایەوە بو قاضی لەسەر لیدانی ژنەکەی کەوا بویە لیی ئەدا چونکە بیگوییەو بە فەرمانی ناکا ، وە ژنەکەیش ئینکاری کرد ، ئەوە باوەر بە سویندی کابرا ئەکری مەگەر لە حالیکا کەناسرابی بە بەدخویی ، ئەوکاتە باوەر بە سویندی ژنەکە ئەکریو

مەنعی کابرا ئەکری لەوەی لی‌ی‌بدا • بەلی لەبارەی ئەوەوە کە ژنەکـــە موستەحەقی نەفەقە بی ئەوە هەمیشە باوەر بە سویندی ژنەکـە ئـەکری کەوا بی‌گوی‌یی نەکردووە ، وە واجبە لەسەر میردەکەی نەفەقەی بداتی تـا ئیسباتی ئەکا بە شاهید کەوا لە فەرمانی دەرئەچی ••

جا ئەگەر هەرای بەینی پیاوو ژنەکە هەر دریژەی کیشـاو چاری نەکرا ، ئەو وەختە واجبە لەسەر قاضی دوو حەکەمیان لەسەر دابنی بـە رەزامەندی‌ی ژنەکەو پیاوەکە ، وە سوننەتە یەکیکیان خزمی پیـاوەکەو ئەویان خزمی ژنەکە بی بوئەوە چاویان بە ژنو پیاوەکە بکەوی‌و بـاش لی‌یان حالی ببن • شەرتی ئەم دوو حەکەمە ئەمـەیـە موسولمان‌و ئـازادو دادپەروەر بن‌و شارەزای وەزعی بەینی ژنو پیاوەکە بن بوئەوە باش لـە وەزعیان حالی ببن‌و بزانن چی بکەن‌و سوننەتە پیاو بن • ئەم دووکەســـە یەکیکیان وەکیلی پیاوەکـــەو ئەویان وەکیلی ژنەکـەیە ، ئیتر حەکـــەمی بەمەعنا (حاکم) نین بەمەعنا ژنو پیاوەکە تەحکیمیان کردبن ، ئەگینـــا بە تەنها کەسی قەناعەت ئەکرا • وە حەکەم‌و جی‌نشینیشیان نین کە قاضی دایانابن چونکە خویان خاوەن روشدو تەصەروفن لە ئیشی خویاناو قاضـی حەقی نی‌یە دەس نجاتە ئیش‌و کاریانەوە • کەواتە ناوبردنیان بە حەکەم تەنها بو موافەقەتی قورئانی پیروزە ، ئەگینا لەراستیدا تەنهـــا وەکیلکن لەجیاتی‌ی پیاوو ژنەکە وەکو لەپیشەوە باسمان‌کرد • کەوابی بەشـــەرت گرتنی ئەو مەرجانە لە حەکەمەکاندا تەنها لەبەرئەوەیە کە وەکیلی‌یەکەیان بەسراوە بە بیرو سرنجی قاضی‌یەوە ، وە وەك جی‌نشین‌و ئەمینداری قاضـی بن وایە ، ئەگینا وەکیل ئەو شەرتانەی ناوی •

وە مادەم ئەمانە وەکیلی ئـــەم پیاوو ژنەن ، ئەگەر پیاوو ژنەکـــــە هەردوکیان یاخود یەکیکیان لەپیش تەواوکردنی ئیشەکەدا لە هوشـــی

خویان چوون ، ئەمان لە وەکالەت عەزل نابن وەك وەکیلێك کە ئەوکەسەی کردوویە بە وەکیل لە هوشی خوی بچی •

ئەگەر ئەم دوو حەکەمەیش بە پیچەوانەی یەکتر رایان دا ، واجبە لەسەر قاضی دوو حەکەمیتریان بو دابنی • جا ئەگەر ئەمانیش رایـــان یەکی نەگرت ، یا لەئەساسدا ژنو میردەکە رازی نەبوون بە حەکەم بـو دانان ، ئەوە قاضی لەسەر مەعلوومات و قەناعەتی خوی ئیش بکاو هەرکامیانی بەتاوانبار زانی تەمیی بکاو حەقی ستەم لیکراوەکەی لی بسینی •

جا کاتی هەردوولا رازی بوون بەم دوو حەکەمە ، ئەوە ئەگەر کابرا مەیلی بوو با حەکەمەکەی خوی بکا بە وەکیل بو تەلاق دانـی ژنەکەی و (خلع) لەگەل کردنی و بو وەرگرتنی عیوەزی خولعەکە لە ژنەکـــە • هەروەها ئەگەر ژنەکەیش ئارەزووی هەبوو حەکەمەکەی خوی بکا بـــە وەکیلی پیاوەکە ، وە بو صەرف کردنو تەسلیم کردنی عیوەزی خولعەکە بە وەکیلەکە • جا ئەگەر ژنو پیاوەکە کەوتنە یەك ئەوە باشە ، ئەگینــا وەکیلی پیاوەکە تەلاقی ژنەکە بدا لەسەر ئەندازەیەك پارە بەپیی ئەمـری کابرای وەکیلگر ، وە وەکیلی ژنەکەیش قوبوولی تەلاقەکە بکا لەســـەر رەزامەندیی ژنەکە ، بو ئەوە کە بە رەزاو رەحمەت لە یەك جیا ببنەوە •

باسی (خلــع)

(خلع) لەشەرعدا بریتییە لە جیابوونەوەی ژنەکە لە پیاوەکە بەرابەر (عوض) یکی مەبەست کە بگەریتەوە بو میردەکە •

خولع لە خویدا کەراهەتی هەیەو هەندی جاریش مەباحە وەکـــو خولع کردن لەگەل ژنیکا کە بەدرەوشت بیو ئەم پیاوەیش تاقەتی نەبی لەگەلیا رابویری • هەروەها بو کەسی کە بە سی تەلاقە سویندی خواردبی

لەسەر نەکردنی شتی کە پیویست بی بیکا ، یا لەسەر کردنی شتی کـــە پیویست بی نەیکاو ئەگەر لەسەر سویندەکەی دەوام بکا تووشی زیان ببی ، وە ئەگەر سویندەکەی بخا سی تەلاقەی بکەوی • ئەمکەسە ناچارە خولـع بکا لەگەل ژنەکەی بو ئەوە کە عەقدو عیصمەتەکەی پیشووی نەمینی ، وە لەپاش ئەو خولعە ئەو شتە کە وتوویەتی نایکەم بیکا ، یا ئەو شتە کـــــە وتوویەتی ئەیکەم تەرکی بکا ، خوای لەپیش مارەکردنەوەی ژنەکەدا بی یا لەپاشی •

بەلام لیرەدا چەند شتیك هەیە ئـەبی تەماشای بکری • یەکـــەم : لەپیش خولعەکەدا بزانری کابرا هەر سی تەلاقەی ماوە یا خود دوو تەلاقی ماوە ، چونکە ئەگەر یەك تەلاقی مابی بەو خولعە ئەکەوی ، وە پیویستی بە جاش کردنەوە (تحلیل)ی ژنەکە ئەبی • دووەم : بزانی ئەو نیکاحـــە لەپیشا بە مەذهەبی ئیمامی شافیعی کراوە چونکە ئەگەر بە مەذهەبی ئیمامی حەنەفی بووبی واجبە کابرا لەپاش خولعەکە صەبر بکا تا ژنەکەی (عدە)ی بەسەر ئەچی ، ئەوسا ئیشە سویند لەسەر خوراوەکە بکا ، ئەگینا ئەگـــەر لە ماوەی (عدە)کەدا بیکا هەر سی تەلاقی ئەکەوی چونکە لە مەذهەبـی حەنەفیدا تەلاق ئەلکی بە ژنیکەوە کە لە (عدە)ی (بینونة) دا بی •

سیهـــەم : تا بوی بـــکری خولعـــەکـــە بە صوورەتی خولعی بیگانـــە لەگەل ئینسانیکی خاوەن روشدا بکا لەبەرئەوە کە حالی بەشی زوری ژنانی ئەمرو سەفاهەتەو خولع لەگەل ژنی سەفیەدا ئەبی بەهوی تەلاقی (رجعی)• وە ئەگەر لەپاش خولعەکەی ئیشە سویند لەسەر خوراوەکە بکا هەر سی تەلاقی ئەکەوی • بەلام ئەم ماددەی سیهەمە هەر بو پاریزگاری‌یە ، ئەگینا لەگەل ژنەکەی خویشیا بیکا باشە چونکە بەپیی ظاهیری حوکم ناکری بە سەفاهەتی ئەم ژنە •

ئەرکانی خولع پینجن : میردو ، لەئەستوگر (ملتزم) واتە ئەوکەسە

که خولعه‌که قوبوول ئه‌کاو ماله‌که ئه‌گریته گه‌ردن • وه (عوض) واته ئه‌و شته‌ی ئه‌دری له بریتیی خولعه‌که‌دا ، وه (بضع) یه‌عنی پارچه‌ی ژنه‌که ، وه (صیغه) واته ئه‌و ئیجاب‌و قوبووله‌ی که له‌به‌ینا رائه‌بووری •

شه‌رتی میرده‌که ئه‌وه‌یه میردیك بی دروست بی ژن ته‌لاق بدا ، یه‌عنی ته‌کلیفی له‌سه‌ربی‌و به ئاره‌زووی خوی خولعه‌که بکا هه‌رچه‌ند سه‌فیهیش بی • که‌واته خولع دروست نی‌یه له‌لاینی میردیکه‌وه که مندال بی یا نزیك به بالغ بوونیش بی، وه له شیت‌و بی‌هوش‌و نووستوو له که‌سیکه‌وه به زور ئه‌و خولعه‌ی پی بکه‌ن • به‌لام دروسته له‌لاینی پیاویکه‌وه که به‌هوی سه‌فیهی‌یه‌وه حیجری له‌سه‌ر دانرابی ، چونکه ئه‌گه‌ر به‌خورایی ته‌لاقی ژنه‌که‌ی بدا دروسته ، که‌واته ئه‌گه‌ر به‌رابه‌ر به مال بیکا باشتر دروسته •

شه‌رتی له‌ئه‌ستوگر (ملتزم) یش ئه‌وه‌یه ، ژنه‌که بی یا غه‌یری ژنه‌که ، خاوه‌نی ته‌کلیف بی‌و به‌ئاره‌زووی خوی له‌ئه‌ستوی بگری ، وه ته‌صه‌رروف کردنیشی له مالیدا به‌ره‌للابی • که‌واته دروست نی‌یه خولع قوبوول کردن له‌لایه‌نی مندال‌و شیت‌و بی‌هوش‌و که‌سیکه‌وه که به‌زور پی‌ی قوبوول بکه‌ن ، هه‌روه‌ها له‌لاینی که‌سیکه‌وه که حیجری له‌سه‌ر بی به حیجری ئه‌صلی وه‌ك که‌سیك که به سه‌فیهی بالغ بووبی یا به حیجری رووداو (عارض) وه‌ك که‌سیك به خاوه‌ن روشدی بالغ بووبی‌و پاش ئه‌وه سه‌فاهه‌ت بکاو قاضی حیجری له‌سه‌ر دابنی • به‌لی خولع له‌گه‌ل مندال‌و شیت‌و بی‌هوشا هه‌ر له بناغه‌دا دانامه‌زری‌و ته‌لاقه‌که‌ی پی‌ناکه‌وی با قوبوولیشی بکه‌ن •

هه‌روه‌ها خولع له‌گه‌ل زور لی‌کراوا دانامه‌زری ئه‌گه‌ر قوبوولی نه‌کا، وه ئه‌گه‌ر قوبوولی بکا ته‌لاقه‌که‌ی ئه‌که‌وی به ته‌لاقی رجعی‌و ماله‌که‌ی ناکه‌ویته سه‌ری • بویه ئه‌گه‌ر میرده‌که‌ی مه‌نعی نه‌فه‌قه‌ی لی کرد به‌نیازی ئه‌وه که قوبوولی خولع بکا ، جا ته‌لاقی دا له‌سه‌ر مال‌و ژنه‌که قوبوولی

کرد ، ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی بە (رجعی) و ماڵەکەیشی ناکەویتە سەر ، هەروەها ئەگەر بە لیدان مەجبووری بکا لەسەر قووبوول کردنی خولعەکە.

بەلام ئەگەر مەنعی نەفەقەی بەنیازی قوبوولی خولع نەبوو ، وە لەپاشا وا ریکەوت خولعی لەگەل کرد ئەوە خولعەکە دروستەو ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە بەو مالە • دروستە ژن لە نەخوشیی مردنا قوبوولی خولع بکا ، وە هەرچی لە عیوەزی خولعەکە زیاد بی لە (مهر المثل) لە سی‌یەکی مالەکەی ئەژمیرری •

بەلام خولع لەگەل ژنیکا کە بالغو بی‌روشد بی ، ئەوە چەند صوورەتی هەیە چونکە ئەو خولعە مادەم بە صوورەتی تەنجیز بی ئەگەر قوبوولی کرد ئەوە تەلاقەکەی بە بی‌مال ئەکەوی بە تەلاقی (بائنە) لەپیش چوونەلا ، وە بە تەلاقی (رجعی) لەپاش چوونەلا • ئەمە دوو صوورتی• وە ئەگەر قوبوولی نەکرد ئەوە ئەگەر کابرا مەبەستی لە لەفظی خولع هەر خولع بوو یەعنی تەلاقی بەعیوەز ، خوای هیوای قوبوول کردنی ژنەکەی لەدلا بی‌یا نەبی ، وە یاخود بەو لەفظی خولعە هەر مەبەستی تەلاق بی‌و هیوای قوبوولی ژنەکەیشی ببی ئەوە تەلاقەکەی ناکەوی • ئەمەیش صوورەتیکی‌تر • وە ئەگەر بە لەفظی خولع نیازی تەلاقی هەبوو وە هیوای قوبوولی ژنەکەی لە دلا نەبوو ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی بە تەلاقی (بائنە) لەپیش چوونەلا ، وە بە تەلاقی (رجعی) لەپاش چوونەلا • ئەمەیش دوو صوورەتی‌تر • وا بەکورتی صوورەتەکانی خولعی تەنجیزی لەگەل ئافرەتی بی‌روشددا بە لەفظی خولع ئەم حەوت صوورتەی هەبوو •لە دوو صوورەتا تەلاقەکەی ئەکەوی (بائنە) یە بە بی‌مال ، وە لە دوو صوورەتیانا تەلاقەکەی ئەکەوی بە (رجعی) وە لە سی صوورەتیشا تەلاقەکەی ناکەوی •

ئەگەر کابرایەك دوو ژنی بالغ بووی هەبوو یەکیان خاوەن روشدو ئەویان بی‌روشد بوو ، وە بە یەك لەفظ وتی وا خولعم لەگەل کردن لەسەر بیست دینار ، ئەوە ئەگەر هەردوکیان قوبوولیان کرد تەلاقیان ئەکەوی • تەلاقی خاوەن روشدوەکەیان (بائنە)یەو ئەرواتە سەر (مهر المثل) وە تەلاقی بی‌روشدەکەیان (رجعی)یەو بی‌مالە • وە ئەگەر قوبوولیان نەکرد تەلاقیان ناکەوی • هەروەها ئەگەر یەکیکیان قوبوولی نەکا ، لەبەرئەوە مادەم بە یەك گفتوگو بووە نە مەعنادا کەوتنی تەلاقی گشتیان بەسراوە بە قوبوولی هەردوکیانەوە •

شەرتی عیوەز ئەوەیە (مقصود) بی‌و بگەریتەوە بولای میردەکە ، خوای دروست بی وەکو دە مثقال ئالتوون ، یا نادروستیکی (مقصود) بی وەکو کووپەیەك شەراب کە بەکاری جوولەکەیەك دیت ، وە لەسەر حەیوانیکی مردارەوە بوو کە بو دەرخواردانی سەگیکی راو ئەشیت ، وە لەسەر دوو سەبەتە زبل کە بەکاری بیستانەوانیك دیت ، وە لەسەر حوقەیەك تەپالە یا پشقل کە بەکاری ئەوە دین نانیان پی‌بکری یا چیشتیان پی لی‌بنری •

فەرقی نی‌یە ئەو عیوەزە عەین بی وەکو وتمان یاخود قەرز بی وەکو حولع لەسەر ئەو قەرزە کە ژنەکە هەیەتی بەسەر میردەکەیەوە ، یاوەکو خولع لەسەر دە دینار بەوادەی سالی بیدا بە میردەکەی ، یاخود مەنفەعەت بی وەکو خولع لەسەر مانەوەی لە دووکانی یا خانوویەکی ژنەکەیا • جا ئەگەر ماوەی مانەوەکە دیاری بوو ئەوە دیاری‌یە ئەگینا نادیاری‌یە • وە وەکو خولع لەسەر حەقی خوین کە ژنەکە بیبی بەسەر کابراوە ، مەسەلا کابرا باوکی ژنەکەی کوشتبی ، یا وەکو خولع لەسەر حەقی ژنەکە لە حەددی قەذفدا لەبەرئەوە کابرا قەذفی ژنەکەی کردووە ، یا حەقی ژنەکە لە (تعزیر)دا مەسەلا کابرا شتیکی‌وای لەگەل کردبی کە ژنەکە بتوانی

بڕواتە لای قاضیو قاضی کابرا بانگ بکاو بی بەسەرپاو تەعزیری بکا ، وە خوای ئەو عیوەزە تەحقیقی بی یا تەقدیری بی وەکو ئەوە کابرا خولعی ژنەکە بکا لەسەر ئەوشتەی وا لەدەستیا ، لەگەل ئەوەشا کە هیچی لەدەستا نەبیو ژنەکە قوبوولی بکا ، هەرچەند هەردوکیشیان بزانن کە دەستی هیچی تیا نی یە ، یاوەکو ئەوە کابرا بلیت وا خولعم لەگەل کردی لەسەر مارەیی یەکەت یا لەسەر ئەوەی ماوەتەوە لە مارەیی یەکەت لەسەرم ، کەچی هیچ مارەیی لەسەر نەمابی ، وە خوای ئەو عیوەزە مولکی کابرا بی کە لەئەستوی گرتووە یا زەوت کرابیو داگیر کرابی لی ی •

جا هەرچی خولع بی لەسەر نەزانراو یا لە سەر زانراوو نەزانراو ئەوە ئەڕواتە سەر (مهر المثل) • هەروەها خولع لەسەر هەر عیوەزیك کە نادروستی مەقصوود بی ، وە یا لەسەر دروستو نادروست بەوشەرتە کە دروستەکە نەزانراو بی ، هەر ئەچیتەوە سەر (مهر المثل) • بەلام ئەگەر ئەو دروستە کە وا لەگەل نادروستە مەقصوودەکەدا زانراو بوو وەکو خولع لەسەر دە دینارو مەریکی مردارەوە بوو ئەوە ئەڕواتە سەر عەینی زانراوەکەو بەشی نادروستەکەیش لە (مهر المثل) • مەسەلا ئەگەر یەکیك ئەو مەرە مردارەوە بووەی ئەکری بە نیو دینار بوئەوەی دەرخواردی سەگیکی راوی بدا ، ئەوا دەرئەکەوی ئەو حەیوانە بیستیەکی دە دینارەکەیە • کەوابوو عیوەزەکە دیتەوە سەر دە دینارەکەو بیستیەکی (مهر المثل) •

لە وەختی تەلاقدان لەسەر حەقی خویندا ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوەو خوینەکەیش لەسەر کابرا لائەچیو ئیتر هیچی ناکەوی چونکە ئەو حەقە عیوەزیکی مەقصودەو مەعلوومو زانراوە بە شەرع • بەلام لە خولع لەسەر حەددی قەذفو حەقی تەعزیردا ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوەو کابرایش عەفو ئەبیت لەو حەقانە ، لەگەل ئەوەشدا کە (مهر المثل) ئەکەویتە سەر ژنەکە

بیدا بە کابرا چونکە ئەم دوو حەقە (مالیة)یان نی‌یـــە یەعنی نە مالن‌و نـە ئەگوڕرینـــەوە بە مال بەپێی عادەت وەکو لـــە حاشـــیەی (جمـل)دا فەرموویەتی •

تەفصیلی تەلاق لەسەر ئەوەی لـە دەستی ژنەکەدایـە ، مەسـەلا ، ئەمەیە • ئەگەر ژنەکە هیچی لەدەستا نەبوو تەلاقەکە ئەکەوی لەســـەر (مهر المثل) خوای کابرا بزانی بەوە کە دەستی خالی‌یە یا نەزانی • هەروەها ئەگەر نادروستیکی مەقصوودی لەدەستا بوو هەر ئەرواتە سەر (مهر المثل)، کابرا بزانی یا نەزانی • وە ئەگەر نادروستیکی نامەقصوودی لەدەستا بوو وەکو پشقلیك ، ئەوە ئەگەر بزانی پێی ئەوە تەلاقـەکـــەی بە (رجعی) ئەکەوی • هەروەها ئەگەر پێشی نەزانی وەکو لـــە حاشیەی (جمل)دا فەرموویەتی • بەلی ئەگەر شتیکی زانراوی دروستی لەدەستا بوو وەکـــو درەمیك ئەوە (بائنە) ئەبیتەوە بەو درەمە •

لە لقەکانی ئیکتیفا کردنە بە عیوەزی تەقدیری ئەمە کە کابرا بلیت تەلاقت کەوتبی لەسەر مارەیی‌یەکـــەت یا لەسەر ئەوەی ماوتـــەوە لـــە مارەیی‌یەکەت ، وە مارەییش لەسەر کابرا نەمابوو ، ئەوە مادەم ژنەکـــەی قوبوولی کرد تەلاقەکەی ئەکەوی لەسەر (مهر المثل) • وە ئەگەر لەپێش چوونەلادا بلیت ئەگەر ئازادت کردم لەو دە **مثقالە ئالتوونـــە** مارەیی‌یەت تەلاقت کەوتبی‌و ، ژنەکەیش ئازادی کرد ، تەلاقەکەی ئەکەوی‌و (بائنە) ئەبیتەوەو کابرایش ئازاد ئەبی لەبەرئەوە کە لەکاتی تەعلیقەکـەدا ئـــەو ژنە خاوەنی مارەیی‌یەکە بووە •

بەلی ئەگەر بەصوورەتی تەنجیز بلیت تەلاقت کەوتبی لەسەر ئـــەو دە مثقالە ئالتوونە کە مارەت لەسەری براوەو ئەویش قوبوولی بکا ، ئـــەوە تەلاقەکەی ئەکەوی‌و ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە لەسەر نیوەی مارەیی ناوبراوو

نیوەی (مهر المثل) ، بەلام کابرا هەر نیوەی (مهر المثل)ەکەی لی وەرئەگری • بەیانی ئەم مەسئەلەیە بەمجورەیە : مادەم کابرا لەسەر هەموو مارەیی‌یەکە تەلاقی داوە ، وە ئەم خولعە لەپیش چوونەلادا بووە ، وە لەوکاتەدا هەر نیوەی مارەیی‌یەکە دامەزراوە ، ئەوە نیوەی عیوەزەکە دروستەو نیوەی نادروستە • وە لە خولعی وەهادا ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە بە بەشە دروستەکەو بەشی نادروستەکەیش لە (مهر المثل) ، وەکو نیوەی (مهر المثل) بی لەم مەسئەلەدا • کەوابی ژنەکە بوو بە قەرزاری نیوەی مارەیی‌یە ناوبراوەکەو نیوەی (مهر المثل)ەکەی • جا لەبەرئەوە کە لەپاش کەوتنی تەلاق بە ئارەزووی کابرا لەپیش چوونەلادا مارەیي ئەبی بە دوو بەشەوە ، وە نیوەی ئەگەریتەوە بو میردەکە ، لەم‌مەسئەلەیەدا نیوەی ناوبراوەکە ئەگەریتەوە بو کابرا • بەس نیوەی (مهر المثل)ەکە لەسەر ژنەکە ئەمینیتەوە کە واجبە لەسەری بیدا بە کابرا ، وەکو باسمان‌کرد • ئەمە بەیانی ئەوەیە کە شیخی (ابن حجر) لە (تحفە)دا لە سەرەتای خولعەوە فەرموویەتی •

وە لە باسی حوکمی پینجەمی مارەیی‌دا لە (انوار)دا فەرموویەتی ئەم حوکمە بەوشەرتەیە کابرا بزانی بەوە مارەیی لەپیش چوونەلادا هەر نیوەی دامەزراوە ، یا ئەمە نەزانی بەلام رازی بی بەوعیوەزە نادروستە کە لەم خولعەوە پەیدا بووە • ئەگینا ئەگەر نەزانی بەوە کە مارەیی لە پیش چوونەلادا نیوەی دامەزراوەو بە عیوەزی خولعەکەیش رازی نەبوو ، یەعنی ئەو عیوەزەی هەلوەشاندەوە ئەوە هەموو (مهر المثل)ی ئەکەویتە سەر ژنەکە ، وە هەمووی لی وەرئەگری وەکو ئەو شوینانە کە عیوەزیان تیا نادروستە •

وە ئەگەر خولع لەسەر مالی زەوت کراو بوو ، یا لەسەر مالیکی

زەوتکراو بوو لەگەل شتێکی نادروستی مەقصووددا وەکو ئــەوە کابرا خولعی ژنەکەی کردبوو لەسەر مەرێکی داگیرکراو لەگــەل کووپەیەك شەرابدا ، ئەوە تەلاقەکە ئەکەوی بە (مهر المثل) • هــەروەها ئەگــەر ئەوەی وا لەگەل مالە زەوتکراوەکەدا مالێکی نادیاری بوو وەکو ئــەوە تەلاقی بدا لەسەر ئەو مەرە زەوتکراوە شتی لە دەستی ژنەکەدا کە نەزانی چەندیکە • وە ئەگەر ئەوەی وا لەگەل مالە زەوتکراوەکەدا مولکێکــی دیاری بێ وەکو ئەوە کە تەلاقی بدا لەسەر دوو مەر کە یەکێکیان زەوت کراو بێو ئەویان مولك بێو بەدەستەوە بێ ، ئەوە تەلاقەکە (بائنە) ئەبێتەوە بە حەیوانە مولکەکەیان لەگەل بەشی زەوت کراوەکەیان لە (مهر المثــل)، وەکو نیوەی (مهر المثل) بێ لەممەسئەلەیەدا ئەگەر هەردوو مەرەکــە لە قیمەتا وەکو یەك وابن • بەلام ئەمە بەوشەرتەیە کابرا بزانی ئەو مەریانــە زەوت کراوە ، یا نەزانی زەوت کراوە بەلام رازی بێ بەم عیوەزە تێکەل لە ساغو نادروستە ، ئەگینا (بائنە) ئەبێتەوە بە (مهر المثل) •

جیابوونەوەیەکیش کــە بە بێعیوەز بێ وەکو ئــەوە کابرا بلێت بە ژنەکە تەلاقت کەوتبێ ، یا لەسەر عیوەزێکی نادروستی نامەقصوود وەکو پشقلیك یا پارچەیەك تەپالــە ، یا لەســەر عیوەزێکی مــەقصوود ، بەلام بگەرێتەوە بو غەیری لای مێردەکە وەکو ئەوە کە تەلاقی بدا لەسەر ئەوە کە ئەو ژنە فلانکەس ئازاد بکا لەو قەرزەی کە لەسەریــەتیو ئەویش ئازادی بکا ، ئەوە لە هەموو ئەم صوورەتانــەدا ، تەلاقەکــە ئەکەوی بــە (رجعي) •

(بزانن) ئەگەر پیاوێکی کوێر خولعی کرد لەگەل ژنەکەیدا لەســەر عەینێکو ژنەکە قەبوولی کرد ، ئەوە (بائنە) ئەبێتەوە بە (مهر المثل) ، وە عەینەکە نابێ بە مالی • کەوابێ چاری ئەوەیە کابرای کوێرە وەکیلێکــی چاوساغ بگرێ بوئەوە خولع بکا لەسەر ئەو عەینە •

هەروەها ئەگەر پیاویك خولع بكا لەگەل ژنەكەیدا لەسەر ئـــەوە كە پاش تەلاقەكەی لە هودەكەی خویا نەمینی ، لەمصوورەتەیشدا هـــەر (بائنە) ئەبیتەوە بە (مهر المثل) ، وە ئەو ژنە لە هودەكە دەرناچی تا (عدە)ی تەواو ئەبی ، لەبەرئەوە كە شتیك بە حوكـــمی شـــەرع واجب بی قابیلی گوران نی‌یە •

لە (تحفه)دا ئەفەرمویت ئەگەر كەسیك خولعی تـــەنجیزی كـــرد لەسەر چەند درەمیك ئەوە ئەو درەمانە بەو مەعنایان لی‌ئەدریتەوە كە زورتری پارەی نەختی ئەو ولاتەن • وە ئەگـــەر (تعلیق) بوو ، ئەوە بە درەمی زیوی ساغی ئیسلامی مەعنایان لی ئەدریتـــەوەو ناراوتـــە ســـەر نەقدی ئەو ولاتە ئەگەر زیوەكەی تیكەل بی بە شتی‌تر وەكو (شیخین) تەصحیحیان فەرمووە ، بەلام هەرایان لەگەلدا كراوە لەم حوكمەدا • وە لە (نهایه) دا ئەفەرمویت مەگەر كابرا خوی بلی نیازم لەسەر ئەم درەمـــە مەخشووشانە بووە ، وە (رشیدی) فەرموویەتی ئەی ئەگەر درەم لە ولاتەكەدا ئەبوو چی‌بكەین ؟ وە (شیروانی) ئەفـــەرمویت ئارەزووی دل هـــەر بو ئەوەیە بە درەمی نەقدی ولاتەكـــە مەعنای لی بدریتـــەوە چە زیوی ســـاغ بی‌و چە زیوی ناساغ • ئەمە فەرموودەی ئەوان • بەلام لیكدانەوەی زانایانی شەرع لەسەر ئەوەیە ئەگەر كابرا لە خولعی تەنجیزی‌دا تەعلیقی دا نیازی شتیكی دیاری‌ی هەبوو ئەوە دیارە ئەوە ئیعتیبار ئەكری ، ئەگینا مەعنـــای بەوە لی ئەدریتەوە كە زورتر موعامەلەی پی‌ئەكەن لە ولاتەكەدا ، هەرچەند ئەسكەناس‌و باقەنەوتیش بی ، وەكو لە فەرموودەی هەندی لە زانایانەوە دەركەوتووەو روون كراوەتەوە •

لەراستی‌دا ئەم درەمە مەخشووشانە لەخویانا مالن‌و خاوەن قیمەتیشن، وەكو (فلس) و شتی‌تر لەو نەختانەی كە مامەلەیان پی‌ئەكـــــــری • وە كاغەزی دینارو باقەنەوت‌و ئەسكەناس‌و شتی‌وا لـــــە زاتی خویدا مالـــەو

قیمەتیش ئەکا بەبیئەوە کە تەماشای ئەوە بکەین حوکوومەت نرخی بـــو داناوە یا نە ، چونکە مەسەلا بو جوان کردنی بەرگی کتیبو شتیوا بەکار دیت ، وە بەهوی فەرمانی حوکومەتەوە وەکو عەینی ئالتوونو زیوی ساغ قیمەتی هەیە ، وە هەرکاتیك یەکیك بییەوی هەندیکی لی بگوریتەوە بـە نەقدی ئەم ولاتە ، لەپاش بەجی هینانی مامەلە رەسمـــییەکەی بـــوی ئەگوریتەوە ، بەتایبەتی لەکاتیکا کە حوکوومەت بییەوی جورە پارەیەکی کاغەز بگوریتەوە بە جوریکیترو ئەم لەجیاتیی ئەو بخاتـە بازارەوە • کەوابو هەروەکو ئیمامی (بلقینی) فەرموویەتی دروستە فلسی ســوور بدری بە زەکاتا هەرچەند نەقدیش نییە کەواتە حەق وایـە دروست بی درەمو دینار لە زەکاتا صەرف بکریو زەکاتیان تیا واجب بیو هەرجورە موعامەلەیەکیان پیبکری ، چونکە جیگری ئەو ئەندازە ئالتوونەن کـــە حوکوومەت لە بانقا دایناوە •

زیاد لەمە لەفظی (درەم) لە عورفی خەلکی ئەمروی لای ئیمـــەدا بریتییە لەم پەنجا فلسییە ، وە لەفظی (دینار) بریتییە لەم کاغـــەزە کە نرخیکی دیاریی هەیە ، وە لە وەختی بەکارهینانیانا غەیری ئــــەم مەعنا لیدانەوەی (درەم) بە درەمی زیو ، وە مەعنا لیدانەوەی (دینار) بە دیناری زیر هیچ بەلگەیەکی نییەو ئەمرو وەك زەمانی پیشوو نییـــە ، چونکە لەمەوبەر موعامەلە بە زیرو زیوی بیغـەش کراوەو مەخشووش کەم بووە •

(بزانن) زانایان فەرموویانە وەزنی (مثقال) نەگوراوە نە لــــە (جاهلیت) داو نە لە ئیسلامدا ، وە بریتییە لە حەفتاو دوو دەنکە جوی نە گەورەو نە بچووك کە چزەکانی نەمبی • بەلام وەزنـــی (درەم) گوراوە ، وە لەئەنجاما قەراری گرتووە لەسەر وەزنی پەنجا دەنکە جوو دوو پینجیەکی دەنکیك • کەواتە درەمیك سی حەوت یەکی لی زیـــاد

بكەی ئەبی بە مثقالیك • وە ئەگەر مثقالیك سی دەیەكی لی زیاد بكـەی ئەبی بە درەمیك ، لەبەر ئەوە سی حەوتیەكی درەمیك بریتی‌یە لـــــە بیست ویەك دەنكەجو لەگەل سی پینجیەكی دەنكیك • وە ئەم ئەندازەیـە بخریتە سەر پەنجا دانەو دوو پینجیەك ئەبی بە حەفتاو دوو دانە ، وە سی دەیەكی مثقالیش بریتی‌یە لە بیستو یەك دەنكە جوو سی پینجیەك ، وە ئەم ئەندازەیە كەم بكریتەوە لە حەفتاودوو دەنكەكـە دیتەوە سەر پەنجا دەنكو دوو پینجیەك • وا دەركەوت هەر مثقالیك درەمیكە لەگەل سـی حەوتیەكی درەمیك ، وە هەر درەمیك حەوتدەیەكی مثقالیكە ، وە لە زەمانی پیشوودا دە درهەمی زیوی ساغ دیناریكی ئالتوون بـــــووە ، وە ئیستە بیست درهەمی تیكەل دیناریكی باقەنەونە •

شەرتی (بضع) پارچە ئەوەیە مولكی پیاوەكە بی • كەواتە دروستە خولع لەگەل ژنی كە لەژیر نیكاحی خویا بی ، هەروەها لەگەل ژنیكیش كە تەلاقی دابی بە تەلاقی (رجعي) چونكە تەلاق دراوی (رجعي) وەكو ژن وایە لە تەلاقو لە میراثو لە (ظهار) و (ایلاء) و (لعـــان) دا • بەلام تەلاق دراوی (بائنە) تەلاقی پیوە نالكیو خولع لەگەلیا بی‌سوودە •

هەر خولعی لەگەل ژنیكا كرابی كە پاشگەز بووبیتەوە (مرتـــد) ئەگەر لەپیش چوونەلادا بی تەئثیری نی‌یە لەبەرئەوە كە هەر بە پاشـگەز بوونەوەكە (بائنە) بووەتەوە ، وە ئەگـەر لەپاش چوونەلادا بی یا پاش تی كردنی ئاوی مەنی بی ئەوە رائەگیری ، ئەگەر لە ماوەی (عـــدە) دا موسولمان بووەوە دەرئەكەوی خولعەكە دروست بووە ، ئەگینا بە ئەصلی پاشگەز بوونەوەكە جیا بووەتەوە •

دروستە بو پیاوو ژن وەكیل بگرن لە خولعو لە قوبوول كردنـی خولعدا • جا ئەگەر كابرا وتی بە وەكیلەكەی خولعی ژنەكەم بكە لەسـەر صەد دینار ، دروست نی‌یە بە كەمتر لەو صەد دینارە خولعی بكـــا • هەروەها نابی بە غەیری جینسی دینار یا بە غەیری نەختی ولاتەكە یا خود

بە صەد دینـــاری وەعـــدەدار (مؤجل) خولعی بکا • ئەگینا تەلاقـــی ناکەوی •

وە ئەگەر هەر وتی پیی خولعی ژنەکەم بکە بە مالێو دیاریی نەکرد کە مالەکە چییە ، ئەوە واجبە خولعی بکا لەسەر ئەندازەی (مهر المثل) بە حازر وە لەنەقدی ولاتەکە • ئەگەر پیچەوانەی ئەمـــەی کـــرد تەلاقەکەی ئەکەوی بە (مهر المثل) بینا لەسەر فەرموودەی پشـــت پیبەسراوی (تحفه) و (نهایه) و (مغنی) •

وە ئەگەر وتی وەکیلم بە ژنەکەم خولع بکە لەسەر صەد دینار ، وە ناوی ژمارەی تەلاقی نەبرد ، ئەویش وتی بە ژنی کابرا سی تەلاقـــەت کەوتبی لەسەر صەد دینارو ژنەکـــە قوبوولی کرد ، ئەوە هەر تەنهـــا تەلاقیکی ئەکەوی مادام کابرا خوی نەلی مەبەستم سی تەلاقە بـــووە ، چونکە وەکیل حەقی زیان گەیاندنی نییە بە وەکیلگر بە بیئیذنـــــی وەکیلگرەکە خوی ، وە ئەم وەکیلە لیرەدا کاریکی کردووە بەهوی سی تەلاقە دانی ژنی وەکیلگرەکەوە کە ئەو بەبی مارە بەجاش ژنەکەی بـــو حەلال نەبیتەوە ، کەواتە هەر ئیعتیبار بە ئەصلی تەلاقەکە ئەکری کـــە یەك تەلاقە •

وە ئەگەر وتی وەکیلی موطلەق بە خولعی ژنەکەم بکە لەسەر صەد دینار ، ئەویش سی تەلاقەیدا لەسەر صەد دینار ، ئەوە هەر سی تەلاقی ئەکەوی ، چونکە مەعنای ئاشکرای لەفظی (موطلەق) بەرەللا کردنـــە هەتاوەکو لە ژمارەی تەلاقەکانا •

وە ئەگەر وتی وەکیلم بە تەلاقی ژنەکەم بدە ، ئەویش خولعی کرد ئەوە تەلاقی ناکەوی ، چونکە حەقی (رجعه) ی لەسەر فەوتاندووە • بەلی ئەگەر وتی وەکیلی موطلەقم بە ژنەکەم تەلاق بدە ئەوە ئەتوانـــــی

بەخورایی وە بە عیوەز ، وە بە حازرو بە قەرز ، وە بە یەك تەلاقەو سی تەلاقە تەلاقی بدا • ئەگەر کابرا وتی نیازم لە (موطلەق) ژمارە نەبوەو بەس هەر بە پارە یا بەخورایی بووە ، ئەوە ئەگەر بەلگەو نیشانە بێ لەسەر نیازەکەی وەکو ئەوە کە وتبیتی هەرگیز ئەم ژنە سی تەلاقە نادەم ئەوە لی‌ی قوبوول ئەکری‌و سویند ئەدری ، ئەگینا بەئاشکرا قوبوول ناکری ، بەلام کابرا حەوالەی دیانەتی خوی ئەکری ئەگەر ژنەکە باوەری پی‌بکا ئەتوانی لەپیش هینانەوەی بو ژیر نیکاحی خوی یا پاش عەقدیکی تازە برواتەوە لای •

وە ئەگەر ژنەکە وتی بە وەکیلەکەی خولعم بو قوبوول بکە بە دە دینار ، مەسەلا ، ئەویش بەوجورە بوی قوبوول کرد ، ئەوە دروستە ، وە ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە بەو ئەندازەیە لەسەر خوی • وە ئەگەر بە زیاتر لەو ئەندازەیە قوبوولی کرد ، لەموەختەدا ئەگەر مالەکەی بەست بە ژنەکەوە ، وە بەیانی وەکیلی خویشی کرد ، ئەوە ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە بە (مهر المثل) وە واجبە (مهر المثل) بدا بە شووەکەی •

وە ئەگەر مالەکەی بەست بە خویەوەو بەیانی وەکیلی‌یشی نەکرد ، ئەوە هەموو مالەکە ئەکەویتە سەر خوی ، وە ئەم خولعە ئەبی بە خولعی بیگانە • جا ئەگەر نیازی ژنەکەی نەبوو ، ئەوە واجبە لەسەری هەموو مالەکە بدا بە میردی ژنەکەو ناگەریتەوە بو سەر ژنەکە بە هیچ • وە ئەگەر نیازی ژنەکەی هەبوو ئەوە لەپاش تەسلیم کردنی پارەکە ئەتوانی هەرچی ژنەکە ناوی بردووە بوی داوای لی بکاتەوەو وەری‌بگری لی‌ی •

وە ئەگەر نە ناوی خوی بردو نە ناوی ژنەکەی برد ، ئەوە ئەبی هەموو مالەکە بدا بە میردی ژنەکە ، بەلام هەرچی ژنەکە ناوی بردووە لی‌ی وەرئەگریتەوە •

(بیداری) لە هەر مەسئەلەیەکدا خولع ببی بە صوورەتی خولعی بیگانە ، خوای ئەم مەسئەلەیە وەکالەت بی یا هەر کابرا لەخویەوە قوبوولی خولعی ژنیك بکا ، ئەگەر وا ریکەوت ئەو کابرایە لە نەخوشینی مردنیا قوبوولی ئەو خولعەی کرد ، ئەوە هەرچی صەرف ئەکات لە سییەکی مالی ئەژمیرری • جا ئەگەر لە سییەك زیاد بوو ، وە میراثبەرەکانیش رازی نەبوون ، ئەوە ئەو عیوەزە ئەرواتە سەر (مهر المثل) • جا ئەگەر سییەکی مالەکەی (مهر المثل)ەکەی دەرئەهینا ئەوە باشە • ئەگینا هەرچی کەم بی لە (مهر المثل) لە دەستی میردی ژنەکە دەرئەچی •

وە دروستە بو میردی ژنەکە ئینسانیکی (ذمی) بکا بە وەکیلی خوی بو خولع‌کردنی ژنەکەی یا تەلاق دانی بەخورایی • هەروەها دروستە ژنیك بکا بە وەکیلی خوی ، وە بو ژنەکەیش دروستە یەکی لەمانە بکا بە وەکیلی خوی بو قوبوولی خولع لە میردەکەی •

دروستە بە وەکیل کردنی کەسیك کە لەبەر نەفامی حیجری لەسەر دانرابی بو خولع‌کردنی ژن • بەلام دروست نییە بە بی‌ئیذنی وەلی ئەمرەکەی بکری بە وەکیل بو وەرگرتنی عیوەزی خولعەکە • وە ئەگەر کەسیك کردی بە وەکیل ، ئەگەر بو وەرگرتنی مالیکی دیاری بوو ، وە وەری‌گرت ئەوە وەرگرتنەکەی دروستە • هەروەها ئەگەر بو وەرگرتنی مالیك بی کە لە ئەستودا بی بەوشەرتە تەعلیقی تەلاقەکە کرابی بەوەوە کە ئەم نەفامە لی‌وەربگری ، وەکو ئەوە میردی ژنەکە بلی پیی وەکیلم بە بو تەلاقی ژنەکەم بە عیوەز ، بەلام تەعلیقی تەلاقەکەی بکە بەوەوە کە خوت ئەو عیوەزەی لی وەربگری • وە ئەگەر بو وەرگرتنی مالێ بوو لە ئەستوی ژنەکەدا لە غەیری ئەم صوورەتەدا ، وە وەری‌گرت، ئەوە ئەو وەرگرتنە بەتالەو ئەستوی ژنەکە ئازاد نابی ، هەرچەند وەختی خوی تەلاقەکە کەوتووەو ژنەکە (بائنە) بووەتەوە • وە ئەگەر هەردوکیان

یەکێکیان کرد بە وەکیل ، ئەوە هەر وەکالەتی لایەکی پێ ئەکریو پێویستە ئەوی‌تر یا خۆی حازر بێ یاخود وەکیلی‌تر بگرێت •

باسی صیغەی خولع

ئەو لەفظانەی کە لە قورئانی پیروزدا هاتوون بۆ بابەتی جیابوونەوەی پیاوو ژن لە یەك ئەمانەن (طلاق ، فراق ، سراح ، افتداء) • لەفظی (طلاق)و (فراق)و (سراح) دەست‌ئەدەن بۆ جیابوونەوە بە عیوەزو بێ عیوەز • بەلام (افتداء)و (مفاداة) بریتین لە جیابوونەوە بە عیوەز • بەپێی ئەوەی کە (شیخ سلیمان الجمل) گێراویەتەوە خیلاف نی‌یە لەوەدا کە (مفاداة) یش تەلاقە ، وە کەس نەی‌وتووە بە مەعنا هەڵوەشاندنەوەی نیکاحە ، بەپێچەوانەی ئەوەی کە لە ظاهیری فەرموودەی (تحفه) وەرئەگیری • بەڵێ خیلاف هەیە لەوەدا کە ئاخو صەریحە لە تەلاقی بە عیوەزدا وەکو لە ظاهیرەکەیەوە دەرئەکەوی یا هەر لە تەلاقی رووتا •

لەفظی (خلع) لە قورئانا نەهاتووە • تەنها لەبەرئەوە کە خوا فەرموویەتی (هن لباس لکم وانتم لباس لهن) وە بەهۆی تەلاقدانەوە ئەو لیباسانە دائەپڕرین لە خاوەنەکانیان ، ئەم لەفظە بەکارهێنراوە • لەفظی (خلع) وەرگیراوە لە (خلع) بەمەعنا دارنین • ئەهلی شەرع لەفظی (خلع)یان بەکارهێناوە بۆ جیابوونەوەی ژنو پیاو لە یەکتر بەرابەر بە عیوەز •

بەڵێ ئیمامە گەورەکان خیلافیان هەیە لەوەدا ئاخو لەفظی خولع بەمەعنا هەڵوەشاندنەوەی نیکاحەو ژمارەی تەلاقی پێ کەم نابێتەوە یاخود بە مەعنا تەلاقەو ژمارەی تەلاق کەم ئەکاتەوە • جا ئیمامەکان جگە لە ئیمامی شافیعی خوایان لێ رازی بێ لەسەرئەوەن کە صەریحە لە هەڵوەشاندنەوەی نیکاحاو کینایەیە لە تەلاقا ، وە بە بێ‌نیازی تەلاق نابێ

بە تەلاق • وە لە فەرموودەیەکی ئیمامی شافیعی‌دا کـــە لە فەرموودەی تازەو کونیدا بەیانی کردووە صەریحە لە فەسخداو کینایەیە لە تەلاقداو بە بی‌نیاز نابی بە تەلاق • وە گەلی لە زانا گەورەکانی مەذهەبی شافیعی ئەم فەرموودەیان هەلبژاردووە بەتایبەتی (بلقینی) گەلی‌جار فتوای پی‌داوە ، بەشەرتی ئەوکەسەی ئەم لەفظە بەکارئەهینی مەبەستی پی‌ی تەلاق نەبی‌و تەنها مەبەستی تیکدانی نیکاحەکەو جیابوونەوەی پیاوو ژن بی • بەپی‌ی ئەم فەرموودەیە ئەگەر ئینســـان چەند جاریکیش خولـــع بکا لەگـــەل ژنەکەیدا بە عیوەز ، یا لەگەل بیگانەدا ژمارەی تـــەلاقی کـــەم نابیتەوەو ئەتوانی ئەو ژنە مارە بکاتەوە •

بەلام بەهیزترین فەرموودەی ئیمامی شافیعی ئەوەیە کە لەفظـــی خولع صەریحە لـــە تەلاقیکا کـــە بەرابـــەر بە عیوەز بی ، وە لـــە فەرموودەیەکی‌تریا کینایەیە • جا لەسەر ئەساسی ئەو فەرموودە بەهیزەیە ئەگەر کابرا وتی بە ژنەکەی وا خولعم لەگەل کردی‌و ئەویش قوبوولی کرد ، ئەوە تەلاقەکە ئەکەوی‌و ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە بە (مهر المثـــل) هەرچەند ناوی مالیشی نەبردووە • لەبەرئەوە کە عورف لەناو ئـــەهلی شەرعدا لەسەرئەوە دامەزراوە کە لەفظی خولع لە تەلاقیکا بەکارئەهینری کە لەسەر عیوەز بی • کەواتە لەفظی خولع ئەبی بەهوی جیابوونەوەی ژن‌و پیاو بەرابەر بـــە عیوەزیك ، وە مادەم ناوی عیوەزەکـــە نەبراوە ئەرواتەوە سەر بریاری شەرع کە (مهر المثل)ە ، بەوشەرتە کابرا نیازی داوای قوبوول‌کردنی ژنەکەی بی‌و ژنەکەیش ژنیـــکی خاوەن روشـــد بی • بەلام لەکاتیکا کە باسی عیوەز نەکرابی ، ئەگەر نیازی داوای قوبوولی ژنەکەی نەبوو ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی بە (رجعی) • هەروەها ئـــەگەر نیازی داوای ئەوەی هەبی بەلام ژنەکە نەفام بی ، یاخود بەکارهینانـــی ئەم خولعە بە بی‌ناوبردنی عیوەز لەگەل بیگانەدابی ، ئەوە هـــەرچەند

کابرا بەتەمای قوبوول بی‌و ئەویش قوبوولی بکا ، تەلاقەکەی بە (رجعی)» ئەکەوی ، لەبەرئەوە دوورە ئەم لەفظە بە بی‌باسی عیوەز لەگەل بیگانەدا ببی بەهوی واجب‌بوونی مال • ئەمە فەرموودەی شیخە لە (تحفه)دا •

(بیداربن) مادەم شـــیخ بریاری دا لـــەکاتی ناونەبردنی عیوەزدا پیویستە کابرا بەتەمای قوبوول بی لە ژنەکەیەوە ، دەرئەکەوی لە واقیعدا ناکوکی‌و جیاوازی نی‌یە لەبەینی فەرموودەی مەتنی (منهاج)و ئـــەوەدا کە لە حاشیەی (جمل)دا ئەی‌فەرمویت‌و کورتەکەی ئەوەیە لەفظی خولع وەختی ئەبی بە صەریح لە تەلاقی بەرابەر بە عیوەزدا کە یەکی لە سی شت بیتەجی : یا ناوبردنی مال • مەسەلا بلی وا خولعم لەگەل کردی لەسەر دە دینار ، یا نیازی عیوەز ، یا نیازو تەمـــای قوبوول لەلایـــەنی ژنەکەوە • وە لە هەموو ئەم صوورەتانـــەدا تەلاقەکە ئەکەوی‌و ژنەکـــە (بائنه) ئەبیتەوە ئەگەر قوبوولی خولعەکە بکا •

وە لەوکاتەدا کە کابرا ناوی مالی بردووە ژنەکـــە (بائنه) ئەبیتەوە بەو مالە ناوبراوە • هەروەها لـــە کاتی نیازی کابرادا بو مالیش ئەگەر نیازی پیاوەکـــەو ژنەکـــە یەکی‌گرت ، مەســـەلا ژنەکـــە بەنیـــازی کابرا بزانی وە نیازی قوبوولی خولعەکەی لەسەر ئەو مالە بی کـــە ئەو نیازی کردووە یاخـــود هـــەر لەســـەر نیـــازی کابـــرا قوبوولی بکا • وە ئەگـــەر نیـــازی قوبوولی خولعـــەکـــەی لەســـــەر نیـــازی هەردوکیان جیا بوو لە یەك تەلاقەکـــەی ئەکـــەوی بە (مهر المثل) • وە لە صوورەتی سیهەما (بائنه) ئەبیتەوە بە (مهر المثل) • وە ئەگەر لەم سی صوورەتەدا ژنەکە قوبوولی نەکرد ئەوە تەلاقەکە ناکەوی •

وە ئەگەر کابرا خولعی کرد لەگەل ژنەکەیدا بە بی‌یەکی لـــەو سی شتەی کە باسمان کردن هەرچەند نیازی ئەصلی تەلاقیشی نەبی ، بینا لەسەر ئەوە کە خولع صەریحە لە تەلاقدا ، یا لەگەل نیازی تـەلاقـدا بینا لەسەرئەوە کە کینایە بی ، تەلاقەکە بە (رجعی) ئەکەوی • هەروەکو

ئەگەر بە دەم نەفیی عیوەز بکاو بلیت وا بە بێ‌عیوەز خولعم لەگەل کردی، یا هەر بلی وا خولعم لەگەل کردی ، خوای ژنەکە قوبوولی بکا یا نە •

(بزانن) لەسەر ئەو فەرموودەیە کە خولع تەلاق بێ،لەفظی فەسخ واتە هەلوەشاندنەوە کینایە ئەبێ لە خولعدا یەعنی لە جیابوونەوەی ژنەکەدا لە پیاوەکە بەرابەر بە عیوەز ، هەروەکو کینایە ئەبێ لە ئەسلی تەلاقـــدا • جا ئەگەر نیازی بە هەلوەشاندنەوە هەر تەلاق بوو ئەوە هـــەر لەسەر نیازی خویەتی‌و تەلاقی ژنەکە ئەکەوی بە تەلاقی (رجعی) • وە ئەگەر نیازی تەلاقی بەعیوەز بوو ئـەوە پیویستە لەگـــەل ناوبردنی مالا نیازی تەلاقیشی ببێ •

(ئاگاداربن) لەوشوینەدا کە لەفظی هەلوەشـــاندنەوە لە مەعنـــای تەلاقدا بەکار ئەهینری ، پیویستە مەیدانی هەلوەشاندنەوە بە مەعنای خوی نەبێ ، ئەگینا ئەگەر کابرا ئەم لەفظەی لەگەل ئافرەتیکدا بەکارهینا کـــە عەیبیکی‌وای تیابوو ببێ بە مایەی هەلوەشاندنەوەی نیکاح ، ئـــەوە مادەم صەریحە لە هەلوەشاندنەوەدا نابێ بە کینایەی تەلاق ، وەکو لـــە شوینی خویدا بریار دراوە •

هەر لەفظیك صەریح بێ لە تەلاقدا ، ئەبێ بە صەریح لە خولعـــدا مادەم لەگەل ناوبردنی عیوەزدا بێ • وە هەر لەفظیك کینایە بێ لە تەلاقدا ئەبێ بە کینایە لە خولعدا بەشەرتی ناوبردنی عیوەز • وە هـــەر لەفظیك صەریح بێ لە خولعدا وەکو لەفظی خولع‌و (مفاداة) ئەوە ئەبێ بە صەریح لە تەلاقدا • وە هەرچی کینایە بێ لە خولعدا وەکو لەفظی هەلوەشاندنەوە ئەبێ بە کینایە لە تەلاقدا ئەگەر مەجالی مەعنا ئەصلی‌یەکەی خوی نـــەبێ وەکو باسمان کرد •

لەفظی (فروشتن) کینایەیە لە خولعدا لەگەل عیوەزدا • کـــەواتە ئەگەر کابرا وتی بە ژنەکەی وا نەفسی خوتم پێ فروشتی بە مارەیی‌یەکەت وەك ئەوە وایە کە بلیت وا تەلاقەکەتم پێ فروشتی بە مارەیی‌یەکـــەت

یا بە صەد دینار مەسەلاو ژنەکەیش گورج قوبوولی بکا •

هەروەها ئەگەر کابرا بەنیازی خولع بلی بە بیگانەیەك وا ژنەکەی خوم یا تەلاقی ژنەکەی خوم پی فروشتی بە صەد دینارو کابرایش قوبوولی بکا ئەوە تەلاقی ژنەکەی ئەکەویو (بائنە) ئەبیتەوە بەو مالە • وە ئەگەر دووکەس بە نیازی خولع تەلاق بە تەلاقیان کردو ئەم وتی بەو وا تەلاقەکەی خومم پی فروشتی بە تەلاقی ژنەکەتو ئەویش قوبوولی کردو نیازی قوبوولی خولعی بوو ، ئەوە ژنی هەردوکیان تەلاقی ئەکەویو (بائنە) ئەبیتەوە بە (مهر المثل) یەعنی واجبە هەرکام لەمانە ئەو (مهر المثل)ە بدا بە هاوری‌کەی ، وە هیچ لەو مالە ناکەویتە سەر ژنەکان ، وە ژنەکانیش لەپاش بەسەرچوونی (عدە)یان ئارەزووی خویانە شوو بە هەرکەس بکەن •

صیغەی خولع یا تەنجیزە واتە دەس‌بەجی‌یە ، یا تەعلیقە واتە بەسراوە بە شەرتیکەوە ، یا تیکەلە لە هەردوکیان • صیغەی خولعی تەنجیزی پیویستی بە ئیجابو قوبوولە وەکو ئەوە کابرا بلی وا خولعم لەگەل کردی لەسەر ئەوەندە ، یا تەلاقم دای لەسەر ئەوەندە ، یا تەلاقەکەتم پی‌فروشتی بەوەندە ، وە ئەوکەسەیش کە خولعەکەی لەگەل ئەکری ئەگەر خاوەن قسە بی بە لەفظ قوبوولی بکا وەکو ئەوە کە بلی وا قوبوولم کرد ، یاخود ئیشارەتیکی‌وا بکا کە کەسیك لەوبەینەدا بی تی‌ی‌بگا ، ئەگەر قسەی پی‌نەئەکرا • وە هەروەکو چون صیغەی ئیجابەکە صەریحو کینایەی هەیە ، قوبوولەکەیش صەریحو کینایەی هەیە • صەریحەکەی وەکو ئەوەی کە وتمان • کینایەکەشی وەکو ئەوە بلیت (باشە) یا (جوانە) یا (مەمنوونم) یا (رازیم) یا (پیم‌خوشە) بەوشەرتە هەموو لەگەل نیازی مەعنای قوبوول‌کردنا بی •

پیویستە قوبوول بەینی نەکەوی لەگەل ئیجابەکەدا بە وتاریکی دریژی‌وا کە پەیوەندی بە خولعەکەوە نەبی نە بە وتارو نە بە بی‌دەنگی ،

چ لەلاینی ئەوکەسەوە قسەی لەگەلا ئەکـــریو چ لـــە لاینی غـەیری ئەوەوە ، وەکو لە حاشیەی جەمەلدا باسی ئەکا • ئەندازەی وتاری دریژ ئەوەندەیە بگات بە حەوت کەلیمە قسەی عادەتی ، مەسەلا (سبحان الله ، والحمد لله ، ولا اله الا الله ، والله اکبر) بە چوار کـــەلیمەی عادەتـی دائەنری • بەمشیوەیە پیویستە بیدەنگییەکـــەیش ئەوەندە بی جیگەی حەوت کەلیمەی عادەتیی تیا ببیتەوە •

بەلام زیانی نییـــە بەین کەوتن بـــە وتاریکـــی کورت یا بـــە بیدەنگییەکیوا کە کەمتر بی لە حەوت کەلیمە ، بەوشەرتە شـــتیکیوا لەپیشەوە نەبی کە نارەزاییو دانەدواوە بگەیەنی وەکو ئەوە لەپاش ئەوەی کابرا وتی تەلاقت کـــەوتبی لەســـەر ئەوەندە ، ژنەکە بلیت تـەلاق وەرناگرم ، تەلاقم ناوی ، تەلاقم بو چییە ، ناماقوولت کـــرد ، بیجات کرد ، بو خوتت وت • جا پاش ئەوە کـــە یەکی لـەمانەی وت ئەوسا قەبوولی بکا ، ئەو قەبوولە بیســوودە ، لەبەرئەوە کـە دانەدواوەکـەی پیشەوەی ئیجابی کابرای بەتال کردوەتەوە •

جا ئەگەر کابرا لەفظی خولعـــەکـــەی وا بە تـەنجیز وت ئەوە (گورینەوە)یە لەگەل تیکەلیی تەعلیقدا چونکە لەمـــەعندا ئەو ئیجابـــە بەسراوە بە قوبوولی خولع وەرگرەکەوە • کـــەوابوو هەتاوەکو ئـــەو قوبوولەکەی بە دەما دیت کابرا ئەتوانی پەشیمان ببیتەوە •

پیویستە ئیجابو قوبوولەکە موافیقی یەکتر بن لە ئەندازەی ئـەو مالەدا کە لە عەقدەکەدا دامەزراوە • کەواتە ئەگەر وتی بە ژنەکەی وا خولعم لەگەل کردی بە صەد دینارو ژنەکەیش وتی وا قوبوولم کرد بـــە دووصەد دینار ئەوە بەتالە • هەروەها پیچەوانەی ئەمەیش • یا ئەگـــەر کابرا وتی وا سی تەلاقەم دای بە صەد دینارو ژنەکەیش وتی وا تەلاقیکم

قوبوول کرد بەسی‌یەکی ئەو صەد دینارە ئەمەیش بەتالە • بەلی ئــەگەر کابرا وتی وا سی تەلاقەم دای بە صەد دینار ، ژنەکەیش وتی وا تاقــە تەلاقیکم قوبوول‌کرد بە صەد دینار ئەوە دروستەو سی تەلاقەی ئەکەوی‌و صەد دینارەکەیش ئەکەویتە سەر ژنەکە •

ئەو لە فظانەی کە لە خولعی تەنجیزا گورینەوە ئەگەیەین ئەمانــەن یەکەم لەفظی (بە) مەسەلا کابرا ئەلیت وا تەلاقم دای (بە) دە دینـــار ، ژنەکەیش قوبوولی ئــەکا • دووەم لەفظی (لەســـەر) • مەسەلا کابرا ئەلیت تەلاقت کەوتبی (لەسەر) دە دینــــارو ژنەکـــەیش قوبوولی ئەکا • سیهەم لەفظی (بەشەرتی) لە مەیدانی هاویشتنە گەردندا ، مەسەلا کابرا ئەلیت تەلاقت کەوتبی (بەشەرتی) ئەوە هیچ لە مالت دەرنەکەی ، ئەویش قوبوولی ئەکا • ئەم لەفظی (بەشەرتی) لەگــەل ئەو وتارەدا وا لەدوایەوە پی‌ی‌ئەلین (شەرطی ئیلزامی) یەعنی شەرتیك کە بەکارئەهینری بوئــەوە شتی بخریتە گەردنی یەکیکەوە •

دریژەی باسی شەرت ئەمەیە • شەرت دوو بەشە • یەکەم شــەرتی ئیلزامی • دووەم شەرتی تەعلیقی • ئەم دوو بەشە فەرقیان هەیە لــــە لەفظو لە مەعنادا • فەرقی لەفظی‌یان ئەوەیە کــە یەکەم بەکارئەهینری بە لەفظی (بەشەرتی) یا بە لەفظی (لەسەر) یا بە لەفظی (بەم قەرارە) یا بە لەفظی (بەم بریارە) • وە دووەم بەکـــار ئەهینری بەهوی لەفظیکەوە کە هوی دوودلی بی وەکو (ئەگەر) یا (هەرکاتی) یا (هەرکەسی) •

فەرقیان لە مەعنایشدا ئەوەیـــە هەرچی وا لەپیش شەرتەکەوە لــە یەکەمدا بە قەرار وە بە بی‌دوودلی ئەوتری‌و شەرتەکەشی لەپالا زیـــاد ئەکری • مەسەلا کابرا ئەلیت تـەلاقت کـــەوتبی بەوشـــەرتە کورەکە بگریتە خوت یا بەشەرتی دوو سال شیری پی‌بـــدەی ، ئەویش قوبوولی

ئەکا • بەلام هەرچی وا لەپێش شەرتەکەوە لە بەشی دووەما بە دوودلی‌یەوە ئەوتری یەعنی ئەگەرو نەگەرە • مەسەلا ئەلیت تەلاقت کەوتبی هەرکاتی دە دینارم بو بینی‌و بیژمیریتە دەستمەوە •

لەسەر ئەم ئەساسە ئەو کابرایە کە شەرتی یەکەمی بەدەما دیت کە لەفظەکەی تەواو کرد ، وائەزانی تەلاقەکەی کەوتووەو کورەکەیشی کەوتووەتە سەر ژنەکە بوی بەخیو بکا • وە ئەگەر وا ری‌بکەوی شەرتەکەی زیانی پی‌گەیشتبی ، مەسەلا نادیاری بی ، وە یەکیك پی‌ی‌بلیت کەوا (مهر المثل) لە ژنەکەی وەرئەگریٚو کورەکەی ناکەویتە ئەستوی ژنەکە ، ئەلی بەخوا من لەسەر ئەو بریارە تەلاقم داوە کە کورەکەم بو بەخیو بکا ئەگینا ئەو ژنەم بوچی تەلاق ئەدا ؟

بەلام ئەو کابرا کە شەرتی جوری دووهەمی بەدەما دیت دلنیایە لەوە کە تا ژنەکەی پارەکەی بو نەهینی‌و نەیژمیریتە دەسیەوە تەلاقی ناکەوی ، وە ئەلی با بروا ماوەیەك بسووریتەوە • کەس فلسی بو نادا ، ئەوجا دیتەوە مل رائەکیشی •

ئەم فەرقە کە لەبەینی مەعنای ئەم دوو جورەدا هەیە هەرچەند زور ئاشکرایە ، بەلام بو خەلکی ساویلکە زور وردە • پیویستی سەرشانی مەلا ئەوەیە نەکەویتە پیشیانەوەو ئاموژگاری‌ی کەس نەکا بو کەوتنی تەلاقەکە یا نەکەوتنی ، وە باش پرسیاریان لی‌بکا کە چی‌یان مەبەست بووە • جا ئەگەر دەرکەوت کابرای تەلاق‌دەر نیازی مەعنای ئیلزامی‌ی هەیە ئەوە دیارە • وە ئەگەر ئیدیعای مەعنای تەعلیقی ئەکرد لە لەفظی (بەشەرتی) یەعنی تا شتەکە جی‌بەجی نەبی تەلاقەکەی نەکەوی ، ئەوە ئەگەر قەرینەو بەلگە هەبوو دیارە لی‌ی وەرئەگیری • هەروەها ئەگەر قەرینەو بەلگەیش نەبوو ، ئەوەندە هەیە ئەگەر ژنەکە باوەری پی‌نەکا

ئەتوانی سویندی بدا لەسەر ئەو نیازی خویە ، چونکە ئەم لەفظی (بەشەرتی)یە ئەگەر موشتەرەکی لەفظی بی لەبەینی ئەو دوو مەعنایەدا ، یەعنی لەبەینی ئیلزامو تەعلیقدا ، ئەوە لەسەر نیازی کابرا ئەروا با قەرینەو بەلگەیش نەبی • وە ئەگەر حەقیقەت بی لە مەعنای ئیلزامداو مەجاز بی لە تەعلیقدا ، ئەوە ئەگەر قەرینە هەبوو دروستە مەجازەکەی بگرین ، وە ئەگەر قەرینەیش نەبوو هەر لەبەرئەوە ئەم مەعنا مەجازی‌یە لەناو کوردانا ئەوەندە باوە ، ئەگەر کابرا ئیدیعای بکا ناتوانین بەدرویدا بخەینەوە •

بەلی ، ئەگەر نیازی کابرا مەعلووم نەبوو بومان ، مەسەلا کابرا مردبوو ، یاخود ئەیوت نازانم مەبەستم چی بووە ئەمە جیگەی قسەیە • خوا لی‌خوش‌بوو (مەلای نوتشەیی) لەسەرئەوەیە کە ئەبڕی بەسەر شەرتی ئیلزامیدا • ئەلبەتە ئەفەرمویت ئەم لەفظە حەقیقەتە لە ئیلزامداو مەجازە لە تەعلیقدا • وە گەلیکی‌تر لە زانایان ئەیبرن بەسەر مەعنای تەعلیقدا • ئەلبەتە ئەلین ئەم لەفظە موشتەرەکە لەبەینی هەردوو مەعناکەداو لە تەعلیقدا زورتر بەکار ئەهینری ، بەجوریك وەکو مەعنای عورفی خاصی لی‌هاتووە • یاخود ئەلین حەقیقەتە لە تەعلیقدا ، یاخود مەجازی مەشهوورە ، وە لەم‌لایشەوە ئەصلی بەقای عیصمەت هەیە لە ئارادا •

(بزانن) مادەم کابرا لەفظی (بەشەرتی)ی بەکارهینا لە مەعنای شەرتی ئیلزامی‌یا ، ئەوە ئەبی تەماشای ئەوشتە بکەین کەوا لەدوایەوە ، ئەگەر هەر صیفەتیکی رووتی‌وا بوو کە بەکاری عیوەز نەدەهات وەکو ئەوە کە بلی تەلاقت کەوتبی بەشەرنی بڕویتەوە بو مالی باوکت ، وە لەپاش تەلاقەکە بەم ناوەدا نەسووڕیتەوە ، یا بەشەرتی لەپاش تەلاقەکەت شوو نەکەی بە فلان‌کەس ، یا هەر ئاموشوّمان بکەی ، ئەمە ئەم شەرتە

پووچو بێسوودەو تەلاقەکە بە (رجعی) ئەکەوێو قوبوولی ژنەکـەیشی ناوێ •

وە ئەگەر شتە بـە شـەرت گیراوەکە شتێکیوا بوو کە بو عیوەز ئەشیا وەکو ئەوە کە بلیت تەلاقت کـــەوتبێ بەشەرتی کـە کورەکەم بو بەخیو بکەیت تا لە خەم ئەرەخسی ، یا بە شەرتی دوو ساڵ شیرم بو بدەی بە مندالەکەت یا بە شـەرتی هیچ شتی لە کـەلوپەلی خوت لە مالەکـەم دەرنەکەی ، یا هیچ لە مالم دەرنەکەیو مەبەستی ئەو شتانە بی کە ژنەکە لە مالی باوکیەوە هیناویە ، ئەوە لەمصوورەتـــەدا قـەبوولی دەس‌بەجیی ژنەکەی ئەویو بەتەنها قەبوولی ئەو تەلاقەکە ئەکەویو ژنەکە (بائنـــە) ئەبیتەوە بە عەینی ناوبراو ئەگەر ساغو مەعلووم بی وەکو مەسئەلەی دوو سال شیردان بە منالەکـــە • وە لەســـەر (مهر المثل) ئەگەر ناوبراوەکـە نادیاری بی وەکو بەخیوکردنی منالەکە تا لە خەم رزگاری ئەبی ، یاخود ئەگەر ناوبراوەکە شتیکی نادروست بی وەکو تەپالـەو شەراب وەکـــو باسمان کرد ••

وە ئەگەر کابرا بلی تەلاقت کەوتبیو صەد دینارت لەسەر بی ، ئەوە ئەگەر ژنەکە لەپیشا داوای تەلاقی کردبی لە میردەکەی لەسەر مـــالو ئەویش بەم لەفظە وەرامی بداتەوە ، ئەوە ژنەکەی (بائنە) ئەبیتەوە بەو مالە هەرچەند لەفظی قوبوولی بەدەما نەیەت چونکـــە داواکردنەکـەی لەپیشەوە لە جیگەی قوبوولدایە • وە ئەگەر بە بی داواکردنی ژنەکـــە ئەم لەفظەی وت ، ئەوە تەلاقەکەی ئەکـەوی بە (رجعي) خواه ژنەکـە قوبوولی بکا یا قوبوولی نەکا ، وە مال ناکەویتە سەر ژنەکە لەبەرئەوە لەگەل لەفظی تەلاقەکەدا لەفظیکیوا نەبووە کە ئیلزامو خستنە ئەستو بگەیەنی بەس‌ئەوەندە هەیە خەبەریکی بی‌ئەساسی داوە کە وتوویە (صەد دینارت لەسەرە) و ئەوەیش بیسوودە • بەلی ئەگەر ئەم جوملەیە لە عورفـــــد

مەشهوور بووبێ بۆ مەعنـای ئیلزام گـەیاندن‌و کابرایش ئیددیعای ئـەوە بکا کە مەبەستی ئیلزام بووە ، ئەوە لێی قوبوول ئەکرێ هەرچەنـد ژنەکەیش باوەڕی پێ نەکا • جا ئەگەر قوبوولی نەکردبوو ئەوە تەلاقەکـە ناکەوێ • وەگەر قوبوولی کردبوو ئەکەوێ‌و ژنەکە (بائنە) ئـەبێتـەوە بەو صەد دینارە وەکو چۆن ئەگەر بڵێ تەلاقت کەوتبێ لەسەر صەد دینارو ئەویش قوبوولی بکا •

ئەگەر لەفظەکە لە عورفا مەشهوور نەبوو بۆ گەیاندنی مەعنـای ئیلزام ، وە کابرایش ئیددیعای ئـەوەی ئەکرد کـە مەعنای ئیلزامـی مەبەست بووەو ژنەکەیش باوەڕی پێ‌ئەکرد ، ئەوە ئەگەر ژنەکە قوبوولی کردبوو تەلاقی ئەکەوێ و (بائنە) ئەبێتەوە بەو ماڵە ، وە ئەگەر قوبوولی نەکردبوو تەلاقی ناکەوێ•وە وە ئەگەر باوەڕی پێ نەکرد ، لەم‌صوورەتەدا ئەگەر قوبوولی بە دەما هاتبوو ئەوە ژنەکە (بائنە) ئەبێتەوە چونکە کابرا بەپێی ئیقراری خۆی ڕەفتاری لەگەڵ ئەکرێ • وە بۆ ماڵەکەیش ئەگەر ژنەکە سوێندی خوارد لەسەرئەوە کە نازانێ کابرا مەبەستی لەم لەفظە ئەوە بووە ماڵ بکەوێتە سەر ئەو ، ئەوە ماڵ ناکەوێتە سەری ، وە ئەگەر سوێندی نەخوارد کابرا ئەتوانێ سوێند بخوا لەسەر ئیددیعاکەی خۆی‌و ماڵەکە لە ژنەکە ئەستێنێ •

وە ئەگەر قوبوولی بە دەما نەهاتبوو ، ئەوە ئەگەر ژنەکە سوێنـدی خوارد لەسەرئەوە کە نازانێ بەوە مێردەکەی نیازی ئەوەی بووە مـاڵ بکەوێتە ئەستۆی ئەم ، تەلاقەکەی بە (رجعی) ئەکەوێ‌و ماڵیش ناکەوێتە سەر ژنەکە • ئەگەر ژنەکە سوێندی نەخوارد ، ئەمجـار کابرا سـوێند ئەخوا لەسەر ئەوە کە مەبەستی ئیلزامی ماڵ بووە • ئیتر تەلاقەکـەی ناکەوێ • وە ئەگەر نکوولی کرد لە سوێند خواردن ئەوە تەلاقەکـەی ئەکەوێ بە (رجعی) بەخۆرایی •

وە ئەگەر ژنەکە داوای تەلاقی کرد لە میردەکەی لـــە بەرابەری مالەوە ، مەسەلا وتی تەلاقم بدە لەسەر دە مثقالە ئالتوونە مارەیی‌یەکـــەمو کابرایش گورج وەلامی دایەوە وتی تەلاقت کەوتبی ، ئەوە گورینەوەیەو تەلاقەکە ئەکەوی لەسەر ئەو مالە خوای ژنەکە قوبوولی بکا یا نەیکا چونکە داواکردنەکەی لە شوینی قوبوولدایە • بەلی ئەم جورە گورینەوەیـــە تیکەلە لەگەل (جعالة) چونکە ئەو ژنە ئەو پارە بریار ئەدا بەرابەر بەوە کە میردەکەی ئەو (بضع) پارچەیەی وا لەلای پیی بداتەوە ، کەواتـــە هەتا کابرا وەرامی نەداتەوە ژنەکە ئەتوانی پەشیمان ببیتەوە •

وە ئەگەر ژنەکە داوای سی تەلاقەی کرد لەسەر صەد دینـــار ، ئەویش یەك تەلاقی دا لەسەر سی‌یەکی ئەو مالە ئەوە تەلاقیکی ئەکەوی • وە ئەگەر هەر یەك تەلاقی مابوو ئەوە لەم صوورەتەدا تەواوی صـــەد دینارەکەی ئەکەوی چونکە مەبەستی ژنەکە ئەوە بووە کە بە جیابوونەوەی تەواو (البینونة الکبری) رزگاری ببی لە دەستی کابرا ، وە لەم صوورەتەدا مەبەستەکەی هاتوەتەجی • وە ئەگەر ژنەکە داوای تەلاقیکی لی کرد بـــە صەد دینار ، ئەمیش تەلاقەکەی دا بە دە دینار ، ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی بە دە دینارەکە • وە ئەگەر ژنەکە وتی سبەینی تەلاقم بدە بە صەد دینـــار ئەویش هەر ئیمرو تەلاقی دا بە صەد دینارەکە ، یا لە سبەینی‌دا ئـــەوە تەلاقەکەی ئەکەوی‌و ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە بە (مهر المثل) لەبەرئـــەوە ژنەکە صەد دینار ئەدا بەهوی ئەوەوە کە سبەینی تەلاق بدری نەك ئیمرو، وە ئەو دواخستنە شەرتە لە عیوزەکەدا ، وە شەرتی‌وا عیوەزەکە تیك‌ئەداو ئەیباتەوە سەر (مهر المثل) •

(بزانن) هەروەختی کابرا خولع بکا لەگەل ژنەکەیدا ، وە یا لـــە مەیدانی تەعلیق بە مالدا (بائنە) بووەوە ، ئەوە کابرا حەقی (رجعە)ی نامینی ، یەعنی ناتوانی خوبەخو ژنەکە بهینیتەوە بو ژیر عیصمەتی خوی ،

وە پێویستە سەرلەنوێ مارەی بکاتەوە ئەگەر تەلاقی مابێ • بەڵێ ئەگەر تەلاقی ژنەکەیدا لەسەر ماڵ بەوشەرتە حەقی گێڕانەوە (رجعه)ی ببێ و ژنەکەیش قوبوولی تەلاقەکەی کرد ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوێ بە (رجعی)و ماڵ ثابت نابێ •

وە ئەگەر صیغەی خولعەکە بە تەعلیق بوو وەکو ئەوە بڵێت هەروەختێ دە دینارت بۆ هێنام تەلاقت کەوتبێ ، ئەوە هەر وەختێ ژنەکە دە دیناری ماڵی خۆی بۆ هێنا تەلاقەکەی ئەکەوێ و (بائنه) ئەبێتەوە ، لەم صیغەی تەعلیقەدا قوبوولی ژنەکە پێویست ~~نیە~~ و کابرایش لەپێش بەجێهاتنی مەبەستەکەیدا حەقی پەشیمان بوونەوەی نییە • جا ئەگەر ئەو تەعلیقە تەعلیق بوو بە شتێکەوە کە هۆی کردن بە موڵك بێ وەکو پێدان ، ئەوە ئەگەر ئەو لەفظە کە تەعلیقەکە ئەگەیەنێ کاتی تیا نەبوو وەکو (ئەگەر) یاخود کاتی ئەگەیاند بە بێعوموم وەکو (کاتێ) و (وەختێ) مەسەلا کابرا وتی بە ژنەکەی ئەگەر دە دینارت پێدام یا کاتێ دە دینارت پێدام تەلاقت کەوتبێ ئەوە پێویستە دەسبەجێ لەو مەجلیسی تەلاقدانەدا دە دینارەکەی پێ بدا بە بێئەوە وتارێکی درێژ یا بێدەنگییەکی درێژ بکەوێتە بەینی قسەی کابراو تەسلیم کردنی دینارەکانەوە • هەتاوەکو ئەگەر دینارەکان لەناو سندووقا بوون و ژنەکە دەسبەجێ هەستا بێیانهێنێ ، بەڵام تا سندووقەکەی کردەوەو پارەکەی هێناو گەیاندی بە کابرا ماوەی وتنی حەوت کەلیمە تێپەڕ بوو ، ئەوە تەلاقەکەی ناکەوێ •

جا ئەگەر لەم صوورەتەدا ژنەکەی خۆی دەسبەجێ دە دینارەکەی دایە دەستی یا لە بەردەمیا دایناو ژنەکە خۆیشی حازر بوو لەوشوێنەدا ، ئەوە ئەو پارەیە ئەبێ بە موڵکی کابراو ژنەکەیش تەلاقی ئەکەوێ و (بائنه) ئەبێتەوە •

(بزانن) پێویستە لەو بەدەستەوەدانی ماڵەدا یا لە دانانیا لە بەردەمی

کابرادا ، چ ژنەکە خوی داینیو چ وەکیلەکەی داینی ، مەبەستیان تەسلیم کردنو دانان بی بەهوی هاتنەدیی ئەو (معلق علیه) یەوە کە کابرا وتوویەتی • کەواتە ئەگەر ژنەکە وتی مەبەستم ئەوە نەبوو بیدەمی بەهوی تەعلیقەکەوە ، بەلکو مالی خوی بوو یاخود بردم بە ئەمانەت هەلی بگری بوم ، مەسەلا ، ئەوە تەلاقی ناکەوی •

وە ئەگەر کابرا وتی ئەگەر دە دینارت دایە دەستم تەلاقت کەوتبی ، ئەمە وەکو تەعلیق بە صیفەتی غەیرە عیوەز وایە ، پیویستە ئەو ژنە خوی بە دەستی خوی لەگەل نیازو زانستو ئارەزووی نەفسدا بیداتە دەستی کابرا ، هەرچەند کابرا بە زور پیی وەربگرن لەبەرئەوە ئەو تەعلیقە تەعلیق بوو بە ئیشی ژنەکەوە • کەواتە هەر عەمدو زانستو ئیختیاری ژنەکە شەرتە نەك هی پیاوەکەیش • تەسلیم کردنی مالەکە لەلایەن ژنەکەوە بە سەهو یا بە نەزانین یا بە زور یا بە دانانی لە بەردەمی کابرادا ، یا خود تەسلیمی بەهوی وەکیلەوە بە هیچجوری سوودی نییەو تەلاقی پی ناکەوی • هەروەها لە صوورەتیکا کە خوی تەسلیمی بکا تەلاقەکە (رجعی) یە •

وە کابرا نابی بە خاوەنی پارەکە لەبەرئەوە کە نەیوتووە (بمداتی) بەلکو وتوویەتی (بیداتە دەستم) وە دانە دەست بو بە مولك کردن نییە • بەلی ئەگەر کابرا ئیدیعای کرد کە مەبەستی بە مولك کردن بووەو قەرینەیشی هەبوو ، مەسەلا وتی دە دینارم بکەیتە دەست بو ئەوە کە صەرفی بکەم لە پیویستی خوما ، ئەوە وەکو مەسئەلەی پیشوو وایەو کابرا ئە بی بە خاوەنی پارەکە •

وە ئەگەر کابرا وتی ئەگەر دەینارم لی وەرگرتی ئەوە پیویستە کابرا بە عەمدو زانستو ئارەزووی خوی ئەو پارەیە لە ژنەکە وەربگری

هەرچەند زور بکەن لە ژنەکە پیی بداو تەلاقەکەی بە (رجعی) ئەکەوی و کابرا نابی بە خاوەنی پارەکە • وە هەر وەختیکیش وەری بگری فەرقی نی یە • مەگەر کابرا ئیددیعا بکا مەبەستی لە وەرگرتن ئەوە بووە کە ببی بە مولکی و قەرینـەیشی هەبی ، ئـەوە ئەبی بە خاوەنی پارەکەو ژنەکـە (بائنە) ئەبیتەوە ، وە پیویستە ژنەکە دەس بەجی پارەکەی پیبدا چونکە بەشیوەیەکی گشتی لە هەر شوینیکا مەبەست کردن بە مولك بی (وصیغەی عموومی نەبی) ئەوە پیویستە ژنەکەیش خاوەنی ئەو مالە بی کە ئـەیدا بە کابرا ، لە بەرئەوە ئەگەر خوی خاوەنی مالەکە نەبی ئەو مالە نابـی بە مولکی کابراو تەلاقەکە ناکەوی •

ئەگەر کابرا وتی بە ژنەکـەی تەلاقی خوت بدە ئەگەر ئـەبی بـە ضامنی دە دینار بوم ، ئەویش وتی وا بووم بـە ضامنی دە دینار بو تـوو تەلاقی خویشـم دا ، یا خود وتی وا تـەلاقی خوم داو بووم بە ضامنی دە دیناریش بو تو ، ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی و (بائنە) ئەبیتەوەو کابرایش ئەبی بە خاوەنی ئەو ئەندازە پارەیـە لەسـەر ژنەکە • وە ئەگەر کابرا وتی ئەگـەر بووی بـە ضامني دە دینـار بوم تەلاقت کەوتبی و ، ئەویش دەس بەجی وتی وا بووم بە ضامنی دە دینار ، ئەوە تەلاقی ئـەکـەوی و (بائنە) ئەبیتەوەو دە دینارەکەی ئەبی بە مال بەسەر ژنەکەوە •

ئەگەر وتی ئەگەر بووی بە ضامنی دە دینار بوم تەلاقت کەوتبی ، ئەویش دەس بەجی وتی وابووم بە ضامنی بیست دینار ئەوە تەلاقـەکەی ئەکەوی بە دە دینارەکەو ضەمانەتی زیادەکەی ناچیتە سەر ، وە نایشبی بە کوسپ لەریی کەوتنی تەلاقەکەدا ، چونکە موخالەفە لە مالدا هەر لە صیغەی گورینەوەدا مانیعی کەوتنەو لە تەعلیقدا مانیع نی یەو زیانی نی یە • لەبەرئەوە صیغەی گورینەوە ئیجاب و قوبوولەو ئـەبی موافیق بن ، بەلام لیرەدا تەعلیقە بە بەجیهاتنی شتیکەوە • جا مادام ئەو شتە هاتەجی ئـەوە

تەلاقەکە ئەکەوێ با چەند شتی‌تریشی لەگەلدا بێ • بەلی ئەگەر بوو بە ضامنی کەمتر لەو مالە کە کابرا وتوویەتی ، ئەوە تەلاقەکەی ناکەوێ چونکە مەبەستی کابرا نەهاتوەتەجێ •

ئەگەر وتی ئەگەر مەریکی وەهاو وەهات بو هینامو بەیانی صیفاتی سەلەمی تیدا کرد ، ئەویش مەریکی بو هینا بەو صیفەتانەوەو عەیبی تیدا نەبوو ، ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوێو ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوەو کابرایش ئەبێ بە خاوەنی مەرەکە • وە ئەگەر صیفەتەکانی تیابوو بەلام عەیبدار بوو ئەوە تەلاقەکە ئەکەوێو ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە ، بەلام کابرا لەسەر پەیرەوی (فەسادی عیوەز) ئەتوانی ئەو مەرە عەیبدارە بداتە دواوەو (مهر المثل) بسینی لە ژنەکە • وە ئەگەر ئەو صیفەتانەی تیا نەبوو تەلاقەکەی ناکەوێ •

وە ئەگەر کابرا وتی ئەگەر مەریکت بو هینام تەلاقت کەوتبێ ، ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوێ بە هینانی هەر مەریك کە مولکی ژنەکە بێ (واتە دزینیو زەوت‌کراوو شتی‌وا نەبێ) • بەلام نابێ بە مولکی کابرا چونکە ئەم شوینە شوینی دەست کەوتنی عیوەزەو دروستیش نی‌یە عیوەز نامەعلووم بێ • کەوابێ ژنەکە قەرزاری (مهر المثل)ی خوی ئەبێ بو کابرا •

وە ئەگەر وتی ئەگەر دوو سال ئەو کورەت بو بەخیو کردم تەلاقت کەوتبێ ، ئەوە ئەگەر ماوەی ئەو دوو سالە بەخیوی کرد تەلاقەکەی ئەکەوێو ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە چونکە بەخیو کردنی مندال بە عیوەز ئەشێ • وە ئەگەر وتی ئەگەر لە ئەستوی خوت گرت دوو سال ئەو مندالەم بو بەخیو بکەی تەلاقت کەوتبێ ، ئەوە تەلاقی بەوە ئەکەوێ کە ئەو ژنە بە صوورەتیکی شەرعی بەخیو کردنی ئەو مندالە لەو دوو سالەدا بگریتە گەردنی خوی • مەسەلا لەو مەجلیسەدا دەس‌بەجێ بلیت وا نەذرم کرد لەسەر خوم ئەو مندالە بەخیو بکەم تا دوو سال ، ئیتر بەوە تەلاقی

ناکەوی ژنەکە بلیت وا قوبوولم کرد یاخود لە گەردنی خوم گرت یـــا بووم بە ضامن ، چونکە لە ئەستوگرتنی شەرعی بەمانـە نایـەتـــەدی • جیاوازی‌ی ئەم صوورەتە لەگەل صوورەتی پیشوودا ئەوەیە لە صوورەتی پیشوودا تەعلیق کرابوو بەوەوە کە بەخیوی بکا ، وە لەم صـــوورەتەدا تەعلیق کراوە بە پەیمان‌دان‌و لە ئەستو گرتنەوە ، وە مادەم بـە نـەذری شەرعی پەیمانی دا دەس‌بەجی تەلاقەکەی ئەکەوی •

ئەگەر وتی بە ژنەکەی ئەگەر شیرت دا بە کورەکەم سالیك تەلاقت کەوتبی ، پیویستە سالیکی تەواو بەعادەت شیری بداتی ئەوسا تەلاقەکەی ئەکەوی‌و (بائنە) ئەبیتەوە • ئەمەش تەرجەمەی ئەوەیە کە بە عەرەبی بلی (ان أرضعت لی ولدي سنة فأنت طالق) •

شیخی (ابن حجر) لە (تحفه)دا ئەفەرمویت بەپی‌ی ئەوە کە لـە گورینەوەدا قوبوول بە دەم یا بە کردەوە پیویستە ، ئەبی لە میثالی شـــیر پیدانی یەك‌سالەدا کافی بی قوبوول بە دەم یا بە کردەوە • جا ئەگەر بـە دەم بوو ئەوە دەس‌بەجی ژنەکە تەلاقی ئەکەوی ، وە ئەگەر بە کردەوە بوو لەپاش سالیك شیر پیدان تەلاقەکەی ئەکەوی • هەروەها فەرموویەتی جیاوازی هەیە لەبەینی ئەم میثالەو ئەوەدا کە بلی (ان دخلت الدار فأنت طالق بألف) چونکە لیرەدا پیویستە قوبوولی بەدەم دەس‌بەجی بیتـــەدی‌و چوونی ناومالەکە لە هەرکاتیکدا بی قەیدی نی‌یە ، بەلام لە میثالی شـــیر پی‌دانەکەدا بە یەکی لە دوو شت قەناعەت ئەکری ، چونکە تەنهـا یـەك شەرتی تیایە کە شیر پیدانە بەلام بونی مال ئەدا • جا جاری هیز بە شەرتە روزتەکە ئەدەین‌و جاری هیز بە لای گورینەوە ئەدەین • بەلام لـــــە صوورەتی چوونەمالەکەدا دوو شەرتی جیاوازی تیایە ، پیویستی یەکیکیان کردەوەیەو پیویستی یەکیکی‌تریـــان قوبوولی دەس‌بەجی‌یەو ناچاریـــن هەردوکیان بینەدی •

دیسان شیخی (ابن حجر) فەرموویەتی هەندی لە زانایان لــــە صوورەتی میثالی شیر پیدانەکەدا تەفصیلیان داوە ، بەمجورە ئەگەر خاوەن منداڵەکە لات بیو مەسرەفی دایەنی لەسەر بی ئەوە گورینەوەیە ، وە بە قوبوولی دەس‌بەجی تەلاقی ئەکەوی‌و (بائنە) ئەبیتەوە •

هەندی لە زانا گەورەکانی کوردستانیش ئـــەم فـــەرموودەیـــەی (تحفه)یان بە (اشكال) داناوەو فەرموویانە ئەگەر لە صـــــوورەتی تەعلیقدا حوکمی گورینەوە ببی ئەبی لەســـەر چ دەســـتووریك بی ؟ وە لەئەنجاما بریاریان داوە ئەگەر ئەوەی کە ئەداتی تەعلیقەکەی چووەتـــە سەر صیفەتی رووت بی وەکو چوونە ناو مال یاخـــود کردەوەیـــەك بی بەسرابی بە عیوەزەوە وەکو پیدانی پارە،ئەوە پیویستە صیفەتەکە بیتەجی،وە تەلاقەکە بە قوبوول‌کردن ناکەوی ، وە ئەگەر کردەوەیەك بی کە لـــە خویدا بو عیوەز بشی وەکو شیردان بە منال‌و بـــەخیـــوکردنی منـــال‌و لەئەستوگرتنی سك ، ئەوە ئەگەر دەس‌بەجی قوبوولی کرد تەلاقەکە بـــە قوبوول کردنەکە ئەکەوی ، وە ئەگەر دەس‌بەجی قوبوولی نەکرد ئەوە پیویستە صیفەتەکە بیتەجی وەك لە هەر تەعلیقیـــکی‌تردا • لیـــکولینـــەوەی وردو ساغ ئەوەیە کە ماموستای خوا لی‌خوش‌بوومـــان (ابن القرەداغی) کردوویەتی کە ئەفەرمویت شیخی (ابن حجر) لە (تحفه)دا لە فەصلی (انت طالق وعليك كذا)دا بەئاشکرا فەرموویەتی کە شورەت‌و ناوبانگ صیغە ئەکا بەصەریح لە گورینەوەدا ، هەرچەند کینایەی تەلاق ناکا بـــە صەریح • مادام وابوو بەیانی شیخ لە (ان ارضعت ولدي)دا لەســـــەر ئەساسی ئەوەیە بەکارهینانی لە مەیدانی گورینـــەوەدا بـــەنـــاوبانگ بی ، بەجوری کە مەعنای (ان ارضعت) ببی بە (ان التزمت ارضاع ولدی) کەوابوو چ (ان ارضعت)و چ (ان تعهدت الحمل) مادام مەشـــــهوور بوون لە عورفی ولاتەکەدا بو گورینەوە ، ئەوە لەکاتی بەکارهینانا ئەگەر

ژنەکە دەس بەجی قوبوولی کرد ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی‌و ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە • وە ئەگەر قوبوولی نەکرد ، ئەوە لای مەعنای ئەصلی لەفظەکە وەکو تەعلیق تەماشای ئەکری ، چونکە ئەم لەفظە هەرچەند مەشهوور بووبی بو گورینەوە ،بەلام لای تەعلیقەکەی هەر ماوەتەوە • ئەوەندە هەیە ئەبی کابرایش نیازی گورینەوەی پی ببی ، ئەگینا ناوبانگی رووت سوودی تیا نی‌یە •

(بزانن) لە صوورەتی خولعدا لەسەر شیر پی‌دان‌و لەئەستو گرتنی سك بەصوورەتی تەنجیز بی یا تەعلیق ، ئەگەر شیر پی‌دانەکە ماوەی شەرعی‌ی خوی تەواو بوو کە دوو سالە یاخود پاشماوەی دوو سالەکە بوو بە مەعلوومی‌و دیاری کراوی ، ئەوە ئەو ژنە بەو شیر پی‌دانە (بائنە) ئەبیتەوە•وە ئەگەر ماوەکەی دیاری نەبوو مەسەلا وتی تا شیر ئەخوا ، ئەوە (بائنە) ئەبیتەوە بە (مهر المثل) • وە ئەگەر بەخیوکردنی مندالەکە لەسەر ئەساسی بریاردانی مەسرەفیکی دیاری‌کراو بی ئەوە (بائنە) ئەبیتەوە بەو بەخیو کردنە ، ئەگینا ئەویش هەر دیتەوە سەر (مهر المثل) •

(بیداربن) ئەگەر صیغەی تەعلیقەکە عوموومی کات یا شوینی ئەگەیاند ، ئەوە (مطلقا) نە لە غەیری گورینەوەو نە لە گورینەوەو نە لە تەسلیم‌کردنی عیوەزەکەدا دەس‌بەجی‌یی پیویست ناکات وەکو بلی هەروەختی دە دینارت پیدام یا لە هەر شوینیکا دە دینارت بو هینام تەلاقت کەوتبی • وە ئەگەر عوموومی تیا نەبوو وەکو (ئەگەر ـ ان)و (کاتی ـ اذا) ئەوە لەگەل عیوەزدا وەکو ئەگەر دە دینارم پی‌بدەی تەلاقت کەوتبی ، پیویستی بە دەس‌بەجی‌یی‌یە ، وە بە بی‌عیوەز وەکو چوونە مال دەس‌بەجی‌یی ناوی • ئەم دەستوورەی کە وتمان بو قسەی ئیجابی‌یە ، وە بو قسەی سەلبی هەمووی بو دەس‌بەجی‌یە تەنها (ئەگەر) نەبی ، ئەوە هەتا نائومید نەبین لە کردنی‌ئیشەکە هەر دەوامی هەیەو کار ئەکا ، تەنها لە

تەعلیق بە (ئەگەر)و بەستنەوەی تەلاقەکەدا نەبی بە مەیـلو ئارەزووی ژنەکەوە ، لەکاتیکا بە گفتوگو لەگەل ژنەکە خویدا بەکاربیت وەکو ئەوە کابرا بلیت ئەگەر ئارەزووت هەیە تەلاقت کـــەوتبی ، ئەوە لەمحالـــەدا پیویستە ژنەکە دەس‌بەجی بلی ئارەزووم هەیە •

ئەو ضەمانەتە کە لەم فەصلەدا بەیانمان کرد ئەو ضەمانەتە نی‌یە کە پیویستی بە ئەصیلو ضامن‌بی ، وە ئەو ضەمانەتەیش نی‌یە کـــە بەهوی صیغەی نەذرو لەئەستو گرتنەوە برواتە ئەستوی کابراوە ، بەلکو تەنهـــا لەگەردن گرتنیکە کە بەهوی قوبوولی ژنەکەوە دیتەجی •

ئەگەر صیغەی تەلاقەکە تیکەل بوو لە تەنجیزو تەعلیق وەکو ئەوە کە بلیت ئەگەر قسەت کرد لەگەل فلان‌کەس تەلاقت کـــەوتبی لەسەر دە دینار ، ئەوە پیویستە ژنەکە دەس‌بەجی قوبوولی بکاو قسەیش لەگـــەل ئەوکەسەدا بکا ئەوسا تەلاقەکەی ئەکەوی • ئەم‌جورە صیغەیە پیی‌ئەلین پیکهاتوو لە خولعو تەعلیق • بەلام ئەو صیغەی تەعلیقە کە خوی هویـــە بو جیابوونەوەی پیاوو ژنەکە لە یەك وەکو ئەوە کە بلیت ئەگەر دە دینارت پی‌دام تەلاقت کەوتبی ، ئەوە پیی‌ئەلین خولعی موعەللەق •

باسی حوکمی هەندی لەفظ
کە کورد بەکاریان ئەهینن

ئەگەر کابرا وتی هەرچی شەرع ئەتدانی نەتبی ، یا نەتکەوی ، یا نەیبەی ، یا نەتدەمی ، یا بتدەمی ، ئەوە هەموو ئەم لەفظانە بو تەعلیقن • بەلام (نەتبی)و (نەتکەوی) بە ظاهیر تەعلیق بە مەحالە ، چونکە شتی کە شەرع بیداتی چون نایبی یا چون نایکەوی • وە تەعلیق بە مەحال لـــە نەفیا ئەبی بەهوی ئەوە کـــە تەلاقەکـــەی نەکەوی ، جا ئەگـــەر کابرا

بی‌مه‌به‌ست ئه‌و له‌فظانه‌ی وت ئه‌وه ته‌لاقه‌که‌ی ناکه‌وی • وه ئه‌گه‌ر وتی، مه‌به‌ستم ئه‌وه بووه هه‌رچی شه‌رع ئه‌یداتی له عه‌ین یا له قه‌رز نه‌ذری بکا لیم بوئه‌وه که حه‌قی نه‌مینی‌و هیچی نه‌که‌ویته سه‌رم ئه‌مه ئه‌بی به ته‌علیق به (ئه‌گه‌ر) له مه‌قامی ئیسبات‌و گورینه‌وه‌دا • (بناء علیه) ئه‌گه‌ر ژنه‌که‌ده‌س‌به‌جی هه‌رچی هه‌یه‌تی لای کابرا لی‌ی نه‌ذر کرد ئه‌وه ته‌لاقه‌که‌ی ئه‌که‌وی‌و (بائنه) ئه‌بیته‌وه ، ئه‌گینا ته‌لاقه‌که‌ی ناکه‌وی • وه له صووره‌تی (نه‌یبه‌ی)و (نه‌تده‌می)دا هه‌تا کاتی نائومید بوون لـه بردنه‌که‌ی یـا لـه‌پیدانه‌که‌ی ته‌لاقه‌که‌ی ناکه‌وی له‌به‌رئه‌وه که تا ئه‌وکاته قابیله ماله‌کـــه‌ی بداتی یا خوی ببیا •

وه له صووره‌تی (بتده‌می)دا هه‌رکاتی هه‌رچی حه‌قی هه‌یه بیداتی، ته‌لاقه‌که‌ی ئه‌که‌وی ، وه ئه‌گه‌ر نه‌یداتی ناکه‌وی • ئه‌گه‌ر وتی تـه‌لاقت‌که‌وتبی هه‌رچی شه‌رع ئه‌تداتی ناتبی یـا ناتکه‌وی یـا ناتده‌می یا نایبه‌ی، ئه‌وه ئه‌م له‌فظانه یه‌که‌یه‌که وان له شوینی جومله‌یـــه‌کی خه‌به‌ریه‌دا وه‌مه‌عناکه‌یان خه‌به‌ردانه له‌وه هـه‌رچی شـــه‌رع ئه‌یدا به ژنه‌که نایبی یا نایکه‌وی یا نایداتی یا نایبا • جا ئه‌گه‌ر ژنه‌کـــه له‌پیشا داوای ته‌لاقـــی کردبوو له کابرا له‌سه‌ر هه‌موو حه‌قی شه‌رعی‌ی خوی ، وه کابرایش به‌م جوملانه له‌گه‌ل ته‌لاقه‌که‌یا جوابی دابوه‌وه ، وه مه‌بـــه‌ستی ئیلزام بـوو ، یه‌عنی مه‌به‌ستی ته‌لاقدانی ژنه‌که بوو له‌سه‌ر هه‌رچی حه‌قی شه‌رعی‌یه‌تی، ئه‌وه ته‌لاقه‌که‌ی ئه‌که‌وی‌و (بائنه) ئه‌بیته‌وه له‌سه‌ر حه‌قی شه‌رعی‌ی ژنه‌که به‌وشه‌رته ئاشکرا بی لایـان حـه‌قـه شـه‌رعی‌یه‌که چی‌یه • وه له‌ســه‌ر (مهر المثل) ئه‌گه‌ر حه‌قه شه‌رعی‌یه‌که مه‌علووم نه‌بوو لایان • وه ئه‌گـه‌ر به بی داواکردنی ژنه‌که سه‌ربه‌خو کابرا ئـه‌م جوملانـــه‌ی وتبوو ئه‌وه ته‌لاقه‌که‌ی به (رجعي) ئه‌که‌وی‌و هیچ شتی ناکه‌ویته سه‌ر ژنه‌که ، وه ئه‌م قه‌یدانه به پووچ‌و بی‌سوود ده‌رئه‌چن •

وه ئەگەر کابرا ئیدیعای کرد کە مەبەستی لەم لەفظانە مەعنای شەرت‌و ئیلزام بووە ئەوە ئەو تەفصیلەی کە وتمان لە مەسئەلەی (تەلاقت کەوتبی‌و صەد دینارت لەسەرە)دا جاری ئەبی لەم شوینەشدا لەسەر باوەر کردنی ژنەکە بە کابراو باوەر نەکردنی‌و ، قوبوول کردنی تەلاقەکەو قوبوول نەکردنی •

وه ئەگەر وتی بە ژنەکە تەلاقت کەوتبی هیچی من‌و هیچی تو یا بەپیچەوانەی ئەمەوە ، ئەوە لەسەر مەعنای ئەصلی ئەم لەفظە خەبەردانە بەوە هیچ حەقی لەسەر ژنەکە نی‌یەو ئەویش هیچ حەقی لەسەر ئەم نی‌یە ، یەعنی تەلاقەکەی ئەکەوی‌و ئەم خەبەردانە بی‌سوودە • بەلام لە عورفی کوردانا ئەم لەفظە وەها بەکار ئەهینری کە تەلاقی داوە لەسەر هەموو حەقیکی شەرعی • جا ئەگەر کابرا ئیدیعای نیازی ئەم مەعنایە کردو ژنەکەیش تەلاقەکەی قوبوول کرد ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی‌و (بائنە) ئەبیتەوە لەسەر حەقە شەرعی‌یەکەی ئەگەر مەعلووم بی ، وە لەسەر (مهر المثل) ئەگەر نامەعلووم بی ، وە ئەگەر قوبوولی نەکرد ئەوە تەلاقی ناکەوی •

باسی (ابراء) ئازادکردن

لەم باسەدا چەند ماددەی (ابراء) ئەنووسین کە وەرگیراون لە نامیلکەی (التلخیص الاحری) کە شیخی (ابن حجر) رەحمەتی خوای لی بی نووسیویە • (یەکەم) ئەوەیە کابرا بلی بە ژنەکەی ئەگەر ئازادت کردم تەلاقت کەوتبی‌و ناوی ماردیی نەبردو نیازی ماردییشی نەبوو‌بوو ، وە ژنەکەیش بلی وا ئازادم کردی یا وتی وا ئازادم کردی لە ماردیی‌یەکەم‌و نەیزانی ماردیی‌یەکەی چەندە ، ئەوە تەلاقەکەی ناکەوی •

ئەگەر لەم صوورەتەدا ژنەکە وتی ئازادم کردی لە دە دینارە

مارەیی یەکەم ، وە لە دوو دینارە قەرزەکەیشم کە لەسەرتە ، یا وتی ئازادم کردی لە هەرچی قەرزم هەیە لەسەرت وە ئەیشی زانی چەندی لەسەریەتی ، ئەوە ئەم ئازاد کردنانە دروستن و تەلاقی ژنەکە ئەکەوی چونکە ئەوەی کە (معلق علیه) بوو کە (ابرا) کەیە هاتوەتەجی ، بەلام تەلاقەکە (رجعی)یە چونکە کابرا ناوی هیچی نەبردووەو نیازیشی نەکردووە ، وە شەرتی تەلاقی (بائنە) لە تەعلیقدا ئەوەیە ئەو ژن و میردە هەردوکیان بزانن بەوشتانە کە کابرا ئەیەوی ئازاد ببی لی یان • بەلی لەم ماددەیەدا ئەگەر کابرا نیازی ئازادکردنی لە شتیکی تایبەتی کردبوو ، وە ژنەکەیش هەر نیازی ئەو شتەی کردبوو ، وە باوەریان کرد بە یەك لەسەر ئەم مەبەستە ئەوە تەلاقی ئەکەوی و ژنەکەی (بائنە) ئەبیتەوە بەرابەر بە ئازادکردنی میردەکەی لەوەی کە مەبەستی بووە •

(دووەم) ئەوەیە کابرا بلی بە ژنەکەی ئەگەر ئازادت کردم لە مارەیی یەکەت تەلاقت کەوتبی ، وە ژنەکەیش ئازادی بکا لەو مارەیی یە خوای ناوی ببا یا نیازی بگریتە دل ، ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی بە چەند شەرت • یەکەم لە عەینی مەجلیسەکەدا زوری پی نەچی ئازادی بکا • دووەم هەردوکیان بزانن مارەیی یەکە چەندە • سیهەم حەقی زەکاتی تیا نەبی • چوارەم ژنەکە تەصەروفی لە مالیا دروست بی • ئەگەر هاتوو ماوەیەکی پی چوو ئەوجا ئازادی کرد بەلام یەکیکیان نەی ئەزانی مارەیی یەکە چەندە ، یاخود ئەیانزانی بەلام حەقی زەکاتی پیوەبوو ئەوە تەلاقەکە ناکەوی ، بەلی مەگەر تەنها ژنەکە بزانی مارەیی یەکە چەندە ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی بە (رجعی) • هەروەها ئەگەر ژنەکە نەفام بی هەرچەند شەرتەکانی تر هەموو هاتبنەجی ئەوە تەلاقەکەی هەر (رجعی)یەو کابرایش ئازاد نابی ، بەلام لە صوورەتی ئەوەدا کە تەنها ژنەکە بزانی مارەیی یەکە چەندە کابرا ئازاد نابی •

(سیهەم) ئەوەیە کابرا بلی ئەگەر ئازادت کردم تەلاقت کەوتبی‌و ژنەکەیش بلی وا ئازادم کردی‌و هیچیان ناونەبردو نیازی شتیکی تایبەتی‌یشیان نەبوو ، جا کابرا پاش ئەوە دیسان گورج وتی تەلاقت کەوتبی ئەمە مەعلومە تەلاقەکە موعەللەقەو نەکەوتووە • جا ئەگەر کابرا ئەیزانی تەلاقە موعەللەقەکە نەکەوتووە ئەوە ئەم تەلاقە دوایی‌یە مونەججەزەی ئەکەوی بە (رجعی) ، وە ئەگەر نەی‌ئەزانی کە ئەو تەلاقە موعەللەقەی نەکەوتووە ، ئەوە ئەم تەلاقەیش ناکەوی لەبەرئەوە کە کابرا ئەم تەلاقەی بە تەکراری تەلاقە پیشووەکە داناوە ، یەعنی مەبەستی هەر عەینی تەلاقی ئەوەلە نەك تەلاقیکی جیاواز •

(چوارەم) ئەوەیە کابرا بلی ئەگەر ئازادت کردم لە دە دینارە مارەیی‌یەکەت تەلاقت کەوتبی‌و ، ژنەکەیش بلی خوا ئازادت بکا • ئەمە بە نکری ئیمامی غەزالی‌و وەلی عیراقی‌و هەندی لە زانایانی شەرع کینایەیە لە ئازاد کردنا ، وە وەختیٚ سوودی هەیە کە نیازی ئازادکردنی میردەکەی لەگەلدا بی ، بەلام فەرموودەی راستتر ئەوەیە صەریحە لە ئازاد کردناو تەلاقەکەی پی‌ئەکەوی‌و ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە بەو ئازاد کردنە •

(پینجەم) ئەوەیە کابرا بلی ئەگەر ئازادت کردم تەلاقت کەوتبی‌و ژنەکەیش بلی ئازاد بە لە هەرچی حەقم هەیە لەسەرت ، بەلام هەر ئاگای لە هەندی لەو حەقانە هەبوو نەك لە هەمووی ، ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی لەبەرئەوە کە موعەللەق بووە بە ئازاد کردنەوە لە هەموو حەقیك هەرچی بی‌و هەرچون بی ، وە لە چوارچیوەی ئەم قسەی ژنەکەدا ئازاد ئەبی لەو هەندە حەقە کە ئەو ژنە ئاگای لی‌بووە ، بەلام تەلاقەکە (رجعی)یە نەك (بائن) چونکە وەختیٚ (بائن) ئەبی کە ببی بە گورینەوە ، وە وەختیٚ ئەبی بە گورینەوە کە هەردوکیان بزانن بەو

ئەندازەیە کە ژنەکە کابرای لی ئازاد کردووە (مع العلم) لیرەدا کابرا ئاگای لە هیچی نەبوە •

بەلام ئەگەر وتی ئەگەر ئازادت کردم لە مارەیی‌یەکەت تەلاقت کەوتبی ئەویش ئازادی کرد لە نیوەی مارەیی‌یەکەی یا ئازادی کرد لە هەمووی ، بەلام هەر ئاگای لە نیوەی مارەیی‌یەکە بوو ، ئەوە ئەبەدا تەلاقەکەی ناکەوی لەبەرئەوە کە (معلق علیه) لەمصوورەتەدا ئازاد کردنە لە هەموو مارەیی‌یەکەو ئەوەیش نەبوە •

(شەشەم) ئەوەیە کابرا بلی ئەگەر ئازادت کردم لە مارەیی‌یەکەت تەلاقت کەوتبی ئەویش ئازادي کرد وە لەپاشا ئیددیعای کرد کە لەکاتی ئازاد کردنەکەدا نەیزانیوە مارەیی‌یەکەی چەندی بووە ، ئەمە ئەگەر کابرا باوەری پی‌کرد دیارە تەلاقەکەی ناکەوی،وەئەگەر باوەری پی‌نەکرد، یەعنی وتی زانیوتە بە مارەیی‌یەکەت چەندی بووە ئەوە ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە لەسەر قسەی کابرا ، چونکە کابرا ئیددیعای دامەزرانی ئازاد کردنەکە ئەکا • ئەمە لەبارەی تەلاقەکەوە • لەبارەی مارەیی‌یەیەکەیشەوە ئەوە ئەگەر ژنەکە لە وەختی عەقدی نیکاحەکەدا زور لی‌کراو (مجبرة) بووبی‌و بەلگەیەکیش نەبی لەسەر ئەوە کە بە مارەیی‌یەکەی زانیبی ئەوە باوەر بە ژنەکە ئەکری‌و مارەیی‌یەکەی لە کابرا وەرئەگری • وە ئەگەر کابرا لە ئینکارەکەی خوی پەشیمان بووەوەو باوەری بە ژنەکە کردو وتی راست ئەکا نەیزانیوە مارەیی‌یەکەی چەندە ، ئەوە بە بی‌گومان کابرا (تدیین) ئەکری یەعنی حەوالەی دینی خوی ئەکری ، بەلام لە قوبوول کردنی قسەکەیدا قسەیەك هەیەو جیگای لی ورد بوونەوەیە •

صوورەتی قوبوولی قسەی ژنەکە وەکو ئەوە وایە ئەگەر کەسی کابرایەکی ئازاد کرد لەو قەرزەی کە باوکی بوویەتی لەسەری ، لەپاشا وتی نەمزانیوە ئەو قەرزە چەندە ئەوە قسەکەی قوبوول ئەکری‌و ئازاد

کردنەکەی بەتالە ، چونکە دەلیلێك نی‌یە لەسەر ئەوە کە کابرا بە ئەندازەی قەرزەکەی زانیوە ، بەلام ئەگەر خوی موعامەلەی لەگەل کابرایەك کردو قەرزی کەوتە سەری جا ئازادی کرد لەو قەرزە ، وە لەپاشا ئیددیعای کرد کە نەی‌زانیوە قەرزەکە چەندە ئەوە لی‌ی قوبول ناکری •

(حەوتەم) ئەوەیە کابرا بلی ئەگەر فلان‌کەست ئازاد کرد لەو قەرزەت کە وا بەسەریەوە تەلاقت کەوتبی ، ژنەکەیش ئازادی بکا ، ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی ، بەلام بە (رجعی) چونکە ئەم صوورەتە نابی بە خولعی موعەللەق لەبەرئەوە کە لە خولعا پێویستە عیوەزەکە بگەریتەوە بو میردەکە ، وە لیرەدا بو بیگانەیەك بووە •

(هەشتەم) ئەوەیە کابرا بلی ئەگەر ژنەکەم ئازادی کردم لە مارەیی‌یەکەی تەلاقی کەوتبی • ئەمە ئەگەر ژنەکە لەو مەجلیسەدا حازر بوو کە کابرا قسەکەی تیا کردووە واجبە دەس‌بەجی ئازادی بکا • وە ئەگەر لەو مەجلیسەدا نەبوو ، وە کابرا ویستی خەبەری پی‌بدا یا کەسیکی نارد بولای ئاگاداری بکا لەم تەعلیقە ئەوە واجبە لەوکاتەدا کە خەبەرەکەی پی‌ئەگا دەس‌بەجی ئازادی بکا ، وە لەم‌صوورەتانەدا تەلاقەکەی ئەکەوی‌و(بائنە) ئەبیتەوە • وە ئەگەر کابرا نەیویست خەبەری پی‌بدا ، وە تەنها ئەوەندە بوو تەعلیقەکەی کردو بەس ، ئەوە لەپاش گەیشتنی خەبەرەکە بەو ژنە شەرت نی‌یە دەس‌بەجی ئازادی بکا •

(نوهەم) ئەوەیە کابرا بلی ئەگەر ئازادت کردم لە مارەیی‌یەکەت‌و لە نەفەقەی ماوەی (عدّە)ت‌و لە حەقی موتعەت تەلاقت کەوتبی ، ئەویش ئازادی بکا لە هەموویان ، ئەوە تەلاقەکەی ناکەوی لەبەرئەوە کە نەفەقەی ماوەی (عدّە)و حەقی موتعە لەپاش تەلاق‌کەوتن واجب ئەبن (ئەگەر

واجب بن) وه ئیسته هیشتا واجب نەبوون ، وه ئازاد کردنیش له حەقیك كه هیشتا واجب نەبووبی مەحاله •

جا مادام تەلاقەكە نەكەوت ، ئەگەر ژنەكە مەبەستی له ئازاد کردنی کابرا ئەوه بوو بیکا به عیوەزی تەلاقەکەی‌و تەلاقەکەی پی‌بکەوی ، ئەوه لەم‌صووره‌تەدا کابرا له مارەیی‌یەکەیش ئازاد نابی • وه ئەگەر مەبەستی ئەوه نەبوو ئەوه بەخورایی کابرا له مارەیی‌یەکە ئازاد ئەبی •

(دەهەم) ئەوەیە کابرا بلی ئەگەر ئازادت کردم له مارەیی‌یەکەت‌و ئەو قەرزەیش که لەسەرمه دوات‌خست تا سالیك تەلاقت کەوتبی ، وه ژنەکەیش وتی وا ئازادم کردی له مارەیی‌یەکەت وه قەرزەکەیشم دواخست تا سالیك ، ئەمه ئەگەر کابرا مەبەستی له دواخستنی قەرزەکە ئەوەبی ئەو قەرزەی که حازری‌یه (حالّ) ببی به وەعدەدار (مؤجل) ئەوه مەحالەو تەلاقی ناکەوی • وه ئەگەر هەر مەبەستی ئەوەبی که ژنەکە رازی ببی به دواخستنی قەرزەکە ئەوه مادەم رازی بوو به دواکەوتنەکەی ، (معلق علیه)یەکه دیتەجی‌و تەلاقەکەی ئەکەوی‌و ژنەکە (بائنه) ئەبیتەوه چونکه مارەیی‌یەکە عیوەزیکی دیاری‌یه •

(یازدەهەم) ئەوەیە کابرا بلی ئەگەر کچەکەت بو کەفالەت کردم تا دووسال تەلاقت کەوتبی ، ئەویش بلی وا بووم به کەفیلی تا دووسال ، ئەوه ئەگەر کابرا مەبەستی ئەوەبی بەخیوکردنی ئەو کچه بکەویتە گەردنی ژنەکە ، بەتەنیا ئەو قسه تەلاقەکەی ناکەوی تا بەصوورەتیکی شەرعی نەیگریتە ئەستوی خوی ، مەسەلا به نەذری (برّی) نەذر بکا لەسەر خوی که ئەو کچەی تا دوو سال بو بەخیو بکا • جا ئەگەر ئەم نەذرەی کرد تەلاقەکەی ئەکەوی‌و ژنەکە (بائنه) ئەبیتەوه •

(دوازدەهەم) ئەوەیە که ژنەکە ئەندازەیەك پارەی حازری مارەیی

بەسەر میردەکەیەوە بێ ، وە میردەکەی بلێ ئەگەر مارەیی یەکەت کرد بە دە بەش لەسەرم تا دە مانگ ، مەسەلا ، مانگی بەشیکی بدەمەوە ئەوە تەلاقت کەوتبێ ، وە ژنەکەیش بلێ وا کردم بە دە بەش ، ئەمە ئەگەر کابرا مەبەستی تەعلیق کردنی تەلاقی ژنەکەی بێ بەوەوە کە ژنەکە مارەیی یەکە بکا بە دە بەشەوەو دوای بخا تا دە مانگ بەش بەش مارەیی یەکەی پێ بداتەوە ، تەلاقەکەی ئەکەوێ بە (رجعی) لە ئاخری دە مانگەکەدا بەوشەرتە ژنەکە لەم بەینەدا داوای بەشی زیادی لێ نەکا • وە ئەگەر مەبەستی هەر ئەوەبوو ئیستە ئەو ژنە بەیانی رەزامەندیی خوی بکا بە دواکەوتن و بەش بەش کردنی مارەیی یەکە تا ئەو ماوەیە ئەوە هەر لەوکاتەدا کە ئەلێ وا بەش بەشم کرد تەلاقەکەی ئەکەوێ بە (رجعی) ، بەلام بەم قسەیە بەش بەش نابێ • وە ئەگەر مەبەستی ئەوە بێ کە ئەم مارەیی یە حازرە ببێ بە وەعدەدارو ژنەکە حەقی داوا کردنی نەبێ مەگەر بەپێی ریزی بەشەکان ، ئەوە تەلاقەکەی ناکەوێ چونکە گورینی قەرزی وەعدەدار مەحالەو تەعلیق بە مەحال لە ئیسباتا مانیعی کەوتنی تەلاقە •

بەلێ ئەگەر مەبەستی هەر ئەمە بوو حەقی داواکردنی نەبێ بەوجورە نەبێ ، وە ژنەکە نەذری کرد لەسەر خوی ئەو قەرزەی بەو تەرتیبە لێ وەربگریتەوەو یارمەتیی میردەکەی بدا ، ئەوە بەو نەذرە تەلاقەکەی ئەکەوێ بە تەلاقی (رجعی) • ئەمە حوکمی صوورەتی تەعلیق بوو ، وە ئەگەر کابرا بە تەنجیز بلێ وا خولعم لەگەل کردی لەسەر بەش بەش کردنی مارەیی یەکەت بە دە بەش تا دە مانگ و ژنەکە قوبوولی کرد ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوێ و ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە بە (مهر المثل) بەلام ئەو بەش بەش کردنە واجب نیی یە بیتەجێ چونکە مادەم عیوەزەکە نادروست بوو ، وە رویشتەوە سەر (مهر المثل) ئیتر ئیعتیبار بەو شتە نامینی کە

بەیان کراوە لە خولعەکەدا ، بەلام ئەگەر لە تەعلیقدا شەرت نەهاتـەجی ئەوە هەر تەلاقەکە ناکەوی •

(سیازدەهەم) ئەوەیە کە پیاوەکە بلی ئەگەر ئازادت کردم لـــە مارەیی یەکەت تەلاقت کەوتبیو ، ئەویش بلی وا ئازادم کردی لە هەموو مارەیی یەکەم ، وە لەوکاتەیشدا مارەیی لەسەر نەمابی ، ئەوە تەلاقەکەی ناکەوی چونکە ئازاد کردنی شەرعی لەلاینی ژنەکەوە نـەهـاتوەتەجی ، مەگەر هەر مەبەست ئەوەبی بە دەم بلی ئازادم کردی •

(چواردەهەم) ئەوەیە پیاوەکە بلی ئـەگـەر ئـازادت کردم لـــە مارەیی یەکەت تەلاقت کەوتبیو ژنەکەیش ئازادی بکا ، بەلام لەپیش ئەم ئازاد کردنەدا پیی لەوە نابی کە مارەیی یەکـەی نـەذر کردووە لـــە فلان کەس، ئەوە تەلاقەکەی ناکەوی چونکە پیلی نانی ژنەکە بە نەذرکردنی مارەیی یەکەی لەوکەسە نایەلی ئازادکردنەکە دروستو دامـەزراو بی • ئەوەیش کە لە (انوار)دا وتراوە گوایە تەلاقەکە ئەکەویو ژنـەکـــە (بائنه) ئەبیتەوە بە (مهر المثل) پشتی پیی نابەسری •

(بزانن) تەعلیق کردنی تەلاق بە ئازادکردنەوە خولعە لە بەرابەری عیوەزدا • ئەگەر ژنو میردەکە هەردوکیان بزانن ئەندازەی ئەو مالە کە ژنەکە گەردنی پیاوەکەی لی ئازاد ئەکا چەندە ، وە ئازاد کردنەکە لـــە ژنیکی خاوەن فامەوە بی لە مەجلیسیکا کە پیاوو ژنەکە بەرەورووی یەك دانیشتبن وەکو زوو باسمان کرد • ئەگـەر وانـەبوو ئـەوە تەعلیق بـە صیفەتە • جا ئەگەر هەردوکیان یا هەر ژنەکە ئەندازەی مالەکەی نەزانی کە میردەکەی لی ئازاد ئەکا ئەوە تەلاقەکەی ناکەوی • وە ئەگەر هـــەر میردەکە نەیئەزانی ئەوە تەلاقەکە ئەکەوی بـە (رجعی) بینـا لەســەر فەرموودەی پشت پیبەستراو ، وە بەپیچەوانەی فەرموودەی (انوار) •

(پازدەهەم) ئەوەیە ژنەکە پیاوێك حەواله کا بوسەر میردەکـەی مارەیی یەکەی لی وەربگری ، وە میردەکەیشی بلی ئەگەر ئازادت کردم لە مارەیی یەکەت تەلاقت کەوتبی ، ئەویش بلی وا ئازادم کردی ، لەپاشـا کابرای حەوالەکراو داوای مارەیی یەکە بکا لە میردی ژنەکەو شـاهید بینی لەسەر حەوالەکە ، ئەوە ئەگەر میردی ژنەکە باوەری کرد یا هـەر بی دەنگ بوو ئەوە تەلاقی ژنەکەی ناکەوی لەبەرئەوە کە مەعلووم بووە ئەو مارەیی یە لای ژنەکە نەماوە تا گەردنی میردەکەی لی ئازاد بکا • وە ئەگەر باوەری نەکرد بە شاهیدەکانو مارەیی یەکەی هەر بە مالی ژنەکەی زانی ئەوە ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە بە پی‌لی‌نانی کابرا ، لەملایشـــەوە مارەیی یەکەی لی وەرئەگیری بو ئەوکەسە کە حەوالەکراوە چونکە بـە شاهید ئیسباتی حەوالەکەی کردووە • وە ئەگەر کابرا شـاهیدی نەبوو لەسەر حەوالەکەو ژنەکە ئینکاری حەوالەکەی ئەکرد ئـەوە ئـەگـەر میردەکەی هاودەنگی بوو لە ئینکار کردنی حەوالەکەدا لەمکاتەدا گومان نی‌یە لە کەوتنی تەلاقەکەیدا • وە ئەگەر ژنەکە ئینکاری حەوالەکـەی کرد ، بەلام میردەکەی باوەری پی کرد ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی ، وە واجبە لەسەری مادام پی‌ی لی‌ناوە بو حەوالەکە ئەو مارەیی یەش بدا بـە شەخصی حەواله کراو • بەلی ئەگەر ژنەکە باوەری کرد بـە کابـرای حەوالەکراو،وە میردەکەی باوەری پی‌نەکرد ئەوە باوەر بە قسەی‌میردەکەی ئەکری لەبەرئەوە کە ئیدیعای دامەزرانی ئازادکردنەکە ئەکا •

(شازدەهەم) ئەوەیە پیاوەکە بلی ئەگـــەر ئـــازادت کردم لـــە مارەیی یەکەت تەلاقت کەوتبی ، ئەویش ئازادی بـکا ، بـەلام هەندیکی نەذر کردبوو لە کەسیك ، ئەوە تەلاقەکەی ناکەوی ، لەبەرئەوە کـــە ئەو تەلاقە تەعلیق کراوە بە ئازادکردنەوە لە هەموو مارەیی یەکە ، کەچی لە هەمووی ئازاد نەکراوە ، جا لەمەوە وەرئەگیری هەر مارەیی یەك کـە

زەکاتی تیا واجب بی ئازادکردن لە هەمووی قابیل نی‌یە ، وە هـــەرکاتی ببی بە (معلق علیه) بو کەوتنی تەلاق ئەو تەلاقە ناکەوی هەرچـەنـد ژنەکە بەدیمەن بلی ئازادم کرد لە هەموو مارەیی‌یەکەم ، چونکە ئەندازەی زەکاتەکە مالی فەقیرو هەژارانەو ئازادبوون لەو ئەندازەیە مەحالە •

(حەڤدەهەم) ئەوەیە ژنەکە داوای تەلاق بکاو بلی بە میردەکـەی ئەگەر تەلاقت دام ئازاد بی لە مارەیی‌یەکەم ، ئەویش بلی تەلاقت کەوتبی • ئەم حالەتە سی فەرموودەی تیا هەیە • یەکەم ئەوەیە تەلاقەکەی بـــــە (رجعی) ئەکەوی‌و کابرایش ئازاد نابی چونکە تەعلیق کـردنی ئـازاد کردنەکە بەتال ئەکاتەوە • ئەمە لەسەر فتوای (شیخین)و (ابن المقری) لە (ارشاد)و (روض)دا جەزمی پیا نراوە •

دووهەم ئەوەیە کە ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە بە (مهـر المثـل) وە (سبکی) فەرموویەتی ئەم فەرموودەیە پشتی پی‌ئەبەستری‌و (اذرعی) فەرموویەتی فەرموودەی هەلبژاردەیە •

سیهەم ئەوەیە (بائنە) ئەبیتەوە بە ئازادکردن لە مارەیی‌یەکـــەو تەعلیقی ئازاد کردنەکە زیانی نی‌یە بو دروست بوونی ئەو ئازاد بوونە •

(هەژدەهەم) ئەوەیە ژنەکـە بلی ئازادم کردی لە مارەیی‌یەکـــەم بە شەرتی تەلاقم بدەی ، ئەویش گورج بلی تەلاقت کەوتبی • ئەوە لـەم صوورەتەدا ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوەو کابرایش ئازاد ئەبی لە مارەیی‌یەکە • هەروەها ئەگەر کابرا لەجیاتی‌ی تەلاقدانەکە بلی قوبوولم کرد • چونکە مادام ئازادکردنی ژنەکە بەرابەر بە تەلاقەکەیە قوبوولی کابرا بو ئـــەم ئـازاد بوونە ئەبی بە ئیلتیزامی تەلاقەکە بەوشەرتە مەبەستی لەم لەفظە کە ئەلی قوبوولم کرد ئەوەبی کەوا تەلاقـم دای لەســەر ئەو ئازادکردنەم لە مارەیی‌یەکە •

(نوزدەهەم) ئەوەیە ژنەکە ئەلیت ئازادم کردی لە مارەیی‌یەکەم ، دەی تەلاقم بدە • ئەویش ئەلی تەلاقت کەوتبی •ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی بە (رجعی)و کابرایش ئازاد ئەبی لەبەر ئەوە کە ئازاد کردنـــەکـــە نەبەسراوە بە تەلاقەکەوەو تەلاقەکەیش نەبەسراوە بە ئازادکردنەکەوە ، بەلکو ئەو ئازاد کردنە جوملەییکی سەربەخویە • بەلی ئەگەر ژنەکە بلیت مەبەستم ئازادکردن بووە لە بەرابەری کەوتنی تەلاقەکەمەوە بوئەوە ئەو کابرایە حەقی گەرانەوەی نەمینیو ، کـابـرایش باوەری پی‌کرد ئـەوە تەلاقەکەی ئەکەوی‌و ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە •

(بیســـتهەم) ئـەوەیـە کابرا بلی بە ژنـەکـە تـەلاقت کـــەوتبی دەی تویش ئازادم بکە لـە مارەیی‌یـەکـــەت ، ئـەوە تـەلاقـەکـــەی ئەکەوی بە (رجعی)و ژنەکە ئارەزووی خویەتی وەکو ئەتوانی ئـازادی بکا ئەشتوانی ئازادی نەکا • بەلی ئەگەر ژنو پیاوەکە یەك‌کەوتن لەسـەر ئەوە کە کابرا نیازی تەلاق بووە لە بەرابەری ئازاد کردنەکەوەو ژنەکەیش مەبەستی ئازاد کردن بووە لە بەرابەری تەلاقەکەوە ، وە هەردوو باوەریان کرد بە یەك‌و ژنەکەیش ئازادی کرد ، ئەوە گومان نامینی لەوەدا کـــە ئەو ژنە (بائنە) ئەبیتەوە • وە ئەگەر کابرا ئیددیعای ئەو بەرابەرکی‌یەی کردو ژنەکە باوەری پی‌نەکردو ئازادیشی نەکردبوو ئەوە وادیارە تەلاقەکە بە (رجعی) ئەکەوی چونکە بەئاشکرا کابرا بە بی قەیدو شەرت تەلاقی داوە •

(بیستویەکەم) ئەوەیە کابرا بلی بە ژنەکەی ئازادم بکە لــــە مارەیی‌یەکەت تەلاقت ئەدەم ، ژنەکەیش ئـازادی بکـاو کابرایش بـلی تەلاقت کەوتبی ، یا کابرا بلی تەلاقت بە دامەزرانی ئازادکردنەکەت یـا بەئازادکردنەکەت ، یا ئەگەر ئازاد کردنەکەت دروســت بیت تــەلاقت کەوتبی ، ئەمە مەعنا دیاری‌یەکەی ئەوەیە کابرا وەعدەی داوە بە ژنەکـە

ئەگەر ئازادی بکا ، ئەمیش تەلاقی بداو ژنەکەیش کابرای بە سـافی ئازاد کردووە بە بێ‌ئەوە موقابەلەی بکا بە تەلاقەکەوە • کـەوابێ ئـەو ئازادکردنەی دروست بووەو لەملایشەوە کابرا تەلاقەکەی داوە •

جا لەوصوورەتەدا کە کابرا ئەلیت ئەگەر ئەو ئازاد کردنەت دروست بیت تەلاقت کەوتبی ، ئەگەر لەراستیدا ئەو ئازاد کردنەی دروست بـوو ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی ئەگینا ناکەوی • وە لە صوورەتی تەلاقت بـە دامەزرانی ئازاد کردنت ، یـا تـەلاقت بە ئازادکردنت ـ دا ، (بلقینی) فەرموویەتی ئەگەر کابرا مەبەستی تەعلیق کردنی تەلاقەکەی بی بـە دامەزرانی ئازاد کردنەکەیەوە ، ئەوە مادەم ئازادکردنەکە دروسـت بووبی تەلاقەکەی ئەکەوی بە (رجعی) • وە ئەگەر دروسـت نەبووبی تەلاقەکەی ناکەوی • وە ئەگەر مەبەستی تەنجیزی تەلاقـەکـەی بی بەرابەر بەو ئازاد کردنە بە بی تەماشا کردنی مەعنـای تـەعلیق ئـەوە تەلاقەکەی بە (رجعی) ئەکەوی خوای ئازاد کردنەکە دروست بووبی یـا نـە ؟

وە ئەگەر موطلەق بوو ، وە بەیانی هیچ مەبەستیکی تایبـەتی‌ی نەکرد ، ئەوە وا دیارە ئەبڕری بەسەر تەعلیقدا • کەوابوو ئەگەر ئـازاد کردنەکە دروست بووبی تەلاقەکەی ئەکەوی بە (رجعی) ئەگینا ناکەوی • وە ئەگەر ژنەکە وتی مەبەستم لەو ئازادکردنە ئەوەبوو کە لە بەرابەری تەلاقەکەوە بی‌و ویستم بیبەستم بە تەلاقەکەمەوەو ، میردەکەشی موافەقەی بکا لەسەر ئەم نیازەی ، وە خویشی هەم مەبەستی جوابی ژنەکەی بووبی لەسەر ئەساسی بەرابەر کردنی تەلاق بە ئازادی ، ئەوە ئەبی بە خولـع‌و ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە ، وە لەسەر ئەم صوورەتە حەمل ئەکری ئەوەی کە (طبری) بە موطلەقی فەرموویەتی ئەو صوورەتە خولعەو ژنەکـەی تیادا (بائنە) ئەبیتەوە •

(بیداربن) ئەو تەعلیقە کە (بلقینی) باسی کردووە لە صوورەتی تەلاقت بە ئازاد کردنت ـ دا ، مەعنایێکە عورفی ، ئەگینا لەسەر ئەساسی ئەصلی مەعنای لەفظەکە نی‌یە •

(بزانن) ئەگەر کابرا وتی من کە وتم بە ژنەکەم تەلاقت بە دامەزرانی ئازاد کردنەکەت مەبەستم جواب دانەوەی ژنەکەم نەبوو بەلکو هەر قسەیەکی سەربەخو بوو ، ئەوە لەمصوورەتەدا ئەگەر ئازادکردن لەلایەنی ژنەکەوە دروست بووبی ئەم وەزعە ئەبی بە خولع ، لەبەرئەوە کە گەردنی کابرا بەری بووە لە مارەیی‌یەکە ، بەلام خولعە لەسەر عیوەزی نادروست لەبەرئەوە لەپیش لەفظی کابرادا مارەیی‌یەکەی لەسەر لاچووە ، وەکو ئەوە کە تەلاقی بدا لەسەر ئەو مارەیی‌یە کە وا لەئەستویدا کەچی زووتر لە مارەیی‌یەکە ئازاد بووبی ، وە (مهر المثل)ی ئەکەویتە سەر ژنەکە •

وە ئەگەر ئازاد کردنە پیشووەکەی دروست نەبووبی ، ئەوە ئەگەر ژنەکە جوابی قسەی کابرای دابیتەوە بە ئازادکردنیکی ساغ ئەوە (بائنە) ئەبیتەوە بەم ئازادکردنە ، وە ئەگەر جوابی نەدابیتەوە لە مەجلیسەکەدا تەلاقی ناکەوی •

(بیست و دووهەم) ئەوەیە کابرا بلی بە ژنەکەی ئەگەر مارەیی‌یەکەت پی‌بەخشیم تەلاقت ئەدەم ئەویش بلی خوا پیت ببەخشی یا خوا پی‌ی‌بەخشیوی ، ئەمیش بلی تەلاقت کەوتبی ، ئەوە ئەگەر ژنەکە مەبەستی لەو لەفظە ئازاد کردنی میردەکەی بووبی لە مارەیی‌یەکەی کابرا ئازاد ئەبی‌و تەلاقەکەی بە (رجعي) ئەکەوی • وە ئەگەر مەبەستی ئازادکردنی نەبووبی کابرا ئازاد نابی • ئەمجا ئەگەر کابرا مەبەستی ئەوە نەبووبی کە تەلاقەکەی ببەستی بە ئازاد کردنەکەوە ، بەلکو هەر سەربەخو تەلاقی دابی ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی بە (رجعي) • وە ئەگەر ئەمیش هەر

مەبەستی بەستنی تەلاقەکە بی بە ئازاد کردنەکەوە ، ئـەوە مادەم ئـازاد نەبوە تەلاقەکەیش ناکەوی •

وە ئەگەر ژنەکە مەبەستی بەولەفظە ئەوە بووبی ئازادت ئەکـــەم ئەگەر تەلاقم بدەی ، ئەوە عەینی ئـەو خیلافـە کە رابوورد لە تەعلیقی ئازادکردندا بە تەلاقەوە ، لیرەیشا رووئەدا • وە فەرموودەی راســـتر ئەوەیە ئەبی بە تەعلیق[1] و کابرا ئازاد نابی لە مارەیی‌یەکە بەهوی ئـەو لەفظەوە کە لە مەعنای تەعلیقی بەخشـــینی مارەیی‌یەکـــەیەتی بـــە تەلاقدانیەوە • وە ئەگەر مەبەستی ژنەکە بەو لەفظە ئازاد کردنی کابرا نەبوو ، یا مەبەستی ئازادکردنی بوو لە غەیری ئەوە کە میردەکەی ئەیەوی لی‌ی ئازاد ببی ئەوە ئازاد نابی • جا ئەمجار تەماشای تەلاقەکە ئەکـەین ئەگەر کابرا بەخورایی خستوویەتی ئەوە ئەکەوی ، وە ئەگەر بەرابەر بە شتیك خستوویەتی کە ژنەکە مەبەستی نەبوە ئەوە ناکەوی لەبـەرئەوە کە ژنەکە قوبوولی نەکردووە •

(بیست‌و سیهەم) ئەوەیە کابرا بلی بە ژنەکەی تەلاقت کـــەوتبی لەسەر تەواوی ئازاد بوونی خوم لە مارەی‌یەکەت ، ئەگەر ژنەکە لـــەو مەجلیسەدا دەس‌بەجی ئازادی کرد یا هەر وتی وا قوبوولم کرد ئـەوە ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە ، وە ئەگەر لە هەمان مەجلیسدا نە بە بی‌ئەوەی زوری پی‌بچی قوبوولی کرد ، وە نە ئازادی کرد ، ئەوە تەلاقی ناکەوی •

---

(١) لەسەر ئەو فەرموودەیە کە (ابن حجر)پشتی پی‌بەســتووە کە ئەلی تەعلیق کردنی ئازاد کردن ، ئازادکردنەکە بەتال ئـەکاتـــەوەو بەخشینیش وەکو ئازاد کردن وایە • بەلام لەلای هەندی لـە زانـایـانی شەرع دروستەو ئەبی بە خولع •

باسی قوبووڵ کردنی خولع لەلایەن بیگانەوە

مەبەس لە قوبوول کردنی خولع لەلایەن بیگانەوە ئەوەیە ئەوکەسەی کە قوبوولی خولعەکە ئەکا نە ژنەکەی بیو نە وەکیلی ژنەکە ، ئیتر هەرچەند باوکی ژنەکە یا برای ژنەکە بی هەر بە بیگانە ئەناسری •

دروستە بیگانە قوبوولی خولع بکا هەرچەند ژنەکە پیی ناخوش بی ، چونکە تەلاق وا لە دەستی پیاودا و مال لە ئەستو گرتنیش بە دەست خاوەن مالەکەیە • مەبەست لەم دروست بوونەیش ئەوەیە خولعەکە دائەمەرزیو ژنەکە لە کابرا جیا ئەبیتەوە ، وە مەبەست ئەوە نییە مەباحەو بوونو نەبوونی وەك یەك وایە ، چونکە ئەگەر کابرا بیگانەکە بە نیازیکی خراپ ئەوە بکا ، مەسەلا بییەوی مالی کابرا تیكبچی یا منالەکانی بفەوتین ئەوە حەرامە • وە ئەگەر میردی ژنەکە کردەوەی لەگەل ژنەکەدا خراپ بیو ژنەکە بەدەستیەوە پەریشان بی ئەوە خیرەو سوننەتە، بەلکو ئەگەر باوکی ژنەکە باوەری وابی کچەکە بەهوی هاورییەتیی میردەکەیەوە تووشی ناشەرعی ئەبی ئەوە زورتر خیرە •

خولع وەرگرتنی بیگانە وەکو خولع وەرگرتنی ژنەکە وایە لە حوکمدا • کەواتە ئەگەر میردەکە دەستی کرد بە لەفظی گورینەوە ئەوە تیکەلی تەعلیقە لە مەعنادا ، هەتا بیگانەکە قوبوولی ئەکا حەقی هەیە پەشیمان ببیتەوە • وە ئەگەر بە لەفظی تەعلیق هینای ئەوە حەقی پەشیمانیی نییە • وە ئەگەر لەلاینی بیگانەکەوە دەست کرا بە گورینەوە ئەوە گورینەوەیە بە تیکەلی لەگەل (جعالە)دا • کەواتە ئەو بیگانەیە ئەتوانی لەپیش وەرامی کابرادا پەشیمان ببیتەوە •

بەلی ، لە چەند صوورەتیکدا ئەم جورە خولعە فەرقی هەیە لە خولع لەگەل ژنەکە خویدا • یەکەم : ئەوە کە کابرا دوو ژنی ببی ، وە کابرای

بیگانە بەجارێك قوبوولی خولعی هەردوكیان بكا بە صەد دینار مەسەلا ، ئەوە هەردووو ژنەكە (بائنە) ئەبنەوە بەو صەد دینارە • بەلام ئەگـەر ژنەكان خویان قوبوولی خولعەكە بكەن بەو صەد دینارە ئەوە هەردوكیان (بائنە) ئەبنەوە هەریەكی بە (مهر المثل)ی خویان •

دووهەم : ئەگەر ژنی لە نەخوشیی مردنیا قوبوولی خولع بكا بـە زیاد لەسەر (مهر المثل) ئەوە ئەو زیادەیە لە سیەكی مالەكەی حیساب ئەكری ، بەلام ئەگەر بیگانە لە نەخوشیی مردنیا قوبوولی بكا ئەوە هەموو مالەكە لە سیەكی حسیب ئەكری وەكو لەمەوپیش باسمان كرد •

سیهەم : ئەگەر بیگانەیەك وتی بە میردی ژنەكە تەلاقی بدە لەسـەر ئەم مالە زەوت كراوە ، ئەویش تەلاقی دا ، تەلاقەكەی ئەكەوی بـە (رجعی) ، بەلام ئەگەر ژنەكە خوی قوبوولی بكا ئەوە (بائنە) ئەبیتەوە بە (مهر المثل) •

چوارەم : ئەگەر كابرا خولع بكا لەگەل بیگانەیەكـدا بەوەی وا لەدەستیاو هیچ لە دەستیا نەبی ئەوە تەلاقەكەی بە (رجعی) ئەكەوی • بەلام ئەگەر ئەمە لەگەل ژنەكەدا بی تەلاقەكەی ئەكەوی بە (مهر المثل)•

پینجەم : ئەگەر ژنەكە لە وەختی حەیزدا داوای خولع بـكا لـە میردەكەی حەرام نیی‌یە تەلاقی بدا ، بەلام ئەگەر بیگانە داوای خولع بكا لەوكاتەدا ئەوە حەرامە كابرا تەلاقی بدا •

(بزانن) بە خولعی بیگانە دائەنری ئەمە كە دایكی یا باوكی ژنەكە بلی بە كابرا تەلاقی كچەكەم بدە لەسەر ئـەو بـەشـە مارەیی‌یـە دواكەوتووەی كە لاتە ، لەئەستوی منـدا ، واتە من ئەتدەمی ، ئەویش تەلاقی بدا ، ئەوە (بائنە) ئەبیتەوە بە (مهر المثل) لە ئەستوی ئەوانا • وە ئەگەر نەلی لە ئەستوی مندا ئەوە تەلاقەكەی بە (رجعی) ئەكـەوی

چونکە مادەم نەی‌وت لە ئەستوی منداو بەلگەیش نی‌یە لەسەرئەوە کە مەبەست لە مارەیی دواکەوتوو وینەی ئەو مارەیی‌یەیە ، ئەوە وای لی‌دیتەوە کە بەخورایی تەلاقی دابی • هەروەها ئەگەر لەگەل ئەو مارەیی‌یە دواکەوتووەدا مالیکی بی‌قابیلەتیش هەبی وەکو درەمیك هەر حوکمەکە ناگوری‌و تەلاقەکە هەر (رجعی)یە ، وە ئەمە نابی بە خولع لەسەر مەعلوومو مەجهوول تا بلێین درەمەکە ئەکەویتە سەریان ، وە مارەیی‌یە دواکەوتووەکەیش ئەکەویتە سەر ژنەکە لەبەرئەوە کە ئەو ژنە مالی لە ئەستوی خوی نەگرتووە ، وە نایش‌کەویتە سەر بیگانەکە چونکە ئەم بیگانەیە شتیکی نەناسراوی ناو نەبردووە بەلکو ناوی شتیکی بردووە کە لای هەردوکیان ئاشکرایە ، کەچی کابرا نایشتوانی داوای هەموو ئەو مالە مەعلوومەی لی بکا چونکە هەمووی نەگرتووەتە ئەستوی خوی ، وە کابرایش لەسەر تەنها درەمەکە تەلاقی ژنەکەی نەداوە •

وە ئەگەر میردی ژنەکە بلیت ئەگەر فلانکەس ئازادی کردم لەو قەرزەی کەزا لەسەرم تەلاقت کەوتبی ، ئەویش ئازادی کرد ، ئەو ژنە (بائنە) ئەبیتەوە • هەروەها ئەگەر بلیت ئەگەر فلانکەس دە دیناری پیدام تەلاقت کەوتبی ، کابرایش دە دینارەکەی پیدا ئەوە ژنەکەی (بائنە) ئەبیتەوە ، هەروەها ئەگەر بلیت وا خولعی ژنەکەی خومم کرد لەسەر صەد دینار لەئەستوی فلانکەسداو ئەوکەسە دیار نەبوو ، وە لەوکاتەدا کە خەبەری پی‌گەیشت گورج قوبوولی کرد ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی‌و ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە •

(بزانن) بیگانە ئەتوانی نەفسی ژنەکە بکا بە وەکیلی خوی بوئەوە کە قوبوولی خولعی بکا لە میردەکەی بە مالی ئەم بیگانەیە • جا ژنەکە بە ئارەزووی خویەتی ئەتوانی بە مالی ئەم کابرایەو بە وەکالەتی ئەم قوبوولی خولعەکە بکاو ئەیش‌توانی خوی بە مالی خوی قوبوولی خولعەکە بکا •

جا ئەگەر لەم صوورەتەدا ژنەکە ناوی کەسی نەبرد نە خوی‌و نە بیگانــە ئەوە وادیارە خولعەکە لەسەر خوی بی لەبەرئەوە کە سوودی خولعەکە بو خویەتی •

ئەگەر بیگانە هەرچەند باوکی ژنەکەیش بی قوبوولی خولعەکـەی کرد ، بەلام بە درو ناوی وەکالەتی ژنەکەی هینا ، ئەوە تەلاقەکە ناکەوی چونکە کابرا لەسەر مال تەلاقی داوە ، وە نە ژنەکەو نە بیگانەکە کەسیان نەیان‌گرتووەتە ئەستوی خویان • بەلی ئەگەر لەم‌کاتەدا میردی ژنەکـە پی‌لی‌بنی بە وەکالەتی کابرا ، یاخود ئیددیعای وەکالەتی ئەوی کـــرد ، ئەوە ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوەو کابرا پارەیشی ناکەوی • وە ئەگەر بـــە عەینی مالی ژنەکە قوبوولی خولعەکەی کردو بە درو ناوی وەکـالـــەتی ژنەکەی برد ، یا باوکەکەی بە درو باسی ویلایەتی خوی کرد لەســـەر ژنەکە ئەوە تەلاقەکە ناکەوی لەبەر دەلیلی پیشوو • وە ئەگەر بـەیـــانی سەربەخویی خویانیان کرد ئەوە ئەبی بە خولع لەســـەر زەوت‌کـــراوو تەلاقەکە ئەکەوی بە (بائن) لەسەر (مهر المثل)و ئەکەویتە ســـەر ئەم کەسە بیگانەیە هەرچەند میردی ژنەکەیش بزانی بەوە کە ئەو مالە مـالی ژنـەکـەیە •

وە ئەگەر نە ناوی وەکالەت‌و نە ناوی سەربەخویی‌یان نەبرد ، ئەوە ئەگەر نەیوت ئەم مالە مالی ژنەکەیە تەلاقەکە ئەکەوی بە (مهـر المثـل) لەسەر ئەم بیگانەیە • وە ئەگەر وتی ئەم مالە مالی ژنەکەیە ئەوە تەلاقەکە ئەکەوی بە (رجعي) •

وە ئەگەر باوکی ژنەکە یا کەسیکی‌تر قوبوولی تەلاقی ژنەکـــەی کرد بە مارەیی ژنەکە یا لەسەرئەوە کە میردەکـــەی ئـــازاد ببی لـــە مارەیی‌یەکەی ، یا وتی تەلاقی ژنەکەت بدەو تو ئازادی لە مارەیی‌یەکەی یا لەسەر ئەوە کە تو ئازادیت لە مارەیی‌یەکەی ئـەوە لـە هـەموو ئـەم

صوورەتانەدا تەلاقەکەی ئەکەوی بە (رجعي) وە کابرایش ئازاد نابی لە مارەیی‌یەکە ، لەبەرئەوە کە خوی قوصووری کردووە نەی‌پرسیوە چون بیگانە لەخویەوە ئەتوانی تەصەروف بکا لە مارەیی ژندا • بەلی ئەگەر ئەو بیگانەیە یا باوکی ژنەکە بوو بە ضامنی مارەیی‌یەکە بو میردی‌ژنەکە، مەسەلا وتی‌من ضامنی‌ئەوەم‌کە تو ئازاد ببی‌لەمارەیی‌یەکە،ئەوە تەلاقەکە ئەکەوی بە (مهر المثل) لەسەر ئەم شەخصە ضامنە خوای باوکی ژنەکە بی یا کەسیکی‌تر • هەروەها ئەگەر نەبی بە ضامن بەلام بەلگەیەك ببی لەسەر ئەوە کە مەبەستی لە مارەیی وینەی مارەیی‌یەکەیە ، وەکو ئەوە کە میردی‌ژنەکە ژنەکەی‌حەوالە بکا بوسەرئەم بیگانەیە بوئەوە مارەیی‌یەکەی‌لی وەربگری‌و ژنەکە خاوەن روشد بی یاخود نەفام بی‌و کابرا هەر باوکی ژنەکە لەسەر ویلایەتی ذاتی خوی لەباتی‌ی کچەکەی حەوالە بکا بوسەر ئەم بیگانەیە کە غەیری باوکەکەیە یا هەر باوکەکەی بی • جا لەم‌وەختەدا باوکی ژنەکە ئەبی بە حەوالەکراوو حەوالە لەسەر کراویش ، وە وای‌لی‌دیتەوە کە میردەکە پی‌ی‌وتبی وا حەوالەم کردی لەباتی‌ی کچەکەت بوسەر خوت لەباتی‌ی خوت چونکە خوت قوبوولی خولعەکەت کردووە • ئەوە لەم‌کاتەیشدا ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە بە (مهر المثل) لەسەر ئەم بیگانەیە هەرکەس بی •

هەروەها ئەگەر تەلاقی ژنەکەی دا لەسەرئەوە کە حەقی بەخیوکردن (حضانت)ی مندالەکەی نەمینی ، ئەوە ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە بە (مهر المثل) لەسەر خوی ، بەلام حەقی بەخیوکردنەکەی هەر ئەمینی‌و ئەتوانی کری‌ی شەرعی‌ی خویشی لە میردەکەی وەربگری• هەروەها ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە بە (مهر المثل) ئەگەر بیگانە ، باوکی ژنەکە بی یا یەکیکی‌تر ، بلیت بە میردەکەی تەلاقی ژنەکەت بدە ، وە

لەسەر من بی رازیت بکەم ، ئەویش وەرامی بداتەوە ، وە پیویستە ئـەم بیگانەیە (مهر المثل)ی ژنەکە بدا بەو میردە •

(بزانن) ئەگەر کابرایەك ژنەکەی خولع کرد لەسەرئەوە کە دوو سال شیر بدا بە مندالەکەی ، ئەویش قوبوولی کرد وە لەپیش تەواوبوونی دوو سالەکەدا ژنەکە یا مندالەکە مرد ، ئەوە بەشی ئەو ماوەیە کـــە ماوەتەوە لە دوو سالەکە واجب ئەبی لەسەر ژنەکە بو میردەکەی ، بەلام ئەو بەشە لە (مهر المثل)ی ژنەکەیە نەك لەکریی دایەنیکی وەك ژنەکە خوی ، چونکە ئەو ماوەیە کە ماوەتەوە هەرچەنـد بزانـری چەندیکە ، بەلام چونکە عورفی شەرع لەسەر دوو سالە بو ماوەی شیردان بە مندال ئەوەی ماوەتەوە بە نەزانراو حیساب ئەکریو نـەزانراویش هــەر (مهر المثل)ە خوای هەمووی بی لە سەرەتاوە یـا بەشی خوی بی لـــەم جورە شوینانەدا •

باسی یەكنەکەوتنی ژنو میرد لە خولع یا لە عیوەزی خولعدا

ئەگەر ژنەکە ئیدیعای کرد کەوا خولعی لەگـــەل کراوەو بـــە میردەکەی وت تەلاقت داوم لەسەر ئەوەندەو منیش دەس‌بەجی قوبوولـم کردووە ، وە کابرایش وتی هەر تەلاقم نەداوی یا تەلاقم دای لەســـەر ئەو ئەندازەیە بەلام تو قوبوولت نەکرد ، یا قوبوولت کرد بەلام بەینیـان زور بوو ، وە ژنەکەیش شاهیدی نەبوو لەســەر ئیـدیعـاکەی خوی ، (مع العلم) شاهیدی تەلاقیش هەر ئەبی دوو پیاو بی ، ئەوە لە هـەموو ئەم صوورەتانەدا باوەر بە کابرا ئەکری بە سویند •

هەروەها ئەگەر ژنەکە وتی داوای تەلاقم کرد لیت بە دە دینـــارو

تویش گورج جوابت دامەوە ، کەواتە من (بائنە) بوومەتەوە ، ئەویش وتی هەر جوابم نەداویتەوەو تەلاقم نەکەوتووە ، یا زوری پی‌چوو ئەوجا جوابم دایتەوەو تەلاقم بە (رجعی) کەوتووە ، ئەوە هەر بـاوەر بـە سویندی کابرا ئەکری • وە لە صورەتی یەکەمدا تەلاقی ناکەوی‌و لـە صوورەتی دووهەما تەلاقی ئەکەوی بەلام تەلاقەکـەی (رجعي)یـە • هەروەها ئەگەر ژنەکە وتی داوای تەلاقم لی‌کردی بە دە دینارو گـورج جوابت دامەوەو (بائنە) بوومەتەوە ، وە کـابرایش وتی زور درەنگ قسەم کرد بە جوری کە قسەکەم نەئەبوو بە جواب بو داواکەی تو ، وە تویش جوابت نەدامەوە کەواتە تەلاقم ناکەوی ، لیرەیشدا هەر بـاوەر بە سویندی کابرا ئەکری •

وە ئەگەر کابرا ئیددیعای خولعی کردو ژنەکە ئینکاری کرد ، کابرا وتی تەلاقم داوی لەسەر صـەد دینـارو گورجیش قوبوولت کرد ، وە ژنەکەیش وتی هەر تەلاقت نەداوم یا تەلاقت داوم بەخورایی ، یاخـود زوری پی‌چووە لە بەینی ئیجاب‌و قوبوولەکەدا ، ئەوە ژنەکە لەسـەر ئیعتیرافی کابرا تەلاقی ئەکەوی‌و (بائنە) ئەبیتـەوە ، بـەلام بو عیوەزی خولعەکە ئەگەر کابرا بە شەهادەتی دوو پیاو یا پیاویك‌و دوو ژن یـا بـە شەهادەتی پیاویك لەگەل سویندی خویا مالەکەی ثابت کرد ئەوە مالەکە ئەکەویتە سەر ژنەکە • هەروەها ئەگەر شاهیدی نەبوو ، بەلام ژنەکەیش سویندی‌نەخواردو سویندەکەی رەدکردەوە بوکابراو‌کابرا سویندی‌خوارد • بەلام ئەگەر کابرا شاهیدی نەبوو ، وە ژنەکە سویندی خوارد ئەوە مالەکە ثابت نابی ، وە لەموەختەدا ژنەکە مەسرەف‌و حەقی جیگای دانیشـتن‌و جل‌و بەرگی ئەکەویتە سەر کابرا ، وە ئەگەر بمری کـابـرا میراتی لی وەرناگری ، وە ئەگەر کابرا بمری ژنەکە میراتی لی وەرئەگری •

وە ئەگەر ژن‌و پیاوەکە خویان یا وەکیلیان یـا یەکیکیان خـوی‌و

وەکیلی ئەویان قسەیان یەك نەکەوت لە جینسی عیوەزەکەدا یا لە جوریا یا لە صیفەتیا یا لە وادەی عیوەزیکا کە دواخرابی یا لە ژمارەی تەلاقـدا ، مەسەلا ژنەکە ئەیوت داوای سی تەلاقم لی‌کردووی بە صەد دینـار ، وە تویش جوابت داومەتەوە ، وە کابرایش وتی داوای یەك تەلاقت کردووەو من جوابم داویتەوە ، وە کەسیان شاهیدیان نەبوو ، بـەلام بەرامبـەری یەکیان گرت ، ئەوە پیویستە لەم‌صوورەتانەدا هەردوولایان سویند بخون بە سویندیکی‌وا ئیسباتی ئیدیعاکەی خویان‌و نەفیی ئیدیعاکەی ئەویـانی تیابی ، جا هەردوکیان یا یەکیکیان یا قاضی مارەیی‌یەکە هەل‌ئەوەشینیتەوە ، ئەمجار (مهر المثل) واجب ئەبی هەرچەند زیاتر بی لەو ئەندازەیە کـە کابرا ئەیدا بە ژنەکە •

بەلی لە مەسئەلەی یەك نەکەوتنی قسەیاندا لە ژمارەی تەلاقدا باوەر بە کابرا ئەکری لە ژمارەدا • دەی هەرکاتی پاش سـوینـدی یـەکتری دانەکە سویندی‌تری خوارد لەسەرئەوە کە یەك تەلاقی داوە ئەوە یـەك تەلاقی ئەکەوی • وە ئەگەر کابرا خولعی ژنەکەی کرد لەسەر هەزار ، وە دیاری‌ی نەکرد ئەو هەزارە چی‌یە ، بەلام هەردوکیان یەك جوریـان نیاز کردبوو ، مەسەلا هەردوکیان نیازیان هەزار دینار بوو ئەوە واجب ئەبی لەسەر ژنەکە چونکە شتی لە دلا بی وەکو ئەوە وایە بە دەم وترابی• وە ئەگەر کەسیان نیازی هیچیان نەبوو ئەوە (مهر المثل) ئەکەویتە سەر ژنەکە • وە ئەگەر کابرا وتی مەبەستمان دینـار بووە ، ژنـەکـە وتی مەبەستمان پەنجایی بووە ، ئەوە بینا لەسەر ئەوە کە ئەوەی لـە دلا بی وەك بە دەم وترابی وایە ، ئەبی بە جیایی لە عیوەزدا ، وە پیویسـتە هەردوولایان سویند بخون وەکو زوو بەیانمان کرد ، ئەمجار (مهر المثل) ثابت ئەبی •

وە ئەگەر نیازیان جیا بوو مەسەلا کابرا وتی مەبەستم هەزار دینار

بووه ، وه ژنه‌که‌یش وتی مه‌به‌ستم هه‌زار په‌نجـــایی بووه ، ئـه‌وه پینج ئیحتیمال هه‌ڵئه‌گری • یه‌که‌م : هه‌ردوکیان (متصادق) بن واته بکه‌ونه یه‌ك له‌سه‌ر نیازه‌که‌یان ، مه‌سه‌لا کابرا بلی من نیازم دینار بووه ، وه تویش راست ئه‌که‌ی که نیازت په‌نجایی بووه، وه ژنه‌که‌یش بلی من نیازم په‌نجایی بووه‌و تویش راست ئه‌که‌ی که ئه‌ڵی‌ی نیازت دینار بووه ، ئه‌وه له‌م‌حاله‌دا ته‌لاقه‌که ناکه‌وی •

دووه‌م : که‌سیان نه باوه‌ر به‌ویان بکاو نه به‌درویدا بخاته‌وه ، لــه‌م صووره‌ته‌یشدا به بی سویندی یه‌کتری دان ژنه‌که (بائنه) ئه‌بیته‌وه بـــه (مهر المثل) • سیهه‌م : ئه‌وه‌یه هه‌ردوکیان یه‌کتری به درودا بخه‌نه‌وه • مه‌سه‌لا کابرا ئه‌ڵیت من نیازم دینار بووه‌و تویش نیازت هه‌ر دینار بووه‌و به‌درو ئه‌لییت نیازم په‌نجایی بووه ، وه ژنه‌که ئه‌ڵیت من نیازم په‌نجـــایی بووه‌و تویش هه‌ر نیازت په‌نجایی بووه‌و به‌درو ئه‌لییت نیازم دینار بووه • له‌م صووره‌ته‌یشدا (مهر المثل) ئه‌که‌ویته سه‌ر ژنه‌که ، به‌لام لـــه‌پاش سویند خواردنی هه‌ردولایان بو یه‌کتری ، له‌به‌رئه‌وه که هاوده‌نگن له‌سه‌ر دامه‌زرانی خولعه‌که‌و جیابوونه‌وه‌یان له‌یه‌کتری ، وه‌کو (رشـــــیدی) فه‌رموویه‌تی ، وه عیوه‌زیش له‌سه‌ر نیازی هه‌رکامیـــان جیایه له عیــوه‌ز له‌سه‌ر نیازی ئه‌ویان •

چواره‌م : کابرا باوه‌ر ئه‌کا به ژنه‌که ، به‌لام ژنه‌که باوه‌ر ناکا بـــه کابرا • مه‌سه‌لا کابرا ئه‌ڵیت من نیازم دینار بووه‌و تویش راست ئه‌که‌ی که ئه‌ڵی‌ی نیازم په‌نجایی بووه ، ژنه‌که‌یش ئه‌ڵیت من نیازم په‌نجایی بووه‌و تو درو ئه‌که‌ی که ئه‌ڵی‌ی نیازم دینار بووه • له‌م‌حاله‌دا ژنه‌که (بائنــه) ئه‌بیته‌وه به ظاهیر له‌به‌رئه‌وه که صیغه‌ی خولعه‌که ریکه ، به‌لام کابرا مالی ناکه‌ویته سه‌ر ژنه‌که چونکه له‌سه‌ر به‌یانی خوی ئینکاری جیابوونه‌وه‌کــه ئه‌کا • مه‌گه‌ر ژنه‌که په‌شیمان ببیته‌وه بلی من نیازم دینـــار بووه‌و تویش

راست ئەکەی کە ئەلییت نیازم دینار بووە ، ئەوجارە عەینی دینـــارەکان ئەکەویتە سەر ژنەکە •

پینجەم : ژنەکە باوەر ئەکا بە کابرا ، بەلام کابرا باوەر ناکا بـــە ژنەکە • مەسەلا ژنەکە ئەلّیت من نیازم پەنجایی بووەو تویش راســـت ئەکەی کە ئەلییت نیازم دینار بووە • کابرایش ئەلی من نیازم دینار بووەو تو درو ئەکەیت کە ئەلییت نیازم پەنجایی بووە • لەمحالەیشدا هــــەر ژنەکە (بائنە) ئەبیتەوە چونکە بە ظاهیر صیغەی خولعـــەکـــە دامەزراو بووە ، بەلام مال ناکەویتە سەر ژنەکە لەبەرئەوە کە ژنەکە ئینـــکاری جیابوونەوە ئەکا ، مەگەر کابرا لیرەدا پەشیمان ببیتەوەو بلیت من نیـــازم پەنجایی بووەو تویش راست ئەکەی هەر نیازت پـەنجایی بووە ، ئـەوە عەینی پەنجایی‌یەکان ئەکەونە سەر ژنەکە •

(بزانن) یەكنەکەوتنی پیاوو ژن لە نیازدا هەر ئەوە نی‌یە وەکـو ئەم صوورەتە شتیکی (مطلق) بی وەکو (هەزار) وە خیلافیان لەوەدا بی کە مەبەستیان لە هەزارەکە چی بووە ، بەلکو صوورەتی‌تری زورە • مەسەلا وەکو ئەوە کابرا ژنەکەی تەلاق بدا لەسەر صەد دیناروو ژنەکـە قوبوولی بکا دەس بەجی ، وە لەپاش ئەوە بلیت بە خوا من پەنجا دینـارم گوی لی‌بووەو هەر پەنجا دینارم قوبوول کردووە • ئەم حالەتەیش ئـەو صوورەتانەی تیا تی‌ئەپەری کە باسمان کردن •

(بیداربن) ضەبط کردنی باسی خولع بەمجورەیە : تـــەلاق یـــا (بائن)ە بە عەینی مالی ناوبراو ئەگەر صیغەکەو عیوەزەکـە هەردوکیـان ساغ بن ، یا (بائن)ە بە (مهر المثل) ئەگەر هەر عیوەزەکە ناســـاغو دانەمەزراو بی ، یا بە (رجعي) ئەکەوی ئەگەر صیغەکە ناســـاغ بی‌و کابرایش خولعەکەی بە تەنجیز کردبی ، یا هەر تەلاقەکە ناکەوی ئەگەر بەسرابی بە شتیکەوەو ئەوشتە نەهاتیتەجی •

ضەبط کردنی باسی تەلاقیش بەمجورەیە : هەر تـەلاقی سی بـەسی بکەوی ئەوە (بائن)ی یەکەم پلەیەو بە بی مارە بەجاش (تحليل) ژنەکە حەلال نابیتەوە بو میردەکەی • وە ئەگەر کەمتر بی لەسی تەلاقـە ئـەوە ئەگەر لەپیش چوونەلادا بی (مطلقا) (بائن)ەو پیویستە ژنەکـە بـە عەقدیکی تازە مارە بکریتەوە لە کابرا ، وە ئەگەر لەپاش چوونەلا بـوو ئەگەر لە بەرابەری عیوەزەوە تەلاقی دابی ئەوەیش هـەر (بـائن)ەو پیویستە بە عەقدی تازە ، وە ئەگەر بە بیعیوەز بی ئەوە (رجعي)یـەو تـا (عدە)ی ژنەکە تەواو ئەبی کابرا سەربەخو ئەبی ئەتوانی بیهینیتەوە ژیر عیصمەتی خوی ••

باسی تـەلاق

تەلاق لەشەرعا بریتییە لە کردنەوەی گریی نیکاحو ژنو میردی بەو لەفظانەی لەمەولا باسیان ئەکەین • تەلاق یا واجبە وەکـو تەلاقی کەسی کە سویندی خواردبی نەرواتە لای ژنەکەی لەماوەیەکدا کە زیاتر بی لە چوار مانگ بەوشەرتە لە سویندەکەی پەشیمان نەبیتەوە ، یا حەرامە وەکو تەلاقی ژنی کە لە حەیزا بیو عیوەزیش نەدا بە میردەکەی بەرابەر بە تەلاقەکە ، یا سوننەتە وەکو تەلاقی ژنی کـە کابرا نەتوانی بیژیینیو ژنەکەیش چاوپوشی نەکا لە کـەمو کووریی گوزەرانەکـەی ، یـا مەکرووهە وەکو تەلاقی ژنی کە خالی بی لە ئەسبابی حوکمەکانی پیشوو ، یا مەباحە وەکو تەلاقی ژنی کە کابرا زور ئارەزووی لی نەبیو لەزەتی لی وەرنەگریو نەفسیشی مەجالی نەدا بە بیلەزەت لی وەرگرتن رایبگری •

تەلاق لەسەر مەعنای شەرع تیکەلە لەبەینی دوو مەعنادا • یەکەم : بەرەللا بوون لە عیصمەتی میرد ، وە ئەمە صیفەتی ژنە • دووەم : بەرەللا کردنی ژنەکەیە کە ئەمە صیفەتی پیاوە • جا ئەگەر تەلاق بـەسرا بـە

ژنەکەوەو کابرا وتی تەلاقت کەوتبی ئەوە لەسەر مەعنای یەکەمە ، وە ئەگەر بەستی بەخویەوەو وتی تەلاقم کەوتبی ئەوە لەسەر مەعنای دووهەمە، وە لەسەر هەردوو وەزعەکە صەریحەو تەلاقی پی‌ئەکەوی •

روکنەکانی تەلاق پینجن ، میرد ، نیاز ، صیغە ، شوین ، ویلایەت بەسەر شوینەکەدا • شەرتی میرد بوئەوەی قسەی بڕواو تەلاقەکەی رەوا بی ئەوەتە تەکلیفی لەسەر بی واتە بالغو عاقلو زانا بی‌و بە عەمدی تەلاقەکە بدا واتە نیازی تەلاقی هەبی ، وە بە ئارەزووی خوی تەلاق بدا • کەواتە تەلاق بە تەنجیز یا بە تەعلیق دانامەزری لە نابالغو شیتو بی هوش‌و سەرخوشەوە ، وە لە کەسیکەوە کە مەعنای ئەو لەفظە نەزانی کە تەلاقەکەی پی‌ئەکەوی ، وە لەلاینی کەسیکەوە بە زورو بە بی‌ئارەزووی خوی تەلاقی ژنەکەی پی بدری ، وە لە کەسیکەوە کە زمانی هەلکەوی •

باسی تەلاقی مندالو شیتو سەرخوش

ئەگەر کەسیك ئیدیعای کرد کەوا لەو وەختەدا کە ژنەکەی تەلاق داوە مندال بووە ، ئەوە باوەری پی‌ئەکری بە سویند مادام قسەکەی ری‌ی تی‌بچی • هەروەها ئەگەر بلی لەوکاتەدا نووستوو بووەو بە دەم خەوەوە ئەو لەفظەی بە دەما هاتووە ، یاخود شیت بووەو شیتی‌یەکەشی خەلك پی‌ی بزانن ، یاخود نەخوشی‌یەکی‌وای بووە کە هوشی بەخویەوە نەبوە وەکو پەلەکەمدار یا گرانەتی‌دار ، مادەم دەلیلی لەسەر بوونی ئەو نەخوشی‌یەی هەبی ، بەلام بە بی‌دەلیل لی‌ی قوبوول ناکری بەئاشکرا ، وە لە نهینی‌یشدا حەوالەی ئایینی خوی‌و خوی‌و خوای ئەکری ، وە دروست نی‌یە بو کەسیك کە باوەر بە ئیدیعاکەی بکا شەهادەت بدا لەسەر تەلاقەکەی • هەروەها باوەر بە سویندی کەسیك ئەکری کە ئیدیعای ئەوە بکا کە سەرخوش بووە بەجوریکی‌وا کە خوی دەستی

لەسەر خوشی یەکەیدا نەبوە وەکو ئەوە کە ئیسبات ببی کەسیك پیالەیەك شەرابی داوەتی بە ناوی ئاو یا دەرمانەوەو پیی سەرخوش بووە • بەلام کەسیك لەخویەوە شەرابی خواردبیتەوەو سەرخوش بووبیو تەلاقی بەدەما هاتبی ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی بە نیازی لومەو سەرزەنشت کردن تا نەکا جاریکیتر شەراب بخواتەوە • بەلام رقهەستان لە مەذهەبی ئیمەدا نابی بە مانیعی کەوتنی تەلاق هەرچەند زوریش رقی هەستابی •

باسی پیویستیی نیاز

تەلاق ناکەوی بە لەفظی کەسی کە زمانی هەلکەوی ، یاخود لەفظی تەلاقەکە بو تەلاقدانی ژنەکەی بەکار نەهینی ، بەورەنگە قسەی کەسیك بگیریتەوە ، یاخود مەلا بیو کەسیك فیر بکات • بەلی ئەگەر لەپیش وتنی لەفظەکەی ئیددیعای کردکەوا زمانیهەلکەوتووە ئەوە بەئاشکرا لیی قوبوول ناکری مادەم قەرینەیەکی لەگەل نەبی ، بەلام حەوالەی خویو خوای خوی ئەکری ، وە دروستە بو ژنەکەی ئەگەر باوەری پیبکا بچیتەوە لای • قەرینە وەکو ئەوە کابرا بلی بە ژنەکەی (تو حەرامی لەسەر من) وە بەهوی ئەم لەفظەوە وابزانی تەلاقی کەوتووە ، ئەمجا بەشیوەی خەبەردان بلی ژنەکەمم تەلاقداوەو مەبەستی ئەوە نەبی بەولەفظە تەلاقی بدا ، بەلکو مەبەستی گیرانەوەی قسە رابوردووەکەی بی ، ئەوە تەلاقی ناکەوی • بەلام ئەگەر مەبەستی تەلاقدانیکی تازە بی ئەوە تەلاقی ئەکەوی • بەلی ئەگەر مەبەستەکەی لەسەر ئەم ئەساسە بوو کە وایئەزانی بە قسە پیشووەکەی تەلاقی کەوتووەو ئیتر هەرچەند لەفظی تەلاقی بەدەما بیت تەلاقی ناکەوی ، ئەوە لە کەوتنی ئەم تەلاقەدا لە راستیدا ، قسەی زانایان جیاجیایەو هەندیکیان فەرموویانە تەلاقی ناکەوی •

هەروەها ئەگەر ژنەکە لە شـوێنێکی تاریکا بوو ، وە مێردەکـەی نەیناسی‌یەوە ، یا لەرووناکیدا قسەی لەگەل ئەکرد بەلام بە ژنێکی بێگانەی ئەزانی چونکە باوکی بە مندالی لێی مارە کردبوو ، یا قسەی لـەگـەل کۆمەلە ژنێك ئەکردو ژنەکەی خۆیشی لەناویانا بوو وە پێی‌نەزانی‌و وتی تەلاقتان کەوتبێ ، ئەوە هەرچەند بەئاشـکرا تـەلاقی ئـەکـەوێ بـەلام لەراستیدا تەلاقی ناکەوێ •

زانینی مەعنای لەفظی تەلاق پێویستە

ئەگەر کەسێك لەفظی تەلاقی بەدەما هات‌و مەعنـاکەی نـەئـەزانی تەلاقی ناکەوێ هەرچەند نیازیشی کەوتنی تەلاقەکە بێ، چونکە نیازکردنی شتی نەزانراو گوێی نادرێتی‌و ئیعتیباری نی‌یە • بەلێ ئەگەر لەپاش بەدەما هاتنی لەفظەکە وتی مەعنای ئەو لەفظەم نـەزانیـوە ، ئـەوە ئەگـەر نەخوێندەوارێکی دوور لە خوێندەوارانی دین بێ ، یاخود لەفظەکە لـە زمانی خۆیدا نەبێ‌و لەناو خەلکیشا مەشهوورو بلاو نەبێ بۆ مـەعنـای تەلاقدان ئەوە باوەری پێ‌ئەکرێ بە سوێند ، ئەگینا بەئاشکرا لێی قوبوول ناکرێ‌و حەوالەی خۆی‌و خوا ئەکرێ ، یەعنی لە قاضی بەولاوە کـەس حەقی نی‌یە بەسەریەوە ، وە ژنەکەیشی مادەم باوەری پێ بکا دروسـتە لای بمێنێتەوە •

ئەگەر کەسێك بە گالتە بە ژنەکەی وت تەلاقت کەوتبێ ، یەعنی هەر نیازی بەکارهێنانی لەفظەکە بێ‌و مەعنای مەبەسـت نەبێ ئەوە تـەلاقی ئەکەوێ • هەروەها لە هەموو موعامەلەیەکی تریشدا •

(بیداربن) لە هەموو وەختێکدا نیاز کردنی لەفظو مەعنا پێویستە ئیتر لەفظەکە صەریح بێ یا کینایە بێ ، بەلام لە کینایەدا وەکو نیـاز کردنی

لەفظو مەعنا پیویستە ، نیاز کردنی بەکارهینانی ئەو لەفظەیش بو تەلاق کەوتنی ژنەکە پیویستە •

باسی تەلاقی کەسیکی زور لی‌کراو

هەرکەس زوری لی‌کرا بوئەوەی ژنەکەی تەلاق بداو تەلاقی دا ئەوە تەلاقەکەی ناکەوی بە چەند شەرت • یەکەم : زور کردنەکە بە ناحەق بی ، ئەگینا ئەگەر لەسەر حەق بی وەکو ئەوە کە کابرایەك پیی بلی ژنەکەت تەلاق بدە ئەگینا ئەتکوژم لە خوینی باوکماو ئەویش تەلاقی بدا ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی •

دووەم : زوردارەکە بیترسینی کە شتیکی‌وای بەسەرا دینی کە ئینسانی عاقل تەلاق‌دانی ژنەکەی پی باشتر بی لەو کارەساتە وەکو ترساندنی بە کوشتنی خوی یا باوکی یا ئەولادی یا برای یا برادەری یا خزمی یا خزمەتکاری یا بە بریندار کردنیان ، یا بە ئازار دان‌و لیدانیان هەرچەند بە شەقازلەیەك بی لەناو خەلکا بو پیاویکی خاوەن پایەو ری‌و شوین ، یا بە حەپس کردنی یا بە هەلساندنی لە مەجلیسی پیاو ماقوولانا ، یا بە فەوتاندنی مالیکی‌وای کە بەنیسبەت خویەوە ئەهمیەتی هەبی •

سیهەم : ئەوەیە ترساندنەکەی بە شتیکی‌وا بی کە ئیستا لەگەلی بکا ، نەك بلی ئەگەر تەلاقی نەدەی سبەی واو وات لی‌ئەکەم •
چوارەم : ئەوەیە کابرای زوردار بتوانی ئەو ئیشە خراپەی لەگەل بکا •
پینجەم : ئەوەیە کابرای زور لی‌کراو نەتوانی خوی رزگار بکا لە دەستی ئەوکەسە بە راکردن یا بە پەنا بردن بو شوینیك ، یا بەهوی دەسەلاتەوە•
شەشەم : ئەوەیە باوەری وابی ئەگەر تەلاقی ژنەکەی نەدا زوردارەکە ئەو ئیشەی بەسەرا دینی • حەوتەم : ئەوەیە کابرا هیچ ئەندازە ئارەزوو.ەکی نەبی لە تەلاق‌دانی ژنەکەی‌و هیچ بەلگەیەك نەبی لەسەر شتی‌وا •

ئەگەر تەلاق‌دانەکەی نیشانەی ئەوەی تیا بوو کە کابرای تەلاق‌دەر خویشی شتیکی بەدەستە ، وەکو ئەوە کە زوری لی‌بکەن بە سی تـەلاقـە تەلاقی‌بدا کەچی ئەو بەیەك تەلاق تەلاقی‌بدا،یا زوری لی‌بکەن بەصەراحەت تەلاقی بدا کەچی ئەو بە کینایە تەلاقی بدا ، یا بە تەعلیق تەلاقی بدا کەچی ئەو بە تەنجیز تەلاقی بدا ، یا لەفظیکی تایبەتی بەکـاربینی کەچی ئـەو لەفظیکی‌تر بەکاربینی ، ئەوە لەم‌حالەتانەدا تەلاقی ئەکەوی •

وە مادەم شەرتی زورداری هاتەجی پیویست نی‌یە ئەم کەســـــە (توریە) بکا یەعنی لەفظیکی‌وا بەکاربینی دوو مەعنای بی‌و ئەو مەعنایانە بگریتە دل کە زیان بە تەلاقەکەی ناگەیەنن • ئەوەندە هەیە پیویستە کابرا لە دلی خویا مەبەستی تەلاق‌دان‌و تەلاق کەوتنی ژنەکەی نەبی •

زورلی‌کردن بو کەسیك نابی بەهوی تەلاق‌کەوتن کە زور لە خوی بکری تەلاقی ژنەکەی بدا ، ئەگینا ئەگەر زورداریك یەکیکی بە زور کرد بە وەکیل کە تەلاقی ژنەکەی ئەو بداو وەکیلەکەیش تـەلاقی دا ، ئـەوە تەلاقی ئەکەوی چونکە ئەم وەزعە نیشانەی ئەوەیە کابرا خوی مەیـــلو ئارەزووی هەیە لە تەلاق‌دانی ژنەکەی •

(بزانن) زور لی‌کردن تەنها ئەوە نی‌یە کەسیك زور لە کەسیك بکا وەکو باسمان کرد ، بەلکو ئەگەر وەزعیکی‌وا هاتە پیشەوە کە ئیشیك بە شەرع مەحال بوو بکری یا بە عەقـل مەحـال بوو بکری ، ئـەوەیش نایەلی تەلاق بکەوی بەوشەرتە کابرا بەتایبەتی ئەو وەزعە نـەخـاتـە پشت‌گوی • کەواتە ئەگەر کەسیك تەلاقی خوارد قەرزی فلان‌کـــەس نادەمەوە ، یاخود ئیمرو قومار ئەکەم ، وە حاکمی شەرع ئـاگـادار بـوو لی‌ی ، وە بە زور قەرزەکەی پی‌دایەوە ، یا مەنعی قوماری لی‌کرد ئـەوە تەلاقی ناکەوی • وە ئەگەر کەسیك تەلاقی خوارد لە ژنەکەی کە ئـەبی

تویژی ئەم نیوەرویە بکەی ، کەچی ژنەکەی لە ئەوەلی نیوەرودا کەوتە حەیزەوە ئەوە تەلاقی ناکەوی چونکە بە شەرعمەحالە یەعنی حەرامە قەرزەکە نەداتەوە یا قومار بکا ، یا ئەو ژنە نویژ بکا تا پاك ئەبیتەوە لە حەیز •

وە ئەگەر کەسیك تەلاقی خوارد کەوا لە سەری فلان مانگا قەرزی فلانکەس ئەداتەوە یا قەرزەکەی لە فلانکەس ئەسینیتەوە ، کەچی لەوکاتەدا خوی یا ئەو کابرا لاتکەوتن ئەوە تەلاقی ناکەوی • یاخود تەلاقی خوارد لە فلان سەعاتا ئەو نانە ئەخوم ، وە لەپیش ئەوەدا کە مەجالی خواردنی نانەکەی ببی نانەکە فەوتا ئەوە تەلاقی ناکەوی •

یا کەسیك وایئەزانی قەرزارەکەی دەولەمەندەو تەلاقی خوارد لیی جیا نابیتەوە تا قەرزەکەی لیئەسینیتەوە ، کەچی کابرا لات بوو ، یا دەولەمەند بوو بەلام خوی شاردەوە یا رای کرد یا زورداریك پەیدا بوو ، وە لە ترسی ئەو نەیتوانی داوای قەرزەکەی لی بکاتەوە ، ئەوە تەلاقی ناکەوی •

وە ئەگەر کەسیك تەلاقی خوارد وتی شوانیی ئەو دییە ناکەم ، یا جووتیاری یا سەپانی ناکەم بو فلانکەس یا جلی بو نادرووم ، یا خانووی بو دروست ناکەم ، وە ئەو شوینە زورداریکی تیابوو ئەو شتانەی بە زور پیکرد ئەوە تەلاقی ناکەوی • یاخود تەلاقی خوارد لەو دییە بار ناکەم کەچی بە زور دەریانکرد یاخود بارانو لافاو شوینەکەی ویران کرد و ئەویش ناچار بوو باری کرد ئەوە تەلاقی ناکەوی •

بنچینەی ئەمانە ئەوەیە هەر کرداریك کە (معلق علیە) بی بو کەوتنی تەلاق ئەبی ئەو کردارە ئیختیاریو بەئارەزوو بی ، وە ئیشی بە زور بکری سوودی نییەو بیئیعتیبارەو نابی بەهوی کەوتنی تەلاقەکە خوای ئەو زورکردنە لەسەر بەتال بی یا لەسەر حەق •

ئەگەر کەسی بلی بوچی زورکردن بە حەق لەسەر تەلاق تەلاقی پی ئەکەوی ، کەچی ئیشی(معلق‌علیە) ئەگەر بە زور بی‌کەلکی نی‌یە هەرچەند زورەکەیش لەسەر حەق‌بی،ئەلیین فەرق‌زورە لەبەینی‌ئەم دوو مەسئەلەیەدا. لەویادا زور لەسەر تەلاقەکەیە ، جا ئەگەر بە حەق بی ئیعتیباری پی‌ئەکری ، بەلام لیرەدا زور لەسەر ئەو ئیشەیە کە بووە بە (معلق علیە) ، وە لە عورفی عامدا کرداریك کە بە ئارەزووی ئینسان خوی نەبی ئیعتیباری نی‌یە هەرچەند زورکردن لەسەر ئیشەکەیش حەق بی • بویە ئەگەر کابرا بەتایبەتی تەلاقی خوارد وتی ئەو ئیشە ناکەم چە بە زورو چە بە ئارەزوو ، یا ئەبی ئەو ئیشە بکەی چە حەلال بی‌و چە حەرام ، ئەوە بە هەر جوریك بی بە موخالەفەی سویندەکەی تەلاقی ئەکەوی •

(بزانن) لەم مەسئەلەی زورەدا کە زوردار زور بکا بو ئیشیکی دنیایی ، ئەوە هیچ سوودی نی‌یە کەسیك بە ئارەزووی خوی بروا داوینی زورداریك بگری بلی زورم لی بکە فلانە ئیش بکەم یا نەیکەم ، چونکە مادەم ئەو زوردارە لەسەر ئارەزووی کابرا بروا ئەوە لەراستیدا زوری لی نەکردووەو ئەم جورە زورە بە ساختە دائەنری • بەلام لە زوری شەرعدا هەرچون بی سوودی هەیە چونکە حوکمی شەرع بە ئارەزووی کەس ناگوری‌و هەل‌ناسووری‌و ئوسوولی تایبەتی‌ی خوی هەیە •

کەوابی ئەگەر کەسیك تەلاقی خوارد وتی قسە لەگەل باوکمدا یا لەگەل فلان موسولمانا ناکەم‌و خەبەری دا بە قازی ئەویش زوری لی‌کرد کە قسە بکاو ئەمیش قسەی کرد تەلاقەکەی ناکەوی‌و پیویست نی‌یە قازی دەسەلاتی زور لی‌کردنەکەی ببی ، وە تەنها ئەوەندە بەسە کە شەرع فەرمان بدا • بەلی ئەم زورە ئەوەندە بەسوودە کە کابرا جاریك قسە لەگەل ئەوکەسەدا بکا کە سویندی خواردووە قسەی لەگەلدا نەکا ، ئیتر بو جاری دووەم مەسەلا پیویستە قازی فەرمانیکی تازەی بو دەرکا ، مەگەر

لەحالیکا کە قازی زوردار بیو بتوانی کابرا بترسینی ئەوە بە یەك فەرمان بو ماوەیەك کە خوی بەیانی ئەکا قەناعەت ئەکری •

(بزانن) فەرمانداری شەرعی تەنها لەسەر کردنی واجب و نەکردنی حەرام حەقی زور کردنی هەیە ، ئیتر لە شتی مەکرووە یا سوننەت یـا مەباحدا حەقی زورکردنی نییە • بەلام زورداریك کە دەسەلاتی هەبی لە هەموو شتیکا فەرمانرەوایە ، وە ئەتوانی لە هەر شتیکدا زور بکا چونکە ئەو نەبەسراوە بە شەرعەوە •

کەوابوو ئەگەر کەسیك باری کرد لە شـــوینیك‌و تـەلاقی خوارد نەگەریتەوە بو ئـەو شـــوینەو ، زورداریکیش نەبوو زوری لی بکاو ، قازییش لەویادا دەسەلاتی زوری نەبوو ، چارەی ئەو کابرا هەر ئەوەیە بە نەذری شەرعی نەذری بکا لەسەر خوی کە ببی بە دراوسیی پیاویکی چاك لەو دییەدا ، وە ئەم نەذرە دائەمەزری چونکە هەر نەذریك کـــە چاکەو حەسەناتی تیابی ئیعتیباری هەیەو دراوسییـەتیی پیـــاوچـاکـان سوننەتە • جا کاتی کە نەذرەکەی کرد واجب ئەبی لەسەری بڕواتـەوە بو ئەو دییە کە باری لی کردووە • لەمصوورەتەدا قازی ئەتوانی زوری لیبکا کە نەذرەکەی بەجیبینیو مالی بەریتەوە بو ئەو دییە • ئـەگـەر قازی لە ولاتەکەدا نەبوو یا گویی نەئەدا بەمجورە شتانە،ئەوە ئەوکەسەکە سویندەکەی خواردووەو ئەوکەسەکە سویندەکە پەیوەندی بەوەوە هەیە بە هەردوکیان ئەتوانن پیاویکی دادپەروەر بکەن بە حەکەم تا حوکم بکا لـە کابرای تەلاق خور ئەو ئیشە بکا کە وتوویەتی نایکا •

(بیداری) لە زوری زوردارا پیویستە زورەکەی لەسەر یەك شت بیو مەجالی هەلبژاردنی یەکی لە دوو شت یا لە چەند شت نەدا بە کابرا ، مەسەلا نەلیت یا ئەبی ئەو شتەم پیبلییت یـا تەلاق بخوی کە ئـاگـات لی

نی‌یە • کەوابێ ئەگەر زوردار پیاوێکی گرت‌و پێ‌ی‌وت ئەبێ یا راستم پێ‌بلێیت ئەو بارە قاچاخی‌یە لەکوێ‌یە یا تەلاقم بو بخەی کە ئـاگـات لێ نی‌یە ، ئەویش تەلاقی خوارد کە ئاگای لێ نی‌یەو لە راستی‌یشدا ئاگای لێ بوو ، ئەوە تەلاقی ئەکەوێ چونکە زوردارەکە دوو رێگەی بو داناوە هەرچەند لەکاتی ناوبردنی مالەکەیشدا کابرای خاوەن‌مال زیانی پێ بگاو ئەم خەبەردەرەیش تاوانبار ببێ • بەلێ (توریە) بو ئەم صوورەتە کەلکی هەیەو مەنعی زیان پێ‌گەیشتنی کابرای خاوەن‌مال‌و کەوتنی تەلاقەکـەی خویشی ئەکا مادەم ئەو زوردارە بەشیوەیەکی ناشەرعی ئەم داوایە بکا •

وە ئەگەر چەتە کەسیکیان گرت‌و وتیان بەرەللات ناکەین تا سویند نەخوی یا تەلاق نەخوی کە باسمان نەکەی ، ئەویش سویند یا تـــەلاقی خوارد کە باسیان ناکاو پاش بەرەللا بوون باسی کردن ئەوە سویندەکەی یا تەلاقەکەی ناکەوێ چونکە ئەو کردارە کە لە بەرابەری تەلاقەکەیەوەیە وەك ئەو ئیشە خراپەیە کە پێ‌ی‌ترسینراوە وەکو بەرەللا نەکردنەکەی بێ•

(بزانن) زور لێ‌کردن لەسەر دوو بەشە • زور لێ‌کردن بە بەتال‌و زور لێ‌کردن بە حەق • زور لێ‌کردن بە حەق دروستەو هەر تەصەروفیکی لیوە پەیدا ببێ رەوایە • زور لێ‌کردن بە بەتالیش لەسەر هەر کرداریك بێ لەکردارەکانی ئینسانی کە تەکلیفی لەسەر بێ چ رەفتار بێ‌و چ گوفتار بێ ، وە چ کردن بێ‌و چ نەکردن ، ئەوە لە هەر بابەتیکەوە بێ لەشەرعدا وەکو نەبوون وایە • کەواتە بە زور دروست نی‌یە نە فروشـــتن‌و نـــە بەکری‌دان‌و نە رەهن کردن‌و نە وەقف کردن‌و نە نەذرو بەخشین‌و نـە مارەکردن‌و نە تەلاق‌دان‌و نە غەیری ئەمانە • بەلێ هەر رەفتارو گوفتاریك کە ببێ بەهوی زیانی نەفسی یا ناموسی یا دارایی بو غەیری ئەوکەســە ئەوە بە قەطعی کابرا نابێ بیکا ، وە ئەگەر بیکا بەپێ‌ی شەرع تاوانبـــار ئەبێ • بەلێ زور لێ‌کردن لەسەر هەرشتێ کە لەو خوصووصەوە مەبەست نەبێ کە کرداری ئینسانی تەکلیف لێ‌کراوە ، ئەوە ئیعتیباری هـــەیـــە

لەشەرعداو حوکمی لەسەر دائەمەزری • مەسەلا لەو خوصووصەوە تەماشای ئەو ئیشە بکری کە سەبەبە یا مەرجە بو شتیك یا مانیعە لە شتیك، وەکو چوونەلای ئافرەت بە شوبهە کە سەبەبە بو زاواو خەزووریو مانیعی نیکاحە بو هەندیکەس ، یاوەکو شیر پیدان کە ئەبی بە مانیعی نیکاحو سەبەبی حەرام بوون بەپیی ئەسوولی خوی ، یا وەکو پیس‌بوونی جلو بەرگ کە ریگای نویژ ئەگری ، یا دەس‌نویژ شکاندن کە ئەویش ریگای نویژ ئەگری • ئەمانە هەروەکو چون ئەگەر بە ئارەزووی ئینسان خوی بن بەکاردین بە زوریش بن هەمان حوکمیان هەیە •

دەلیل لەسەر ئەمە کە لە وینەی ئەمانەدا تەماشای ئەوە ناکری کە کرداری ئینسانی تەکلیف لیکراون ئەوەیە ژنیك بەخوی نەزانی تا مندالیك شیرەکەی ئەمژی یا پیاویك ئاگای لە خوی نەبی ژنیك بە شوبهە ئالەتەکەی بخاتە خویەوە ، یا یەکیك ئاگای لە خوی نەبی جلەکەی پیس ببی یا دەس‌نویژی بشکی ، عەینی حوکمی کاتی ئیختیاریان تیا دیتەجی ، بەلام هەر کرداریك کە (معلق علیه) بی واجبە بە ئیختیار بکری مەگەر کابرا خوی بەتایبەتی بەصوورەتیکی تیکرایی ئیعتیباری بکا •

(بزانن) لە بەشی زور لیکردنی شەرعیدا هەر ئیشی کە دەخلی ئیختیارو ئارەزووی تیا نەبی وەکو حەیزی ژنو لاتکەوتنی قەرزار حوکمی حاکمی شەرع پیویست نییە تیایا ، بەلکو لەوئیشانەدا پیویستە کە لە مەجالی ئیختیاردا بن وەکو قسە نەکردن لەگەل کەسیکدا مەسەلا •

باسی صیغەی تەلاق

صیغەی تەلاق لەسەر دوو بەشە • یەکەم صەریحو بیپیچو پەنایە کە ئەوەیە مەعنا ظاهیرەکەی غەیری تەلاق هیچیتر نەگەیەنی وەکو ئەو لەفظانە کە لە قورئانی پیروزا هاتوون وەکو (طلاق)و (فراق)و (سراح)و

مەعنای ئەم لەفظانە لەناو غەیری عەرەبدا کە کراون بە تەرجەمە بویـــان وەکو (تەلاقت کەوتبی ، تەلاقم کەوتبی ، تەلاقم دای ، تەلاقم خســتی ، تەلاقت نەمینی) لەکوردیدا • بەلی تەرجەمەی کوردیی (فراق) کـــە (جیا کردنەوە) یا (جیا بوونەوە)یە ، وە تەرجــەمـــەیی کوردیی (سراح) کە (بەرەللا کردن) یا (بەرەللا بوون)ە بە صەریح دانانرین چونکە وەك تەرجەمەی تەلاق مەشهوورو بلاو نین •

لە بەشی صەریحدا نیازی لەفظو نیازی بەکارهینانی لەفظەکە لـــە مەعنای تەلاقدا پیویستن ، ئیتر پیویست نی‌یە نیازی ئەوەیشی پی‌بکا کـــە تەلاقەکەی پی‌بکەوی چونکە مادەم لەفظو مەعناکەیان مەبەســـت بوون تەلاق پی‌کەوتنیان شتیکی طەبیعی‌یەو پیویستیەتی • لەبەرئەوە کـــە بـــە بەکارهینانی ساغو دروست ئەم لەفظە صەریحانە هەر بو تەلاق خســتن بەکار ئەهینرین •

لەفظی (تەلاقم کەوتبی) ئەگەر لە مەیدانی سویند خواردنا نـــەبی ئەوە بە تەنها خوی دەس‌بەجی تەلاقی پی ئەکەوی • وە ئەگەر لە مەیدانی سویند خواردنا بی بەورەنگە کە لە بەکارهینانا بیبەستی بە شتیکەوە کـــە سویندی لەسەر بخوری وەکو ئەوە کە بلیت تەلاقم کەوتبی ئەو ئیشـــــە ناکەم یا ئەیکەم ، یاخود لە نیازدا ئەمەی لە دلا بی ، ئەوە لە حالی ئیثباتدا لەپاش نائومید بوون لە کردنی ئیشەکە ، وە لە حالی نەفیدا لەکاتی کردنی ئیشەکەدا تەلاقی ئەکەوی • وە ئەگەر لـــەم‌کـــاتـــەدا کە مەبەســـتیەتی بیبەستی بە شتیکی سویند لەســـەر خوراوەوە ، لـــەپیش تـــەواو کردنی قسەکەیدا لە سویندەکە پەشیمان بووەوە ئەوە بە لەفظی (تەلاقم کەوتبی) بە تەنها تەلاقی ناکەوی چونکە لە مەیدانی سویندا تا ســـــویند لەســـەر خوراوەکە نەوتری ئەو جوملەی قەسەمە ناتەواوەو تەلاقی پی‌ناکـــەوی ، بەلام ئەم حوکمە بو (نفس الامر)ەو لە ظاهیردا ئەگەر ژنەکە ئیدیعای کرد کە مەبەستی لەم لەفظە سویند نەبوەو هەر سەربەخو تەلاقی‌داوە ، ئـــەوە

ئەگەر بەلگەیەك لەگەل كابرادا ببێ ئەوە باوەری پێ ئەكری بە سوێند لەسەر نیازی خوی • ئەگینا باوەر بە ژنەكە ئەكری بە سوێند لەسەر ئەوە كە ئاگای لە نیازی سوێندی مێردەكەی نی‌یەو تەلاقیكی ئەكەوی •

ئەگەر كەسێك سوێندی خوارد بە تەلاق بەمشێوەیە : وتی بە تەلاقم ئەو شتە ئەكەم ئەوە نابێ بە صەریح چونكە تەلاق بەمشێوەیە سوێندی پێ‌ناخوری‌و ئەبێ بە كینایە ئەگەر نیازی تەلاق كەوتنی خوی ببێ مادەم شتەكە نەكا تەلاقی ئەكەوی ، وە ئەگەر ئەو نیازەی نەبوو پووچەو قسەیەكی بوشە •

(بزانن) هەندی‌كەس وتوویانە (تەلاقم كەوتبێ) كینایەیەو بە بێ‌نیازی تەلاق تەلاقی پێ ناكەوی یا لەبەر بەكارهێنانی (تی) لەجیاتی (ط)، یا لەبەر بەكارهێنانی لامی قەلەو (ڵ) لەجیاتی‌ی لامی لاواز (ل) یا لەبەر ئیضافە كردن بو لای غەیری شوێنی خوی كە ژنەكەیە ، یا لەبەرئەوە كە لەفظی (كەوتبێ) وەكو هەڵئەگری بە مەعنای (واقع)و (هاتووەجی) بێ. هەلیش‌ئەگری بە مەعنای (ساقط) بێ‌و ئیعتیباری پێ نەكری !

بەلام لەئەنجامی لێكولینەوەی زاناكانی كوردستاندا دەركەوتووە ئەم لەفظە لە زمانی كوردیدا صەریحە بو گەیاندنی مەعنای جیابوونەوەی ژن‌و پیاو لە یەك ، وە بەكار هێنانی (تی) لەجیاتی‌ی (ط) لەبەرئەوەیە كە زمانی گەلی كورد وا راهاتووە هەمیشە (تی) بەكاردینی‌و لە زمانی خویدا (ط)ی نی‌یە مەگەر لەكاتیكا كە شتێكی عەرەبی بخوێنیتەوەو فێر بووبێ كە (ط) وەكو خوی بەكاربینی ، وە كورد باوەری وایە كە (تەلاق) بەكوردی تەرجەمەی (طلاق)ی عەرەبی‌یەو لەناو كوردانا مەشهوور بووە بو برینی عیصمەتی نیكاح ، وە هەر لەفظێكیش تەرجەمەی صەریح بێ‌و مەشهوور بووبێ بو تەلاقدانی ژن ئەوە صەریحو بێ‌پیچ‌وپەنایە ، وەكو شێخی (ابن حجر) لە (تحفه) داو (رملی) لە (نهایه)دا فەرموویانە •

هەتاوەکو خوا لێ‌خۆش‌بوو (مەلا ابو بکری مصنف) لە کتێبی (وضوح)ی شەرحی (محرّر)دا پاش‌ئەوە کە باسی جیاوازی‌ی قسەی زانایان ئەگێڕێتەوە لەبارەی لەفظی (تەڵاك)ەوە بە (تی)و (لامی قەڵەو)و (کاف)، ئەفەرمویت هێز بەو قسەیەیە کە ئەڵێ ئەم لەفظە صەریحە لە تەلاقدا چونکە تەرجەمەیەو مەشهوور بووە لە زمانی کوردانا • جا مادام (تەڵاك) بە (تی)و (لامی قەڵەو)و (کاف)ەوە صەریح بێ ، دیارە (تەلاق)یش بە (تی)و (لامی قەڵەو)و (قاف)ەوە صەریحە •

لە فەرضێکدا بڵێین (تەلاق) تەرجەمەی (طلاق) نی‌یەو سووك کراوەیەتی ، هەر ئەبێ بە صەریح چونکە شێخ لە (تحفه)دا فەرموویەتی گۆڕینی (ط) بە (تی) زیانی نی‌یە بەنیسبەت ئەوکەسانەوە کە زمانیان وابێ ، وە ئەم لەفظی (تەلاقم کەوتبێ)یە لەچەشنی (حلال الله عليّ حرام) نی‌یە تا بڵێین مەشهوور بوونی بەکارهێنان کینایە ناکا بە صەریح چونکە ئەو ئوسوولە بۆ جوملەیێکە ماددەی تەلاقی تیا نەبێ وەکو لە (تحفه)و (فتاوی)دا باسی ئەکا • هەروەها گۆڕینەوەی لامی لاوازیش بە لامی قەڵەو زیانی نی‌یە بە عەینی دەلیلە پێشووەکان •

مەسەلەی ئیضافەیش بۆ غەیری شوێنی خۆی ئەویش لەسەر حەقیقەت نی‌یە لەبەرئەوە کە (تەلاق) موشتەرەك‌و تێکەڵی‌یە لەبەینی مەعنای بەرەڵلاکردندا کە صیفەتی پیاوەو بەرەڵلا بووندا کە صیفەتی ژنە ، وە ئیضافە بۆ لای (میم)ی گوێندە قەرینەو نیشانەیە لەسەر ئەوە کە مەبەست لە تەلاق بەرەڵلاکردنە ، هەروەکو ئیضافەی بۆ لای (تی)ی قسە لەگەڵ کراودا قەرینەو نیشانەیە بۆ ئەوە کە بەمەعنا بەرەڵلا بوونە ، وە لە هەردو بارا صەریحە لە تەلاقداو ئیضافەیە بۆ شوێنی خۆی ، ئەویان شوێنی دەرکردن‌و ئەمیان شوێنی بەسەرا چوونە ، وە بەر دەستووری صەریح

ئەکەون کە ئەوەیە ظاهیرەکەی غەیری تـەلاقدانی ژن مـەعنـایـەکی‌تر هەڵنەگری •

وە ئەگەر بەستنی تەلاق بە پیاوەکەوە مانیع بووایە لـە صەراحەتی تەلاق ئەبوو (عليّ الطلاق)و (أوقعت عليك الطلاق) صەریح نەبوونایە• لەگەل ئەوەشدا کە شیخی (ابن حجر) ئەفەرمویت صەریحن • ئەگەر بلێن لە میسالی دووەما لەفظی (عليك) هەیەو ژنەکە ناو براوە ، ئەلێین لە میسالی یەکەما ناوی ژن نەبراوە • بیجگە لەوە شیخ ئەفەرمویت مەشهوور بوونی بەکارهینانی (عليّ الطلاق) لە تەلاقدانی ژنەکەدا دانیشتووە لـە شوینی ناوبردنی ژنەکەدا ، وە لەفظی(کەوتبی) هەرچەند مەعنای(ساقط)و بی ئیعتیبار هەڵبگری بەلام ظاهـیرە لـە مەعنای (واقع)و بەجی‌هاتندا ، وە کەس لەکاتی وتنی ئەم جوملەیەدا خەیالی بو مەعنای (بی‌ئیعتیبار) ناروا بە قەرینەی ئەوە لە هەر کوردیك بپرسی کە ئەم جوملەیە بەکاربینی کەوا مەبەستی چی‌یە ، ئەلی ژنەکەم تەلاق ئەدەمو بەرەڵلای ئەکەم وەکو خوا لی‌خوش‌بوو (مەلای نوتشە) لیکی‌داوەتەوەو مفتی‌ی مەککەی موکەررەمە لە وەرامی پرسیاری زانایانی کوردستانا فەرموویەتی کە ئەم لەفظە ئەگەر مەشهوور بوو بو تەلاقدانی ژن ئەوە تەماشای ئەو خەیالاتە ناکری •

بەتایبەتی (احمد بن حيدر) ئەفەرمویت جوملەی وەکو (تـەلاقم کەوتبی)و (تەلاقت کەوتبی) لە عورفی کوردانـا دانـراون بو بـرینی رشتەی عیصمەتی ژن ، ئیتر تەماشای حەرفو موفرەداتی لـــەفظەکـان ناکری • وە لەکاتی پرسیاردا لە کوردان غەیری ئەم مەعنایە شتیکی‌تریان نایەت بە دلدا ، وە هەر نەتەوەیەك خوی باشتر مەعنـــای لەفظی خـوی ئەزانی • کەواتە واجبە لەسەر زانایانی شەرع بەسەر ئەم شـاریگەیەدا برون بەریداو مەجالی ئەوە نەدەن بەهوی ئەوهامو خەیالاتی پروپووچەوە ئایینی خەلك لەکەدار بکری ، چونکە لە پلەی یەکەمدا ئەوان لی‌پرسراون

له دانانی حوکمی شەرع (والله یهدي الى الحق وسواء السبیل) •

بەشی دووەم : لە صیغەی تەلاق کینایەیە کە بریتی‌یە لەوە بە ظاهیر ئیحتیمالی تەلاق‌و غەیری تەلاقیش ببی ، ئەگەرچی لە هەندیکیانا ئاشکراتر بی لەوانی‌تریان • یەعنی صەریح ئەوەیە هەر لە مەعنای تەلاقدا ظاهیر بی ، وە لە غەیری مەعنای تەلاقدا ظاهیر نەبی • بەلام کینایە ئەوەیە لە هەردوو مەعناکەدا ظاهیر بی ، ئەگەرچی بو تەلاق یا بو غەیری تەلاق روشنتر بی •

لەم بەشی کینایەیەدا سی نیاز پیویستە : نیازی لەفظەکان‌و ، نیازی بەکارهینان لە مەعنای تەلاقداو ، نیازی تەلاق پی‌خستن • بەنیازی یەکەم قسەی نەخوش‌و نووستوو ورینەکەر دەرئەچی • وە بە نیازی دووهەم وینەی (ئەی تەلاق دراو) دەرئەچی کە کەسیك بیلی کە ژنەکەی ناوی (تەلاق دراو) بی‌و مەبەستی بانگ کردنی بی ! ئەم دوو نیازە لە تەلاقی صەریحیشدا پیویستن • وە بە نیازی سیهەم ئەوە دەرئەچی کە کابرا بە ژنەکەی بلی (خوات لەگەل بی)و مەبەستی تەلاق‌دان نەبی بەلکو مەبەستی دوعای خیر بی ، وە ئەم‌نیازە سیهەمە لە تەلاقی صەریحدا پیویست نی‌یە وەکو باسمان‌کرد •

کینایە وەکو ئەوە بلیت « حەقم نی‌یە بەسەرتەوە » یا « حەقت نی‌یە بەسەرمەوە » یا « ون‌بە لە بەرچاوم » یا « برورەوە بو مالی باوکت » یا « من کەلکی توم پیوە نی‌یە » یا « تو بەکەلکی من نایەیت » یا « مەسرەفت لەسەرم نی‌یە » یا « هاوری‌یەتی‌ی تو بو من حەرامە» یا «تو بو هاوسەری‌ی من ناشییت » یا « خوا حافیظت بی » یا « برو بەرەللا بە » • هەر جوملەیەك کە لەناوماناا مەشهوور بووبی بو تەلاق‌و تەرجەمەی صەریح نەبی ئەوە کینایەیە وەکو حەلالی خوام پی حەرام بی • هەروەها ئەگەر تەرجەمەی

صەریح بێ بەلام لە بەکارهێنانا مەشهوور نەبێ وەکو تەرجەمەی لەفظێك کە لە (فراق)و (سراح)و شتیوا دەرهێنرابێ وەکو (جیا ببەرەوە لیم) یا (تو مەرەخەسیت) •

تیکرا هەر لەفظێك کە لەمەیدانی خویدا صەریح بێ ئەوە مادەم لەکاتی بەکارهێنانیا مەجال ببێ بو ئەصلی مەعناکەی خوی نابێ بە کینایە لە بابیکیترا • وە ئەگەر مەجال نەبوو بو ئەوە ، وە قابیل بوو لەم شوینی بیگانەیەدا بەکار بهێنریت ئەوە ئەبێ بە کینایە • کەواتە ئازاد کردن ئەبێ بە کینایەی تەلاقو بە پیچەوانەیشەوە ، بەلام تەلاق نابێ بە کینایەی (ظهار)و بەپیچەوانەیشەوە •

ئەگەر کەسیك جوملەیەکیوای بەکارهێنا کە دەستی ئەدا بو تەلاقو بو (ظهار) مەسەلا وتی (تو حەرامی لەسەر من) یا وتی (وا حەرامم کردی) یا (تو بو من وەکو بەراز وای) یا (وەکو سەگ وای) یا (وەکو مردارەوەبوو وای) یا (وەکو خوینی مردارەوەبوو وای) یا وتی (دەستی تو حەرامە لە من) یا (لەشی تو حەرامە لە من) یا (باوەشی تو حەرامە لە من) ئەوە ئەگەر هەر مەبەستی تەلاق بێ یا هەر مەبەستی (ظهار) بێ ئەوە مەبەستەکەی دیتەجێ ، وە ئەگەر مەبەستی هەردوکیان بێ ئەوە کابرا خاترخویە هەرکامیانی هەلبژارد ئەوە دائەمەزریو ناتوانی لەوەیش پەشیمان بیتەوە • وە ئەگەر نیازی ئەوەبوو عەینی ژنەکە حەرام بکا یا چوونەلای لە خوی حەرام بکا یا فەرجی حەرام بکا ئەوە حەرام نابیو پیویستە لەسەر ئەم نیازە نابارە دەسبەجێ کەفارەتیك بدا بە هەژاران وەکو کەفارەتی سویند ، هەرچەند نەیشچووبیتە لای ژنەکە • هەروەها ئەگەر هەر بە بێنیازو مەبەست ئەمانە بێن بە دەمیا هەر کەفارەتی پیویستە لەسەری بیدا بە هەژاران •

ئەگەر کەسیك وتی ئەم جلەم لە خوم حەرام کرد ، یا ئەم نانە یا ئەم چایە یا ئەم چیشتە یا ئەمگوشتەم لە خوم حەرامکرد ئەوە حەرام نابیو قسەکەی ئیعتیباری نییەو کەفارەتیشی ناوی •

(بزانن) ئیشارەت کردنی زماندار بو تەلاق بی ئیعتیبارە • بەلی ئیشارەتی لال ئیعتیباری هەیە • جا ئەگەر ئەوەندە روشن بوو هەموو کەسی لیی حالی ئەبوو ئەوە بە صەریح دائەنری • وە ئەگەر هەر ئینسانی ژیر لیی حالی ئەبوو ئەوە کینایەیە •

ئەگەر کەسیك صیغەی تەلاقی نووسیو لەکاتی نووسینەکەیدا نیازی تەلاقی نەبوو ، ئەوە بیئیعتیبارە • وە ئەگەر نووسیو لەکاتی نووسینەکەدا نیازی تەلاقدانی پیهینا ئەوە ئیعتیباری هەیەو بەکاردیت • هەروەها لە هەموو عەقدو حەللیکدا تەنها لە نیکاحا نەبی چونکە لە نیکاحدا نووسینو کینایە ئیعتیباری نییە • وە ئەگەر کەسی نووسراوی خوی خویندەوە کە صیغەی تەلاق بوو ، وە وتی هەر خویندنەوەی لەفظەکەم مەبەست بوو ، ئیتر نیازی تەلاقم پی نەکردووە ئەوە باوەری پی ئەکری بە سویند •

وە ئەگەر کەسیك فەرمانی دا بە کەسیك صیغەی تەلاقەکە بنووسی ، وە لەگەل نووسینی ئەوکەسەدا خوی نیازی کرد ئەوە بیئیعتیبارە چونکە پیویستە نووسینەکەو نیازەکەیش لە یەك کەسەوە بن • کەواتە ئەگەر فەرمانی دا بە کەسیك صیغەکە بنووسیو نیازی تەلاقیشی لی بهینی لە وەکالەتی ئەمەوە ، وە کابرایش نووسیو نیازی ئەوەی لیکرد ئەوە دائەمەزریو تەلاقی پی ئەکەوی • هەروەها ئەگەر پییبلیت ئەو لەفظە کینایەیە بلیو نیازی تەلاقی لیبهینە ، ئەویش وتیونیازی تەلاقی لی هینا ئەوەیش هەر ئیعتیباری هەیەو تەلاقی ئەکەوی مادەم نیازی تەلاقی هینابی لەو لەفظە کینایەیە •

ئەگەر کەسێك نووسی بۆ ژنەکەی هەرکاتێك ئەم نامەتە خویندەوە تەلاقت کەوتبی ئەوە ئەگەر ژنەکەی خویندەوار بوو وە نامەکەی خویندەوە یا تەماشای کردو تێی گەیشت تەلاقی ئەکەوی ، وە ئەگەر بۆی خوینرایەوە تەلاقی ناکەوی • وە ئەگەر خویندەوار نەبوو وە بۆی خوینرایەوە هەر تەلاقی ئەکەوی ، ئەگەر کابرای میردی بزانی بەوە کە نەخویندەوارە • وە ئەگەر وابزانی خویندەوارە تەلاقی ناکەوی تا ئەو ژنە فیری خویندنەوە ئەبیو نامەکە ئەخوینیتەوە •

(بزانن) لەوصووردەتەدا کە کەسێك نامە ئەنووسی بۆ ژنەکەیو نیازی تەلاقی لی ئەهینی ، پیویستە بۆ قوبوول‌کردنی ئیددیعاکەی بە ظاهیری شەرع ، دوو شاهید بگری لەسەر ئەوە کە نیازی تەلاقی بووە بەو نووسراوە ، ئەگینا بە ظاهیری شەرع بۆ ئیمە دروست نی‌یە حوکم بدەین بە کەوتنی تەلاقەکە لەبەرئەوە کە ری‌ی تی‌ئەچی کابرا نیازی تەلاقی نەبووبی • بەلی لە (نفس الامر)دا ئەگەر نیازی تەلاقی بووبی ئەوە تەلاقەکە کەوتووەو لەپاش بەسەرچوونی (عدّە)ی ژنەکە دروستە ژنەکە شوو بکا بە کەسیك کە باوەری ببی بە کەوتنی تەلاقەکەی ، چونکە لەم ئیشانەدا (نفس الامر) ئیعتیباری پی‌ئەکری •

(بزانن) نیازی کابرا پیویستە لە کینایەدا لە سەرەتای لەفظەکەوە یا نووسینەکەوە ببی • وە ئەگەر لەگەل هەموویا بوو ئەوە باشترە • ئەگەر کابرا وتی بە ژنەکەی نیوەت یا چواریەکت یا صەدیەکت تەلاقی کەوتبی ئەوە تەلاقی ئەکەوی چونکە تەلاقەکەی لە بەشیکەوە تەشەنە ئەکا بۆ هەمووی • هەروەها ئەگەر وتی دلت یا جگەرت یا دانت یا مووت یا سەرت یا گویت چاوت تەلاقی کەوتبی هەر تەلاقی ئەکەوی • هەروەها ئەگەر بلیت گیانت یا روحت یا خوینت تەلاقی کەوتبی ! بەلام تەلاقی ناکەوی ئەگەر بیبەستی بە شتیکەوە کە زیادە بی لە ئینسان خوی

وەکو ئەوە کە بلی عارەقت یا تفت یا بەلغەمت تەلاقی کەوتبی • هەروەها ئەگەر بیبەستی بە صیفەتیکەوە لە ژنەکەدا وەکو ئەوە کە بلیت چەوریت یا قەلەویت یا بیستنت یا بینینت یا تی گەیشتنت یا ژیانت تەلاقی کەوتبی ، چونکە ئەمانە صیفەتیکن پەیوەندی یان نی یە بە حەلالی و حەرامی یەوە •

هەروەها ئەگەر تەلاقەکەی بەست بە بەشیکیەوە کە لی ی جیابووبوەوە وەکو ئەوە بلیت تەلاقی دەستە بڕاوەکەت کەوتبی ، ئەوە تەلاقی ناکەوی •

وە ئەگەر ژنەکەی دیار نەبوو ، وە کابرا بە شیوەی گفتوگو وتی تەلاقت کەوتبی ، یاخود حازر بوو ، وە بە شیوەی قسە لەگەل کەسیکی نادیارا وتی تەلاقی کەوتبی ، ئەوە لە هەردوو صوورەتەکەدا ئەبی بە کینایە • ئەگەر نیازی تەلاقی ژنەکە بوو تەلاقی ئەکەوی ، ئەگینا تەلاقی ناکەوی • بەلی ئەگەر باسی ژنەکەی کرا مەسەلا کەسیك وتی ژنەکەت داوای تەلاق ئەکا ، ئەویش وتی تەلاقی کەوتبی،ئەمە صەریحە چونکە باسی ژنەکەی ئەبی بە بەلگە لەسەرئەوە کە تەلاقەکەی بەستووە بە ژنەکەوە •

هەروەها بە صەریح ئەزانری لە تەلاقدا ئەمە کە بە کەسیك بلی کورە تەلاقت کەوتبی ئەو قسەتە نەکرد یا ئەو قسەمە نەکرد یا ئەو شتە وا بوو یا ئەو شتە وا نەبوو ، ئەویش بلی بەلی • ئەوە ئەبی بە تەلاق خواردن لەلایەن ئەوکەسەوە کە (بەلیٚ)کەی کردووە لەسەر کردن یا نەکردنی ئەو ئیشە • هەروەها ئەگەر کەسیك وتی تەلاقم کەوتبی ، تویش بلی ی سیٚ جار ، ئەویش بلی سی جارو نیازی وابی ئەم ژمارەیە ببەستی بە تەلاقەکەوەو ماوەیەکی زوریش نەکەویتە بەینی قسەکانیانەوە ، ئەوە سی تەلاقەی ئەکەوی •

باسی تەلاق دانە دەستی ژن (تفویض)

دروستە بو پیاو تەلاق بداتە دەستی ژن بەوشەرتە کە خاوەن روشد بی ، یەعنی تەلاقەکەی بداتە دەستی بوئەوەی کە تـەلاقی خوی بـــدا ، مەسەلا پیی‌بلی تەلاقی خوت بدە ، یا تەلاقی خوت بدە بە دە دینار ، یـا تەلاقی خوت بدە ئەگەر ئارەزووت هەیە •

ئەم تەلاق دانە دەستی ژنە ، لەسەر فـەرمـوودەی تازەی ئیمـامی شافیعی ، کردنی تەلاقە بە مولکی ژنەکە • کەواتە پیویستە بو کـەوتنی تەلاقەکە ئەمە کە ژنەکە دەس‌بەجی تەلاقی خوی بـــدا ، چونکە ئـــەو تەلاق‌دانە لەجیی قوبوول کردنایە ، هەروەکو قوبوول ئەگـەر بـەینی کەوت لەگەل تەلاق دانەکەدا کەلکی نامینی ، ئەمیش هەروەهـایـــە • هەتاوەکو ئەگەر کابرا بەجوریك قسە بکا کە عوموومیەتی وەخت‌و شوین بگەیەنی یەعنی پیی‌بلی هەروەختی ئارەزووت پی‌بوو تەلاقی خوت بدە ، هەر پیویستە دەس‌بەجی تەلاقی خوی بدا ، بەپیی ئەوەی کە شـــــیخ فەرموویەتی لە (تحفه)دا • بەلام خاوەنی (نهایه)و (مغنی) ئەفەرموون لەم‌صوورەتەدا هەروەختیك ژنەکە تەلاقی خوی بدا دروستە •

لە فەرموودەیەکی‌تری ئیمامی شـــــافیعیدا پی‌ســـپاردنی تـــەلاق وەکیل‌گرتنە • کەواتە شەرت نی‌یە گورج تەلاقی خوی بداو هەرکاتی تەلاقی خوی‌بدا دروستە ، هەروەکو ئەگەر بلی بە ژنەکەی وەکیـلم بـە تەلاقی خوت بدە ، هەرکاتی تەلاقی خوی بدا دروستە • وە لەســـــەر هەردوو فەرموودەکە دروستە بو کابرا پەشیمان ببیتەوە لەپیش ئەوەدا کە ژنەکە تەلاقی خوی بدا •

جا ئەگەر لەم تەلاق‌دانە دەست‌و پی‌سپاردنەدا کابرا ناوی عیوەزی نەبردو هەر ئەوەندە بوو وتی خوت تەلاق بدە ، ئەویش وتی وا خـــوم

تەلاق دا ئەوە تەلاقیکی بەخورایی ئەکەوی • وە ئەگەر ناوی عیوەزی برد مەسەلا وتی تەلاقی خوت بدە بە دە دینارو ئەویش وتی وا تەلاقی خوم دا بە دە دینار ، یا هەر وتی وا تەلاقی خوم داو ناوی عیوەزی نەبرد ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی بە دە دینارەکە چونکە ئەگەر ناوی عیوەزیش نەبا لە جوابی قسەی کابرادا بووەو ئەبەسری پی‌یەوە •

وە ئەگەر لەم صورەتەدا ژنەکە وتی وا تەلاقی خوم دا بە نو دینار یا بە یازدە دینار ئەوە تەلاقەکەی ناکەوی چونکە لەگەل قسەی کابرادا یەك ناکەوی • وە ئەگەر کابرا ناوی مالی نەبردو ژنەکە ناوی برد ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی‌و باسی مالەکەیش لەلایەن ژنەکەوە بی سوود ئەمینیتەوە •

وە ئەگەر کابرا وتی هەرکاتیك جەژنی رەمەزان هات خوت تەلاق بدە ، ئەوە لەسەر هەردوو فەرموودەکە پی‌سپاردنەکەی بەتالە چونکە نە بە مولك‌کردن‌و نە وەکیل‌گرتن بە تەعلیق دروست نی‌یە • بەلام لەسەر وەکیل‌گرتن کە ژنەکە تەلاقی خوی دا تەلاقی ئەکەوی چونکە هەرچەند وەکیل‌گرتنەکە خوی بەتال بی بەلام ئیذن‌دانە گشتی‌یەکە ئەمینیتەوە • ئەم قسەیە قسەی باوەر پی‌کراوی شیخی (ابن حجر)ە لە (تحفە)دا •

ئەگەر کابرا بە کینایە تەلاقەکەی سپارد بە ژنەکەی ، مەسەلا وتی خوت جیا بکەرەوە لیم‌و نیازی تەلاقی هیناو ژنەکەیش وتی وا خوم جیا کردەوەو نیازی تەلاقی هینا ، ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی • هەروەها ئەگەر ژنەکە بە صەریح خوی تەلاق دا ، یا کابرا بە صەریح تەلاقەکەی پی‌سپاردو ژنەکە بە کینایە وەرامی دایەوە لەگەل نیازی تەلاقدا هەر تەلاقی ئەکەوی • بەلام ئەگەر لە کینایەدا شەخصی خاوەن کینایە نیازی تەلاقی نەبوو ئەوە تەلاقەکە ناکەوی •

ئەگەر لە سپاردنی تەلاقدا کابرا ناوی ژمارەی تەلاقەکەی بردو ژنەکەیش هەر ناوی ئەوەی برد ، یا ناوی ژمارەی نەبرد ئەوە تەلاقەکەی لەسەر ئەو ژمارەیە ئەکەوی چونکە ئەگەر ناوی ژمارەیش نەبا هەر ئەبەسری بە قسەی کابراوە • وە ئەگەر ناوی ژمارەیەکی غەیری ئەوەی برد کە کابرا ناوی بردووە ئەوە کامیان کەمتر بی ئەو ژمارەیەیان ئەکەوی ، چونکە ئەگەر ژمارەی ناوبراوی کەمتر بوو ئەوە هەر لەوژمارەیەدا فەرمانەکەی بەجیھیناوە ، وە ئەگەر ژمارەی کابرا کەمتر بوو،ئەوە هەر بو ئەو ئەندازەیە ئیذنی ژنەکەی داوەو لە زیاتردا ئیذنی نییەو تەصەروفی ژنەکەیش بە بیئیذنی کابرا بیسوودە• بویە ئەگەر یەکیك وتی بە وەکیلەکەی تەلاقی ژنەکەم بدە ، ئەویش هەر سی تەلاقەی دا ، هەر تەلاقیکی ئەکەوی چونکە ئیذن لە تەلاقدانا بەس ئیذنە لە یەك تەلاقدا •

وە ئەگەر کابرا ناوی ژمارەی نەبردو نیازیشی نەبوو ، وە ژنەکەیش تەلاقی خوی دا بە بی نیازی ژمارە یا بە نیازی ژمارەیەك ئەوە هەر یەك تەلاقی ئەکەوی چونکە ئیذن لە ماهیەتی تەلاقدا ئیذنە لە یەك تەلاقداو بەس • وە ئەگەر کابرا نیازی ژمارەیەکی هەبوو ، وە ژنەکەیش هەر ئەو نیازەی بوو ئەوە ئەو ژمارەیە ئەکەوی کە لە نیازیانا بووە • وە ئەگەر نیازی ژنەکە لەگەل نیازی کابراکەدا یەك نەبوو ، ئەوە ئەرواتە سەر نیازی ئەویانە کە نیازی کەمتری هیناوە •

شوینی تەلاق‌و دەسەلات بەسەریا

شوینی تەلاق بریتی‌یە لە ژن ، وە دەسەلاتیش بەسەریا بەوە ئەبی. ژنەکە لە عیصمەتی کابرادا بی یا لە (عدّە)ی تەلاقی (رجعی)دا بی‌و خاوەن ژنەکەیش تەصەروفی دروست بی لە تەلاقدا یەعنی مندال‌و شیت‌و بی‌هوش نەبی • کەواتە تەلاقی مندال‌و شیت‌و بی‌هوش دانامـــەزری ، هەروەها دروست نی‌یە بو پیاوی بالغ‌و عاقل‌و هوشیار تەلاقی ژنی بیگانە بدەن هەرچەند تەعلیقی بکەن بەکاتیکەوە کە ئەو ژنە ببی بە ژنیان‌و بیتـە ژیر عیصمەتیانەوە • دروستیش نی‌یە کەسیك تەلاقی ژنی تەلاق دراوی (بائنە)ی خوی بدا چونکە (بائنە) تەلاقی پیوە نالکی •

جا لەسەر ئەم ئەساسە ئەگەر کەسیك سی تەلاقەی خوارد لەســەر ئیشیك ، وە لەپاشا بە ریکەوت ژنەکەی (بائنە) بووەوە بە تەلاق یـا بە هەلوەشاندنەوەی نیکاح مەسەلا وە کابرا ئیشەکەی کرد ، ئـەوە ئەو سی تەلاقەیە کە زوو خواردوویەتی ناکەوی چونکە لەم‌کاتەدا ژنـــەکـــەی (بائنە)یە • هەروەها ئەگەر لەپاش مارە کردنەوەی ژنەکە ئیشەکە بکـا هەر ناکەوی چونکە ئەو عیصمەتە کەوا تەلاقەکەی تیا خواردووە نەماوە، وە ئەم نیکاحە عیصمەتیکی تازەی جیاوازە وە لەم‌وەختەدا کە ژنەکـــــە دیتەوە ژیر نیکاحی بەوژمارە تەلاقانەوە دیتەوە ژیر نیکاحی کـــە پاش (بائنە) بوونەوەکە ماویەتی ، وە بە سی تەلاقەوە نایەتەوە هەرچەند لەپاش (بائنە) بووەنەوەکەیشی شووی کردبی بە پیاویکی‌تر مەگــــەر وەختی خوی سی تەلاقەی دابی‌و ئەو شووە کە کردوویەتی ببی بە مارەبەجـاش بوی وەکو لەپیشەوە باسمان‌کرد •

(بزانن) لـەپـاش ئـەوە کـە کابرا سی تەلاقەی خوارد لەســەر ئیشیّ ، ئەتوانی بەتایبەتی بو رزگاربوون لە کەوتنی سی تەلاقەکەی خولعی

ژنەکەی بکا ، وە لەپاش خولعەکە لەماوەی جیایی‌یا یا لەپاش مارەکردنەوەی ژنەکەی ئەو ئیشە بکا • وە ئەم خولعە سوودی هەیە خوای وەختی خوی سویندی لەسەر ئیثبات خواردبی یا لەسەر نەفی ، وە ئیثبات‌و نەفیەکە (مطلق) بن یا (مقید) بن ، وە تەلاقەکە زەمانی گەیاندبی یەعنی لەفظیکی لەگەلا بووبی زەمان بگەیەنی یا نە ، وە ئەمە لەسەر باوەری گەلی لە پیشەوایانی مەذهەبی شافیعی مەذهەبە وەکو (بلقینی)و (زرکشی)و (ابن الرفعه) • وە (خطیبی شربینی) ئەفەرمویت ئەم فەرموودەیە جیی باوەرو پشت پی بەستنە ، چونکە ظاهیری فەرموودەی هاوری‌یانی ئیمامی شافیعی لەسەر ئەمەیە • (علي الشبراملسی)یش ئەفەرمویت باوەری شیخی (زیادی)یش بەم‌جورەیە • لە حاشیەی (شیروانی)یشدا ئەفەرمویت مەیل‌و ئارەزووی (ابن القاسم) بولای قسەی ئەم زاتانەیە • (بناء علیه) ئینسان ئەتوانی تەقلیدی فەرموودەی ئەو ئیمامانە بکا کە فەرموویانە خولع پیاو رزگار ئەکا لە کەوتنی سی تەلاقە بە هەر صیغەیەک‌و بە هەر شیوەیەک تەلاقەکەی خواردبی ، وە پیویستە ئینسان تەماشای ئەو شتانەیش بکا کە لە سەرەتای خولعەکەوە باسم کردن •

ئاشکرایە کە ژمارەی تەلاقی ئینسانی ئازاد سی تەلاقە • جا هەرکەس بە کەمتر لە سی تەلاق ژنی تەلاق دا ، وە لەپاشا مارەی کردەوە ئەوە هەر پاشماوەی سی تەلاقەکەی بو دیتەوە ، هەرچەند لەوبەینەدا ژنەکە شووی کردبی بە کەسیکی‌تر ، وە تەلاق هەروەکو لە ساغی‌دا ئەکەوی لە نەخوشی‌یشدا ئەکەوی مادەم کابرا هوشی بە خویەوە بی ، هەرچەند کابرا بەو نەخوشی‌یەشەوە بمری ، وە لەپاش مردنیش میرات بردن لە بەینی ژن‌و میرددا هەیە ، هەرکامیان بمرن ، هەر ئەوەندە تەلاقەکە (رجعی) بی ، بەلام لە تەلاقی (بائن)دا میرات بردن نی‌یە • بەلی زور

گوناهە ئینسان ژنی خوی لە نەخوشیدا (بائنە) بکاتەوە بوئەوە کە میراتی لی وەرنەگری ، هەتاوەکو حەزرەتی (عثمان) خوای لی رازی بی میراتی داوە بە ژنی (بائنە) • فەرموودەی کۆنی ئیمامی شافیعی‌یش لەسەر میرات بردنیەتی •

باسی کەوتنی ژمارەیەك لە تەلاق بەهوی نیازی ژمارەوە

ئەگەر کابرایەك وتی بە ژنەکەی تەلاقت کەوتبی‌و نیازی ژمارەی نەبوو ، تەلاقیکی ئەکەوی • ئەگەر نیازی ژمارەیەکی تایبەتی‌ی بوو ئەو ژمارەیە ئەکەوی • هەروەها ئەگەر بە لەفظی کینایە بی وەکو ئەوە کە بلیت لیم جیا ببەرەوەو مەبەستی تەلاق بی ئەوەیش ئەگەر نیازی ژمارەی نەبوو تەلاقیکی ئەکەوی ، وە ئەگەر مەبەستی ژمارەیەك بوو ئەو ژمارەیە ئەکەوی •

ئەگەر بە بی‌ئەوە کە ژنەکە داوای تەلاق بکا کابرا سی بەردی نایە مشتی ژنەکە ئەوە تەلاقی ناکەوی خوای نیازی تەلاقی ببی یا نە • وە ئەگەر ژنەکە داوای تەلاقی کردو ئەمیش سی بەردی نایە مشتی‌و هیچ باسی تەلاقی نەکرد هەر تەلاقی ناکەوی ، تەلاقی خاوەن زوبان بە بی‌لەفظ ناکەوی مەگەر لەکاتی نووسیناوەکو باسمان کرد •

ئەگەر لەوکاتەدا کە بەردەکانی نایە مشتی وتی ئەمە تەلاقەکانت وا پیم‌دایتەوە ئەوە هەر سی تەلاقی ئەکەوی بەوشەرتە نیازی لەو قسەیە تەلاقدان بی چونکە ئەو قسەیە کینایەیەو پیویستی بەوەیە کە نیازی تەلاقدانی ژنەکەی ببی • وە ئەگەر نیازی تەلاقدانی نەبوو تەلاقی ناکەوی •

هەروەها ئەگەر بەردەکانی یەکەیەکە نایە مشتی ژنەکەوەو وتی ئەمە لەسەر دە دینار ، ئەمەیش لەسەر گەردانەکەت ، ئەمەیش لەسەر مارەیی‌یەکەت‌و نیازی تەلاق دانی ببی ، جا ئەگەر لەپاش لەفظی یەکەم ژنەکە قوبوولی کرد ئەوە تەلاقیکی ئەکەوی‌و (بائنە) ئەبیتەوە ، ئیتر تەلاقی دووهەمو سیهەمی ناکەوی • وە ئەگەر لەپاش لەفظی دووهەم قوبوولی کرد دوو تەلاقی ئەکەوی • وە ئەگەر لەپاش لەفظی سیهەم قوبوولی کرد هەر سی تەلاقەی ئەکەوی •

ئەگەر ژنەکە داوای تەلاقی لە میردەکەی کرد ، ئەمیش وتی وەرە هەر سی بەردەکە بنیمە مشتت،جا ژنەکە هات‌وکابرا سی بەردی نایە مشتی، ئەمە ئەگەر مەبەستی لە سی بەردە سی تەلاقە بوو ، وە لەوکاتەیشدا بەردەکانی نایە مشتی لەفظیکی‌وای وت کە ئیشارە بی بو بەردەکان وەکو ئەوە کە بلیت فەرموو ئەمە بەردەکانت ئەوە هەر سی تەلاقی ئەکەوی • وە ئەگەر مەبەستی لە بەردەکان تەلاق نەبی یاخود مەبەستی تەلاق بی ، بەلام لەوکاتەدا بەردەکان ئەنیتە مشتی هیچ قسەیەکی‌وا نەکا ئەوە تەلاقی ناکەوی چونکە شتیك نی‌یە ئەم بەرد خستنە مشتە ببەستی بە تەلاق‌دانەوە•

ئەگەر کابرا وتی تەلاقت کەوتبی بە هەموو مەذهەبیك ، ئەوە ئەگەر مەبەستی موبالەغە بی لە کەوتنی تەلاقدا تەلاقیکی ئەکەوی • وە ئەگەر مەبەستی تەعلیق کردن بی بە کاتی رەوابوونی تەلاقەکەیەوە لە هەموو مەذهەبیکدا ئەوە پیویستە کە هەموو مەذهەبیکی خاوەن ئیعتیبار ئەو تەلاقە بخا •

وە ئەگەر وتی سی تەلاقت کەوتبی بە هەموو مەذهەبیك ، ئەمیش ئەگەر هەر نیازی موبالەغە بوو هەر سی تەلاقەی ئەکەوی • وە ئەگەر مەبەستی تەعلیق کردن بوو بە کاتی بە حەلال زانینی سی تەلاقەوە لەو مەذهەبانەدا ئەوە تەلاقی ناکەوی چونکە لە مەذهەبی هەندیك لە

ئیمامەکاندا سی تەلاقە حەرامە • وە ئەگەر مەبەستی تەعلیق کردن بی بە کاتی ئەوەوە کە هەموو مەذهەبەکان بلین تەلاقەکان کەوتوون هەرچەنـد بە حەرامیشی بزانن ، ئەوە هەر سی تەلاقی ئەکەوی چونکە لەســــەر هەموو مەذهەبە خاوەن ئیعتیبارەکان سی تەلاقە بە یەکجار ئــەکــەوی هەرچەند تەلاق‌دانەکەیش حەرام بی • وە لە وەختی بی‌نیازیدا حوکـم ئەکری بە کەوتنی هەر سی تەلاقەکەی چونکە لەفظەکە ئاشکرایـە لــەو مەعنایەدا •

ئەگەر کابرایەك دوو ژنی هەبوو ، وە وتی پی‌یان سی تەلاقەتـــان کەوتبی ئەوە سی تەلاقەی هەردوکیان ئەکەوی • هەروەها ئەگەر وتی سی تەلاقتان کەوتبی‌و نیازی ئەوە بی یەکی سی تەلاقیان بکەوی • وە ئەگەر مەبەستی دابەش کردنی سی تەلاق بی بەسەریانا ، ئەوە یەکی دوو تەلاقیان ئەکەوی چونکە یەکی تەلاق‌و نیویکیان بـە لـەفظەکـە ئــەکــەوی‌و نیوەکەی‌تریشی بە تەئثیری نیوە کەوتووەکە ئەکەوی •

ئەگەر کابرا ویستی بلی تەلاقت کەوتبی سی‌بەسی ، وە لەپیش وتنی لەفظی سی‌بەسی‌کەدا مرد یاخود کەسیك دەستی دانا لەســــەر دەمی‌و نەیهیشت قسەکەی تەواو بکا هەر سی تەلاقی ئەکەوی چونکە لەوکاتـەدا کە وتوویەتی تەلاقت کەوتبی مەبەستی سی تەلاقە بووە • بەلام ئەگــەر لەپیش تەواوکردنی جوملەی تەلاقەکەدا مرد یا نەهیلرا قسەکەی تـەواو بکا ئەوە تەلاتی ناکەوی چونکە نیازی رووت بە بی‌لەفظی خاوەن سوود بەتالە • ئەگەر وتی دوو تەلاقت کەوتبی‌و مەبەستی سی تەلاق بوو ئـەوە هەر دوو تەلاقی ئەکەوی •

وە ئەگەر وتی بە ژنەکـــەی تو سی تـەلاق دراوی ، سی تـەلاقی ئەکەوی • وە ئەگەر وتی تو وەکو سی تەلاق دراوی ئەوە یەك تـەلاقی

ئەکەوی • هەروەها ئەگەر بلیت یەك تەلاقت کەوتبی هەزار جار هەر تەلاقیکی ئەکەوی •

وە ئەگەر وتی پر بەدنیا یا پر بە زەوی یا پر بە ئاسمان تەلاقت کەوتبی هەر تەلاقیکی ئەکەوی • هەروەها ئەگەر وتی تەلاقیکی زور گەورەت کەوتبی یا زور دریژ یا زور نابار یا زور ناشیرین هەر تەلاقیکی ئەکەوی • ئەگەر بیشلیت پر بەو سی خانووە تەلاقت کەوتبی هەر تەلاقیکی ئەکەوی • بەلی لە کتیبی (عباب)دا ئەفەرمویت لەم صوورەتە ئاخرەدا سی تەلاقەی ئەکەوی چونکە مادەم خانووەکان سی خانوون ئەوەی پری هەر خانوویەك بیت ئیعتیبار ئەکری بە تەلاقیك کەواتە بە سی خانووەکە سی تەلاقی ئەکەوی •

ئەگەر وتی تەلاقت کەوتبی ، تەلاقت کەوتبی ، تەلاقت کەوتبی ، وە ماوە زور بوو لەبەینی تەلاقەکانا ، سی تەلاقی ئەکەوی • وە ئەگەر ماوە زور نەبوو ئەمجار ئەگەر مەبەستی بەو دووبارە کردنەوەیە تەئکید کردنەوە بی تەلاقیکی ئەکەوی • وە ئەگەر مەبەستی دووبارە کردنەوەی قسەکەی بی بەشیوەیەکی سەربەخو کە پەیوەندی بەوی پیشووەوە نەبی، یا هیچ مەبەستی نەبی سی تەلاقی ئەکەوی •

وە ئەگەر وتی تەلاقت کەوتبی ئەوەندەی (گڵ) هەر یەك تەلاقی ئەکەوی • وە ئەگەر بلی ئەوەندەی (لم) سی تەلاقی ئەکەوی • وە ئەگەر بلی ئەوەندەی گەلای دار یا ئەوەندەی داری کیو یا ئەوەندەی گیای دەشت سی تەلاقی ئەکەوی • هەروەها ئەگەر وتی ئەوەندەی مووی فلان کەس و مەعلووم نەبوو ئەوکەسە لەشی چونە ، چونکە بەعادەت قابیل نی یە ئەوکەسە سی موو بە لەشیەوە نەبی •

ئەگەر وتی تەلاقت کەوتبی ئەوەندەی ماسی ی ناو ئەو حەوزە ، وە دیار نەبوو چەند ماسی ی تیایە ئەوە هەر تەلاقیکی ئەکەوی • وە ئەگەر

ژنەکەی شەری لەگەلدا کرد ئەویش گوچانێکی بەدەستەوە بوو ، وە وتی سی تەلاقی کەوتبێ ئەوە وادیارە هەر سی تەلاقەی ئەکەوی، بەلام حەوالەی ئاینینی خوی ئەکری • ئەگەر لە بەینی خوی‌و خوادا مەبەستی گوچانەکە بووبێ تەلاقی ناکەوی • وەك ئەوە کە ژنەکەی ناوی پەروین بێ مەسەلاو بلی پەروین تەلاقی کەوتبێ‌و مەبەستی پەروین ناویکی‌تر بێ ، ئەویش وادیارە تەلاقی ژنەکەی ئەکەوی ، بەلام حەوالەی دینی خویشی ئەکری• جا ئەتوانی داوا لە ژنەکەی بکا کە لەگەلی بمینیتەوە ، ئەگەر ژنەکە باوەری وابوو راست ئەکا مەبەستی لە پەروین ئەو نەبوە ، دروستە لەگەلیا بمینیتەوە • وە ئەگەر باوەری پێی نەبوو دروست نی‌یە بوی لەگەلی بمینیتەوە •

ئەگەر ژنەکەی وتی سی تەلاقەم بدە ، ئەویش وتی تەلاقت کەوتبێ‌و نیازی ژمارەیەکی تایبەتی‌ی نەبوو هەر تەلاقیکی ئەکەوی • ئەگەر یەك تەلاقی ژنەکەی داو لەپاشا وتی وا کردم بە سی تەلاق ئەوە هەر ئەو یەك تەلاقەی ئەکەوی چونکە مەحالە یەك تەلاق ببێ بە سی تەلاق •

ئەگەر وتی تەلاقت کەوتبێ‌و ، تەلاقت کەوتبێ‌و ، تەلاقت کەوتبێ ، وە ماوە لەبەینیانا زور بوو سی تەلاقی ئەکەوی • وە ئەگەر ماوە زور نەبوو ئەوە بە یەکەم‌و بە دووهەم دوو تەلاقی ئەکەوی • جا ئەگەر بە جاری سیهەم مەبەستی تەئکید کردنەوەی جاری دووهەم بوو ئەوە هەر دوو تەلاقەکەی کەوتووە • وە ئەگەر مەبەستی تەئکید کردنەوەی تەلاقی یەکەم بوو یاخود مەبەستی عەطف بوو تەلاقیکی‌تری پێ‌ئەکەوی • بەلام ئەم تەفصیلاتە بو ژنیکە کابرا چووبیتە لای ، چونکە ئەگەر ئەم قسانە لەگەل ژنیکدا رووبدا کە نەچووبیتەلای ئەوە هەر لە سەرەتاوە تەلاقیکی ئەکەوی‌و ئیتر (بائنە) ئەبیتەوەدو تەلاقی‌تری پیوە نالکی • بەلی ئەگەر کابرا وتی بە ژنیکی کە نەچووبوە لای هەرکاتی چووی بو مالی باوکت

تەلاقت کەوتبیو تەلاقت کەوتبی ، ئەوە لەوکاتەدا کە ئەچیتە مالی باوکی، دوو تەلاقی ئەکەوی چونکە ئەم دوو تەلاقە پیکەوە بوون بە جەزای شەرتەکەو خویشیان لەبەرئەوە کە بەهوی واوی عەطفەوە وان بەیەکەوە. بەجاری هەردوکیان ئەکەون • کەواتە ئەگەر وتی بە ژنیکی کە نەچووبیتە لای هەروەختی چوویتە مالی باوکت تەلاقیکت کەوتبی جا تەلاقیکی تریشت کەوتبی ئەوە کە چووە مالی باوکی هەر تەلاقیکی ئەکەوی چونکە لەفظی (جا) دواکەوتن ئەگەیەنیو ئافرەتی کە نەچووبیتە لای تەلاقی دوایی ناکەوی •

ئەگەر وتی بە ژنەکەی تەلاقیکت کەوتبی لەپیش تەلاقیکا یا لەپاش تەلاقیك یا لەگەل تەلاقیکا ، ئەوە ئەگەر چووبووە لای ژنەکەی دوو تەلاقی ئەکەوی ، ئەگینا هەر تەلاقیکی ئەکەوی • ئەگەر وتی نیو تەلاقت لە نیو تەلاقا ، یا نیو تەلاقت لە تەلاقیکا ، یا تەلاقیکت لە تەلاقیکا کەوتبی ئەوە هەر یەك تەلاقی ئەکەوی • هەروەها ئەگەر وتی هەندیکی تەلاقیکت کەوتبی یا دوو نیوە تەلاقت کەوتبی هەر تەلاقیکی ئەکەوی ، مەگەر لەم لەفظە دواییەیە مەبەستی دوو نیوە بی لە دوو تەلاق ئەوە دوو تەلاقی ئەکەوی • هەروەها ئەگەر وتی نیوەو سییەكو شەشیەکی تەلاقیکت کەوتبی هەر تەلاقیکی ئەکەوی • وە ئەگەر وتی نیوەی دوو تەلاق یا سی نیوە تەلاق یا نیوە تەلاقیكو سییەکی تەلاقیکیترت کەوتبی ئەوە دوو تەلاقی ئەکەوی • بەلام ئەگەر وتی نیوەو سییەکی تەلاقیکت کەوتبی ئەوە تەلاقیکی ئەکەوی •

ئەگەر کابرا چوار ژنی هەبوو ، وە وتی تەلاقیکم خستن ، ئەوە یەکی تەلاقیکیان ئەکەوی • وە ئەگەر وتی دوو تەلاقم خستن ئەوە ئەگەر مەبەستی بەشکردن بی یەکی تەلاقیکیان ئەکەوی • وە ئەگەر مەبەستی یەکی دوو تەلاق بی یەکی دوو تەلاقیان ئەکەوی • وە ئەگەر وتی سی

تەلاقم خستن ئەوە ئەگەر مەبەستی بەش‌کردنی تیکرای بی یەکی تەلاقیکیان ئەکەوی • وە ئەگەر مەبەستی ئەوە بی هەموو تەلاقیکیان بەش بکاتەوە بەسەریانا ئەوە یەکی سی تەلاقیان ئەکەوی • وە ئەگەر وتی چوار تەلاقتان کەوتبی ، ئەوە ئەگەر مەبەستی بەش‌کردنی تیکرای بی یەکی دوو تەلاقیان ئەکەوی • وە ئەگەر مەبەستی بەش‌کردنی هەموو تەلاقێ بی ئەوە بە دابەش‌کردنی سی تەلاق یەکی سی تەلاقەیان ئەکەوی‌و تەلاقی چوارەم بە زیاد دەرئەچی •

ئەگەر وتی سی تەلاقم خست لەبەینتانا ، وە لەپاشا وتی مەبەستم هەر تەلاقی ژنیکیان یا دوانیان یا سیانیان بووە ئەوە بەئاشکرا لی‌ی قوبوول ناکری بەلام کابرا حەوالەی ئایینی خوی ئەکری • جا لەسەر ئەو نیازەی لەبەینی خوی‌و خوادا هەرکامیان دەربکا دەرئەچی • وە بو ئەوانەیش کە ماونەتەوە ئەگەر مەبەستی ئەوە بی هەمووی بەش‌بکاتەوە بەسەریانا یا یەکە یەکەی تەلاقەکان بەش بکاتەوە ئەوە دیارە • وە ئەگەر بی مەبەست بوو ئەوە هەریەکی سی تەلاقیان ئەکەوی • وە ئەگەر ژنیکی تەلاق دا ، جا وتی بە ژنیکی‌تری تویشم کرد بە هاوبەشی ئەو ، ئەمە ئەگەر نیازی تەلاق نەبی بەتالە ، وە ئەگەر مەبەستی هاوبەشی بی لە ئەصلی تەلاق‌کەوتنا ئەمیش تەلاقیکی ئەکەوی ، مەسەلا لە یەك تەلاقا وە لە دوو تەلاقا تەلاقیکی ئەکەوی ، وە لە سی تەلاقا دوو تەلاقی ئەکەوی • وە ئەگەر مەبەستی لە هاوبەشی ئەوەبوو ئەمیش وەك ئەو بی‌ئەوە ئەوەندەی ئەو تەلاقی ئەکەوی • هەروەها ئەگەر کەسیك ژنی خوی تەلاق بداو پیاویکی‌تر بە ژنەکەی خوی بلی وا منیش توم کرد بە هاوبەش لەگەل ژنەکەی فلان‌کەسدا •

باسی جیاکردنەوەی یەکیك یا زیاتر لەوەی کە وتراوە (استثناء)

جیاکردنەوە دوو جورە • یەکەمیان ژمارە هەڵئەگری وەکو ئـەوە بلیت سی‌بەسی تەلاقت کەوتبی ، یەك تەلاق یا دوو تەلاقی نەبی • دووەمیان ئەصلی تەلاقەکە هەڵئەگری وەکو ئەوە کە بلی تەلاقت کەوتبی (ان شاء الله) ئەگەر خوا مەیلی ببی ، یا (ان لم یشأ الله) ئەگەر خـــوا مەیلی نەبی•لەم دوو صوورەتەی دواییدا تەلاقەکەی ناکەوی چونکە نە مەیلی خوا لە صوورەتی یەکەمدا ، وە نە بی‌مەیلی‌ی خوا لە صوورەتی دووهەمدا بو ئیمە مەعلووم نی‌یە • هەروەها ئەگەر بلی تەلاقت کەوتبی مەگەر خـــوا مەیلی ببی یا مەگەر خوا مەیلی نەبی ، ئەوە هەر تەلاقەکەی ناکـــەوی ، چونکە مەعنای صوورەتی یەکەم ئەوەیە تەلاقت کەوتبی مەگەر کاتی کە خوا مەیلی هەبی لەسەر کەوتنی ، وە مەعنای صوورەتی دووهەم ئەوەیــە تەلاقت کەوتبی مەگەر کاتیك کە خوا مەیلی نەبی لەسەر کەوتن وەکــو لە شەرحی (محلّی)و (خطیب)دا نووسراوە • وە بوونو نـەبـوونی مەیلی خوا لای ئیمە دیار نی‌یە • وە مادەم (معلق علیه) مەعلووم نـەبی (معلق) نایەتەجی • بیجگە لەمانە مەعنای ئەم تەعلیق بە مەیلو بی‌مەیلی‌یە ئەگەر دیتەسەر تەعلیقی کەوتنی تەلاق لەسەر مەیل ئەو مەیلە دیار نی‌یە• وە ئەگەر دیتە سەر تەعلیقی کەوتنی تـــەلاق بـــە نەبوونی مـــەیلەوە ئەوە تەلاق‌کەوتن بە بی‌مەیلی خودا مەحالە ، کەوابوو بە هـەرحـــــال تەلاقەکە ناکەوی •

وە هەروەکو تەعلیق بە مەیلو بی‌مەیلی‌ی خوداوە مانیعی کـەوتنی تەلاقە ، هەروەها مانیعیشە بو بەجی‌هاتنی هەموو عەقدو حەللیك وەکـــو

فروشتن‌و بەکری‌دان‌و وەقف‌و نەذرو بەخشین‌و نیکاح‌و سویندو غەیری ئەمانەیش •

تەعلیق کردنیش بە صیفەتی غەیری خواستی خواوە وەکو ئارەزووو کردن‌و نەکردنی فلان‌کەس یا وەکو چوون بو مالی فلان مەسەلا ئەوە نە ژمارە هەل‌ئەگری‌و نە ئەصلی تەلاق هەل‌ئەگری بەلکو تەلاقەکە ئەبەستی بە هەندیك وەزع‌و حالەوە ، چونکە بەجی‌هاتن‌و بەجی‌نەهاتنی ئـــەو صیفەتە دەرئەکەوی بومان ، وە ئەمانە حوکمیان جیایە لە جیاکردنەوە •

(بزانن) جیاکردنەوە بە (الا)ی عەرەبی ، وە بەهوی بەســتن بە مەیلی خواوە چەند شەرتیکیان هەیە • یەکەم ئەوەیە کابرا نیــــازی ئەو جیاکردنەوەیە ببی لەپیش تەواوکردنی جوملەی تەلاقەکەدا مەسەلا • دووهەم ئەوەیە لکابی بە جوملەکەوە لەکاتی قسەکردنەکەدا بەجوری کە لە عورفدا بە یەك قسە بژمیررین • بەلی زیانی نی‌یە ماتل بوونی ئینسـان بو هەناسەدان‌و زمان‌گرتن‌و کوکەو دەنگ‌گیران‌و بیرکردنەوە لە وەزعی جیاکردنەوەکەدا •

سیهەم ئەوەیە بە زمان بیلیت بەجوری کە خوی بیبیسی لـەکـــاتی ئارامی‌ی شوینەکەدا ئەگینا بی‌سوودە • کەواتە ئەگەر کابرا ئیدیعـای ئەوەی ئەکرد کە ئەو جیاکردنەوەیە لە دلیـــا بووە یاخـــود بە زمـــان وتوویەتی بەلام خوی نەی‌بیستووە ئەوە بە قەطعی لی‌ی قوبوول ناکـــری بەلکو حەوالەی دیانەتی خویشی ناکری چونکە جیاکردنەوەی ژمارە یـا جیاکردنەوە بە ئارەزووی خوا (مشیئة الله) زور قورسن یەکەمیان ژمارە هەل‌ئەگری‌و دووهەمیان ئەصلی تەلاقەکە هەل‌ئەگری ، نیازی شتیکیش کە ژمارە لابەری یا ئەصلی تەلاقەکە لابەری دوورە لە عورف‌و بەکارهینانەوە• بەلام لە تەعلیق بە صیفەتدا وەکو رویشتنەوە بو مالی باوکی مەسەلا ئەگەر کابرا ئیدیعای نیازی کرد ، ئەوە ئەگەر بەلگە هەبوو لەسەری ، ئـــەوە

بەئشکرا قوبوول ئەکری ، ئەگینا قوبوول ناکری ، بەلام حەوالەی دیانەتی خوی ئەکری ، وە لە واقیعدا ئەو نیازە سوودی هەیە بوی ، چونکە ئەم قەیدە شتێکیوا نی یە کە ژمارە هەڵبگری یا ئەصڵی تەلاقەکە هەڵبگری ، بەلکو تەلاقەکە ئەبەستی بە هەندی حالەوە .

چوارەم ئەوەیە وای بلی کە غەیری خویشی بیبیسی ، ئەگینا ئەگەر کابرا ئیدیعای کرد کە وتوویەتی بە ژنەکەی تەلاقت کەوتبی مەگەر خودا مەیلی بی ، بەلام ژنەکە نەی‌بیستووە ، وە ژنەکەیش وتی نەخەیر نەی‌وتووەو کابرایش شاهیدی نەبوو ، ئەوە ژنەکە سویند ئەدری لەسەر نەبوونی ئەو قەیدەو تەلاقەکەی ئەکەوی ، بەلام لە غەیری ئەم قەیدەدا وەکو تەعلیق بە صیفەتیکیتر بیستنی غەیر شەرت نی‌یە . وە ئەگەر کابرا ئیدیعای کرد وتی وتوومە تەلاقت کەوتبی ئەگەر بڕویتەوە بو مالی باوکت یا ئەگەر منالەکەم بو بەخیو بکەی یا ئەگەر شتی لە مالم دەرنەکەی، وە ژنەکەیش وتی نەت‌وتووەو کابرا شاهیدی نەبوو ئەوە کابرا باوەری پی ئەکری بە سویندو بە بی ئەو صیفەتە تەلاقەکەی ناکەوی وەکو لە حاشیەکانی (تحفه)و (نهایة)و غەیری ئەوانیشدا هەیە . وە گوی بەوە نادری کە لە (بغیه)دا ئەلی ژنەکە باوەری پی‌ئەکری بە سویند چونکە باوەر پی‌کرانی ژن لە مەسئەلەی تەعلیق کردنایە بە ئارەزووی خواوە وەکو باسمان‌کرد .

(بزانن) ئەگەر ژنەکە ئینکاری وتنی قەیدەکەی نەکرد ، بەلکو ئینکاری بیستنی خوی کرد ئەوە لەم‌صوورەتەدا کابرا باوەری پی‌ئەکری بە سویند لەسەر وتنی قەیدەکە ، هەرچەند تەعلیق بە (مشيئة الله) بی ، چونکە لازم‌ناکا لە نەبیستنەوە نەبوونی قەیدەکە.هەروەها ئەگەر دووشاهید لەویادا بن‌و بلین ئەو قەیدەمان نەبیستووە ، ئەوە هەر کابرا باوەری پی‌ئەکری لەسەر وتنی قەیدەکە . بەلی ئەگەر شەهادەتی شاهیدەکان لەسەر

نەبزواندنەوەی لیوی کابرا بوو لەکاتیکی تایبەتی‌یا ئەوە شەهادەتەکەیان قوبوول ئەکری چونکە ئەم نەفی کردنە مەحدوودە •

پینجەم ئەوەیە کابرا مەعنای ئەو جیا کردنەوەیە بزانی ، یەعنی تی‌بگا کەچی لی پەیدا ئەبی• ئەگینا ئەگەر مەلایەك لەفظی جیاکردنەوەکەی پیشان بداو ئەویش خوی نەیزانی‌و بە زمان بیلی‌و لە مەعناکەی حالی نەبی ئەوە هیچ سوودی نی‌یەو بە هیچ دائەنری •

شەشەم ئەوەیە جیاکردنەوە هەموو لی‌جیاکراوەکە نەگریتەوە ، یەعنی ئەوەندەی ژمارەی ئەو نەبی • کەواتە ئەگەر وتی سی تەلاقت کەوتبی سی تەلاق نەبی ئەوە سوودی نی‌یەو هەر سی تەلاقەکەی ئەکەوی• هەروەها ئەگەر بلی تەلاقیکت کەوتبی یەك تەلاق نەبی ، یا دوو تەلاقت کەوتبی دوو تەلاق نەبی ، هەر بی‌سوودە • کەواتە ئەبی بلی سی تەلاقت کەوتبی یەك تەلاقی نەبی یا دوو تەلاقی نەبی ، ئەوە لە سوورەتی یەکەمدا دوو تەلاق‌و لە سوورەتی دووهەمدا یەك تەلاقی ئەکەوی •

وە ئەگەر چەند جیاکراوەیەك کەوتنە دوای‌یەك‌و یەکەمیان هەموو لی‌جیاکراوەکەی ئەگرتەوە ، ئەوە ئەگەر پاش جیاکردنەوەی ئەوانی‌تر لە پیشووەکەیان راست بوەوە ، باشە • کەواتە ئەگەر وتی سی تەلاقت کەوتبی تەنها سی تەلاق ، تەنها دوو تەلاق ، تەنها تەلاقیك نەبی ، ئەوە تەلاقیکی ئەکەوی چونکە یەك لە دوو دەرکەین یەکیکی ئەمینیتەوە ، وە ئەم یەکە لە سی دەرکەین دووی ئەمینیتەوە ، وە ئەم دووە لە سی دەرکەین یەك تەلاقی ئەمینیتەوە کە ئەوەیە ئەکەوی •

وە ئەگەر وتی سی تەلاقت کەوتبی تەنها سی تەلاقی نەبی ، تەنها دوو تەلاقی نەبی ئەوە دوو تەلاقی ئەکەوی چونکە دوو لە سی دەرکەین یەکی ئەمینیتەوە ، وە ئەم یەکە لە سی دەرکەین دووی ئەمینیتەوەو ئەم

دووە ئەکەوێ • وە ئەگەر وتی پێنج تەلاقت کەوتبێ سێ تەلاقی نەبێ دوو تەلاقی ئەکەوێ • وە ئەگەر وتی سێ تەلاقت کەوتبێ نیوە تەلاقێك نەبێ ئەوە هەر سێ تەلاقەی ئەکەوێ چونکە لەپاش جیاکردنەوەی نیوە تەلاقەکە ئەو نیوە تەلاقە کە ئەکەوێ ئەبێ بەهۆی کـەوتنی نیوەکـــەی‌تریشی • کەواتە وای لێ‌دیت وەکو ئـەوە هیچی جیـــا نەکردبێتەوەو هـــەر سێ تەلاقەکەی ئەکەوێ •

(بزانن) جیاکردنەوە لە نەفی ئیثباتە ، وە جیاکردنەوە لە ئیثبـات نەفیە • وە لە صوورەتی یەك‌کەوتنی چەند جیاکردنەوەیەکدا چـەنــد دەستووریك هەیە بۆئەوەی بزانین لەئەنجاما چەند تەلاقی ئـەکـەوێ • ئاسان‌تریان ئەوەیە جیاکراوەی دوایی دەربکەی لەوەی وا لەپێشیەوە ، وە هەروەها تا ئەگەی بەوەی لە سەرەتاوە جیاکراوەتەوە •

باسی شك‌و گومان لە تەلاقدا

گومان لەم شوێنەدا سێ بەشە • یەکەم گومانە لە ئەسلی تەلاقـدا • دووەم گومانە لە ژمارەیدا • سێهەم گومانە لە تەلاق‌دراوەکەدا • جـــا ئەگەر کابرا گومانی لەوەدابوو کە تەلاقی ژنەکەی داوە بە تەنجیز یا بە تەعلیق ئەوە هەموو زانایانی شەرع لەسەر ئەوەن کە تەلاقەکە ناکەوێ • وە ئەگەر ئەیزانی تەلاقی کەوتووە بە یەقین ، وە گومانی لەوەدا بوو کە ژمارەی تەلاقەکە چەندە ، ئەوە لای کەمی ئەکەوێ ، بەلام سوننەتە کابرا (ورع) پارێز بکا ، یەعنی لە صوورەتی یەکەمدا ژنـەکـەی (رجعـە) بکاتەوە ئەگەر گومانی لە تەلاقی (رجعی)دا بوو ، وە عەقدی نیکاحەکەی تازە بکاتەوە ئەگەر گومانی‌لە تەلاقی (بائنە)دا بوو ، یاخود ساف تەلاقی بدا بۆئەوەی لەپاش بەســـەرچوونی (عدّە) بـە یەقین حـــەلال بێ بۆ ئەوکەسەی کە شووی پێ‌ئەکا •

وە لە صوورەتی دووهەمدا ئیعتیباری لای زووررووی ژمارەکە بکا ، یەعنی ئەگەر گومانی لە یەكو دوودا بوو ئیعتیباری دوو بکا • وە ئـەگەر گومانی لە دوو سیدا بوو ئیعتیباری سی بکاو مارەی نەکاتەوە تا شوو نەکا بە یەکیکیتر • جا ئەگەر ویستی لەپاشا مارەی بکاتەوە ، وە بە سی تەلاقە بیتەوە بولای سی تەلاقەی بدا بوئەوەی لەپاش مارەبەجاش (تحليل) بە سی تەلاقەوە بیتەوە بو لای •

باسی گومان لە ژنە تەلاقدراوەکەدا

لە صوورەتی سیهەمیشدا ئەگەر کابرا وتی بە ژنەکەی ئەگەر ئـەو پەلەوەرە کوتر بوو تەلاقت کەوتبی ، وە یەکیکیتریش وتی بە ژنەکەی خوی ئەگەر ئەو پەلەوەرە کوتر نەبوو تەلاقت کەوتبی ، وە نـەزانـرا پەلەوەرەکە کوترە یا نە ئەوە حوکم ناکری بە کەوتنی تەلاقی هیچیـان چونکە هەرچەند ئەبی لایەکیان راست بیو دروست نییە هیچلایەکیـان راست نەبی ، بەلام مادەم تەعلیقەکان هەریەکی لە کەسیکەوەیەو هەرکەسی لەوان تەعلیقەکەی بە تەنها مایەی کەوتنی تەلاقەکەی نییە ، تـەعلیقی ئەویتر نابی بەهوی کەوتنی تەلاقەکەی •

بەلی ئەگەر کەسیك ئەم دوو تەعلیقەی بەرابەر بە ژنی خوی کرد ، ئەوە تەلاقی ژنیکیان بەراستی ئەکەوی چونکە هەردوو ژنەکـە لـەژیـر عیصمەتی ئەودانو تەلاقی هەر کامیان بکەوی لەسەر ئەم کابرا حـەرام ئەبی ، وە پیویستە لەمکاتەدا لە وەزعی پەلەوەرەکەیش بکولیتەوە ئەگەر تەلاقەکە(بائن)بیو قابیل بی پەلەوەرەکە بدوزریتەوە بە نیشانەو عەلامەتدا • جا پاش ئەوە کە تەلاقی هەرکامیان کەوت واجبە کابرا دەریبریو بەیانی بکا • وە ئەگەر دوزینەوەی قابیل نەبوو لیکولینـەوەی واجب نییـە •

هەروەها ئەگەر تەلاقەکە (رجعی) بی • جا ئەگەر تەلاقەکە (بائن) بوو ، وە قابیلی چاك کردنەوە بوو وەکو ئافرەتیك کە نەچوویتە لای ، ئەوە با هەردوو ژنەکە مارە بکاتەوە • وە ئەگەر تەلاقەکە (رجعی) بوو با هەردوکیان بگیریتەوە ، یا بلیت هەرکامیان تەلاقی کەوتووە هینامەوە ژیر نیکاحی خوم •

وە ئەگەر کابرا دوو ژنی هەبوو وە ژنیکیانی تەلاق داو پاشان لەبیری چووەوە کامیانی تەلاق داوە واجبە خوی رابگری و تەزیکی هیچ کام لەو دوو ژنە نەکەوی تا ئەکەویتەوە بیری کام ژنی تەلاق داوە ، وە داوای بەیانیشی لی ناکری ئەگەر ژنەکان باوەر بکەن بەوە کە لەبیری نەماوە ، چونکە حەق هەر حەقی خویانە • وە ئەگەر وتیان باوەرمان نی‌یە پیت کە لەبیرت چووەتەوە ، وە بە عەمدی قسە ناکەی ، ئەوە ئەگەر هەردوکیان بی‌دەنگ بوون ئەوە باشە • وە ئەگەر یەکیکیان پیش دەستی‌ی کردو ئیدیعای کرد کە خوی تەلاق دراوەکەیە ، ئەوە کابرا داوای سویندیکی جەزمی لی ئەکری کە تەلاقی ئەو ژنەی نەداوە ، وە قەناعەت ناکری بەوە کە بلی لەبیرم چووەتەوە • جا ئەگەر نکوولی‌ی کرد لە سویند ئەوە ژنەکە سویند ئەخوا کە تەلاق دراو خویەتی‌و حوکمی بو ئەکری بە جیابوونەوەی لە کابرا •

وە ئەگەر لەپاش ئەم ژنە ژنەکەی‌تریش ئەو ئیدیعایەی کرد ئەوە تەرتیب جی‌بەجی ئەکری • ئەگەر کابرا وتی بە ژنەکەی لەگەل بیگانەیەکدا یەکیکتان تەلاقی کەوتبی وە ئیدیعای کرد کەوا نیازی ژنە بیگانەکە بووە ئەوە باوەری پی‌ئەکری بە سویند • وە ئەگەر ئەم ئیدیعایەی نەکرد ئەوە ژنەکەی خوی تەلاقی ئەکەوی •

وە ئەگەر ئەم قسەیە کرد بەرابەر بە ژنەکەی خوی لەگەل ولاخیکا یا لەگەل داریکا ، ئەوە حەملی قسەکەی ئەکری لەسەر ژنەکەی چونکە

ولاخ یا بەردو دار نابن بە جیگەی تەلاق ، وە ئیدیعای نیازکردنی ئەوانەی لی قوبوول ناکری نە بە ئاشکراو نە بە نهینی • بەلام شیروانی گیراویەتەوە کە هەندی لە زانایانی شەرع لەسەرئەوەن کە بە نهینی لی ی قوبوول ئەکری یەعنی کابرا حەوالەی دیانەتی خوی ئەکری وەکو مەسئەلەی دارەکە •

وە ئەگەر کابرا وتی بە ژنەکانی ئەگەر حەجم کرد یەکیکتان تەلاقی کەوتبی ، وە لەپاشا ژنیکیان مرد یا تەلاقدرا بە تەلاقی (بائن) ئەوسا رویشت حەجەکەی کرد ، ئەوە ئەو ژنیانە کە ماوەتەوە تەلاقی ئەکەوی • وە ئەگەر وتی بە دایکی ژنەکەی تەلاقی کچەکەت کەوتبی ، وە ئیدیعای کرد کە نیازم ئەو کچەی بووە کە ژنی من نی یە ئەوە باوەر بە قسەکەی ئەکری • وە ئەگەر وتی تەلاقی ژنی عالەم کەوتبی ئەوە تەلاقی ژنەکەی خوی ناکەوی مادەم بەتایبەتی نیازی لە ژنەکەی خوی نەبی ، چونکە خاوەن قسە بەر عموومی قسەکەی خوی ناکەوی •

وە ئەگەر وتی تەلاقی زینەب کەوتبی ، وە زینەب ناوی ژنەکەی خوی و ژنیکی تر بوو ، وە وتی نیازم زینەبە بیگانەکە بووە ، ئەوە بەئاشکرا قوبوول ناکری ، بەلام حەوالەی ئایینی خوی ئەکری • وە ئەگەر وتی فاطمەی کچی حەمەی ژنم تەلاقی کەوتبی کەچی ژنەکەی ناوی ئامینەی کچی حەمە بوو یا ناوی فاطمەی کچی ئەحمەد بوو ، ئەوە تەلاقی ژنەکەی ئەکەوی ، وە ئەو هەلەیە کە لە ناوەکەدا هەیە تەئثیری نی یە •

وە ئەگەر وتی بە دوو ژنی خوی یەکیکتان تەلاقی کەوتبی و مەبەستی یەکیکی دیاری یان بوو ئەوە تەلاقی ئەکەوی ، وە ئەگەر نیازی ژنیکی نامەعلوومی کرد یا نیازی هەردوکیانی کرد ، یاخود نیازی کەسیانی نەکرد ئەوە تەلاقی یەکیکی نامەعلوومیان ئەکەوی • جا لەوصوورەتەدا کە مەبەستی یەکیکی دیاری بووە ، واجبە بەیانی بکاو

ناوی دەربڕی • وە لە صوورەتەکانی تردا واجبە یەکێکیان دیاری بکا بو تەلاق کەوتن • وە دروست نی‌یە نزیکی کەسیان بکەویتـــەوە تا بەیانی تەلاق‌دراوەکە ئەکا یا یەکێکیان دیاری ئەکا • هەروەها واجبە لەســەری پەلەپەل بکا بو ئەم بەیان کردنو دیاری کردنە ئەگەر هەردوو ژنەکــە یا یەکێکیان داوایان کرد بوئەوە کە تەلاق کەوتووەکە جیا ببیتەوە لــــە تەلاق نەکەوتووەکە کە لە بەندی کابرادا ئەمینیتەوە • هەروەها واجبــە لەسەری نەفەقەو مەسرەفی هەردوکیان بدا تا وەزع مەعلووم ئەبی • جـا پـاش دەرکەوتنی تەلاق کەوتووەکە ئەگـەر ســـکی هەبوو ئـەوە تـا سکەکەی لی ئەبیتەوە نەفەقەیشی ئەداتی • وە ئەو ژنەیـان کە بە تەلاق کەوتوو دائەنری هەر لەکاتی لەفظی تەلاقەکەوە بــە تەلاق کــەوتوو ئەناسری نەك لەکاتی بەیان کردنو دیاری کردنەوە •

(بزانن) ئەگەر تەلاقەکە (رجعی) بوو ئەوە بەیان کردنو دیاری کردن واجب نی‌یە چونکە تەنها گەرانەوە لەو تەلاقە بە دەم بەســـــەو بەیان کردنو دیاری کردن بە چوونە لای ژنەکە پەیدا نابن •

ئەگەر کابرا لەکاتی بەیان کردندا وتی ئەمەیە تەلاق دراوەکـە یـا ئەمەیە ژنەکەم ئەوە ئەبی بە بەیان کردنو دیاری کردن • وە ئەگەر وتی مەبەستم ئەمەیانو ئەوەیان بوو ، یا مەبەستم ئەمە بوو بەلکو ئەوە بوو ، یا مەبەستم ئەمە بوو لەگەل ئەوەدا ، ئەوە بەئاشـــــکرا حوکم ئەکری بـە کەوتنی تەلاقی هەردوکیان ، بەلام لەراستیدا تەنها تەلاقی ئەویانە ئەکەوی کە مەبەستی بووە • وە ئەگەر مەبەستی هەردوکیان بووبوو ئەوە تەلاقی هەردوکیان ناکەوی چونکە بە لەفظێك کە بو تاقەکەسێك دەس بدا تەلاقی دووکەس ناکەویو هەر تەلاقی یەکێکیان ئەکەوی • وە ئەگەر لـەپیش بەیان کردنو دیاری کردنا هەردوو ژنەکە مردن یاخود یەکێکیان مرد ، ئەوە هەر داوای بەیان کردنو دیاری کردنی لی ئـەکـری بو ئـەوەی حوکمی میراتەکەیان دیاری ببی •

وە ئەگەر لەپێش بەیان کردنو دیاری کردندا کابرا مرد ئەوە فەرموودەی دیارتر ئەوەیە لە بەیان کردنا قسەی میراتگر قوبوول ئەکری نەك لە دیاری کردنا ، چونکە بەیان کردن خەبەردانەو گێرانەوەی ناوی ئەو ژنەیە کە زوو تەلاقی کەوتووە ، وە قابیلە ئەم میراتگرە زوو ئەوەی زانیبی • بەلام دیاری کردن هەلبژاردنی ژنیکە لەناو چەند ژنــدا بـو جیایی، وە ئەمە بەپێی ئارەزووی نەفسەو پەیوەندی بە خاوەن ژنەکەوەیەو دەخلی میراتگری تیا نییە • وە ئەگەر میراتگرەکــە دواکەوت لــە بەیانکردنەکە ئەوە میراتی ژنیك هەلئەگیری تا ژنەکان لـەنـاوخویـانـا ری ئەکەون •

ئەگەر کەسیك سویندی خوارد بە سی تەلاقەو سویندەکەی کەوتو، چەند ژنیکیشی هەبوو ئەوە یەکی لەو ژنانە بە سی تەلاقە تەلاقی ئەکەوی‌و، کابرا ناتوانی ئەو سی تەلاقە بەش بکاتەوە بەسەریانا بوئەوە کـە یـەکی تەلاقیکیان بکەوی ، یاخود تەلاقیك بدا بەســەر یەکیکیاناو دوو تەلاقیش بدا بەسەر ژنیکی‌تریا ، لەبەرئەوە کە ئەو سویندە ئەبی بەهوی (بینونەی کبری) بەلام ئەگەر ژنی لەو ژنانە یەك تەلاقی مابوو ئەوە کابرا ئەتوانی ئەو ژنە دیاری بکا بو ئەو سی تەلاقەیە کە خواردوویەتی چونکە مەبەست لە سی تەلاقە (بینونەی کبری)یە و ئەوەیش لەم ژنەدا بە تــەلاقیــك دیتەجی • کەوابوو ئەو تەلاقەی کە ماوە ئەکەوی‌و دوو تەلاقەکەی کـە ماوەتەوە لە سویندەکەی بە پووچ دەرئەچی‌و زیان بە ژنی‌تر ناگەیەنی •

وە ئەگەر یەکی لەو ژنانە لەپێش دیاری کردنیا بو تەلاقەکان مرد یا تەلاقی کەوتو (بائنە) بووەوە ، ئەوە کابرا ئەتوانی ئەو سی تەلاقــە کەوتووە بدا بەسەریا • وە ئەگەر بە تەعلیق وتی ئەگەر فلانکەس هـات یەکی لە ژنەکانم سی تەلاقەی کەوتبی ، وە کابرا هاتەوە ، جا یەکی لــە

ژنەکانی مرد یا بە تەلاق (بائنە) بوو ، ئەوە کابـرا ئـەتوانی ئـەو سی تەلاقە بدا بەسەر ئەو ژنە مردووە یا ئەو ژنە تەلاقدراوەدا •

وە ئەگەر سویندی خوارد بە دوو تەلاق لەسەر ئیشیکو سویندەکەی کەوت وە دوو ژنیشی بوو کە یەکی دوو تەلاقیان مابوو ، ئەوە ئـەتوانی ئەو دوو تەلاقە بەش بکاتەوە بەسەریانا یەکی تەلاقیك ، وە واجب نی‌یـە ئەو دوو تەلاقە هەر بدا بەسەر یەکیکیانا ، چونکە دوو تەلاقە لـــە ذاتی خویا نابی بەهوی جیابوونەوەی یەکجاری،هەرچەند لەم صوورەتەی ئیمەدا وا ری‌کەوتووە کە بووە بەهوی • وە ئەیشتوانی لەپیش سویند کەوتنـدا یەکی لە ژنەکان بریار بدا بو تەلاقەکان ، بەلام واجبە لەدواییدا دیاری‌ی بکا ، وە ناتوانی لەوە پەشیمان ببیتەوە •

وە ئەگەر سویندی خواردو سویندەکەی کەوت ، بەلام گومـــانی پەیدا کرد لەوەدا کە ئەو سویندە تەلاق بووە یا نە ، ئـــەوە حوکم بـە کەوتنی تەلاقی ناکری ، هەرچەند واجبە لەسەری دوور بکەویتەوە لـــە ژنەکەی تا سویندەکەی بو روشن ئەبیتەوە • یاخود ئەگەر تەلاقـەکـەی (رجعی) بوو (رجعە)ی بکاتەوە • وە ئەگەر(بائنە) بوو ، وە مەجالی تازە کردنەوەی نیکاحی هەبوو نیکاحەکەی تازە بکاتەوە •

ئەگەر وتی ئەگەر ئەو پەلەوەرە کوتر بوو تەلاقی ژنەکەم کەوتبی،ئەگینا بەندەکەم ئازاد بی ، وە نەزانرا پەلەوەرەکە چی‌یە ، ئەوە مەنع ئـەکری لە نزیك کەوتنەوەی ژنەکەی‌و ئیش کردنیش بە بەندەکەی • وە ئەگەر لەپیش بەیان کردنا مرد بەیان کردنی میراتگرەکەی قوبوول ناکـری ، بەلکو قورعە ئەخری لەبەینی ژنەکەیدا بو تەلاق کەوتن‌و بەندەکەی بـو ئازاد بوون • جا ئەگەر قورعەکە بە ناوی بەندەکەوە دەرچوو ئازاد ئەبی، وە ئەگەر بە ناوی ژنەکەوە دەرچوو تەلاقی ناکەوی ، وە لـەم‌کاتـــەدا هەروەکو ژنەکەی تەلاقی ناکەوی بەندەکەیش بە بەنـــدەیی نامینیتەوەو ئیشکالەکە هەروەکو خوی بەردەوام ئەبی •

باسی تەلاقی (سنّی)و (بدعی)

تەلاق ، هەرچەند پێنج حوکمەکەی بەسەرا ئەروا وەکو لەپێشەوە بەیانمان کرد ، بەلام بەکورتی بەپێی ئیصطیلاحی مەشهوور سێ جورە (سنّی)و (بدعی)و نە (سنّی)و نە (بدعی) • وە لەسەر ئیصطیلاحی (منهاج) دوو جورە (سنّی)و (بدعی) •

بەپێی ئیصطیلاحەکەی (منهاج) تەلاقی (سنّی) ئەوەیە دروست بێ یەعنی حەرام نەبێ ، وە تەلاقی (بدعی) ئەوەیە حەرام بێ • تەلاقی (سنّی) بەم ئیصطیلاحە ئەوەیە چوار شەرتی تیا بێتەجێ • یەکەم : ئەوەیە ژنەکەمێردەکەی چووبێتەلای• دووەم : ئەوەیە (عدّە)ی بە ئەقراء بێ ، یەعنی بە حەیزو پاکی بێ • سێیەم:ئەوەیە لەپاش تەلاقدانەکەی دەس بکا بە (عدّە)ی (اقراء) بەم رەنگە دووگیان نەبێ یا دووگیان بێ لە زینا یا لە شوبهە ، وە لە هەردوو حالەتەکەدا حەیزی ببێ ، وە مێردەکەیشی تەلاقی دابێ لەگەل ئاخری حەیزەکەیا ، یا لەکاتی پاکیدا لەپێش تەواوبوونی ماوەی پاکی‌یەکەیدا یاخود تەعلیقی تەلاقەکەی کردبێ بە رابووردنی هەندی لە ماوەی پاکی‌یەکەیەوە یا تەعلیقی کردبێ بە ئاخری حەیزەکەیەوە •

چوارەم : ئەوەیە نەچووبێتە لای لەو پاکی‌یەدا کە تەلاقەکەی تیا داوە یا تەعلیقی تەلاقەکەی کردووە بە رابووردنی هەندێکیەوە • هەروەها نەچووبێتە لای لەو حەیزەدا کە لەپێش ئەو پاکی‌یەوە بووە ، وە لەو حەیزەدا کە تەلاقی داوە لە ئاخریەوە ، یا تەعلیقی تەلاقەکەی کردووە بە ئاخریەوە • جا لەسەر ئیصطیلاحی (منهاج) ئەگەر ئەم چوار شەرتە هاتەجێ ئەوە تەلاقەکە (سنّی)یە ئەگینا (بدعی)یە ، وە لەسەر ئیصطیلاحەسی لقەکە ئەگەر هەر چوار شەرتەکە هاتەجێ ئەوە (سنّی)یە

وە ئەگەر دوو شەرتە ئاخری یەکە فەوتا ئەوە (بدعی)یە • وە ئەگەر دوو شەرتە پێشووەکە یا یەکێکیان فەوتا ئەوە ئەکەویتە بەر بەشە ناونجی یەکە کە نە (سنّی)یەو نە (بدعی)یە •

(بزانن) لەسەر ئیصطیلاحی (منهاج) کە تەلاق تەنها (سنّی)و (بدعی)یە ، تەلاقی (سنّی) بەکورتی هەشت حالەتە • یەکەم : تەلاقی ژنی کە دووگیان نەبیو تەلاق درابی لەکاتی ئاخری حەیزەکەیدا • دووهەم : تەلاقی ژنی کە دووگیان بیو ژنی کە تەلاق درابی لەکاتی پاکیدا لەپێش ئەوەدا کە ئەو پاکی یە تەواو ببی • سێهەم : تەلاقی ژنێکە کە دوو گیان نەبیو تەعلیقی تەلاقەکەی کرابی بە رابووردنی هەندی لە ماوەی پاکی یەکەوە • چوارەم : تەلاقی ژنێکە کە دووگیان نەبیو تەعلیقی تەلاقەکەی کرابی بە ئاخری حەیزەکەیەوەو حەیزی پیادا بی • پێنجەم : تەلاقی ژنێکە دووگیان بی لە زینا یا لە شوبهەو حەیزی ببیو تەلاق درابی لە ئاخری حەیزەکەیەوە •

شەشەم : تەلاقی ژنێکە کە دووگیان بی لە زینا یا لە شوبهەو تەلاق درابی لە پاکیدا لەپێش تەواوبوونی پاکی یەکەیدا • حەوتەم : تەلاقی ژنێکە کە دووگیان بی لە زینا یا لە شوبهە ، وە تەعلیقی تەلاقی کرابی بە رابووردنی هەندێك لە ماوەی پاکی یەکەوە • هەشتەم : تەلاقی ژنێکە دووگیان بی لە زینا یا لە شوبهەو تەعلیقی تەلاقەکەی کرابی بە ئاخری حەیزەکەیەوە • لە هەموو ئەم صوورەتانەدا شەرتە مێردەکە نەچووبێتە لای ئەو ژنە نە لەو پاکی یەدا کە تەلاقی داوە تیایا یا کە تەعلیقی تەلاقەکە کراوە بە رابووردنی هەندێکیەوە ، وە نە لەو حەیزەدا کە وا لەپێش ئەو پاکی یەوە ، وە نە لەو حەیزەدا کە تەلاقی ژنەکە دراوە لە ئاخریەوە یا تەعلیقی تەلاقەکە کراوە بە ئاخریەوە •

تەلاقی (بدعی)یش بیست‌و دوو حاڵەتە • یەکەم : تەلاقی ژنێکە کە دووگیان بێ لە چوونەلای بە شوبهەو حەیزی پیادا نەیەت • دووەم : تەلاقی ژنێکە کە دووگیان بێ لە چوونەلای بە زیناو حەیزی پیا نەیەت • سێهەم : تەلاقی ژنێکە کە دووگیان نەبێ‌و حەیزی پیا بێت‌و تەلاق درابێ لە ئاخری پاکی‌یەکەیدا • چوارەم : تەلاقی ژنێکە کە دووگیان نەبێ‌و حەیزی پیا بێت‌و تەلاق‌درابێ لە حەیزدا لەپێش دوایی هاتنیەوە • پێنجەم : تەلاقی ژنێکە کە دووگیان نەبێ‌و خاوەنی حەیز بێ‌و تەعلیقی تەلاقەکەی کرابێ بە رابووردنی هەندێ لە ماوەی حەیزەکەیەوە • شەشەم : تەلاقی ژنێکە کە دووگیان نەبێ‌و حەیزی پیا بێت‌و تەعلیقی تەلاقی کرابێ بە دوایی پاك بوونەوەیەوە • حەوتەم : تەلاقی ژنێکە کە حەیزی پیا بێت‌و دووگیان بێ لە زینا یا لە چوونەلای بە شوبهەو تەلاق درابێ لە دوایی پاك بوونەوەیدا •

هەشتەم : تەلاقی ژنێکە کە حەیزی پیا بێت‌و دووگیان بێ لە زینا یا لە چوونەلای بە شوبهەو تەلاق درابێ لە حەیزدا لەپێش تەواو بوونیا •

نۆهەم : تەلاقی ژنێکە کە حەیزی پیا بێت‌و دووگیان بێت لە زینا یا لە چوونەلای بەشوبهەو ، تەعلیقی تەلاقەکەی کرابێ بە رابووردنی هەندێك لە حەیزەکەیەوە • دەهەم : تەلاقی ژنێکە کە دووگیان بێ لە زینا یا لەچوونەلای بە شوبهە، وە تەعلیقی تەلاقەکەی کرابێ بە دوایی پاك بوونەوەیەوە • یازدەهەم : تەلاقی ژنێکە کە دووگیان نەبێ‌و حەیزی پیا بێت ، بەڵام مێردەکەی چووبێتە لای لەو پاکی‌یەیدا کە تەلاق دراوە تیایا • دوازدەهەم : تەلاقی ژنێکە کە دووگیان نەبێ‌و حەیزی پیا بێت ، بەڵام مێردەکەی چووبێتەلای لەو پاکی‌یەیدا کە تەعلیقی تەلاقەکەی کراوە بە رابووردنی هەندێکیەوە • سیانزەهەم : تەلاقی ژنێکە کە حەیزی پیا بێت‌و دووگیان نەبێ‌و مێردەکەی چووبێتە لای لەو حەیزەدا کەوا لەپێش

ئەو پاکی‌یەوە کە تەلاق دراوە تیایا • چواردەهەم : تەلاقیکی ژنیکە کـە حەیزی پیا بیت‌و دووگیان نەبی ، وە میردەکەی چووبیتە لای لەو حەیزەدا کەوا لەپیش ئەو پاکی‌یەوە کە تەعلیقی تەلاقەکەی کراوە بـە رابووردنی هەندیکیەوە •

پانزەهەم : تەلاقی ژنیکە کە حەیزی پیا بیت‌و دووگیان نەبی ، بەلام میردەکەی نەچووبیتە لای لەو حـەیزەدا کـە تـەلاق‌دراوە لـەپیش تـەواو بوونیا • شانزەهەم : تـەلاقی ژنیکی خـاوەن حـەیـزە کـە دووگیان نەبی ، بەلام میردەکەی چووبیتە لای لەو حەیزەدا کە تەعلیقی تەلاقەکەی کراوە بە ئاخرەکەیەوە • حەفدەهەم : تەلاقی ژنیکە کـە حەیزی پیا بیت‌و دووگیان بی لە زینا یا لە چوونەلای بە شوبهە ، بـەلام میردەکەی چووبیتەلای لەو پاکی‌یەدا کە تەلاق دراوە تیایا • هەژدەهەم : تەلاقی ژنیکە کە حەیزی پیا بیت‌و دووگیان بی لە زینا یا لە شـوبهەو میردەکەی نەچووبیتە لای لەو پاکی‌یەدا کە تەعلیقی تەلاقەکەی کراوە بە رابووردنی هەندیکیەوە •

نوزدەهەم : تەلاقی ژنیکە کە حەیزی پیا بیت‌و دووگیان بی لە زینا یا لە چوونە لای بەشوبهە ، وە میردەکەی چووبیتە لای لـەو حەیزەدا کەوا لەپیش ئەو پاکی‌یەوە کە تەلاق دراوە تیایا • بیستەم : تەلاقی ژنیکە کە حەیزی پیا بیت‌و دووگیان بی لە زینا یا لە چوونەلای بەشوبهە ، وە میردەکەی چووبیتە لای لەو حەیزەدا کـە تەلاق دراوە لەپیش تەواو بوونیا • بیست‌و یەکەم : تەلاقی ژنیکە کە حەیزی پیا بیت‌و دووگیان بی لە زینا یا لە چوونەلای بە شوبهە ، وە میردەکەی چووبیتەلای لەو حەیزەدا کە تەعلیقی تەلاقەکەی کراوە بە رابووردنی هەندیکیەوە • بیسـت‌و دووهەم : تەلاقی ژنیکە کە دووگیان بی لە زینا یا لـە چـوونـەلای بەشوبهە ، وە میردەکەی چووبیتە لای لە پاکی‌یەکدا کەوا لـەپیش ئـەو حەیزەوە کە تەعلیقی تەلاقەکە کراوە بە رابووردنی هەندیکیەوە •

لەسەر ئەو ئیصطیلاحە کە ئەلی تەلاق سی جورە ، تەلاقی ژنی کە نەچووبنە لای‌و تەلاقی ژنی کە سەرسام بی‌و نە حەیزی دیـــار بی‌و نـە پاکی‌ی دیار بی ، وە تەلاقی ژنی کە تەعلیقی تەلاقی کرابی بە صیفەتیکەوە کە بە ریکەوت لەماوەی حەیزدا بیتــەجی ، وە تــەلاقی ژنی کـــە سکی دەرکەوتبی لە نیکاحی دروست یا لە چوونەلای بەشوبهە ، وە تەلاقیـك کە حەکەمی پیاوو ژنەکە بیدا لەسەر مەسلەحەت ، وە تەلاقی ژنی نابالغ ، وە تەلاقی ژنی کە نائومید بووبی لە حەیز ، لە بەشی ناونجی دائەنری کە نە (سنّی)یەو نە (بدعی) • لەبەرئەوە کە لە ئافرەتی نەچوەلادا قەیدی یەکەم فەوتاوە ، وە لە حالەتەکانی‌تردا لەپاش تەلاق‌دانەکە ژنەکە دەس‌ناکا بە (عدّی محققەی ئەقراء) چونکە یا هەر (عدّەی ئەقراء) نی‌یە وەکو لە حالەتی ئافرەتی نابالغو نائومیددا ، یا (ئەقراءی محققە) نی‌یە وەکو لە حالەتی ئافرەتی سەرسامو لە تەلاقی پیاوی (مولي)دا • وە لە تەلاقی دوو حەکەمی پیاوو ژنەکەدا لەراستیدا خاوەن ژنەکە ئیختیاری بەدەست نی‌یەو تەلاقەکە زورکاری‌یە ، وە ئەو ژنەیش کە تەعلیقی تەلاقەکەی کــراوە بە صیفەتیکەوە کە بە ریکەوت لە حەیزدا دیتەجی ئەوە تەلاقەکەی (سنّی) نی‌یە چونکە پاش تەلاقەکە دەس‌ناکا بە ئەقراء ، وە (بدعی)یش نی‌یــە نیسبەت بە کابرا چونکە نیازی ئەوەی نەبوە صیفەتەکە لەوکاتەدا بیتەجی، بەلکو بە هەلکەوت وا هاتوەتەجی •

(بزانن) تەلاقی (بدعی) حەرامە ، وە لەگەل ئەوەشدا کە صوورەتی زورە ، بەلام بەکورتی دوو بەشە • یەکەم : تەلاقی کە بە تەنجیز بی یـا بە تەعلیق کە بە صوورەتی قەصدو عەمد بکەویتە ماوەی حەیزی ژنیکەوە کە میردەکەی چووبیتەلای ، بەوشەرتە ژنەکـە خوی قوبوولی خــولعی نەکردبی لە پیاوەکە ، ئەگینا نابی بە (بدعی) چونکە ژنەکـــە خـــوی ئارەزووی هەیە لەو تەلاقە ، بویە پارە صەرف ئەکاو خوی رزگار ئەکا •

وه لەمشوێنەدا دەرئەکەوێ کە ئەگەر بیگانەیەك قوبوولی خولع بکا لــە کابرا بە بێزانستو ئارەزووی ژنەکە ئەوە ئەو تەلاقە هەر بە (بدعی) ئەناسرێو حەرامە •

دووهەم : تەلاقێکە لە پاکیدا بەوشەرتە ژنەکە میردەکەی چووبیتەلای لەوپاکییەدا یا لە حەیزی پاش ئەو پاکییەدا ، وە ژنەکەیش لە سكئوزا نەکەوتبێو سکیشی دەرنەکەوتبێ • کەواتە ئەگەر ژنیکی خاوەن حەیــز لە ماوەی حەیزدا میردەکەی چووەلای ، وە ژنەکە پاك بووەوە جا کابــرا تەلاقی دا ئەوە ئەو تەلاقە (بــدعی)یــە چونــکە ڕێیتیئەچێ لــــــەو چوونەلاوەوە سکی پڕ بووبێ • بەڵێ حەلالە خولعکردن لەگەل ئەم ژنــە وەطء کراوەدا ، هەروەها حەلالە تەلاقدانی ژنێ کە سکی دەرکەوتبێ •

ئەگەر کابرا وتی بە ژنەکەی تەلاقت کەوتبێ هەر کە لە حەیزەکەت پاك بوویتەوە ، ئــەوە ئەو تەلاقە (سنّی)یە • وە ئەگــەر وتی تــەلاقت کەوتبێ لە ئاخری پاكبوونەوەکەتدا ئەوە (بدعی)یە خوای لەوپاکییەدا چووبیتە لای یا نە ؟ وە ئەگەر وتی بە ژنەکەی لەکاتی حەیزدا تەلاقیکی (بدعی)ت کەوتبێ ، ئەوە لەوکاتەدا تەلاقی ئەکەوێ • وە ئەگــەر وتی تەلاقیکی (سنّی)ت کەوتبێ ئەوە لەپاش پاكبوونەوە لــە حەیزەکــەی تەلاقی ئەکەوێ • وە ئەگەر وتی بە ژنەکەی لەکــاتی پاکیدا تــەلاقت کەوتبێ بە (سنّی) ئەمە ئەگەر لەو پاکییەو لە حەیزی پیش ئەو پاکییەدا میردەکەی نەچووبوەلای لە هەمانکاتدا تەلاقی ئەکەوێ • وە ئەگەر لــە یەکێ لەو دوو کاتەدا چووبوە لای ئەوە تەلاقی ناکەوێ ، تا ئەگاتە کــاتی پاکییەکیوا کە باسمان کرد جا لەوکاتەدا تەلاقی ئەکەوێ •

وە ئەگەر کابرا وتی بە ژنەکەی تەلاقیکی (بدعی)ت کەوتبێ ئەوە هەر لەوکاتەدا تەلاقەکەی ئەکەوێ ئەگەر چووبیتە لای ژنەکەی لەوکاتەدا یا لە حەیزیکا کە لەپیش ئەو پاکییەوە بێ • وە ئەگەر وتی تەلاقیــکی

جوان یا زور جوانت کەوتبی ئەوە وەکو ئەوە وایــە بلی تــەلاقیـــکی (سنّی)ت کەوتبی • وە ئەگەر وتی تەلاقیکی ناشیرین یا زور ناشیرینت کەوتبی ئەوە وەکو ئەوە وایە بلی تەلاقیکی (بدعی)ت کـــەوتبی • وە ئەگەر وتی تەلاقیکی (سنّی)و (بدعی)ت کەوتبی یا تەلاقیکی جوانو ناشیرینت کەوتبی ئەوە لە عەینی ئەوکاتەدا کە ئەم لەفظە ئەلیت تەلاقەکەی ئەکەوی ، چونکە مادەم ئەم دوو قەیدە ضدّی یەکن هەردوکیان بەتـال ئەبنەوەو ئەسلی تەلاقەکەی ئەمینیتەوە •

وە هەرکەسی تەلاقی (بدعی) بداو ژمارەی تەلاقی تەواو نەکردبی ئەوە ئەگەر تەلاقەکەی (بائن) بی سوننەتە نیکاحەکەی تازە بکاتەوە • وە ئەگەر تەلاقەکەی (رجعی) بی سوننەتە بیهینیتەوە ژیر نیکاحی خوی • جا ئەگەر لە حەیزدا تەلاقی دابی ئەم سوننەتە دەوام ئەکا تا ئەو حـەیزە تەواو ئەبی • وە ئەگەر لە پاکیدا تەلاقی دابوو دەوام ئەکا تا ئەو پاکییەو حەیزی پاش ئەو پاکییەش تەواو ئەبی •

(بزانن) کوکردنەوەی سی تەلاقە لە مەذهەبی ئیمامی شـــافیعیدا حەرام نییە ، یەعنی ئەگەر کەسیك لەکاتی تەلاقی (سنّی)دا بە یـەك صیغە بلیت بە ژنەکەی سی تـەلاقـەت کـــەوتبی یاخـــود بـە نیـــازی دووبارەکردنەوە (استئناف) بلیت تەلاقت کەوتبی •• تەلاقت کەوتبی •• تەلاقت کەوتبی ، ئەوە ئەو تەلاقدانە حەرام نییەو تەلاقەکانیش ئەکەون بە چەند دەلیل :

یەکەم : ئەوەیە کە بە ظاهیری مەعنای ئایەتی (أو يعفو الذي بيده عقدة النكاح)و ئایەتی (يا أيها النبي اذا طلقتم النساء)و چەند ئایەتیتریش گرییی عیصمەتی ژن وا بەدەستی میردەوەو مولکی میردەو هەرشتی کـە لە دەستی ئەودا بی ئەتوانی هەموو جورە تەصەروفیکی تیا بکا مادەم شەرع مەنعی نەکاو ئەصلیش مەنع نەکردنە •

دووەم : ئەوەیە کە (عمیر العجلانی) پاش (لعان) کردن لەگەل ژنەکەیدا بەجاری سی تەلاقەی دا پیش ئەوە کە حەزرەت صلی اللە علیـە وسلم خەبەری پی‌بدا کە بەهوی (لعان)ەکەوە حەرام بووە لەسەری • لەگەل ئەوەشدا کە حەزرەت مەنعی نەکرد لە خستنی ئەو سی تەلاقەیە • وە ئەگەر ئەمە حەرام بوایە مەنعی ئەکرد چونکە (عمیر) بویە تـەلاقی ژنەکەی دا چونکە وای ئەزانی کە هیشتا ژنیەتی وە ئەوکەسانەی لایـان وایە سی تەلاقە ناکەوی کوکردنەوەی سی تەلاقەیـان بەجـاری بـەلاوە حەرامەو ، ئینکاری حەرام واجبە لەلاینی ئەوانەوە کە ئەو حەرامـە بـە حەرام ئەزانن ، وە واجبە نەزانیان فیر بکەن ، کەچی نە ئینکار کردنی ئەو حەرامەو نە فیرکردنی نەزان نەبیسراوە لە پیغەمبەرەوە صلی اللە علیە وسـلم •

سیهەم : گەلی لە ئەصحابەی پیغەمبەر ژنی خویان بە سی تـەلاقـە تەلاق داوەو کەس لی‌ی‌نەگرتوون •

چوارەم : لە (بخاری)دا ئەگیریتەوە لە حەزرەتی عائشەوە خوای لی رازی بی کەوا ژنی (رفاعة القرظی) هات بو خزمەتی پیغەمبەر صلی اللە علیە وسلمو عەرزی کرد کەوا رفاعەی میردم تەلاقی داوم بە تەلاقی (بتّ) یەعنی قەطعی واتە سی تەلاقەو شووم کردووە بـــە عبدالرحمن کوری زبیرو ئەویش شتیکی پی‌یە وەکو ریشەی جل وایە (واتە ناتوانی بچیتە لای) • پیغەمبەریش فەرمووی ئەتەوی برویتەوە بو لای (رفاعە) ؟ ئەمە نابی تـا تو لەزەت لە عبدالرحمن وەرنەگری‌و ئەویش لەزەت لە تو وەرنەگری • لەم حەدیثەوە دەرئەکەوی کە تەلاقی سی تەلاقە ئەکەوی ، ئەگینا ئەم تەحلیل کردنەوەیە پیویست نە ئەبوو • ئـەوەش کـــە بلیین لەوانەیە میردەکەی بە جیاجیا لە سی مەجلیسدا تەلاقی ژنەکەی دابی تـا

دوا تەلاق ، ئەوە خیلافی ظاهیری حەدیثەکەیەو ئەگەر وابوایە ئەگیرایەوە بومان •

پینجەم : ئەوەیە حەزرەتی (عمری کوری خطاب) لە زەمانی خەلافەتی خویدا حوکمی کردووە بە کەوتنی سی تەلاقە وە ئەصحابەکانیش لی‌یان نەگرتووە • کەواتە ئەو حوکمە بووە بە جیگەی(اجماعی سکوتی)•

شەشەم : ئەوەیە ئیمامە موجتەهیدەکان قسەیان یەکە لەسەر کەوتنی سی تەلاقە ، وە خیلافیان نەبوە لە کەوتنیا • بەلی لای هەندیکیان وەکو ابو حنیفەو مالكو احمد ـ لە فەرموودەیەکیا ـ سی تەلاقە حەرامە • وە لای شافعیو احمد ـ لە فەرموودەیەکیا ـ حەرام نی‌یە ، وە لەپاش ئەوان لە شارانی ئیسلامدا بەپیی بیروړای ئەوان رەفتار کراوە ، تەنها هەندی زانایانی تاكو تەرا نەبی کەس پیچەوانەی ئەوەی نەوتووە • لەپاش دامەزرانی ئیجماعیش موخالەفە کردن زیان ناگەیەنی •

ئەمەی کە وتمان هەموو بەلگەن لەسەر ئەوە کە سی تەلاقە بەجاری ئەکەوی ، وە باوەری بەهیز ئەدەن بە ئینسان ، وە لە ئەحکامی فەرعی‌دا ئەم جورە باوەرە کافی‌یەو لادان لی‌ی لادانە لە باوەری ئەهلی سوننەتو جەماعەت •

ئەوانەش کە باوەریان بە پیچەوانەی ئەم باوەرەوەیەو لایان‌وایە سی تەلاقە بە یەك تەلاق ئەژمیری ، ئەم دەلیلانەی خوارەوە ئەهیننەوە :

یەکەم : ئەوەیە کە خوا فەرموویەتی (الطلاق مرتان ، فامساك بمعروف أو تسریح باحسان) یەعنی ئەو تەلاقەی کە ئەکەوی بەجار لەپاش جارە • کەواتە ئەگەر کابرا بەجاری هەر سی تەلاقەکەی خست ئەوە هەر بەجاریك حیساب ئەکری • ئەم دەلیلەیان بەکارنایەت لەبەر چەند شت یەکەم ـ ئەوەیە ئەم ئایەتە هاتوەتە خوارەوە لە باسی تەلاقی

(رجعی)دا • (حاکم)و (ترمذی) گیراویانەتەوە لە (عائشە)وە خوای لی رازی بی فەرموویەتی : پیاو ژنی خوی تەلاق ئەداو لەماوەی (عدّە)دا ئەیهینایەوە ، تا پیاویك وتی بە ژنەکەی واللە تەلاقت نادەم تا جیا ببیتەوە لیم بەتەواوی‌و رایشت‌ناگرم لای خوم • ژنەکەیش وتی چون وائەبی ؟ ئەویش وتی تەلاقت ئەدەم‌و وازت لی دینم تا کاتی تەواو بوونی (عدّە)کەت نزیك ئەبیتەوە • ئەمجار ئەتهینمەوە بو لای خوم‌و هەر بەم‌جورە رەفتارت لەگەل ئەکەم • ژنەکەیش هاتە خزمەتی پیغەمبەر صلی اللە علیە وسلم‌و ئەم قسانەی بو گیرایەوە • ئەویش بی‌دەنگ بوو تا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە لەسەر باسی تەلاقی (رجعی) یەعنی ئەو تەلاقەی کە گیرانەوەی لەپاشەوە دروستە دووجارە ، ئیتر پاش ئەو دووجارە حوکمی خودا یا راگرتنی ژنەکەیە بە یاسای شەرع یا بەرەللاکردنیەتی بە چاکەو پیاوەتی لەگەلیا بەجوری کە حەقی نەفەوتی •

کەواتە ئەم ئایەتە پەیوەندی نی‌یە بە تەلاقی (بائنە)وەو باسی ئەوە نی‌یە ئاخو سی تەلاقە چون ئەکەوی •

دووهەم ــ ئەگەر فەرض بکەین‌و بلیین ئەم ئایەتە باسی هەموو جورە تەلاقیکە ، هەر نابی بە دەلیل لەسەر نەکەوتنی سی تەلاقە بە یەك‌جار ، چونکە ئەم ئایەتە خەبەرەو خەبەر لە حوکمدا وا لە جی‌ی ئەمردا ئەگەر خەبەری ئیجابی بی • ئەمریش بە هەر شتیك مەعنای نەهیە لە پیچەوانەی ئەو شتە • کەواتە ئەوپەری ئەم ئایەتە ئەوەیە ئەمر بی بە خستنی تەلاق جار لەدوای جار ، وە نەهی بی لە خستنی سی تەلاقە بە یەك‌جار ، وە خستنی تەلاق بە جار لەدوای جار واجب بی‌و خستنی سی تەلاقە بە جاریك حەرام بی ، وە هەرگیز ئەوە ناگەیەنی ئەگەر بەتەنها جاریك سی تەلاقی خست هەر نەکەوی یا بەجاریك‌و بە تەلاقیك بژمیرری • تەماشا ناکەی خوای گەورە لە ئایەتی (واذا طلقتم النساء فطلقوهن لعدتهن)دا فەرمانی داوە بەوە کە ئینسان وا

تەلاقی ژنەکەی بدا کە ئەو تەلاقە بەسەرچی بە زەمانی دەس کردنەوە بە (عدّە) ، لەگەل ئەوەیش هەموو زانایانی شەرع لەسەر ئەوەن کە تەلاقی موخالیفی ئەمەیش وەکو تەلاقی ژن لە حەیزدا با حەرامیش بی هەر ئەکەوی •

کەواتە سی تەلاقە بەجاریك ئەکەوی هەرچەند تەلاقدانی وا حەرامیش بی ، وە ئەم ئایەتە هەر ئەبی بە دەلیل بو ئەو پیشەوایانە کە لایانوایە حەرامە بەجاریك پیاو هەر سی تەلاقەی ژنەکەی بدا •

سیهەم ـ بەپی‌ی لیکدانەوەی علمی (الف لام) لە لەفظی (الطلاق مرتان)دا نابی بو جینس و ماهیّت و طەبیعەت بی ، چونکە ماهیّتی تەلاق نە جاریکەو نە دووجارە • وە نابی بو ئیستیغراقیش بی بەم مەعنا کە بلییت هەموو ئەفرادی تەلاق بە جار لەدوای جار ئەبی ، چونکە یەك تەلاقە بە ئیتیفاقی هەموو زانایانی شەرع ئەکەوی ، وە دوو تەلاقە بە بی هیچ ناکوکی یەك لەنیوانیانا ئەکەوی • وە نابی بو عەهدی خاریجی یش بی بەم مەعنا ئەو تەلاقە مەعهوودە کە ئەکەوی جار لەدوای جارە بە وینەی دەلیلی پیشوو • کەواتە پیویستە بو عەهد بی بەومەعنایە ئەو تەلاقە کە سوننەتە ئەبی جار لەدوای جار بی ، یا ئەو تەلاقە کە گیرانەوە (رجعە)ی لەپاشەوە هەبی جار لەدوای جارە ، وە ئەم مەعنایە مەعقوولەو مەقبوول چونکە گیرانەوەی سەبەبی هاتنە خوارەوەی ئایەتەکە بەلگەیە لەسەری • ئیتر بە هیچ‌جوری دەخلی بە کەوتن و نەکەوتنی سی تەلاقەوە نی‌یەو دەلیل هینانەوە بەم ئایەتە لەسەر ئەو مەبەستە شتیکی دانەمەزراوو نارەوایە •

بەلگەی دووهەمی ئەوانەی کە ئەلین سی تەلاقە بەجاریک ناکەوی ئەوەیە کە لە (رکانە)ی کوری عبدالعزیز یا عبد یزید رووی‌دا کە ئەوەبوو ژنەکەی لە یەك مەجلیسدا بە سی تەلاقە تەلاق دابوو ، وە زور زویریش بوو لەو ئیشە ، تا حەزرەت صلی الله علیە وسلم پرسیاری لی کرد

چونت تەلاق داوە ؟ ئەویش عەرزی کرد سی تەلاقـم داوە لـــە یـــەك مەجلیسدا ، ئەویش فەرمووی ئەمە بە یەك تەلاق دائەنری • جا ئەگەر ئارەزووت لی‌یە ژنەکەت بهێنەرەوە •• ئەویش ژنەکەی هینایەوە •

ئەمەیش نابی بە دەلیل لەبەر دوو شت • یەکەم ــ ئەوەیە کە لەفظی ((لە یەك مەجلیسدا) ظاهیرە لەوەدا کە تەلاقەکەی وا داوە وتوویـــەتی ((انت طالق •• انت طالق •• انت طالق) ئەگینا ئەگەر بە (انت طالق ثلاثا) بوایە مەعنای یەك مەجلیس‌و دوو مەجلیس نەئەبوو • کـەواتـــە حەزرەت صلی الله علیه وسلم جوملەی دووهـەم‌و ســـیهەمی بە تەئکیـد کردنەوەی جوملەی یەکەم داناوەو یەك تەلاقی پی‌خســـــتووە وەکـو ئیستەیش شەرع لەسەر ئەوە ئەروا کە ئەگەر کەسیك نیازی تەئکیـــد کردنەوەی هەبی بە جوملەی دووهەم‌و سیهەم تەلاقیـــکی ئەکـــەوی • هەروەها ئەگەر موطلەق بی‌و کابرا مەبەستی هیچی نەبی ، فەرمووده‌یەك هەیە ئەلی تەلاقیکی پی‌ئەکەوی‌و ئیتر عەلاقەی نی‌یە بـە وتنی جومـلەی ((انت طالق ثلاثا)ەوەو نابی بە دەلیل بویان •

دووەم ــ ئەوەیە ئەم گیرانەوەی رووداوەی (رکانە) خیلافی تیایەو بو ئەوە ناشی بکری بـە بەلگە ، چونـکە (ابـو داود)و (تـرمـذی)و ((ابن ماجە) لە ریوایەتیکی‌ترا ئەلین (رکانە) ژنەکەی بە (بتّی) تەلاق دا یەعنی پی‌ی‌وت (انت طالق البتة)و حـەزرەت پرســـــیاری لی‌کـرد مەبەستت لەم (بتّ)ە چی‌بووە ؟ ئەویش عەرزی کرد هیچ مەبەســـتم نەبوە تەنها یەك جار نەبی ، وە حەزرەت سویندی داوە لەســـەر ئـەو مەبەستەی‌و حوکمی کردووە کە تەنها تەلاقیکی ئەکەوی • لە واقیعیشدا تەلاقی (بتّی) وەکو هەل‌ئەگری کابرا مەبەستی سی تـەلاقـەی پی‌بـکا هەروەها هەلیش‌ئەگری نیازی یەك تەلاقی پی‌بکری ، وە بریار وایـــە

(اذا ثبت الاحتمال سقط الاستدلال) کەواتە ئەم ڕووداوەی (رکـانـە) نابی بە دەلیل بویان •

بەلگەی سیهەمی ئەوانەی کە لایانوایە سی تەلاقـە یـەك تـەلاقی پیئەکەوی ئەوەیە ریوایەتی (ابن عباس ـ رضی اللّٰه عنهما) ئەکەن بـە دەلیل کە سی تەلاقەی بە تەلاقیك داناوە • ئەمەیش بو دەلیل ناشی چونکە (ابو داود) گیراویەتەوە لە (مجـاهـد)ەوە ئـەلی لای (ابن عبـاس) دانیشتبووم ، پیاویك هاتە خزمەتی عەرزی کرد ژنەکەم تەلاق داوە بـە سی تەلاقە ، خوایش فەرموویەتی (ومن یتق اللّٰه یجعل له مخرجا) منیش ئەمەوی مەخرەجیکم بو بدوزیتەوە • (ابن عبـاس) بیدەنـگ بوو تـا باوەرم وایلیهات کە ژنەکەی پیئەداتەوە • لەپاشا فەرمووی یەکی لـە ئیوە ئەروا سواری حەماقەت ئـەبی جـا دی بـولام و ئـەلی (ومن یتق اللّٰه ••• الآیة) • تو تەقوای خوات نەکردووەو من هیچ مـەخرەجیـك نابینمەوە بوت• تو بیگوییی خوات کردووەو ژنەکەت (بائنە) بووەتەوە• ئەم ریوایەتە دەلیلە لەسەر ئەوە کە یەکی بەجاریك سی تەلاقەی ژنەکەی بدا تەلاقەکانی ئەکەوی‌و ئەوەندەیە گوناهی ئەگا •

بەلگەی چوارەمیشیان ئەوەیە کە (مسلم) ئەگیریتـەوە لە (ابـن عباس)ەوە کەوا (سی تەلاقە لە زەمانی پیغەمبەر ـ صلی اللّٰهعلیه وسلم ـو دوو سالی خەلافەتی ابو بکردا یەك تەلاق بوو ، جا عمر فەرمووی خەلکی پەلەپەل ئەکەن لەوەدا کە مولەتیان هەیە تیایدا ، چاكوایە بەگویرەی پەلە پەلەکەی خویان حوکم بدەین بەسەریانا) یەعنی سی تەلاقە لەمـەوپیش یەك تەلاقی پیئەکەوت ، وە عمر کردی بەوە کە سی تەلاقی پیبکەوی •

ئەم ریوایەتەیش بو دەلیل ناشی چونکە ئەگەر مەعنای ئایەت وابی سی تەلاقە هەر یەك تەلاقی پیبکەوی‌و حەزرەتیش (صلی اللّٰه علیه وسلم) وای رەفتارکردبی‌و ، ابو بکریش لەسەر ئەوە رویشـــتبی ، چـون عمر

ئەتوانی ئەو ئوسووله بەتال بکاتەوە ، وە ئەصحابەی حەزرەت صلی الله علیه وسلم چون بەرابەر بە وەزعیوا بیدەنگ ئەبن ؟

بەلکو مەعنای قسەکە وایە وەختی خوی موسولمانان بە مولەتو جیاجیا بە یەك تەلاقە ژنی خویانیان تەلاق ئەداو هیرشیان نەئەکردە سەر سی تەلاقە • بەلام ئیستە ئەو ریگە ئارامەی قەدیمیان بەجیهیشتووە ، وە بەجاری سی تەلاقە ئەخەن • مادەم وایە با ئیمەیش لەسەر وەزعی ئەوان حوکم بدەین بەسەریانا بە کەوتنی سی تەلاقەکەیان چونکە ئیشەکە وا لە دەستی خویانا ئەگەر بە مولەت رەفتار بکەنو یەکەیەکە تەلاقی ژنیان بدەن ، یاخود پەلەپەل بکەنو بەجاری هەر سی تەلاقەکەیان بدەن • زیاد لەوە (ابن عباس) لەگەلی ماددەدا خوی حوکمی کردووە بە کەوتنی سی تەلاقە بە یەك لەفظ وەکو لە کتیبە گەورەکانا بەیان کراوە • ئیتر مەجال نامینی بوئەوە کە بلیین باوەری (ابن عباس) لەسەر ئەوە بووە کە سی تەلاقە بە لەفظیك هەر یەك تەلاقی پیئەکەوی ، وە ئەویش هەر لەسەر باوەری ئیمامەکانە •

(ئاگادار بن) هەندی لە خویندەواران وایان گومان ئەبرد کەوا بە یەك لەفظ قابیل نییە سی تەلاق بکەوی ، وەکو قابیل نییە بە تاقە داریك بلییت ئەمە سی دارە ، وە بە قەطعی بە سی لەفظ نەبی سی تەلاقە ناکەوی • وە ئەم گومانە ئەوەندە پووچە بو ئەوە ناشی ئینسان وەرامی بداتەوە • ئەم خویندەوارانە قیاسی حەلو عەقدی شەرعیان کردووە لەسەر شتی عەین ، وە نازانن ئەحکام حوکمیکیان هەیەو ئەعیان حوکمیکیان هەیە • سەیرە • بوچی تەماشای ئەوەیان نەکردووە کە ئینسان بە یەك صیغەی فروشتن ئەتوانی دە مولکی جیاجیا بفروشی ، وە بەتەنها لەفظیك ئەتوانی دە جورە مال نەذر بکا لە کەسیك یاخود بییان بەخشی ، وە بە یەك لەفظ ئەتوانی چوار ژن تەلاق بدا ، وە بە یەك صیغە ئەتوانی چەند خیرات نەذر بکا

لەسەر خوی • وە مادەم بە شەرع ژمارەی تەلاق سی بیو لـــە دەســـتی پیاودا بی ئەتوانی هەمووجورە تەصەروفیکیان تیا بکا بە تەنجیزو تەعلیق ، وە ئەتوانی تەصەروف لە یەك تەلاقا بکا یا لە دوو تەلاقا یا لە سی تەلاقا • وە ئەگەر بە گومانی ئەوجورە کەسانە بوایە ئەبوو کەسیك نەتوانی بە یەك لەفظی تەلاق تەلاقی دوو ژن بدا هەرچەند کەس خیلافی لەوەدا نی یە •

مەبەست لەم تەفصیلاتە ئەوە بوو پیویستە ئینسان بە بیدەلیلیـــکی خاوەن ئیعتیبار لە ظاهیری قورئانو حەدیث لانەدا ، وە پیویستە لەســـەر ئینسان بیروباوەری خولەفای راشیدینو ئیمامە موجتەهیدەکان بــکا بـــە سەرمەشق بو رەفتاری دینی خوی ، وە بە ئادابی کومەلی ئەهلی سوننەتو جەماعەت رەفتار بکا •

★ ★ ★

ئەگەر کابرا وتی بە ژنەکەی سی تەلاقــەت کــەوتبی بەشـــیوەی سوننەت ، وە لەپاشا ئیدیعای کرد کە نیازی وابووە ئەو تەلاقانە بەش بەش بکرینەوە بەسەر سی قورءدا ، وە لە هەر قورئیکدا تەلاقیکی بکەوی ، ئەمە ئەگەر کابرا لەوکەسانە بوو کە بە بــاوەری ئــەوان کوکردنــەوەی سی تەلاقە حەرام بی وەکو (مالکی) ئەوە ئەو ئیدیعایەی لی قوبوول ئەکری• ئەگینا بە ظاهیر لیی قوبوول ناکری ، بەلام حەوالەی دینی خوی ئەکریو ئەتوانی لەبەینی خویو خوای خویدا وا رەفتار بکا •

وە ئەگەر وتی بە ژنەکەی تەلاقت کەوتبی ، وە ئیدیعای کرد کە نیازی ئەوە بووە ئەگەر بروا تە مالی فلانکەس ، ئەمە ئەگەر بەلـگەیەك هەبوو لەسەر ئەم نیازەی ئەوە لیی قوبوول ئەکریو باوەری پی ئەکری ، ئەگینا قوبوول ناکری ، بەلام (تدیین) ئــەکری یەعنی حەوالــەی دینی خوی ئەکری • هەروەها ئەگەر وتی ژنەکانم هەموویان تەلاقیان کەوتبیو ئیدیعای ئەوە بکا کە مەبەستی هەندیکیان بووە،ئەوە ئەگەر بەلگەیەك هەبی

لەسەر نیازی ئەوەی کە مەبەستی بووە بە قسەی خوی وەکو ئەوە کە ژنەکەی شەری لەگەل بکاو بلیت ژنت هیناوە بەسەرم ، ئەویش بلیت هەر ژنیکم هیناوە تەلاقی کەوتبیو ئیدیعا بکا کە مەبەستی ئەوە بووە غەیری ئەو ژنەی کە شەری لەگەل کردووە ئەوە قسەکەی لی قوبوول ئەکری چونکە بەلگەی هەیە ، وە ئەگەر بەلگەیەك نەبوو لەسەر راستیی ئیدیعاکەی حەوالەی خویو خوای ئەکری •

هەروەها ئەگەر ژنەکەی ویستی بروات دەرەوە بو شوینیکی دیاریو ، کابرا وتی ئەگەر ئیمشەو بڕویتە دەرەوە تەلاقت کەوتبی ، وە ژنەکەی شەو دەرچوو بو غەیری ئەو شوینە وە کابرا وتی نیازم هەر ئەوەبوو کە مەنعی بکەم لەو شوینە تایبەتییە ئەوە بە ظاهیر لیی قەبوول ئەکری • وە ئەگەر وتیان بە کەسیك ئەمرو قسەت کردووە لەگەل فلان کەسدا ، ئەویش وتی تەلاقم کەوتبی قسەم لەگەل نەکردووە ، وە ئیدیعا بکا کە مەبەستی ئەو روژە بووە ئەوەی لیی قوبوول ئەکری •

وە ئەگەر وتی بە ژنەکەی ئەگەر شتیکت بە خوشکەکەمەوە بینیو خەبەرت نەدامی تەلاقت کەوتبی ، وە لەپاشا وتی مەبەستم ئەو شتانە بووە کە عەیبو عارن ئەوە لیی قوبوول ئەکری چونکە بەلگە لەسەر مەبەستەکەی هەیە • بەلام شیخی (ابن حجر) ئەفەرمویت ئەو بەلگەیە ئەبی بەلگەی لەفظی بیو بەلگەی حالو مەقام سوودی نییە • کەواتە ئەگەر یەکی رویشتە لای برادەریکی کە لەوکاتەدا قاوەلتیی ئەکرد ، وە برادەرەکەی وتی ئەگەر قاوەلتیم لەگەلدا نەکەی تەلاقم کەوتبی ئەوە حەمل ناکری لەسەر قاوەلتیی ئەو روژە بەهوی ئەوەوە کە حالەتەکە وائەگەیەنی ، بەلکو حەمل ئەکریتە سەر موطلەقی قاوەلتی ، وە هەتا زەمانی نائومید بوون لە قاوەلتی کردن لەگەلیا تەلاقی ناکەوی ، هەرچەند قەرینەی حال وائەگەیەنی مەبەست ئەو قاوەلتییە بی کە تەلاقەکەی لادا

خوراوه وەکو (قـاضی) بـەیـانی کردووه • بـەلام ئیمامی (بغـوی) موخالەفەی قاضیی کردووەو بریویەتی بەسەر شتیکا کە عورفو عـادەت پیویستی ئەکا ، وه ئەم بیره زورتر نزیکه لەگەل ئوسوولی شەرعدا • وه لەسەر موافەقەتی (بغوی) شیخی (رملی) ئیعتیباری کردووه بە قەرینەی حالو مەقام • کەواتە ئەگەر داوا کرا لە یەکیك کە ریگای ژنەکەی بدا بروا بو ناو تاقمیکی بیگانە بو شایی ، مەسەلا ، کابرایش سی تـەلاقـەی خوارد وتی ئەم ژنی منە نابی خوی دەربخا بو ئەو تاقمەو بو غەیری ئەو تاقمەیش ، وه ژنەکە لە هەمان شەودا چوو بو ناو کومەلیك ژن ، وه کابرا ئیدیعای کرد کە مەبەستی لە غەیری ئەو تاقمە تاقمە پیاویکی بیگانەی‌تر بووه ، ئەوه لیی قوبوول ئەکریو باوەر بە سـویندی ئـەکری چونـکە قەرینەی حالو مەقام وائەگەیەنی کە غیرەتی کابرا هـەلنـاگری پیـاوی بیگانە تەماشای ژنەکەی بکا •

وه ئەگەر کابرا وتی بە ژنەکەی تەلاقت کەوتبیو ئیدیعای کرد کە مەبەستی ئەوه بووه ئەگەر خوا مەیلی لی بی (ان شاء الله) ، ئـەوه نـە بەئاشکرا لیی قوبوول ئەکریو نـە حەوالـەی بـەینی خویو خـوایش ئەکری ، چونکە بەستن بە مەیلی خواوه تەلاقەکە لەئەساسدا لائەبا •

بەکورتی ضەبطی بەیانی مەبەست وا ئەکری ئەگەر کابرا تەفسیری تەلاقە موطلەقەکەی بە شتیکیوا کردەوه کە لەئەساسدا تەلاقـەکـە لابـا وەکو ئەوه کە بلی مەبەستم تەلاقیك بووه کە نەکەوی ، یا مەبەستم ئەوه بووه ئەگەر خوا ئارەزووی لی بی ، یا مەبەستم ئەوه بووه تەنها یەك تەلاق نەبی پاش ئەوەی کە وتی هەر سی تەلاقم کەوتبی ، یا مەبەستم ئەوه بووه تەنها سەلما نەبی پاش ئەوەی کە بلی هەر چوار ژنەکەم تەلاقیان کەوتبی ، ئەوه نە قوبوول ئەکریو نە حەوالەی خویو خوای ئەکری • هـــەر

لەم بابەتەیە ئیددیعای روودانی بەینوونەت لەوەپیش ، لەلایەن کەسیکەوە. کە ئیستا سی تەلاقەی کەوتبی •

وە ئەگەر مەعنای لی‌بداتەوە بە شتی کە بیبەستیتەوە بە صیفەتیکەوە. وەکو رویشتن بو مالی باوکی ، یا لای بدا بو مەعنـــایەکی‌تر ، وەکـــو مەعنا لی‌دانەوەی (طلاق) لە زمانی عەرەبیدا بە رزگاربوون لە بەند ، یا وەکو تەخصیص کردنی شتیکی گشتی لە میساله پیشووەکانا ، ئەگـــەر بەلگە هەبوو ، چ لەفظی لای هەموو زانایان‌و چ قەرینەی حال‌و مەقـــام لای (بغوی)و (رملی) ، ئەوە قوبوول ئەکری ، وە ئەگەر بەلگە نەبوو حەوالەی خوی‌و خوای خوی ئەکری • بـەلام لـــە هـەموو حـالیـــکا نیازلەکاتیکا سوودی هەیە کە کابرا بەر لە تەواوبوونی قسەکەی لە دلی گرتبی ، ئەگینا لەوەلا سوودی نی‌یە •

(بزانن) لە هەر شوینیکا کە مەجالی تەدیین بی ، فاسقی‌ی کابراکە نابی بە کوسپ لە ری‌ی ئەو تەدینەدا ، هەرچـەنـد کـابرا لەرادەبەدەر فاسقیش بی ، چونکە مەعنای تەدیین ئەوەیە ئیمە حەقمان بەسەرەوە نی‌یەو حەوالەی خوای ئەکەین ، وە حەقیقەتی حەوالەی خوا کردن لە شەرعدا ئەوەیە بلین بە ژنەکە تو بە ظاهیر حەرام بوویت لەسەر ئەم کـابرا ، وە حەقی‌فەرمان بەرداری‌ی میردەکەت نی‌یە، مەگەر باوەرت وابی کابرا راست ئەکا ، لەبەرئەوە کە بەلگەیەکت هەبی بیکەی بە دەلیل لەســەر راستی‌ی کابرا • جا ئەگەر بەلگەیەکی‌وای لا بوو واجبە لەسەری بەگوی‌ی کابرا بکا ، ئەگەرچی قاضی هەرکاتی پی‌یان‌بزانی لە یەکیان جوی ئەکاتەوە • وە ئەگەر ژنەکە لای وابی کابرا درو ئەکا ئەوە حەرامە بەگوی‌ی بکا • وە ئەگەر شکی ببی لە راست‌و درویا کەراهەتی هەیە بکەویتە دوای •

(بیدار بن) ئەگەر کابرا ئیقراری کرد بـە تەلاق وە لـەپـاشـــا نینکاری کرد یاخود ئیقراری کرد بە سی تەلاقە وە لەپاشـــا وتی هـــەر

تەلاقێك بووە ، ئەوە ئەگەر عوزرێكی پەسەندی نەبێ بۆ ئەم پەشیمان بوونەوەیە قوبوول ناكرێ • وە ئەگەر عوزرێكی پەسەندی هەبوو ، مەسەلا وتی وامزانی وەكیلەكەم تەلاقی داوە كەچی تەلاقی نەدابوو ، یاخود لەفظێكم وت وامزانی بەو لەفظە سێ تەلاقەم ئەكەوێ كەچی ئێستا فتوایان داوە بۆم هەر تەلاقێكم ئەكەوێ ، ئەوە ئەو پەشیمانییەی لێ قوبوول ئەكرێ ••

باسی تەعلیقی تەلاق

تەعلیق بریتییە لە بەستنی مەعنای جوملەیەك بە مەعنای جوملەیەكی ترەوە ، بەجۆرێ كە تا (معلق علیه) نەیەتەجێ (معلق) نەیەتەجێ • وە لەم مەقامەدا قسەمان لە تەعلیقی تەلاقە كە بریتییە لە بەستنی تەلاقی ژنەكە بە هاتنە جێگەی مەعنای جوملەیەكەوە خوای بەهۆی حەرفی تەعلیقەوە بێ وەكو ئەوە بلێت ئەگەر لەم خانووە دەرچوویت تەلاقت كەوتبێ یا بەهۆی رەبط كردنی تەلاقەكەوە بێ بە كاتێكەوە وەكو ئەوە بلێت لە رۆژی یەكەمی مانگدا تەلاقت كەوتبێ یا بە شوێنێكەوە وەكو ئەوە بلێت لە ماڵی باوكتا تەلاقت كەوتبێ ، یا بەهۆی بەستنی تەلاقەكەوە بە صیغەی ئەمرەوە وەكو ئەوە كە بلێت لە مارەییەكەت ئازادم بكەو تەلاقت كەوتبێ ، یا كچەكەم بۆ بەخێو بكە دوو ساڵو تەلاقت كەوتبێ ، یا دە دینار پارەم بدەرێو تەلاقت كەوتبێ •••

جا هەركاتێ تەعلیقی تەلاق كرا بە شتێكەوە هەتا ئەوشتە نەیەتەجێ تەلاقەكە ناكەوێ خوای ئەو صیفەتە لەوانەبێ واجب بێ بێتەجێ وەكو ئەوە كە بلێت هەروەختێ فلان كەس مرد تەلاقت كەوتبێ یاخود بوونو نەبوونی وەك یەك بێ وەكو ئەوە كە بلێت هەروەختێ رۆیشتیتەوە بۆ ماڵی باوكت تەلاقت كەوتبێ •

وه هەر تەلاقێك تەعلیق كرا بە شتێكەوە ، ئەوە لەپاش ماوەیەك قابیل نی‌یە تەعلیق بكری بە شتێكی تریشەوە ، مەسەلا پاش ئەوە كە وتی ئەگەر رویشتیتەوە بو مالی باوكت تەلاقت كەوتبی ، ئیتر مەحالە لەسەر ئەم شەرتە شەرتێكی تریش قەرار بدری بە (معلق علیه) لەپاش ئەوە كە تەعلیقەكە تەواو بوو • بەلی لە ئەوەلەوە قابیلە كابرا ئەو تەلاقە تەعلیق بكا بە چەند شتێكەوە وەكو ئەوە كە بلیت هەروەختی رویشتی بو شایی‌و لە شایی‌یەكەدا لەگەل فلان‌كەسا دەستت گرت بو هەلپەركی‌و دەسروكەكەت گرت بـــە دەستەوە تەلاقت كەوتبی ، لەم كاتەدا هەموو ئەو شـــتانە ئەبن بە (معلق علیه)و تا هەموویان نەیەنەجی تەلاقەكە ناكەوی •

لەپاش تەعلیق پـەشیمان بوونەوە مەحالە • هـەروەهـا بـەرو دوا خستنی (معلق علیه) مەحالە • وە تا (معلق علیــه) دیتـەجی ئـەتوانی هەموو لەزەتیكی شەرعی لە ژنەكەی وەربگری‌و ، هەر نەفەقەو حەقیكی شەرعی هەبی واجبە بەتەواوی جی‌بەجی‌ی بكا ••

جا ئەگەر (معلق علیه) یەك شت بوو ئەوە دیارە • وە ئەگەر چەند شت بوو بە بی‌تەماشا كردنی تەرتیب ئەبی ئەوشتانە هـەموو بینەجی ، وە بە هەرجوری بینەجی بە تەرتیب یا بە بی‌تەرتیب كافی‌یەو تەلاقـەكـــەی ئەكەوی • وە ئەگەر لەگەل تەرتیبدا بوو وەكو ئەوە كە بلیت ئـەگـــەر جلەكانت كردەبەر جا رویشتی بو حەمام جا رویشتی بو مالی فلان‌كەس تەلاقت كەوتبی ، ئەوە وەكو واجبە جوزئەكانی (معلق علیه)یەكە هەموو بینەجی واجبە بەپی‌ی تەرتیبەكەیش بینەجی • كەواتە ئەگەر لەپاش ئەو تەعلیقە ژنەكە رویشت بو مالی ئەوكەسە ، جا هاتەوەو رویشت بو حەمام ، ئەمجار جلەكانی كردەبەر ئەوە تەلاقی ناكەوی •

وە ئەگەر تەلاقێك بەسرا بە دوو شەرتەوە وەكـــو ئەوە كە بلیت تەلاقت كەوتبی ئەگەر برویتە مالەوە ئەگەر قسە لەگەل فلان‌كەســـــدا

بکەی ، ئەوە هەروەکو واجبە هەردوو شەرتەکە بێتەجێ واجبە ئەو شەرتەیان کە لەپێشەوە وتراوە لەپێشا بێتەجێ ، یەعنی ئەگەر لەپێشا قسەی کرد لەگەل شەخصەکەداو جا رویشتە مالەوە ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوێ ، وە ئەگەر بەم تەرتیبە نەبوو تەلاقی ناکەوێ • وە ئەگەر دوو شەرتەکە بە دوودلی‌یەوە وترابوون وەکو ئەوە کە بلی ئەگەر بروی بو مالی فلان‌کەس یا قسە لەگەل فلان‌کەسدا بکەی تەلاقت کەوتبێ ئەوە هەرکامیان بکا تەلاقی ئەکەوێ • وە ئەگەر هەردوانیشیان بەجێ‌بێنێ هەروایە بە (طریق الاولی) ••

بەلام ئەگەر شەرتەکەی بەست بە شەرتێکەوە لە مەقامی ئیلزامدا یەعنی شتەکە بخاتە گەردنی ژنەکە ، وە ئەو شەرتە مەعنای گورینەوەی تیابوو ، ئەوە باشەو تەلاقەکە ئەبەستری بەوشتەوە وەکو ئەوە کە بلیت تەلاقت کەوتبێ ئەگەر کورەکەم بو بەخیو بکەی ، یا دوو سال شیری پێ‌بدەی ، یا لە مارەیی‌یەکەت گەردنم ئازاد بکەی ، یا هیچ لە مالی خوت نەبەیتە دەرەوە وەکو لەمەوپێش باسمان کرد • وە ئەگەر ئەو شەرتە کە کابرا ئەیخاتە گەردنی ژنەکەوە مەعنای گورینەوەی تیا نەبوو وەکو ئەوە کە بلیت تەلاقت کەوتبێ ئەگەر لەپاش من شوو نەکەی بە فلان کەس ، یا رووی خوت لە من دانەپوشی ، یا هەروەختێ ویستم بیێت بو لام ، یا هیچ لە مال‌و مولکی من نەبەی ئەوە تەلاقەکە بەخورایی دەس‌بەجێ ئەکەوێ‌و ئەو شەرتەیش بە بەتال‌و بوش دەرئەچێ •

بو ئیعتیبار کردن بەوشەرتە کە تەلاقەکەی پێوە ئەبەستری چەند شتێك پێویستە • یەکەم : ئەوە کە لەپێش تەواوکردنی جوملەی تەلاقەکەدا لە دلیا بی‌و نیازی وتنی هەبێ • دووەم : ئەوەیە وای بلیت کە بلکی بە جوملەی تەلاقەکەوە یەعنی زیاد لە راوەستانی هەناسەدان‌و زمان گرتن‌و پشوودان بەینی نەکەوێ • سی‌هەم ئەوەیە وای بلیت کە خوی بیبیسێ •

ئەگەر بە زمان نەیوت یا بە زمان وتی‌و خوی نەیبیست ئەوە تەئثیری نی‌یە • وە ئەگەر لە صوورەتی یەکەمدا ئیدیعای نیازی کرد ، وە لە دووەمدا ئیدیعای وتنی کرد لەگەل نیازدا ، ئەوە ئەگەر بەلگەی بوو قوبوول ئەکری ، وە ئەگەر نەیبوو قوبوول ناکری ، بەلام حەوالەی بەینی خوی‌و خوای خوی ئەکری بەو شەرتە تەعلیقی نەکردبی بە (ئەگەر خوا مەیل بکا)و شتی‌واوە ، ئەگینا نە قوبوول ئەکری‌و نە حەوالەی خوی‌و خوایش ئەکری • ئیتر بیستنی غەیری خوی پیویست نی‌یە تەنها لە جیاکردنەوەی وینەی (ئەگەر خوا مەیل بکا)دا نەبی •

چوارەم : ئەوەیە کابرا خوی مەعنای شەرتەکە بزانی • ئەگەر کابرا جاریك وتی بە ژنەکەی هەرکاتی تەلاقت بدەم ئەوە تەلاقەکەت تەعلیق کراوە بە فلان شەرتەوە ، وە پاش ئەوە تەلاقی ژنەکەی دا بە بی باسی (معلق علیه) ئەوە بەتەنها ئەو قسە پیشووە ئەم تەلاقی ئیستەیە تەعلیق نابی بەو قەیدەوە کە زوو وتوویەتی ، بەلکو پیویستە ئیستە نیازی بکاو بە زمان بیلیت‌و خوی بیبیسی • بەلی ئەگەر ئیدیعای کرد ئەو قەیدەم لە دلدا بووە ئەوە قوبوول ئەکری چونکە قسە پیشووەکەی ئەبی بە قەرینە لەسەر نیازی ئیستای •

(بزانن) ئەو لەفظانەی کە لە کوردی‌دا بو تەعلیق بەکار ئەهینرین هەندیکیان هەر تەعلیقەکە ئەگەیەنن وەکو (ئەگەر) ، وە هەندیکیان زەمانیش ئەگەیەنن بە بی‌عوموم وەکو (کاتی) • هەندیکیشیان عوموومی زەمانیشیان تیایە وەکو (هەرکاتی) • هەندیکی‌تریان عوموومی شوینیش ئەگەیەنن وەکو (هەرشوینی) • هەندیکیشان عوموومی شەخصی عاقل ئەگەیەنن وەکو (هەرکەسی) • هەندیکیان عوموومی شەخص ناعاقل ئەگەیەنن وەکو(هەرشتی)•هەندیکیان عوموومی شەخص ئەگەیەنن لەعاقل‌و ناعاقل وەکو (هەرکام)و (هەریەکی) ، وە بەهوی بەستن بە

لەفظیکی‌ترەوە بو ئینسان روون ئەبیتەوە • کەواتە ئەتوانین بلیین لـەفظی تەعلیق لە کوردیدا ئەمانەن : (ئەگەر ، کاتێ ، هەرکاتێ ، هەرشـوێنێ ، هەرکەسێ ، هەرشتێ ، هەرکام ، هەریەکێ) • وایش ئـەبی بـەهـوی ناوبردنی حال‌و ئەجزای زەمان‌و غەیری ئەمانیش تەعلیق دەرئـەکـەوی وەکو (تەلاقت کەوتبی لە پاکیدا) یا (تەلاقت کەوتبی لە روژی یـەکی مانگا) وە ئەیش‌توانین مەعنای دووبارە کردنەوەی تەعلیق بگەیەنین بەهوی ئەوەوە کە بلیین ، مەسەلا ، هەرچەند جار برویتەوە مالی باوکت تەلاقت کەوتبی •

جا لەفظەکانی تەعلیق یا لە نەفی‌دا بەکار ئەهینرین وەکو ئەوە کـە بلیت (ئەگەر نەیەیتەوە بو مالەوە تەلاقت کەوتبی) یا (کاتی کە نەیەیتەوە تەلاقت کەوتبی) یا (هەر ژنیك نەیەتەوە لەگەلما تەلاقی کەوتبی) ، یاخود لە ئیثباتا بەکار ئەهینرین وەکو (ئەگەر برویتەوە بو مالی باوکت تەلاقت کەوتبی) یا (کاتی برویتەوە بو مالی باوکت تەلاقت کەوتبی) یا (هــەر ژنی برواتەوە تەلاقی کەوتبی) •

ئەگەر لە نەفیدا بەکار هینران هەموویان پیویســتی دەس‌بەجی‌یی ئەکەن تەنها (ئەگەر) نەبی • تەعلیق کردن بە (ئەگەر) تا کاتی نائومید بوون لە ئیشە (معلق علیه) یەکە ناکەوی • کەواتە ئەگەر وتی (کـاتی نەیەیتەوە بو مالەوە تەلاقت کەوتبی) ، ئەوە مادەم زەمانیك رابووری کە قابیل بی لەو زەمانەدا ئەو ژنە بیتەوە بو مال‌و نەهاتەوە تەلاقی ئەکــەوی مەگەر مانیعیکی بەهیز مەنعی بکا • بەلام ئەگەر بلیت (ئەگەر نەیەیتەوە بو مالەوە تەلاقت کەوتبی) ئەوە تەلاقی ناکەوی تا لەحظەیەك پیش مردنی ژنەکە یا پیش ویران بوونی مالەکە •

وە ئەگەر لە مەقامی ئیسباتدا بەکار هینران ، ئەوە هیچیان پیویستی دەس‌بەجی‌یی ناکەن‌و ، هەرکاتێ (معلق علیه) یەکە بیتەجی باشە ، مەگەر

ئەو لەفظی تەعلیقە عموومی زەمانی تیا نەبی ، وە لە گورینەوەدا بەکار بهینری وەکو (ئەگەر دە دینارت پیدام) یا (ئەگەر فلانکەس دە دیناری پیدام) یا (ئەگەر بووی بە ضامنی دە دینار بوم) یا (ئەگەر فلانکەس بوو بە ضامنی دە دینار بوم تەلاقت کەوتبی) ئەوە لەم صوورەتانەدا واجبە دەسبەجی ئەوکەسە پارەکەی پیبدا یاخود ببی بە ضامن یەعنی پارەکە بگریتە گەردنی خوی، وە بلی وا بووم بە ضامنی ئەو دە دینارە یا نەذرم کرد لەسەر خوم بتدەمی .

هەروەها دەسبەجی‌یی پیویستە ئەگەر حەرفی تەعلیقەکە چووە سەر صیغەی مەشیئەت‌و ئارەزووی ژنەکە بە شیوەی گفتوگو لەگەلیا،مەسەلا بلی بە ژنەکە (ئەگەر ئارەزووت هەیە تەلاقت کەوتبی) ئەوە پیویستە ژنەکە دەسبەجی بلی (ئارەزووم هەیە) . وە ئەگەر هات بەینی کەوت تەلاقی ناکەوی . بەلام ئەگەر تەعلیقی کرد بە ئارەزووی ژنەکەیەوە بە بی گفتوگو ، یاخود تەعلیقی کرد بە ئارەزووی غەیری ژنەکەیەوە خوای بە گفتوگو بی یا بە بی‌گفتوگو ئەوە دەسبەجی‌یی پیویست ناکا . کەواتە ئەگەر بلی (ئەگەر ژنەکەم ئارەزووی هەبوو) یا بلی بە کەسیکی‌تر (ئەگەر تو ئارەزووت هەبوو) ، یا بلی (ئەگەر ئارەزووی هەبوو تەلاقی ژنەکەم کەوتبی) ئەوە هەروەختی ئارەزووی هەبوو تەلاقی ئەکەوی .

(بیداری) لە کاتی تەعلیق کردندا بە ئارەزووەوە ئەگەر ئەوکەسە بە دەم وتی (ئارەزووم هەیە)و لە دلا حەزی نەبوو ئەوە تەلاقەکە ئەکەوی چونکە بەسراوە بە بەیان کردنی ئارەزووەکەوە (بە دەم) . بەلام ئەگەر تەعلیق بە حەزو خوشی‌ی کەسیکەوە بوو مەسەلا وتی ئەگەر حەز ئەکەی یا شادمانی بە تەلاق یا ئارەزووت هەیە لە تەلاق ، تەلاقت کەوتبی ، ئەوە

بو کەوتنی ئەو تەلاقە پیویستە ژنەکە لە دلا حەز بکاو ئارەزووی ببی لـە کەوتنی تەلاقەکە ، ئەگەر هاتوو وا نەبوو تەلاقەکە ناکەوی •

باسی تەعلیق کردنی تەلاق بە وەختیکەوە

ئەگەر وتی تەلاقت کەوتبی لە مانگی رەمەزاندا یا لە یەکەم روژی رەمەزاندا یا لە سەرەتایدا ، ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی بە یەکەم وەختی دەس پی‌کردنی ئەو مانگە • وە ئەگەر وتی لە یەکەم روژی رەمەزاندا یا لە روژی فلان مانگدا تەلاقت کەوتبی ئەوە تەلاقەکـەی ئەکـــەوی بـە دەرکەوتنی بەرەبەیانی یەکەم روژی مانگەکە • وە ئەگەر وتی تـەلاقت کەوتبی لە ئاخری مانگدا ئەوە تەلاقی ئەکەوی لە دوا چرکە (ثانیـە)ی ئاخری مانگەکەدا • وە ئەگەر لە شەودا وتی کاتێ روژێ بەســـەرچوو تەلاقت کەوتبی ئەوە تەلاقی ئەکەوی بە ئاوابوونی خوری سبەینی • وە ئەگەر لە روژدا ئەمەی وت ئەوە تەلاقی ئەکەوی بە هاتنی وینەی ئەوکاتە لە روژی دواییدا • وە ئەگەر وتی کاتی ئەمرو رویشت تەلاقت کەوتبی ، ئەوە ئەگەر لە روژدا ئەو قسەیە کرد تەلاقی ئەکەوی بە ئاوا بوونی روژی ئەو روژە ، وە ئەگەر لە شەودا قسەکەی کردبوو ئەوە بەتالـەو تـەلاقی پی‌ناکەوی ، نە لەپاش تەواوبوونی شەوەکە چونکە ئەو روژی وتووە ، وە نە لەپاش تەواوبوونی روژی سبەینی چونکە ئەوکەسە ئیشارەی بو ئەوکاتە کردووە کە شەو بووەو روژ نەبوە • بەلی ئەگەر کابرا مەبەستی لە ئەمرو ئیمشەو بوو بە مەجاز ئەوە کاتی کە ئەو شەوە تەواو بوو تەلاقی ئەکەوی •

ئەگەر وتی تەلاقت کەوتبی‌ئیمرو یا ئەم مانگە یا ئەمساڵە ئەوە دەس‌بەجی تەلاقی ئەکەوی با لەکاتی شەویشا ئەو قسەیە بکا ، چونکە کابرا تەلاقەکەی بە دەس‌بەجی‌یی داوە ، ئەوەندە هەیە لە صوورەتیکیانا بە هەلە ناوی شەوی بە روژ بردووەو ئەوەیش زیان نابەخشی •

ئەگەر وتی هەروەختێ مانگ تەواو بوو ، یا ساڵ تـەواو بوو ، یـا ئەم مانگە یا ئەم ساڵە تەواو بوو تەلاقت کەوتبێ،ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی بە تەواوبوونی ئەو مانگە یا ئەو ساڵە کە وا تیایا • وە ئەگەر وتی هەرکاتێ مانگێ یا ساڵێ تەواو بوو تەلاقت کەوتبێ ئەوە ئەگەر تەواوبوونی قسەکەی ڕێکەوتی ئەوەڵی مانگ یا ئەوەڵی ساڵی کرد ، ئەوە تەلاقەکەی ئەکەوی بە تەواوبوونی ئەو مانگە یا ئەو ساڵە • وە ئەگەر لەناو مانگ یا لەناو ساڵدا بوو پاش تەواوکردنی مانگ بە مانگی دوایی یا ساڵ بە ساڵی دوایی تەلاقی ئەکەوی • مانگی ڕووت بە مانگی قەمەری‌و ساڵی ڕووت بە ساڵی عەرەبی مەعنای لێ ئەدرێتەوە کە لە موحەڕڕەمەوە دەس پێ‌ئەکا • بەڵێ ئەگەر وتی مەبەستم مانگ یا ساڵی ڕومی یا فارسی بووە ئەوە لێی قوبوول ئەکرێ • هەروەها ئەگەر لە عورفی ئەو شوێنەدا هەر مانگ‌و ساڵی ڕومی یا فارسی بەکار ئەهێنرا دوور نی‌یە بەوجورە مەعنای لێ بدرێتەوە •

ئەگەر لە مانگی ڕەمەزاندا ، مەسەلا ، وتی تەلاقت کەوتبێ لە مانگی ڕەمەزاندا ، ئەوە دەس‌بەجێ تەلاقی ئەکەوی • وە ئەگەر وتی لە جەژنی ڕەمەزاندا تەلاقت کەوتبێ ئەوە تەلاقی ئەکەوی لـە جەژنی ڕەمـــەزانی ئەوساڵەدا • وە ئەگەر وتی لە ئەوەڵی ڕەمەزانا تەلاقت کەوتبێ ئـەوە لـە ئەوەڵی ڕەمەزانی داهاتوودا تەلاقی ئەکەوی •

ئەگەر وتی لەپێش مردنی خومدا بە چوار مانگ‌و دە شـەو تەلاقت کەوتبێ ، ئەوە ئەگەر لەپێش تەواو بوونی ئـەو مـاوەیـەدا مرد تـەلاقی ناکەوی‌و ژنەکە لەمحاڵەتەدا (عدّە)ی وەفات بەسەر ئەبا • وە ئـەگـەر لەگەل تەواو بوونی ئەو ماوەیەدا مرد یا لەپاش تەواو بوونی ئەو ماوەیـە مرد ، ئەوە لە یەکەمیانا دیارە تەلاقەکەی ئەکەوی لەو دەقیقەوە کە تا کاتی مردنی کابرا چوار مانگ‌و دە ڕوژەکە تەواو ئەکا • جا ئەگەر (عدّە)ی تەلاقەکە تەواو بووبێ ، بەو ڕەنگە (عدّە)ی بە مانگ بووبێ یا بە حەیزو

پاکی‌و ، حەیزو پاکی‌یەکە رابووردبن ئەوە ناکەویتە بەر (عدّە)ی مردن‌و میراتیش لە کابرا وەرناگری • وە ئەگەر (عدّە)ی بە حەیزو پاکی بووبی‌و هیشتا حەیزو پاکی‌یەکە رانەبووردبن ، ئەوە ئەگەر تەلاقەکە (بائن) بی (عدّە)کە تەواو ئەکاو میرات وەرناگری • وە ئەگەر تەلاقەکە (رجعی) بووبی لائەدا لە (عدّە)ی تەلاقەوە بو (عدّە)ی مردن‌و میراتیش وەرئەگری ، چونکە ئەو ژنەی کە بە تەلاقی (رجعی) تەلاق درابی حوکمی ژنی مارە براوی هەیە لە میراتدا •

ئەگەر وتی دوینی تەلاقت کەوتووە ، ئەمە بەپی‌ی مەعنا دیاری‌یەکەی خەبەردانە • جا ئەگەر نیازی گیرانەوەی خەبەر بوو ، وە راستیشی ئەکرد ئەوە دیارە • وە ئەگەر دروی ئەکرد ئەوە بەتالەو تەلاقی ناکەوی ، بەلام لای قاضی مەسئوولە لەم ئیقرار کردنەی • وە ئەگەر مەبەستی دانانی تەلاقی ئیستە بی ئەوە ئیستە تەلاقی ئەکەوی • وە ئەگەر وتی مەبەستم تەلاقێ بوو کە دوینی کەوتووەو پاشان ژنەکەم مارە کردوەتەوە ، ئەوە ئەگەر تەلاق‌دان‌و مارە برینەوەکە زانرابوو باوەر بە سوینی کابرا ئەکری ، ئەگینا باوەری پی‌ناکری‌و حوکم ئەکری بە کەوتنی تەلاقەکەی لە ئیستەوە •

باسی تەعلیق کردنی تەلاق بە شتی مەحالەوە

ئەگەر کەسیك تەعلیقی تەلاقیکی کرد بە شتیکی مەحالەوە ، ئەوە ئەگەر لە ئیثباتدا بوو وەکو ئەوە کە بلیت ئەگەر سەرکەوتی بو ئاسمان یاخود بە بال فریت یا دوو شتی (ضدّ)ت لەشوینیکا کوکردەوە ئەوە بەقەطعی تەلاقی ناکەوی • هەروەها ئەگەر تەلاقەکە بەستی بەکاتیکەوە کە تەلاق لەوکاتەدا نەمینی وەکو ئەوە کە بلیت تەلاقت کەوتبی لەگەل مردنتا یا پاش مردنت یا لەگەل مردنما یا پاش مردنم • وە ئەگەر لە نەفی‌دا بوو

وەكو ئەوە كە بلێت ئەگەر بە باڵ نەفرێت بو ئاسمان یا دوو شتی (ضدّ) یكو نەكەیتەوە ، ئەوە دەس بەجێ تەلاقی ئەكەوێ •

باسی تەعلیق كردنی تەلاق بە تەلاقەوە

كابرا وتی هەركاتێ تەلاقم دای تەلاقت كەوتبێ ، وە لەپاشا تەلاقێكی دا ئەوە دوو تەلاقی ئەكەوێ ، ئـەوەی (معلق علیـه)و بـەشوێن ئـەوا (معلق)ەكەیش • هەروەها ئەگەر پاش ئەو قســـەیە تـەعلیقی تـەلاقی ژنەكەی بكا بە صیفەتێكەوەو ئەو صـیفەتە بێتەجێ ، ئـەوە دوو تـەلاقی ئەكەوێ ، تەلاقە دوایی‌یەكە بەهوی بوونی صـــیفەتەكەوەو ، تـەلاقـە پێشووەكەیش بەهوی كەوتنی ئەم تەلاقە دوایی (معلق)ەوە • بەلام لەم دوو صوورەتەدا ئەگەر تەلاقە دوایی‌یەكەی لەگەل عیوەزدا بوو ، یاخود نەچووبوە لای ژنەكەی ئەوە هەر ئەم تەلاقە دوایی‌یـە ئـەكـەوێ ، ئیتر تەلاقە پێشووەكەی ناكەوێ چونكە ئافرەتێ (بائنه) تەلاقی پێوە نالكێ • ئەگەر وتی هەر كاتێ تەلاقی (منجّز) دەس بـەجێت كـەوت تـــەلاقت كەوتبێ ، ئەوە ئەو تەلاقە ناكەوێ بە تەعلیقی تەلاق‌و بەجێ‌هاتنی صیفەتی (معلق علیه) • ئەگەر وتی هەركاتێ تەلاقت كـەوت دووبـارە تـەلاقت كەوتبێ ، ئەوە ئەگەر تـەلاقێـكی (رجعی)ی كـەوت‌و چـــووە لای ژنەكەی ، تەلاقی دووهەم‌و تەلاقی سێهەمیشی ئەكەوێ • وە ئەگەر ئـەم تەلاقەی (رجعی) نەبوو هـەر تەلاقێـكی ئەكـەوێ ، ئیتر تـەلاقی‌تری ناكـەوێ •

باسی (دەور)و ئیعتیبار نەبوونی دەور

كابرا وتی هەركاتێ تەلاقت كەوت یا تەلاقم دای ، لەپێش ئەوەدا سێ تەلاقەت كەوتبێ ، وە بو ئەوەیش ئـەمەی وت كـــە هـەرگیز تـەلاقی

نەکەوی ، یەعنی وای ئەزانی هەرکاتی تەلاقی کەوت لەپیش ئـەوەدا سی تەلاقەی ئەکەوی ، وە مادەم لەپیشا سی تەلاقەی کەوت ئیتر ئیستە تـەلاقی ناکەوی چونکە تەلاق نەماوە تا بکەوی ، کەواتە هـەروەختی تـەلاقی دا تەلاقی ناکەوی ، ئەوە ئـەم فیـلە هیچ قیمەت‌و ئیعتیباری نی‌یـە ، چونکە جەزای شەرت ئەگەر بە زەمان دوا نەکەوی لە شەرتەکەی پیشەوەی ، بە روتبە یەعنی بە ذات دوا ئەکەوی • مادەم وابوو ئەو تەلاقەی کە ئیستـە ئەیدا هیچ مانیعیك لە کەوتنی نی‌یە ، وە لەبەرئەوە کە ئیعتیباری بەجی‌هاتنی جەزاکە ئەبی بەهوی تیك‌چوونی ئەم تەصەروفە راستە ، بەلکو ئەبی بەهوی فەسادی خویشی ، کەواتە لە بنچینەوە بە پووچ‌و بی‌ئیعتیبار دائەنری •

هەروەها ئەگەر وتی ئەگەر بە چوونەلایەکی حەلال چوومـــە لای ژنەکەم ، لەپیش ئەوەدا سی تەلاقەی کەوتبی‌و ، چووە لای ئەوە تەلاقی ناکەوی بە ئوسوولی پیشوو ، کەواتە چوونەلاکە بە حەلال دائەنین‌و گوی نادەین بە جەزاکە • بەلی ئەگەر وتی ئەگەر چوومە لای بە چوونەلایەکی حەلال تەلاقی کەوتبی ، واجبە لەپاش چوونە لای‌و چوونـە ژوورەوەی سەری ذەکەری گورج بگەریتە دواوە ، چونکە بەو کردەوەیە تەلاقەکەی کەوتووە •

باسی (تعدد)ی تەلاق لە چەند صیغەیەکدا بەهوی چەند تەعلیقیکەوە

پیاویك چوار ژنی بوو ، وە ژنەکانی نویژ نەکەرو بەدخوو بوون ، ئەویش وتی ئەگەر خوا بوی ریك‌خستم ژنیکم تەلاق دا مەریکم نەذر بی لە فلانە هەژار ، وە ئەگەر دوو ژنـم تەلاق دا دوو مـەرم نەذر بی ، وە ئەگەر سی ژنم تەلاق دا سی مەرم نەذر بی ، وە ئەگەر چوار ژنم تەلاق دا چوار مەرم نەذر بی ، جا هات ژنیـکی تـەلاق دا ، مـەریکی نەذر ئـەبی

لەوکەسە ، وە کە دووەم ژنی تەلاق دا دوو مەڕی نەذر ئەبی ، وە کە سیهەم ژنی تەلاق دا سی مەڕی نەذر ئەبی ، وە کە چوارەم ژنی تەلاق دا چوار مەڕی نەذر ئەبی ، واتە تیکرا دە مەڕی نەذر ئەبی •

وە ئەگەر تەعلیقەکەی بەهوی کەلیمەی (هەرچەند)ەوە بوو کە تەرجەمەی (کلما)یە ، مەسەلا وتی هەرچەند ژنیکم تەلاق دا مەڕیکم نەذر بی هەروا تا ئاخری میسالەکەی پیشوو ، وە ئەم چوار ژنەی تەلاق دا وەکو بەیانمان کرد ئەوە پازدە مەڕی نەذر ئەبی چونکە لە یەکەم ژندا مەڕیکی نەذر ئەبی ، وە بەهوی ئەوەوە کە صیفەتی یەك ژن لەپاشەوە سی جار دووبارە کراوەتەوە سی مەڕی تری نەذر ئەبی • ئەمە چوار • وە کە ژنی دووهەمی تەلاق دا دوو مەڕی نەذر ئەبی ، وە بەهوی ئەوەوە کە صیفەتی دوویش یەكجار دووبارە ئەبیتەوە لەکاتی تەلاقی ژنی چوارەمدا دوو مەڕی تری نەذر ئەبی • ئەمە چوار • وە لەگەل چوارە پیشووەکەدا ئەکاتە هەشت • وە لەکاتی تەلاقی ژنی سیهەمدا سی مەڕی نەذر ئەبی ، وە لەکاتی تەلاقی ژنی چوارەمدا چوار مەڕی نەذر ئەبی ، ئەمەیش حەوت ، وە گشتی ئەکاتە پازدە • ئیتر صیفەتی سی‌و چوار مەجال نی‌یە بو دووبارە بوونەوەیان •

باسی تەعلیق کردنی تەلاق بە سكبوونو منال‌بوونو حەیزو شتی‌واوە

وتی بە ژنەکەی ئەگەر سکت هەبی تەلاقت کەوتبی ، ئەوە ئەگەر لەوکاتەدا سکی هەبوو بەوجورە کە ژنەکە ئیدیعای سکی ئەکردو کابرایش باوەری پی‌ئەکرد ، یا دوو پیاو شاهیدی‌یان ئەدا بەوە کە سکی هەیە ، ئەوە تەلاقی ئەکەوی • بەلام سكبوون بە شەهادەتدانی ژن ثابت نابی هەرچەند چوار ژنیش بن ، هەروەکو منال بوون لە شوینیکا کە

(معلق عليه) بی بو تەلاق بە شاهیدیی ژنان ثابت نابی چونکە تەلاق بە شاهیدیی ژن ناکەوی • بەلی ئەگەر بو غەیری مەسئەلەی تەلاق بە شەهادەتی ژنان سكبوونو منال لیبوون ثابت بوو ، جا کابرایش لەولاوە تەعلیقی تەلاقەکەی کردبوو بە یەکی لەوانەوە ، ئەوە تەلاقەکە ئەکەوی ، چونکە لەولاوە سك بوونو منال لیبوونەکە ثابت بووە •

وە ئەگەر سکەکەی دەرنەکەوت ئەوە ئیستە حوکم نادری بە کەوتنی تەلاقەکە ، لەگەل ئەوەیشدا کە پاریز ئەوەیە کابرا نزیکی ژنەکە نەکەوی تا مەسەلەی سکەکەی بو روشن ئەبیتەوە • جا ئەگەر ئەو ژنە منالی لیبوو لە کەمتر لە ماوەی شەش مانگ لە روژی تەعلیق کردنەکەوە ، ئەوە دەرئەکەوی لەکاتی تەعلیقەکەدا سکی بووەو لەوکاتەوە تەلاقی کەوتووە • وە ئەگەر لە ماوەی زیاتر لە چوار سالدا لەکاتی تەعلیق کردنەکەوە منالی لی بوو،یاخود لە مابەینی شەش مانگو چوار سالا منالی لی بوو ، وە لەوبەینەدا چووبوونە لای ژنەکەو قابیل بوو منالەکە لەو چوونەلاوە پەیدا بووبی ئەوە تەلاقی ناکەوی • وە ئەگەر لەوماوەیەدا نەچووبنە لای ، یاخود چووبنە لای بەلام قابیل نەبوو منالەکە لەو چوونەلاوەوە پەیدا بووبی، بەورەنگە کە لە ماوەی کەمتر لە شەش مانگدا لە چوونەلاکەوە منالەکەی لی بووبوو ئەوە تەلاقی ئەکەوی •

ئەگەر کابرا وتی بە ژنەکەی ئەگەر سکەکەت کور بوو یەك تەلاقت کەوتبی ، وە ئەگەر کچ بوو دوو تەلاقت کەوتبی ، کەچی بە سکێ کوریكو کچیکی بوو ، ئەوە هەر سی تەلاقەی ئەکەوی لەبەرئەوە کە لەمکاتەدا (معلق علیه) بو یەك تەلاقو دوو تەلاق هاتوەتەدی • چونکە سکی بووە بە کوریشو بە کچیش • وە ئەگەر وتی ئەگەر ئەوەی وا لە سکتا نیرینە بو تەلاقیکت کەوتبی وە ئەگەر مێینە بوو دوو تەلاقت کەوتبی ، وە بە سکی کورو کچیکی لیبوو ، ئەوە تەلاقی ناکەوی چونکە

ئەوەی لە سکی ژنەکەدا بووە نە تەنیا نیرینە بووەو نە تەنیا مێینە بووە •

ئەگەر کابرا وتی بە ژنەکەی ئەگەر منالت لێبوو تەلاقت کەوتبێ ، وە لەپاش ئەم قسەیە ژنەکە بەرودوا دوو منالی لێ بوو ئەوە بە داکەوتنی منالی یەکەم تەلاقێکی ئەکەوێ ، وە بە جیابوونەوەی منالی دووهەم (عدە)ی تەواو ئەبێ • وە ئەگەر هەردوو منالەکەی بە جارێ لێبوو ئەوە هەر یەك تەلاقی ئەکەوێ ، وە لەوکاتەوە ئەکەوێتە (عدّە)وە • وە ئەگـــەر وتی هەرچەند منالت لێ بوو تەلاقت کەوتبێ ، وە ژنەکە بەرودوا سێ منالی لێ بوو ، ئەوە بە دوو منالی یەکەمو دووهەم دوو تەلاقی ئەکەوێ وە بە منالی سێهەم (عدّە)ی تەواو ئەبێ • وە ئەگەر بە جارێ سێ منالی لێ جیا بووەوە ئەوە هەر سێ تەلاقی ئەکەوێ جا دەس ئەکا بە (عدّە) • وە ئەگەر بەرودوا چوار منالی لێبوو ، ئەوە بە سێ منالیان سێ تەلاقی ئەکەوێ ، وە بە منالی چوارەم (عدّە)ی بەسەرئەچێ •

ئەگەر کابرا چوار ژنی دووگیانی هەبوو ، وە پێیوتن هەرچەنـد هەریەکێکتان منالی لێبوو ئەوە ڕەفیقەکانی تەلاقیان کەوتبێ ، ئەوە ئەگەر هەر چواریان بە جارێ منالیان لێبوو هەموویان سێ تەلاقەیان ئەکـــەوێ چونکە بۆ هەموویەکێکیان (معلق علیه) بۆ سێ تەلاقە پـەیـدا بووە • وە ئەگەر بەرودوا منالیان لێبوو ئەوە چوارەمیان سێ تەلاقەی ئەکەوێ ، هەروا یەکەمیشیان سێ تەلاقەی ئەکەوێ ئـەگەر تـا منـالبوونی ژنی چـوارەم (عدّە)ی تەواو نەبووبێ وە ژنی دووهەم تەلاقێکی ئەکەوێ بە منالبوونی ژنی یەکەم وە بە منال بوونی خۆی (عدّە)ی تەواو ئەبێ ، وە ژنی سێهەم دوو تەلاقی ئەکەوێ بە مندالبوونی ژنی یەکەمو دووهەم ، وە بە منالبوونی خۆیشی (عدّە)ی بەسەرئەچێ • وە ئەگەر دوانیان بەیەکەوە منالیانبوو ، جا دووی تریشیان بەیەکەوە منالیان بوو ، وە (عدّە)ی دوانە ئەوەلەکەیش لەکاتی منالبوونی ئەمانا مابوو ، ئەوە دوانە ئەوەلەکە سێ تەلاقیان ئەکەوێو

دوانە ئاخرەکەیش یەکی دوو تەلاقیان ئەکەوی بەھوی منال‌بوونی دوانە ئەوەلەکەوە ، وە بە منال‌بوونی خویان (عدّه)یان بەسەرئەچی •

ئەگەر تەعلیقی تەلاقی ژنیك کرا بە حەیزی خویەوەو جا ئەویش ئیدیعای حەیزی کردو کابرا باوەری کرد،ئەوە باشە•وە ئەگەر ئینکاری کرد ژنەکە باوەری پی‌ئەکری بە سویند ، مادەم عومری نەگەیشتبی بە سال‌و تەمەنی نائومید بوون لە حەیز کە شەصت‌و سی سالە ، بەلام باوەری پی‌ناکری لە حەیزی خوی‌دا ئەگەر ئەو حەیزە (معلق علیه) بی بو تەلاقی ژنیکی‌تر ، بەلکو پیویستە ئیسبات بکری بە شاھیدەی دوو پیاو • ھەروەھا باوەری پی‌ناکری بە سویند لە منال‌بوونی خویا چی (معلق علیه) بی بو تەلاقی خوی‌و چی (معلق علیه) بی بو تەلاقی ژنیکی‌تر ، وەکو ئیسبات ناکری بە شەھادەتی چوار ژن یا بە شەھادەتی پیاویك‌و دوو ژن ، بەلکو پیویستە ئیسبات بکری بە شەھادەتی دوو پیاو لەبەرئەوە کە منال لی‌بوون ئاسانە شەھادەتی لەسەر تیپەر ببی ، وە وەکو حەیزی ژن نی‌یە ، وە تەلاقیش بە شاھیدەی ژن ئیسبات نابی ، بەلکو ئەبی شاھیدەکەی ھەر پیاو بی •

ئەگەر کابرا دوو ژنی ھەبوو وە وتی ئەگەر ھەردوانتان کەوتنە حەیزەوە تەلاقتان کەوتبی ، لەپاشا ھەرکامیان ئیدیعای حەیزی خوی‌و ئەویانی کرد ، ئەوە ئەگەر کابرا باوەری پی‌کردن تەلاقی ھەردوکیان ئەکەوی • وە ئەگەر باوەری بە ھیچیان نەکرد ، ئەمجار ئەگەر بە شەھادەتی دوو پیاو ئیسباتی حەیزەکەیان کرد ، ھەردوکیان تەلاقیان ئەکەوی • وە ئەگەر بویان ئیسبات نەکرا باوەر بە سویندی کابرا ئەکری لەسەر نەبوونی حەیزەکەیان‌و تەلاقیان ناکەوی ، چونکە تەلاقی ھەریەکیکیان بەسراوە بە حەیزی خوی‌و ھاوری‌کەیەوە ، وە ئەم دوو حەیزە بە قسەی ھیچ‌کامیان ثابت نابی ، چونکە ئەگەر قسەی بو حەیزی

خوی سوودی هەبی بو حەیزی هاوریکەی سوودی نی‌یە ، وە ئەسلیش نەبوونی حەیزو مانەوەی عیصمەتە •

وە ئەگەر کابرا باوەری کرد بە یەکیکیانو باوەری نەکرد بەویان ، ئەوە ئەو ژنە باوەر پی‌نەکراوە تەلاقی ئەکەوی ئەگەر سویند بخوا لەسەر حەیزی خوی چونکە کابرا باوەری هەیە بە حەیزی ئەو ژنە ، وە ژنەکە خۆیشی سویند ئەدری بو حەیزی خوی • وا (معلق علیە)ی تەلاقەکەی هاتەجی •

باسی تەعلیق کردنی تەلاق

بە هەندی شتی جیاجیاوە

کابرا تەعلیقی تەلاقی ژنەکەی کرد بە خواردنی نانیکەوە یا خواردنی هەناریکەوە ئەویش نانەکە یا هەنارەکەی خوارد ، بەلام لە نانەکە پارچەیەك یا لە هەنارەکە دەنکیك مایەوە تەلاقەکە ناکەوی • بەلی قەیدی نی‌یە مانەوەی وردە نانیکی‌وا کە چاو بە ئاستەم ببینی • ئەگەر کابراو ژنەکەی پیکەوە خورمایان ئەخوارد ، لەپاشا وتی بە ژنەکەی ئەگەر ناوکی خورماکەی خوت جیا نەکەیتەوە لە ناوکی خورماکانی من تەلاقت کەوتبی ، ئەوە ئەگەر نیازی ئەوەبی بەتایبەتی ناوکە خورماکانی ژنەکە دیاری بکاو جیایان بکاتەوە لە ناوکە خورماکانی کابرا ، ئەوە تەلاقەکەی دەس‌بەجی ئەکەوی چونکە ئەمە بەعادەت مەحالەو تەعلیق بە مەحالیش لە نەفیا ئەبی بەهوی ئەوە کە تەلاقەکە دەس‌بەجی بکەوی ، وە ئەگەر نیازی ئەوەی نەبی لەمەوزعەدا رزگار ئەبی بەوە کە ژنەکە هەموو دەنکەکان جیا بکاتەوە لە یەك ••

ئەگەر کابرا ژنەکەی دانا بە (دز)و وتی ئەگەر راستم پی‌نەلیت

تەلاقت کەوتبی ، ئەوە ئەگەر مەبەستی دەربرینی باری راستی بی بەتایبەتی ، واجبە ئەو باری راستییەی بو دیاری بکا ، بەلام ئەگەر گورج بوی دیاری نەکرد ئەوە تەلاقی ناکەوی تا کابرا نائومید ئەبی لە دەربرینی ئەو راستییە لەلایەن ژنەکەوە • ئەگەر مەبەستی کردنی قسەی راست بوو ، ئەوە رزگار ئەبیت لە تەلاق بەوە کە بلی (دزیومە) ، (نەمدزیوە) چونکە حال لەم دوو حالە بەدەر نییە •

وە ئەگەر وتی ئەگەر خەبەرم نەدەیتی ئەم هەنارە چەند دەنکی تیایە تەلاقت کەوتبی ئەوە رزگار ئەبی بەوە بیت یەکەم ژمارەیەك بەیان بکا کە دەنکە هەنارەکان لەوە کەمتر نەبی ، جا لەسەر ئەو ژمارەوە سەرکەوی تا ئەگاتە ژمارەیەك کە هەنارەکە ریی تینەچی لەوەندە زیاتری تیابی • بەلام ئەگەر مەبەستی ئەوەبی کە بەتایبەتی ژمارەیەکی وا بلیت کە عەینی ژمارەی دەنکە هەنارەکان بیت ، ئەوە ظاهیر وایە کە دەسبەجی تەلاقی بکەوی چونکە ئەمە بە عادەت مەحالەو هەر خوا خوی غەیب ئەزانیو ، تەعلیق بە مەحالیش لە نەفیدا دەسبەجی تەلاقی پی ئەکەوی •

ئەگەر کابرا سی ژنی هەبوو ، وە پییوتن هەرکامتان پیم نەلی ژمارەی رکاتی نویژی فەرز لە شەوو روژا چەندە تەلاقی کەوتبی ، جا یەکیکیان وتی حەڤدەیە ، یەکیکیتریان وتی پانزەیە ، ئەویتریشیان وتی سیازدەیە ، ئەوە تەلاقی هیچیان ناکەوی ، وە یەکەمیان مەعنای قسەکەی لیئەدریتەوە بە رکاتی عادەتیی غەیری روژی جومعە ، وە دووهەمیان مەعنای قسەکەی لیئەدریتەوە بە روژی جومعە ، وە سیهەمیان مەعنای قسەکەی لیئەدریتەوە بە کاتی سەفەر ! بەلی ئەگەر کابرا هەر مەبەستی ژمارەیەکی دیاری بی ، ئەوە ئەو ژنە کە ناوی ئەو ژمارەیەی هیناوە رزگاری ئەبیو ئەوانیتریش تەلاقیان ناکەوی تا کاتی نائومیدبوون لە

جواب دانەوەیان ، چونکە تەعلیقەکە تەعلیق بە نەفیە بە بێ بەستن بە زەمانێکی تایبەتی‌یەوە ، وە ئەوانیش ئەتوانن بەیانی ئەو ژمارە مەبەستە بکەن ..

ئەگەر کابرا وتی بە ژنەکەی تەلاقت کەوتبێ پاش کاتێك یا زەمانێك، ئەوە پاش تاوێك تەلاقی ئەکەوێ . وە ئەگەر وتی ئەگەر فلان کەست چو پێ‌کەوت یا دەستت پیوەدا یا جنێوت پێ‌دا تەلاقت کەوتبێ ، ئەوە تەلاقی ئەکەوێ بەم‌ئیشانە لەکاتی ژیانی ئەوکەسەدا یا پاش مردنی ..

ئەگەر وتی بە ژنەکەی ئەگەر لە فلان کەست دا تەلاقت کەوتبێ ، ئەوە تەلاقی ئەکەوێ بە لێدانی لەکاتی ژیانیا نەك لەپاش مردنی ، چونکە مەبەست لە لێدان ئازار گەیاندنە بە عادەت ، وە مردوو ئازاری پێ‌ناکا .

ئەگەر ژنەکە قسەیەکی ناشیرینی[١] وت بە میردەکەی ، کابرایش وتی ئەگەر وەهابم تەلاقت کەوتبێ ، ئەوە ئەگەر کابرا نیازی ئازاردانی ژنەکە بێ بە تەلاق‌دانی لە تولەی ئەو قسە ناشیرینەدا دەس‌بەجێ تەلاقی ئەکەوێ ، وە ئەگەر نیازی تەعلیق بێ ئەوە تا ئەو صیفەتە ئیسبات نەبێ لەو کابرایەدا تەلاقی ناکەوێ . هەروەها ئەگەر نیازی هیچی نەبێ .

(بزانن) تیکرا هەرکاتێ پیاو تەعلیقی تەلاقی ژنەکەی کرد بە بوونی صیفەتیکەوە کە قابیل بێ بە عادەت شاهیدی لەسەر بگیرێ‌و ژنەکە

---

(١) لیرەدا موناسبە مەعنای هەندی لەو قسە ناشیرینانە لێ‌بدەینەوە بوئەوە بزانین ئاخو ئەو صیفەتە ناشیرینانە لە میردەکەدا هەن یا نە . سەفیە : کەسیکە صیفەتیکی‌وای تیابێ نەهێلێ کابرا بەپێی شەرع بە ئارەزووی خوی تەصەروف بکا لە مالیا . خەسیس : کەسیکە دینی خوی بفروشێ بە دنیا ، یا لەبەر رژدی کاری‌وا بکا لایقی شانی نابێ . پەست‌و نامەردو ناپیاو بە کەسیك ئەلێن بە ئوسوولی شەرع دوور بێ لە رەوشتی بەرز وەکو شەرم‌و راستی‌و وەفاو بەخشش‌و شتی‌وا . بەدرەسەنیش کەسیکە باوك‌و باپیرەی تاوانبارو دزو دروزن بووبن ..

ئیدیعای بوونی ئەو صیفەتەی کردو شـــــاهیدی نـەبوو ، وە کابرایش ئینکاری کرد ئەوە باوەڕ بە کابرا ئەکری بە سویند • وە ئەگەر تەعلیقی تەلاقەکەی بە نەبوونی ئەو صیفەتەوە کردو کابرا ئیدیعای بوونی ئەکردو ژنەکە ئینکاری ئەکرد، ئەوە ئەگەر نەبەسرابوو بە ئیشی ژنەکە یا کابراکەوە وەکو ئەوە کابرا بلیت ئەگەر فلانکەس نەرویشـــتەوە بو ولاتی خـوی تەلاقت کـەوتبی ، ئەوە هەر باوەڕ بە کابرا ئەکری بە سویند لەبەر ئەصلی مانەوەی عیصمەت ، هەرچەند ئەصل نەبوونی ئەو شتەیە • وە ئەگەر ئەو شتە بەسرابوو بە یەکیکیانەوە ئەوە ئەگەر زیاتر نەئەزانرا تەنها لەلایەنی خاوەنەکەیەوە نەبی وەکو خوشەویستیو نیازو شتیوا ، ئەوە لە بوونیا یا لە نەبوونیا هەر باوەڕ بە خاوەنەکەی ئەکری بە سویند • وە ئەگەر لـــە دەرەوەیشەوە ئەزانرا وەکو مەسرەف کردن بو ژنەکە لەو صوورەتەدا کە کابرا بلیت ئەگەر مەسرەفم بو نەکردی تـەلاقت کـەوتبی یـا ئـەگـــەر نەمبردیتەوە بو مالی باوکت تەلاقت کەوتبی ، ئەوە هەرکـەس ئیدیعـای کرد ئەگەر شاهیدی راستەوە کرد بو ئیسباتکردنی ئەوە باشە ، ئەگینـا باوەڕ بە ئینکارکەرەکەی ئەکری بە سویند • کەواتە ئەگـەر کـابرا وتی مەسرەفم بو کردوویو ژنەکە وتی نەتکردووە ، وە کابرا شـــاهیدی نەبوو ، ئەوە ژنەکە سویند ئەدریو حوکم ئەکری بە کەوتنی تەلاقەکەی• جا لەم شوینەدا قابیل نییە چوونەلای ژن بە شاهید ئیســـبات بکری ، هەروەها سەرەتای حەیز پیاهاتنی ژنیش ، بەلام شاهیدگرتن لەســـەر دەوامکردنی حەیزەکەی دروستە لەبەر ناچاری ••

باسی سویند خواردن بە تەلاق (حلف)

سویند خواردن بە تەلاق بریتییە لەوە تەلاقی ژنەکەی بەستی بـە شتیکەوە بەنیازی هاندان لەسەر کردنی یا نەکردنی شـــتیك لـەلایـەنی

خویەوە یا لەلایەنی کەسیکی‌ترەوە یا لەلایەنی هەردوکیانەوە ، یا بو ئیسبات کردن‌و لیّ‌کولینەوەی هەوالیك یا بو پی ناخوش بوون‌و باوەر پی‌نەکردنی ئەو هەوالە ، چ بە صووورەتی تەعلیق بی بە ظاهیر ، وەکو ئەوە کە بلیت ئەگەر خزمەتی میوانم نەکرد تەلاقم کەوتبی ، یا ئەگەر خزمەتی پیاوی دروزنم کرد تەلاقم کەوتبی ، یا ئەگەر ئەو قسەیە راست نەبوو کە ئەلین فلان‌کەس ئیمرو وای‌کردووە یا ئەگەر راست بوو کە ئەلین جنیوی داوە تەلاقم کەوتبی ، یاخود بە صوورەتی تەنجیز بی بە ظاهیر وەکو ئەوە کە بلیت تەلاقم کەوتبی خزمەتی میوان ئەکەم یا تەلاقم کەوتبی خزمەتی پیاوی دروزن ناکەم یا تەلاقم کەوتبی ئەو قسەیە راستە یا تەلاقم کەوتبی ئەو قسەیە درویە •

تیکرا سویند لەسەر هەر شتی خورا ، ئەگەر شەرع عورفی هەبوو لەوشتەدا وەکو نویژو فروشتن‌و کرین‌و بەکری‌دان‌و شتی‌وا ، ئەوە بە مەعنا شەرعی‌یە راستەکە مەعنای لی‌ئەدریتەوە ، ئەگینا بە مەعنای عورفی زمان مەعنای لی‌ئەدریتەوە ، مەگەر عورفی عام ئەوەندە بلاو بی خەیال نەروا بو مەعنای عورفی زمان بە عادەت ، تەنها لە حالەتیکا نەبی کە کابرا خوی ئیددیعای غەیری ئەم مەعنایانە بکاو زیانیشی ببی بوی ، یا قازانجی ببی بوی ، بەلام قەرینەی لەسەر نیازەکەی هەبی •

(بزانن) هەر سویندی لەسەر ئیسبات بی ئەوە مەعنای لی‌ئەدریتەوە بە تەعلیق بە نەفی • وە هەر سویندی لەسەر نەفی بی مەعنای لی‌ئەدریتەوە بە تەعلیق بە ئیسبات • کەواتە ئەگەر وتی تەلاقم کەوتبی زیارەتی ئەو برادەرەم ئەکەم ، ئەوە وەکو ئەوە وایە وتبیتی ئەگەر زیارەتم نەکرد تەلاقم کەوتبی • کەوابوو تەلاقی ناکەوی تا نائومید نەبی لەو زیارەت کردنە • وە ئەگەر وتی تەلاقم کەوتبی قسە لەگەل فلان‌کەسا ناکەم ئەوە

وەکو ئەوە وایە وتبیتی ئەگەر قسەم لەگەلدا کرد تەلاقم کـەوتبی ، وە مادەم کاتی دیاری نەکردووە هەروەختی قسەی لەگـەلـدا بکا تـەلاقی ئەکەوی[1] •

ئەم حوکمەی بەیانمان‌کرد ئەوەش ئەگریتەوە کە سویندەکە لەسەر (قضیەی حملیە) بی یا لەسەر (قضیەی شرطیە) بی وەکو ئەوە کە بلیت تەلاقم کەوتبی قسە لەگەل فلان کەسدا بکەی لیت ئەدەم، ئەمە تەفسیرەکەی وایە ئەگەر قسەت لەگەل فلان کەسدا کردو لیم‌نەدای تەلاقم کـەوتبی • کەواتە کاتێ قسەی لەگەل ئەوکەسەدا کردو سـویـنـدخورەکە لی‌ی‌نـەدا تەلاقی ناکەوی تا نائومید نەبی لە لیدانی بەهـوی مردنی یەکیکیانـەوە • هەروەها ئەگەر بلیت تەلاقم کەوتبی گا بڕواتە ناو زەراعەتەکەم شـاخی ئەشکینم ، یەعنی ئەگەر گا رویشتە ناو زەراعەتەکەمو شاخم نەشـکاند تەلاقم کەوتبی • جا ئەگەر گا رویشتە ناو زەراعەتەکەی‌و شاخی نەشکاند تەلاقی ناکەوی تا نائومید ئەبێن لەوە کە شاخی گا بشکینی بەوجورە کـە گا نەمینی لەوشوینەدا یا کابرا بمری ، وە ئەمە لەسەر ئەساسی فەرموودەی (شیخ ابن حجر)ە لە (تحفە)داو فەرموودەی (رملی)یە لە (نهایە)دا • بەلام هەندی لەوانەی کە حاشیەی ئەو دوو کتیبەیان نووسیوە لەسـەر ئەوەن کە سویند لەسەر (قضیەی شرطیة) مەعنای ئەوەیە هـەر کـە شەرطەکە هاتەجی ئەبی دەس‌بـەجی جەزاکـەیش بیتـەجی ، ئـەگینـا سویندەکە ئەکەوی • کەواتە پیویستە پاش رویشتنی گا بو ناو زەراعەتەکە

---

(١) لەم‌بارەیەوە شاعیر وتوویەتی :

هەر سـویندی لەسـەر ئیسبات جی بگری
بە تەعلیق بە نەفی تەفسـیری ئەکری
سویندیش لە نەفیـا لەسـەر مەعنای خوی
تەعلیق بـە ئیسـبات تەفسـیرە لـەبوی

گورج شاخی بشکێنی مادەم زوردار ڕێی لێ نەگری ، بەڵام ئەم قسەیە پشتی پێ نابەستری ..

جا ئەگەر کابرا تەعلیقی تەڵاقی کرد بە کرداری خۆیەوە لە مەیدانی سوێند خواردنا وەکو ئەوە کە بڵێت تەڵاقم کەوتبێ ناروم بو ماڵی فلانکەس ، ئەوە لەکاتێکا تەڵاقەکەی ئەکەوێ کە بە زانین‌و ئارەزووی خۆی بروا بو ماڵی ئەوکەسە ، وە ئەگەر رویشتە ماڵی ئەوکەسە لەکاتێکا کە تەعلیقەکەی لەبیر چووبوەوە ، یا تەعلیقەکەی لەبیر بوو ، بەڵام نەی‌ئەزانی ئەو خانووە ماڵی کابرایە ، یا ئەی‌زانی ، بەڵام بە زور بردیان یا ناردیان بوی ، خوای زورەکە بە حەق بێ وەکو ئەوە کە وەختی خوی نەذری کردبێ بروا بو ماڵی باوکی بو ئەحوال پرسینی نەخوش‌و ئیستا قاضی بە زور بینێری ، یاخود زورەکە لەسەر بەتاڵ بێ یەعنی بە بێ‌هویەکی شەرعی گەورەی ئەوشوێنە بە زور ناردی بو ئەو ماڵە ، ئەوە تەڵاقی ناکەوێ ، چونکە ئیشێك کە (معلق علیە) بێ بو تەڵاق بەپێی شەرع ئەبێ کردارێك بێ کە بە زانین‌و عەمدو ئارەزوو بێ ، وە ئەمە وەکو مەسئەلەی تەڵاق بە زور نی‌یە کە ئەگەر زورەکە بە حەق بێ تەڵاقەکە بکەوێ ، وە ئەگەر بە ناحەق بێ تەڵاقەکە نەکەوێ ، چونکە فەرق زورە لە بەینی زور لەسەر تەڵاق‌و زور لەسەر ئیشێکدا کە (معلق علیە) بێ بو تەڵاق ، وەکو لە شوێنی خویدا بەیان کراوە .

ئەگەر کابرای سوێندخور لەپاش ئەوە کە ئیشە (معلق علیە)یەکەی کرد ئیدیعای کرد کە تەعلیقەکەی لەبیر نەمابوو یا نەیزانیوە ئەو ئیشە (معلق علیە)یە ، ئەوە باوەری پی‌ئەکری بە سوێند . بەڵام ئەگەر ئیدیعای کرد کە بە زور پی‌یان‌کردووە پێویستە ئیسباتی ئەو زورە بکا بە دوو شاهیدی‌وا کە بە تەفصیل بەیانی زورەکەو ڕیگای زورەکە بکەن ، ئەگینا کابرا تەڵاقی ئەکەوێ .

ئەگەر کابرا لەم کاتی تەعلیقەدا مەبەستی هاندانو ریگا گرتن نەبوو ، ئەوە بە هەرچونی ئەو ئیشە بکا یا تەرکی بکا تەلاقی ئەکەوی چونکە لەمکاتەدا تەعلیقەکەی سویند خواردن نی‌یەو تەعلیقی رووتە •

وە ئەگەر تەعلیقی تەلاقی کرد بە کرداری کەسیکی‌ترەوە ، ئەوە ئەگەر ئەوکەسە لەوانە نەبی کە گوی بدا بە سویندی ئەم کەسە وەکو زورداریکی بی‌عەلاقە بەم کەسەوە ، یا بیگانەیەکی نەدیوو نەناسیو مەسەلا ، ئەوە بە هەر جوری ئەو ئیشە بکا ئەم کابرایە تەلاقی ئەکەوی چونکە ئەم تەعلیقە لەمکاتەدا شیوەی سویندی نی‌یەو تەعلیقیکی رووتە •

وە ئەگەر ئەوکەسە کەسیکی‌وا بوو موبالاتی ئەکرد بە سویندی ئەم سویندخورە لەبەر دوستی یا خزمایەتی یا دل راگرتن یا شەرم یا هەر هویەکی‌تر ، وە کابرای سویندخوریش مەبەستی بوو ئەوکەسە لەمسویندە ئاگادار بکاو بزانی بەم سویندە ، خوای (فعلا) پی‌ی بزانی یا نە ، ئەوە لەمصوورەتەدا وەکو سویندی لەسەر کرداری خوی خواردبی وایە ، یەعنی ئەگەر ئەوکەسە ئیشەکەی‌کرد لەکاتیکا کە ئەیزانی بە تەعلیقەکەو بە (معلق علیە)و ئیشەکە بە ئارەزوو بوو ، ئەوە ئەم سویندخورە تەلاقی ئەکەوی • وە ئەگەر ئیشەکەی کرد بەلام بە تەعلیقەکەی نەزانیبوو یاخود پی‌ی زانیبوو بەلام لەبیری نەمابوو ، یاخود لە بیری بوو بەلام نەی‌ئەزانی ئەو ئیشە (معلق علیە)یە بو تەلاقی کابرا ، یاخود ئەیزانی بەوە کە (معلق علیە)یە بو تەلاقی کابرا بەلام کەسیك بە زور ئیشەکەی پی‌کرد ئەوە لەم صوورەتانەدا تەلاقی کابرای سویندخور ناکەوی •

میسالیکی نەزانینی سویندخورەکە بە (معلق علیە) ئەوەیە کە کابرا سویند بخوا بە تەلاق کە قسە لەگەل فلانکەسا ناکات ، وە کابرایەکی باوەر پی‌کراو خەبەری بو هینا کەوا ژنەکەی مردووە ، ئەویش لەسەر

ئەو بریارە قسەی کرد لەگەل ئەوکەسەدا ، لەپاشا دەرکەوت کە ژنەکەی نەمردووە ، ئەوە تەلاقی ناکەوی • یاخود سویندی خوارد کە قسە لەگەل فلان کەسدا ناکا ، وە جاری بە زور ناچاریان کرد قسەی لەگـەلدا بکا ، پاشان مەلایەك وتی مادەم جاریك قسەت لەگەلدا کردووە ئیتر قسە بکەی قەیدی نی یە ، ئەویش دیسان قسەی کرد لەگەل کابرادا لەســـەر ئـەو قەرارە کە زیانی نی یە ، ئەوجا مەلایەکی گەورەتر پیی وت ئەوجارە بـە زور قسەت لەگەل کابرا کردووە تەلاقت نەکەوتووە ، بـەلام پـاش ئەو جاری زورە نابی جاریکی تر قسەی لەگەلدا بکەی چونکە سویند بە زور بەتال نابیتەوەو ناکریتەوە ، ئەوە لەم صوورەتەیشدا کابرا هـەر تـەلاقی نەکەوتووە ، چونکە ئەو قسەیە کە کردوویەتی لەسەر گومانی بی زیانی بووە لەسەر فتوای مەلاکە •

هەروەها ئەگەر کەسیك سویندی خوارد لەســـــەر ئیشـــیك ، وە یەکیکی تر وتی (ان شاء الله •• ان شاء الله) وە ئەم ســـویند خورەیش باوەری وابوو کە (ان شاء الله)ی کەسیکی تر ســـوودی هـەیـە بـو سویندخورەکە وەکو چون خوی (ان شاء الله) بکا لەسەر ئەساسی ئەوە کە مەشهوورە لەناو خەلکدا ، وە کابرای سویندخور ئیشەکەی کرد ئەوە سویندی ناکەوی ، چونکە ئەم کەسە لەسەر نـاوبـانگ متمانـەی پەیـــدا کردووە بەوە کە (ان شاء الله) هەرچەند کەسیکی تریش بیکا ســوودی هەیە • هەروەها ئەگەر شیوەی ژنەکەیان گوری بەجوری کە ئەم کابرایە لای وابوو هەرگیز ژنەکەی خوی نی یە ، وە هەرچەند وتیان ئەمە ژنەکەی تویە باوەری نەکرد ، هەتاوەکو وتی ئەگەر ئەمە ژنەکەی من بی تەلاقی کەوتبی ، ئەوە هەر تەلاقی ناکەوی چونکە هەرچەند بە صوورەتی تەعلیق قسەکەی کردووە ، بەلام لەسەر گومانی ئەوە بووە کە ژنی خوی نی یەو

ئەگەر بیزانیایە ژنی خویەتی تەلاقی نەئەدا[1] ..

باوەرو گومان دەوریان زورە لە حوکمدا . بویە ئەگەر کەسێك سویند بخوا بە خوا یا سویند بخوا بە تەلاق کە فلانە شتی کردووە یا نەی‌کردووە یا فلانە شت وەهایە یا وەها نی‌یە ، ئەوە ئەگەر مەبەستی ئەوەبی کە بە گومانی ئەو وایە یا وا نی‌یە بە قەطعی تەلاقی ناکەوی هەرچەند ئەوشتە بەپیچەوانەی گومانی کابرایش بی . هەروەها ئەگەر کابرا بە ئیعتیباری باوەرو گومانیش سویند بخوا هەر سویندی ناکەوی لەبەرئەوە کە مەعنای (قضية) زانین‌و باوەرو گومانی خاوەنەکەیەتی بەو نیسبەتدانە کە لە قسەکەوە دەرئەکەوی . کەواتە مەعنای ئەوە کە کەسێك بلی (سەرکەوتن بەسراوە بە هەولدانەوە) ئەوەیە من باوەرم وایە گەیشتن بە مەرام وەستاوە لەسەر هەولدان‌و تیکوشین ..

بەلی ئەگەر بەتایبەتی بریاری‌دا کە لە (نفس الامر)دا وایەو تەلاقی خوارد فلانەشت لە حەقیقەت‌و واقیعدا وایە بە بی‌پەیوەندی گومان‌و باوەری خوی ، کەچی بەپیچەوانەی ئەوە دەرچوو ، ئەوە تەلاقی ئەکەوی . چونکە خوی ریگای لە خوی بریوەتەوە ، هەروەکو ئەگەر تەلاق بخوا کە فلانەشت ناکا نە بە زانین‌و نە بە نەزانین ، وە نە بە دەسەنقەست‌و نە بە هەلە ، وە نە بە ئارەزوو نە بە زور ، ئەوە لەم‌صوورەتەدا بە هەرجوری بیکا تەلاقەکەی ئەکەوی چونکە هەموو ریگایەکی پەرژین کردووە لە خوی .

میسالیکی نەزانینی کەسیکی‌تر بە (معلق عليه) وەکو ئەوە کابرایەك سویند بخوا بە تەلاق لە ژنەکەی کە نابی کەل‌وپەلی ناومال بە خواستەمەنی

---

(1) بروانە لاپەرە (١٢٩) بەرگی هەشتی شیروانی ، لە شەرحی (تحفه)دا بەسەر فەرموودەی (منهاج)ەوە کە ئەفەرمویت (ففعله ناسيا للتعليق أو مكرها) .

بیدەی بە کەس بە بێ ئیذنی خوم پاشان کەسیك بروا بلی بە ژنەکە کەوا میردەکەت وتی فلانە شتم بدەیتی ، ئەویش باوەری پی کردو شتەکەی پی دا ، لەپاشا دەرکەوت دروی کردووە ، ئەوە تەلاقی کابرا ناکەوی • یا کابرا سویند بخوا بە تەلاق لە ژنەکەی کە نابی بروی بو فلانە شوین بە بی ئیذنی خوم،لەپاشا ژنی بیت پی ی بلی میردەکەت ئیذنی داوی پیکەوە بروین بو ئەو شوینەو ئەمیش باوەری پی بکاو پیکەوە برون ، کەچی دەربکەوی ئیذنی نەداوە ، ئەوە لەمصوورەتەیشدا هەر تەلاقی ناکەوی •

یاخود مەلایەك فتوا بدا بو ژنەکە کە ئەم جورە رویشتنە ئیذنی میردی پی ناوی ، وە بە بی ئیذن بروی تەلاقت ناکەوی ، ژنەکەیش باوەری پی بکاو بروا ، ئەوەیش هەر تەلاقی ناکەوی ، مادەم کە باوەری بە مەلا کردووە ، هەرچەند مەلایەکی گەورەی بەناوبانگیش نەبی •

بەلی هەر گومانیك کە لەسەر ئەساسیك نەبی و شەخصەکە هەر لەخویەوە باوەری وابی زیانی نی یە ئەوە بە بی سوود دەرئەچی • وە ئەگەر ئیشی (معلق علیه) بکا تەلاقی ئەکەوی • هەروەکو ئەگەر کابرا حوکمی شەرع نەزانی یا ئیدیعای ئەوە بکا کە حوکمی شەرع نازانی ، مەسەلا بلیت ئەمزانی سویندم خواردووە نەروم بو فلانە شوین ، بەلام عەقلم نەشکا بەوە کە ئەگەر بروم تەلاقم ئەکەوی ئەوە بەقطعی سوودی نی یەو تەلاقی ئەکەوی ، چونکە ئەوە هەر لەسەر قوصوورەو ئەیتوانی پرسیار بکا لە کەسیك ئایا لەوصوورەتەدا چی بکا باشەو چی بکا خراپە ، وە مادام گوی ی نەداوەتی ئەوە حوکم ئەدری بەسەریا بەپی ی ئەوەی کە صیغەی سویندەکەی پیویستی ئەکا •

(بزانن) هەروەختی ئینسان ئیشە (معلق علیه)یەکەی کرد لەگەل زانین و بە دەسەنقەست و بە ئارەزووی خوی ، ئەوە سویندەکەی ئەکەوی و ئیتر ئەو سوینە (منحل) ئەبی یەعنی ئەکریتەوە ، وە ئەگەر جاریکی تر

ئەو ئیشە بکا تەلاقیکی‌تر یا سوینیکی‌تری ناکەوی مەگـــەر صــــیغەی سوینەکە دووبارە بوونەوەی پیویست کردبی وەکـــو ئەوە کـــە کەلیمەی (هەرچەند ـ کلما)ی تیابی یا (هەمیشە)و (هەرکاتی)و شتی‌وا ، ئەوە لەوحالەدا تا مەجال ببی سوینەکەی ئەکەوی یەعنی تا سی تەلاقەی تەواو ئەبی تەلاقی ئەکەوی •

وە ئەگەر بە نەزانین یا بە زور کردی بە حەق بی یا بە بەتال ئەوە ئەوجارە سوینەکەی ناکەوی ، بەلام سوینەکەیش هەلناوەشیتەوەو یـــەکی ناکەوی • وە ئەگەر کابرا جاریکی‌تر بە ئارەزووی خوی‌و لەگەل زانین‌دا ئیشەکەی کردەوە تەلاقی ئەکەوی ، مەگەر مەجال نەمینی بو کـــەوتنی تەلاقەکەی وەکو ئەوە کابرا سویـنـد بخوا بـــە تـــەلاق کـــە لـــەم مـــانگی رەمەزانەدا قسە لەگەل فلان نویژنەکەردا ناکا بەلکو تەمی بگری‌و دەس بکا بە نویژ کردن ، وە لەومانگەدا بە زور قسەیان پی‌کرد لەگەل کابرادا ، پاشان مانگی رەمەزانەکە تەواو ببی ، ئەوە ئیتر هەرچەند قسە بکا لەگەل کابرادا قەیدی نی‌یە چونکە ئەو رمەزانە تەواو بووەو مەجالی ســـــویند کەوتن نەماوە •

(بزانن) ئەگەر کەســــــیك تـــەعلیقی تەلاقی کرد بـــە کرداری کومەلیکەوە کە هەندیکیان گوی‌یان ئەدا بـــە کابراو هەندیکیان گوی‌یـــان نەئەدایە ، ئەوە بو هەر تاقمیك لەم دوو تاقمە حوکمیکی تایبەتی هەیـــە ، یەعنی تاقمە گوی‌نەدەرەکە بە هەر جوریك ئیشەکە بکەن تەلاقی کابـــرا ئەکەوی ، بەلام تاقمی گوی‌دەر پیویستە ئەو ئیشە کە ئەیکەن بـــە زانین بیکەن‌و بە دەسەنقەست‌و بە ئارەزووی خویان ، ئەگینـــا تەلاقی کـــابـــرا نـــاکـــەوی •

ئەگەر کەسیك ویستی سویند بخوا لەسەر شتیك ، وە پاش ئەوە کە وتی تەلاقم کەوتبی پەشیمان بووەوەو سویند لەسەر خوراوەکەی نەوت ،

وه ئیددیعای کرد که مەبەستی سوێند خواردن بووه لەسەر فلانە شت و پەشیمان بووەتەوە ، ئەوە بە ئاشکرا لێی قوبوول ناکرێ و حوکم ئەدرێ بە کەوتنی تەلاقەکەی ، بەلام حەوالەی دینی خۆی ئەکرێ ، یەعنی ئەگەر مەبەستی سوێند بووبێ لەسەر شتێك وە پەشیمان بێتەوە بەولەفظە تەلاقی ناکەوێ ، چونکە جوملەی قەسەم هەتا جوابەکەی نەلێت سوودی نییەو مەعنا ناگەیەنێ •

وە ئەگەر کەسێك ویستی سوێند بخوا لەسەر شتێك ، وە لەوکاتەدا کە وتی تەلاقم کەوتبێ یەکێك دەستی نا بەسەردەمیاو نەیهێشت سوێندەکە تەواو بکا ، ئەوە بەو ئەندازە لەفظە تەلاقی ناکەوێ ، چونکە خۆی بە تەنها مەبەست نەبوە ، بەلکو مەبەست ئەوە بووە بەستری بە سوێند لەسەر خوراوەکەوە ، بەلام مانیعێك ڕێی لێ گرتووەو نەیهێشتووە تەواوی بکا •

ئەگەر کەسێك چەند سوێندێکی خوارد لەسەر یەك شت ، ئەوە هەموو بە یەك سوێند دائەنرێن مادام کابرا نیازی سوێندی سەربەخۆی نەبێ لە هەموو سوێندەکان • وە ئەگەر سوێندی خوارد لەسەر چەند شتێك بە چەند جوملەی جیاواز وەکو تەلاقم کەوتبێ نانووسم ، تەلاقم کەوتبێ قسە ناکەم ، ئەوە سوێندەکان ئەوەندەی جوملەکان زۆر ئەبن • هەروەها ئەگەر لە یەك جوملەدا عەطف بەکار هێنرابێ وەکو تەلاقم کەوتبێ قسە لەگەل فلانکەسدا ناکەم و نانیش لەگەل فلانکەسدا ناخۆم ، ئەوەیش بە چەند سوێندێك دائەنرێ مادەم کابرا نەلێت مەبەستم ئەوە بووە کە سوێند لەسەر هەمووی بخۆم • هەروەها ئەگەر حەرفی نەفی لە ناودا بوو ، مەسەلا وتی تەلاقم کەوتبێ نە قسە لەگەل فلانکەسدا ئەکەم و نە نان لەگەل فلانکەسدا ئەخۆم ، ئەوە ئەوەندەی سوێند لەسەر خوراوەکان سوێندەکەی زۆر ئەبێ • وە ئەگەر هەندێکی کرد بە قەیدی هەندێك مەسەلا وتی تەلاقم کەوتبێ نان ناخۆم لە مالی فلان کەسدا لەگەل

فلان کەسداو فلان کەسی‌تر حازر بی لەوشوینەداو خوم پارەی نانەکەم نەدابی ، ئەمە هەمووی یەك سویندە تەواو ئەبی بەهوی هاتنەجی‌ی هەموو قەیدەکانەوە ، وە ئەگەر هەندیکیان نەهاتنەجی تەلاقی ناکەوی • وە بە هەرحال ئینسان تەلاقی لەسەر شتیك خواردبی یاخود چەند تەلاقی لەسەر چەند شتیك خواردبی بەرودوا یا بەیەکەوە ئەوە کە هات خولعی ژنەکەی کردو لەپاشا مارەی کردەوە رزگار ئەبی لە کەوتنی تەلاقەکانی وەکو لەپیشەوە وتمان •

(بیداری) شیخ لە (تحفە)دا ئەفەرمویت ئەگەر وتی بە تەلاقم ئەو شتە ناکەمو لەپاشا شتەکەی کرد ئەوە تەلاقەکەی ناکەوی چونکە عادەت نی‌یە سویند بە تەلاق بخوری مەگەر نیازی تەلاق بی •

لە (انوار)یشدا ئەفەرمویت ئەگەر کابرا وتی بە ژنەکەی ئەگەر رویشتیتەوە مالەوە یا قسەت لەگەل فلان کەسدا کرد تەلاقت کەوتبی ئەوە هەرکام لەم دوو شتە بیتەجی تەلاقەکەشی پی‌ئەکەوی‌و سویندەکەیشی پی ئەکریتەوە ، ئیتر تەلاقیکی‌تر ناکەوی بە صیفەتەکەی‌تریان •

وە ئەگەر وتی ئەگەر رویشتیتەوە مالەوەو ، ئەگەر قسەت کرد لەگەل فلان کەسدا تەلاقت کەوتبی ، ئەوە لەم شوینەدا لەبەرئەوە کە حەرفی شەرت دووبارە بووەتەوە ئەبی بەهوی ئەوە کە جەزایش دووبارە بیتەوە کەوابی تەلاقەکە ئەکەوی بە هەرکام لەو دوو صیفەتە بیتەجی • وە ئەگەر هەردوکیان هاتنەجی دوو تەلاقی ئەکەوی •

وە ئەگەر وتی ئەگەر لە مال رویشتیتە دەرەوەو ، شتێ بدەی بە کەسێ تەلاقت کەوتبی ئەوە تەلاقی ناکەوی بە هەردوو صیفەتەکە نەبی • وە ئەگەر وتی تەلاقت کەوتبی ئەگەر لە مال برویتە دەرەوە ، وە ئەگەر لە مالی من شتی بدەی بە کەسیك ، وە ئەگەر برویتە مالی دایکت ، ئەوە

به هەر صیفەتیك لەم صیفەتانە بیتەجی تـەلاقی ئـەکـــەوی • وە من ئەلیم ئەگەر هەر سی صیفەتەکە هاتنەجی هەر سی تەلاقەی ئەکەوی بەوشەرتـە تەفرەی دواکەوتووەکەیان نەکەوی تا ژنەکە (عدّە)ی تەواو ئەبی لەپاش تەلاقی یەکەم یا پاش تەلاقی دووەم •

وە ئەگەر وتی ئەگەر من لەوە بکەمەبەر کە تـو ریسابیتت یـا تـو تەنیبیت (یەعنی ئەو بەرگەی کە تو دروستی ئەکەی) تەلاقت کەوتبی ، ئەوە تەلاقی ئەکەوی ئەگەر لە ریسراو یا لە تەنراوی ئەو ژنە بکاتە بـەر .هەرچەند لە صوورەتی یەکەمدا ژنەکە نەیتەنیبی وە لە صوورەتی دووهەمدا ژنەکە نەی‌ریسابی • وە ئەگەر وتی ئـەگـەر من لـــە ریس‌و تەنینی تو بکەمەبەر تەلاقت کەوتبی ، وە لەپاشا بەرگیکی کردەبەر کە ئەو ریسابووی بەلام نەی‌تەنیبوو ، یاخـود تەنیبووی بـەلام نەی‌ریســابوو ئەوە تـەلاقی ناکەوی ، چونکە تەلاقەکە بەسراوە بە هەردوو صیفەتەکەوە کەوابوو بـە یەکیکیان ناکەوی •

ئەگەر وتی ئەگەر رویشتیتە مال‌و قسەت کرد لەگەل فلان‌کەســـدا تەلاقت کەوتبی ، ئەوە پیویستە هەردو صیفەتەکە بینەجی ، وە شــــەرت نی‌یە رویشتنی مالەکەیش پیش بکەوی لەسەر قسەکردنەکەی ، وە بـــە هاتنەدی‌ی ئەو دوو صیفەتە یەك تەلاقی ئەکەوی • وە ئەگەر وتی ئەگـەر رویشتیتە مالەوە جا قسەیشت کرد ، یا لەپاشا قسەت کرد لەگـەل فـلان کەسدا تەلاقت کەوتبی ، ئەوە پیویسـتە هـەردوو صـیفەتەکە بینەجی‌و رویشتنی مالەکەیش پیش قسە کردنەکە بی بە بی ماوە کەوتنە بەین ئەگەر کەلیمەی (جـا)ی بـەکـارهینـابوو ، وە لەگـەل ماوەکـەوتنە بەینـدا ئەگـەر کەلیمەی (لەپاشا)ی بـەکـارهینـــابوو • وە ئـەگـــەر وتی تەلاقت کەوتبی ئەگەر رویشتیتە مالەوە ئەگەر قســەت کرد لەگـەل فلان کەسدا ، ئەوە پیویستە هەردوو صیفەتەکە بینەجی ، وە پیویستە ئەوەیـان

وا لەدواوە لەپێش ئەوەیاندا بێتەجێ کەوا لەپێشەوە ..

ئەگەر کابرا وتی ئەگەر شتم پێدایت ، ئەگەر وەعـــدەم پێدایت ، ئەگەر داوای شتێکت کرد لێم تەلاقت کەوتبێ ، ئەوە پێویستە بۆ کەوتنی تەلاقەکە لەپێشا داواکردنی کابرای قسە لەگـــەڵ کراو بێتەجێ ئەمجـــا وەعدەی کابراو ئەمجا بەخشینەکەی ، چونکی پوختەی مەعناکە ئـەوەیــە ئەگەر تۆ داوای شتێکت لێکردمو من وەعدەم دایتیو ئەمجا پێم‌بەخشـیت ئەو وەختە تەلاقت کەوتبێ .

ئەگەر وتی ئەگەر رۆیشتیتە ماڵەوە تەلاقت کەوتبێ ئەگەر قســـەت کرد لەگەڵ فلان کەسدا ، ئەمە وائەبێ مەبەستی ئەوە ئەبێ هــەروەختێ رۆیشتیتە ماڵەوە تەلاقەکەت (معلق) بێ بــە قســـەکردنەوە لـەگـــەڵ فلان‌کەسدا . وە هەڵیش‌ئەگرێ ئارەزووی ئەوەی کردبێ کاتێ قســەت کرد لەگەڵ فلان کەسدا تەلاقەکەت (معلق) بێ بە رۆیشتنە مـاڵـەوە . کەواتە پێویستە بگەرێینەوە سەر ئەوکەسەو لێی‌بپرســـــین مەبەســـتی چی‌بووە ، وە بەوجۆرە بجووڵێینەوە کە ئەو ویستوویەتیو بــەپێی ئەوە حوکم بدەین لە مەسئەلەکەدا .

وە ئەگەر وتی ئەگەر قسەت کرد لەگەڵ ئەحمەددا یا لەگەڵ محمددا یا لەگەڵ حامددا لەگەڵ محمد تەلاقت کەوتبێ ، ئەوە کە قسەی لەگــەڵ هەرکام لەو سێ کەسەدا کرد تەلاقی ئەکەوێ ، ئەوەندە هەیە پێویســـتە لەوکاتەدا کە قسە ئەکا لەگەڵ حامددا ، حامد لەگەڵ محمددا بێ . ئەگەر وتی ئەگەر قسەت کرد لەگەڵ پیاوێکدا تەلاقت کەوتبێ ، وە ئەگەر قسەت کرد لەگەڵ رەشێکدا تەلاقت کەوتبێ ، وە ئەگەر قسەت کرد لـەگـــەڵ درێژێکدا تەلاقت کەوتبێ ، وە رێکەوت لەگەڵ پیـاوێکی رەشی درێــژدا قسەی کرد ، ئەوە هەر سێ تەلاقەی ئـەکـەوێ . برایـەوە بـە کورتی فەرموودەی ئەنوار . وە لە هەموو صوورەتی ئەم تەعلیقانەدا ئەگەر کابرا

خولعی ژنەکەی بکا ئەوە رزگـار ئەبی لـە کـەوتنی تەلاق پاش بوونی. (معلق علیه) خوای لەپیش تازە کردنەوەی نیکاحەکەدا صـیفەتەکـان بینەجی یا لەپاشان •

ئەگەر وتی ئەگەر قسەت کرد لەگەل فلان کەسدا تەلاقت کەوتبی ، وە قسەی لەگەلدا کرد لە حالی حەیاتدا تەلاقی ئەکەوی ، هەرچەند ژنەکە یاخود شەخصە قسە لەگەل کراوەکە لەوکاتەدا سەرخوش بی ، مەگـەر گەیشتبیتە حالەتیك کە هوشی هیچ بەخویـەوە نەمـابی ، بەلام تـەلاقی ناکەوی بەوە کە قسەی لەگەلدا بکا پاش مردنی یا لـەکـاتی شـیتی یـا بیهوشی یا نووستنیا هەرچەند بە دەنگەکەی ئەم ژنە بیدار بیتەوە • ئەگەر ماوەی بەینیان ئەوەندە زور بوو کە بە عادەت قسەی ئەم ژنەی نەدەبیستو بە ریکەوت یا لەبەر بەرزیی دەنگ قسەکەی بیست تەلاقی ئەکـەوی • ئەگەر با دەنگەکەی پی گەیاند ئەگینا بەعادەت نەیئەبیست تەلاقی ناکەوی• بەلی ئەگەر بەهوی تەلەفونەوە قسەی لەگەلدا کرد ئەوە تەلاقی ئەکـەوی چونکە تەلەفون بووە بەهوی قسە لەگەل کردنی عـادەتی • وە ئەگـەر لەمکاتەدا کە نیوانیان زورەو لە یەك دوورن ژنەکە توزی قسەی خـوی نزم کردەوەو کابرا نەیبیست ئەوە تەلاقی ناکەوی • هەروەها ئەگەر لە نزیکیشەوە دەنگی ئەوەندە نزم کردەوە کابرا نەیبیسـت هـەر تەلاقی ناکەوی •

وە ئەگەر ماوە لەنیوانیانا کەم بوو ، وە ژنەکە بە عادەت قسـەی لەگەلدا کرد ، بەلام کابرا نەیبیست لەبەرئەوە کە بیئاگا بوو یـا دەمی گیرابوو بە قسەیەکیترەوە ئەوە تەلاقی ئەکەوی • هەروەها ئەگەر پـاش ئەو سویندە کابرای دەرکردو وتی دە برو دەرەوە ، یا جنیوی پیدا ، یا لومەو سەرزەنشتی کرد هەر تەلاقی ئەکەوی بەلام ئەگەر بە نووسـین تیی گەیاند یا بە ئیشارەتی چاو یا بە دەست یا بە زەردە خەنـە یا بـە

راسپیری شەخصیك بولای ئەوە تەلاقی ناکەوی • هەروەها تەلاقی ناکەوی ئەگەر بە غەیری زوبانی خوی قسەی لەگەلدا بکا ، وە ئەوکەسەیش لی ی حالی نەبی ، هەرچەند یەکی حازر ببی تەرجەمەی ئەم زوبانـەی بو بکاو تێی بگەیەنی چونکە ئەم قسەی لەگەلدا نەکردووە •

وە ئەگەر سەلامی لی کرد ئەوە تەلاقی ئەکەوی • هەروەها ئەگـەر سەلامی کرد لە کومەلیك کە ئەوکەسەیان لەناودا بوو ، وە قەصدی ئەو کابرایشەی بوو یا هیچی مەبەست نەبوو • بەلام ئەگەر بە دل یا بە زوبان ئەوکەسەی جیا کردەوە ، ئەوە تەلاقی ناکەوی •

باسی تەعلیق کردن بە چاو پێ کەوتنەوە

وتی ئەگەر فلان کەست چاو پێ کەوت تەلاقت کەوتبی ، ئەوە تەلاقی ئەکەوی بە چاوپی کەوتنی بە زیندوویی و بە مردوویی ، هەرچەند ژنەکە یا ئەوکەسە لەمکاتەدا شیت یا بیهوش یا سەرخوش یا نووسـتوو بی ، وە کافی یە بەشیك لە لەشی ببینی بە رووتی هەرچەند کەمیش بی بەوشـەرتە هەموو قەوارەکەی دیار بی • ئیتر واجب نی یە روخساری ببینی • ئەگەر چاوی پی کەوت لەحالیکدا هەموو لەشی داپوشرابوو بـە جلیـك یاخـود لەودیوی دیوارەوە بوو ، بەلام دەستی یا پی ی لە تاقیکەوە دەرکردبوو ، وە ئەمانەی دی ئەوە تەلاقی ناکەوی • وە ئەگەر کەسەکە لەناو ئاویـکی روشنا بوو یا لەودیوی شووشەوە بوو ، وە ژنەکە چاوی پی کەوت تەلاقی ئەکەوی • بەلام تەلاقی ناکەوی بە چاوپی کەوتنی وینەی لەناو ئاوینەدا یا لەناو ئاودا • هەروەها تەلاقی ناکەوی بە دیتنی وینەکەی یا نەخشـەکەی لەسەر تەختەیەك یا لەسەر دیواریك یا بەسەر بەردیکەوە ، لەبەر ئەوە کە ئەمانە عەین نین بەلکو وینەو خەیالن ، بەلام لەناو ئاوی سافدا یا لەودیوی شووشەوە یا لە دووربیندا یا بەهوی عەینەکەوە هەمان کـەس ئەبینریت •

بەلی ئەگەر وتی بە ژنەکە ئەگەر روخساری خوت ببینی تـەلاقت کەوتبی، ئەویش روخساری خوی دی لە ئاوینەدا ، تـەلاقی ئـەکـەوی ، چونـکە بەگویرەی عورف ئەو وەزعە بە دیتن دائەنری‌و غەیری ئەوە قابیل نی‌یە بو ژنەکە •

باسی تەعلیق‌کردن بە دەرچوونی ژنەکەوە بـــە بی ئیذنی کابرا

ئەگەر کابرا وتی بە ژنەکەی ئەگەر بـە بی ئیـذنی من دەرچووی تەلاقت کەوتبی ، ئەوە کە جـاریـك دەرچـوو تەلاقیـــکی ئەکـــەوی‌و سویندەکەی بەتال ئەبیتەوە • ئیتر ئەگەر جـاریـکی‌تر دەربچی تـەلاقی ناکەوی مەگەر تەعلیقەکەی بە کەلیمەی وەکو (هەرچەند) کردبی کـە مەعنای هەمیشەو هەموو جاریّ ئەگـەیەنی ، ئەوە تـا تـەلاقی مـابی بـە دەرچوونی بی‌ئیذن ئەکەوی ، مەگەر بە خولع مەسەلا چاری بکا ••

وە ئەگەر لەپاش تەعلیقەکە ئیذنی ژنەکـەی دا بچیتـە دەرەوەو ، ژنەکەش رویشتە دەرەوە ئـەوە تـەلاقی ناکـــەوی‌و ســـویندەکـەیش ئەکریتەوە • جا ئەگەر لەپاشا ژنەکە بچیتە دەرەوە تەلاقی ناکـــەوی •• مەگەر صیغەی تەعلیقەکە بو دووبـارە و سی‌بـارە بوونـەوە بی وەکـــو (هەرچەند)و شتی‌وا ، مەسەلا بلیت بە ژنەکە هەرچەند چوویتە دەرەوە بە بی ئیذنی من تەلاقت کەوتبی ، ئەوە هەرچەند جاری یەکەم ئیـــذنی ژنەکەی دابی‌و بە ئیذن چوویتە دەرەوە ، سویندەکەی بو جارەکـانی‌تر بەتال نابیتەوەو پیویستە هەرکاتی ئەچیتە دەرەوە ئیـذنی لـە میردەکـــەی وەرگرتبی ، یاخود کابرا بە یەکجار بلیت وا ئیذنم دای هەرکاتی ئەرویتە دەرەوە برو ، ئەوە ئیتر بو هەموو جاری بەسەو زیانی نی‌یە ئـەگــەر برواتە دەرەوە • ئەگەر کابرا بە لەفظ ئیذنی دا ، بەلام ژنەکە نەی‌بیست‌و

ئەیزانی‌و رویشتە دەرەوە تەلاقی ناکەوی • بەلام کافی نی‌یە هەر بە دل ئیذنی بداو بە لەفظ ئیذنی نەدا ، چونکە ئیذن ئەوەیە بەدەرەوە بی • بەلی ئەگەر بە نووسین ئیذنەکەی نوسی بوی‌و ژنەکەیش پیی‌زانی ، بەم‌نەوعە کە خوی کاغەزەکەی خویندەوە ، یاخود بویان خویندەوە ، ئەوە کـــــە رویشتە دەرەوە تەلاقی ئەکەوی ••

ئەگەر تەلاق بخوا بلی دە مانگ لەو دی‌یەدا دانانیشم ئەوە تـەلاقی ئەکەوی بە دانیشتنی دە مانگی جیاجیا ، مەگەر بلیت نیازم ئەوە بووە کە دە مانگەکە پیکەوە بی • ئەگەر بلی تەلاقم‌کەوتبی ئیمسال لەم‌دی‌یەدا دانانیشم ، ئەوە ئەگەر بە بی مەبەست بوو یا بە مەبەستی ئەوە بوو تەواوی ئەوساله لەو دی‌یەدا نەبی رزگار ئەبی بەوە کە لەپیش تەواو بوونی سالەکەدا بار بکا لەو دی‌یە بو دی‌یەکی‌تر • وە ئەگەر نیازی ئەوە بوو کە بە هیچ‌جوری لەوکاتەوە لەو دی‌یەدا نەمینی پیویستە دەس‌بەجی لـەو دی‌یە دەرچی ، بەلام قەیدی نی‌یە ئەگەر ماوەیەك خەریکی پیچـانەوەی کـەل‌وپـەل بی‌و خوی ئامادە بکا بو دەرچوون • سالیش کە (مطلق) بی مەعنای لی‌ئەدریتەوە بە سالی عەرەبی مەگەر لە ولاتیکدا کە حیسابی رومی یا فارسی‌ی تیا بـاو بی ، ئەوە لەوکاتەدا بەپی‌ی عورف مەعنای سال لی ئەدریتەوە • وە ئەگەر وتی تەلاقم کەوتبی لەم‌سالەدا لەم شوینەدا نابم ، ئەوە واجبە گورج بروا بو شوینیکی‌تر ، وە هەتـا ئەو سالە تـەواو ئەبی نابی کـەمو زور لـەو شوینەدا بی ••

ئەگەر بلیت ئەم سالە یا ئەم مانگە لەگەل فلان‌کەسدا دانانیشم ، ئەوە تەلاقی ناکەوی بەوە نەبی کە تەواوی ئەوسالە یا ئەو مانگە بە عـــادەت لەگەل ئەو شەخصەدا دابنیشی • ئیتر تەلاقی ناکەوی بەوە کە روژی یـا دوو روژ یا کەمتر یا زیاتر لەگەلیا دابنیشی مادەم نەگا بە مانگیك لە حالی یەکەمدا وە نەگا بە سالیك لە حالی دووهەمدا • وە ئەگەر بلیت ئەم مانگە

یا ئەم ساڵە قسە لەگەل فلان کەسدا ناکەم ، ئەوە تـەلاقی ئەکـەوی بـە یەکجار قسەکردن لەگەلیا لەبەر تەماشـا کردنی عورف • ئـەگـەر وتی تەلاقم کەوتبی نارومە خانووی فلانکەس یا مالی فلانکـەس ئەوە تەلاقی ئەکەوی بەوە کە برواتە خانوویەکەوە کە مولـکی ئەوکەسە بی نەك بـە کری یا بە پیاوەتی تیا دانیشتبی ، مەگەر کابرا خوی بلی مەبەستم خانوویەك بووە کە تیا دانیشتبی • بەلی ئەگەر عورف وابوو کە مەبەست لـە خانوو خانوویەك بی تیا دانیشتبی ، ئەوە تەلاقی ئەکەوی بە چوونـە نـاو هەموو خانوویەکیوا کە ئەو کەسە تیایا دانیشی •

ئەگەر وتی تەلاقم کەوتبی نارومە خانووی فلانکەس ، ئەوە تەلاقی ئەکەوی بە چوونی ناو ئەو خانووە ، هەتا بو دالانی خانووەکـەیش بی ، یا هەرچەند پاش سویندەکەی کابرا ئەو خانووە دیوارو هودەو شـیوەی بگوری بە جوریکیتر یا برووخی ، هەتاوەکو ئەگەر زەوی‌ی خانوەکەیش مابیتەوە • بەلی ئەگەر کرا بە حەمام یا بە دووکان یا بە مزگەوت یا بـە بازار یا بە شتیکیتریوا ، ئەوجا رویشـــتە ناوی ئـەوە قـەیـدی نی‌یەو سویندی ناکەوی مەگەر کـابـرا وەختی خوی وتبیتی نارومـە خـانووی فلانکەس کە ئەو ئەرزو شوینەیە ، ئەوە بە هەر شـیوەیەك پی‌ی تی‌بنی تەلاقی ئەکەوی •

ئەگەر وتی تەلاقم کەوتبی لەگەل فلانکەسدا لە دی‌یەکا دانانیشم ، ئەوە پیویستە هەر دی‌یەك ئەوکەسەی تیا بی ئەم نەیکا بە نیشتمانی خوی • وە ئەگەر بە هاتوچوو پیا رابووری قەیدی نی‌یە • وە ئەگەر بلیت لەگەل فلانکەسدا دانانیشم لەودی‌یەدا ئەوە ئەگەر خانووی جیابوو لـە خانووی ئەوکەسە قەیدی نی‌یە •

وە ئەگەر وتی بەیەکەوە لەگەل فلانکەسدا دانانیشم ئەوە قەیـــدی

نی‌یە لە یەك خانوودا دابنیشن بەوشەرتە دیواریکی‌وای لەبەیندا بکەن کە لەیەکیان جیابکاتەوە •

ئەگەر وتی تەلاقم کەوتبی لەم دی‌یە بار ئەکەم تەلاقی ناکەوی تا ئەوروژەی کە نائومید ئەبی لە بارکردن • وە ئەگەر بلیت لەم‌دی‌یەدا دانانیشم ئەوە پیویستە چونی پی‌بکری پەلە بکا بو بارکردن‌و بار بکا ، وە پاش ئەوەیش نەیەتەوە بو دانیشتن‌و نیشتەجی بوون لەو دی‌یەدا • وە ئەگەر وتی بار ئەکەم لەم دی‌یەو باری کرد ، ئەوە قەیدی نی‌یە پاشان مالی بیتەوە بو ئەو دی‌یە • وە ئەگەر وتی لەگەل فلانکەسدا دانانیشم جا رویشت بو شوینی کە ئەوکەسەی تیابوو تەلاقی ئەکەوی • هەروەها ئەگەر لە شوینیکا دانیشت وە ئەوکەسەیش هات بو ئەو شوینەو لەگەلیا دانیشت• بەلی ئەگەر ئەو هات‌و ئەم بە بی تەفرە هەستا رویشت ئەوە قەیدی نی‌یە چونکە ئەم جورە ئیشانە کە بە ئارەزووی ئادەمیزاد خوینی وەکو دانیشتن‌و راوەستان‌و نووسین‌و سواری ، فەرقی دەس‌پی‌کردن‌و دەوام لەسەر کردنیان نی‌یە ، مەگەر لەفظەکەی مەعنای پەیداکردنی نوی بگەیەنی وەکو خو بون‌خوش کردن‌و جل‌وبەرگ لەبەر کردن‌و شتی‌وا • ئەمانە بەردەوام بوونیان وەکو ئەوەلیان نی‌یە • بەلی ئەگەر کابرا وتی لەگەل فلانکەسدا دانانیشم زیانی نی‌یە ئەگەر لە مزگەوت یا لە حەمام یا لە چاخانەدا یەك‌بگرنەوە • هەروەها زیانی نی‌یە ئەگەر هەردوکیان یا یەکیکیان کارەبەدەستی حوکوومەت بن‌و لە یەك شویندا یەك‌بگرنەوە •

وە ئەگەر وتی تەلاقم کەوتبی نابی لەگەل فلانکەسدا بروی بو حەمام یا بو مزگەوت ، ئەوە ئەگەر (مطلق) بی یاخود مەبەستی هاوری‌یی ریگە بی ئەوەندە پیویستە کە لەریگەدا بەیەکەوە نەرون • ئیتر قەیدی نی‌یە لە حەمامەکەدا یا لە مزگەوتەکەدا بکەونە یەك • بەلی ئەگەر نیازی

مەنعی کوبوونەوەی بێ لەگەڵ ئەوکەسەدا لەو شوێنانەدا ، ئەوە بە کوبوونەوەی عەمدیو بەئارەزوو تەلاقی ئەکەوێ •

ئەگەر وتی تەلاقم کەوتبێ لەگەڵ فلانکەسدا ئیش ناکەم ئەوە مەعنای بە هاوڕێیەتییەك لێئەدرێتەوە کە عورف داینا‌وە • جا ئەگەر عورفو عادەت وابوو کە بەردەستیی نەکا یا وەستایی بو نەکا ئەبێ نەیکاوە ئەگەر عورف وابووکە مەشغوولی ئەو ئیشە نەبێلەو کارخانەیدا کە ئەو کابرا ئیشی تیا ئەکا مادەم ئەوکەسەی تیا بێ ، ئەبێ نەیکا •

باسی تەعلیق کردن بە جل لەبەرکردنەوە

ئەگەر وتی ئەو میزەرە نابەستم بەسەرمەوە یا ئەو کراسە لەبەر ناکەم یا ئەو دەرپێیە ناکەمە پێ یا ئەو کەوا یا ئەو عابا ناکەمەبەر ، ئەوە هەرکامیان ئەوەندەی پەنجەیەکی لێ کەمکاتەوە یا بیخاتە سەریو ئەوجا بیکاتە بەر تەلاقی ناکەوێ • مەسئەلەی بەرگ وەکو مەسئەلەی چوونە ناو خانوو نییە چونکە عورف لەوا جیاوازە • بەلێ ئەگەر وتی دەرپێ لە پێ ناکەم یا میزەرە نابەستم بە سەرمەوە ، ئەوە هەر جورە میزەرەیەك بنێتە سەری یا هەر جورە دەرپێیەك لە پێ بکا کە لەعورفدا پێیان بووتری دەرپێو میزەرە تەلاقی ئەکەوێ •

باسی تەعلیق‌کردن بەوشتانەوە کە عورفی شەرعیان تیا هەیە

تەلاقی خوارد ئەو شتە نافروشم ، یا ئەو خانووە نادەم بە کرێ ، یا ئەو ژنە مارە ناکەم ، یا ئەو خانووە ناخەمە رەهنەوە ، ئەوە تەلاقی ناکەوێ بە هەر ئیشێ لەمانە کە موافقی شەرع نەبێ مەگەر خوی بەتایبەتی بلێ

مەبەستم تیکرایی بووە لە دروستو نادروستی • وە ئەگەر بلیت ئەو شتە نافروشم یا ئەو کچەم نادەم بە شوو یا ئەو ژنەم تەلاق نادەم ئەوە تـەلاقی ناکەوی ئەگەر بە وەکیل ئەمانە بکا • وە ئەگەر بلی تـەلاقم کـەوتبی ژن مارە ناکەم بو خوم ئەوە خوی مارەی بکا یا وەکیل بگری هەر تـــەلاقی ئەکەوی چونکە وەکیل لە ژن هینانا حوکمی ئەصیلی هەیەو بە فروستادە دائەنری •

باسی تەعلیق کردنی تەلاق بە تەلاقەوە

وتی تەلاقم کەوتبی تەلاق ناخوم ئەوە هەروەختی تـەعلیقی تـەلاق بکا بە شتیکەوە لە صوورەتی سویندا یا بە تەنجیز بلی تەلاقم کەوتبی ئەو شتە ناکەم تەلاقی ئەکەوی • وە ئەگەر وتی تەلاق بەدەمما نایـەت ئـەوە بەهەر جوریك صیغەی تەلاق بەدەمیا بیت تەلاقی ئەکەوی • بەلی ئەگـەر ئەم تەلاقە کە ئیستە خواردی (بائن) بوو ئەوە تەلاقە پیشـــــووەکەی ناکەوی •

ئەگەر وتی تەلاقم کەوتبی نابی تەلاقم بکەوی یاخود تەلاق ناخـــەم ئەوە تەلاقی ناکەوی بەوە کە سویند بخوا بەراستییەك وەکو ئەوە کـــە بلی تەلاقم وابی حەج فەرزە یا کەعبە پیروزە • هەروەها ناکەوی بەوە کە تەعلیقی تەلاق بکا بە شتیکەوە بەر لە بوونی (معلق علیه) چونکە تەعلیق تەلاق خستن نییە • بەلی ئەگەر لەپاش تەعلیقەکە (معلق علیه) هاتەجیو ئەم تەلاقە کەوت ، ئەوە ئەگەر ئەم تەلاقە (رجعی) بی تەلاقە پیشووەکەیش ئەکەوی • بەلام ئەگەر (بائن) بی ئەوە تەلاقە پیشووەکە ناکەوی •

ئەگەر وتی تەلاقم کەوتبی تەلاقی ئەم ژنە نادەم ، ئەوە ئەگەر خوی تەلاقی بداو تەلاقەکەیش (رجعی) بی ، تەلاقە پیشووەکەی ئەکـەوی •

وه ئەگەر وەکیل تەلاقی بدا یا خوی تەلاقی بداو تەلاقەکەی (بائن) بی ئەوە تەلاقە پیشووەکەی ناکەوی •

باسی هەندی جورە تەعلیق کردنی جیاجیا

وتی تەلاقم کەوتبی ئەو کچمە نادەم بە فلان کەس ، ئەوە ئەگەر ئەو کەسە هات خوازبینی‌ی کردو ئەمیش کچەکەی دایە تەلاقەکەی نەکەوی ، چونکە جواب نەکردنی خوازبینی کەر لە عورفدا بە ژن پی‌دانی دائەنری •

ئەگەر وتی تەلاقم کەوتبی کچەکەم نادەم بە شوو ئەوە بە بەلین‌دان بە خوازبینی‌کەر تەلاقی ناکەوی تا مارەی نەکا لی‌ی • جا هەرکاتی لی‌ی مارە کرد تەلاقی ئەکەوی ، چ خوی مارەی بکاو چ کەسیك بکا بە وەکیل مارەی بکا ، چونکە لە هەردوو حالەتەکەدا راستە کچی داوە بە شوو • ئەگەر وتی تەلاقم کەوتبی ئەو کچەی لی مارە ناکەم ، ئەوە ئەگەر خوی مارەی بکا تەلاقی ئەکەوی ، وە ئەگەر وەکیل مارەی بکا تەلاقی ناکەوی • وە ئەگەر وتی تەلاقم کەوتبی نایەلم فلان کەس ئەو ئیشە بکا ئەوە تەلاقی ناکەوی بەوە کە ئەم سویندخورە نەزانی بەو کەسە لەو کاتەدا ئەو ئیشە بکا ، یا بزانی بەلام نەتوانی ری‌ی لی‌بگری • بەلی ئەگەر پی‌ی‌زانی‌و ری‌ی لی نەگرت‌و ئەیشی‌توانی ری‌ی لی بگری ئەوە تەلاقی ئەکەوی •

ئەگەر وتی تەلاقم کەوتبی سبەینی ئەو چیشتە ئەخوم‌و پیش داهاتنی سبەینی بە بی‌دەخلی ئەم کەسە چیشتەکە فەوتا ، تەلاقی ناکەوی • وە ئەگەر سبەینی هات‌و ئەیتوانی چیشتەکە بخوات‌و نەیخوارد تا فەوتا ، ئەوە تەلاقی ئەکەوی • وە ئەگەر وتی هەر سی تەلاقم کەوتبی ئەو ئیشە بکەی تەلاقت کەوتبی ، ئەوە ئەگەر ئیشەکەی کرد تەلاقیکی ئەکەوی‌و سویند خواردن

بە سێ تەلاقەکەی هەر بۆ تەئکید کردنەوەیەو بەس •

ئەگەر تەلاقی خوارد کە سەفەر ناکا بۆ فلانە شوێن ، ئەوە ئەگەر کەوتەڕێ‌و لە ڕێدا گەڕایەوە تەلاقی ناکەوێ ، مەگەر بڵێ مەبەستی ئەوە بووە لە سوێنەکەی کە بەنیازی سەفەر ناکەوێتەڕێ • وە ئەگەر وتی بەو مەذهەبانە کە تەلاقیان پێ‌ئەکەوێ ئەو شتە ناکەم‌و شتەکەیشی کرد ، تەلاقی ناکەوێ چونکە ئەم لەفظە سوێندە بە مەذهەبی ئیمامەکان‌و باسی صیغەی تەلاقی تیادا نی‌یە • وە ئەگەر وتی بە کەسێك تەلاقت کەوتبێ ئەو قسەتە نەکرد ، ئەویش وتی بەڵێ ، وە لەڕاستیدا درۆی کرد ئەوە تەلاقی ئەکەوێ چونکە قسەکەی لە حوکمی ئەوەدایە کە وتبێتی تەلاقم کەوتبێ ئەو قسەمە کردووە ، وە دیارە ئەگەر لەم صوورەتەدا درۆ بکا تەلاقی ئەکەوێ •

ئەگەر وتی تەلاقم کەوتبێ ناڕۆم بۆ دیدەنی فلان‌کەس ، یەکێکیش لەوێدا بوو ، گوڕج وتی : سێ‌بەسێ ؟ ئەویش وتی : سێ‌بەسێ ، ئەوە ئەگەر ڕۆیشت بۆ دیدەنی ئەوکەسە سێ تەلاقەی ئەکەوێ چونکە کابرای‌تر ئەو لەفظەی پێشان داوەو ئەمیش وەری‌گرتووەو بووە بە بەشێك لە صیغەی تەلاقەکەی ، وە وەکو ئەوە نی‌یە لەپێشا یەك تەلاقی ژنەکەی بداو لەپاشا بڵێت وا کردم بە سێ تەلاق • ئەم لەفظە قیمەتی نی‌یە چونکە یەك تەلاق نابێ بە سێ •

ئەگەر کەسێك بە کەسێکی وت ژنەکەت تەلاق دا ؟ ئەویش وتی بەڵێ ، ئەمە ئەگەر کابرا نیازی پرسیار کردن بووبێ‌و ئەویش وەڵامی دابێتەوە ، ئەگەر ڕاست بکا ئەوە تەلاقی داوە ، وە ئەگەر بە درۆ بڵێ (بەڵێ) قیمەتی نی‌یە • وە ئەگەر ئەم پرسیارە لە شوێنی فەرمان‌دانا بێ بە تەلاق‌دان ، ئەوە کە وتی بەڵێ یەعنی تەلاقی کەوتبێ‌و ، تەلاقیکی ئەکەوێ •

ئەگەر کابرا بانگی کرد لە سەلمای ژنی ، کەچی عەینا جوابی دایەوە ، ئەمیش وتی تەلاقت کەوتبی ، وە باوەری وابوو کە سەلمایە ، ئەوە عەینا تەلاقی ئەکەوی ، هەرچەند پیچەوانەی ئارەزووی کابرا بی • وە ئەگەر قسەی کرد لەگەل ژنیکدا کە نەیزانی ژنی خویەتی ، بەورەنگە کە نەی ئەناسی ، یاخود لە تاریکیدا بوو ، وە پیی وت تەلاقت کەوتبی ، ئەوە تەلاقی ئەکەوی ، وە نەزانین و نەناسینی کابرا یا گومانی بیگانەیی پیبردنی کەلکی نی یە بو نەکەوتنی تەلاقەکە •

(بزانن) تەعلیق کردنی تەلاق چ لە مەیدانی سویندو چ لە مەیدانی تەعلیق کردن بە صیفەتی رووتا ، بە وەکیل ناکری • یەعنی وەکیلی تەلاق هەر حەقی تەنجیزی هەیەو حەقی تەعلیقی نی یە •

(بزانن) ئەوەی کە (تحفه) فەرموویەتی کەوا سویند بە تەلاق ناخوری جیایە لە تەعلیقی تەلاق کە لە مەقامی هان دان و ریگە نەدان دا بی ، هەرچەند ناویشی سویندە ، چونکە قسەکەی (تحفه) لەسەر ئەوەیە کابرا بلیت بە تەلاق یا بە سویند ئەو شتە ناکەم ، وە ئەم سویندە ئەوەیە بلیت تەلاقم کەوتبی ئەو شتە ناکەم ، مەسەلا ، وە ئەمە دیتەوە سەر تەعلیق کردنی تەلاق بە کردنی شتی ، بەلام لە مەقامی مەنع کردنی نەفسدا یا لە هاندان بو کردن یا نەکردنی شتەکەدا •

(بزانن) فەرقی سویند بە تەلاق لە سویند بە ذات و صیفاتی خوا ئەوەیە لە مەیدانی سویند بە تەلاقدا مەعنای زوبان (لغة) پیش مەعنای عورف و عادەتی ئەخری ، وە لە سویندی عادەتیدا مەعنای عورف و عادەتی پیش مەعنای زوبان ئەخری ، وە هەردوولا هاوبەشن لەوەدا کە ئەگەر شەرع لەو مەقامەدا عورفیکی هەبوو مەعنای شەرعی ئیعتیبار ئەکری • وە ئەگەر مەعنای عورفی باو بوو لە هەردوکیانا هەر مەعنا عورفی یەکە

ئەگیری • هەروەهایە (مجازی راجح)یش ئەگەر مەعنـــای (حقیقی) پشت گوی خرابوو بەتەواوی ، وەکو ئەوە کە بلیت تـەلاقم کـەوتبی یـا قەسەم بەخوا ئەو هەنارە ئەخوم ، ئیستە لیرەدا مەعنای هەنار بە دەنکەکانی لیئەدریتەوە نەك بە تویکلەکەیو گوشتەکەی •

باسی گیرانەوە (رجعە)

(رجعە) لە شەرعدا بریتی‌یە لە هینانەوەی ژنی تەلاقدراو بو ژیـر عیصمەت بە بی عەقدی تازە بەوشەرتانە کە باس ئـەکرین • ئـەرکـــانی (رجعە) سیانە : پیاوەکە کە ژنەکە ئەگیریتەوە بو ژیر عیصمەتی خویو پیی‌ئەلین (مرتجع) ، وە ژنەکە ، وە صیغەی گیرانەوەکە •

شەرتی پیاوەکە ئەوەیە تیکرا لایق بی بو ژن مارە برین • کەواتـە (رجعە) دروست نی‌یە لەلایەنی منالو شیتو زور لی‌کراوو پاشگەز بووەوە (مرتد)ەوە • بەلام دروستە لە سەرخوشی تاوانبارەوە مـــادەم هوشـــی بەخویەوە بی ، وە لە پیاویکەوە کە لە ئیحرامی حەجدا بی ، یا ژنەکەیش هەر لە ئیحرامدا بی ، چونکە مەبەست لە (رجعە) هەر بو چوونەلا نی‌یە ، بەلکو بو ئولفەتو لەزەت لی‌وەرگرتنی حـــەلالو ئیشوکاری ناومـــالو شتی‌وایشە •

ئەگەر کەسیك ژنەکەی خوی تەلاقدا ، پاشـــــــان شـــیت بوو ، وەلی‌ئەمرەکەی ئەتوانی ئەو ژنەی بو (رجعە) بکاتەوە ، مـــادەم بتوانی لەوکاتەدا ژنی بو بینی ، بینا لەسەر ئەوە کە وەکیل گرتن لە (رجعـە)دا دروستە ، یەعنی هەرشتی دروست بی وەکیلی بو بگیری دروستە لەکاتی ناچاریدا وەلی‌ئەمری ئەوکەسەیش جی‌بەجی‌ی بکا • شەرتی ژنەکـەیش ئەوەیە تەلاقدراو بی بە بی‌عیوەز ، وە میردەکەی چووبیتە لای هەرچەند

لەبەر قوولی کچێتی‌یەکەی لانەچووبێ یا لەپاشەوە چووبێتەلای ، هەروەها ژنێکیش ئاوی (بەحورمەتی) مێردەکەی کردبێتە خۆیەوە لەپێشەوە یـــا لەپاشەوە • مەبەست لە ئاوی بەحورمەت ئاوێکە بە حەرامی دەرنەچووبێ نە بە باوەڕی کابراو نە لە ڕاستی (نفس الامر)دا • شەرتیشە ژمـارەی تەلاقی تەواو نەبووبێ ، وە ماوەی (عدّە)ی تەواو نەبووبێ ، وە دیـــاری (معیّنە)یش بێ‌و ، قابیلی حەلاڵ بوونیش بێ •

کەواتە ژنی کە نیکاحی هەڵوەشێنرابێتەوە ، یـا لـەپێش چوونەلادا تەلاق درابێ ، یاخود بە عیوەز تەلاق درابێ ، ئەمانە پێویستە سـەرلەنوێ مارە ببڕرێنەوە • هەروەها ژنی کە بە سێ تەلاقە تەلاق درابێ ئەبێ شـوو بکا بە کابرایەکی‌تر ، ئەوسا پاش مردنی ئەوکەسە یا پاش تـەلاق درانی مارە بکرێتەوە لەم مێردەی • وە دروست نی‌یە گێرانەوەی ژنی نادیاری ، وەکو ئەوە یەکێ لە ژنەکانی تەلاقی کەوتبێ ، ئەمیش بڵێ هەرکامیان تەلاقی کەوتووە وا هێنامەوە ژێر نیکاحی خۆم ، بەلکو یا ئەبێ بڵێت وا ئـەم دوو ژنەم هێنایەوە ژێر نیکاحی خۆم ، یاخود بە ناوی خۆیانەوە ناویـان ببات مەسەلا بڵێت (عەینا)م هێنایەوە ژێر نیکاحی خۆمو (مینا)م هێنایەوە ژێر نیکاحی خۆم ، ئەو کاتە دروستەو هەرکامیان تەلاقی کەوتبێ لـە واقیـعو ڕاستیدا ، ئەبێتەوە بە ژنی کابرا •

دروست نی‌یە گێرانەوەی تەلاق دراوێك کە (عدّە)ی تەواو بووبێ، یا لەگەل تەواو بوونی (عدّە)کەیدا ، بەلکو پێویستە بە عەقدێکی تـــازە عەقدی بکاتەوە • هەروەها دروست نی‌یە گێرانەوەی ژنێکی تەلاق‌دراو کە پشگەز بووبێتەوە لە ئاینی ئیسلام ، بەلکو ئەبێ کابرا چاوەڕوانی ئـەوە بێ ئەگەر لە (عدّە)دا موسولمان بووەوە ئـەوە بیگێرێتـەوە ژێر نیکاحی خۆی ، وە ئەگەر لەپاش (عدّە) موسولمان بووەوە پێویستە بە عەقـدێکی تازە مارەی بکاتەوە •

(بزانن) کاتێ کە کابرا بە شوبهە چووە لای ژنی تەلاق دراوی (رجعی)ی خوی لەماوەی (عدّە)دا ، وە ژنەکە سکی پر بوو ، ئەوە تا سکەکەی لیٔ ئەبێتەوە دروستە بیگیرێتەوە ژیر نیکاحی خوی • وە ئەگەر کەسیکیتر بچیتە لایو سکی پر ببی ئەوە لە ماوەی دوو گیانییەکەیداو پاش دانانی سکەکەیشی تا (عدّە)ی تەلاقەکە تەواو ئەبی ، گیرانەوەی دروستە • هەروەها ئەگەر بیگانەیەك بچیتەلای بە شوبهە ئەوسا خاوەنەکەی تەلاقی بدا ، یا پاش تەلاق دان ئەوکەسە بچیتە لایو سکی پر ببی ، ئەوە تا سکەکەی دائەنیو پاش ئەودیش تا (عدّە)ی تەلاقی کابرا تەواو ئەبی حەقی گیرانەوەی هەیە •

بەلی تەلاق دراوی (رجعی) ئەگەر میردەکەی لەگەلیا بی ئەوە هەرگیز (عدّە)ی تەواو نابی ، لەگەل ئەوەشدا تا ماوەی (عدە)ی عادەتی ، کابرا حەقی گیرانەوەی هەیە • هەروەها ئەگەر خاوەنەکەی لە ماوەی (عدّە)دا بچیتە لایو سکی پر نەبی ئەوە ئەبی دەس بکا بە (عدّە)یەکی تازەو پاشماوەی (عدّە)ی پیشوویش ئەکەویتە ناو ئەم (عدّە)یەوە ، هەرچەند لە ماوەی (عدّە)ی یەکەمدا حەقی گیرانەوەی هەیە •

صیغەی گیرانەوە (رجعە)

صیغەی گیرانەوە لەفظیکە مەعنای ئەوە بگەیەنی کە کابرا ژنە تەلاق دراوەکەی بینیتەوە ژیر عیصمەتی خوی ، وە بو ئەمە چەند شەرتیك هەیە • شەرتی یەکەمو دووهەم ئەوەیە بە تەعلیقو تەوقیت نەبی ، یەعنی هینانەوەکەی نەبەستی بە شتیك یا وەختیکەوە • کەواتە ئەگەر وتی هەرکاتی نزیك بوویتەوە لە تەواو بوونی (عدّە) تۆم هینایەوە ژیر نیکاحی خوم ئەوە بەتالە • هەروەها ئەگەر بلیت تۆم هینایەوە ژیر نیکاحی خوم تا سالی یا دە سال • بەلی دروستە وەخت بو دانان بە ماوەی ژیانەوە ،

چونکە لە مەعنادا وەکو وتنی شتیکی واجب وایە ، وەکو لە حاشـــیەی (جمل)دا ئەیفەرمویت •

شەرتی سیهەم ئەوەیە صیغەکە ببەستی بە ناو یا بە (ضەمیر) یـا بـە ئیشارەوە بولای ژنەکەی وەکو ئەوە کە بلیت مینام هینایـــەوە بو ژیـــر عیصمەتی خوم لەکاتی ئیشارەتدا بولای ژنەکەی • بەلی ئەگەر یەکی ناوی ژنەکەی برد لە پرسیاریکا مەسەلا وتی مینای ژنت هینایەوە ژیر نیـکاحی خوت ؟ ئەویش وتی بەلی ، ئەمە هیچی ناوی ، لەبەرئەوە کە پرسیارەکەی ئەو دائەنیشی لەجیی ناوبردنی ئەم کابرادا بو ژنەکەی •

صیغەی گیرانەوە ئاشکراو بیپیچوپەنای هەیە وەکو ئەوە کە کابرا بلی وا فلانم هینایەوە ژیر نیکاحی خوم ، یا گیرامەوە بو نیکاحی خوم ، یـا رام گرتەوە لای خوم • وە (کنایە)شی هەیە وەکـو ئەوە کـــە بلیت وا هاوریەتیی فلانکەسم پەسەند کرد ، یا گیرانەوەیم پەسەند کرد • لـە گیرانەوەدا شەرت نییە پیاوەکە (اضافە) بکا بولای خوی ، هەروەهـــا شەرت نییە ژنەکە یا خاوەن کارەکەی رازی بن • شەرتیش نییە شاهید لەویادا حازر بی ، بەلکو ئەمانە هەموو سوننەتن •

هەروەکو چون دروستە پیاو خوی ژنەکەی بگیریتەوە ژیر نیکاحی خوی ، دروستیشە وەکیل بگری ژنەکەی بو بگیریتەوە ژیر نیکاحی وەکو شیخی (ابن حجر) فەرموویەتی • ئیشارەتی ئینسانی لالیش وەکو قسەی زمان ساغ وایە • جا ئەگەر هەموکەس لیی حالی ئەبوو ئەوە صەریحە ئەگینا کینایەیەو پیویستە بەلگە هەبی لەسەر ئەوە کە ئەو کابرا لالە نیازی گیرانەوەی ژنەکەیە بو ژیر نیکاحی خوی •

گیرانەوەی ژن بو ژیر نیکاح نایەتەدی بە کردەوە وەکو چوونـەلاو ماچ کردنو هەر کرداریکیتر کە پیاو لەگـەل ژنـدا ئەیکا • بـەلی بـە

ئیشارەتی زماندار ئەکری لە حالی ناچاریدا ، وە بە نووسینی زمانداریش ئەبی لەبەرئەوە کە نووسین لە عورفی خەلکدا ئیعتیباری هەیە • بەلام ئەو نووسینە کینایەیەو پیویستە لەپال نووسینەکەدا بنووسی کە مەبەستی لـــەو نووسینە هینانەوەی ژنەکەیە بو ژیر عیصمەتی خوی ، یـــا بـــە زوبـــان لەوکاتەدا بلیت مەبەستی لەو نووسینە گیرانەوەی ژنەکەیە بەراستی بو ژیر نیکاحی خوی •

(بزانن) حەرامە لەزەت وەرگرتنی پیـــاوی تـــەلاقدەر لـــە ژنی تەلاقدراو بە تەلاقی (رجعی) هەتا بە تەماشا کردنو بەتەنها لەگەلیـــــا دانیشتنو ماچکردنو ، بە چوونە لای بە (طریق الأولی) • بەلام ئەگەر چووە لایو لەو باوەرەیشدا بوو کە ئەو چوونە لایە حەرامە ئەوە حەددی لینادری لەبەر شوبهە ، چونکە هەندی لە ئیمامەکـــان چوونـــە لای ژنی تەلاق دراوی (رجعی)یان بـــە گیرانەوە دانـــاوە • هەروەهـــا لومەو سەرزەنشت (تعزیر)یش ناکری لەسەر هیچ جورە لەزەت لیوەرگرتنیك تەنها لەکاتیکا نەبی کە باوەری وابی ئەو لەزەت وەرگرتنە حەرامە ئەوسا لومەو سەرزەنشتی ئەکری • بەلام ئەگەر چووە لای واجب ئەبی لەسەری (مهر المثل) بدا بە ژنەکە خوای بیگیریتەوە ژیر نیکاحی خوی یا نە •

وە ئەگەر کابرا چووە لای ژنەکەی ، ئەوە ئەگەر بەو چوونە لایە سکی پر بوو (عدّە)ی ئەچیتە سەر جیابوونەوەی سکەکەی لیی ، وە تا سکەکەی لی ئەبیتەوە ئەتوانی بیهینیتەوە ژیر نیکاحی خوی وەکـــو وتمان • وە (ایلاء)و (ظهار)و (لعان) لەگـــەل ژنی تـــەلاق دراوی (رجعی)دا دائەمەزری • هەروەها تەلاقیشی پیوە ئەلکی خوای بەخوړایی بی یا بـــە عیوەز بەشیوەی خولع کردن • وە ئەگەر پیاوو ژنەکە یەکیکیان لە ماوەی (عدّە)ی تەلاقە (رجعی)یەکەدا مرد ، ئەوە میرات لە یەك ئەبەن •

ئەگەر ژنی تەلاقدراو بە تەلاقی (رجعی) ئیدیعای تـەواوبوونی (عدّە)ی کرد لەپیش ئەوەدا کە مومکین بی (عدّە)کە بەسەرچووبی ئەوە ئیدیعاکەی قوبوول ناکری تا ئەوکاتەی کە مومکین ئەبی (عدّە)کە بەسەرچووبی ، هەرچەند ژنەکە بەردەوام بی لەسەر ئیدیعاکەی خوی • وە ئەگەر لەپاش ئەوە کە مومکین بی (عدّە)کە بەسەرچووبی ئیدیعای بەسەرچوونی (عدّە)کەی کرد ، وە بالغو عاقلیش بوو ، ئەوە ئەگـــەر (عدّە)ی بە مانگ بوو لەبەرئەوە کە هیشتا حەیزی پیا نەهاتبوو ، یاخود گەیشتبوە کاتی نائومید بوون لە حەیز ، وە کابرا ئینکاری نـەکرد ئـەوە دیارەوە ئەگەر ئینکاری کردو ژنەکە شاهیدی هەبوو ئەوەیش ئاشکرایە ، وە ئەگەر شاهیدی نەبوو ئەوە باوەر بە سویندی کابرا ئەکری لەســـەر تەواو نەبوونی ماوەی(عدّە)کەی، چونکە ئەم جیاوازی‌یە ئەگەریتەوە سەر جیاوازی لە کاتی تەلاقدانا ، وە مادەم کابرا لە ئەصلی تەلاقدانـــەکـــەدا باوەری پی‌ئەکری ، لە وەختەکەیشیا هەر باوەری پی‌ئەکری بە سویند •

بەلی لە غەیری قسە یەك‌نەکەوتن لەم بەسەرچوونی (عـــدّە)یەدا ئەگەر کابرا وتی لە مانگی رەمەزاندا تەلاقم داوی‌و ژنەکە وتی لە شەشەلانا تەلاقت داوم‌و نەفەقەی ئەو ماوەیەم لەسەرتە ئەوە باوەر بە ژنەکە ئەکری بە نیسبەت دامەزرانی نەفەقەی ئەو مـاوەیـەوە بوی چونکە لەلایەکـــەوە زەرەری لەخوی داوە کە قوبوولی دریژی‌ی زەمانی (عدّە)ی کردووە ، وە لە لایەکی‌تریشەوە مادەم ئەم ژنە ژنی کابرا بووەو نەفەقەی ثابت بووە لەسەری ئەصل ئەوەیە نەفەقەکەی بەردەوام بی تا بە روشنی مانیعیك پەیدا ئەبی لە بەردەوامی‌ی ئەو نەفەقەیە •

وە کابرا باوەری پی‌ئەکری نیسبەت بە وەزعی خوی ، وەکو ئەوە پاش تەواوبوونی ماوەی (عدّە)ی ژنەکە لەسەر ئیدیعای کـابرا ، ئـەو

کابرا ئەتوانی خوشکی ئەو ژنە مارە بکا ، یا ئەگەر سی ژنی تری بو ئەتوانی ژنیکی چوارەمیش مارە بکا •

ئەگەر میردی ژنی تەلاق دراو بە (رجعی) مردو ژنەکە ئیدیعـای کرد کە لەکاتی ژیانی کابرادا (عدّە)ی تەواو بووە بو ئەوە لەو (عدە)ی تەلاقەوە نەگویزیتەوە بو (عدّە)ی وەفات ئەوە نیسبەت بەمەوزعە قوبوول ناکری‌و پیویستە (عدّە)ی وەفات تەواو بکا ، بـەلام قوبوول ئـەکـری نیسبەت بە وەرگرتنی میرات لە مالی کابرا چونکە ئـەم صوورەتە زەرەرە بـوی •

بەلام ئەگەر ژنەکە تەلاق دراوی (بائن) بوو ئەوە لـــە دەعوای تەواوبوونی (عدّە)کەیدا لـە ژیانی کابرادا باوەری پی‌ئەکری ، چونکە نە میرات بەرەو نە (عدّە)کەیشی ئەگوری بو (عدّە)ی وەفات •

ئەگەر تەلاق‌دراوە (رجعی)یەکە مردو میراتبەرەکەی ئیدیعـای کرد کە لە ژیانی خویدا (عـدّە)ی تـەواو بووە ، وە میردەکەیشی وتی (عدّە)ی تەواو نەبووبوو ، ئەوە میردەکەی باوەری پی ئەکری بە سویند لە (عدە)یەکدا کە بـە سی مانگ بی ، وە میراتبەری ژنەکـە باوەری پی‌ئەکری لە (عدّە)ی غەیری مانگدا وەکو شـــیخی (ابـن حجر) فەرموویەتی •

ئەگەر ژنەکە ئیدیعای تەواو بوونی (عدّە)ی کرد بەوە کـــە سکەکەی لی‌بوەتەوەو ، ماوەکەیش بەشی ئەوەی ئەکرد کە سکەکەی تیـا لی جیا ببیتەوەو ، ژنەکەش لەوانە بی کە حەیزی پیا بیت‌و نەگـەیشـتبیتە تەمەنی نائومیدی ، ئەوە ژنەکە باوەری پی‌ئەکری بە سویند نیسبەت بـە تەواو بوونی (عدّە) • بەلام ژنی کە نائومید بووبی لە حەیز یا بچووك بی‌و نەگەیشتبیتە تەمەنی حەیز پیا هاتن ئەوانە هەر سك ناکەن ، کەواتـە

باوەر بە کابرا ئەکری ، هەروەها ژنیکیش کە حەیزی پیا نەهاتبی ئـەوە هەرچەند مومکینیش بی سك بکا ، لەکاتی یەکنەکەوتنی قسەیدا لەگـەل قسەی میردەکەی لەبارەی (عدّە)ی منال بوونەوە ، باوەر بە قســـەی میردەکەی ئەکری •

جا ئەگەر ژن ئیدیعای دانانی سکی بەتەواوی کرد ، ئەوە کەمترین ماوەیەك کە بگونجی سکەکەی لی جیا ببیتەوە تیایا شەش مانگ‌و دوو چاو تروووکاندنە لەوکاتەوە کە قابیل بی لەگەل پیاوەکەدا یەکی گرتبی لەپاش مارە برینیەوە ، وە ئەو ماوەیە چاو تروووکاندنیکی بو گرتنی ژنەکەو چاو تروووکاندنیکی بو دانانی منالەکەیە ، شەش مانگەکەشی بو ئەصـــــــــلی منالەکەیە کە پی بگا •

وە ئەگەر ئیدیعای دانانی پارچە گوشتیکی کرد کە وینەی هیچی نەگرتبوو ، ئەوە کەمترین ماوەی هەشتا روژو دوو چاو تروووکاندنە ، وە لەم‌حالەدا پیویستە مامان شەهادەت بدا بەوە کە ئەو پارچە گوشتە بنیادەمە • جا بو شەهادەت لای قاضی پیویستە چوارکەس بن ، بەلام بو قەناعـــەتی ژنەکە بە یەك ژنی مامان قەناعەت ئەکری •

وە ئەگەر ئیدیعای تەواوبوونی (عدّە)ی بە حەیزو پاکی کرد ، ئەوە ئەگەر لە پاکیدا تەلاق درابوو ، وە لەپیش ئەو پاکی‌یەدا حەیزی پیا هاتبوو ، ماوەی لای کەمی سی‌و دوو روژو دوو چاو تروووکاندنە • مەسەلا ئەلین لەپیش ماوەی چاوتروووکاندنیك لە پاکی تەلاق دراوە ، ئـەمجـــار شــەوو روژیك بو حەیز ، ئەمجار پانزە شەوو روژ بو پاکی‌ی دووەم ، ئەمجار شەوو روژێ بو حەیز ، ئەمجار پـانـزە شەوو روژ بو پـاکی‌ی سیهەم ، ئەمجار ماوەی چاو تروووکاندنی دووهەم بو حەیز تا مەعلووم ببی کە پاکی‌یەکە تەواو بووە • وە لەم چاو تروووکاندنەدا گەرانەوە دروست نی‌یە ، وە بەس بو تەواو بوونی پاکی‌ی سیهەم ئیعتیبار ئەکری •

وە ئەگەر لەمەوبەر حەیزی نەبووبوو ئەوە لای کـەمی مـاوەی (عدّە) کەی بریتی‌یە لە چل‌و هەشت‌ڕۆژو یەك چاو تروو کاندن، چونکە لەم صوورەتەدا پێویستە بە حەیزی لە شەوو ڕۆژێکا بۆ ئەوە کە ئیعتیبـار بکری بە پاکی‌ی ژنەکەو لە (عدّە) بژمێرری لەبـەرئـەوە کـە لای شـافعی خوای لێ ڕازی بێ (قرء) بریتی‌یە لـە پاکی‌یەك کـە لـە هەردوو لایەوە حەیز هەبێ، وە پاش ئەو حەیزە پانزە شـەوو ڕۆژ بـۆ پاکی‌ی یەکەم، ئەمجار شەوو ڕۆژی بۆ حەیز، ئەمجار پانزە شەوو ڕۆژ بۆ پاکی‌ی دووهەم، ئەمجار شەوو ڕۆژی بۆ حەیز، جا پانزە شەوو ڕۆژ بۆ پاکی‌ی سێهەم، ئەمە چل‌و هەشـت ڕۆژ • جـا ئـەوەنـدەی چـاو تروو کاندنیکیش پێویستە بۆ حەیزی پاش ئەو پاکی‌ی سـێهەمە، بۆئەوە کە بزانین ئەو پاکی‌یە تەواو بووە •

وە ئەگەر لە حەیزدا تەلاق درابوو، ئەوە کەمترین ماوەی توانـای تەواوبوونی ئەو (عدّە) یە چل‌و حەوت ڕۆژو یەك چاو ترووکـاندنە، بەمەرەنگە لە دواتاوی حەیزدا تەلاق درابێ • دەی سێ پاکی بە چل‌و پێنج ڕۆژو دوو حەیز لەبەینا، ئەمە چل‌و حەوت ڕۆژ، وە ئەوەندەی چـاو ترووکاندنیکیش پاش پاکی‌ی سێهەم، وە لـەم چـاو ترووکاندنەیشـا گێڕانەوەی ژنەکە دروست نی‌یە وەکو وتمان •

هەرکاتی ژنەکە ئیددیعـای حەیزی کرد باوەڕی پێ ئـەکری بـە سوێند، خوای یەکەم جاری بێ، یا خاوەن عادەت بێ، وە لەم صوورەتی دووهەمەدا لەسەر عادەتی زووی بڕوا یا بەپێچەوانەی ئەو عادەتەی بڕوا • جا ئەگەر کابرا باوەڕی نەکرد ئەتوانی سوێندی ژنەکە بدا • ئـەگـەر سوێندی خوارد باشە، وە ئەگەر نکوولی کرد کابرا سـوێند ئەخوا و ئەیگێڕێتەوە ژێر نیکاحی خۆی •

شێخی (ابن حجر) ئەفەرموێت (شـیخین) گێڕاویانەتەوە لـە

(رویانی)یەوە کەوا هەرکاتێ ژن ئیدیعای حەیزی کرد واجبە پرسیاری لێ بکرێ لە وەزعی حەیزو پاکی‌یەکانی • وە ئەگـــەر گومـــانی دروی پێ‌ئەبرا واجبە سوێند بدرێ لەبەرئەوە کـە دروو دەلەســـەو بەدخوویی زۆر بووە •

ئەگەر کابرا لەپێش تەواوبوونی (عدّە)ی ژنەکـەدا ئیدیعـــای گێرانەوەی ژنەکەی کرد ئەوە باوەڕی پێ‌ئەکرێ بێ سوێند بەپێی ظاهیری فەرموودەی (منهاج) ، وە بە سوێند لەســـــەر فەرموودەی ئیمام ، وە (نهایە)و (مغنی)و (اسنی) قسەی ئیمامیان پەسەند کردووە •

وە ئەگەر کابرا لەپاش بەسەرچوونی (عدّە)ی ژنەکە ئیدیعـای گێرانەوەی ژنەکەی کرد لەپێش تەواو بوونی (عدّە)کەدا ، وە ژنـەکـە ئینکاری کرد ، ئەمە ئەگەر هاودەنگ بوون لەســـەر کاتی تـەواوبوونی (عدّە)کە وەکو ڕۆژی جومعە ، مەسەلا ، وە کابرا ئەیوت لـە ڕۆژی پینجشەممەدا گێراومەتەوە ، وە ژنەکە ئەیوت لە ڕۆژی شەممەدا ، ئـەوە ژنەکە سوێند ئەدرێ • وە ئەگەر تەنها لەسەر کاتی گێرانەوەکە هاودەنگ بوون وە ژنەکە ئەیوت لەپێشا (عدّە)م بەسەرچووەو کابرا ئەیوت لەپاش ئەو کاتە بووە ، ئەوە کابرا سوێند ئەدرێ •

وە ئەگەر هەر هەرایان لە پێشکەوتنی تەواو بوونی (عدّە)دا بوو لەسەر گێرانەوە ، بەبێ‌ئەوەی ڕێ‌کەون لەسەر یەکێ لە کاتی تەواوبوونی (عدّە)و گێرانەوە ، ئەوە هەرکامیان پێش‌کەوتن لە ئیدیعای خۆیـانـدا ئەویانە باوەڕی پێ‌ئەکرێ بە سوێند ، یەعنی ئەگەر ژنەکە لەپێش کابرادا هات ئیدیعای تەواو بوونی (عدّە)کەی کرد ، وە پاش ئەو کابرا هـات ئیدیعای گێرانەوەی ژنەکەی کرد ، ئەوە باوەڕ بە ژنەکـە ئـەکرێ بـە ســـوێند • وە ئەگـەر کابرا لەپێشـــا هـــات ئیـدیعـای گێرانـەوەی

ژنەکەی کرد ، جا پاش ئەو ژنەکە هات ئیدیعای تەواوبوونی (عدّە)ی کرد ئەوە کابرا باوەڕی پێ ئەکری بە سوێند کە ژنەکەی گێراوەتـــەوە لەپێش بەسەرچوونی (عدّە)کەیدا •

وە ئەگەر بەیەکەوە ئیدیعایان کرد ئـەوە باوەڕ بە سوێندی ژنەکە ئەکری • وە ئەگەر ئەیانوت ئاگامان لە پێشکەوتن‌و پاشکەوتنی هیچکـام لەم دوانە نی‌یە ، ئەوە ئەصل مانەوەی ماوەی (عده)کەیەو کابرا باوەڕی پێ‌ئەکری • هەروەها ئەگەر بزانری یەکێکیان لەپێشـــــدا بووە ، بەلام نەزانری پێشووەکەیان کامیانە ، ئەوە کابرا باوەڕی پێ‌ئەکری بە سوێند •

(بزانن) ئەم تەفصیلی یەك‌نەکەوتنی قسەی ژن‌و مێردە لـەپـاش بەسەرچوونی (عدّە) بۆ شوێنێکە کە ژنەکە لەپاش ئەو تەلاقە شـــووی نەکردبێ بە مێردێکی‌تر • وە ئەگەرپاش شـــووکردن بوو بـــە هەرایان ، ئەوە ئەگەر کابرا دوو شاهیدی بوو لەسەر گێرانەوەی ژنەکە لەپێش تەواو بوونی (عدّە)دا ، ئەوە ژنەکە بە ژنی ئەو ئەناسری‌و لە شووی دووهەمی ئەسەنریتەوە • وە ئەگەر چووبێتە لای (مهر المثل)ی لێ وەرئـەگـیری بۆی • وە ئەگەر شاهیدی نەبوو ئەوە هەر بۆی هەیە ژنەکە سوێند بـدا لەسەر ئەوە کە (عدّە)کەی لەپێش گێرانەوەیدا تەواو بووە ، جا ئەگەر سوێندی خوارد ئەوە باشە ، وە ئەگەر نکوولی کرد لە ســـــوێندو کابرا سوێندی خوارد لەسەر پێشکەوتنی گێرانەوە لە بەسەرچوونی (عدّە) ، یاخود ژنەکە پێی‌لێ‌نا بەوە کە گێرانەوەکە لەپێش تەواوبوونی (عده)دا بووە ، ئەوە هەر (مهر المثل) واجب ئەبێ لەســـەر ئـەم ژنـە بۆ مێردی یەکەم • ئیتر ژنەکە لە مێردی دووهەم ناسەنریتەوە • لەبەرئەوە بەهـــۆی ئیذن‌دانی ژنەکەوە بە مارە برینی بۆ ئەم کابرای دووهەمەو مەیدان‌دانی بۆی کە بچێتە لای ، بڕیار دراوە بەوە کە ژنی مێردی دووهەمەو قابیـــل نی‌یە جیا بکرێنەوە لە یەك • بەلێ ئەگەر ئەم ژنە بە بێ‌ئیذن مارە کرابێ

له کابرای دووهەم ، یەعنی باوکی مارەی کردبی‌و خویشی مەیدانی کابرای نەدابی بچیتە لای ، ئەوە ئەم ژنە (مهر المثل) نابژیری بو میردی یەکەم • بە هەرحال لەو صـــوورەتەدا کـــە کابرا شـــاهیدی نـــەبی ئـــەو ژنەی دەس ناکەویتەوە ، بەلام جاریك (مهر المثل) لـــە ژنـــەکـــە وەرئـــەگری‌و جاریکیش وەری ناگری •

(بیداری) صوورەتی مارە برینی ئەم ژنـــە بە بی‌ئیـــذن بو میردی دووهەم ئەوەیە ئەو ژنە کە شووی کردووە بە میردی پیشووکچ بووەو کابرا نەچووەتە لای ، بەلام ژنـــەکـــە ئـــاوی کـــابرای هـــەل‌گرتووە ، یـــاخـــود رویشتووەتە لای لەپیشەوە بەلام کچیتی‌ی لانـــەبردووە ، ئـــەوە لەپـــاش تەلاقدان بە تەلاقی (رجعی) هەر حوکمی کچی هەیـــەو (ولی مجبر) ئەتوانی بە بی‌ئیذنی خوی مارەی بکا •

(بزانن) شیخ لە (تحفە)دا ئەفەرمویت میردی یەکـــەم حـــــەقی دەعوای نی‌یە لە میردی دووهەم • بەلی خـــاوەنی (مغنی)و (نهایـــــە) ئەفەرموون حەقی دەعوای هەیە لی‌ی ، هەروەکو حەقی دەعوای هەیە لـــە ژنەکە ، وە فەرموویانە لەم صوورەتەدا ئەتوانی لەپیشا دەعوا لە ژنەکە بکا یـــا لە کابرا ، وە پاش بەیانی دەس‌پی‌کردن بە دەعوا لە ژنەکە ئەفەرموون: وە ئەگەر لەپیشا دەعوای لە میردی دووهەم کردو ئەویش ئینکاری کـــرد ئەوە ئەم میردی دووهەمە باوەری پی‌ئەکری بە ســـویند • وە ئـــــەگـــــەر پی‌ی‌لی‌نا بو میردی یەکەم یاخود نکوولی کرد لە سویندو میردە یەکەمەکە سویندە رەدکراوەکەی خوارد ئەوە نیکاحی کابرای دووهـــەم بـــەتـــــال ئەبیتەوەو ، میردی یەکەمیش نابی بە خاوەنی ئەم ژنە ، تەنها لـــە حالیـــکا نەبی کە ئەم ژنە ئیقرار بکا بوی یاخود پاش نکوولی ئەم ژنە لە سویند ئەو سویند بخوات کە گیرانەوەی لەپیش تەواو بوونی (عدّە)دا بووەو ئـــەم

ژنە ژنی خویەتی • وە ئەگەر میردی یەکەم بوو بە خاوەن ژنەکەو میردی دووهەمیش چووبوە لای (مهر المثل)ی ئەکەویتە سەر ئەم میردە دووهەمە • وە ئەگەر نەبوو بە خاوەنی ژنەکە بەمرەنگە کە نیکاحی دووهەم بەتال بووەوە ، بەلام ژنەکە پیی‌لی‌نەنا بو میردی یەکەمو سویندی خوارد ، یاخود ژنەکە سویندی نەخوارد بەلام کابرای یەکەمیش سوینە رەدکراوەکەی نەخوارد ، ئەوە ژنەکە عەینی مارەیی ناوبراو ئەستینی لە کابرای دووهەم ئەگەر چووبیتە لای‌و ، نیوەی لی ئەسینی ئەگەر نەچووبیتەلای •

(بزانن) هەرکاتی ژنەکە ئینکاری گیرانەوەی کرد لەپیش تەواوبوونی (عدّە)داو باوەری پی‌کراو ، لەدواییدا لەم ئینکارە پەشیمان بووەوەو پیی‌لی‌نا کە گیراوەتەوە لەپیش تەواوبوونی (عدە)کەیدا ئەوە ئەم پیی‌لی‌نانەی لی قوبوول ئەکری‌و ئەدریتەوە بە میردەکەی مادەم شووی نەکردبی‌و لەژیر عیصمەتی میردیکی‌ترا نەبی • وینەی قوبوولی ئەم پیی‌لی‌نان‌و پەشیمان بوونەوەیە زورە •

یەکەم : ئەوە کە ژنەکە ئیددیعا بکا میردەکەی سی تەلاقەی داوەو ، لەپاشا پەشیمان ببیتەوەو بچیتە پال قسەی میردەکەی کەوا تەلاقی نەداوە یا کەمتر لە سی تەلاقی داوە ، ئەوە لی‌ی قوبوول ئەکری •

دووەم : ئەوەیە کە پیی‌لی‌بنی لەگەل کەسیکدا شیری یەکتری‌یان خواردووەو لەپاشا پەشیمان ببیتەوەو بلی ئەو شیر خواردنە لە پینج‌جار کەمتر بووە ، یا لەپاش تەواو بوونی دووسال بووەو ، من لەسەر ئەو ئەساسە پیم‌لی‌نا بە شیر خواردن وام‌ئەزانی کەمتر لە پینج‌جار یا پاش دوو سالیش ئەبی بەهوی مەحرەم بوونی شیر خواردووەکە ، ئەوە ئەم پەشیمانی‌یەی لی قوبوول ئەکری •

سیهەم : ئەوەیە پیاویك ژنیك مارە بكا بە ویلایەتی باوكی ژنەكەو شەهادەتی دوو پیاوو ئیذنی ئەو ژنە ، كەچی ژنەكە لەپاشا ئینكاری ئەوە بكا كە ئیذنی داوەو ئیذنەكەشی پیویست بی • جا كابرا لای قاضی ئیسپاتی نیكاحەكە بكاو قاضی فەرمان بدا كە ژنەكە ریگای میردەكەی بدا بچیتە لای و ژنەكە فەرمانەكەی قاضی جیبەجی نەكا ، وە لەپاشا بمری ، ئەوجا ژنەكە پەشیمان ببیتەوەو پیی‌لی‌بنی بەوە كە ئیذنی داوە بو عەقدەكە • ئەمە قوبوول ئەكری‌و ژنەكە بوی هەیە داوای مارەیی‌و میرات لە مالی میردەكەی بكا •

چوارەم : ئەوەیە كابرا بلی ژنەكەم بە یەك تەلاقی (رجعی) تەلاق داوەو ، ژنەكە بلی نەخەیر بە سی تەلاقە تەلاقی داوم ، وە لەدواییدا پەشیمان ببیتەوەو بچیتە پال قسەی میردەكەی‌و خوی بخاتەوە بەدرودا ، ئەوە لی‌ی قوبوول ئەكری • وە ئەگەر میردەكەیشی مرد میراتی لی وەرئەگری •

پینجەم : ئەوەیە كابرا خولع لەگەل ژنەكەیدا بكاو ژنەكەی ئیدیعا بكا ئەم خولعە تەلاقی سیهەم بووە ، وە لەپاشا پەشیمان ببیتەوەو پیی‌لی‌بنی كە ئەو خولعە تەلاقی یەكەم یا دووەم بووە ، ئەوە قوبوول ئەكری‌و ئەتوانی بە بی مارە بەجاش شووی پی‌بكاتەوە ، وە لەم كاتەدا ژن‌و میردایەتی ثابت ئەبی‌و ، لەپاش مردنی ژنەكە یا میردەكەی میرات لە یەك وەرئەگرن •

شەشەم: ئەوەیە كابرا ئیدیعا بكا بلی ئەم ژنە ژنی‌منەو، چوومەتەلای‌و ژنەكەیش ئینكار بكا ، ئەوە باوەر بە سویندی ژنەكە ئەكری لەسەرئەوە كە كابرا نەچوەتەلای ، ئیتر حەقی گیرانەوەی نامینی • وە لەم صوورەتەدا ئەوكەسە چونكە ئیقراری كردووە بەوە كە چووەتە لای

ژنەکە ئیقراری بە مارەیی ژنەکە کردووە •• جا ئەگەر ژنەکە ئەو مارەیی‌یەی وەرگرتبی کابرا ناتوانی لیی بسینیتەوە ، وە ئەگەر وەری‌نەگرتبی ژنەکە ناتوانی داوای زیاتر لە نیوە مارەیی لی بکا • وە ئەگەر نیوەکەی وەرگرت‌و جا پیی‌لی‌نا بەوە کە کابرا چووەتە لای ، ناتوانی نیوەکەی‌تری لی وەربگری تا کابرا ئیقراریکی‌تر نەکا بەوە کە چووەتە لای • ئەمە بو مارەیی‌یەکە کە قەرز بی ، بەلام ئەگەر عەین بوو کابرا لەپاش تەلاق نیوە عەینەکەی خوی نەئەبردەوە لەبەرئەوە کە نەیوت چوومەتە لای‌و هەمووی ئەکەوی ، ئەوە یا ناچار ئەکری بەوە کە ئەو نیوە عەینە وەربگریتەوە بو خوی ، یا ئەبی نەذری بکا لە ژنەکەی تا بە هەموو ئیحتیمالیك ببی بە مولکی ژنەکە ••

(بزانن) ئەگەر ژنی تەلاق‌دراو وتی (عیدّە)م تەواو نەبووە دروست نی‌یە مارەم ببرن ، وە لەپاشا خوی خستەوە بەدروداو وتی (عدە)م بەسەرچووە ، ئەوە دروستە دەس‌بەجی مارە بکری بو ئەوکەسەی ئەیەوی بیخوازی •

باسی سویند خواردن لەسەر نەچوونەلای ژن

(ایلاء)

(ایلاء) لە شەرعدا بریتی‌یە لە سویند خواردنی میردیکی‌وا کە دروست بی ژن تەلاق بدا لەسەر ئەوە کە ناچیتە لای ژنەکەی هەرگیز یا زیاتر لە چوار مانگ ، هەرچەند ژنەکەی تەلاق دراوی (رجعی) یا (متحیرە) یا لە ئیحرامدا بی ، وە ئەم سویندە وەنەبی هەر سویند بی بە ذاتی خواو صیفەتەکانی خوا ، بەلکو ئەگەر تەعلیقی تەلاقیش بکا بە چوونەلاوە مەسەلا ، ئەوە هەر بە (ایلاء) دائەنری • کەواتە ئەگەر وتی

ئەگەر هاتمەلات نەذر بێ لەسەرم نوێژیك بكەم یا رۆژیك بەرۆژوو بم ، یا حەجی مالی خوا بكەم یا بەندەیەك ئازاد بكەم هەر بە (مولی) یەعنی سویندخوری نەچوونەلای ژن ئەناسری •

ئەگەر پیاویکی بیگانە سویند بخوا لە چوونەلای ژنیك ئەوە هەر سویندیکی رووتەو (ایلاء) نی‌یە • وە ئەگەر پاش ئەو سویندە ژنەکەیش مارە بکا هەر نابی بە (ایلاء) • وە ئەگەر سویندی خوارد لە چوونەلای ژنیك کە بو ئەوە نەشی ئینسان بچیتەلای وەکو ئافرەتیك کە پارچە گوشتیك یا ئیسقانیك بەری فەرجی گرتبی ، ئەوە ئەو (ایلاء)ە دانامەزری لەبەرئەوە کە ئەوسویندە قیمەتی نی‌یە ، چونکە ئەگەر سویندیش نەخوا ئەو ژنە قابیلی ئەوە نی‌یە کەس بچیتەلای •

ئەگەر کابرا وتی بە ژنەکەی قەسەم بە خوا چوار مانگ نایەمە لات ، کە ئەو چوار مانگەیش رویشت قەسەم بە خوا چوار مانگی‌تر نایەمە لات ، ئەوە هیچیان نابن بە (ایلاء)و بەیەکیشەوە یەك (ایلاء)یان لی پەیدا نابی ، بەلام کابرا بە گوناهبارو تاوانبار دائەنری چونکە دلی ژنەکەی ئازار داوە • وە ئەگەر وتی قەسەم بە خوا پینج مانگ نایەمە لات ، وە کە ئەو پینج مانگەیش رویشت قەسەم بە خوا پینج مانگی‌تر نایەمە لات ئەوە ئەبی بە دوو (ایلاء) وە هەرکامیان حوکمی خوی لەسەر دائەمەزری • وە ئەگەر تەعلیقی چوونە لای کرد بە شتیکی‌واوە کە جی‌بەجی‌بوونی دوور بی وەکو هاتنەخواری حەزرەتی عیسا (علی نبینا وعلیه السلام) ئەوە بە (ایلاء) ئەژمیرری هەرچەند کابرا وابزانی کە لەپیش ماوەی (ایلاء)دا دیتە خوارەوە ، هەروەها ئەگەر شکیشی ببی لە داپەرینیا بە فەرموودەی راست‌تر •

(ایلاء) لەفظی صەریح‌و کینایەی هەیە • لە لەفظە صەریحەکانیەتی ((چوونە لا ، وطء ، جماع ، دخولی ذەکەر ، لابردنی کچیتی‌ی کچ) وە

لەسەر فەرموودەی تازەی ئیمام (پیوە لکان ، سوار بوون ، داگیرکردن ، نزیك کەوتنەوە ، پیست لە پیست دان) ئەمانە کینایەن •

ئەگەر کابرا وتی ئەگەر وەطئت بکەم ئەو بەندەمە ئازاد بی‌و لەپیش تەواو بوونی ماوەکەدا بەندەکەی نەما ئەوە ئەو (ایلاء)ەیش لا ئەچی • وە ئەگەر وتی ئەگەر وەطئت بکەم ئەو بەندەمە ئازاد بی لەجیاتی‌ی (ظهار)ەکەم ، وە لەوەوبەر (ظهار)یشی کردبوو ئەوە بە (ایلاء) دائەنری • ئەگینا بە ظاهیر حوکم ئەکری بە (ظهار) وە لە باطیندا نە (ایلاء) هەیەو نە (ظهار) •

ئەگەر وتی ئەگەر وەطئت بکەم ئەو بەندەمە ئازاد بی لەجیاتی‌ی (ظهار) ئەگەر (ظهار)م کرد ئەوە بە (ایلاء) ناژمیرری تا (ظهار)ەکە ئەکا ، بەلام کاتی کە (ظهار)ەکەی کرد ئەم سویندەیش ئەبی بە (ایلاء) ••

ئەگەر وتی بە ژنەکەی ئەگەر وەطئت بکەم هەوی‌کەت تەلاقی کەوتبی ، ئەوە (ایلا)یە • جا ئەگەر وەطئی ئەم ژنەی کرد ئەوە تەلاقی هەوی‌ی ژنەکە ئەکەوی‌و (ئیلا)کەیش ئەکریتەوەو نامینی • فەرموودەی دیارتر ئەوەیە ئەگەر بەجاری وتی بە هەر چوار ژنەکەی واللە جیماعتان لەگەل ناکەم ، ئەوە ئیستە (ئیلاء) نی‌یە تا جیماع ئەکا لەگەل سی لەو ژنانە ، ئەوسا بەرابەر بە چوارەم (ئیلاء) دیتەجی ، لەبەرئەوە لەمصوورەتەدا سویند لەسەر خوراو بریتی‌یە لە وەطئی هەموویان نەك یەکەیەکەیان • کەواتە ئەگەر هەندی لەو ژنانە مردن ئەم (ئیلا)یە بەتال ئەبیتەوە • وە ئەگەر وتی جیماع لەگەل هیچتان ناکەم ئەوە بەرابەر بە هەر یەکیکیان (ئیلاء) دیتەجی • وە ئەگەر وتی بە ژنەکەی واللە جیماعت لەگەل ناکەم لە سالیکدا تەنها یەکجار نەبی ئەوە ئیستە (ئیلاء) نایەتەجی.

تا جاریك جیماعی لەگەل ئەکا ، جا کە جیماعی لەگەل کرد ، ئەگەر لـەو سالە ماوەی چوار مانگ یا کەمتر لە چوار مانگ مابوو ئەوە (ئیـــلاء) نامینی • وە ئەگەر زیاتر لە چوار مانگ مابووەوە ئەوە (ئیلاء) دیتەجی •

باسی مولەتدانی کابرا کە (ئیلا)ی کردووە

ئەم کەسە کە (ئیلا)ی کردووە ئەگەر (ئیلا)کەی لەگەل ژنیـکا کردبی کە لەژیر نیکاحیا بی ، ئەوە لـە سـەرەتای (ئیلا)کەیەوە چوار مانگ مولەت ئەدری ، وە ئەگەر لەگەل ژنی تـەلاق دراوی (رجعی)دا کردبیتی ئەوە لەوکاتەوە کە ژنەکەی گیراوەتەوە ژیر نیکاحی‌خوی، چوار مانگ مولەت ئەدری • جا لەپاش ماوەی چوار مانگەکە ژنەکەی ئەتوانی شکاتی لی بکا لە دادگای شەرعدا •کە شکاتی‌کرد قاضی کابرا بانگ ئەکا ، ئەگەر ئیقراری کرد بە سویندەکەی خوی یاخود بە شاهید لەســـەری نیسبات بوو ، ئەوە قاضی فەرمانی پی‌ئەدا یا بیتەوە بولای ژنەکـــەی بـــە ئوسوولی عادەتی یا تەلاقی بدا • ئەگەر قوبوولی یەکی لەمانەی کرد ئەوە باشە ، وە ئەگەر هیچ‌یەکی لەمانەی نەکرد ، ئەمجار لەسەر داوا کـردنی ژنەکە واجبە قاضی یەك تەلاقی ئەو ژنە بداو بلی وا ئـەم ژنـەم تـەلاق‌دا لەجیاتی‌ی میردەکەی بە یەك تەلاق ، وە ئەو تەلاقەی ئەکەوی ، هەرچەند ژنەکە پی‌ی (بائنە) بیتەوە ، لەبەرئەوە کە تا ئیستا کابرا نەچووەتە لای ، یاخود ئاخر تەلاق بی بەوەرەنگە زووتر دوو تەلاقی کەوتبی •

وە ئەگەر یەکیك لە ژنو پیاوەکە لە دین هـەلـگەرایەوە لـەپـاش چوونەلا لە ماوەی (ئیلا)کەدا ئەوە ماوەکە ئەپچری ، وە هــــەروەختی موسولمان بووەوە ماوەکە دەس پی‌ئەکاتەوە لە سەرەتاوە • وە هەر شتی کە مەنعی وەطء بکاو زیان بە نیکاح نەگەیەنی وەکو پاشگەز (مرتد) بوونەوە، ئەگەر لە کابرادا بیتەجی ئەوە مەنعی حیساب کردنی (مدّة) ناکا وەکو

رۆژوو ئیحرامو نەخوشیو شیتی • وە ئەگەر لە ژنەکەدا بیتەجیو ئەو مانیعە (حسّی) بی وەکو منالیو نەخوشی ئەوە ئەبی بە مانیع لە ژماردنی موددەکە • وە ئەگەر لەناو موددەکەدا بی موددەکە ئەبری ، جا ئەگەر ئەو مانیعە نەما ئەوە حیسابی موددە دەس‌پی‌ئەکاتەوە • وە ئەگەر مانیعەکە شەرعی بیو شتەکە فەرز بی وەکو حەجو رۆژوو نویژی فەرز ئەوە مەنعی موددەکە ئەکا ، وە ئەگەر سوننەت بی مەنعی ناکا ••

جا ئەگەر کابرا لە ماوەی مولەتەکەدا وەطئی ژنەکەی کرد ئەوە سویندەکەی ئەکریتەوەو (ئیلا)کە ئەفەوتی ، وە ئەگەر سویندی بە خواو صیفاتی خوا خواردبی کەفارەتی سویندی ئەکەویتە سەر • وە ئەگەر سویندەکەی تەعلیقی تەلاق بووبی بە وەطئەوە تەلاقەکە ئەکەوی ، وە ئەگەر تەعلیقی تەلاق بووبی بە لەئەستو گرتنی چاکەیەکەوە وەکو رۆژوو مەسەلا ئەوە کابرا بە ئارەزووی خویەتی یا ئەو ئیشە بکا کە لەئەستوی گرتووە یا کەفارەتی سویندیك بدا ، وە ئەگەر وەطئی نەکرد ئەوە لەپاش تەواوبوونی چوار مانگەکە ژنەکە ئەتوانی داوای گەرانەوە بولای یاخود تەلاقدانی لی‌بکا • وە ئەگەر ماوەیەك دەس‌بەرداری حەقەکەی بوو ئەتوانی لەپاشا داوای بکاتەوە • گەرانەوەی کابرایش دیتەجی بەوە کە بچیتە لای ژنەکە لەپیشەوە بەئەندازەی سەری ذەکەری • وە مادەم وەطئی کرد ئەوە ئیتر مەجالی داواکردنی ژنەکە نامینی هەرچەند ئەو وەطئەیش حەرام بی وەکو چوونەلا لە ئیحرامدا یا لە حەیزو زەیسانیی ژنەکەدا •

وە ئەگەر کابرا لەپاش موددەتی مولەتەکە مانیعیکی شەرعیی پیوەبوو وەکو ئیحرام ، ژنەکە هەر ئەتوانی داوای تەلاقی لی‌بکا • وە ئەگەر مانیعیکی حسّی پیوەبوو وەکو نەخوشی داوای ئەوەی لی‌ئەکری بلی هەرکاتی توانیم بیمەلات ئەگەریمەوە بولات • بەلی ئەگەر ژنەکە مانیعی

وەطئی پیوە پەیدا بوو ئەوە نـاتوانی داوای تـەلاق یا وەطئی لی بکا تا ئەو مانیعە لائەچی •

باسی (ظهار)

(ظهار) لەشەرعدا بریتی یە لەوە میردیك ژنەکەی بشـــوبهینی بـە ژنیکی مەحرەمی • ئەم وەزعە پی ی ئەوتری (ظهار) ، وە ئەم ناوە لەوەوە هاتووە کە صوورەتە ئەسلی یەکە وابووە کابرا ژنەکەی بشوبهینی بە پشتی دایکی و بلی (تو بو من وەکو پشتی دایکم وای) واتــە هــەروەك چــون حەرامە بوم سواری پشتی دایکی خوم ببم ، حەرامیشە بوم سواری پشتی تو ببم •• ئیتر لەمەوە بە هەموو صوورەتەکانی تریش وتراوە (ظهار) • ئەم (ظهار)ە لە سەردەمی نەزانی (پیش هاتنی ئایینی ئیسلام)دا لەجی ی تەلاق بووە ، بەلام ئایینی ئیسلام کوریویەو کردوویەتی بـــە مـــایـــەی حەرامبوونی ئافرەتو کەفارەتیکی لەسەر واجب کردووە، بوئەوەی خەلك بە دەمیانا نەیەت •

ئەرکانی (ظهار) چوارن • ئەو میردە کە صیغەی (ظهار)ەکـەی بەدەما دیت کە پی ی ئەلین (مظاهر) ، وە ژنەکە کە (ظهار)ەکەی لەگەل ئەکری کە پی ی ئەلین (مظاهر منها) ، وە ئەو ژنە کە کابرا ژنەکەی خوی پی ئەشوبهینی کە پی ی ئەلین (مشبه بها) ، وە ئەو لەفظی شوبهاندنە کـــە کابرا بەکاری دینی •

شەرتی (مظاهر) ئەوەیە میردیك بی تەکلیفی شەرعی ی لەسەر بی و بە ئارەزووی خوی (ظهار)ەکە بکا ، هەرچەند خەسینراو بی یا ذەکەری براو بی یا شلەپەتکە بی یا (ذمّی) بی • (ظهار)ی سەرخوش وەکـــو تەلاقی وایە ئەگەر بە گوناە سەرخوش بووبی لەسەری ئەنووسری ، ئەگینا

بەتالە • کەواتە (ظهار)ی بیگانەو میردێ کە منال بی یا شیت بی یـا زور لی کراو بی بەتالە •

شەرتی (مظاهر منها)کەیش ئەوەیە ژنێ بی تەلاقی پیـوە بلکی • کەواتە دروستە لەگەل ژنیکدا کـە لەژیر عیصـمەتی کـابـرادا بی یـا تەلاقدراوی (رجعی) بی ، هەرچەند منال بی یا شـیت بی یا پـارچـە گوشتیك یا پارچە ئیسکیك بەری عەورەتی گرتبی یا لـە حەیزدا بی یـا زەیسانی بی یا لە (عدّە)ی شوبهەدا بی • بەلام دروست نی‌یە لەگـەل ژنی بیگانەدا ، هەرچەند تەعلیق کرابی بەوکاتەوە کە مـارە ئەکـری‌و لەپاشا مارەیش بکری • هەروەها دروست نی‌یە لەگـەل تـەلاق دراوی (بائنە)دا •

شەرتی (مشبه بها)یش ئەوەیە ژنیك بی بە نەسـەب حەرام بی لەسەر ئەم کەسە وەکو دایك‌و نەنك‌و خوشك‌و خوشکەزاو کچ‌و کچەزاو پوور ، یا بەهوی شیر یا بەهوی ژن‌و ژنخوازەوە حەرام بووبی لەسەری لەوکاتەدا کە لەدایك‌بووە وەکو ئەو ژنەی کە شیری داوە بە باوکی یا بە دایکی ، وە ئەو ژنەی کە باوك‌و باپیرەی مارەیان کردبی لەپیش ئەوەدا کە ئەم لەدایك بووە ، نەك ئەو ژنە کە شیری داوە بە خوی یا باوکی مارەی کردووە لەپاش ئەوە کە ئەم لەدایك بووە یا وەکو بووکی ئەم کەسە یـا ژن خوشکی ، ئەوە شوبهاندنە بەمانەو نابی بە (ظهار) •

هەروەها نابی بە (ظهار) ئەمە کە ژنەکەی بشوبهینی بە ژنی بیگانە یا بە خیزانەکانی پیغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) یا شوبهاندن بە نیرینە هەرچەند مەحرەمیش بن وەکو باوك‌و باپیرە •

شەرتی صیغەکەیش ئەوەیە دەلالەت بکا لەسەر شوبهاندنی ژنەکەی خوی بە یەکی لەم ژنانە کە بەیانمان کردن ، بەوشەرتە تەشبیهی دیار بی

بە دیار نەك هی نهێنی بێ بە نهێنی وەك ئەوە کە بلیت جگەرت بو مــــن. وەکو جگەری دایکم وایە یا تەشبیهی نهێنی بێ بە دیار وەکو ئەوە کــــە بلیت دلت وەکو پشتی دایکم وایە ، یا تەشبیهی دیار بی بــە نهێنی وەکو ئەوە کە بلیت پشتی تو لەسەر من وەکو دلی دایکم وایە ، ئەمانە هیچیان نابن بە (ظهار) •

جا ئەو شوبهاندنی دیار بە دیارە چوار جورە • یەکەم : شوبهاندنی. هەموو بە هەموو وەکو ئەوە کە بلی تو بــو من وەکو دایــکم وەهــــای • دووەم:شوبهاندنی هەندیکە بە هەندیك وەکو ئەوە کە بلیت پشتی تو بو من. وەکو پشتی دایکم وەهایە • سیهەم : شوبهاندنی هەمووە بە هەندیك وەکو ئەوە کە بلیت تو بو من وەکو پشتی دایکم وای • چوارەم : شــوبهاندنی. هەندیکە بە هەموو وەکو ئەوە کە بلیت پشتی تو بو من وەکو دایکم وایە• ئەمانە هەموو صەریحن لە (ظهار)دا تەنهــا تەشــــبیهێ نەبی کــە بــو قەدرگرتن یا خوشەویستی بەکار بهینری وەکو ئەوە کە بلی چاوی تو بو من وەکو چاوی دایکم وایە یا سەری تو بو من وەکو سەری دایکم وایــە. یا گیانی تو بو من وەکو گیانی دایکم وایە ، یا وەکو ئەوە کە بلی تو بو من. وەکو دایکم وەهای یا نەفسی تو بو من وەکو نەفسی دایکم وایە ، یا چاوی. تو بو من وەکو دایکم وایە ، یا تو بو من وەکو چاوی دایکم وەهــــای • ئەمجورە شوبهاندنانە کە هەلئەگرن بو قەدرگرتن یا بو خوشەویستی بن و هەلیش ئەگری مەبەست لی‌یان حەرام بوون بی هەموو بە کینایە دائەنرین • ئەگەر مەبەستی حەرام بوون بی ئەوە (ظهار)ە ، وە ئەگەر مەبەســـــتی. قەدرگرتن یا خوشەویستی بی یاخود هیچ مەبەستی نەبی ئەوە نابن بــــە (ظهار) • هەروەها ئەگەر بلیت تــو دایــکی منی وەکو لــــە (انوار)دا فەرموویەتی کینایەیە • هەتاوەکو ئەگەر بلیت تو حەرامی لەسەر من وەکو دایکم هەر کینایەیە لەبەرئەوە کە ریی تی‌ئەچی مەبەستی حەرام کردنی.

عەینەکەی بی نەك حەرام کردنی لەزەت لی وەرگرتنی • بەکورتی هەر لەفظیك بە ظاهیر بو حەرام بوون بی ئەوە صەریحە ، وە هەر لەفظیك هەڵبگری بو حەرام بوون بیو هەڵبگری بو قەدرگرتن یا خوشەویستی بی ئەوە کینایەیە •

(بزانن) ظهار بە تەعلیقیش دروستە وەکو ئەوە کە بلیت هەروەختی (ظهار)م کرد لەگەل فلانە ژنمدا ئەوکاتە تویش بو من وەکو پشتی دایکم وەهای ، ئەوە هەرکاتی (ظهار)ی کرد لەگەل ئەو ژنەدا ئەبی بە (مظاهِر) لەگەل ئەمیشدا •

ئەگەر کابرا وتی ئەگەر (ظهار)م کرد لەگەل ئەو ژنەدا ئەوە تویش وەکو پشتی دایکم وەهای ، وە لەوکاتەدا ئەو ژنە بیگانە بوو ، وە لەپاشا (ظهار) ی کرد لەگەل ئەو ژنە بیگانەیەدا ، ئەوە نابی بە هیچ ، وە (ظهار)یش لەگەل ئەم ژنی خویەدا نایەتەجی چونکە (معلق علیه) بو (ظهار) لەگەل ژنەکەیدا ئەبی بە (ظهار) لەگەل ئەو ژنە بیگانەیە ، وە (ظهار) لەگەل بیگانەیشدا هەرگیز نایەتەجی • بەلی ئەگەر هەر مەبەستی بەکارهینانی لەفظی (ظهار) بوو لەگەل ئەو ژنەدا هەرچەند بیسوودیش بی ، یاخود ئەو ژنە بیگانەیەی مارە کرد ، وە (ظهار)ی لەگەلا کرد ئەوە ئەبی بە (مظاهر) لەگەل ژنەکەی خویشیا • هەروەها ئەگەر بلیت هەرکاتی (ظهار)م کرد لەگەل ئەو ژنە بیگانەیەدا ، ئەوە تویش بو من وەکو پشتی دایکم وەهای •

وە ئەگەر وتی هەرکاتی (ظهار)م کرد لەگەل ئەو ژنەدا لەکاتی بیگانەییدا ، تویش بو من وەکو پشتی دایکم وەهای ، ئەوە ئەم لەفظە پووچو بەتالە چونکە مەحالە (ظهار) لەگەل بیگانەدا بیتەجی • ئەگەر کابرا وتی بە ژنەکەی تەلاقت کەوتبی وەکو پشتی دایکم ، وە هیچ مەبەستی

نەبوو یاخود هەر مەبەستی تەلاق بوو ، یا هەر مەبەستی (ظهـــار) بوو یا مەبەستی تەلاق‌و (ظهار) بوو ، یا بە تەلاقەکەی مەبەستی (ظهار) بوو وە بە (ظهار)ەکەیش مەبەستی تەلاق بوو ، ئەوە لەمصوورەتـانـا هـەر تەلاقی ئەکەوی‌و (ظهار) نایەتەجی ، وە ئەگەر مەبەستی بە تەلاقەکـــە تەلاق بوو ، وە مەبەستی بە (ظهار)ەکەیش (ظهار) بوو ئەوە تـــەلاقی ئەکەوی • جا ئەگەر تەلاقەکە (رجعی) بوو ئــەوە (ظهـــار)ەکەیش دیتەجی • وە ئەگەر تەلاقەکە (بائنە) بوو بەمرەنگە ژنەکە میردەکـــەی نەچووبوە لای یاخود ئەو تەلاقە دوا تەلاقی بوو ، ئەوە هەر تەلاقـەکـە ئەکەوی‌و بەس ••

باسی چونیەتی‌ی گەرانەوەی ئەوکەسە کە(ظهار) ئەکا وە چی واجب ئەبی لەسەری

ئەوکەسەی کە لەفظی (ظهار)ی بە دەمدا بی ، ئەگەر دەس‌بەجی مرد یا شیت بوو ، یا نیکاحی ژنەکەی هەلوەشاندەوە لەبەرئەوە کە هوی هەلوەشاندنەوەکە هەبوو ، یا دەس‌بەجی تەلاقیکی (بائنە)ی ژنەکەی دا ، یا تەلاقیکی (رجعی)ی خست‌و نەیگیرایەوە ، ئەوە لەم صـوورەتانـەدا کابرا نابی بە گەراوە (عائد)و کەفارەتی ناکەویتە سەر • وە ئـەگـــەر وەزعیك لەوانەی بەسەرا نەهات‌و ژنەکەیشی تەلاق نەدا ، یاخود تەلاقیکی (رجعی)ی خست‌و گیرایەوە ، ئەوە بە گەراوە ئەناسریت ، واتە پەشیمان بووەتەوە ، چونکە لەفظی (ظهار) مەعنای ئەوەیـە لـە ژنـەکـــە دوور بکەویتەوەو هاوری‌یەتی‌ی نەکا ، وە مادەم ژنەکەی راگرت‌و تەلاقی نـەدا ئەوە بە پەشیمان ئەناسری ، وە بەرابەر بەم حالە ژنەکەی لی حەرام ئەبی تا کەفارەتی ئەو (ظهار)ە ئەدا • وە لەپاش ئەوە کە بە گەراوە ناسراو کەفارەت کەوتەسەری ، ئەو کەفارەتە لاناچی لەسەری هەرچەند لەپاشـــا

تەلاقی بدا ، وە هەتا ئەو کەفارەتە جی‌بەجی ئەکا حەرامە لەسەری بچیتە لای ئەو ژنەو لەذەت لە بەینی ناوکو ئەژنوی وەربگری ، بەلام حـەرام نی‌یە بە غەیری بەینی ئەو دوو شوینە هەر لەزەتیکی شەرعی لـــەو ژنـە وەربگری ، وەکو لە (تحفه)دا ئەفەرمویت •

هەروەکو (ظهار)ی بەدەوام دائەمەزری (ظهـار)ی مووەقەتیش دائەمەزری ، وەکو ئەوە کە بلیت ئەم مانگی رەمەزانە تو بو من وەکو پشتی دایکم وەهای • وە لە (ظهار)ی مووەقەتدا بە راگرتنی ژنەکـە نابی بـە گەراوەو کەفارەتی ناکەویتەسەر لەبەرئەوە کە کابرا نەیویستووە لەو ژنە دوور بکەویتەوە بەدەوام • جا ئەگەر وەطئی ژنەکەی کرد لەو ماوەیەدا ، ئەوە هەر بە چوونەلای ژنەکە ئەبی بە گەراوەو واجبە خوی بکیشیتە دواوە چونکە ئەو ژنە لەسەری حەرام بووەو کەفارەتیش واجب ئەبی لەسەری • جا ئەگەر کەفارەتەکەی بەجی‌هینا ئەوە بوی دروستە لەو مانگەدا هەرچەند ئارەزووی لی‌بی برواتە لای ژنەکەی • وە ئەگەر کەفارەتەکەی نەدا ئەوە تا ئەو مانگە ئەروا حەرامە لەسەری برواتە لای ، بەلام پاش ئـەو مانـگە قەیدی نی‌یە برواتە لای چونکە (ظهار)ەکەی هـــەر بو مانگیك بووەو کەفارەتەکەیش لەئەستویدا ئەمینیتەوە تا ئەیدا •

ئەگەر کابرا چوار ژنی هەبوو ، وە بە یەك صیغە وتی ئیوە بو مـن وەکو پشتی دایکم وەهان ، ئەوە (ظهار)ی کردووە لەگەل هەر چواریاندا مادەم دەقیقەیەك رایان‌بگری‌و تەلاقیان نەدا • وە ئەگەر بە چوار صیغە یەك لە شوینی یەك (ظهار)ی لەگەلدا کردن ئەوە بە (ظهار) لەگـــەل ژنی دووەم ئەبی بە گەراوە لە ژنی یەکەم ، وە بە (ظهار) لەگەل سیهەم ئەبی بە گەراوە لە دووەم ، وە بە (ظهار) لەگەل چوارەم ئەبی بە گەراوە لـە سیهەم ، وە بە راگرتنی چوارەم ئەبی بـە گەراوە لـەویش ، وە چـوار کەفارەتی لەسەر واجب ئەبی •

وه ئەگەر بەرابەر بە ژنیك چەند جار صیغەی (ظهار)ی وتو بەینی وتنی صیغەكانی خست ئەوە ئەوەندەی خویان (ظهار)ەكە زور ئەبی ، وه ئەگەر بە بی بەین كەوتن بوو ، لەمصوورەتەدا ئەگەر مەبەستی تەئكید كردنەوە بوو بە یەك (ظهار)دائەنری ، ئەگینا ئەوەندەی صیغەكان (ظهار)ەكە زور ئەبیو بە جاری دووهەم ئەبی بە گەراوە لە ژنەكەی .

باسی كەفارەتی (ظهار)

بەشەرت گیراوە لە كەفارەتدا كابرا نیازی كەفارەتی هەبی ، بەلام شەرت نی یە دیاری كردنی بە ناوی كەفارەتی (ظهار) . كەفارەتی (ظهار) بە یەكی لە سی شت ئەبی بە تەرتیب بەمرەنگە كە ئەگەر یەكەمیان دەسگیر نەبوو بچیتە سەر دووهەمیانو ئەگەر دووهەمیشی پی نەكرا ئەوجا بچیتە سەر سیهەم . یەكەم : ئازادكردنی بەندەیەكی موسولمانی وایە كە هیچ عەیبیكیوای پیوە نەبی كە زیان بە كارو كاسبیی بگەیەنی وەكو كویریو ئیفلیجیو بیدەستی .

جا ئەگەر ئەوەی بو دەسگیر نەبوو لەبەرئەوە كە هەر بەندە دەسگیر نەئەبوو وەكو لەم زەمانی ئیمەدا یاخود بەندە هەبوو بەلام ئەو دەسی نەئەرویشت بیكری ، واجبە دوو مانگ لەسەریەك بەروژوو بی . جا ئەگەر لە ئەوەلی مانگەوە بەروژوو بوو ئەوە ئەبی دوو مانگەكە مانگی (قەمەری) بن . وه ئەگەر لەناو مانگدا نی یەتی روژووی هینا ئەوە مانگە دواییەكە بە حیسابی قەمەرییو ، مانگە ناتەواوەكەیش بە حیسابی سی روژ تەواو ئەكا .

لەم روژووەیشدا نی یەتی كەفارەت پیویستە بەلام نی یەتی یەك لەشوین یەكی (تتابع) پیویست نی یە ، وه ئەم یەك لە شوین یەكی یە ئەفەوتی بە تەرك كردنی روژووی یەك روژ بە بیعوزر . هەروەها بەهوی

نەخوشی‌یەوە لەسەر فەرموودەی تازەی ئیمام • بەلام نافەوتی بەهـــوی روژوو نەگرتنی ژنیکەوە کە بکەویتە حەیزەوە • یەعنی ئەگەر ژنیـــك بەهوی قەتلی خەتاوە، مەسەلا، روژووی دوو مانگی کەوتەسەرو دەسی کرد بە روژوو گرتن ، وە لەو ماوەیەدا کـــەوتـــە حەیزەوە ، ئەوە روژوو شکاندنەکەی زیان بە یەك لە شوین یەکیتی‌ی روژووەکەی ناگـــەیەنی ، چونکە زیاتر وایە ژن لە ماوەی دوو مانگدا خالی نابی لە حەیز • کەواتـــە ئەگەر ئەو روژوو شکاندنەی ببی بەهوی تیکچوونی یـــەك لـــەشـــــوین یەکیتی‌یەکەی ، ئەبی بەهوی ئەوە کە هەرگیز یا تا ماوەیەکی زور ئـــەو کەفارەتەی بو جی‌بەجی نەکری •

جا ئەگەر نەیتوانی بـــەروژوو بی بـــەهـــوی پیری‌یـــەوە یـــا بـــەهوی نەخوشی‌یەکی‌واوە کە ئومیدی رزگاربوونی لی نەکری ، یاخود بەهـــوی ئەو روژووەوە تووشی زەحمەتیکی زور ئەبوو ، یاخود ترسی زیادبوونی ئەو نەخوشی‌یەی بوو ، ئەوە کەفارەت بدا بە خوراك پیدانی شەصت کەسی کەم دەسەلات یا لات‌و نەدارا ، وە هەریەکی (مدّ)یك دانەویلەیان بداتی کە بو سەرفیطرە بشی ، بەلام ئەبی ئەو خوراك پی‌دراوانە کەسیان نـــە لـــە ئەهلی (ذمّە)و نە لە (بنی هاشم)و (بنی مطلب) نەبن •

باسی (عدّە)ی ئافرەت

(عدّە) لە شەرعدا بریتی‌یە لە خوراگرتنی ژن بە بی‌مـــیرد بوئەوە بزانری منالدانی خالی‌یە لە مندال یا هەر لەبەر (تعبّد)و خواپەرستی ، یا لەبەر دەربرینی عاجزی بەهوی مردنی میردەکەیەوە • ئەم (عـــدّە)یـــە بەکورتی سی بەشە • یەکەم (عدّە)یەك کە لە وەطئی شوبهەوە پـــەیـــدا ئەبی ، چ شوبهەی بکەر (فاعل) وە چە شوبهەی ریگا (طریق) وە چ شوبهەی شوین (محلّ) وەکو بەیانمان کرد لە نیکاحـــدا • دووهـــەم

(عدّە)یەك کە پەیدا ئەبێ لە جیابوونەوەوە لە میردیکی زیندوو بەهـوی تەلاقەوە یا بەهوی هەلوەشاندنەوەی نیکاحەوە لەبەر عەیب ولاتیو شتیوا ، یا بەهوی هەلوەشانەوەی نیکاحەوە لەبەر شتیکی وەك شـیر خواردن ، بەوشەرتە ئەو میردە چووبیتە لای ژنەکە لەپیشەوە یا لەپاشەوە ، هەرچەند میردەکە منال بی یا ئالەتی شلەپەتکە بی ، یاخود بەهوی ئەوەوە کە ئـاوی بەحورمەتی ئەو میردە بکریتە ناو فەرجی ژنەکەوە لەپیشەوە یا لە پاشەوە ، یا ئەم ژنە ئاوی کەسیك بکاتە خویەوە کە بە میردی خوی بزانی !!

سیهەم (عدّە)یکە پەیدا ئەبی بەهوی مردنی میردەوە خوای ئـەو ژنە لەوکاتەدا لەژیر عیصمەتی کابرادا بی یاخود تەلاقدراو بی بە تەلاقی (رجعی) بەلام هیشتا (عدّە)ی تەلاقەکەی تەواو نەبووبی ، ئەمەیش لە (عدّە)ی تەلاقەوە ئەگویزیتەوە بو (عدّە)ی وەفات •

(بزانن) لە (تحفە)و (مغنی)دا ئەلیت ئاوی بەحورمەت ئاویکە لەکاتی داپەرینو هەلگرتنیدا حورمەتی ببی • کـەوابی ئەگـەر کابرا لەکاتی تەماشا کردنی ژنەکەیدا ئاوی هاتەوەو ژنەکە ئاوەکـەی کردە خویەوە ، بەلام بە ئاوی بیگانەی ئەزانی ئەبی ئەم ئاوە حورمەتی نەبی ، کەچی حورمەتی هەیە ، وە لەپاش تەلاق ژنەکە (عدّە)ی ئەکـەویتـە سەر ! وە گەلی لە زانایان وەکو خاوەنی (نهایە)و غەیری ئەویش ئەلین حورمەتی ئاو هەر بە ئیعتیباری کاتی داپەرینەو بەس • کەواتە ئەگەر کابرا رویشتە لای ژنی خویو ئاوی هاتەوە ، وە ژنیکی بیگانە خوی سـاوی بەو ژنەداو لەو ئاوەی وەرگرت ، ئەویش (عدّە)ی لەسەر واجب ئەبی • وە ئەگەر مندالی بوو نەسەبی ئەرواتە سەر ئەو کابرای خاوەن ئاوە ••

(بیداری) بەمشەرتە ئیعتیبار ئەکری بەوە کە ژنەکە ئاوی کابـرا بکاتە خوی کە کابراو ژنەکە کەوتبنەیەك ، وە تەنهـا بە ریتیچوونی

کەوتنەیەکەکە قەناعەت ناکری •• هەروا بە تەنها ئەوە ئیعتیبار ناکری کە پیکەوە لە شوینیکا بووبن ، وە بە بی وەطئی ژنەکە یا تی‌کردنی ئاوی نابی بە سەبەبی (عدّە) ، هەرچەند ئەو کابرایشە ئینسانیکی ساغو خاوەن هیز بی •

(بزانن) (عدّە) چوار جورە • یەکەم : بە رابووردنی سی پاکی‌ی وایە کە لەپیش‌و پاشیانەوە خوینی حەیز ببی • ئەمەیش بو ژنیکە کە (فعلاً) خاوەن حەیز بی • جا ئەگەر لەکاتی پاکیدا ژنەکە تەلاقدرا ، هەرچەند دەقیقەیەك لەو پاکی‌یە مابی ، (عدّە)کەی تەواو ئەبی بە دەست‌کردن بە حەیزی سیهەم • وە ئەگەر لەکاتی حەیزدا تەلاق درابی (عدّە)ی تەواو ئەبی بە دەست‌کردن بە حەیزی چوارەم • وە ئەگەر ئەم پاکی‌ی سیهەمە نەبرایەوەدو ژنەکە نەکەوتە حەیزەوە ، ئەوە (عدّە)کەی تەواو نابی • کەوابی ئەم حەیزە دوایی‌یە داخلی ماوەی (عدّە)کە نی‌یەو گیرانەوەی ژنەکەی تیا دروست نی‌یە ، تەنها بوئەوەیە بزانری پاکی‌یەکان تەواو بوون ، وە لەکاتی ئەم حەیزە دوایی‌یەدا دروستە ژنەکە شوو بکا ، ئەوەندە هەیە تا پاك نەبیتەوە لە حەیزەکە دروست نی‌یە کابرا لەزەت وەربگری لە مابەینی ناوكو ئەژنوی بە وەطء یا بە هەر جوریکی‌تر ••

لە ئیدیعای حەیز یا پاکیدا ئیعتیبار ئەکری بە قسەی ژنەکە • هەروەها باوەری پی‌ئەکری لە ئیدیعای تەواو بوونی (عدە)کەیدا ئەگەر قسەکەی ری‌ی‌تی‌بچی • وە ئەگەر ری‌ی‌تی‌نەئەچوو ئیدیعاکەی بی‌سوودو بی‌ئیعتیبارە • وە ئەگەر گومانی خراپی پی‌برا واجبە داوای بەیانی وەزعی حەیزو پاکی‌یەکی لی‌بکری‌و سویندیش بدری • وە هەر ژنی کە لە حەیزدابی مادەم سەری لی‌نەشیوابی ئەوە لە حەیزو پاکیدا ئەگەریتەوە بوسەر ئەو ماوەیە کە بە حەیز یا بە پاکی دائەنری بوی وەکو

زوو بەیان‌کراوە، خوای تازە دەستی کردبی بە کەوتنە حەیزەوە یا خووی پێوە گرتبی ، بەلام ئافرەتی سەرلی‌شیواو (عدّە)ی بە مانگە ، وە لەمەولا باسی ئەکری •

ئەگەر ژنێك لەمەوپیش حەیزی بووبوو ، وە ئیستە ئەو حەیزەی نەمابوو لەبەر نەخوشی‌یەك یا لەبەر شیردان بە منال مەسەلا ، ئەوە واجبە لەسەری خوی رابگری تا ئەکەویتە حەیزەوە ، ئەوجا بە سی پاکی (عدّە)ی تەواو ئەبی ، یا تا ئەگاتە کاتی نائومید بوون لە حەیز پیاهاتن ، ئەوجا بە سی مانگ (عدّە)ی تەواو ئەبی • هەروەها ئەگەر بە بی نەخوشی‌یش لە حەیز چووبیتەوە • وە دروستە بو ئەم ژنەو بو هەر ژنێکی‌تریش لەوانەی کە پیویستیان بە کەوتنەحەیزەوەیە ، بەهوی دەرمانیکی تاقی‌کراوەوە حەیز پەیدا بکەن • وە ئەگەر ئەم ژنە کە هەرگیز نەکەوتووەتە حەیزەوە تەلاق‌دراوی (رجعي) بوو ، دروستە بو میردەکەی بیگیریتەوە تا ئەگاتە سالی ناهومید بوون‌و بە مانگ (عدە)ی تەواو ئەبی • هەروەها ئەگەر سی تەلاقە درابی ئەوە تا ئەوکاتە قابیل نی‌یە جاش بکریتەوە ، وە لەو ماوە دوورو دریژەیشدا جیگای دانیشتن‌و نەفەقەی ژیانی لەسەر میردەکەیەتی ، وە چاری کابرا بو لابردنی ئەم نەفەقەیە لەسەر خوی ئەوەیە یا تەلاقیکی بائنی بدا ، یا بەخورایی هەرچی تەلاقی ماوە هەمووی بخا (مع العلم) حەقی جیگای دانیشتنی ژنەکەی لەسەر لاناچی ، چونکە جیگای دانیشتنی ژنی کە لە (عدّە)دا بی واجبە، هەرچەند مەسرەف‌و نەفەقەیشی واجب نەبی •

وە ئەگەر ئەم ژنە گەیشتە سالی نائومید بوون‌و (عدّە)ی بە سی مانگ تەواو کرد ، ئەوە ئەوسا ئەتوانی شوو بکا • وە ئەگەر لەپاش تەواو بوونی (عدّە)ی بە سی مانگ حەیزی پیاهاتەوە ، ئەمە ئەگەر لەپاش شووکردنی بی ئیعتیباری نی‌یە • وە ئەگەر لەپیش شووکردنیا بی

ئەوە ئەو (عدّە) بە مانگ رابوردووە بەتاڵ ئەبێتەوەو دێتەوە سەر (عدّە) بە (اقراء) • وە ئەگەر لەپاش قورئێك یا دوو قورء حەیزەكەی برایەوە ئەوە دیسان دێتەوە سەر (عدّە) بە مانگ ، وە ئەبێ سەرلەنوێ مانگ تەواو بكاتەوە ، وە بۆ گەیشتن بە تەمەنی نائومید بوون لە حەیز پیاهاتن نائومید بوونی ژنانی‌جیهان تەماشا ئەكەین كە دانراوە بە شەصتو دوو ساڵ •

جۆری دووهەم (عدّە)یە بە رابووردنی سێ مانگ ، ئەمەیش بۆ ژنێكی‌وایە كە بچووك بێ ، یا بالغ بووبێ بەڵام هێشتا حەیزی پیا نەهاتبێ ، یا ژنێكی (مستحاضە)ی سەرلێ‌شێواو (متحیرة) بێ بەم‌مەعنا ئەندازەو كاتی حەیزەكەی لەبیر نەمابێ ، یا بۆ ژنێكە گەیشتبێتە تەمەنی نائومید بوون •

جۆری سێهەم (عدّە)یە بە رابووردنی چوار مانگ‌و دە رۆژ بە شەوەكانەوە • ئەمەیش بۆ ژنێكە مێردی مردبێ ، خواە لەوكاتەدا لەژێر نیكاحی ئەودا بێ یاخود تەڵاق دراوی (رجعی) بێ ، بەڵام هێشتا (عدّە)ی تەڵاقەكەی تەواو نەبووبێ مێردەكەی بمرێ ، ئەوە هەم دێتەوە بۆ (عدە)ی وەفات‌و ئەبێ چوار مانگ‌و دە رۆژەكە تەواو بكا • بەڵام ژنێك كە لە (عدّە)ی تەڵاقی (بائن)دا بێ ئەوە نایەتەوە سەر (عدّە)ی وەفات ، وە لەسەر حیسابی خۆی (عدّە) تەواو ئەكات •

ئەگەر كەسێك دوو ژنی هەبوو ، وە یەكێكیانی تەڵاق داو خۆی لەپێش دیاركردنی ژنە تەڵاق دراوەكەیدا مرد ، ئەوە ئەگەر نەچووبوە لای هیچیان هەردوكیان (عدّە)ی وەفات تەواو ئەكەن • هەروەها ئەگەر چووبێتە لایان‌و ژنەكان لەوانە بن كە (عدّە)یان بە مانگ بێ ، یاخود (عدّە)یان بە (اقراء) بێ ، بەڵام تەڵاقەكە (رجعی) بێ • وە ئەگەر

(عدّه)یان به (اقراء) بی‌و تەلاقەکەیشیان (بائن) بی پیویسته
هەردوکیان (عدّە) تەواو بکەن بە رابووردنی ئەو ماوەیە کە زورتر بی
لە (عدە)ی وەفات‌و (عدّە)ی (اقراء) ، وە لەم مەسئەلەیەدا (عدە)ی
وەفات ئەژمیرری لە مردنی کابراوە ، وە (عدّە)ی تەلاقەکە بە (اقراء)
یا بە مانگ ئەژمیرری لەوکاتەوە کە ژنەکەی تەلاق داوە ، هەرچەند لە
صوورەتی دیاری‌کردنی ژنی تەلاق دراوی نامەعلوومدا لەکاتی دیاری
کردنەکەوە تەلاقی ئەکەوی •

(بزانن) ئەگەر یەکی ون بوو بەهوی سەفەرەوە ، مەسەلا ، وە
دەنگ‌وباسی نەما ، ئەوە دروست نی‌یە ژنەکەی شوو بکا تا کاتی کە
مەعلووم بووە مردووە یا ئەو ژنەی تەلاق داوە ، وە پاش ئەوەیش (عدە)
تەواو ئەکا • جا ئەگەر مردنەکەی لەکاتیکەوە بوو کە لەوکاتەوە تا ئیستا
ماوەی (عدّە)ی مردن بەسەرچووبی یا زیاتر لەوماوەیە بەسەرچووبی ،
ئەوە ئیستا بە بی ماتل‌بوون ئەتوانی شوو بکا • ئەگینا ئەبی لەکاتی
وەفاتەکەوە ماوەی (عدّە) بەسەربەری ، ئەوسا ئەتوانی شوو بکا •

وە لە فەرموودەی کونی ئیمامی شافیعیدا ، خوای لی رازی بی ، ئەو
ژنە ئەتوانی لەپاش خەبەر نەمانی کابرا بروا بو لای قاضی‌و قاضی‌یش
ماوەی چوار سالی بو دابنی • جا کاتی لەوسەعاتەوە چوار سال رابووردو
کابرا هەر دەنگ‌و باسی نەبوو ئەمجار (عدّە)ی وەفات تەواو بکا ،
ئەمجار ئەتوانی شوو بکا •• وە هەرچەند لە (منهاج)دا ئەفەرمویت
ئەگەر قاضی‌یەکی غەیرە شافیعی حوکمی کرد بەم فەرموودەی کۆنی
ئیمامی شافیعی‌یە حوکمەکەی هەل‌ئەوەشینریتەوە (في الاصح) ، بەلام
شیخ لە (تحفه)دا ئەفەرمویت ئەم حوکمە رووی تیک‌نەچوون‌و
هەلنەوەشانەوەکەی لای من روشن‌ترە ، لەبەرئەوە کە ئەو ژنە ئەگەر
بی‌خاوەن بمینیتەوە لەوانەیە تووشی زیانی دنیایی‌و دینی ببی •

جا لەپاش شووکردنی ژنەکە ئەگەر دەرکەوت میردەکەی لەو تەئریخەدا یا پیش ئەوە مردووە ، ئەوە نیکاحی ژنەکە بە فەرموودەی تازەی ئیمامیش دامەزراوە چونکە لە (نفس الامر)دا ژنەکە لەو وەختەدا میردی نەبوە • وە ئەگەر میردەکەی هاتەوە ژنەکەی پیئەدریتەوە ، بەلام نابی ئەم میردی یەکەمە بروات لای تا ئەم (عدّە)ی شوبهەیە تەواو ئەکری •

(بزانن) لە (منهاج)و لە (تحفه)دا ئەفەرمویت لە فەرموودەی کونی ئیمامی شافیعیدا ، بە موافیقی مەذهەبی ئیمامی مالیك‌و ئەحمەدی کوری حەنبەل ، ئەو ژنەی کە حەیزی براوە ، لەپاش تەلاقدانەکەی ماوەی نو مانگ خوی رابگری ، جا (عدّە) تەواو بکا بە سی مانگ‌و شوو بکا • وە ئیمامی شافیعی ئەم فەرموودەیەی بەهیز کردووە بەوە کە حەزرەتی (عمر) خوای لی رازی بی حوکمی پی‌کردووە لەناو کومەلی ئەصحابەی (مهاجرین)و (انصار)داو کەس لی‌ی نەگرتووە • بویە ئیمامی (بلقینی) ئەم فەرموودە کونەی شافیعی‌ی هەلبژاردووە ، وە (بارزی)یش ئەفەرمویت بە سی مانگی دوایی لەو نو مانگە (عدە)ی ژنەکە تەواو ئەبی ، وە تەقلید کردنی ئەم فەرموودەیە دروستە •

جوری چوارەم لەجورەکانی (عدّە) بە (وضعی حمل) دانانی سکە بە چەند شەرت • یەکەم : ئەو سکە نیسبەت بدری لەو پیاوەکە خاوەنی (عدّە)کەیە هەرچەند بەتەنها ری‌تی‌چوونیش بی وەکو مندالیك کە باوکی نەی‌گریتە خوی‌و بلی مندالی من نی‌یە ، بەلام قابیل بی لەو بی• کەواتە ئەگەر ئەو ژنە دووگیانە ژنی مندالی بوو کە قابیل نەبی بچیتە لای ژن ، یا ژنی پیاویکی (ممسوح الذکر) بوو کە قابیل نەبی ئاوی بچیتە هەرجی ژنەکەوە ، یا لەکاتی مارەبرینی ئەو ژنەوە بە کەمتر لە شەش مانگ ئەم مندالە لەدایك‌بوو ، ئەوە بە دانانی ئەم سکە (عدّە) تەواو

نابی ، بەلکو مادام میردەکەی وەفاتی کردبوو ئەبی چوار مانگ‌و دە رۆژ (عدّە)کەی تەواو بکا ، ئەگینا بە سی (قورء) یا بە سی مانگ (عدّە)ی بەسەرئەچی •

شەرتی دووەم ئەوەیە هەموو سکەکەی لی جیا ببێتەوە ، هەتا منالی دووەمی دوانەشی لی جیا ببێتەوە • وە ئەگەر لە بەینی دوو مندالا کەمتر لە ماوەی شەش مانگ هەبوو ئەوە ئەو دوو مناله بە دوانە دائەنرین ، وە بە جیابوونەوەی هەردوکیان نەبی (عدّە)ی ژنەکە تەواو نابی •

(بزانن) (عدّە) تەواو ئەبی بە جیابوونەوەی منالی مردوو ، وە بە جیابوونەوەی گوشت پارە (مضغە)یەك کە شیوەی ئادەمیزادی پیوەیی بە پەنهانی یاخود شیوەی هیچی پیوە نەبی ، بەلام مامانیکی باوەر پی‌کراو بلی ئەم پارچە گوشتە لەشی ئادەمی‌زادە • جا بولای قاضی چوار مامان پیویستە کە شەهادەت بدەن ، بەلام بو ژنەکە خوی ئەتوانی بە قسەی تاقە مامانیکیش متمانە بکات ، هەروەها بو کەسیکیش کە باوەری پی‌بکا •

وە ئەگەر لە (عدّەی اقراء) یا (عدّە)ی مانگدا سك پەیدا بوو لە میردەکەوە ئەوە ئەو (عدّە)یە دیتەوە سەر دانانی ئەو سکە •

ئەگەر ژنەکە لە (عدّەی اقراء) یا (عدّە)ی مانگدا کەوتە شکەوە لە خوی کە سکی هەیە دروست نی‌یە شوو بکا تا ئەو شکەی لائەچی بە باری دەرکەوتنی سك یا بە باری پاکی لە سك‌و تەواو بوونی(عدّە)کەیدا • وە ئەگەر لەپاش ماوەی (عدّە) کەوتە شکەوە لە سکدا ، ئەوە ئەگەر شووی نەکردبوو واجبە خوی رابگری تا ئەو شکەی نامینی • وە ئەگەر هەر لەگەل ئەو حالەتەدا شووی کرد ئەوە حوکم ناکری بە بەتالی نیکاحەکە تا ئەسبابی بەتالی نەیەتەجی • وە ئەگەر ئەم شکە لەپاش شووکردن پەیدابوو ئەوە نیکاحەکە هەر دەوام ئەکا مەگەر لە کەمتردا لە

شەش مانگ لە شووکردنەکەوە ئەو مندالەی لیٚ جیا ببیتەوە •

ئەگەر کەسیك ژنەکەی (بائنە) کردەوە ، وە لەپاش چوار سال مندالیکی لیٚبوو ، ئەوە ئەو مندالە ئەلکی بەوکەسەوە • وە ئەگەر پاش چوار سال بوو نالکی پیٚیەوە ، وە ئەم ماوەی چوار سالە حیساب ئەکری لەکاتی تەلاق دانەکەیەوە•هەروەهایە حوکمی تەلاق دراوی (رجعی)یش•
وە ئەگەر ژنیکی تەلاقدراو لەپاش (عدّە) شووی کرد ، کەچی لە کەمتر لە ماوەی شەش مانگدا لە نیکاحەکەیەوە مندالیکی بوو ، ئەوە ئەو نیکاحە بەتالەو وەك شووی نەکردبی وایە ، وە مندالەکەی بە مندالی میردی پیشوو دائەنری • وە ئەگەر لە شەش مانگ یا زیاتر لە شەش مانگەوە بوو ئەوە نیکاحەکەی دروست بووەو مندالەکەیشی مندالی میردی دووهەمە ••

وە ئەگەر ژنی لە ماوەی (عدّە)دا شووی کرد ، وە ئەم میردی دووهەمە نەیئەزانی کەوا (عدّە) واجبە یا کەوا ئەم عەقدە بەتالە ، یاخود شەخصیك بە وەطئی شوبهە چووە لای ژنیکی میرددارو مندالیکی لیٚبوو کە هەر بو میردی یەکەم قابیل بوو ئەوە منالی ئەوە • وە ئەگەر هەر بو میردی دووەم قابیل بوو بەمەرەنگە لە عەقدی میردی یەکەمەوە تا دانانی سکەکە لە چوار سال زیاتر بوو ، ئەوە هەر بو میردی دووەمە • وە ئەگەر بو هەردوانیان قابیل بوو ئەوە نیشانی قیافە شوناس ئەدری ، جا بە هەرکامیانی دا ئەوە وەکو حەصرکردنی ئیمکانە لەوکەسەدا • وە ئەگەر دای بە هەردوکیان یا نەیزانی هی کامیانە یاخود قیافە شوناس هەر نەبوو لە ولاتدا ، لەم صوورەتانەدا چاوەروانی بالغ بوونی منالەکە ئەکەین ، کە بالغ بوو خوی کرد بە کوری هەرکامیان ئەدری بەوکەسە • وە ئەگەر بو کەسیان دەسی نەئەدا بەمەرەنگە ماوەی چوار سال زیاتر بوو لە میردی یەکەمەوەو شەش مانگ کەمتر بوو لە عەقدی میردی دووهەمەوە ، ئەوە دانانری بو هیچکامیان • وە لەمکاتەدا ئەم وەزعە نابری بەسەر ئەوەدا کە

نیکاحەکە دانەمەزراوەو ئەو ژنە دووگیان بووە لەکاتی عەقدەکەدا لە وەطئی شوبهە ، بەلکو حەمل ئەکریتە سەر ئەوە کە ئەو حەملە لە زینایە بوئەوە کە ئەم عەقدە دروست بی ، چونکە ئەصل لە عەقددا دامەزرانە ، وە بەئیحتیمال بەتال ناکریتەوە ، ئەگەرچی لە واقیعدا حوکم بە زینای ژنەکەیش ناکری‌و حەددی لی‌نادری •

(علی الشبراملسی) ئەفەرمویت لەمەوە وەلامی پرسیاریك وەرئەگیری : ئەگەر کچیك دووگیان بوو ، وە لەسەر کەشفی مامانەکان دەرکەوت هیشتا کچە ، ئایا دروستە باوکەکەی بە (اجبار) مارەی بکا یا نە ؟ وەلامەکە ئەمەیە : بەلی دروستە ، چونکە ری‌ی تی‌ئەچی پیاوێ لەگەلیا راکشابی‌و ئاوی کابرا هاتبیتەوەو فەرجی ئەم کچە وەری‌گرتبی‌و سکی پر بووبی • دیارە ئەو ئاوە حورمەتی نی‌یەو ئەو سکە ریگا لە مارەبرینی ناگری بو ئەوکەسەی داوای ئەکا ، ئیتر ئەو سکە نابری بەسەر ئەوەدا کە ئەو کچە زینای کردبی‌و فەرجی گیرسابیتەوە ، چونکە دروست نی‌یە بەگومانی خراپ ئەو کچە خاوەن عیصمەتە بی‌عیصمەت بکری ••

ئەگەر ژنیك لە (عدّە)ی تەلاقدا سکی پر بوو لە زینا ، ئەوە (عدّە)کەی هەر لەسەر حالی پیشوو بە (اقراء) یا بە مانگە ، وە دروستە لەپاش تەواوبوونی ئەو (عدّە)یە مارە بکری هەرچەند هیشتا سکەکەی لی جیا نەبووبیتەوە،وە دروستە میردەکەی بر واتە لای‌و لەزەتی لی‌وەربگری بە هەمووجورە لەزەتیك ، هەرچەند کەراهەتی هەیە تا سکەکەی لی جیا ئەبیتەوە •• هەروەها ئەگەر کچیك سکی پر بوو لە زینا ، دروستە بەرلەوەی سکەکەی لی جیا ببیتەوە مارە بکری بو کەسیك کە داوای بکا ، وە ئەوکەسەیش ئەتوانی لەزەتی لی وەربگری •

وە ئەگەر ژنیك لە (عدّە)ی وەفاتدا چوونەلای بە شوبهەو سکی پر

بوو ، وە قابیل بوو ئەو سکە حەمل بکریتەسەر ئەوکەسە کە بە شـــوبهە چووەتە لای ، وە سەر میردە مردووەکەیشی ، ئەوە ئەگەر ئەم منالە درا بە مردووەکە (عدّە)ی ئەو بە دانانی سکەکەی ئەبی ، وە لەپاش دانـــانی سکەکەیش (عدّە)ی وەطئە شوبهەکە تەواو ئەکا خواە بە (اقراء) بی یا بە مانگ • بەلام پاش پاکبوونەوەی ژنەکە لە زەیسانی • وە ئەگەر درا بەم کابرایە ئەوە (عدّە)ی ئەم بە دانانی سکەکەیەتی ، وە پاش ئـەوەو پاش ماوەی زەیسانی پاشماوەی (عدّە)ی وەفاتەکەیش تەواو ئەکا • وە ئەگەر نەدرا بە کەسیان ئەوە بە دانانی سکەکەی (عدّە)ی یەکیکیان تەواو ئەبی ، ئەمجار ماوەی سی (قورء)و پاشماوەی (عدّە)ی وەفاتەکـە بـە مانگ ، هەرکامیان وەختی زورتر بوی ئەبی ئەوەیش تەواو بکا •

باسی (تداخل) واتە بەیەکا چوونی دوو (عدّە)

ئەگەر ژنیك دوو (عدّە)ی کەوتەسەر لە یەك کەســـوە ، ئـەوە ئەگەر ئەم دوو (عدّە)یە لە یەك جور بن بەمرەنگە کابرایەك ژنەکـــەی تەلاق دا بە تەلاقی (رجعی) یا (بائن)و وەطئی ژنەکەی کرد لە ماوەی (عدّە)ی غەیری سکدا ، وە نەیزانی ئەم وەطئی ژنە لەمکاتەدا حەرامە ، یا ئەیزانیو تەلاقەکەی (رجعی) بوو ئەوە ئەو دوو (عـدّە)یە ئەچن بەیەکدا ، وە لەپاش وەطئەکە دەس ئەکا بە (عدّە)ی ئـــەم وەطئە ، وە پاشماوەی (عدّە)ی تەلاقەکەیشی تی ئەچی ، وە لە پاشماوەی (عدە)ی تەلاقەکەدا حەقی گیرانەوەی ژنەکەی هەیە •

وە ئەگەر دوو (عدّە) کە لە دوو جور بوون بەمرەنگە یەکیکیان بە سك و ئەویان بە (قورء) یا بە مانگ بوو ، مەسەلا ژنەکەی تەلاقدا بـە دوو گیانی ، وە لە (عدّە)یشدا چووە لای لەپیش ئەوەدا کە ســـکەکەی دابنی ، وە ژنەکە حەیزی هەبوو ، یاخود حەیزی نەبوو وە (عدّە)ی بە

مانگ بو دائەنرا ، ئەمە لیرەیشدا هەردوو (عدّە)کە ئەچن بە یەکدا ، وە (عدّەی اقراء) یا مانگ ئەچیتە ناو (عدّە)ی سکەکە ، وە بە دانانی سکەکە (عدّە)ی تەواو ئەبی هەرچەند ژمارەی (اقراء) یا ماوەی سی مانگەکە تەواو نەبووبی ، بەپیی فەرموودەی پشت پی بەستراو ، وە تا دانانی سکەکەیش حەقی گیرانەوەی ژنەکەی هەیە .

وە ئەگەر (عدّە)ی دووکەسی کەوتە سەر ، بەمرەنگە لە ماوەی (عدّە)ی تەلاقدا ، چ تەلاقی (رجعی) بی و چ تەلاقی (بائن) ، ئەو ژنە لەلایەن کەسیکی ترەوە بە شوبهە یا بە نیکاحی دانەمەزراو وەطئی کراو لەیەك جوی کرانەوە ، ئەوە ئەم دوو (عدّە)یە ناچن بەیەکدا لەبەرئەوە کە خاوەن (عدّە)کان دووکەسن . جا ئەگەر لە یەکیکیانەوە ژنەکە سکی بوو ئەوە (عدّە)ی سکەکە پیش ئەخری ، وە بە دانانی سکەکە تەواو ئەبی ، وە لەپاش ماوەی زەیسانی دەس ئەکا بە (عدّە)ی دووهەمو ئەویش تەواو ئەکا . جا ئەگەر سکەکە لە میردەکەیەوە بوو ئەوە تا سکەکەی لی ئەبیتەوە حەقی گیرانەوەی هەیە ، وە پاش ئەوە حەقی نامینی ، وە ئەگەر لە غەیری میردەکەیەوە بوو ئەوە ئەو میردە لە ماوەی (عدّە)ی سکەکەداو لە ماوەی (عدّە)کەی خویشیا هەر حەقی گیرانەوەی هەیە ، بەس ئەوەندە هەیە لەکاتیکدا کە ئەو ژنە تەلاقدراوە بە تەلاقی (رجعی) لە باخەلی کابرای خاوەن شوبهەدا بی ، ناتوانی بیگیریتەوە تا کابرا لەو ژنە جیا ئەبیتەوە ، وە هەر بەوە کە کابرا نیازی جیابوونەوەی کرد حوکمی جیابوونەوەکە ثابت ئەبیو حەقی گیرانەوەی ژنەکە بو ئەم دیتەجی ..

(بزانن) ئەگەر تەلاقەکە (بائن) بوو ، وە سکەکەیش لە غەیری میردەکەیەوە بوو ، ئەوە تا سکەکە دائەنی ئەو میردە ناتوانی نیکاحەکەی تازە بکاتەوە چونکە سکی کە لە وەطئی شوبهەوە پەیدا بووبی حورمەتی هەیەو وەك سکی زینا نی یە . بەلی لەپاش دانانی سکەکە دروستە بوی .

نیکاحەکە تازە بکاتەوە هەرچەند هیشتا ژنەکە لە زەیسانی دەرنەچووبی •

وە ئەگەر ژنەکە سکی نەبوو ئەوە (عدّە)ی تەلاقەکە ئەخریتە پیش (عدّە)ی شوبهەکەوە بە نیکاحی دانەمەزراو بی یا نـە ، وە تەلاقەکەیش لەپیش وەطئە شوبهەکەدا بی یا لەپاشی ئەوە ، لەبەرئەوە کە تەلاق هیزو ئیعتیباری زورترە لە (عدّە)ی شـوبهە ، چونکە تـەلاق تابیعی نیکاحی دامەزراوە • جا لەپاش ئەوە کە (عدّە)ی تەلاقەکە تەواو بوو دەسـت ئەکا بە (عدّە)ی وەطئە شوبهەکەیش ، وە ئەویش تەواو ئەکا ، وە لـە ماوەی (عدّە)ی تەلاقەکەدا کابرای میردی حەقی گیرانەوەی هەیە ئەگەر تەلاقەکە (رجعی) بی ، وە حەقی تازە کردنەوەی نیکاحەکەی هەیە ئەگەر (بائن) بی • جا کاتی کە گیرایەوە یا نیکاحەکەی تـازە کردەوە ئـەوە (عدّە)ی تەلاقەکە ئەبریتەوەو ژنەکە دەست ئەکا بە (عدّە)ی وەطئـە شوبهەکە ، وە لە ماوەی ئەو (عدّە)ی شوبهەیەدا بەقەطعی دروست نی‌یە بو میردەکەی لەزەت لەو ژنە وەربگری تا (عدّە)کەی تەواو ئەبی •

هەروەها لە غەیری ئەم ماددەیشەدا ئەگەر ژنی کابرایەك وەطء کرا بە شوبهە ، ئەوە ئەو ژنە (عدّە)ی شوبهەی ئەکەویتە سەر ، وە لـەو (عدّە)یەدا بو میردەکەی دروست نی‌یە لەزەتی لی وەربگری خوای لەو شوبهەوە سکی پر بووبی یا نە • ئەگەر ژنیك لەلایەن دووکەسـەوە بە شوبهە وەطء کرا بە نیکاحی دانەمەزراو یا بە غەیری نیکاحی دانەمەزراو، ئەوە ئەگەر بەهوی یەکیکیانەوە سك پەیدا بووبوو لە ژنەکەدا ، (عدە)ی ئەو سکە ئەخریتە پیشەوە • وە ئەگەر سك پەیدا نەبووبوو ئەوە هەرکامیان لەپیشا شوبهەکەی بووە (عدّە)کەی پیش ئەخری ، وە هەرکـامیـان ئارەزووی هەبی ئەتوانی لە (عدّە)کەی خویدا بە عەقدی دامەزراو ئەو ژنە نیکاح بکا ، وە ناتوانی لە (عدّە)ی ئـەویانـدا مارەی ببری چونـکە (عدّە)ی غەیر مانیعی دامەزرانی عەقدی نیکاحە •

ئەگەر کەسێك بە عەقدێکی دانەمەزراو ژنێکی مارە کردو وەطئی، کرد ، وە کەسێکی تریش بە شوبهە ئەو ژنەی وەطء کرد یا لەپێش وەطئی کابرای خاوەن عەقددا یا لەپاش وەطئی ئەودا بەلام لەپێش ئەوەدا کە ژنەکە جیا بکرێتەوە لێی ، ئەوە لە هەردوو صوورەتەکەدا عدەّەی ئەو کابرایە پێش ئەخری کە بەتەنها شوبهە بە بێ عەقد وەطئی ژنەکەی کردووە ، چونکە عدەی خاوەن عەقدەکە دەس پێ ناکا تا لەگەل ژنەکەدا لە یەك جیا نەبنەوە ، بەلام (عدّە)ی وەطئی شوبهەی روت لەکاتی تەواو بوونی وەطئەکەدا دەس پێ ئەکا• بەلێ ئەگەر کابرای خاوەنی عەقدی دانەمەزراو وەطئی کردو لە ژنەکە جیاکرایەوە ، وە لەپاشا یەکێکی تر بە شوبهە ئەو ژنەی وەطء کرد ئەوە (عدّە)ی خاوەن عەقدەکە پێش ئەخرێت ••

(بزانن) ئەگەر ژنێکی تەلاقدراو دوو قورئی تەواو کرد ئەوجار بە عەقدێکی دانەمەزراو مارە کرا بو یەکێ وە لە یەك جیا نەکرانەوە تا سالی نائومید بوونی ژنەکە لە حەیز ، ئەوە مانگێك تەواو ئەکا بو تەواو کردنی (عدّە)ی تەلاقەکەی ، ئەوجار سێ مانگیش تەواو ئەکا بو (عدّە)ی نیکاحە دانەمەزراوەکە ••

باسی رەفاقەتی پیاو بو ژنی خاوەن (عدّە)

ئەگەر مێردی ژنی تەلاق دراو رەفاقەتی ژنەکەی کرد وەکو مێردی ژن ، بەلام وەطئی نەکرد ، وە (عدّە)ی ژنەکەیش بە حەیزو پاکی بوو یا بە مانگ بوو ، ئەوە ئەگەر تەلاقەکە (بائن) بێ (عدّە)ی ژنەکە بەسەر ئەچێ و ئەو رەفاقەتە نابێ بە مانیع • وە ئەگەر تەلاقەکە (رجعی) بێ ئەوە بە قەطعی تا کابرا رەفیقی بێ (عدّە)ی تەواو نابێ هەرچەند دە سالیش پێکەوە بمێننەوە ، وە لە هەموو ماوەی رەفاقەتیانا ئەگەر تەلاقی بدا تەلاقی

پیوه ئەنووسی ، لەگەل ئەوەشدا هەر لە ماوەی تـەواو کردنی سی حەیزو پاکیدا ئەگەر خاوەن حەیز بی ، وە لە ماوەی سی مانگدا ئەگەر بی‌حەیـز بی ئەو میردەی حەقی گیرانەوەی هەیە ، وە لەوە زیاتر حەقی نی‌یە •

وە ئەگەر وەطئی کرد ، وە لە وەطئەکەوە سکی نەبوو ، ئەوە هـەر حوکمەکەی پیشوو ئەمینیتەوە • ئەگەر سکی بوو ئەوە تا سکەکەی لی جیا ئەبیتەوە حەقی گیرانەوەی هەیە ، وە کە سکەکەی دانا (عـــدّە)کـــەی تەواو ئەبی هەرچەند لەپاشانیشدا هەر پیکەوە بن •

وە ئەگەر پیاویکی بیگانە لە ماوەی (عدّە)دا رەفاقەتی ئەو ژنـەی ئەکرد ، ئەوە نابی بە مانیعی بەسەرچوونی (عدّە)کەی و (عـدّە)کەی بەسەرئەچی ، هەروەها تـا (عـدّە)کـەیشی تـەواو ئەبی تەلاقی پیـوە ئەنووسی •

وە ئەگەر کەسیك ژنیـکی مـارەکرد کـە (عدّە)ی کەسیکی‌تری بەسەرەوە بوو ، ئەوە لەکاتی وەطء کردنیەوە (عدە)ی کابرای پیشـوو ئەبریتەوە تا ئەم کابرا جیا ئەکریتەوە لە ژنەکەی ، وە کە جیا کرایـــەوە ئەگەر ژنەکە بەم‌وەطئە سکی بووبوو ، ئەوە لەپیشا (عـــدّە)ی سکەکە تەواو ئەکا • ئەگینا پاشماوەی (عدّە) پیشووەکە تەواو ئەکا ، وە لەپاش ئەو (عدە)ی وطئی ئەم نیکاحە دانەمەزراوەیش تەواو ئەکا •

ئەگەر کەسیك تەلاق‌دراویکی (رجعی)ی هینایـەوە ژیر نیـکاحی خوی‌و دووبارە تەلاقی دایەوە ، ئەوە ئەگەر ئـەو ژنە دووگیـــان بووبی (عدّە)ی بە دانانی سکەکەیەتی • وە ئەگەر دووگیان نەبووبی پیویستـە (عدّە)یەکی‌تر لەسەرەوە بژمیری • وە ئەگەر لەپاش دانانی سکەکـەی مارەی کردەوەو دووبارە تەلاقی دایەوە ، پیویستە (عدّە)یەکی‌تر تـەواو بکا ، هەرچەند کابرا ئەمجارە وەطئی نەکردبی •

وە ئەگەر کابرایەك خولعی کرد لەگەل ژنیکا کە چووبووەلایو لەپاشا مارەی کردەوەو رویشتەلایو ئەمجار تەلاقی دایەوە ، پیویستە (عدّە)یەکیتر تەواو بکا ، وە ئەگەر نەرویشتەوە لای یەعنی وەطئی نەکردبوو (عدە)ی ناوی ، وە ئەتوانی لەپاش ئەم تەلاقە دەس بەجی شوو بکات ، وە فەرقی بەینی ئەم صوورەتەو صوورەتی تەلاقی ژنە دووگیانەکە لەپاش جیابوونەوەی سکەکەی کە وتمان ئەگەر وەطئیشی نەکردبی هەر (عدّە)ی ئەوی ، ئەوەیە ژنی تەلاق دراوی (رجعی) وا لە حوکمی ژنی ئینساندا ، وە مادەم ئەو ژنە زووتر وەطء کرابوو ، ئەوە وەك ئەوە وایە لە هەمان کاتدا تەلاق درابی ، لەبەرئەوە (عدّە)ی ئەوی • بەلام ژنی کە خولعی لەگەلدا کرابی پەیوەندی بە میردەکەیەوە نامینی ، کەواتە ئەگەر لەپاشا مارەی کردەوە ، وە پیش چوونەلای تەلاقی دا ، ئەوە بەشەرع حوکمی تەلاقی ژنی وەطء نەکراوی هەیەو (عدّە)ی ناوی •

باسی نەکردنی هەندیك ئیش بەهوی مردنی کەسیکەوە (احداد)

(احداد) لە زمانی عەرەبیدا واتە بەکارنەهینانی تیغی تیژ بو لابردنی موو ، وە لە عورفی شەرعدا بریتییە لە نەکردنی ئەوشتانە کە باسیان ئەکەین • ئەم (احداد)ە واجبە لەسەر ژنیك کە لە (عدّە)ی وەفاتدا بی ، وە سوننەتە بو ژنیك کە لە (عدّە)ی تەلاقی (بائن)دا بی • واجبە لەسەر ژنیك کە لە (عدّە)ی وەفاتدا بی دەس هەلبگری لە پوشینی هەر جلو بەرگیك کە رەنگ کرابی بو جوانی هەرچەند زبریش بی ، بەلام حەلالە لەبەرکردنی بەرگیسادەو رەنگ نەکراوی لوکەو خوریو کەتانو ناوریشم • هەروەها بەرگیك کە رەنگ کرابی بەلام بو جوانی رەنگ نەکرابی وەکو بەرگی رەشو تیرو توخ لە سەوزو شینو نیلیو سورمەیی•

هەروەها واجبە دەس هەڵگرتن لە بەکارهێنانی خشلی ئالتوونو زیوو هەر گەوهەریکی‌تر ، وە حەرامە بە بێ‌عوزر بونی خوش بەکاربینی بو لەش‌و خواردن‌و خواردنەوە ، وە حەرامە چاوی بریژی بە کلە مەگەر لە ترسی چاوئیشەو تیکچوونی چاوی • هەروەها حەرامە بەکارهینانی خەنەو وسمەو زافەران ، لەبەر پیویستی‌ی لەش نەبی ، وە حەرامە سووراوو سپیاو کردن‌و باریك کردنەوەی برو • بەلی حەلالە جوان کردنی فەرش‌و نوین‌و کەل‌وپەلی ناومال‌و قاپ‌و قاچاخ‌و خو بە پاك راگرتن لە لەش‌و جل‌و بەرگ‌و پوشاکا بە خوشوردن‌و نینوك کردن‌و چلك‌و موو لابردن‌و چوونە حەمام ، مادەم بەشیوەیەکی حەرام نەرواتە دەرەوە ، ئەگینا حەرامە مەگەر لەبەر ناچاری •

ئەگەر ژنیك کە لە (عدّە)ی وەفاتدا بی تەرکی (احداد)ی کرد ئەوە گوناهبار ئەبی بەلام زیانی نی‌یە بو بەسەرچوونی (عدّە)کەی • وە ئەگەر ژنیك نەی‌زانیبوو کە میردەکەی مردووەو بە هەلکەوت لە ماوەی ئەو چوار مانگ‌و دە روژەدا (احداد)ی کرد ، ئەوجار خەبەری مردنی میردەکەی بیست لە پیش ئەو موددەیەدا ، ئەوە (عدە)کەی بەسەرچووەو (احداد)ەکەشی جی‌بەجی کردووە •

دروستە بو ژن (احداد) بو غەیری میردیشی بکا وەکو خزم‌و دوست‌و ئاشنا بەلام نابی لە سی روژ زیاتر بی ، وە حەرامە (احداد) لەسەر پیاو بو هیچ کەسیکی ، بەلام (امام) فەرموویەتی دروستە بوی تا سی روژ خوی زویر بکا ••

باسی جیگای دانیشتن بو ژنیك کە لە (عدّە)دا بی

واجبە ئامادەکردنی جیگای دانیشتن بو ژنیك کە لە (عدّە)دا بی مادام (ناشزە) نەبی ، خوای لە (عدّە)ی تەلاقی (رجعی) یا (بائن)دا

بێ • هەروەها واجبە بۆ ژنێك كە لە (عدّە)ی وەفـاتـدا بێ ، یـا لـە (عدّە)ی هەڵوەشاندنەوەی نیكاحدا بێ ، بەپێی ئەوەی كە لە مەزهەبی ئیمامی شافیعیدا هەیە •

واجبە لەسەر ژن كە بمێنێتەوە لەوماڵەدا كە لەكاتی جیابوونەوەكەدا تیایا بووە ، وە دروست نی‌یە كەس دەری بكا لەو شوێنە نە مێردەكەی‌و نە میراتبەرەكانی ، وە دروست نی‌یە خۆیشی بڕواتـە دەرەوە • بـەڵێ دروستە بە ڕۆژ دەربچێ بۆ كڕینی پێویستی خۆی وەك خواردەمـەنی‌و هەرشتی كە ژن ئیحتیاجی پێ بێ وەك سابوون‌و دەرزی‌و دەزوو‌و شتی‌وا ، وە بە شەویش دەربچێ بۆ ماڵە دراوسێ بۆ قسەی حەڵاڵ‌و خەبەر پرسی‌ی نەخۆش‌و دڵخۆشی دانەوەی كەسێك كە تووشی خەم‌و خەفەت بووبێ • هەروەها دروستە بڕوا بۆ خەریك بوون بە جل دوورین‌و تەشی ڕستن‌و هەر ئیشێكی‌تر كە بە عادەتی ئەو شـوێنە ئەو ژنـانـە ئەیكەن ، چونكە ئینسان لەگەڵ هاوڕێدا ئیشی باشتر پێ‌ئەكرێ • بەڵام واجبە لەسەری بۆ نووستن بێتەوە بۆ خانووەكەی خۆی •

هەروەها دروستە بەڵكو واجبە خانووەكەی خۆی بەجێ‌بهێڵێ لـــە ترسی ڕووخان‌و سووتان‌و ئاوبردن ، وە لـە ترسی دز‌و درۆزن‌و هێرشی ئینسانی بێ‌ئەخلاق • هەروەهـا ئـەگـــەر تووشی ئـازار بووبێ لـــە دراوسێكانیەوە ، یاخـود دراوسـێكانی تووشی ئـازار ببن لـە نزیكی‌ی ئـەوەوە •

هەر ئافرەتێك كە لە (عدّە)دا بێ‌و نەفەقەی واجب نەبێ لەســـەر مێردەكەی ئەتوانێ بڕواتە دەرەوە بۆ كاسبی كردن‌و پەیداكردنی شـــتی كـە گـوزەرانی پێ بـكا بـەپێی عـــادەت ، وە لـەســــــەر عـادەت بێتەوە بۆ ماڵەكەی خۆی‌و شەو لەوێ بنوێ • وە ئەگـــەر بـــە ئیذنی

میردەکەی گواستیەوە بو مالێکو لەپیش گەیشتنیا بو ئەو مالە میردەکــەی تەلاقی دا یاخود مرد ئەوە ژنەکە ئەتوانی لەو مالەدا بمینیتەوە تا (عدە)ی تەواو ئەبی ئەگەر مەجالی هەبی ، وە ئەگەر بە بیئیذنی میردەکەی چوو بو ئەو مالە واجبە لەسەری بگەریتەوە بو شوینەکەی خوی • هەروەهــا ئەگەر ئیذنی دابوو بچی بەلام لەپیش چوونەکەیدا (عدّە)ی تەلاق یــا (عدّە)ی وەفاتی کەوتە سەر •

وە ئەگەر بە ئیذنی میردەکەی رویشت بو حەج یا بو بازرگانی وە لەریکەدا (عدّە)ی کەوتەسەر ئەتوانی بروا بو ئەو شــوینەو لــەوی ئیشەکەی جیبەجی بکا • جا ئەگەر هیچی لە ماوەی (عدّە)کەی مابوو بیتەوە بو ولاتەکەی خویو لەوی (عدّە)کەی تەواو بکا • وە ئەیشتوانی هەر لەوشوینەدا کە خەبەرەکەی تیا بیستووە بگەریتەوە بو شــوینەکەی خویو لەوی ماوەی (عدّە)کەی بەسەر ببا •

ئەگەر ژنەکە دەرچوو بو شوینێکو لەوی کابرا تــەلاقی دا ، جــا کابرا وتی ئیذنم نەداوە بروا بو ئەو شوینە ، وە ژنەکەیش ئیدیعای کرد کە ئیذنی داوە ، ئەوە باوەر بە سویندی کابرا ئەکری • هەروەها ئەگەر ژنەکە ئیدیعای کرد کە میردەکەی کوچی پی کردووە بو ئەو شــوینە تا لەوی بمینیتەوەو کابرایش ئەیوت هەر بو ماوەی جیبەجی کــــردنی ئیشی خوی ئیذنم داوە ، ئەوە هەر باوەر بە سویندی کابرا ئەکری •

(بزانن) کەپرو دەواری کوچەرییش وەکو خانووی نیشــــتەنی وایە لە حوکمدا ، یەعنی ئەو ژنە لە هەر دەواریکا (عدّە)ی کەوتەسەر واجبە لەوی دەرنەچی تا (عدّە)کەی ئەباتە سەر ، مەگەر ئەو هــــوزە لەو هەوارە بگویزنەوە ، ئەوە لەوکاتەدا لەگەلیانا ئەگویزیتەوە •

ئەگەر ئەو هودە ژنەکەی تیایە مولکی میردەکــەی بوو ، وە لایق

بوو بو ژنەکە ، واجبە هەر لەوی بمینیتەوەو دروست نی یە کـابرا خوی یا میرات بەرەکانی بیفروشن ، مەگەر لە (عدّە)یەکدا کە بە مانگ بی ، ئەوە لەمصوورەتەدا فروشتنەکەی دروستە ، بەلام واجبە ژنەکە لەویـادا بمینیتەوە تا (عدە)کەی تەواو ئەبی • وە ئەگەر ئەو هودەیە زور نایاب و بەقیمەت بوو دروستە ژنەکە بگویزیتەوە بو شوینیکیوا کە لایق بی بـە شانی ژنەکە • وە ئەگەر شوینیکی سووك و بیقابیلەت بوو ژنەکە ئەتوانی دانەنیشی تیاياو واجبە بگویزریتەوە بو شوینیکی باش و شایان •

وە ئەگەر هودەکە خواستەمەنی بوو هەر واجبە ژنەکە تیایا دانیشی مەگەر خاوەن مالەکەی پەشیمان بیتەوەو بەکرییش رازی نەبی ، ئەوە لەوکاتەدا پیویستە بگویزریتەوە • هەروەهایە هودەی کریچی ئەگـەر ماوەی بەکریدانەکەی تەواو بووبی • وە ئەگەر هودەکە مالی ژنەکە بوو ئەوە واجبە تیا بمینیتەوە ، بەلام ئەتوانی داوای کری بکا لە کابرا یا لـە میرات بەرەکانی •

(بزانن) دروست نی یە لە ماوەی (عدّە)دا کابرا لەگـەل ئـەو ژنەدا لە یەك مالدا دابنیشی • هەروەها دروست نی یە هات و چویش بکا بو لای • بەلی ئەگەر لەو خانووەدا نیرینەیەکی مەحرەمی ژنەکە هەبوو کـە خاوەن تەمیز و فام بوو ، یا مەحرەمیکی کابرا هەبوو هەرچەند ژنیش بی ، یا ژنیکی بیگانەی لەگەلدا بوو ، ئەوە دروستە کابـرا هاتوچو بکا بولای هەرچەند کەراهەتی هەیە • هەروەها ئەیشـــتوانی لـــەم صورەتەدا هاومەنزلی لەگەلدا بکا بەوشەرتە کە ئەوکەسانە شـــەرمیان لی بکری و شوینەکەیش ئەوەندە گەورە بی کەسیان دەخلیان بەســەر کەســیانەوە نـەبی •

وە ئەگەر لە یەك خانوودا دوو هودە هەبوو ژنەکە لە یەکیکیـانـاو

کابرا لەویاندا دائەنیشتن ، ئەوە ئەگەر هەردوو هودەکە پیویستی‌یان جیاواز نەبوو لە یەك وەکو چیشت‌خانەو ئاودەس‌خانەو بیرو بەلووعەو حەوزو دەس‌شورو پلەکانەو سەربان ، ئەوە وەکو یەك خانووی گەورە وایەو بە بی‌مەحرەمیکی شەرم لی‌کراو یا بیگانەیەکی‌وا دروست نی‌یە دابنیشی لەو هودەیەدا • وە ئەگەر ئەم پیویستی‌یانەیان جیا بوو ئەوە دروستە هەریەکی لە هودەی خویدا دانیشی ، هەرچەند مەحرەمیش نەبی لەگەل ژنەکەدا ، بەم شەرتە ریگای هات‌وچو لە هودەی ژنەکەوە بو هودەکەی کابرا بەسرابی‌و قایم کرابی • دوو هودەی سەرخان‌و ژیرخانیش وەکو ئەم دوو هودەیە وەهان لە حوکمدا •

باسی ئەو مەسرەفانەی واجبن لەسەر ئینسان (نفقة)

نەفەقە واجبە لەسەر ئینسان بو خوی‌و بو ژن‌و منال‌و باوك‌و دایك‌و غەیری ئەمانەیش بەپیی ئەو ئوسوولەی کە لەمەوپاش بەیان ئەکرین •

واجبە لەسەر میرد مەسرەف بکا بو ژنی خوی لە چەند لایەکەوە • یەکەم : خواردەمەنی کە قووت بی بەگویرەی حالی کابرا لە دەولەمەندی‌و گەدایی‌و مام‌ناوەندی‌یەتی • ئیتر پەیوەندی نی‌یە بە بەرزی‌و پەستی‌ی ژنەکەوە • جا واجبە لەسەر پیاوی دەولەمەند هەموو روژی بە هەلاتنی بەرەبەیانی ئەو روژە دوو (مدّ) وە لەسەر گەدا یەك (مدّ) وە لەسەر مام‌ناوەندی (مدّ)و نیویك لە قووتی ساغی زیاتر بەکارهاتووی ئەو شوینە کە ژنەکەی تیا ئەژی ـ بدا بە دەستی ئەو ژنەوە • وە ئەگەر عادەت هەر خواردنی خورما یا گوشت یا شتیکی‌وا بوو هەر ئەوە واجبە •

(بزانن) گەدا لیرەدا ئەو (مسکین)ەیە کە زەکاتی پی‌ئەشی • وە

هەرکەس لەوانە کە (مد)و نیویك ئەدا ئەگەر هەمیشە دوو (مد)ی لێ‌بستێنری بێ بە گەدا ئەوە بە مام‌ناوەندی دائەنرێ ، ئەگینا دەولەمەندە. وە (مد) بریتی‌یە لە وەزنی صەدو حەفتاو یەك درەم‌و سێ حەوت‌یەکە درەمێك ..

دووەم : پێخور بۆ ئەو خواردەمەنی‌یە کە ئەبێ لەوجورە پێخورە بێ کە زوربەی خەلکی ولاتی ژنەکە ئەیخون‌و بە گورانی فەصلەکانی سال ئەگورێ ، وەکو شیرو ماست‌و دوو رون‌و پەنیرو بامیەو تەماتەو باینجان‌و کوولەکەو پەتاتەو گوشت‌و غەیری ئەمانەیش . هەروەها واجبە لەسەری میوەیش بکری بوی لەسەر عادەت ، وە ئەمانە ئەندازەیەکی دیاری‌کراویان نی‌یە ، بەلکو قاضی بە ئیجتیهادی خوی تەقدیری ئەکاو فەرق دائەنێ لەبەینی دەولەمەندو فەقیرو مام ناوەندی دا . هەروەها واجبە لەسەری چایی‌و قاوەو جگەرەیش بکری بو ژنێك کە فێری خواردنی ئەمانە بێ . هەروەها ئەو حەلواو نوقل‌و شیرینی‌یەیش کە لە جەژنەکانا عادەتە ئەکرێ ..

سیهەم : قاپ‌و قاچاخ بو چیشت‌و نان‌و ئاوو پێخور بەگویرەی پێویست . هەروەها قوری‌و پیالە بو چاو فنجان‌و جزوە بو قاوە .

چوارەم : بەرگ‌و پوشاکەو ئەمیش ئەگورێ بەپێی ولات لەبارەی گەرماو سەرماو فێنکی‌یەوە ، وە بەپێی دەولەمەندی‌و فەقیری‌ی کابرا . مەسەلا لە کتیبە شەرعەکاندا هەیە کەوا واجبە بو کاتی هاوین کراس‌و دەرپی‌و سول‌و سەرپوش ، وە بو زستان کولەنجەیەکی گەرمیشی ئەخریتەسەر . بەلام ئەمانە تەنها نموونەن ، وە ئەوەی لەراستیدا واجبە بریتی‌یە لە جل‌وبەرگی ئەو فەصلە بەپێی عادەتی ژنی ئەو ولاتە وە بەگویرەی دەسەلات‌و دەس‌رویشتنی کابرا ..

پینجەم : فەرشیکە کە لەسەری دابنیشی یا لەســـەری بنوی ، وە شتیکە کە بیدا بەخویا ، وەکو لیفەو بەتانیو ئەمەیش دووبارە بەگویرەی فەصلو بەگویرەی دەولەمەندیو فەقیریی کابرا ئەگــوری • هـــەروا سەرینیك یا پشتییەکیش بو ژیرسەری پیویستە •

شەشەم : شوینیکە کە ژنەکە تیا دانیشیو بەجوریکیوا بی کە لایق بی بو شانو پایەی کابرا • حەوتەم : کریی ئـامـادە کردنی خوراکی ژنەکەیە وەکو گەنم هارینو نانکردنو چیشت لینانو شتیوا • هەشتەم: دارو خەلووزو نەوتو سووتەمەنییترە بو دەفعی ســەرماو بو ئـامـادە کردنی نانو چیشتو چا •• هەروەها چراو نەوتو پارەی ئاوو کارەبـا بەگویرەی حالی کابرا • نوهەم : ئەسبابی خو پاكکردنەوەو خو شوردن وەکو شانەو مەقەستو سابوونو عەتری بون خوش کردنو پارەی حەمام بو خو شوردن لەبەر لەشپیسییەك کە بەهوی کابراوە پەیدا بووبی یـا لەبەر زەیسانی • بەلام پارەی حەمام بو خوشوردن لەبەر شەیتانی بوون یا لەبەر دوایی هاتنی حەیز ئەوە لەسەر کابرا واجب نییە •

دەهەم : ژنیك کە خزمەتی ژنەکە بکا ئەگەر ئەم ژنە لە مالی خویا کارەکەری بووبی • جا ئەگەر ئەم کارەکەرە بەکری گیرابوو ئەوە هەر کرییکەی واجبە لەسەر کابرا ، ئەگینا هەموو مەسرەفیکی لەسەر کابرایە وەك چون بو ژنەکەی خوی مەسرەف ئەکا ، بەلام فەرق ئەخری لەجوری مەسرەفەکەدا لەبارەی هەرزانیو گرانییەوە • هــەرچی پیویســـتە بو ژنەکە لەمشتانە کە کابرا بوی ئەکری هەمووی ئەبی بە مولـکی خوی و لە مولکی کابرا دەرئەچی ، چ خــواردەمەنیو چ قـاپو قـاچـاخو چ بەرگو پوشاكو فەرشو نوینو غەیری ئەمانە ، تەنها جیگای دانیشــتن نەبی ئەوە تەنها بو بەسەربردنی وەختە تیایداو نابی بە مولکی ژن بەوە کە کابرا بیخاتە ژیردەستی • بەلکو دروستە کابرا بەدریژایی تەمەنی لـــە

مالی کری‌دا دابنیشی یا له مالی خواستەمەنیداو ژنەکەی لە مالی‌وادا دابنی ••

(بزانن) ئەو دەستەجلە گران‌بەهایە کە لەکاتی گویزانەوەی ژندا ئەکری بوی ، ئەبی بە مولکی ژنەکە ، چونکە عادەتی گشتی وایە جلی وەختی گواستنەوە ئەبی جوان‌و بەقیمەت بی ئەوەندەی حالی کابرا • بەلام ئەو جلە جوانە کە پاش ئەوکاتە دروست ئەکری بو هەندی وەخت وەکو شایی‌و دیدەنی‌ی دوستان ئەوە هەر مولکی کابرا خویەتی‌و نابی بە هی ژنەکە • هەروەها ئەو پارچە زیرو زیوە کە کابرا ئەیکا بو ژنەکەی ، یا ئەو گەوهەرو مووروو کارەباو بازنو غەیری ئەمانە هەر مولکی کابران‌و ئەگەر نەیاندا بە ژنەکەی ، نابن بە مولکی •

هەر شتی ببی بە مولکی ژنەکە لە خواردەمەنی‌و بەرگ‌و فەرش‌و نوین‌و قاپ‌وقاچاخ واجب نی‌یە کابرا بیکاتە مولکیەوە ، بەلکو کافی‌یە کابرا بە بی‌وتنی لەفظ بیدا بە ژنەکە بە نیازی تەسلیم کردنی ئەوەی واجبە لەسەری • بەلام شیخ لە (تحفە)دا ئەفەرمویت ئەو نیازەیش پیویست نی‌یە ، بەلکو هەر ئەوەندە شتی نەبی کە مانیع بی لە نیازی بەمولك‌کردن ، ئەوە ئەبی بە مولکی هەرچەند کابرا نیازی بەمولك کردنیش نەکا • جا ئەگەر کابرا وەختی خوی فەرش‌و نوینی ئەوەندەی حالی ژنەکە پیدا ئەوە ئەبی بە مولکی ژنەکە • بەلام ئەگەر فەرشیکی گەورەی‌وای پی‌دا کە جیگەی کومەلە خەلکیکی لەسەر ئەبوەوە ، یا لیفەیەکی خیزانی‌ی گەورەی پی‌دا ئەوە مادەم بە لەفظ هەمووی نەکا بە مولکی ژنەکە ، ئەو ژنە ئەبی بە شەریك لەو فەرش‌و نوینەدا ئەوەندەی پیویستی خوی • وە ئەگەر کابرا مرد یا تەلاقی دا هەموو ئەو فەرش‌و نوینە گەورەیە نابات ، بەلکو بەئەندازەی بەشی خوی لەوانە ئەکەوی •

جا یا پارەی پێ‌ئەدەن لەجیاتیی بەشەکەی خوی ، یاخود ژنەکـه پـاره ئەداتەوه له قیمەتی باقیماندەی فەرش‌و نوینەکەدا •

(بزانن) ئەگەر ژنەکه بەرگ‌و پوشاك‌و فەرش‌و نەفەقەی خـوی فەوتاند ئەوه بوی نابژیرری‌و لەسەر خویەتی • بەلام ئـەگـەر کـابرا فەوتاندی ئەبی بوی بژیری • یا ئەگەر بیگانەیەك فەوتاندی واجبه ئـەو بیگانەیه بیبژیری •

(بزانن) بەرگ سالی دوو جار تازە ئەکریتەوە بە ئیعتیباری بەرگی کاتی گەرماو کاتی سەرماوە فەرش تازە ناکریتەوە تا لە کەلك نەکەوی• هەروەها قاپ‌و قاچاخیش • جا ئەگەر ژنەکە خواردەمەنیی شـەش مانگ یاخود بەرگی ئەوەندەی وەرگرت‌و لەپاشا بوو به (ناشزه)و له فەرمانی میردەکەی دەرچوو یا تەلاقی دا ، ئەوه ئەو نەفەقەو بەرگەی وا بەلایەوه لی‌ی ئەسەنریتەوه •

ئەگەر له ماوەیەکدا ژنەکه لەگەل میردەکەیدا نان‌و چیشت‌و میوەی خوارد ، ئەوه نەفەقەی ناکەوی بو ئەوماوەیه ، مەگەر ئەو ژنه نەفام بی‌و وەلی‌یەکەشی ئیذنی نەدابی بو ئەو خواردنه ، ئەوه نەفەقەی قەرزه لەسەر کابرا • هەروەها ئەگەر کابرا له ماوەیەکدا بەرگی بو نەکرد ئەوه حەقی ئەو بەرگەی نافەوتی‌و قەرزه لەسەر کابرا •

(بزانن) واجبه لەسەر میرد تەسلیم کردنی دەرمان بو نەهیشتنی چلك‌و بونی بن‌بال‌و بونی دەم به ژنەکه ئەگەر پیویستی پی‌بوو • بەلام واجب نی‌یه لەسەری ئەو شتانەی بی‌بدا که خوی پی جوان ئەکـا وەك مت‌و موورووو سووراوو سپیاو ، هەروەها واجب نی‌یه لەسەر میرد ئەگەر ژنەکەی نەخوش‌کەوت حەقی دوکتوری بو بدا ، بەلام چونکه لەکـاتی نەخوشی‌یشدا هەموو نەفەقەیەکی خواردەمەنی‌ی لەسەر میردەو ئـەوەی

که ئەیکەوی صەرفی ناکا ، قابیلە میرد لەجیاتیی ئەو نەفەقەیە پارەی تیمارکردنو دەرمانی بو بدا ••

نەفەقە بە چی واجب ئەبی ؟

نەفەقە واجب ئەبی بو ژن لەسەر میردەکەی بەوە کە خوی بدا بەدەستەوە ، یەعنی ئەگەر خاوەن فام بوو بلی وا حازرم بونەوەی میردەکەم بیتەلام ، وە ئەگەر نەفام بوو وەلی ئەمرەکەی بلی کچەکەمم ئامادە کردووەو مانیعمان نی‌یە میردەکەی بیگویزیتەوە • بەلی ئافرەتیکی بچووکی‌وا کە قابیلی ئەوە نەبی میرد بچیتەلای ، نەفەقەی واجب نابی هەرچەند وەلی‌یەکەشی بیدا بە دەستەوە • بەلکو ئەو بەدەستەوە دانەیەش حەرامە چونکە لەوانەیە ئەو ئافرەتە بچووکە بکەویتە مەترسی‌یەوە • بەلام ئەگەر ژنەکە گەورەو میردەکەی مندالو نابالغ بوو یا شیتو نەفام بوو یا نەخوش بوو ، ئەوە هەر بەوە کە ژنەکە خوی بدا بە دەستەوە نەفەقەی واجب ئەبی چونکە مانیع لای میردەکەوەیە • وە بە تەنها عەقدی نیکاحو بی خوبەدەستەوەدانی ژن نەفەقەی بو واجب نابی بە هیچ جوری•

ئەگەر ژنەکە پیشانی دا کەوا خوی ئەدا بەدەستەوە ئەوە نەفەقەی واجب ئەبی بە گەیشتنی خەبەری ئەوە بە میردەکەی‌و رابووردنی ماوەیەکی‌وا کە لەوماوەیەدا بە عادەت کابرا بگا بە ژنەکە • وە ئەگەر کابرا ویستی ژنەکەی لە شارەوە ببا بو لادی واجبە لەسەر ژنەکە مل‌پیچی نەکا • ئەگەر مل‌پیچی‌ی کرد نەفەقەی ئەفەوتی • بەلام ئەگەر ماوەیەك لەبەر عوزریکی شەرعی وەك نەخوشی یا وەك پی‌هەل‌نەگیرانی ئالەتی میردەکەی خوی نەدا بەدەستەوە ، ئەوە نەفەقەی نافەوتی •

ئەگەر پیاوو ژنەکە قسەیان یەکی نەگرتەوە لەبارەی خوبەدەستەوە

دانەوە ، مەسەلا ژنەکە وتی خومم داوە بە دەستەوەو کابرا ئینکاری کردو
شاهیدیش لەبەیندا نەبوو ئەوە باوەر بە سویندی کـــابـــرا ئەکری • وە
ئەگەر قسەیان لەبارەی ملپیچی‌کردنی ژنەوە لــــە فـــەرمـــانی مـــیرد
یەك نەکەوت ، ئەوە باوەر بە سویندی ژنەکە ئەکری کــــەوا ملپیچی‌ی
نەکردووە لە فەرمانی میردەکەی •

واجبە لەسەر ژنەکە بەعادەت لە شوینی دانیشتنی خویا بمینیتەوەو
بەجی‌ی‌نەهیلی مەگەر لەبەر عوزریکی شەرعی وەکـــو ترسی رووخـــانی
مالەکە یا ترسی ئاوو ئاگر یا دزو دروزنو پیاو خراپ • بەلام ئەگەر بـــە
عادەت بروات‌ە دەرەوە بو مالە دراوسی‌و بو دیدەنی خزمو دوســـــت یا بو
قسە کردن ئەوە بە ملپیچی‌کردوو دانانری ، مەگەر کابـــــرا بە لەفظی
صەریح مەنعی بکا ، ئەوکاتە بە بی‌عوزریکی وەکـــو عوزرەپیشـــووەکـــان
دروست نی‌یە مالەکەی خوی بەجی‌بهیلی ، وە ئـــەگـــەر بەجی‌ی‌هیشـــــت
نەفەقەی ئەفەوتی تا دیتەوە بو ژیر فەرمانی میردەکەی •

ئەگەر ژنەکە لەگەل کابرا چوو بو سەفەر ئەوە نەفەقەی نافەوتی •
هەروەها ئەگەر بروا بو سەفەر لەبەر مەسلەحەتی کابرا بـــە ئیذنی ئـــەو
خوی • بەلام ئەگەر بو مەسلەحەتی خوی سەفەری کرد هـــەرچـــەنـــد
سەفەری حەج یا عەمرە بی‌و کابرا ئیذنی دابی ، یاخود بە بی‌ئیذنی کابرا
سەفەری کرد ئەوە لە ماوەی سەفەرەکەیدا نەفەقەی‌ناکەوی •

فەرموودەی راستتر ئەوەیە کابرا ناتوانی مەنعی ژنەکەی بکا لـــــە
کردنی نویژی فەرزو (رواتبی مؤکدە) لە ئەوەلی وەختـــەوە ، بـــــەلام
ئەتوانی مەنعی بکا لە کردنی نویژی سونەتی غەیرە (رواتب)و قەرزی
کە بە عوزر فەوتابی ، هەروەها لەروژووی سونەتیش •

(بزانن) ژنی کە لە (عدّە)دا بی بە هەموو حالی حەقی جیـــگای

دانیشتنی هەیە • بۆ نەفەقەیش ئەوە ئەگەر لە (عدّە)ی وەفاتدا بوو بە **هەموو** حالی نەفەقەی نی‌یە دووگیان بێ یا نە • هەروەها ژنی کە لە (عدّە)ی تەلاقی (بائن)دا بێ ئەگەر دووگیان نەبێ • بەلام ژنی کە لە (عدّە)ی تەلاقی (بائن)دا بێ‌و دووگیان بێ ، وە ژنی کە لە (عدّە)ی **تەلاقی** (رجعی)دا بێ دووگیان بێ یا نە ، ئەوە نەفەقەیان هەیە ، مەگەر **ئەو** ژنەی کە لە (عدّە)ی تەلاقی (رجعی)دا بێ لەماوەی (عدّە)کەیدا **میردەکەی** بمرێ‌و بچیتە (عدّە)ی وەفاتەوە ، ئەوە لەوکاتەوە نەفەقەی **نامینی** ••

وە ئەگەر کابرا نەفەقەی دا بە ژنی تەلاق دراوی (بائن)ی خۆی **بەگومانی** ئەوە کە دووگیانە ، کەچی دەرکەوت کە دووگیان نی‌یە ، ئەوە **ئەتوانی** ئەو نەفەقەیەی لی بستینیتەوە ••

باسی نەفەقەی (اصول)و (فروع)

واجبە لەسەر ئینسان نەفەقەی (اصول) وەکو باوك‌و دایك‌و **بەرەوژوورتر** ، وە نەفەقەی (فرع) وەکو کوڕو کچ‌و بەرەوخوارتر **بە** چەند شەرت • یەکەم : ئەوکەسە زیاد لە نەفەقەی خۆی‌و خیزانی **شتیکی** بێ لەوڕوژی صەرفی نەفەقەیەدا • دووهەم : ئەو (أصول)و (**فروع**)ە خویان مالیان نەبێ • سیهەم : نەتوانن کاسبی بکەن بۆ ژیانی **خۆیان** ، یاخود ئەو کاسبی‌یە لایقی شانیان نەبێ وەکو کاسبی‌ی سووك‌و **پەست** بۆ ئینسانی خاوەن پایەو شەرەف • بەلام تەکلیفی کاسبی کردن **ناکری** لە (اصول) هەرچەند بیشتوانن بیکەن‌و لایقیشیان بێ ، لەبەر **موراعات** کردنی حورمەتیان • هەروەها تەکلیفی کاسبی لە **فەرعیکیش** **ناکری** کە خەریکی خویندنی عولوومی دینی بێ‌و قازانجیکی باش لەو **خویندنەی** بکا •

ئەندازەی نەفەقە دیاری ناکری ، بەلکو ئەوەندە پیویستە کە بەشی ئینسان بکا • وە ئەگەر فەوتا نابی بە قەرز مەگەر قاضی قەرزی بو کردبی یا ئیذنی دابی قەرزی بو بکەن •

واجبە لەسەر دایکی منال کە مندالەکەی لی داکەوت گۆشی بکا یەعنی شیری کاتی مندالبوونی بداتی بەعادەت • هەندیك ئەلین تا سی روژو هەندیکی‌تر ئەلین تا حەوت روژ • جا پاش ئەوە ئەگەر هەر دایکی هەبوو شیری بداتی ئەبی بیداتی وە ئەگەر دایکی مردو تەنها ژنیکی بیگانە هەبوو شیری بداتی واجبە شیری بداتی ، بەلام دروستە داوای کری بکا • وە ئەگەر غەیری دایکەکە ژنیکی‌تر هەبوو شیر بدا بە منالەکە ئەوە زور لە دایکەکەی ناکری • جا ئەگەر خوی ئارەزووی هەبوو شیری پی‌بداو لەژیر نیکاحی باوکی مندالەکەدا مابوو یاخود لەژیر نیکاحی کەسیکدا بوو کە حەقی سەرپەرشتی کردنی مندالەکەی هەبی وەکو برای میردەکەی یا مامی ، یاخود لەژیر نیکاحی کەسدا نەبوو ، ئەوە باوکەکەی ناتوانی مەنعی ئەو ژنە بکا لە شیردان بە منالەکە ، هەرچەند داوای کری‌ی دایەنی‌یش بکا ، مەگەر لەو شوینەدا ژنیك هەبی بەخورایی یا بە کەمتر لە کری‌ی دایکەکەی شیری بداتی •

وە ئەگەر داوای زیاتر لە کری‌ی عادەتی‌ی کرد ئەوە باوکەکەی ئەتوانی مندالەکە بدا بە ژنیکی‌تر شیری بداتی ، بەوشەرتە ئەو مندالە بە شیری ئەو ژنە باش بژی‌و پی‌بگا • ئەگینا دروست نی‌یە لە دایکەکەی وەربگریتەوە • هەروەکو لەمکاتەدا قاضی ئەتوانی مەنعی دایکەکە بکا لەوە کە زیاد لە کری‌ی عادەتی وەربگری ، لەبەر خاتری مەسلەحەتی مندالەکە •

ئەگەر کەسیکی موحتاج دوو لقی لی بووبووەوە کە لە نزیکی‌و دووری‌و میرات بردنو نەبردندا وەکو یەك وابوون ، ئەوە ئەبی

هەردوانیان نەفەقەی پی بدەن • جا ئەگەر هیچیان میراتگر نەبوون ئەوە وەکو یەك نەفەقەی پی ئەدەن • وە ئەگەر هەردوو میراتگر بوون لەسەر نیسبەتی میرات نەفەقەی ئەدەن • کەوابی بەشی واجب لەسەر کور دوو قاتی ئەوەیە کە واجبە لەسەر کچ • وە ئەگەر لەنزیکیدا جیابوون ئەوە نەفەقەی لەسەر ئەویانەیە کە نزیکترە • وە ئەگەر لە میرات بردنا جیا بوون ئەوە نەفەقەی لەسەر ئەویانەیە کە میراتی لیئەبا • میسالی یەکەم دوو کور یا دوو کچ یا کورو کچیك یا دوو کچی کور • میسالی دووەم کوریك و کورەزایەك یا کچیك و کچی کوری یا کوری کچیك لەگەل کوری کوری کوریکا • میسالی سیهەم کوری کچیك لەگەل کوری کوریکا • ئەگەر کەسیکی موحتاج چەند ئەصلیکی هەبوو ، ئەوە ئەگەر ئەصلەکانی نیرو می بوون نەفەقەی لەسەر نیرینەکەیانە هەرچەند دوورتر بی لە میینەکەیان وەکو باوك و دایك ، یا باپیرەو دایك • ئەگەر هەموویان نیرینە بوون وەکو چەند باپیرەیەك یا هەر میینە بوون وەکو چەند نەنکیك ئەوە نەفەقەی لەسەر ئەویانەیە کە میراتگرە • وە ئەگەر لە میراتبردن و نەبردندا وەکو یەك وابوون ئەوە نەفەقەی لەسەر هەردوکیانە وەك یەك •

وە ئەگەر ئەوکەسە موحتاجە ئەصل و فەرعیشی هەبوو ئەوە نەفەقەی لەسەر فەرعەکەیەتی • ئەگەر کەسیك چەند کەسیکی موحتاجی هەبوو ئەوە لەپیشا نەفەقەی خوی واجبە لەسەری ، ئەمجا نەفەقەی ژنەکەی ، ئەمجا نەفەقەی منالی بچووکی ، ئەمجا دایکی ، ئەمجا باوکی ، ئەمجا منالی گەورەی ، ئەمجا نەنکی ، ئەمجا باپیرەی و هەر بەمجورە •

باسی پەروەردە کردنی کەسی
کە نەتوانی خوی پەروەردە بکا (حضانة)

بو پەروەردەکردنی منال ژن باشترە لە پیاو ، وە چاکتریان دایکە ، جا ئەو نەنکانە کە بەهوی ژنەوە ئەگەنەوە بەو منداله ، پاش ئەوان دایکی باوك ، ئەوجا دایکی دایکی باوك ، ئەوجا دایکی باوکی باوك ، ئەوجا دایکی دایکی باوکی باوكو بەمجورە • وە خوشك پیش پووری خوشکی دایکەو ئەمیش پیش کچی براو کچی خوشك ئەکەوی ، وە ئەمانە هەموو پیش پووری خوشکی باوکن ، وە خوشکی باوکیو دایکی ئەکەویتە پیش خوشکی باوکی یا دایکی ، وە خوشکی باوکی ئەکەویتە پیش خوشکی دایکی • هەروەهاشە تەرتیب لە پووری خوشکی دایكو خوشکی باوکدا • وە هەر نەنکیك کە میرات نەبا حەقی پەروەردە کردنی مندالی نی‌یە • بەلی کچی پووری خوشکی دایكو پووری خوشکی باوك ، وە کچی مامی باوکیو دایکی یا مامی باوکی حەقیان هەیە •

حەقی پەروەردەکردن هەیە بو هەموو نیرینەیەکی مەحرەم کە میراتگر بی لەسەر تەرتیبی میرات بردن • هەروەها ئەگەر مەحرەمیش نەبی وەکو کوری مام • بەلام کچێ کە گەیشتبیتە رادەی ئارەزوو لی‌کران نادریتە دەستی ، بەلکو ئەدریتە دەستی ژنیکی باوەر پی‌کراو • وە ئەگەر نە مەحرەمو نە میراتبەر نەبوو وەکو کوری مامی دایکی یا هەر میراتگر نەبوو وەکو مامی دایکی ئەوە حەقی پەروەردەکردنی منالی نی‌یە •

ئەگەر نیرو می کوبوونەوە ئەوە حەقی پەروەردەکردن بو دایکە ، پاش ئەو بو دایکی دایك ئەوجا بو باوك ، وە (اصل) پیش (حاشیە) ئەکەوی • ئەگەر ئەصل نەبوو ئەدری بە نزیکتر لە (حاشیە)دا وەکو برا

پیش لە برازا ، وە مام پیش لە ئاموزا • ئەگەر ئەو نێرو مێ یە لە نزیکیدا وەکو یەك وابوون وەکو براو خوشك ئەدری بە خوشکەکە • ئەگەر هەموو برا یا هەر خوشك بوون قورعە ئەخری لەبەینیانا •

حەقی پەروەردەکردن نی یە بو فاسق • بەلام ئەگەر توبەی کرد گورج حەقەکەی بو ئەگەریتەوە • هەروەها حەقی پەروەردە کردن نی یە بو دایکی منال ئەگەر ژنی غەیری باوکی مندالەکە بی ، مەگەر ژنی پیاویك بی کە حەقی پەروەردەکردنی منالەکەی هەبی وەکو مام یا ئاموزای مندالەکە • وە ئەگەر ئەو مندالە شیرەخورە بوو ، ئەوە حەقی پەروەردەکردنی بەسراوە بەوەوە کە بەخیوکەرەکەی شیریشی پی بدا چونکە زەحمەتە ئەو منداڵە شیری ژنیك بخواو ژنیکی‌تر بەخیوی بکا •

ئەگەر دایکیك کە لە نیکاحی غەیری باوکی مندالەکەدا بی تەلاق درا ، ئەوە گورج حەقی پەروەردەکردنی مندالەکەی بو ئەگەریتەوە •

ئەم تەفصیلاتە کە باسمان کرد بو مندالیّ بوو کە هیشتا خوی نەناسیبی • بەلام مندالیك کە خوی ناسیبی ئەوە بە ئارەزووی خویەتی لای هەرکەس دابنیشی • جا ئەگەر باوك و دایکی لەیەك جوی بوون ئەوە ئارەزووی خویەتی لای کامیان دائەنیشی • وە ئەگەر باوکی نەبوو ئەوە بەئارەزووی خویەتی لای دایکی دائەنیشی یا لای باپیری • هەروەها بە ئارەزووی خویەتی لە بەینی براو خوشك‌و مام‌و باوك‌و پووردا کامیان هەل‌ئەبژیری • وە کە یەکیکیانی هەلبژارد ئەتوانی لای بگویزیتەوە بو لای یەکیکی‌تریان •

جا ئەگەر منالی نیرینەی خوناسیو لای باوکی دانیشت ، باوکی بوی نی‌یە نەیەلی هات‌وچوی دایکی بکا ، بەلام ئەتوانی مەنعی کچ بکا لە

دەرچوون بولای دایکی ، هەرچەند ناتوانی مەنعی دایکەکەی بکا کە بیت بولای • سەر لیدانیش بەعادەت بە هەرچەند روژی جاریکە •

وە ئەگەر منالی خوناسیو نەخوش کەوت دایکی باشترە بو خزمەت کردنی • جا ئەگەر باوکی هیشتی با دایکی بیت بولای ، ئەگینا منالەکە ببا بو لای دایکی تا خزمەتی بکا • ئەگەر کوریکی خوناسیو ویستی لای دایکی بمینیتەوە ، ئەوە بە شەو لای ئەو ئەبی‌و بە روژ لای باوکی ، بو ئەوە فیری کاسبی‌و پیشە ببی لای • وە ئەگەر کچ ویستی لای دایکی بمینیتەوە ، ئەوە بە شەوو روژ لای دایکی ئەبی‌و باوکیشی ئەتوانی بروا بولای بەعادەت • وە ئەگەر مندالی خوناسیو ویستی لای هەردوکیان بمینیتەوە ، ئەبی دەو بکەن لەبەینی خویانا • وە ئەگەر کەسیانی هەل‌ناویرد باشتر ئەوەیە لای دایکی بمینیتەوە •

ئەگەر ئەوەیان کە منالەکەی لایە سەفەریکی پیویستی هاتە ری وەك سەفەری بازرگانی ، ئەوە هەتا ئەو دیتەوە منالەکە لای ئەمیان ئەبی • وە ئەگەر کوچی کرد بو شوینیکی‌تر ئەوە لای باوکی بی باشترە هەرچەند کوچ‌کردوەکەش باوکی بی بەوشەرتە ریگا ئەمین بی‌و ئەو شوینە کە کوچی بو ئەکا ئارام بی ، وە هەر مەحرەمیکیش کە (عەصەبە) بی وەکو باوك وایە لەم‌تەفصیلەدا • هەروەها ئاموزایش بو مندالی نیرینە ، بەلام کچ نادریتە دەستی مەگەر کچەکە متمانەی پی‌بکری کە ئاگای لە خوی ئەبی ، ئەوە لەم‌کاتەدا ئەدریتە دەستی ئاموزای کچی •

(بزانن) حەقی پەروەردە کردن دریژە ئەکیشی تا کاتی بالغ‌بوونی مندال‌و چاك‌بوونەوەی شیت ، بەلام تا کاتی خوناسینی منال ناچاری‌یەو لەپاش خوناسینی بە ئارەزووی منالەکەیە وەکو بەیانمان کرد • وە کری‌ی پەروەردە کردنەکەو نەفەقەی منالەکە لە مالی منالەکە خوی

ئەدری ئەگەر مالی هەبوو • ئەگینا لەسەر ئەوکەسەیە کە نەفەقەی منالەکە واجبە لەسەری وەك باوكو باپیرەو دایكو دایکی دایك • ئەگەر ئەمانە نەبوون لەسەر (بیت المال)ی موسولمانانە ، وە ئەگەر (بیت المال) نەبوو لەسەر دەسەلاتداری موسولمانی ئەو شوینەو ئەگینا لەسەر موسولمانانی ئەوشوینەیە •

★ ★ ★

لەسایەی خواوە لی‌بوومەوە لە دانانی بەرگی سییەمی کتیبی (شەریعەتی ئیسلام) لە سەعات هەشتی عەرەبی‌ی روژی پینجشەممەی شانزدەی مانگی (ذی القعدە)ی سالی ١٣٧٩ بەرابەری یانزەی مایسی ١٩٦٠ لە ژووری دەرس‌وتنەوەی خوم لە تەکیەی تالەبانی لە کەرکووك • خوا یارمەتیم بدا بو تەواوکردنی بەرگی چوارەمیشی • سبحان ربك رب‌العزة عما یصفون ، وسلام علی‌المرسلین، والحمد لله رب العالمین

بابەتەکانی ئەم بەرگە

لاپەرە	بابەت
٥	باسی وەصـــیەت
١٧	لەبارەی ئەندازەی وەصیەتەوە
٢٢	صیغەی وەصـــیەت
٢٥	باسی پەشیمان بوونەوە لە وەصیەت
٢٩	باسی (وصایة) یەعنی (وصی) گرتن
٣٣	باسی دابەش کردنی میرات(الفرائض) لەبەینی میراتبەرەکانا
٤٣	(عەصەبە)و خاوەن بەشی دیاری کراو
٤٥	باسی تەرتیبی عەصەبەکان
٤٧	باسی (مخارج الفروض) یەعنی ئەو ژمارانەی کە بەشـــە دیاری کراوەکانیان بە ساغی لی دەرئەچی
٤٧	ئەصلی مەسئەلە
٤٨	باسی نیســبەت لەبەینی مەخرەجی چـەنـد فەرزیکدا کـــە بکەونە یەك
٥١	باسی (حجب) یەعنی مەنع کردنی میراتبەر لە میراتبردن
٥٨	باسی میراتی ئەولادو ئەولادی ئەولاد
٦٠	باسی میراتی باوکو دایکو باپیرە
٦٢	باسی میراتی دەورو پشت (حواشی)
٦٤	باسی میراتی باپیرە لەگەل براو خوشکدا
٧٨	باسی کوبوونەوەی جیهەتی فەرضو تەعصـــیب ، وە دوو جیهەتی فەرض ، وە دوو عەصەبە کە یەکیکیان جیهـــەتی فەرضیشی ببی
٨١	میرات وەرگرتن لە ونبوو (مفقود) وە میرات وەرگرتنی ئەو
٨٣	باسی میراتی (حمل) سکی ژن
٨٦	میراتی نیرو می (خنثی)
٨٨	میرات وەرنەگرتن لەبەر نەبوونی شەرتی میرات

لاپەرە	بابەت
٨٩	باسی (عول) یەعنی زیادکردنی ژمارەی مەسئەلە
٩٢	رەدکردنەوە بو سەر خاوەن فەرض
٩٨	میراتی (ذوی الارحام)
١٠٢	باسی دروستکردنی مەسئەلەکان
١٠٧	باسی (مناسخات) واتە مردنی هەندی لە میرات بەرەکان بەر لە دابەشکردنی میراتەکە
١١١	باسی ژن مارەکردن (نکاح)
١١٢	ئەحوالی ئەو ژنەی کە مارە ئەکری
١١٤	تەماشاکردنی ژنو پیاو بو یەکتر
١١٨	خوازبینی
١١٩	ئەرکانی نیکاح
١٣٤	دەرکەوتنی ئەوشتانە کە مانیعی دامەزرانی نیکاحن
١٣٨	باسی صیفەتەکانی هاوکووفی (کفاءة)
١٤٣	ئەو ئافرەتانەی کە مارەیان نایەت
١٤٦	باسی شیردان (رضاع)
١٥١	باسی پی‌نان لە شیر پی‌دان
١٥٣	باسی ئەوە کە باوکو دایك کورو کچەکە بە مەحرەم دابنین
١٥٥	باسی هاتنی شیر بەسەر نیکاحدا
١٦٧	باسی ئەوانەی کە بە شوودانی ژنیان بەدەستە
١٦٩	باسی ویلایەتی قاضی بەدریژی
١٧٣	باسی بە وەلی‌ئەمر کردن (تولیة)و بە حەکەم کردن (تحکیم)
١٧٥	باسی ئەوانەی حەقی مارە برینیان هەیە (ولی نکاح)
١٧٦	باسی ئەو وەلی‌یەی کە حەقی زورکردنی هەیە لە کورو لە کچ (ولی مجبر)
١٨٤	بیوەژنو کچ
١٨٥	باسی ژنهینانی کەسیك کە حیجری لەسەر دانرابی بەهوی سەفیهی‌یەوە
١٨٧	باسی پی‌لی‌نانی ژن یا میرد یا وەلی ئەمر بە نیکاح

بابەت	لاپەرە
باسی ئەو وەلیئەمرانەی کە حەقی زورکردنیان نی‌یە	١٨٩
باسی وەکیل‌گرتنی وەلی لەکاتی عەقددا	١٩٦
باسی نیکاحی کافرێ کە موسولمان بووبی	٢٠٢
باسی ئەوە کە کافر موسولمان ببی‌و زیاتر لە چوار ژنی ببی	٢٠٦
باسی نەفەقەی ئافرەتی کافر لەپاش موسولمان بوون	٢٠٩
باسی حەقی پەشیمان بوونەوەی پیاو یا ژن لە نیکاح	٢١٠
باسی بەشەرت‌گرتنی هەندی صیفەت لە عەقددا ، لەگەل هەلوەشاندنەوەی نیکاح لە هەندی حالەتیا	٢١٨
هەلوەشاندنەوەی نیکاح بەهوی دەس نەرویشتنی کابراوە بەسەر مارەییدا	٢٢٠
باسی هەلوەشاندنەوەی نیکاح بەهوی بی‌دەسەلاتی‌ی میردەوە لەسەر نەفەقە پی‌دانی ژنەکە	٢٢٢
باسی ژن‌هینان بو باوکو باپیرە	٢٢٥
باسی مارەیی	٢٢٦
باسی مارەیی‌یەك کە ناوبرابی لە عەقدی نیکاحدا لە مارەیی دامەزراوو دانەمەزراو	٢٣٤
باسی پی‌سپاردن (تفويض)	٢٣٧
باسی (مهر المثل)	٢٤١
باسی یەك‌نەکەوتنی قسەی ژن‌و میرد لە مارەیی‌دا	٢٤٢
باسی مارەیی یا (مهر المثل) بەهوی چوونەلاوە بەشوبهە یا لە نیکاحی دانەمەزراودا	٢٤٥
باسی حوکمی جیابوونەوەی ژن لە پیاو	٢٤٧
باسی حەقی (متعه)	٢٥١
باسی دابەش‌کردنی وەختی میرد بەسەر ژنەکانیا (قسم)	٢٥٢
باسی سەرپیچی کردنی ژن لە بەگوی‌کردنی پیاو (نشوز)	٢٥٦
باسی (خلع)	٢٥٩
باسی صیغەی خولع	٢٧٤
باسی حوکمی هەندی لەفظ کە کورد بەکاریان ئەهینن	٢٩٣

لاپەرە	بابەت
٢٩٥	باسی (ابراء) ئازادکردن
٣٠٩	باسی قوبوولکردنی خولع لەلایەن بیگانەوە
٣١٤	باسی یەکنەکەوتنی ژنو میرد لە خولع یا لە عیوەزی خولعدا
٣١٩	باسی تەلاق
٣٢٠	باسی تەلاقی مندالو شیتو سەرخوش
٣٢١	باسی پیویستی‌ی نیاز
٣٢٢	زانینی مەعنای لەفظی تەلاق پیویستە
٣٢٣	باسی تەلاقی کەسیکی زور لی‌کراو
٣٢٩	باسی صیغەی تەلاق
٣٣٩	باسی تەلاقدانە دەستی ژن (تفویض)
٣٤٢	شوینی تەلاقو دەسەلات بەسەریا
٣٤٤	باسی کەوتنی ژمارەیەك لە تەلاق بەهوی نیازی ژمارەوە
٣٥١	باسی جیاکردنەوەی یەکیك یا زیاتر لەوەی کە وتراوە (استثناء)
٣٥٥	باسی شكو گومان لە تەلاقدا
٣٥٦	باسی گومان لە ژنە تەلاق دراوەکەدا
٣٦٢	باسی تەلاقی (سنی)و (بدعی)
٣٨٠	باسی تەعلیقی تەلاق
٣٨٦	باسی تەعلیق کردنی تەلاق بە وەختیکەوە
٣٨٨	باسی تەعلیق کردنی تەلاق بە شتی مەحالەوە
٣٨٩	باسی تەعلیق کردنی تەلاق بە تەلاقەوە
٣٨٩	باسی دەورو ئیعتیبار نەبوونی دەور
٣٩٠	باسی (تعدد)ی تەلاق لە چەند صیغەیەکدا بەهوی چەند تەعلیقیکەوە
٣٩١	باسی تەعلیق کردنی تەلاق بە سكبوونو منالبوونو حەیزو شتی‌واوە
٣٩٥	باسی تەعلیق‌کردنی تەلاق بە هەندی شتی جیاجیاوە
٣٩٨	باسی سوێند خواردن بە تەلاق (حلف)

بابەت	لاپەرە
باسی تەعلیق کردن بە چاو پی کەوتنەوە	٤١٢
باسی تەعلیق کردن بە دەرچوونی ژنەکەوە بە بی ئیذنی کابرا	٤١٣
باسی تەعلیق کردن بە جل لەبەرکردنەوە	٤١٧
باسی تەعلیق کردن بەوشـــتانەوە کـە عورفی شـەرعیان تیا هەیە	٤١٧
باسی تەعلیق کردنی تەلاق بە تەلاقەوە	٤١٨
باسی هەندی جورە تەعلیق کردنی جیاجیا	٤١٩
باسی گیرانەوە (رجعە)	٤٢٢
صیغەی گیرانەوە (رجعە)	٤٢٤
باسی سویند خواردن لەسەر نەچوونە لای ژن (ایلاء)	٤٣٦
باسی مولەتدانی کابرا کە (ئیلا)ی کردووە	٤٣٩
باسی (ظهار)	٤٤١
باسی چونیەتیی گەرانەوەی ئەوکەسە کە (ظهار) ئەکـا وە چی واجب ئەبی لەسەری	٤٤٥
باسی کەفارەتی (ظهار)	٤٤٧
باسی (عدە)ی ئافرەت	٤٤٨
باسی (تداخل) واتە بەیەکاچوونی دوو (عدە)	٤٥٨
باسی رەفاقەتی پیاو بو ژنی خاوەن (عدە)	٤٦١
باسی نەکردنی هـەنـدیك ئیش بەهوی مردنی کەسیکەوە (احـداد)	٤٦٣
باسی جیگای دانیشتن بو ژنیك کە لە (عدە)دا بی	٤٦٤
باسی ئەو مەسرەفانەی واجبن لەسەر ئینسان (نفقە)	٤٦٨
نەفەقە بە چی واجب ئەبی	٤٧٣
باسی نەفەقەی (اصول)و (فروع)	٤٧٥
باسی پەروەردە کردنی کەسێ کە نەتوانی خوی پەروەردە بکا (حضانة)	٤٧٨

ليستەی هەڵەكانی ئەم بەرگەو ڕاستكردنەوەیان

لاپەڕە	دێر	چەوت	ڕاست
١٧	١٤	پـا	بـا
٦٥	٢٢	خوشكەكە	چوار خوشكەكە
٧٩	١٤	بی ، مەسـەلا یەكیك بەشوبهە برواتە	ـــــ
٨١	١٦	مردووە	نەمردووە . وە هـەركـەس بـەهوی مردنی ئەوەوە بەشی كـەم ببیتـەوە وایدائـەنین مردووە .
٨٢	٥	برایەكی	برایەكی باوكیی
٩٣	٢٤	شەش یەكی	شەشی
٩٤	١	میرددا	ژندا
٩٤	٢	شەش بو میردەكە	سی بو ژنەكە
٩٤	٢	دوو	پینج
٩٤	٤	بەشەكان	بەشەكەیان
٩٤	٤	دوویش	پینجیش
٩٤	٦	میردەكە بیستو چوار	ژنەكە دوانزە
٩٤	٦	حەفتاو دوو	هەشتاو چوار
٩٤	٧	هەژدەیە	بیستو یەكە
٩٤	٧	پەنجاو چوار	شەصتو سی
١٢٤	١١	بین	كە موسولمان بووبن بین
١٣٨	٢	صیفەتای	صیفەتانەی
١٩٥	١٥	لەسەی	لەسەری
١٩٧	٣	وەلی	وەكیل

لاپەڕە	دێر	چەوت	ڕاست
٢٤٨	٦	ژنەکەیە ٠ وە هەرچی لەپاش جیابوونەوە پەیدا بووبی نیوەی بو	——
٢٦٧	٥	کراوە	کراوەو
٢٦٨	١٧	تەنجیزیدا	تەنجیزیو
٢٦٩	١٦	ئەم	ئەم مەعنایە مەقسوود نییە ، وە
٢٧٠	١	زیاد	کەم
٣٢٠	١٨	پەاکەمدار	پەرکەمدار
٣٦٣	٧	دووگیان بیو ژنیکە	دووگیان نەبیو
٣٦٥	٣	نەچووبیتە	چووبیتە
٣٦٥	٦	نەچووبیتە	چووبیتە
٤٠٤	٧	بەئیعتیباری	بە بیئیعتیباری

ئەم هەلانەی خوارەوە کەوتوونەتە بەرگی دووهەم

تکایە راستیان بکەنەوە

لاپەرە	دیـر	چـەوت	راســـت
١٧	٣	ئەو ئەو	ئــەو
٧٣	٢١	اە	وە
٧٦	[illegible]	سەلام دادەرەکە	سەلەم دادەرەکە
٨٤	٣	رەهن کەر	رەهنوەرگر
٨٤	١٣	هەروەها	هەروەها بەتالە
١٠١	١٦	پیش	پاش
١١١	٨	کە کە	کــە
١١١	١٨	زال ببی	زال نەبی
١١٣	٤	وە بەتەنها	وە تەنها بە
١٢٠	٩	مدعی علیە	مدعی
١٣١	٩	ئەو هاوبەشەکە	ئەوە ئەو هاوبەشەکەی‌تر
١٣٤	٢٠	ئــەوە	ئەوە حەوالە بوسەرکراوەکە
١٤٠	٢٠	پیویستە	پیویست نی‌یە
١٤٤	٩	خاوەن قەرزەکە	قەرزارەکە
١٥٢	١٣	تەصەروفیکا	فروشتنیکدا
١٥٥	٧	وەگرتنی	وەرگرتنی
١٦١	٢	کریـــار	فروشیار
١٦١	٨	کەفیـــل	ئەصیل

لاپەرە	دێر	چەوت	ڕاست
١٦٥	٨و٩	ئەمە ئەگەر کەسێک هاتو وتی بەتەنها من میراتگری فلانکەسم، وە هاتووم بو ئەو قەرزەی لەسەرتە ،	ـــــ
١٩٥	١٩	زەتکەر	زەوتکەر
٢٢٢	٢	بە مولکی ئەو کردنە	بە مولك کردنەی
٢٣٦	١٥	ئیشکەرە	ئیشکەرەکە
٢٤١	١٣	خاوەن باخەکە ، ئیشکەرەکە	باخەکە ، میوەکە
٢٥٢	١٠	بە(وەخت)و	ـــــ
٢٥٢	١٢	لە ماوەی دە ڕوژدا یاخود بو سواربوونی	ـــــ
٢٦٨	١٣	سەرپەشتیکەری	سەرپەرشتیکەری
٢٦٩	١٥	کەچی	کریچی
٢٧١	١٥	بە ئارەزووی	بە نەفسی
٢٧٢	٢٠	باس کرابی	باس نەکرابی
٢٧٣	٢٠	مەسەلا	مەسەلا٠ بەلام لە بەکریدراوی نادیاردا پیویستە وەصفی وەها باس بکری کە جیا ببیتەوە لە هیتر مەسەلا
٢٧٣	٢١	عەیندا	غەیرە عەیندا
٢٩٥	١٢	مانگیک	هەفتەیەك
٣٠٤	١٨	بور	بۆ

لاپەرە	دێر	چەوت	ڕاست
٣٠٦	٩	باوکی	خوی
٣١٤	٢٢	بکەن	بکەن . پێنجەم بو سەفەرکەرە بەشەرتی ئیسلامەتی و فەقیری
٣٢٠	١٢	بریتی	بریتی یە
٣٢٧	٨	بکا	بکا بە
٣٣٠	٦	ئەولادیشی	ئەولادی ئەولادیشی
٣٣٦	٦	هەروەها هەر قەبرستانیکیش کە دیاری نەبی ئاخو وەقفە یا مولکە	خەلك بەخورایی ، وە باشتر ئەوەیە بو مەسەلەحەتی قەبرستانەکە سەرف
٣٦٢	١٢	ئەوە ئارەزووی بن ، ئەوە ئارەزووی خویەتی چون ئەو	ئەوە بە ئارەزووی خویەتی چون بن
٣٦٤	١	رووژی	روژووی
٣٧٢	٢٦	المصرية	الحضرمية

سەرچاوەکانی ئەمکتیبە

١ ـ تحفة المحتاج ، في شرح المنهاج ، لان حجر الهيتمى ٠

٢ ـ فتح الوهاب ، في شرح منهج الطلاب ، للقاضي زكريا الانصاري ٠

٣ ـ حاشية الشيخ سليمان الجمل على شرح المنهج ٠

٤ ـ اعانة الطالبين ، للشيخ أبي بكر شطا البكري ٠

٥ ـ بغية الطالبين ، لمفتي الديار الحضرمية عبدالرحمن بن محمد المشهور باعلوى ٠

هەرکەس شوبهە لە بابەتیکی ئەم کتیبە ئەکا ، با بگەریتەوە، سەر ئەمکتیبانەی کە ناومان نووسیون٠وە ئەگەر هەلەیەکی ئیمەی بو دەرکەوت ئاگادارمان بکاو لیمان ببووری ، چونکە کەس خالی نییە لە سەهو ، وە پیشەکی سوپاسی ئەکەین ٠